

वाणिज्य सम्बन्धी फैसलाहरूको संगालो, २०७५

राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान, नेपाल
मनमैजू, काठमाडौं

वाणिज्य सम्बन्धी फैसलाहरूको संगालो,
२०७५

राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान, नेपाल
मनमैजू काठमाडौं

संकलन तथा संयोजन: श्री कविता सिलवाल, प्रशिक्षण अधिकृत
प्रकाशक: राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान, नेपाल
मनमैजू, काठमाडौं
लेआउट : प्रतिका श्रेष्ठ
प्रकाशित: ५०० प्रति
सर्वाधिकार: राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान
माघ, २०७५
मुद्रक: फरम्याट प्रिन्टिङ्ग प्रेस, हाँडीगाउँ, काठमाडौं

यस संगालोमा संकलन गरिएका फैसलाहरूमा शुद्धाशुद्धी बाहेक अन्य कुराहरू सम्पादन गरिएको छैन। आधिकारीक प्रस्तुतीका लागि सक्कल प्रति नै प्रस्तुत गर्नु पर्ने छ।

सर्वोच्च अदालत
काठमाडौं, नेपाल

प्रधान न्यायाधीश

शुभकामना

राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठानले पहलो पटक "उच्च अदालतका वाणिज्य इजलासहरूबाट भएका फैसलाहरूको सँगालो २०७५" प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई खुसी लागेको छ। देशको अर्थतन्त्र र आर्थिक समुन्नतिसँग वाणिज्य क्षेत्रको अन्योन्याश्रित सम्बन्ध रहेको हुन्छ। साथै, वाणिज्यसम्बन्धी गतिविधिहरू सँगसँगै सो क्षेत्रमा विवादहरूको सिर्जना हुनसक्ने विषयलाई पनि नकार्न मिल्दैन। त्यसकारण नै वाणिज्यसम्बन्धी विवादहरूको कारवाही किनारा गर्न नेपाल सरकारबाट विभिन्न उच्च अदालत तथा अन्तर्गतका इजलासहरूमा वाणिज्य इजलासहरूको गठन भई न्याय निरूपणको कार्य हुँदै आएको छ। संविधान र प्रचलित कानूनबमोजिम वाणिज्यसम्बन्धी विवादहरूको छिटो छरितो र विशिष्टीकृत रूपमा कारवाही किनारा गर्ने उद्देश्यका साथ विवादहरूको सघनता र भौगोलिक सुगमता समेतका आधारमा आवश्यक सङ्ख्यामा छुट्टै वाणिज्य इजलासहरूको गठन गरिएको हो। तसर्थ, वाणिज्यसम्बन्धी विवादहरूमा न्याय सम्पादनको कार्य गर्दा यस विषयमा सदैव ध्यान जानु आवश्यक छ। वाणिज्यसम्बन्धी विभिन्न विषयहरूमा भएका फैसलाहरूको प्रस्तुत प्रकाशन त्यसको लागि एउटा महत्त्वपूर्ण आधार र स्रोतका रूपमा रहन सक्ने हुँदा प्रतिष्ठानको यो कार्य प्रशंसनीय रहेको छ।

वाणिज्यसम्बन्धी फैसलाहरूको प्रकाशनले सहकर्मी न्यायाधीशहरूलाई त्यस क्षेत्रका विवादहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त हुनका साथै त्यस प्रकारका विवादहरूको निरूपण तथा फैसला लेखनमा सहजता आउने र वाणिज्य विषयको न्याय सम्पादनमा गुणस्तरीयता कायम हुनेछ भन्ने मैले विश्वास लिएको छु। यस किसिमको सँगालो न्याय र कानून क्षेत्रसँग सम्बन्धित सबै सरोकारवाला र खासगरी वाणिज्यसम्बन्धी विवादमा समकालीन न्यायिक दृष्टिकोणका बारेमा अध्ययन गर्न चाहने व्यक्तिहरूका लागि महत्त्वपूर्ण सामग्रीको रूपमा रहनेछ।

अन्त्यमा, यस प्रकाशनमा संलग्न सम्पादन मण्डल र राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान परिवारलाई हार्दिक धन्यवाद दिँदै प्रतिष्ठानले यस किसिमको प्रकाशनलाई भविष्यमा समेत निरन्तरता दिनेछ भन्ने आशाका साथ शुभकामना व्यक्त गर्दछु। धन्यवाद !!

माघ २०७५

चोलेन्द्र शम्शेर ज.ब.रा.

प्रधान न्यायाधीश

राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान, नेपाल

National Judicial Academy, Nepal

(Estd. under the National Judicial Academy Act, 2006)

"... Center of Excellence for Judicial Education."

कार्यकारी निर्देशकको तर्फबाट

दक्ष र कार्य कुशल न्यायिक जनशक्ति नै निष्पक्ष, प्रभावकारी, सक्षम र स्वतन्त्र न्यायपालिकको भरपर्दो आधार हो। न्यायिक जनशक्तिको दक्षता र क्षमता अभिवृद्धि ले मात्र न्याय क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तन सम्भव हुन्छ। छिटो छरितो र गुणस्तरीय न्याय सम्पादनका लागि न्यायाधीश, सरकारी वकील, न्याय सेवाका अधिकृत तथा कानून व्यवसायीको कार्यक्षमता र व्यवसायिक दक्षता अभिवृद्धि गर्न तथा कानून र न्यायको क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान तथा कानूनी सूचना प्रवाह गर्ने कार्यहरूमा राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान स्थापनाकालदेखि नै संलग्न रही आएको छ। यसका लागि प्रतिष्ठानले अन्य प्रकाशनका अतिरिक्त उच्च अदालत तथा जिल्ला अदालतको फैसलाहरूको संगालो समेत प्रकाशन गर्दै आएको छ। यसै क्रममा पछिल्लो पटक "वाणिज्य सम्बन्धी फैसलाहरूको संगालो २०७५" प्रकाशित गर्न लागिएको हो।

वाणिज्य कानूनमा जिज्ञासा राख्ने न्यायिक क्षेत्रका सरोकारवालाहरूलाई सो सम्बन्धी न्यायिक दृष्टिकोणको बारेमा जानकारी प्रदान गर्नु प्रस्तुत संगालोको उद्देश्य रहेको छ। यस प्रतिष्ठानद्वारा माननीय न्यायाधीशहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सञ्चालन गरिएका विभिन्न तालिम, गोष्ठी, अन्तर्क्रिया जस्ता कार्यक्रमहरूको प्रभावकारीताको मूल्याङ्कन फैसला लेखन क्षमता पनि हो भन्ने हृदयंगम गरी यसलाई प्रशिक्षणको प्रभावकारिताको मूल्याङ्कनको माध्यमको रूपमा पनि लिने गरिएको छ।

उच्च अदालतका वाणिज्य इजलासहरूबाट प्राप्त भएका फैसलाहरूलाई विभिन्न समूहमा विभाजन गरी विज्ञ समूहबाट मूल्याङ्कन गराई प्रकाशनयोग्य भनी सिफारिस गरिएका फैसलाहरू संगालोमा समावेश गरिएका छन्। यो संगालो वाणिज्य कानून सम्बन्धी विभिन्न विवादहरूमा वाणिज्य इजलासबाट भएका फैसलाहरू मार्फत न्यायिक दृष्टिकोण बुझ्न चाहने कानूनका विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता, अध्येता, अध्यापक तथा वाणिज्य कानून विषयमा जिज्ञासा राख्ने सबैका लागि उपयुक्त हुनेछ भन्ने अपेक्षा गरेका छौं। यस कार्यलाई भविष्यमा पनि निरन्तरता दिने प्रयास गर्नेछौं।

अन्त्यमा, विषयगत रूपमा गरिएको यो पहिलो प्रकाशनको सराहना गर्दै यसको निरन्तरताको लागि शुभकामना व्यक्त गरी हामीलाई हौसला प्रदान गर्नु भएकोमा सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री चोलेन्द्र शम्शेर ज.ब.रा.ज्यूमा म हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु। विज्ञ समूहमा रही फैसला अध्ययन एवं छनौट गरिदिनु हुने माननीय न्यायाधीशज्यूहरू प्रति आभार व्यक्त गर्दछु। यसका साथै आ-आफ्नो महत्वपूर्ण फैसलाहरू उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण माननीय न्यायाधीशज्यूहरू प्रति पनि धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। यो प्रकाशन कार्यमा संलग्न रहनुहुने प्रतिष्ठानका सम्पूर्ण प्राज्ञिक निर्देशक, निर्देशक, अधिकृत, प्रकाशनको संयोजनको जिम्मेवारी लिने प्रशिक्षण अधिकृत श्री कविता सिलवाल, भाषा तथा शुद्धाशुद्धी गरी सहयोग गरिदिनु हुने श्री दिनदयाल रेग्मी र लेआउट/डिजाईनमा सहयोग गर्नु हुने प्रतिष्ठानका श्री प्रतिक्षा श्रेष्ठ र अन्य कर्मचारीहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु। धन्यवाद।

२०७५ साल पुष २५ गते

(विनोद प्रसाद शर्मा)

का.मु. कार्यकारी निर्देशक

प्राक्कथन

राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठानले पहिलो पटक वाणिज्य सम्बन्धी फैसलाहरूको संगालो प्रकाशन गर्न लागेको हो। यस क्रममा वाणिज्य इजलासबाट भएका उत्कृष्ट फैसलाहरू संकलन गर्दा एकै विषयका बढी फैसलाहरू प्राप्त भएका थिए। वाणिज्य सम्बन्धी विविध विधामा भएका फैसलाहरूलाई यस संगालोमा समेट्ने उद्देश्यले तीन पटकसम्म फैसलाहरू संकलन गरिएको थियो।

यस प्रकाशनमा वाणिज्य इजलासबाट प्राप्त भएका फैसलाहरू मध्ये विज्ञ समूहबाट छनौट भएका जम्मा २७ थान फैसलाहरू समावेश गरिएका छन्। यस संगालोमा माननीय न्यायाधीशज्यूहरूको आफ्नो फैसलामा उल्लेख गर्नु भएका विवरणहरू, अंग्रेजीमा उल्लेख भएका कुरामा भएको व्याकरणीय त्रुटीबाहेक अन्य कुराहरू सम्पादन भए गरिएको छैन।

यस फैसलाको संगालोको प्रकाशन कार्य गर्ने जिम्मेवारी दिनु भई फैसलाहरूको संकलनको प्रारम्भिक चरणदेखि नै आवश्यक सुझाव र प्रकाशन कार्यलाई अघि बढाउन हौसला, प्रोत्साहन र निर्देशन दिनु हुने पूर्व कार्यकारी निर्देशक माननीय श्री केशरीराज पण्डितज्यू र कायम मुकायम कार्यकारी निर्देशक माननीय श्री विनोद प्रसाद शर्माज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु। त्यसैगरी फैसलाको छनौट गरिदिनु हुने आदरणीय विज्ञज्यूहरू र यस संगालोको प्रकाशनको व्यवस्थापकीय पक्षमा योगदान दिनु हुने यस प्रतिष्ठानका रजिष्ट्रार श्री गजेन्द्र बहादुर सिंहज्यू प्रति आभार व्यक्त गर्दछु। यसैका साथै प्रकाशन कार्यलाई सम्पन्न गर्न सहयोग गर्नु भएका प्रतिष्ठानका कर्मचारीहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

सम्पादन र संयोजन

कविता सिलवाल

प्रशिक्षण अधिकृत

विषयसूची

क्र.सं.	मुद्दा	पक्ष/विपक्ष	फैसला गर्ने माननीय न्यायाधीश	पृष्ठ नं.
क.	बैंकिङ्ग कसूर			
१.	बैंकिङ्ग कसूर	नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीले नेपाल सरकार वि. भक्त प्रल्हाद पाण्डे समेत	मा. बालकृष्ण उप्रेती मा. युवराज सुवेदी	१-२६
२.	बैंकिङ्ग कसूर	मिनेराज भारतको जाहेरीले नेपाल सरकार वि. तुलसीराम प्रसाई	मा. शिवनारायण यादव मा. द्वारिकामान जोशी	२७-४०
३.	बैंकिङ्ग कसूर	नेपाल राष्ट्र बैंकको पत्र जाहेरीले नेपाल सरकार वि. मनोज रिमाल समेत	मा. शारङ्गा सुवेदी मा. प्रमोदकुमार श्रेष्ठ बैद्य	४१-७२
४.	बैंकिङ्ग कसूर	बीरलाल तामाङको जाहेरीले नेपाल सरकार वि. श्रीराम त्वायना	मा. श्री द्वारिकामान जोशी मा. हरिप्रसाद वगाले मा. बाबुराम रेग्मी	७३-९६
५.	बैंकिङ्ग कसूर	नेपाल राष्ट्र बैंकको पत्र जाहेरीले नेपाल सरकार वि. दिव्यकुमार श्रेष्ठ समेत	मा. भीमबहादुर बोहरा मा. बाबुराम रेग्मी	९७-११६
६.	बैंकिङ्ग कसूर	नेपाल राष्ट्र बैंकको पत्र जाहेरीले नेपाल सरकार वि. हिमबहादुर गुरुङ्ग समेत	मा. बाबुराम रेग्मी मा. शिवराज अधिकारी	११७-१७४

ख.	बैकिङ्ग विविध			
७.	दूषित कारवाही बदर	अशोककुमार अग्रवाल वि. नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय समेत	मा. द्वारिकामान जोशी मा. रत्नबहादुर बागचन्द	१७५-१८६
८.	नेपाल राष्ट्र बैंकबाट भएको निर्णय बदर	श्याम कुमार खत्री वि. नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय समेत	मा. तिल प्रसाद श्रेष्ठ मा. डिल्लीराज आचार्य	१८७-२२४
९.	हरहिसाब गरी रकम दिलाई पाऊँ	विनिता प्रधान वि. माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेड	मा. डिल्लीराज आचार्य मा. बालकृष्ण उप्रेती	२२५-२३२
ग.	रीट			
१०.	निषेधाज्ञा	सन्तोषकुमार प्रधान वि. नेपाल विद्युत प्राधिकरण समेत	मा. श्री डिल्लीराज आचार्य मा. किशोर सिलवाल मा. बालकृष्ण उप्रेती	२३३-२५८
११.	उत्प्रेषण/निषेधाज्ञा समेत	रामेश्वरप्रसाद श्रेष्ठ समेत वि. केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरो समेत	मा. थीरबहादुर कार्की मा. रत्नबहादुर बागचन्द	२५९-२७६
१२.	उत्प्रेषणयुक्त प्रतिषेध र परमादेश	शंकरमान श्रेष्ठ वि. नेपाल राष्ट्र बैंक समेत	मा. नारायण प्रसाद दाहाल मा. द्वारिकामान जोशी	२७७-२८८
घ.	ट्रेडमार्क सम्बन्धी			
१३.	ट्रेडमार्क दर्ता	कन्साई नेरोलेक पेण्टस् लिमिटेड वि. रुकमनी केमिकल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि. समेत	मा. जीवनहरि अधिकारी मा. प्रमोदकुमार श्रेष्ठ बैद्य	२८९-३०६
१४.	ट्रेडमार्क दर्ता नगरी दिने समेत	पान पराग इण्डिया लिमिटेड वि. राधाकृष्ण प्रोडक्ट्स समेत	मा. तिल प्रसाद श्रेष्ठ मा. चण्डिराज ढकाल	३०७-३१८
१५.	ट्रेडमार्क संशोधन	विकाश केडिया वि. विजार्ड फ्रेग्नेन्स	मा. शिवराज अधिकारी मा. हरिप्रसाद बगाले	३१९-३३६

१६.	ट्रेडमार्क	सैयद महमूद अहमद वि. शक्ति इन्डष्ट्रिज समेत	मा. रत्नबहादुर बागचन्द मा. हरिप्रसाद बगाले	३३७-३५२
ड.	मध्यस्थता सम्बन्धी			
१७.	मध्यस्थता	खिम्ती निर्माण सेवा प्रा. लि. वि. पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय सडक निर्देशनालय समेत	मा. तिल प्रसाद श्रेष्ठ मा. डिल्लीराज आचार्य	३५३-३६४
१८.	मध्यस्थ नियुक्ति गरिपाउँ	रोहित गुरुड समेत वि. सुधीर बस्नेत समेत	मा. टंकबहादुर मोक्तान मा. शिवराज अधिकारी	३६५-३६८
च.	बीमा सम्बन्धी			
१९.	इन्जिनियरिङ्ग तथा ठेकेदार सम्पूर्ण जोखिम बीमा दाबी भुक्तानी	नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड वि. हाइ हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि	मा. शारङ्गा सुवेदी मा. चण्डीराज ढकाल	३६९-३८६
छ.	कम्पनी सम्बन्धी			
२०.	सञ्चालक तथा अध्यक्षको नियुक्ति बदर	राम प्रसाद मैनाली वि. राजेन्द्र गिरी समेत	मा. किशोर सिलवाल मा. शेखर प्रसाद पौडेल	३८७-३९६
२१.	कम्पनिको नाम परिवर्तन गर्नु भन्ने निर्णय बदर	न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि. वि. धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि	मा. उदय प्रकाश चापागाई मा. तिल प्रसाद श्रेष्ठ	३९७-४०८
२२.	कम्पनीको सञ्चालनहरुलाई बुझी उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउँ	भरत भट्टराई समेत वि. मिडल्याण्ड इडिलिश बोर्डिङ स्कूल. लि. समेत	मा. दुर्गादत्त भट्ट मा. चण्डीराज ढकाल	४०९-४१६
ज.	करार सम्बन्धी			
२३.	करार बमोजिम गरी पाउँ	काले मिजार वि. नेपाल औषधी लिमिटेड	मा. डिल्लीराज आचार्य मा. चण्डीराज ढकाल	४१७-४२४
२४.	करारको यथावत परिपालना गराई पाउँ	युनाइटेड मोदी हाइड्रोपावर कम्पनी लि. वि. नेपाल विद्युत	मा. शिवनारायण यादव मा. द्वारिकामान जोशी	४२५-४३०

		प्राधिकरण, केन्द्रीय कार्यालय समेत		
२५.	क्षतिपूर्ति भराई पाऊँ	सेन्ट्रल मिडिया प्रा.लि. वि. का तारागाऊँ होटल प्रा.लि.(होटल हायात) समेत	मा. शिवराज अधिकारी मा. हरिप्रसाद बगाले	४३१-४३८
झ.	दुरसञ्चार सम्बन्धी			
२६.	दुरसञ्चार हानी नोकसानी	लाक्पा तामाङ्ग वि. नेपाल टेलिकम समेतको जाहेरीले नेपाल सरकार	मा. शिवनारायण यादव मा. तिल प्रसाद श्रेष्ठ	४३९-४५०
ज.	उपभोक्ता हित सम्बन्धी			
२७.	कमसल पानी उत्पादन तथा विक्री वितरण	क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि वि. बाणिज्य तथा आपूर्ति विभागको प्रतिवेदनले नेपाल सरकार	मा. तिल प्रसाद श्रेष्ठ मा. प्रमोदकुमार श्रेष्ठ बैद्य	४५१-४६१

श्री
उच्च अदालत, पाटन
संयुक्त बाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री बालकृष्ण उप्रेती
माननीय न्यायाधीश श्री युवराज सुवेदी
फैसला

मुद्दा नं. ०७२-CB-००२५

इजलास नं. :- १२

निर्णय नं. :- ०८

मुद्दा:- बैंकिङ कसूर।

- कर्जा चुक्ता भै सकेकोमा कसूर कायम हुने हो, होइन ?

नेपाल राष्ट्र बैंक वित्तीय कम्पनी सुपरिवेक्षण विभागको जाहेरीले नेपाल सरकार.....१ वादी

विरुद्ध

धर्मलाल पाण्डेको नाती हरिप्रसाद पाण्डेको छोरा जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं.७ चाबहिल, बिनायकटोल स्थित आदर्श बस्तिमार्ग घर नं. ९५ स्थायी वतन तथा प्रतिवादी हालको बसोबास भएका साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लिमिटेडका तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डे..... जना २

न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ८(२) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्रभित्र परी नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र अदालतको ठहर यसप्रकार रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्त कम्पनी सुपरिवेक्षण विभागको पत्र :-

साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.का तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेले ऋणी किश्वर ढकाललाई सञ्चालक समितिबाट स्वीकृत नै नगरी नगराई अन्तिम भुक्तानी मिति २०६७।१२।०८ कायमगरी मिति २०६६।१२।०९ मा रु.२,५०,००,०००।- को व्यक्तिगत कर्जा प्रवाह गरेकोमा सो कर्जाको २०७१ चैत्र मसान्तमा साँवा तर्फ रु.८७ लाख र ब्याज तर्फ रु.६७ लाख ३३ हजारगरी कुल रु.१५४.३३ लाख असुल गर्न बाँकी रहेको र चुक्ता हुनु अगाडि नै कर्जाको लागि धितोमा राखेको जग्गा फुकुवा गरी कर्जा असुरक्षितगरी बैंकिङ कसूर गरेको भन्ने नेपालराष्ट्र बैंक, वित्त कम्पनी सुपरिवेक्षण विभागको पत्र।

२. साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनी लि.को पत्रसाथ प्राप्त किश्वर ढकालको कर्जा फाईल संलग्न कागजातहरूबाट देखिएको :-
- ऋणी किश्वर ढकालले मिति २०६६।१२।०१ मा साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.मा रु.२,५०,००,०००।- को कर्जा पाउँ भनि आवेदन दिएको फारामको प्रतिलिपि, उक्त कर्जाका लागि मधुसूदन सिलवालको नाममा रहेको जिल्ला भक्तपुर बालकोट गाउँ विकास समिति वडा नं. १ को कि.नं. ५८ को जम्मा क्षेत्रफल १-०-२-० को जग्गाको जग्गा धनी दर्ता प्रमाणपूर्जा, देवकी बस्ताकोटी र झंककुमारी अधिकारीको संयुक्त नाममा रहेको जिल्ला ललितपुर, ललितपुर उपमहानगरपालिका वडा न. ४ (ढ) को कि.नं. २३८ र २४० को जम्मा क्षेत्रफल ०-१४-२-२ को जग्गाको जग्गा धनी दर्ता प्रमाणपूर्जा, धितोदाताहरूको नागरिकताको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपिहरू, जग्गाको चारकिल्ला प्रमाणपत्रहरू र ब्लूप्रिन्टहरूको प्रतिलिपिहरू, ऋणी किश्वर ढकालको नामको जम्को प्रकाशन प्रा.लि.को दर्ता सम्बन्धी कागजातहरूको प्रतिलिपिहरू, ऋणी र जमानीकर्ताहरूको कालोसूचीको विवरण सम्बन्धी कर्जा सूचना केन्द्रको प्रतिवेदनहरू, धितोमा रहने जग्गाहरूको Build Nation Consult प्रा.लि.बाट भएको मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरू, ऋणी किश्वर ढकाललाई साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.बाट रु.२,५०,००,०००।- को कर्जा सिफारिस र स्वीकृत गरेको मिति २०६६।१२।०६ को Credit Memorandum, ऐ ऐ को रु.२,५०,००,०००।- को कर्जा स्वीकृत पत्र, ऋणी किश्वर ढकालले गरेको तमसुक र जमानीकर्ताहरू मधुसूदन सिलवाल, देवकी बस्ताकोटी र झंककुमारी अधिकारीले गरेको जमानी लिखतहरूको प्रतिलिपिहरू, किश्वर ढकालले कर्जा लिंदा गरेको प्रतिज्ञापत्र, मिति २०६६।१२।१५ मा ऋणी किश्वर ढकाललाई प्रवाह भएको रु.२,५०,००,०००।- को कर्जा संस्थाको सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन गरेको बैठकको निर्णय माईन्युटको प्रतिलिपि, मिति २०६७।०५।२८ मा ऋणी किश्वर ढकालले धितो फुकुवा गरिपाउँ भनी दिएको निवेदन र सोही मितिमा संस्थाबाट धितो फुकुवा गरिदिनका लागि मालपोत कार्यालयलाई लेखेको पत्रको प्रतिलिपि, संस्थाबाट ऋणी किश्वर ढकाललाई र तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेलाई कर्जा चुक्ता गर्नेबारे गरेका ताकेता पत्रहरू, तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेले आफैले रु.५०,००,०००।- तिरी बुझाई सकेको र बाँकी कर्जा आफै चुक्ता गर्नेबारे संस्थालाई दिएका निवेदनहरूका प्रतिलिपिहरू, संस्थाको सञ्चालक समितिबाट ऋणी किश्वर ढकाललाई प्रवाह भएको कर्जा तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेले चुक्ता गर्नु पर्ने भन्ने विभिन्न मितिमा भएका निर्णयहरूको प्रतिलिपिहरू, धितोमा रहेको मधुसूदन सिलवालको नाममा रहेको जिल्ला भक्तपुर बालकोट गाउँ विकास समिति वडा नं. १ को जग्गा लिलाम बिक्री गरेको सम्बन्धी कागजातहरू र संस्थाका तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेको नाममा साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.को शेयरहरू बिक्रीगरी कर्जा रकम घटाएको सम्बन्धी कागजातहरू समेत।

३. प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेको बयान :-

म साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.मा २०६५ सालको ज्येष्ठ १५ गते देखि २०७० साल असोज मसान्त सम्म कार्यकारी प्रमुखको रूपमा कार्यरत रहेकोमा सो पदमा रहँदा मेरो दैनिक प्रशासनिक कार्यको सम्पूर्ण जिम्मेवारीहरू, जनशक्ति व्यवस्थापन, लगानी व्यवस्थापन, वित्तीय श्रोत व्यवस्थापनसमेत अन्य निकायहरूसँग समन्वय गर्ने कार्यमा प्रमुख जिम्मेवारी रहेको थियो। कार्यकारी प्रमुखको रूपमा रहदा फाईनान्सको कुशल सञ्चालन र विकास मेरो प्रमुख कर्तव्य रहेको थियो। संस्थाबाट कर्जा स्वीकृति गर्दा फाईनान्सको कर्जा शाखाले नियमानुसार कर्जा प्रवाहको लागि सिफारिस गरेपछि रु.१,४५,००,०००।- सम्मको कर्जा कार्यकारी प्रमुखको अख्तियारीभित्र र सोभन्दा ज्यादा रकमको कर्जा कार्यकारी प्रमुखले स्वीकृत गरी सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन गराउने वा सञ्चालक समितिबाट स्वीकृत गराउने थियो। संस्थाका ऋणी किश्वर ढकालले मिति २०६६।१२।०१ मा रु.२,५०,००,०००।- को व्यक्तिगत कर्जा पाउँ भनी संस्थामा आवेदन गरेका थिए। निजले कर्जा लिँदा कर्जाको लागि मधुसूदन सिलवालको नाममा रहेको जिल्ला भक्तपुर बालकोट गाउँ विकास समिति वडा नं. १ को कि.नं. ५८ को जम्मा क्षेत्रफल १-०-२-० को जग्गा र किश्वर ढकालको श्रीमती देवकी बस्ताकोटी र झंककुमारी अधिकारीको संयुक्त नाममा रहेको जिल्ला ललितपुर, ललितपुर उपमहानगरपालिका वडा न. ४ (ढ) को कि.नं. २३८ र २४० को जम्मा क्षेत्रफल ०-१४-२-२ को जग्गा र सो मा बनेको घर धितोमा राखेको थियो। सो कर्जा संस्थाको नियमानुसार आवेदन लिई कर्जा प्रवाह गर्दा संस्थाबाट धितोको स्थलगत निरीक्षणगरी कर्जा प्रवाह गर्नका लागि आवश्यक पर्ने जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, चारकिल्ला सिफारिस, धितोको मूल्याङ्कन प्रतिवेदनसमेतका ऋणीका कागजातहरू लिई संस्थाको कर्जा शाखाबाट क्रमशः सिफारिस हुँदै म समक्ष स्वीकृतिको लागि पेश भएकोमा मैले सो कर्जा स्वीकृत गरी अनुमोदनका लागि सञ्चालक समिति समक्ष पेश भई सञ्चालक समितिबाट समेत अनुमोदन भई कर्जा प्रवाह गरिएको हो। संस्थाको नियमानुसार नै म कार्यकारी प्रमुखको हैसियतले मैले कर्जा स्वीकृत गरी सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन भएको हो। उक्त कर्जाको लागि धितोमा राखिएको देवकी बस्ताकोटी र झंककुमारी अधिकारीको संयुक्त नाममा रहेको जग्गा फुकुवा गर्दा सो जग्गाको धितोको सट्टामा मधुसूदन सिलवालको नाममा कायम रहेको सिद्धार्थ विकास बैंक लि.को १,१३,५०० कित्ता शेयर शेयरधनी मधुसूदन सिलवालले संस्थालाई दिने भन्ने निज शेयरधनीहरू मधुसूदन सिलवाल, ऋणी किश्वर ढकाल र म बीच सरसल्लाह र सहमति भई उल्लेखित शेयरहरूको शेयरधनी प्रमाणपत्रको सक्कलै प्रति संस्थामा राखि ऋणी किश्वर ढकाल र सोही कर्जाको जमानीदाता एवं सिद्धार्थ बैंकको शेयर सट्टा धितो दिन मञ्जुर गर्ने मधुसूदन सिलवाल दुबै संस्थाका पुराना एवं असल ग्राहक भएकोले निजहरू दुबै जनाको विश्वासमा मौखिक समझदारी र सहमतिको आधारमा उल्लेखित शेयरहरू रोक्का हुनु अगावै कर्जाको लागि धितोमा रहेका दुबै कित्ता जग्गाहरू फुकुवा भएको हो। सो शेयरहरूको मूल्याङ्कन भएको पनि

थिएन तर तत्कालीन उक्त शेयरको बजार मूल्यअनुसार ऋणीको ऋणलाई खाम्ने तथा धितोमा रहेको जग्गाको मूल्याङ्कनभन्दा बढी नै हुने शेयरहरू धितो राखे सहमति भएको हो। कर्जाको लागि धितोमा रहेको जग्गा फुकुवा गर्नु अघि उक्त शेयरहरू रोक्का राख्न कुनै कारबाही भएको थिएन। जग्गा फुकुवा भएपछि शेयरहरू रोक्का राख्न तत्कालै सम्बद्ध निकायहरूलाई पत्राचार गरिएको थियो।

कर्जाको लागि धितोमा राखिएको जग्गा कर्जा चुक्ता नहुँदै मालपोत कार्यालयले फुकुवा गर्न नमान्ने भएकोले कर्जा चुक्ता नहुँदै कर्जा चुक्ता भएको भनी मालपोतलाई चिठी लेखी मैले नै धितो फुकुवा गराएको हुँ। धितो फुकुवा गरेको मिति ०६७।०५।२८ सम्म ऋणीले कर्जाको व्याज नियमित गरेको अवस्था थियो। कर्जाको साँवा तर्फ के कति तिर्न बुझाउन बाँकी थियो भन्ने हाल यकिन साथ भन्न सकिदैन। धितोमा रहेको जग्गाहरू फुकुवा गर्दाको अवस्थासम्म कर्जा असल नै रहेको थियो। विश्वासको आधारमा शेयरहरू रोक्का राख्न अघि नै धितो फुकुवा गरि दिएको र पछि शेयरहरू रोक्का रहन नसकेपछि कर्जा असुरक्षित हुन गएको हो। ऋणी किश्वर ढकाललाई निजले लिएको रु.२,५०,००,०००।- को कर्जाको व्याज नियमित तिरैकै आधारमा असल ग्राहक भनिएको हो।

ऋणी किश्वर ढकाललाई प्रवाह भएको कर्जाको लागि धितोमा रहेको जग्गा फुकुवा गर्नु अघि नै अर्को धितो लिनु पर्नेमा सो जग्गाको सट्टामा धितो लिने दिने भनिएको मधुसूदन सिलवालको नामको सिद्धार्थ बैंकको शेयरहरू तत्कालै रोक्का हुन नसकी कर्जा असुरक्षित भएको र सो कर्जा मैले धितो फुकुवागरी असुरक्षित गराएको भनि संस्थाबाट मलाई सो कर्जा चुक्ता गराउनका लागि पत्राचार भएको हो। मैले मिति २०७०।०९।२३ मा संस्थामा दिई म आफू तत्काल संस्थाको कार्यकारी प्रमुख भई धितो फुकुवासमेत गराएको व्यक्ति भएकोले मेरो नैतिक दायित्व सम्झी संस्थाको हितमा हुनेगरी मेरो शेयर बिक्रीसमेत गरी कर्जाको रकम असुल गर्न र कर्जा चुक्ता गर्ने गराउने प्रतिबद्धता जाहेर गरेको गरेको हु।

धितो फुकुवा गर्ने मालपोत कार्यालयलाई संस्थाबाट लेखिएको पत्रमा सहिछाप गर्ने रोशना पन्त संस्थाका सहायक स्तरको कर्मचारी हुन। निज कर्जा शाखामा रहेर कर्जा शाखा प्रमुख र मैले लिए अराएको काम गर्ने निजको जिम्मेवारी रहेको थियो। निजलाई मैले किश्वर ढकालको कर्जामा रहेको धितो फुकुवा गर्ने गराउने काम गर्न भनेर अराएबमोजिम निजले धितो फुकुवा गर्ने पत्रमा नमूना दस्तखत गरी सो धितो फुकुवा गराएकी हुन। निजलाई संस्थाको पत्र मालपोत कार्यालयमा पुर्‍याई मालपोतबाट धितो फुकुवा गरेको चिठी संस्थामा लिएर आउने जिम्मेवारी दिएर मैले खटाएबमोजिम सोही काम निजले गरेकी हुन भन्ने प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेको मिति २०७२।०७।२३ मा यस अदालतमा गरेको बयान।

४. NMB बैंक लि.को पत्र र संलग्न कागजातहरू:-

साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनी लि.का कार्यकारी प्रमुखलाई रु.१,४५,००,०००।- सम्मको कर्जा स्वीकृत गर्ने अख्तियारी रहेको, ऋणी किश्वर ढकाललाई मिति

२०६६।१२।०६ मा कर्जा प्रवाहगरी मिति २०६६।१२।१५ मा सञ्चालक समितिको बैठकबाट अनुमोदन भएको, ऋणीले कर्जाको लागि धितोमा राखेको जग्गा फुकुवा गर्दा कर्जाको साँवा तर्फको कुनै पनि रकम नतिरेकोले पुरा साँवा तिर्न बाँकी नै रहेको, धितो फुकुवा तत्कालीन कार्यकारी प्रमुखको दस्तखतबाट भएको, किश्वर ढकालले लिएको कर्जा मिति २०७२।०७।२४ मा चुक्ता भुक्तान भएको भन्ने मिति २०७२।०७।२४ को NMB बैंक लि.को पत्र र संलग्न कागजातहरू।

५. सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि. को पत्र र संलग्न ग्रोमर मर्चेन्ट बैंकर लि.को पत्र :-
सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि.का संस्थापक शेयरधनी मधुसूदन सिलवालको नाममा कायम रहेको हालको शेयर संख्या १,१३,६८० थान भएकोमा सो शेयर बिक्रीको लागि शेयरधनीले यस बैंकमा निवेदन दिएको र प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनी लि.बाट पटक पटक उल्लेखित शेयर रोक्काको लागि पत्राचार गरेको र सो मा निजको नामको पुरै शेयरहरू धितो राख्नका लागि लेखेको हुँदा सो कार्य नेपाल राष्ट्र बैंकको एकिकृत निर्देशिकाको "ईजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाको १% भन्दा बढी संस्थापक शेयर धारण गरेका संस्थापक/संस्थापक समूहका शेयर धनीहरूले आफुले धारण गरेको संस्थापक शेयरमध्ये ५०% भन्दा बढी शेयर धितो राखि कर्जा लिन पाउने छैनन्" भन्ने व्यवस्थाको प्रतिकूल रहेकोले सो शेयरहरू रोक्का राख्न नसकिएको भन्ने सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि. को पत्र र मधुसूदन सिलवालको नाममा १,१३,६८० कित्ता शेयर कायम रहेको र सो शेयर रोक्काको लागि मिति २०६९।०६।२९ को प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनी लि.को पत्रबाट रोक्काको लागि अनुरोध गरेको भन्ने ग्रोमर मर्चेन्ट बैंक लि.को पत्र।
६. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.को स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदन २०७१:-
संस्थाका ऋणी किश्वर ढकाललाई मिति २०६६।१२।०९ मा प्रवाह भएको कर्जामा राखिएको धितोको मूल्याङ्कन कर्जा प्रवाह भैसकेपछि मिति २०६७।०९।१० मा भएको, सञ्चालक समितिबाट कर्जा स्वीकृत हुनु पूर्व नै कर्जा प्रवाह भएको, कर्जाको लागि राखेको धितो कर्जा चुक्ता हुनु अगाडि नै फुकुवागरी कर्जा असुरक्षित गरेको, संस्थाले मिति २०७०।०९।२९ मा कम्पनी रजिष्टरको कार्यालयलाई संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डेको नाममा रहेको ह्याम्स अस्पतालको शेयर रोक्का राख्न लागि पत्राचार गरेको, संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डेको नाममा संस्थाको संस्थापक र साधारण शेयरमध्ये ५२४७४ साधारण शेयर र निजको एकल स्वामित्वमा रहेको नेशनल इन्भेष्टमेन्ट कम्पनीको नाममा रहेको संस्थाको १७४९२ थान साधारण शेयर बिक्रीगरी प्राप्त रकम कर्जा तिर्न प्रयोग भएकोमा पुरै कर्जा असुल नभएको र भक्त प्रल्हाद पाण्डेले २०७० चैत मसान्तसम्म कर्जा असुल गराउने प्रतिबद्धता व्यक्तगरी मिति २०७०।०९।२३ मा संस्थामा निवेदन दिएको भन्ने कैफियतहरू उल्लेख गरी निज भक्त प्रल्हाद पाण्डेलाई बैंकिङ

कसूरजन्य कारबाही गर्न केन्द्रीय अनुसन्धान ब्यूरोमा लेखि पठाएको भन्नेसमेत ब्यहोराको नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनी लि.मा भएको स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदन २०७१।

७. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनी लि.मा भएको स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदन:-
संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डेले मिति २०७०।०९।२३ मा संस्थामा दिएको निवेदनमा कर्जामा रहेको धितोले कर्जा असुल नभए आफैले उक्त कर्जा चुक्ता गरिदिने प्रतिवद्धता जाहेर गरेको, सो कर्जाको रकम मध्ये निज भक्त प्रल्हाद पाण्डेले मिति २०७०।०९।२४ मा रु.५०,००,०००।-र मिति २०७१।०२।११ मा निजैको शेयरबाट रु.५८,८७,१६५/६४ जम्मा गरेको उक्त कर्जाको लागि सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि. को मधुसूदन सिलवालको नाममा रहेको १,१३,५०० कित्ता संस्थापक शेयर सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि.ले रोक्का नगरेको भन्ने कैफियतहरू उल्लेखगरी सो कर्जा संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डे सम्बद्ध कर्जा रहेको भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनी लि.मा भएको स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदन २०७०/७१।

८. प्रतिवादी किश्वर ढकालको बयान:-

मैले साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.बाट मिति २०६६।१२।०६ मा रु.२,५०,००,०००।- को व्यक्तिगत कर्जा लिएको हो। सो कर्जाको लागि संस्थामा मधुसूदन सिलवालको नाममा रहेको जिल्ला भक्तपुर बालकोट गाउँ विकास समिति वडा नं. १ को कि.नं. ५८ को जम्मा क्षेत्रफल १-०-२-० को जग्गा र मेरो श्रीमती देवकी बस्ताकोटी र मेरो दिदी नाता पर्ने झंकुमारी अधिकारीको संयुक्त नाममा रहेको जिल्ला ललितपुर, ललितपुर उपमहानगरपालिका वडा न. ४ (ढ) को कि.नं. २३८ र २४० को जम्मा क्षेत्रफल ०-१४-२-२ को जग्गा र सो मा बनेको घर धितोमा राखेको थियो। सो कर्जा मैले आफ्नो नाममा रहेको पुस्तकहरू प्रकाशन गर्ने कम्पनी जम्को प्रकाशन प्रा.लि.मा व्यापार व्यवसाय गर्नका लागि लिएको र सो रकम उल्लेखित प्रा.लि.बाट गर्ने कारोबार व्यवसायमा नै खर्च भएको हो। उक्त कर्जाको लागि धितोमा राखेको घरजग्गा फुकुवा गर्नु पर्ने भएकोले संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डे सोही कर्जाका जमानीकर्ता मधुसूदन सिलवाल र म स्वयं बसी धितो फुकुवा गराउने बारेमा छलफल गरी कर्जाको लागि धितोमा रहेको घरजग्गा फुकुवा गर्नका लागि मधुसूदन सिलवालको नाममा कायम रहेको सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि.को १,१३,५०० कित्ता शेयर रोक्का राखी संस्थालाई धितो दिने र कर्जा सुरक्षित गराउने भन्ने मौखिक सहमति भए अनुसार मैले संस्थामा धितोमा रहेको जग्गा फुकुवा गरिदिनका लागि निवेदन दिएको हो। मैले निवेदन दिए पश्चात् सोही दिन धितोमा रहेको जग्गा फुकुवा भएको हो। कर्जाको लागि धितो दिने भन्ने सहमति भएको मधुसूदन सिलवालको नाममा कायम रहेको सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि.को १,१३,५०० कित्ता शेयर रोक्का राख्न प्रक्रिया शुरू गरेकोमा

सो शेयरहरू तत्काल रोक्का हुन नसकेकोले कर्जा असुरक्षित भएको हो। मलाई धितोमा रहेको घरजग्गा फुकुवा गराउनु पर्ने आवश्यकता भएकोले संस्थाका कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डे र मधुसूदन सिलवालसँग सल्लाहगरी मधुसूदन सिलवालको शेयर धितो राखे कुरामा सबै जना सहमत भएपछि धितोमा रहेको घरजग्गा फुकुवा भएको हो। कर्जाको लागि धितोमा रहेको जग्गा फुकुवा भई सकेपछि मधुसूदन सिलवालको नाममा कायम रहेको सिद्धार्थ विकास बैंक लि.को शेयर रोक्काको लागि कारवाही अगाडि बढाउँदा सो शेयरहरू रोक्का हुन नसकी धितो रहन नसकेको हो। उक्त शेयरहरू रोक्का राख्नु पर्ने दायित्व संस्थाको नै भएकोमा किन र के कारणले संस्थाले शेयर रोक्का राखेन वा रोक्का राख्न नसकेको भन्ने मलाई पूरा थाहा छैन।

मैले कर्जाको लागि राखेको धितो फुकुवा गराउँदा मैले लिएको रु.२,५०,००,०००।- को कर्जाको नियमित ब्याज बुझाई रहेको थिएँ। साँवातर्फको कुनै पनि रकम बुझाएको थिइनँ। धितो फुकुवा भई सकेपछि बेला बेलामा कर्जाको ब्याज बुझाई रहेको थिएँ। सो कर्जाको साँवा तर्फको रु.५०,००,०००।- भक्त प्रल्हाद पाण्डेले बुझाएका थिए। पछि संस्थाबाट सोही कर्जाको लागि धितोमा रहेको मधुसूदन सिलवालको नाममा रहेको जिल्ला भक्तपुर बालकोट गाउँ विकास समिति वडा नं. १ को कि.नं. ५८ को जम्मा क्षेत्रफल १-०-२-० को जग्गा लिलाम बिक्री गरेपछि कर्जाको बुझाउन बाँकी रकम रु.८७,००,०००।- रहेको थियो।

मैले कर्जा लिँदा धितो राखेको जग्गा फुकुवा गर्नका लागि धितोमा राखे भनि सहमति भएको मधुसूदन सिलवालको नामको शेयर रोक्का राख्नु अघि नै धितोमा रहेको जग्गा तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डेले फुकुवा गरेको र पछि शेयर रोक्का हुन नसकी कर्जा धितो नपुग हुन गएकोमा निजैका कारणले कर्जामा धितो नपुग भएकोले निजले नैतिक रूपमा आफ्ना कारणले कर्जा असुरक्षित भएकोले आफैले तिर्ने प्रतिबद्धता जनाएको हुनुपर्छ। मधुसूदन सिलवाल मेरो चिनजानका मानिस भएको र सो जग्गा फुकुवा गराउँदा मसँग संस्थालाई दिने अर्को धितो नभएकोले मलाई सहयोग गर्ने उद्देश्यले निजले आफ्नो शेयर दिन कबुल गरेका हुन्। निजहरूले कर्जाको रकम लिएको भन्ने होइन। कर्जाको रकम म आफैले उपयोग गरेको हुँ।

मैले प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.बाट लिएको रु.२,५०,००,०००।-को कर्जाको सम्पूर्ण साँवा ब्याजसमेत चुक्ता भैसकेको छ। सो रकम तिर्ने दायित्व मेरो भएकोमा मैले सो कर्जा तिर्नका लागि संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डेलाई भनेकोमा निजले सो कर्जाको रकम निजकै आफन्तहरूबाट तिरी बुझाई कर्जा चुक्ता भुक्तान भैसकेको भन्ने सुनेको छु। के कसरी को कसलाई कर्जाको रकम तिर्न लगाई वा आफैले तिरेर भक्त प्रल्हाद पाण्डेले कर्जा चुक्ता गराए भन्ने मलाई यकिन थाहा छैन।

सट्टा धितोमा दिने भनि सहमति भएको शेयरहरू रोक्का भई धितोमा रहन नसकेपछि संस्थाले मलाई शेयर धितोमा नरही कर्जा असुरक्षित भएको र पुनः धितो दिनका लागि जानकारी वा सूचना गरेको थिएन। त्यसैले मलाई कर्जा असुरक्षित भएको बारेमा जानकारी नै भएन। त्यसैले

मेरो कारणबाट कर्जा असुरक्षित भएको भन्ने होइन। शेयर रोक्का हुनु अगावै धितो फुकुवा गर्ने र शेयर रोक्का नरहेकोले अर्को धितो दिनका लागि मलाई कुनै जानकारी पनि नगराई कर्जा असुरक्षित गर्ने कार्य तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डेबाटै भएकोले निजलाई अपठ्यारो परी कर्जा निजैले आफ्ना आफन्त मार्फत् चुक्ता गराएका हुन। कर्जा चुक्ता हुनु अगावै धितो फुकुवा गर्ने गराउने कार्यमा म स्वयं, तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डे र मधुसूदन सिलवाल संलग्न रहेका छुन। यस अघि मसमेत विरुद्ध अनुसन्धान भई दायर भएको सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंकबाट मैले नै कर्जा लिएको सम्बन्धी मुद्दा र साविक किष्ट बैंक लि.बाट जम्को प्रकाशन प्रा.लि.को नाममा कर्जा लिएको बैंकिङ कसूर मुद्दाहरू हाल अदालतमा विचाराधीन अवस्थामा रहेका छन् भन्ने प्रतिवादी किश्वर ढकालको बयान।

९. प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेको ततिम्बा बयान:-

ऋणी किश्वर ढकालले लिएको कर्जाको लागि संस्थाले धितोमा राखेको जग्गाको सट्टामा धितो राखे भनि सल्लाह र सहमति भएको मधुसूदन सिलवालको नाममा कायम रहेको सिद्धार्थ विकास बैंक लि.को १,१३,५०० कित्ता संस्थापक शेयर धितो राखका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको एकिकृत निर्देशिकामा भएको "ईजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाको १% भन्दा बढी संस्थापक शेयर धारण गरेका संस्थापक/संस्थापक समूहका शेयर धनीहरूले आफुले धारण गरेको संस्थापक शेयर मध्ये ५०% भन्दा बढी शेयर धितो राखि कर्जा लिन पाउने छैनन" भन्ने व्यवस्थाको बारेमा तत्काल मैले कुनै ध्यान नभइ उक्त शेयरहरू रोक्का राखका लागि पत्राचार गरेको हो। मैले संस्थाबाट रोक्काको लागि पत्राचार गरेपछि उक्त शेयरहरू रोक्का हुन नसक्ने बारेमा संस्था म कार्यरत रहदासम्म कुनै जानकारी गराएको थिएन। मैले शेयर रोक्का हुनु अघि नै धितोको जग्गा फुकुवा गरेपछि कर्जा असुरक्षित भएको कारण आफ्नो नैतिक दायित्व सम्झी मैले कर्जा म आफैले चुक्ता गर्छु भनेर संस्थामा निवेदनसमेत दिएको थिएँ। कर्जा चुक्ता गर्नु पर्ने ऋणीले लामो समयसम्म पनि कर्जा चुक्ता नगरेपछि मैले मेरा आफन्तहरूलाई कर्जा चुक्ता गर्नको लागि सहयोग मागेको थिएँ। मैले सहयोग मागेका आफन्तहरूले म यस मुद्दामा पक्राउ परिसकेपछि सो कर्जाको रकम चुक्ता भुक्तान गरिदिएको हुनुपर्छ। क-कसले के कसरी र कति रकम बुझाई सो कर्जाको सम्पूर्ण रकम चुक्ता भयो भन्ने बारेमा म हाल भन्न सक्तिन। मैले मेरो नैतिक दायित्वका कारण कर्जा चुक्ता गर्न गराउन मैले मेरा आफन्तहरूलाई अनुरोध गरेको हुँ तर मैले नै कर्जाको रकम लिएको वा उपयोग गरेको भने होइन। जग्गाको सट्टामा धितो राखे भनिएको शेयरहरू रोक्का राखे प्रक्रियामा सिद्धार्थ विकास बैंक र ग्रोमर मर्चेन्ट बैंकर लि.लाई मिति २०६९।०६।२९ मा पत्राचार भएकोमा सो गर्न ढिलाई भएको हो तर मैले बदनियत नै राखी ढिला पत्राचार गरेको होइन भन्ने प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेको ततिम्बा बयान कागज।

१०. NMB बैंक लि.को पत्र र संलग्न कागजातहरू:-

साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.मा भक्त प्रल्हाद पाण्डे मिति २०६५।०२।१५ देखि मिति २०६९।०७।१५ सम्म कार्यकारी प्रमुखको रूपमा कार्यरत थिए। ऋणी किश्वर ढकालले लिएको कर्जाको साँवा तर्फ रु.८७,००,०००।- तथा ब्याज र पेनाल ब्याजगरी रु.६१,७३,५५३/०२समेत जम्मा रु.१,४८,७३,५५३/०२ रकम भक्त प्रल्हाद पाण्डेको तर्फबाट निर्मला न्यौपानेले चुक्ता गरेको र सोही कर्जाको पेनाल ब्याजमा रु.२१,८४,३९५/९१ रकम भक्त प्रल्हाद पाण्डेको अनुरोध बमोजिम छुट गरिएको भन्ने NMB बैंक लि.को पत्र र संलग्न कागजातहरू।

११. निर्मला न्यौपानेले गरिदिएको घटना विवरण कागज:-

ऋणी किश्वर ढकालको नाममा साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनी लि.बाट रु.२,५०,००,०००।- व्यक्तिगत कर्जा लिएको बारेमा मैले मेरो भिनाजु नाताका भक्त प्रल्हाद पाण्डेबाट करिब २ महिना अघि थाहा पाएकी हुँ। किश्वर ढकाललाई म चिन्दिन निज मेरो आफन्त वा अन्य व्यवसायिकसमेतको सम्बन्ध भएका मानिस होइनन। मेरो भिनाजु नाताका भक्त प्रल्हाद पाण्डेले आफूलाई साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनी लि.बाट किश्वर ढकालको नाममा लिएको रु.२,५०,००,०००।- को कर्जाको पूरा रकम चुक्ता गर्न नसकेकोले अप्ठ्यारो परेकोले कर्जा चुक्ता गर्न सहयोग गरिदिनका लागि मलगायत मेरो दिदी बुवासमेतका नातेदारहरूसँग करिब २ महिना अघि कुरा गर्नु भएको थियो। निजले यसरी कुराकानी गरेपछि हामी निजका नातेदारहरूले सो कर्जा चुक्ता गर्नका लागि कुराकानी र सरसल्लाह गरिरहेकै अबस्थामा निज भक्त प्रल्हाद पाण्डे सोही कर्जासमेतको अनुसन्धानको लागि प्रहरीद्वारा पक्राउमा परेपछि मलगायत निजकी श्रीमतीसमेतका आफन्तहरूले सल्लाहगरी मिति २०७२।०७।२४ मा मेरो शेयरसमेतको कारोबारबाट NMB बैंक लि.को बचत खाता नम्बर ०२९२०६००३८४२७२०००००१ मा जम्मा भएको रकममध्येबाट चेक काटी उल्लेखित कर्जाको भुक्तानी गर्न बाँकी रकम रु.१,४८,७३,५५३/०२ चुक्ता भुक्तानी गरिदिएको हो। किश्वर ढकालको नाममा लिएको कर्जाको बाँकी रकम मैले मेरो भिनाजु नाताका भक्त प्रल्हाद पाण्डेको अनुरोधबमोजिम चुक्ता भुक्तानी गरि दिएको हो। किश्वर ढकालले लिएको कर्जाको बाँकी रकम मेरो भिनाजुले किन चुक्ता गराउनु पर्यो भन्ने थाहा भएन भन्ने निर्मला न्यौपानेले गरेको मौकाको कागज।

१२. अभियोग:-

प्रस्तुत मुद्दामा अनुसन्धानबाट सङ्कलित तथ्य एवं सबुत प्रमाणहरू नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभागको जाहेरीपत्र, ऋणी किश्वर ढकालले संस्थामा कर्जा पाउँ पाउनको लागि दिएको आवेदन, उक्त कर्जाका लागि धितोमा रहेको जग्गाका कागजातहरू, ऋणी किश्वर ढकाललाई साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.बाट रु.२,५०,००,०००।- को कर्जा सिफारिस

र स्वीकृत गरेको Credit Memorandum, कर्जा स्वीकृत पत्र, ऋणीले गरेको तमसुकहरू, संस्थाको सञ्चालक समितिबाट कर्जा अनुमोदन गरेको निर्णय माईन्युट, ऋणीले धितो फुकुवा गरिपाउँ भनी दिएको निवेदन र कर्जा चुक्ता भई सकेको भन्ने पत्र सहित संस्थाबाट धितो फुकुवा गरेको पत्र, संस्थाबाट ऋणीलाई र तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेलाई कर्जा चुक्ता गर्नेबारे गरेका ताकेता पत्रहरू, तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डे आफैले रु.५०,००,०००।- तिरी बुझाई सकेको र बाँकी कर्जा आफै चुक्ता गर्नेबारे संस्थालाई दिएका निवेदनहरू, संस्थाका तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेको नाममा साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.को शेयरहरू बिक्रीगरी कर्जा रकम घटाएको सम्बन्धी कागजातहरू, प्रतिवादीहरू भक्त प्रल्हाद पाण्डे र किश्वर ढकालको बयान, नेपाल राष्ट्र बैंकबाट साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.मा स्थलगत निरीक्षण गरी दिएको २०७०।०७१ र ०७१ का स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनहरू NMB बैंक लि., सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि.बाट प्राप्त हुन आएका अलग-अलग कागजातहरू, बुझिएका मानिस निर्मला न्यौपानेले गरिदिएको घटना विवरण कागजसमेतबाट प्रतिवादीहरू भक्त प्रल्हाद पाण्डे र किश्वर ढकालले एक आपसमा मिलेमतोगरी साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनी लि.बाट किश्वर ढकालको नाममा रु.२,५०,००,०००।- को कर्जा लिंदा भक्त प्रल्हाद पाण्डे आफैले कर्जा स्वीकृत गरी कर्जा अनुमोदन हुनु अगावै कर्जाको रकम भुक्तानी दिई संस्थाको सञ्चालक समितिलाई कर्जा पूर्ण रूपमा सुरक्षित रहेको देखाई सञ्चालक समितिबाट कर्जा अनुमोदनसमेत गराई अनुमोदन भएको ५ महिनापछि कर्जाको लागि धितोमा रहेको जग्गा फुकुवा गराई कर्जा असुरक्षित गराई संस्थालाई हानी नोक्सानी पुर्‍याएको र सो सम्बन्धमा अनुसन्धान प्रारम्भ भएपछि कसूर अपराधबाट बच्ने उद्देश्यले कर्जा चुक्ता गरी बैंकिङ कसूर गरेको वारदात स्थापित हुन आयो।

स्थापित कसूरमा प्रतिवादीहरूको संलग्नता र निजहरूले गरेको कार्य तथा सोबाट हुन गएको कसूरका लागि सजायको मागदावी सहितको अभियोगका सम्बन्धमा हेर्दा साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.(हाल NMB मा गाभिई NMB भएको) का तत्कालीन कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेले ऋणी किश्वर ढकाललाई रु. २,५०,००,०००।- व्यक्तिगत कर्जा (ऋण) प्रवाहगरी सो कर्जा चुक्ताहुनु अगावै र चुक्ता गर्ने अवधिसमेत बाँकी रहँदै ऋण प्रवाह भएको ५ महिनापछि कर्जाका लागि सुरक्षण वापत राखिएको धितोमा राखिएका जग्गा फुकुवा गरि कर्जासमेत असुरक्षित गराई हाल अनुसन्धान कार्य प्रारम्भ भए पश्चात् आफैले ऋण चुक्ता गरि बैंकिङ कसूर गरेको सम्बन्धमा अनुसन्धानबाट निम्नानुसार तथ्यहरू खुल्न आएको देखिन्छ:-

(क) प्रतिवादी किश्वर ढकालले २०६६।१२।१ मा साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लि.बाट रु. २,५०,००,०००।- कर्जा मागगरी मधुसूदन सिलवालका नामको जिल्ला भक्तपुर बाल्कोट गाउँ विकास समिति वडा नं १ को क्षेत्रफल १-०-२-० जग्गा तथा पत्नी देवकी बस्ताकोटी र झंककुमारी अधिकारीको संयुक्त नाममा दर्ता जिल्ला ललितपुर,

ललितपुर उपमहानगरपालिका ४(ढ) क्षेत्रफल ०-१४-२-२ को घर जग्गासमेत धितोमा दिन मञ्जुर गरे बमोजिम सो संस्थाका कार्यकारी अधिकृतबाट २०६६।१२।६ मा कर्जा स्वीकृत गरी ऐ. मिति ०६६।१२।९ मा रकमसमेत भुक्तान गरेर मिति २०६६।१२।१५ मा संस्थाको सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन गराएको।

- (ख) कर्जा स्वीकृत भएको करिब ५ महिनापछि ०६७।५।२८ मा ऋणी किश्वर ढकालले लिएको कर्जा वापत सुरक्षणमा रहेको धितो वापतको झंककुमारी अधिकारी र देवकी बस्ताकोटीको संयुक्त दर्ताका जग्गाहरू फुकुवाको लागि दिएको निवेदनका आधारमा किश्वर ढकालले लिएको कर्जाको साँवा तर्फको कुनै रकम चुक्ता नगर्दै वा नबुझाउँदै निवेदन परेकै दिन कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेले कर्जाको रकम चुक्ता भएको भन्ने झुट्टा व्यहोराको पत्र र धितो फुकुवाको लागि मालपोत कार्यालय ललितपुरलाई पत्राचार गरिदिएकोमा सोहीबमोजिम सुरक्षणमा रहेको धितो जग्गाहरू फुकुवा भएको।
- (ग) ऋणी किश्वर ढकालले लिएको कर्जाको सुरक्षण वापत मधुसूदन सिलवालका नाममा रहेको धितो वापतको जग्गा यथावतनै राखिएको भएपनि झंककुमारी अधिकारी र देवकी बस्ताकोटीका नामको जग्गाको सट्टामा मधुसूदन सिलवालको नाममा रहेको सिद्धार्थ बैंकको १,१३,५०० कित्ता शेयर धितो राख्न सल्लाह र सहमती भएको भनी निवेदनमा उल्लेख गरेको भए तापनि सो सट्टामा दिएको धितो वापतको शेयर रोक्का राख्न तत्काल कुनै पत्राचारहरूसमेत नगरी आफू सो संस्थाबाट २०७०।७।१५ मा निवृत्त हुनुभन्दा अगाडि २०६९।६।२९ मात्र कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेले रोक्काको लागि पठाएको तर सो शेयरहरू कर्जा चुक्ता हुदाका अवस्था सम्म रोक्का रहेको निर्णय भएको देखिँदैन। यसको प्रमुख कारणको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको एकिकृत निर्देशिका व्यवस्था अनुसार ईजाजत प्राप्त बैंक वा वित्तीय संस्थाको १ प्रतिशत भन्दा बढी संस्थापक शेयर धारण गरेका संस्थापक, संस्थापक समूहका शेयर धनीहरूले आफूले धारण गरेको संस्थापक शेयरमा ५० प्रतिशतभन्दा बढी शेयर धितो राखी कर्जा लिन पाउने छैनन् भन्ने व्यवस्थाको विपरित रोक्काको लागि आएको भन्ने देखिन आएको छ। अर्थात्, जुनसुकै कारणले भएपनि कर्जा सुरक्षण वापतको धितो रोक्का भएपछि मात्र कर्जा प्रवाह गरिने (सट्टामा दिएको अवस्थामा सोसमेत रोक्काका कार्यविधि पूरा भएपछि मात्र बाँकी कार्यवाही अधि बढ्न सक्ने) मा सो नहुँदै धितो वापतको जग्गाहरू फुकुवा दिएको अवस्था छ। यसबाट नेपाल राष्ट्र बैंकको एकिकृत निर्देशिकाको उक्त प्रावधान बारे ध्यान नपुगेको भनी प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेले आफ्नो बयानमा उल्लेख गरे पनि वित्तीय संस्थाको कार्यकारी अधिकृतको रूपमा पदासिन व्यक्ति सो निर्देशिकाको प्रावधान बारे जानकार नरहेको वा ध्यान नपुगेको अवस्था नभई जानाजान बदनियतका साथ लापरवाही गरेको पुष्टि हुन आउँछ।

- (घ) एकातर्फ ऋण प्रवाह धितो सुरक्षण र धितो फुकुवाका सम्बन्धमा उपरोक्तानुसारको अवस्था देखिन्छ भने अर्कातर्फ ऋणी किश्वर ढकालको व्यक्तिगत तर्फको ऋण प्रुडेन्सियल फाईनान्स लिमिटेडका तात्कालीन कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेले संस्थाका ऋणी किश्वर ढकाललाई मिति २०६६।१२।०९ मा प्रवाह भएको कर्जामा राखिएको धितोको मूल्याङ्कन कर्जा प्रवाह भैसकेपछि मिति २०६७।०१।१० मा भएको, सञ्चालक समितिबाट कर्जा स्वीकृत हुनु पूर्व नै कर्जा प्रवाह भएको, कर्जाको लागि राखेको धितो कर्जा चुक्ता हुनु अगाडि नै फुकुवा गरी कर्जा असुरक्षित गरेको, संस्थाले मिति २०७०।०१।२९ मा कम्पनी रजिष्ट्रको कार्यालयलाई संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डेको नाममा रहेको ह्याम्स अस्पतालको शेयर रोक्का राखका लागि पत्राचार गरेको, संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डेको नाममा संस्थाको संस्थापक र साधारण शेयर मध्ये ५२४७४ साधारण शेयर र निजको एकल स्वामित्वमा रहेको नेशनल इन्भेष्टमेन्ट कम्पनीको नाममा रहेको संस्थाको १७४९२ थान साधारण शेयर बिक्री गरी प्राप्त रकम कर्जा तिर्न प्रयोग भएकोमा पुरै कर्जा असुल नभएको र भक्त प्रल्हाद पाण्डेले २०७० चैत मसान्तसम्म कर्जा असुल गराउने प्रतिबद्धता व्यक्त गरी ०७०।९।२३ मा संस्थामा दिएको निवेदनमा कर्जामा रहेको धितोले कर्जा असुल नभए आफैले उक्त कर्जा चुक्ता गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गरेअनुसार २०७०।९।२४ मा रु. ५०,००,०००।-, २०७१।२।११ मा निजकै शेयरबाट रु. ५८,८७,१६५।६४ जम्मा गरेको समेतका विवरण खुलाई उक्त कर्जा संस्थाका तात्कालीन कायकारी प्रमुख भक्त प्रल्हाद पाण्डे सम्बद्ध कर्जा रहेको भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनी लिमिटेडको स्थलगत निरिक्षण प्रतिवेदन २०७०।२०७१ मा उल्लेख भएको समेत पाइएको र प्रस्तुत मुद्दाको अनुसन्धान प्रारम्भ ऋणी किश्वर ढकालको नाममा जारी भएको कर्जा प्रतिवादीमध्ये तात्कालीन कार्यकारी अधिकृत भक्तप्रल्हाद पाण्डेको तर्फबाट निजका आफ्ना आफन्तसमेतको तर्फबाट निर्मला न्यौपानेले तिरिदिएको भन्ने संलग्न बैंक (Statement) र स्वयं निर्मला न्यौपानेले मौकामा गरिदिएको कागजबाट देखिएको। प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेले अर्का प्रतिवादी किश्वर ढकालसँग मिलेमतो गरी किश्वर ढकालकै नाममा कर्जा प्रवाह गरेको देखाई भक्त प्रल्हाद पाण्डे आफैले कर्जा दुरूपयोग गरेको स-प्रमाण पुष्टि हुन आउँछ।
- (ङ) अर्का प्रतिवादी किश्वर ढकालले प्रुडेन्सियल फाईनान्स कम्पनीमा रु.२,५०,००,०००।- व्यक्तिगत कर्जाका लागि आवश्यक कागजात सहित निज किश्वर ढकालले नै आवेदन गरेबमोजिम किश्वर ढकालको नाममा व्यक्तिगत कर्जा प्रवाह भएको देखिन्छ भने ऋण प्रवाह भएको करिब ५ महिनापछि धितो बापतको आफ्नै श्रीमतीको नाममा रहेका जग्गाहरू फुकुवाको लागि निवेदन दिई सोही दिन धितो फुकुवा लिएको देखिन्छ। व्यक्तिगत कर्जा बापत स्वयं ऋणी भई लिएको कर्जा कुन योजना परियोजनामा प्राप्तगरी

खर्च गरेको हो भन्ने कारोवार विवरण (Statement) पेश गर्न/देखाउन नसकेको तथा ऋण भाग गर्दा देखाएको जम्को प्रकाशन प्रा.लि.को परियोजनाको तत्अवधिको कारोवारमा समेत सो ऋण रकमको विवरण वा कारोवार विवरणमा देखाउन नसकेको, निजले बयानमा समेत उल्लेख गर्न नसकेको अवस्थाका अतिरिक्त पटक पटकगरी संस्थामा ऋणीको तर्फबाट लिएको साँवा वा ब्याज वापतको रकम स्वयं कार्यकारी अधिकृत भक्त प्रल्हाद पाण्डेको नाममा निजको तर्फबाट जम्मा भएको अवस्था र कर्जा चुक्ता हुँदा सम्मको कार्वाहीमा निजै भक्त प्रल्हाद पाण्डेको संलग्नता रहँदा कर्जा दुरूपयोग गर्न गराउनमा ऋणी किश्वर ढकाल प्रत्यक्ष रूपमा संलग्न रहेको देखिन्छ।

१३. विवेचित तथ्य र संकलित प्रमाणसमेतका आधारमा प्रतिवादीहरू भक्त प्रल्हाद पाण्डे र किश्वर ढकालले साविक प्रुडेन्सियल फाईनान्स लिमिटेडबाट रु. २,५०,००,०००।- कर्जा लिई सो कर्जा रकम प्रस्ताव गरिएको योजना/परियोजनामा खर्च नगरी अन्यत्रै दुरूपयोग गरेको तथा सुरक्षण वापत धितोमा रहेका जग्गाहरू कर्जा चुक्ता हुनु अगाडि नै नक्कली कागज तयार गरी फुकुवा गरेको कारण असुरक्षित बनाएको र बैकिङ कसूरको आरोपमा अनुसन्धान प्रारम्भ भए पश्चात् सजायबाट बच्ने उद्देश्यले विभिन्न व्यक्तिको तर्फबाट कर्जा चुक्ता गरेको तथ्यले बैकिङ कसूर तथा अपराध ऐन, २०६४ अन्तर्गतको कसूर गरेको स्थापित हुन आउँछ। असुरक्षित भएको भनिएको कर्जा हाल चुक्ता भएको अवस्था देखिए पनि सो कर्जा चुक्ताको कार्य नियमित प्रक्रिया र कार्यविधिबमोजिम समयमा नै चुक्ता भएको नदेखिएको, कर्जा चुक्ता हुँदाका अवस्थासम्म प्रवाहित कर्जामध्ये बाँकी रहेको कर्जा सुरक्षण वापतको धितो फुकुवा गरि सट्टामा दिएको धितो रोक्का हुन नसकेको अवस्था हुँदा प्रस्तुत कार्यलाई ऋण प्रवाह भएदेखि अनुसन्धान प्रारम्भ हुनु पूर्वको स्थिति र कार्यलाई आधार मानि कसूरजन्य कार्य नै मान्नु पर्ने देखिन्छ, भने कर्जा प्रवाह र प्रवाहित कर्जा परियोजनामा भएको खर्च विवरण र समय समयमा भएका भुक्तानी प्रक्रियासमेत अपारदर्शी र कानून सम्मतसमेत नदेखिँदा उक्त कर्जा लिनु दिनुमा अनियमितता भएको स्पष्ट देखिन आएकोले प्रतिवादीहरूलाई २०६७।५।२८ मा धितो फुकुवा हुँदा बाँकी रहेको साँवा र ब्याज रकमलाई आधार मानि कर्जा चुक्ता हुँदाका अवस्थासम्मको साँवा र ब्याज वापत हुन आउने रु.१,४८,७३,५५३।०२ रकम कर्जा दुरूपयोग गरेको विगो मानि प्रतिवादीहरूलाई सोही विगोका आधारमा देहायबमोजिम जरिवानासहितको सजाय हुन मागदावी गरिएको छ।

(क) प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेको हकमा:-

प्रतिवादी किश्वर ढकालसँग मिलेमतो गरी निजलाई ऋणी कायम गरी स्वीकृत भएको रु.२,५०,००,०००।-ऋण कर्जा प्रवाह गराई सुरक्षण धितो वापतको जग्गा कर्जाको साँवा तर्फको रकम को कुनै किसिमको भुक्तानी नहुँदै फुकुवा दिएको सट्टामा दिएको धितो सुरक्षण वापत लामो समयसम्म रोक्का राखे तर्फ कुनै कार्वाही नगरेको, आफू संस्थाबाट निवृत्त भएपछि कर्जा चुक्ता गर्ने प्रतिवद्धता जनाई पटक पटकगरी कर्जा को

रकम तिर्ने हाल चुक्तासमेत निज आफैले गरि गराएको अवस्थाबाट कर्जा दुरुपयोग तथा असुरक्षित बनाएको, पदीय जिम्मेवारीबमोजिमका कार्यहरू पूर्ण रूपमा सम्पादनसमेत नगरी ऋणीबाट प्रत्यक्ष आर्थिक वा अनुचित लाभ दिएको नदेखिए पनि स्वीकृत ऋण आफैले सञ्चालन प्रयोग गरी लाभ लिई तथा ऋणी किश्वर ढकालको सुरक्षण धितो फुकुवा दिई लाभ पुर्याई बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७(घ) बमोजिम र संस्थाको कार्यकारी अधिकृतको पदमा रहेको व्यक्तिले ऐ. ऐनको दफा १४ बमोजिमको कसूर गरेकोले प्रकरण (ङ) मा स्थापित विगोका आधारमा सोही ऐनको दफा १५ (२)(घ) बमोजिम जरिवाना सहितको सजाय हुन मागदावी गरिएको छ।

(ख) प्रतिवादी किश्वर ढकालको हकमा:-

प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेसँग मिलेमतो गरी प्रुडेन्सियल फाईनान्स लिमिटेड जोखिममा पार्ने बदनियतले आफू र अन्यलाई फाईदा हुने गरी स्वीकृत गराएको कर्जा परियोजनामा खर्च नगरी कर्जा चुक्ता नै नगरी धितो फुकुवा गराई सद्गमा दिएको धितोसमेत सुरक्षण रोक्का नगराई लाभ लिए दिलाएको पुष्टि हुँदा प्रतिवादी किश्वर ढकाललाई बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ८ र १४ विपरितको कसूरमा प्रकरण (ङ) मा स्थापित विगोका आधारमा सोही ऐनको दफा १५(२)(घ) बमोजिम जरिवाना सहितको सजाय हुन मागदावी गरिएको छ। अनुसन्धानका लागि प्रतिवादीहरूलाई पक्राउ गरी अनुसन्धान प्रारम्भ भएपछि प्रवाह भएको कर्जाको सम्पूर्ण रकम चुक्ता भएको देखिँदा विगो भराउने तर्फ कुनै दावी लिई रहनु परेन। साथै चुक्ता कर्जा भईसकेको कर्जामा जमानी कर्ताको दायित्वसमेत समाप्त भईसकेको हुँदा ऋण प्रवाह हुँदाका जमानीकर्तालाई मुद्दा चलाउन आवश्यक नदेखिँदा केही बोलिएको छैन। यसका साथै प्रस्तुत कसूरमा प्रुडेन्सियल फाईनान्सका तात्कालीन अन्य पदाधिकारी, कर्मचारीहरू वा जमानी कर्ता लगायत अन्य कोही कसैले कुनै प्रत्यक्ष संलग्नता रहे हुने पछि कहि कतैबाट खुल्न वा पत्ता लाग्न आएमा कानूनबमोजिम गरिने व्यहोरासमेत अनुरोध गर्दै संकलित सक्कल कागजात सहितको सक्कल मिसिल र मानिस प्रतिवादीहरू भक्त प्रल्हाद पाण्डे र किश्वर ढकाललाई पेस गरेको भन्ने अभियोग दावी।

१४. किश्वर ढकाललाई रु.२,५०,००,०००।-को व्यक्तिगत कर्जा सञ्चालक समितिको मिति २०६६।१२।१५ मा बसेको ८८ औं बैठकले अनुमोदन गरेको छ। सोही अनुसार कर्जा दिइएको हो। धितोमा रहेको जग्गा फुकुवा गर्दा मधुसूदन सिलवालको नामको सिद्धार्थ विकास बैंकको ११३५०० थान कित्ता संस्थापक शेयर धितो राखी मात्र उक्त जग्गा फुकुवा गरेको हो। सो कुराको पुष्टि प्रुडेन्सियल फाईनान्स कं.लि.को २०७०।७१ को प्रतिवेदन नेपाल राष्ट्र बैंक वित्तीय कम्पनी सुपरिवेक्षण विभागको प्रतिवेदनमा समेत उल्लेख छ। त्यो कागज मिसिल सामेल छ तसर्थ उक्त जाहेरी झुठ्ठा हो। एन.एम.बी. बैंक लिमिटेडको कागजातहरू हेरेर त्यसमा पनि किश्वर ढकालको ऋण कर्जा चुक्ता भई सकेको कुरा उल्लेख छ। सो कर्जा वापतको

जेथा पुरानो फुकुवा गरी मधुसूदन सिलवालको ऋण खाम्ने शेयर राखिएको थियो त्यो हाल सम्म यथावत नै कायम छ। कर्जासमेत हाल चुक्ता छ। मिसिल संलग्न सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि.को कागजात हेरें देखें प्रुडेन्शियल फाइनान्स लि.ले मधुसुधन सिलवालको नामको शेयर रोक्का राख्न लेखि पठाएको हो सो जवाफ सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंकले मिति २०७२।७।३० मा दिएको देखियो। अभियोग दावी झुठ्ठा हो निजसँग घरजग्गा धितो राखी सो धितोले खाम्ने रकम ऋण कर्जा दिएको हो। फाइनान्सको सम्पूर्ण नियम पूरा गरी ऋण दिइएको हो। पछि त्योमध्ये एउटा जग्गा फुकुवा गरी शेयर धितो लिइएको हो। हाल उक्त ऋणसमेत चुक्ता भई सकेको छ। शेयर धितो हालसम्म पनि फाइनान्समा यथावत छ। मेरो कारणले फाइनान्सलाई कुनै प्रकारको नोक्सान भएको छैन। म निर्दोष छु। मैले ऋण कर्जा चलाएको पनि होइन र मिलेमतोमा कर्जा लगाएको पनि होइन उक्त कर्जा किश्वर ढकालले आफ्नो व्यापारमा लगाएका हुन् म निर्दोष हुँदा सजाय पाउनु पर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेले यस अदालतमा मिति २०७२।८।२२ मा गरेको बयान।

१५. प्रतिवेदनको व्यहोरा सुने भक्त प्रल्हाद पाण्डेसँग मिलोमतो गरी ऋण लिएको भन्ने कुरा गलत हो। मैले जग्गा धितो राखी धितोले खाम्ने फाइनान्सको नियमानुसार ऋण लिएको हुँ। प्रतिवेदनमा पनि ऋण उठाउनु भनी लेखेको छ उक्त ऋण चुक्ता भईसकेको छ। जस्को प्रमाण मिसिलमै छ। मिसिल संलग्न एन.एम.वी. बैंकको कागजातहरू हेरें उक्त कागजमा पनि मैले लिएको ऋण तिरी सकेको उल्लेख छ र मेरो ऋण निर्मला न्यौपाने मार्फत् तिरेको हो। सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि.को कागज देखाउँदा देखे मेरो जग्गा फुकुवा गरी सो वापत मधुसूदन सिलवालको शेयर धितो राखेको कुरा उल्लेख छ। निजले मेरो धितो वापत आफ्नो नामको शेयर कागज फाइनान्समा धितो राखी दिएका हुन्। हामीहरूको सल्लाहअनुसार निजलाई पछि पैसा मैले तिर्ने गरी सहमतीअनुसार निजले मेरो ऋण चुक्ता गरी दिएकी हुन् उक्त कुराका लागि भक्त प्रल्हाद पाण्डेले पनि अनुरोध गर्नु भएको थियो। मैले जग्गा धितो राखी बैंकको सम्पूर्ण कार्यविधि पूरा गरी व्यक्तिगत कर्जा लिएको हुँ त्यस कर्जाबाट मैले आफ्नो व्यापारमै लगाएको हुँ। मैले कसैसँग मिलोमतो गरी फाइनान्सलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याएको छैन। मैले एउटा जग्गा फुकुवा गराउँदा सो ऋण खाम्ने शेयर धितो राखेको हुँ त्यो शेयर मधुसूदन सिलवालको नामको हो। त्यो रोक्का राख्न सिद्धार्थ विकास बैंकमा फाइनान्सले लेखेर पनि पठाएको थियो। ऋण चुक्ता भई सकेको छ। फाइनान्समा त्यो शेयर हालसम्म पनि यथावत छ। मैले धितो राखी सो धितो मूल्याङ्कन गरी सो धितोले खाम्ने ऋण मलाई दिएको हो। त्यो ऋण मैले व्यक्तिगत लिएको हुँ र व्यापारमा लगाएको छु। त्यसको व्याज बैंकको नियमानुसार तिर्दै आएको थिए। मैले जग्गा फुकुवा गराउँदा सोभन्दा ज्यादाको शेयर धितो राखेको छु। जो हाल सम्म यथावत छ मैले लिएको उक्त ऋण चुक्ता भई सकेको छ। फाइनान्सलाई हानी नोक्सानी नभएको हुँदा मैले सजाय पाउनु पर्ने होइन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी किश्वर ढकालले यस अदालतमा मिति २०७२।८।२२ मा गरेको बयान।

१६. प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेबाट अ.बं.११८ नं. को देहाय (४) (१०) समेतको आधारमा रु. ५०,०००।- नगद वा सो बराबरको जेथा जमानत वा बैंक ग्यारेन्टी दिए लिई पुर्पक्षको लागि तारिखमा राख्नु। अर्का प्रतिवादी किशोर ढकालको हकमा अ.बं.११८ नं. को देहाय (४)(१०) समेतको आधारमा रु.२५,०००।- नगद वा सो बराबरको जेथा जमानत वा बैंक ग्यारेन्टी दिए लिई पुर्पक्षको लागि तारेखमा राख्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।८।२३ को आदेश।
१७. यसमा अभियोग पत्रमा प्रमाणका रूपमा प्रस्तुत भएका प्रतिवेदकहरू (प्र.नि. सुवास रिमाल र प्र.स.नि. उज्वल राज सिलवाल) तथा नेपाल राष्ट्र बैंकका उप निर्देशक दिनेशकुमार सिंह र अनुसन्धानको क्रममा कागज गर्ने मानिसहरूलाई बकपत्रका लागि उपस्थित गराई दिनु भनी विशेष सरकारी वकील कार्यालय माइतीघरमा लेखी पठाउने। प्रतिवादीहरूले बयानमा उल्लेख गरेका साक्षीहरूलाई बकपत्रका लागि उपस्थित गराउन निजहरूलाई तारेख तोक्ने। सम्बन्धित कर्जा मिसिल प्रुडेन्सिल फाइनान्स लिमिटेडबाट झिकाउनु भन्ने यस अदालतको मिति २०७३।२।९ मा भएको आदेश।
१८. प्रतिवेदनको व्यहोरा तथा सहीछाप मेरो हो। प्रतिवादीहरू मध्ये भक्त प्रल्हाद पाण्डेलाई ०७२।७।१६ मा काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं १० स्थित ह्याम्स अस्पताल नजिकबाट पक्राउ गरी दाखिलागरी प्रतिवेदन दिएको हो भन्नेसमेत प्रतिवेदक प्र.नि. सुवास हमालले यस अदालतमा मिति २०७३।२।२६ मा गरेको बकपत्र।
१९. प्रतिवादी बैंकिङ कसूर गर्ने व्यक्ति होइन र निजले बैंकिङ कसूर गरेको छैन। निजले सफाई पाउनु पर्छ भन्नेसमेत प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेको साक्षी मोहनकुमार चालिसेले यस अदालतमा मिति २०७३।२।२६ मा गरेको बकपत्र।
२०. मौकामा गरेको कागजमा भएको व्यहोरा र सही मेरो हो। भक्त प्रल्हाद पाण्डे मेरो भिनाजु भएकोले मैले रकम तिरी दिएको हो। भक्त प्रल्हाद पाण्डेलाई प्रहरीले पक्राउ गरी मुद्दा चलाउने भएपछि मैले आफ्नो शेयरहरू बिक्री गरी बैंकमा कर्जा चुक्ता गरिदिएको हो। प्रुडेन्सिल फाइनान्सको ऋणसम्बन्धी विषयलाई लिएर हो। मैले चुक्ता गरी दिएको ऋण फिर्ता पाइसकैं अब लिन बाँकी छैन भन्नेसमेत व्यहोराको वादी नेपाल सरकारका तर्फबाट मौकामा कागज गर्ने निर्मला न्यौपानेले यस अदालतमा मिति २०७३।२।२६ गरेको बकपत्र।
२१. प्रतिवेदन र व्यहोरा सही छाप मेरो हो। प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेलाई ह्याम्स अस्पताल नजिकबाट पक्राउ गरी प्रतिवेदन दिएको हो भन्नेसमेत प्रतिवेदक प्र.स.नि. उज्वलराज चिलवालले यस अदालतमा मिति २०७३।२।२६ मा गरेको बकपत्र।

२२. प्रतिवादी विजय मोहन अवालेले भैरव रोडा दुङ्गा उद्योगको लागि साविक प्रुडेन्सिल फाइनान्सबाट कर्जा लिंदा पर्याप्त मात्रामा धितो राखी ऋण लिएको हो र सो ऋणको व्याज समय समयमा तिर्दै आइरहेका थिए र कर्जा नवीकरणसमेत गराएका थिए अहिले आएर उक्त ऋणसमेत चुक्ता गरी सकेका छन्। निजले बैंकलाई हानी पुऱ्याई आफूलाई फाइदा हुने काम गरेका होइनन् छैनन्। धेरै धितो राखी ऋण लिई तिरी सकेका छन्। निजले बैंकिङ कसूर नगरेको हुँदा सजाय हुनु पर्ने होइन भन्नेसमेत प्रतिवादी विजय मोहन अवालेका साक्षी अमृत खड्काले यस अदालतमा मिति २०७३।२।२६ मा गरेको बकपत्र।

ठहर खण्ड

२३. नियमबमोजिम दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी पेस हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको अभियोगपत्र सहितको मिसिल कागजात अध्ययन गरी वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपन्यायाधिवक्ता श्री उमाकान्त पौडेल, प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री हेममणि सुवेदी, श्री जगदिश घिमिरे, श्री अमरजिवी घिमिरे र श्री प्रकाश के.सी. र जाहेरवाला नेपाल राष्ट्र बैंकको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताद्वय श्री जुगल किशोर कुशवाह र श्री हेमराज अधिकारीले गर्नुभएको तर्कपूर्ण बहस जिकिरसमेत सुनियो।

२४. निर्णयतर्फ विचारगर्दा, प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डे र प्रतिवादी किश्वर ढकालले साविक प्रुडेन्सीयल फाइनान्स लिमिटेडबाट रु.२,५०,००,०००।- कर्जा लिई सो कर्जा रकम प्रस्ताव गरिएको योजना परियोजनामा खर्च नगरी अन्यत्रै दुरुपयोग गरेको तथा सुरक्षणबापत धितोमा लिएको जग्गाहरू कर्जा चुक्ता हुनु अगावै नक्कली कागजात तैयार गरी फुकुवा गरेको कारण असुरक्षित बनाएको र बैंकिङ कसूरको आरोपमा अनुसन्धान प्रारम्भ भए पश्चात् सजायबाट बच्ने उद्देश्यले विभिन्न व्यक्तिको तर्फबाट कर्जा चुक्ता गरी मिति २०६७।०५।२८ मा धितो फुकुवा हुँदा बाँकी रहेको साँवा व्याज रकम बापत हुन आउने रु.१,४८,७३,५५३।०२ कर्जा दुरुपयोग गरेकोमा प्रतिवादीहरूलाई बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५(२)(घ) बमोजिम सजायको मागदावी लिई अभियोग पेस भएको पाइन्छ। जसमा, प्रतिवादीहरूको बयान व्यहोरा, बुझिएका व्यक्तिको भनाई तथा मिसिल संलग्न कागज प्रमाणबाट प्रतिवादीहरूले अभियोग मागदावी बमोजिम बैंकिङ कसूर गरेको स्थापित हुन सक्दछ वा सक्दैन भन्ने सम्बन्धमा निम्न प्रश्नको निरूपण गरी निर्णयमा पुगनुपर्ने देखिन आयो।

१. प्रतिवादीहरूले कर्जाको दुरुपयोग गरेको भन्ने प्रमाणबाट पुष्टि हुन सक्दछ सक्दैन ?
२. प्रतिवादीहरूलाई अभियोग मागदावीबमोजिमको कसूर ठहर हुन सक्दछ सक्दैन ?

२५. प्रतिवादीहरूले कर्जाको दुरुपयोग गरेको भन्ने प्रमाणबाट पुष्टि हुन सक्दछ सक्दैन भन्ने सम्बन्धमा, ऋणी किश्वर ढकालले मिति २०६६।१२।०१ मा साविक प्रुडेन्सिल फाइनान्स लिमिटेडमा रु.२,५०,००,०००।- कर्जा पाउँ भनी निवेदन दिएकोमा मिति २०६६।१२।०९

मा कर्जा प्रवाह भएकोमा कर्जामा राखिएको धितोको मूल्याङ्कन कर्जा प्रवाह भै सकेपछि मिति २०६७।०१।१० मा भएको, सञ्चालक समितिबाट मिति २०६६।१२।१५ मा कर्जा स्वीकृति हुनु पूर्व नै कर्जा प्रवाह भएको, कर्जाको लागि राखेको धितो कर्जा चुक्ता हुनु अगाडि नै फुकुवा गरी कर्जा असुरक्षित गरेको, कर्जा प्रवाहको लागि देखाइएको ऋणीको जम्को प्रकाशन प्रा.लि.को परियोजनाको तत् अवधिको कारोबारमा समेत सो ऋण रकमको विवरण कारोबारमा देखाउन नसकेको भएपनि ऋण लगानी गरेकोमा ४ करोड २१ लाख ४२ हजार ३८६ रुपैया बराबर औसत बजार मूल्य भएको ३ कित्ता मधुसूदन सिलवाल, देवकी बाँस्कोटा र झंककुमारी अधिकारीका नाउँमा रहेका जग्गाहरू धितो जमानत लिएको, जसमा प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेले ५० लाख रुपैयाँ जम्मा गरेकोमा सञ्चालक समितिको मिति २०७०।०९।२५ को निर्णयानुसार साँवाबाट घटाउने निर्णय गरेको तथा फुकुवा नभै बाँकी रहेको धितो लिलाम गरी ८६ लाख ११ हजार १११ मा धितो सकार गरेको र धितोको रूपमा व्यक्तिगत जमानी दिने मधुसूदन सिलवालको १,१३,५०० कित्ता सिद्धार्थ विकास बैंकको शेयर धितोको रूपमा स्वीकार गर्न पत्राचारसमेत भएको भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको आर्थिक वर्ष २०७०।७१ को समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको पाइन्छ।

२६. प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेले ऋण प्रवाह गर्दा मिति २०६६।१२।०६ मा कर्जा स्वीकृत गरेको र मिति २०६६।१२।०९ मा कर्जा प्रवाह गरेको पाइन्छ भने मिति २०६६।१२।१५ मा कर्जा रकमको अनुमोदन सञ्चालक समितिबाट भएको देखिन्छ। प्रतिवादीले ऋणी किश्वर ढकाललाई रु.२,५०,००,०००।-को व्यक्तिगत कर्जा स्वीकृति गर्दा सञ्चालक समितिको मिति २०६६।१२।१५ मा बसेको ८८ औं बैठकले अनुमोदन गरेको र सोहीअनुसार कर्जा दिइएको हो। धितोमा रहेको जग्गा फुकुवा गर्दा मधुसूदन सिलवालको नामको सिद्धार्थ विकास बैंकको ११३५०० थान कित्ता संस्थापक शेयर धितो राखी मात्र उक्त जग्गा फुकुवा गरेको हो। सो कुराको पुष्टि प्रुडेन्सिल फाइनान्स कं.लि.को २०७०।७१ को प्रतिवेदन नेपाल राष्ट्र बैंक वित्तीय कम्पनी सुपरिवेक्षण विभागको प्रतिवेदनमा समेत उल्लेख छ भन्ने बयान व्यहोरामा उल्लेख गरेको पाइन्छ। आर्थिक कारोबार गर्दा सबै अवस्थामा कानूनमा लेखिएका प्रावधानहरू अनुसार नै कार्यहरू सम्पन्न हुने नभै कतिपय अवस्थामा विश्वासमा समेत कार्य हुनसक्ने हुन्छ। मधुसूदन सिलवालका नाउँको जग्गा फुकुवा गर्दा निजको सिद्धार्थ बैंकको ११३५०० थान कित्ता संस्थापक शेयर धितोमा राखेर गरिएको कार्यलाई कुनै कारणबस धितो रोक्का हुन नसकेको कारणले मात्र प्रतिवादीले कर्जाको दुरुपयोग गरेको भनी मान्ने अवस्था रहन्न। कर्जाको सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनमा समेत औल्याएको र कर्जा चुक्ता गर्नसमेत प्रतिवेदनमा उल्लेख गरेको पाइन्छ। सोही अनुसार सञ्चालक समितिको निर्णयानुसार प्रतिवादीले पटक पटकगरी कर्जा चुक्ता गरेको पाइन्छ। कसूरजन्य कार्य प्रतिवादीले गरेको अवस्थामा प्रवाह भएको कर्जा चुक्ता गर्नु भनी प्रतिवादीलाई

अवसर प्रदान गरिरहनु पर्ने अवस्था पनि रहन्न। साधारणतया: कुनै पनि संस्थाको सञ्चालक समितिको मिटिङ्ग दैनिक बस्न सक्ने अवस्था रहन्न। सञ्चालक समितिले प्रतिवादीको काम कारवाहीमा कुनै कैफियत नजनाई अनुमोदन गरेकोमा कर्जा स्वीकृत भएको ३ दिन पश्चात् कर्जा प्रवाह भएको र ९ दिन पश्चात् सञ्चालक समितिले अनुमोदन गरेको कार्यलाई सबै अवस्थामा प्रतिवादीले बदनियत पूर्वक कार्यगरी आफूमा भएको अख्तियारी नाघेर कर्जा प्रवाह गरेको वा कर्जाको दुरुपयोग गरेको भनी मात्रै अवस्था रहन्न। धितोमा राखेको सम्पत्तिको सम्बन्धमा सञ्चालक समिति जानकार रहेको भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनबाट समेत देखिई रहेको र दावीमा रहेको असुरक्षित कर्जाका सम्बन्धमा समेत नेपाल राष्ट्र बैंकले दिएको निर्देशन र सञ्चालक समितिले गरेको आग्रहसमेतको आधारमा प्रस्तुत मुद्दा अदालतमा दायर हुनुभन्दा अगाडि नै प्रवाह भएको कर्जा चुक्ता गरी फरफारक गरिसकेको अवस्थामा प्रतिवादीले कसूर जन्य कार्यगरी प्रवाह भएको कर्जाको दुरुपयोग गरेको भनी मात्रै अवस्था रहेन। प्रतिवादीहरूका बीचमा गैर कानूनी साँठगाँठ भएको वा नियतबस व्यक्तिगत फाइदा वा संस्थालाई नोक्सान पार्ने कार्यमा प्रतिवादीहरूको संलग्नता रहेको भनी अभियोजन कथनसमेत नरहेकोमा अभियोग मागदावीमा उल्लेख भएजस्तो कर्जा प्रवाहगर्दा अख्तियारी वा स्वीकृत सिमाभन्दा बाहिर गई कर्जा सुविधा वा सहूलियत प्राप्त गरेको वा उपलब्ध गराएको भनी अभियोग मागदावी बमोजिमको कसूर ठहर हुनसक्ने अवस्था प्रस्तुत मुद्दामा रहेको पाइएन।

२७. कर्जाको दुरुपयोग गरे नगरेको सम्बन्धमा, ऋण प्रवाह गर्दा देखाएको जम्को प्रकाशन प्रा.लि.को नाउँमा प्रवाह गरिएको ऋण रकमको विवरण देखाउन नसकेको भन्ने अभियोजन कथन रहेको पाइन्छ। अनुसन्धान कर्ताले जम्को प्रकाशनको अस्तित्व भए नभएको वा जम्को प्रकाशनको विधिवत कारोबार गर्ने कुनै संस्था भए नभएको सम्बन्धमा कुनै छानविन वा अनुसन्धानगरी तथ्य स्थापित गरेको पाइन्न। केवल जम्को प्रकाशनका नाउँमा कर्जा प्रवाह भएको र सोमा लगानी भएको रकमको विवरण वा कारोबार नदेखाएको भन्ने आधारमा कर्जाको दुरुपयोग भयो भनी आरोपित गरेको पाइन्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा आर्थिक वर्ष २०७०/०७१ मा गरिएको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनमा जम्को प्रकाशन प्रा.लि.का नाउँमा प्रवाह गरिएको कर्जाका सम्बन्धमा कर्जा असुली गर्ने सन्दर्भमा पटक पटक प्रतिवद्धता जनाएपनि प्रतिवद्धता अनुरूपको कार्य नभएकोले सम्बन्धित व्यक्ति र निर्णयकर्ता सँग स्पष्टिकरणलाई प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्न निर्देश गरेकोमा प्रतिवादीले उक्त प्रवाह भएको ऋण चुक्ता गरेको भन्ने देखिन्छ। जो राष्ट्र बैंकको निरीक्षण प्रतिवेदन अनुरूपनै भएको कार्यलाई प्रतिवादीहरूले अन्यथा गरेको भनी मात्रै अवस्था रहेन। प्रतिवादीहरूले के कुन कानूनले निषेध गरेको कार्य गरेको हो भन्ने देखाउन सकेको पाइन्न। प्रवाह भएको कर्जा चुक्तागर्नु भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन अनुरूप नै प्रतिवादीबाट प्रवाह भएको कर्जा चुक्ता गरेको अवस्थामा

प्रतिवादीहरूले निर्देशन अनुरूप कार्यगर्दा पनि वा निर्देशन अनुरूपका कार्य नगर्दापनि कसूर गरेको भनी मात्र मिल्ने देखिन्न। प्रतिवादीहरूले कर्जा प्रवाहगर्दा वा प्रवाह गरेको ऋण चुक्ता गरिसकेको अवस्थामा समेत के कस्तो गैर कानूनी परिणाम निस्किएको हो सो अभियोजन गर्ने पक्षले नै भन्न देखाउन सक्नुपर्ने हुन्छ। कर्जा प्रवाहगर्दाको अवस्थामा प्रतिवादीहरूको के कस्तो अपराधिक मनसाय या अपराधिक योजना थियो सो सम्बन्धमा अभियोग पत्रमा विवेचना भएको पाइन्न। कसूर स्थापित हुनकोलागि प्रतिवादीहरूको दोषपूर्ण मानसिक अवस्था (Guilty state of mind) स्थापित भएमा मात्र प्रतिवादीहरू दोषी रहेको मान्नुपर्ने हुन्छ। दोषपूर्ण मानसिकता रहेको भन्ने स्थापित हुन गर्न नसकेको अवस्थामा प्रतिवादीहरू कसूरदार रहेको भनी अनुमान गर्ने अवस्था पनि रहन्न। जुन काममा कर्जा प्रवाह भएको हो सो अनुरूप कर्जाको उपयोग नगरी अन्यत्र कर्जा प्रवाह गरिएको भने पनि राष्ट्र बैंकको निर्देशन अनुरूप नै कर्जा चुक्ता भएको देखिएको र कर्जाको अन्यत्र प्रयोग गरियो भन्ने आरोप रहेकोमा कहाँ के कसरी कर्जाको प्रयोग भै प्रवाह भएको कर्जा रकमको दुरुपयोग गरी प्रतिवादीहरूले कसूरजन्य कार्य भएको भन्ने सम्बन्धमा प्रमाणबाट पुष्टिगर्न नसकेको अवस्थामा प्रवाह भएको कर्जा रकमको दुरुपयोग भएको भनी अनुमान र शंकाको भरमा कसूर स्थापित हुनसक्ने देखिन्न।

२८. कसूर स्थापित हुने नहुने वा अभियोजन गर्न हुने नहुने सम्बन्धमा सर्वोच्च अदालतबाट एक मुद्दामा “अपराध जतिसुकै गम्भीर, शंका जतिसुकै बलियो, चरित्र र चालचलन जतिसुकै खराब, गतिविधि जस्तोसुकै शंकास्पद भएपनि यस्ता कुराहरूले प्रमाणको ठाउँ लिन नसक्ने। फौजदारी अपराधमा व्यक्तिका विरुद्ध ठोस र शंकारहीत प्रमाण संकलन हुनुपर्छ तब मात्र राज्यले अभियोग लगाउन, मुद्दा चलाउन सक्छ” (ने.का.प. २०६६ अङ्क १० नि.नं. ८२४३ पृष्ठ २६१ भाग ५१) भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएको पाइन्छ। बैंकको प्रमुख कार्यमध्ये एक कार्य विभिन्न परियोजनामा लगानी गरी पूँजी परिचालन गर्ने पनि हो। नेपाल राष्ट्र बैंक समग्र मुलुकको आर्थिक गतिविधिको नियमनकारी निकायसमेत हुने भएकाले बैंकिङ कारोबारमा शुद्धता ल्याउनु पनि यस्को प्रमुख कार्य मानिने गर्दछ। नेपाल राष्ट्र बैंकले कर्जा रकम चुक्ता गर्न दिएको निर्देशनबमोजिम नै प्रतिवादीले खराब कर्जाको रूपमा देखिएको रकमलाई चुक्ता भुक्तानी गरिसकेको अवस्थामा समेत प्रतिवादीहरूको मिलेमतोमा कारोबार भएर कसूरजन्य कार्य भएको, कर्जा प्रवाह हुनुभन्दा केही दिन पछिमात्र प्रवाह भएको कर्जाको सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन गरेको, धितोको रूपमा रहेको सम्पत्ति कर्जा चुक्ता हुनु अगाडि नै फुकुवा भएको भन्ने जस्ता कुराहरूको आधारमा प्रतिवादीहरूले कसूर गरेकै हुनुपर्छ भन्ने अनुमान वा आशंका गरी कसूर कायम हुनसक्ने भनी सबै अवस्थामा अर्थ गर्न मिल्ने देखिदैन।

२९. मुलुकको आर्थिक कारोबारसँग प्रत्यक्ष सरोकारमा रहेको कर्जा प्रवाहसम्बन्धी हरेक कारोबारहरूमा देखिएको असहज अवस्थाको निराकरण जिम्मा जवाफदेहीमा रहेका व्यक्तिहरूको खोट पहिल्याई देखिएको खोटमा अभियोजन गरेरमात्र समस्याको समाधान

हुनसक्ने अवस्था रहन्न। अभियोजन गरेको कारणले मात्र समष्टिमा खराब कर्जा लिने दिने प्रवृत्तिको निराकरण हुनसक्ने भनी निष्कर्ष निकाल्न सकिने अवस्था पनि रहन्न। प्रतिवादीहरूले खराब कर्जा प्रवाह गरेका कारण को कसलाई के कति हानी नोक्सानी भयो वा को कसले के कसरी गैरकानूनी लाभ लिएको भन्ने स्थापित गर्नु पनि उत्तिकै जरुरी हुने गर्दछ। कसूर भन्नाले नियतबस गरेको कार्यबाट त्यसको परिणाम कसैलाई गैरकानूनी लाभ वा हानी भएको भन्ने देखिनु पर्ने हुन्छ। यो हुन गर्न नसकेको अवस्थामा कसूर गरेको होला भनी शंका वा अनुमानको भरमा कसूर स्थापित हुने अवस्थापनि रहन्न। बैंकिङ कारोबारमा सबै अवस्थामा कानूनमा लेखिएबमोजिमको कार्यहरू हुबहु जस्ताको तस्तै सबै अवस्थामा लागू नहुन सक्दछ। समयको अन्तरालमा लागू हुन नसकेका कानूनहरूको पालना गर्ने गराउने प्रवृत्ति बढाउनु पर्ने हुन्छ। गलत मनसाय वा अनुचित लाभ लिने उद्देश्यका कारण मात्र कुनै सङ्गठनमा कार्य हुने नभै सङ्गठनमा कानून पालनासम्बन्धी क्षमताको विकास नभएका कारण पनि कानूनसम्मत कार्य नभएको हुन सक्दछ। प्रवाह भएको कर्जा चुत्ता भै सकेको अवस्थामा समेत खराब कर्जा भएका कारण कर्जा प्रवाहगर्ने संस्थालाई नोक्सान भएको हुनसक्छ भन्ने अनुमानाको भरमा आरोपित गर्दा कानूनले दिएको दायित्व पूरा गरेको भनी मान्न सकिने अवस्था पनि रहन्न। सर्वोच्च अदालतबाट एक यस्तै बैंकिङ कसूरसम्बन्धी मुद्दामा “कानूनी स्थितिको सही समझ भएको भए गलत कानूनी उपाय खोजी गरेर समय बर्बाद गर्न नपर्ने र समयमा नै कानूनको सही उपचार प्रशस्त गर्न सक्ने अवस्था रहन्थ्यो, जसले कार्यान्वयनमा सहजता र न्यायको अनुभूति बृद्धि गराउँथ्यो। कतिपय यस्तो अनपेक्षित परिणामहरू समयको अन्तरालमा अपूरणीय हुन जान्छन्। यसको जवाफदेहिता कसले व्यहोर्ने भन्ने पनि प्रश्न उठ्छ। तसर्थ नयाँ नयाँ कानूनहरू र एकै विषयमा रहेका विभिन्न कानूनहरूको बारेमा कानून कार्यान्वयन निकायका अधिकृतहरूलाई कानूनी अनुशिक्षण दिने दिलाउने नेपाल सरकार र वितीय संस्थाहरूले समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ। त्यसको लागि ध्यानाकर्षण गर्नु गराउनु पर्ने देखिन आउने” (ने.का.प. २०७२ अङ्क ८ नि.नं. ९४५२ पृष्ठ २८ भाग ५७) भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएको पाइन्छ। कतिपय अवस्थामा कार्य सञ्चालनको सही ज्ञानको अभावमा वा कानूनको मर्म र कानूनको प्रयोगमा अपनाउनुपर्ने सावधानीका बारेमा जानकार नरहेका कारण वा कानूनमा भएका प्रवाधानहरूलाई के कसरी व्यवहारमा ल्याउने भन्ने सिपको अभावमा समेत कानूनको प्रभाकारी ढङ्गले प्रयोग गर्ने क्षमताको अभाव हुन सक्दछ। यस्तो अवस्थामा, कसूरको नियत वा कसूरगर्ने योजना र सो अनुरूपको कार्य नगरेको भएपनि कसैले गरेको कार्यको परिणाम कसूरजन्य कार्यहरूको रूपमा रूपान्तरित हुन सक्दछ।

३०. नियतबस कसूरजन्य कार्य प्रतिवादीहरूबाट भए नभएको सम्बन्धमा अदालतले दृष्टि पुर्‍याउन सक्नुपर्ने हुन्छ। प्रतिवादीहरूले के कसरी कसूर जन्य कार्यगरे वा प्रवाह गरिएको कर्जालाई के कसरी दुरूपयोग गरेर कर्जा प्रवाहगर्ने संस्थालाई के कसरी हानी नोक्सानी पुर्‍याए वा

प्रतिवादीहरूले के कति अनुचित लाभ वा कर्जा प्रवाह गर्ने संस्थालाई के कति अनुचित हानी पुर्‍याए भन्ने अभियोजन कर्ताले स्थापित वा प्रमाणबाट पुष्टि गर्न सक्नुपर्ने हुन्छ। नियतबस कसूरजन्य कार्य गरेको भन्ने देखिएमा मात्र प्रतिवादीहरूलाई कानूनले तोकेको सिमाभित्र रही दण्डीत गर्न सकिने हुन्छ। प्रतिवादीहरूले अपराधिक कार्य गरे नगरेको सम्बन्धमा नै द्विविधा भएमा वा प्रतिवादीहरूले गरेको कार्यको परिणाम कानूनले निषेध गरेको कार्य भएको देखिएमा वा कर्ताले कसूर गर्ने मनसाय राखेको वा गैर कानूनी लाभ वा कसैलाई गैर कानूनी हानी पुर्‍याउने नियत राखेको स्थापित भएमा मात्र प्रतिवादीहरूलाई अभियोग मागदावीबमोजिमको कसूर ठहर हुन सक्ने हुन्छ। यस्तै एक मुद्दामा सर्वोच्च अदालतबाट अपराधिक कार्य वा अपराधिक मनसायका सम्बन्धमा “कानूनमा निषेध गरेको कार्य आपराधिक कार्य हो। त्यस कार्यबाट परिणाम निस्केको हुनुपर्दछ र त्यसबाट निस्कने परिणाम कानूनले निषेध गरेको हुनुपर्दछ। आपराधिक मनसाय भन्नाले कुनै पनि आपराधिक कार्य गर्दा वा सो कार्य गर्ने सम्बन्धमा कर्ताले राखेको सोच अथवा विशेष मष्तिष्कीय अवस्थालाई बुझाउने” (ने.का.प. २०७० अङ्क १ नि.नं. ८९४८ पृष्ठ ३९९ भाग ५५) भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएको पाइन्छ। प्रतिवादीहरूले कानूनले निषेध गरेको के कुन कार्य गरेको र त्यसबाट निस्किएको परिणाम कानूनले निषेध गरेको के कुन कार्य प्रतिवादीहरूबाट भयो वा के कसरी प्रतिवादीहरूको अपराधिक मनसायबाट कार्य भयो भन्ने अभियोजन कर्ताले विवेचनागरी अभियोजन गरेको नदेखिएको तथा अनुमानको भरमा जाहेरी पर्नु भन्दा अगाडिको त्यही कार्य गरेकोमा कसूर भएको नमानेको तर जाहेरी परेपछि चुक्ता गर्न बाँकी रहेको रकमलाई कायम गरी उक्त रकमलाई दुषित कर्जा प्रवाह गरेको अनुमान गरी सोही रकम बराबर प्रतिवादीहरूले कसूर गरेको भनी सोही अनुरूप दण्डित गरिनुपर्छ भनी अभियोजन गरेको पाइन्छ। एउटै कार्यलाई कहिले कसूर मान्ने कहिले कसूर नहुने भनी दोहोरो मापदण्ड अपनाई प्रतिवादीहरूले कसूरजन्य कार्य गरेको होला भन्ने अनुमानगरी दावीको कसूर स्थापित हुन सक्ने अवस्था रहेन।

३१. प्रतिवादीहरूलाई अभियोग मागदावीबमोजिमको कसूर ठहर हुन सक्दछ सक्दैन भन्ने सम्बन्धमा, प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेका हकमा बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७(घ) र दफा १४ विपरितको कसूर गरेको तथा प्रतिवादी किश्वर ढकालको हकमा ऐ. ऐनको दफा ८ र १४ बमोजिमको कसूर गरेको भन्ने अभियोग मागदावी रहेको पाइन्छ। दावीमा रहेको उल्लेखित दफा ७(घ) मा बैक तथा वित्तीय संस्थाबाट कर्जा लिँदा दिदा “आफूलाई प्राप्त भएको अख्तियारी वा स्वीकृत सीमाभन्दा बाहिर गई कर्जा, सुविधा वा सहूलियत प्राप्त गर्न वा उपलब्ध गराउन” नहुने भनी बन्देज गरेको पाइन्छ। यस सम्बन्धमा माथि विवेचना गरे अनुरूप, प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेले ऋण प्रवाह गर्दा मिति २०६६।१२।०६ मा कर्जा स्वीकृत भएको मिति २०६६।१२।०९ मा कर्जा प्रवाह भएको, मिति २०६६।१२।१५ मा कर्जा रकमको अनुमोदन सञ्चालक समितिबाट भएको पाइन्छ। ऋणीलाई कर्जा प्रवाह गर्दाको अवस्थामा कुनै अनियमितता भए गरेको भन्ने देखिएमा समेत सञ्चालक समितिबाट कर्जा

प्रवाहलाई समर्थन भै सकेको अवस्थामा प्रतिवादीले कसूर गरेकै भनी मात्रै अवस्था रहन्न। यस्तो अवस्थामा कर्जा प्रवाहको दायित्व सञ्चालक समितिमा नरही प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेमा मात्र रहिरहन्छ, भनी अर्थ गर्न पनि मिल्दैन। प्रतिवादीले आफूले प्रवाह गरेको कर्जाका सम्बन्धमा माथिल्लो निकायबाट समर्थनसमेत गराएको र सञ्चालक समितिको निर्देशन अनुरूप भएका काम कारवाहीका सम्बन्धमा मातहतमा रहेर कार्य सञ्चालन गर्ने जिम्मेवार व्यक्तिको मात्र कसूर जन्य कार्यको जिम्मा जवाफदेही रहेको भन्ने अवस्था पनि रहन्न। दावी अनुसारको दुषित कर्जा प्रवाह भएको भए वा कसैलाई गैर कानूनी लाभ वा संस्थालाई गैर कानूनी हानी भएको भए त्यस्तो कर्जा प्रवाह भएको समर्थन गर्ने सञ्चालक समिति उपर पनि छानविन भै अभियोजन हुनुपर्नेमा सो हुनसकेको पनि पाइन्न। प्रतिवादीको मात्र एकल प्रयासबाट कर्जा प्रवाह भएको भन्ने नदेखिएको अवस्थामा प्रतिवादीले मात्र के कस्तो गैर कानूनी लाभ लिएको वा आफू कार्यरत संस्थालाई गैर कानूनी नोक्सान पारेको वा कानून विपरितको सुविधा लिए दिएको वा दिलाएको भन्नेसमेत प्रमाणबाट स्थापित नभएकोमा दावीको कसूर प्रतिवादीले गरेको होला भन्ने अनुमान गरी कसूर ठहर हुनसक्ने अवस्था रहेन।

३२. प्रतिवादी किश्वर ढकालको हकमा अभियोग मागदावीमा रहेको उल्लेखित बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ८ मा “कर्जाको दुरुपयोग गर्न नहुने: कसैले पनि बैङ्क वा वित्तीय संस्थाबाट जुन प्रयोजनको लागि कर्जा सुविधा लिएको हो सोही प्रयोजनमा नलगाई अन्यत्र प्रयोग गरी वा गराई कर्जाको दुरुपयोग गर्न वा गराउनु हुँदैन” भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ। माथि प्रकरण प्रकरणमा विवेचना गरिए अनुरूप, प्रतिवादीले के प्रयोजनको लागि कर्जा लिएको र के कुन प्रयोजनमा कर्जाको दुरुपयोग भयो भन्ने अनुसन्धान कर्ताले तथ्य यकिन गरेको वा अभियोजन कर्ताले खुलाएर अभियोजन गरेको पाइन्न। बैकको प्रमुख कार्यमध्ये कर्जा लगानी एक भएकोमा लक्ष अनुरूपका कर्जाहरू बैकबाट प्रवाहितहुनु सामान्य र स्वाभाविक प्रक्रियाअन्तर्गत पर्ने हुन्छ। बैकबाट कर्जा लिने वा बैकले कसैलाई कर्जा दिने कार्य आफैमा सबै अवस्थामा कसूरजन्य हुन सक्दैन। स्पष्ट आधार वा कारण नभै प्रवाह भएको कर्जाको दुरुपयोग भएको भनी अर्थ गर्न मिल्ने पनि देखिन्न।

३३. प्रतिवादीहरू किश्वर ढकाल र भक्त प्रल्हाद पाण्डेले उल्लेखित ऐनको दफा १४ को कसूर गरेको भन्ने अभियोजन कथन रहेकोमा दफा १४ मा “अनियमित आर्थिक तथा वित्तीय कारोबार गर्न गराउन नहुने: बैङ्क वा वित्तीय संस्थालाई हानि नोक्सानी पु-याउने उद्देश्यले कसैले पनि कुनै काम गराउन वा नगराउन, मोलाहिजा गर्न वा नगर्न, कुनै किसिमको रकम लिन वा दिन, बिना मूल्य वा कम मूल्यमा कुनै माल, वस्तु वा सेवा लिन वा दिन, दान, दातव्य, उपहार वा चन्दा लिन वा दिन, गलत लिखत तयार गर्न वा गराउन, अनुवाद गर्न वा गराउन वा गैर कानूनी लाभ वा हानि पु-याउने बदनीयतले कुनै कार्य गर्न वा गराउन हुँदैन” भन्ने प्रावधान रहेको पाइन्छ। ऋण प्रवाह गर्ने संस्थाले आफ्नो संस्थालाई हानी नोक्सानी गर्ने कुनै काम

गराउन नहुने कानूनको प्रवाधान अनुसार प्रतिवादीहरूको के कुन कार्यबाट संस्थालाई हानी नोक्सानी पुग्न गयो भन्ने स्थापित गर्नुपर्ने हुन्छ। प्रवाह गरेको ऋण चुक्ता भै सकेको अवस्थामा अन्य के कुन कार्य गरेका कारण ऋण प्रवाह गर्ने संस्थालाई हानी नोक्सानी भयो तथ्यगत रूपमा खुल्न सकेको पाइन्न। यस्तै बैकिङ कसूरसम्बन्धी एक मुद्दामा सर्वोच्च अदालतबाट “चुक्ता भइसकेको कर्जाको विषयलाई आधार बनाएर बैकिङ कसूर कायम गर्न मिल्ने देखिन्न” (मुद्दा: बैकिङ कसूर। ०७२-RB-०१४१ नेपाल सरकार विरुद्ध रुबी जोशीसमेत, फैसला मिति २०७२।१२।३०) भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएको सन्दर्भमा प्रतिवादीहरूले गैर कानूनी लाभ वा संस्थालाई गैरकानूनी हानी पुर्‍याएको भन्ने स्थापित नभएको र अन्य कसूरजन्य कार्य गरेको भन्ने प्रमाणबाट पुष्टि हुन गर्न सकेको पाइन्न। यसैगरी कुनै किसिमको रकम लिने दिने कार्य भएको, विना मूल्य वा कम मूल्यमा कुनै सामानको लेनदेन भएको वा ऋण प्रवाह गरेबापत कुनै दान दातव्य चन्दा उपहार या यस्तै कुनै प्रकारको कार्य भए गरेको भन्ने अभियोजनकर्ताको भनाई रहेको पनि छैन। गलत लिखत तैयार गरेको वा कुनै जाल परिपन्च वा झुठ फरेव गरी कर्जा लेनदेन गरेको भन्ने अवस्था रहेको पनि पाइन्न। गैरकानूनी लाभ वा हानी लिएको वा आपसमा प्रतिवादीहरूको अनैतिक वा गैर कानूनी साँठगाँठका कारण व्यक्तिलाई अनुचित लाभ र ऋण प्रवाह गर्ने संस्थालाई गैर कानूनी हानी नोक्सानी भएको भन्ने पनि देखिन्न। जुन कानूनको दावी लिएको हो सो कानून अनुरूपको कुनै कसूर प्रतिवादीहरूले गरेको भन्ने प्रमाणबाट पुष्टि हुन गर्न नसकेको अवस्थामा प्रतिवादीहरूले कसूर गरेको होला भन्ने अनुमान वा शंकाको भरमा कसूर ठहर हुन सक्ने अवस्था रहेन।

३४. अतः अभियोग मागदावीबमोजिम रु.१,४८,७३,५५३।- रकम कर्जा दुरूपयोग गरेको बिगो मानी सजाय गरिपाउँ भन्ने अभियोग दावी रहेकोमा अभियोगपत्र यस अदालतमा दायर हुनु अगावै लगानी भएको सम्पूर्ण ऋण रकम चुक्ता भै सकेको देखिदा प्रतिवादीहरू भक्त प्रल्हाद पाण्डे र किश्वर ढकालले अभियोग मागदावीबाट सफाई पाउने ठहर्छ। अरुमा तपसीलबमोजिम गर्नुहोला।

तपसील

क. माथि इन्साफ खण्डमा प्रतिवादी भक्त प्रल्हाद पाण्डेले अभियोगदावीबाट सफाई पाउने ठहरी फैसला भएकोले निज प्रतिवादीले मिति २०७२।८।२३ ध. र.नं ०५४ बाट रु. ५०,०००।- (पचास हजार) धरौटी राखेको देखिदा प्रस्तुत फैसला अन्तिम भएपछि सो धरौटी रकम फिर्ता पाउँ भनी ऐनका म्यादभित्र रीतपूर्वक दरखास्त दिए फिर्ता दिनु भनी यसै अदालतको लेखा शाखामा लेखी पठाइ दिनुहोला.....१

ख. प्रतिवादी किश्वर ढकालले अभियोगदावीबाट सफाई पाउने ठहरी फैसला भएकोले निज प्रतिवादीले मिति २०७२।०८।२३ ध. र.नं ०५२ बाट रु. २५,०००।-(पच्चिस हजार) धरौटी राखेको

- देखिंदा प्रस्तुत फैसला अन्तिम भएपछि सो धरौटी रकम फिर्ता पाउँ भनी ऐनका म्यादभित्र रीतपूर्वक दरखास्त दिए फिर्ता दिनु भनी यसै अदालतको लेखा शाखामा लेखी पठाइ दिनुहोला..... २
- ग. प्रस्तुत फैसलामा चित्त नबुझे ७० (सत्तरी) दिनभित्र श्री सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्नुहोला भनी उच्च सरकारी वकील कार्यालयलाई फैसलाको जानकारी सहित पुनरावेदनको म्याद दिनुहोला..... ३
- घ. सरोकारवालाले फैसलाको नक्कल माग गरे नियमानुसार नक्कल दिनुहोला..... ४
- ङ. यो फैसलाको विद्युतीय प्रति अपलोड गरी मुद्दाको दायरीको लगत कट्टागरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनुहोला ५

.....
युवराज सुवेदी
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु,

.....
बालकृष्ण उप्रेती
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने
शाखा अधिकृत:- दिपक भण्डारी
कम्प्युटर अपरेटर:- नारायणप्रसाद आचार्य
इति सम्वत् २०७३ साल पौष १८ गते रोज २ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री शिवनारायण यादव
माननीय न्यायाधीश श्री द्वारिकामान जोशी
फैसला

सम्बत् २०७१ सालको ०७१-CB-००९६

इजलास नं. :- ३

निर्णय नं. :- ६०

मुद्दा: - बैकिङ कसूर।

- चेक अनादर विषय विनिमय अधिकार पत्र ऐन, २०३४ वा बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ कुन अन्तर्गत पर्ने हो?
- मुद्दा परिणत गर्न मिल्ने वा नमिल्ने के हो ?

मिनेराज भारतको जाहेरीले नेपाल सरकार.....१ वादी

विरुद्ध

झापा जिल्ला, कोहवरा गा.वि.स., वडा नं. ६ घर भई हाल का.जि., का.म.पा., वडा नं. ३५ कोटेश्वर पेप्सीकोला बस्ने लक्ष्मण प्रसाईको नाति डिल्लीराम प्रसाईको छोरा वर्ष ५८ को तुलसीराम प्रसाई .....१ प्रतिवादी

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(३) बमोजिम यसै अदालतको क्षेत्राधिकारभित्रको भै दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईले मिति २०७०।११।२५ गते अमृतप्रसाद थापाको नाममा दर्ता रहेको का.जि.का.म.पा. वडा नं.३५ को सिट नं.१०२११४८१० कि.नं. ३५७ को २७०.२० वर्गमिटर भएको जग्गा आफूले बैनाबट्टा गरेको र सो जग्गामध्ये ३ आना जग्गा २ महिना १५ दिनभित्र पास गरी दिन्छु भनी जग्गा बैनापट्टाको कागज गरी बैना बापतको रु.३,००,०००। - (तीन लाख)रकम समेत बुझिलिएकोमा भाखाबमोजिम उक्त जग्गा पास नगरी आलटाल गरेकोमा निजलाई पटकपटक ताकेता गर्दा निजले आफ्नो नामको माछापुच्छ्रे बैंक खाताको रु.३,००,०००। - रकम उल्लेख गरी रकम जम्मा नभएको चेक मेरो सालो नाता पर्ने सोमबहादुर श्रेष्ठको नाममा जारी गरी झुक्याई गफलतमा पारी ठगी गरेको र रकम समेत फिर्ता नगरेको हुँदा निज प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईलाई पक्राउ गरी कानूनबमोजिम कार्बाही गरी उक्त

रकमसमेत निज प्रतिवादीबाटै फिर्ता दिलाई पाउँ भन्ने व्यहोराको मिने राजभारतको जाहेरी दरखास्त ।

२. तुलसीराम प्रसाईलाई उपस्थित गराइएको भन्ने व्यहोराको महानगरीय प्रहरी प्रभाग काँडाघारी काठमाडौंको पत्र ।
३. जाहेरवाला मिनेराज भारतसँग १ वर्षअगाडि जग्गा खरिद बिक्री गर्ने क्रममा चिन जान भएकोमा निजले मसँग भेट गरी घडेरीको जग्गा खरिद गर्ने कुरा गरेको हुँदा मैले जाहेरवालालाई मालपोत कार्यालय डिल्लीबजारमा अमृत प्रसाद थापाको नाममा दर्ता कायम रहेको पेप्सिकोला टाउन प्लानिङको कि.नं.३५७ २७०.२० वर्गमिटर भएको जग्गा मैले बैना गरेको र उक्त जग्गा आफू एकलैले पास गरी लिन नसक्ने भएको हुँदा सो जग्गामध्ये ३ आना जाहेरवालाले प्रति आना रु.१७,००,०००। - (सत्रलाख रुपैयाँ) का दरले बिक्री गरी पास गरी दिने सहमति भई जाहेरवालाबाट मैले मिति २०७०।११।२५ गते जग्गा बैना बापतको रकम रु.३,००,०००। - बुझि लिई जग्गा बैना पट्टाको कागजसमेत गरी दिएकोमा मैले भने बमोजिमको मितिमा उक्त जग्गा पास गर्न नसकेको र जाहेरवालाबाट जग्गा बैना बापतको बुझिलिएको रकमसमेत उपचारमा खर्च भएपछि रकमसमेत फिर्ता हुन नसकी जाहेरवाला समेतले पटक पटक ताकेता गरेपछि मिति २०७१।०३।३० गते कार्तिक महिनाको मसान्तसम्म उक्त रकम फिर्ता गर्ने गरी जाहेरवालाको श्रीमती बिष्णु राजभारत र सोम बहादुर श्रेष्ठको नाममा मैले आफैले कागज लेखी दस्तखतसमेत गरी दिएको र विश्वासको लागि चेक समेत दिनुहोस भनेको हुँदा मैले आफ्नै नामको माछापुच्छ्रे बैंक, पुतलीसडक शाखाको रु.३,००,०००। - रकम उल्लेख गरी सोमबहादुर श्रेष्ठको नाममा चेकसमेत जारी गरी दिएकोमा सो चेक बाउन्स भई फिर्ता भएकोले उक्त जग्गा बैना बापतको रकम फिर्ता गर्न नसकेकोले पक्राउमा परी आएको हुँ भन्ने व्यहोराको प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईले अधिकार प्राप्त अधिकारीका समक्ष गरेको बयान ।
४. जाहेरवाला मिनेराज भारत तथा निजको श्रीमती बिष्णुराज भारत मेरो दिदी भिनाजु नाताका मानिसहरू हन् सोही क्रममा प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईले अर्काको नाममा दर्ता रहेको जग्गा पास गरी दिन्छु भनी जाहेरवाला मिने राजभारतबाट रु.३,००,०००। - रकम बुझि लिई भाखा बमोजिम जग्गा समेत पास नगरी जग्गा बैना गरेको उक्त रकम समेत फिर्ता नगरी जाहेरवाला समेतले मलाई भनेको हुँदा निज प्रतिवादीलाई भेटी उक्त कारोबारका सम्बन्धमा कुरा गर्दा मैले उक्त रकम फिर्ता गर्नु पर्ने हो भाखा भित्र फिर्ता गर्छु कागज गरौं भनी मलाई समेत भनेको हुँदा मिति २०७१।०३।३० गते कार्तिक महिना सम्ममा रकम फिर्ता गर्ने गरी जाहेरवालाले मेरो दिदी बिष्णु राजभारत र मेरो नाममा समेत कागज गरी दिई विश्वासको लागि निजले आफ्नो नामको माछापुच्छ्रे बैंक पुतली सडक शाखाको रकम जम्मा नभएको रु.३,००,०००। - रकम उल्लेख गरी उक्त चेकमा आफैले दस्तखत गरी जाहेरवालाको

अनुमति लिई मेरो नाममा चेक जारी गरी झुक्याई परिपन्च मिलाई ठगी गरेको हुँदा निज प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईलाई कानून बमोजिम कार्वाही हुनु पर्छ भन्ने व्यहोराको अनुसन्धानको क्रममा बुझिएका मानिस सोमबहादुर श्रेष्ठले घटनाका संमबन्धमा खुलाई लेखाई दिएको कागज।

५. ५९४६५२४२९५२९७०९७ नं.को बैंक खाता तुलसी राम प्रसाईको नामको भएको र उक्त चेक न्युरोड शाखाबाट बाउन्स गरिएको भन्ने व्यहोराको माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेडको पत्र।
६. आफ्नो नाममा दर्ता नभएको जग्गा पास गरी दिन्छु भनी बैना बापतको रु.३,००,०००। - रकम समेत जाहेरवाला मेरो श्रीमान मिने राज भारतबाट बुझिलिई भाखा बमोजिम निजले भने बमोजिमको जग्गा पास नगरी आलटाल गरी जग्गा बैना बापतको रकम समेत फिर्ता नगरी भाखा भित्र उक्त रकम फिर्ता गर्ने गरी सोम बहादुर श्रेष्ठ र मेरो नाममा कागज गरी दिएको,सो कागज गरी दिए पछि जग्गा बैना गरेको सक्कल कागज निजलाई फिर्ता गरेको, र सोमबहादुर श्रेष्ठको नाममा निजले आफ्नो नामको माछापुच्छ्रे बैंक खाताको रकम जम्मा नभएको चेक समेत जारी गरी जाहेरवाला लगाई मलाई समेत झुक्याई परिपन्च मिलाई गफलतमा पारी अपराध गरेको हुँदा निज प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईलाई कानून बमोजिमे कारवाही संजाय हुनुपर्छ भन्ने समेत व्यहोराको जाहेरवाला मिने राजभारतको श्रीमती बिष्णु राजभारतले लेखाई दिएको कागज।
७. प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईले अर्काको नाममा रहेको जग्गा पास गरिदिने भनी रु.३,००,०००। - (तीन लाख) रकम जाहेरवालालाई झुक्याई बैना कागज गरी लिएकोमा जग्गा समयमा पास नगरी दिएको र आफ्नो खातामा रकम छैन भनी जानीजानी रकम लिने खाने उद्देश्यले जाहेरवालालाई दिएकोरु.३,००,०००। - (तीन लाख)को चेक साट्न माछापुच्छ्रे बैंक, लिमिटेडमा जाँदा खातामा रकम छैन भनी बाउन्स गरी चेक फिर्ता गरिदिएको देखिएकोले निज प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईले गरेको उक्त कार्य बैंकिङ कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) को कसूर अपराध भएको स-प्रमाण पुष्टि हुन आएकोले निज प्रतिवादीलाई सोही ऐनको दफा १५(१) बमोजिम सजाय गरी पाउँ भन्ने मागदावी लिई सक्कल मिसिल र प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईलाई यसै अभियोग पत्र साथ पेश गरिएको व्यहोराको सादर अनुरोध गरिन्छ। साथै प्रस्तुत मुद्दाको सक्कल कागजातहरू यिनै प्रतिवादी भएको ठगी मुद्दामा श्री काठमाडौं जिल्ला अदालत समक्ष पेश गरिएको हुँदा प्रस्तुत मुद्दामा सोको प्रतिलिपि पेश गरिएको छ भन्ने अभियोग पत्र।
८. मैले बैना गरेको ०-८-२-० जग्गामध्ये ०-३-०-० जग्गा प्रति आना १७ लाखका दरले लिन बैनाबाटै मैले निज जाहेरवालाबाट बैना मैले रु ३ लाख मैले बैना लिएँ। मैले लिन लाई बैना गरेको उक्त ०-८-२-० जग्गामध्ये ०-३-०-० जग्गा निज जाहेरवालाले उक्त जग्गा लिन

मन्जुर गरि मैले निज जाहेरवालाबाट रु. ३ लाख बैना लिएँ। भाखामा जग्गा पास गर्न निज जाहेरवाला मिने राज भारत आएनन्। मैले बैना लिएको रकम रु. ३ लाख जाहेरवालालाई फिर्ता गरी बैना कागजसमेत च्यातल गरियो। उक्त चेक मलाई देखाउँदा देखे। उक्त चेक मैले काटेको हो। रकम ठीक छ। उक्त चेक मलाई धाक धम्की दिई प्रहरी हुँ भन्दै अर्कै व्यक्तिको तमसुक लेखन लगाई चेक काट्न लगाई मलाई सही छाप गराई ४ जना मानिसले लगेका हुन्। उक्त कागज र चेक काट्ने काम काँडाधारी प्रहरी चाकीको कम्पाउण्डभित्र गराएका हुन्। मेरो बैंक खातामा पैसा छैन भन्दा पनि केही छैन पछि हेरौंला भन्दै मलाई चेक काट्न लगाए। उक्त कुरामा मलाई थाहा थिएन। मैले डर धाकमा चेक काट्न लगाए हुन्। मैले अभियोग दावीबमोजिमको कसूर नगरेको हुँदा मलाई अभियोग दावीबमोजिम सजाय हुनु पर्ने होइन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईले यस अदालतमा मिति २०७१।९।२५ मा गरेको।

ठहर खण्ड

९. नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् उपन्यायाधिवक्ताले गर्नु भएको बहस बुँदाहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्।

विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता श्री धनीश्वर पौडेल

- पर्याप्त रकमभावमा चेक काटी दिने क्रिया स्वतः कसूर हुन्छ।
- चेक अनादर भएको प्रमाणबाट पुष्टि हुन्छ।
- अतः पुर्पक्षका लागि प्रतिवादीसँग हदैसम्म धरौटी माग्ने आदेश होस्।

१०. वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् उप-न्यायाधिवक्ताले गर्नु भएको बहस सुनी अभियोगपत्र सहितको मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा, वादी नेपाल सरकारले मूलतः प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईले मिति २०७१।०७।३० मा रु ३,००,०००।- को चेक काटी जाहेरवालाको सालो नाता पर्ने सोमबहादुर श्रेष्ठको नाममा चेककाटी दिएको र सो चेक साट्न जाँदा खातामा रकम नभएको कारणले बैंकबाट चेक अनादर भएकोले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३ (ग) को कसूरमा निज प्रतिवादीलाई सोही ऐनको दफा १५ (१) बमोजिम सजाय गरिपाउँ भनी अभियोग दावी लिएको देखिन्छ। प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाई चेकमा भएको सही मेरै हो। रकम उल्लेख गरेको अक्षर पनि मेरै हो भनी स्वीकार गरी यस अदालतमा बयान गरेको देखिन्छ। मिसिल संलग्न चेक रिटर्न एडभाइस स्लिपमा "Insufficient funds" उल्लेख गरी बैंकले छाप लगाई दिएको समेत देखिन्छ। प्रस्तुत मुद्दामा मूलतः अभियोग दावीबमोजिमको प्रतिवादीले गरेका हुन् वा होइनन् ? निज प्रतिवादीलाई अभियोग दावीबमोजिम सजाय हुनु पर्ने हो वा होइन ? भन्ने सन्दर्भमा निर्णय गर्नुपूर्व देहायका प्रश्नहरूको निरूपण हुनुपर्ने देखिएको छ।

- प्रस्तुत विवादमा बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) एवं दफा १५(१) आकर्षित हुन सक्ने हो वा होइन ?
- प्रस्तुत विवाद हेर्ने अधिकारक्षेत्र (Jurisdiction) यस अदालतको वाणिज्य इजलासमा अन्तर्निहित छ वा छैन ?
- प्रस्तुत विवादलाई अर्को मुद्दामा परिणत गरी मुद्दा सार्न मिल्ने अवस्था छ वा छैन ?

११. सर्वप्रथम पहिलो प्रश्नको सन्दर्भमा हेर्दा, प्रस्तुत बैकिङ कसूर मुद्दा फौजदारी मुद्दा भएकोमा विवाद छैन। फौजदारी मुद्दामा अपराधको प्रश्न समावेश भएको हुन्छ। यस्तो मुद्दामा अपराधीलाई दण्ड सजाय दिने लक्ष्य राखिन्छ। फौजदारी मुद्दा विषयवस्तु वा अपराधको गम्भीरताअनुसार राज्य वा समाज वा व्यक्ति विरुद्धको हुन सक्छ। यिनै र यस्तै तथ्यहरूलाई मध्यनजर गरी विधायिकाले फौजदारी मुद्दाको सन्दर्भमा निश्चित मापदण्ड समेत दिएको हुन्छ। फौजदारी कानून निर्माण गर्दा मानिसका केही निश्चित व्यवहारहरूलाई निषेध गर्ने र निषेधित कार्य गरेमा सजाय गर्ने विधायिकी उद्देश्य निहित रहेको हुन्छ। फौजदारी कानून विपरीत कुनै कार्य गरेको भनी प्रश्न उठेको अवस्थामा सो कार्यलाई प्रचलित फौजदारी कानूनले कसूर मानेको छ वा छैन भनी अवलोकन गर्नु अनिवार्य हुन्छ। यस सन्दर्भमा मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र, १९४८ ले "No one shall be held guilty of any penal offence on account of any act or omission which did not constitute a penal offence, under national or international law, at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the penal offence was committed."^१ भन्ने व्यवस्था गरी कुनै कार्य गर्दा वा नगर्दाको बखत राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गत दण्डनीय कसूर नमानिने त्यस्ता कार्यका लागि कुनै पनि व्यक्तिलाई दण्डनीय कसूरको दोषी नठहराइने र सो दण्डनीय कसूर गर्दाको बखत लागू रहेको सजाय भन्दा बढी सजाय नगरिने निर्देश गरेको पाइन्छ। त्यस्तै नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र, १९६६ ले "No one shall be held guilty of any criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence, under national or international law, at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time when the criminal offence was committed. If, subsequent to the commission of the offence, provision is made by law for the imposition of the lighter penalty, the offender shall benefit thereby."^२ भन्ने व्यवस्था गरी मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रको धारा ११(२) ले जस्तै निर्देश गरेको पाइन्छ।

^१ Universal Declaration of Human Rights, 1948, Art 11(2).

^२ International Covenant on Civil and Political Rights, 1966, Art 15(1).

१२. बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धि, १९८९ ले "No child shall be alleged as, be accused of, or recognized as having infringed the penal law by reason of acts or omissions that were not prohibited by national or international law at the time they were committed."^३ भन्ने व्यवस्था गरी कुनै कार्य गरेको समयमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनद्वारा निषेध नगरिएका त्यस्ता कार्य गरेको वा नगरेको कारणबाट मात्र कुनै पनि बालबालिकालाई फौजदारी कानून उल्लंघन गरेको आरोप नलगाइने वा अभियुक्त नबनाइने वा निजले फौजदारी कानून उल्लंघन गरेको नमानिने सुनिश्चित गरेको पाइन्छ।
१३. माथि उल्लिखित अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूको भावनालाई आत्मसात् गरी नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले तत्काल प्रचलित कानूनले सजाय नहुने कुनै काम गरे वापत कुनै व्यक्ति सजायको भागी नहुने र कुनै पनि व्यक्तिलाई कसूर गर्दाको अवस्थामा प्रचलित कानूनमा तोकिएभन्दा बढी सजाय नदिइने न्यायसम्बन्धी हकको रूपमा स्थान दिइएको छ।^४ त्यस्तै नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ ले पनि कुनै व्यक्तिलाई पनि तत्काल प्रचलित नेपाल कानूनले सजाय नहुने कुनै काम गरे वापत कुनै सजाय नहुने र कसूर गर्दाको अवस्थामा प्रचलित नेपाल कानूनमा तोकिएभन्दा बढी सजाय नदिइने नागरिक अधिकारको रूपमा स्थान दिइएको छ।^५ यस परिवेशमा कुनै पनि व्यक्तिले गरेको कार्य कसूर हो वा होइन भनी निर्धारण गर्दा प्रचलित फौजदारी कानूनले त्यस्तो कार्यलाई निषेध गरेको छ वा छैन भनी अवलोकन गर्नुपर्ने हुन्छ। वस्तुतः कुनै पनि गरिएको वा नगरिएको कार्य प्रचलित फौजदारी कानूनको विपरीत नभएमा त्यस कार्यलाई लचिलो व्याख्याको माध्यम अपनाई कसूर कायम गर्न मिल्दैन। फौजदारी कानूनको व्याख्या गर्दा वा लागू गर्दा अक्षरशः एवं कठोर रूपमा गर्नुपर्छ। तसर्थ कसूरको परिभाषामा कठोर व्याख्याको सिद्धान्त (Principle of strict construction) आकर्षित हुने मान्यता रहेको पाइन्छ। यस सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट "....कुनै कसूरको सम्बन्धमा कानूनमा द्विविधाजनक (Ambiguity) अवस्था छ र गरिएको कार्य कसूर हो वा होइन भन्ने स्पष्टताका साथ यकीन गर्न नसकिने अवस्था छ भने त्यस्तो अवस्थामा अभियुक्तको पक्षमा व्याख्या हुनुपर्ने फौजदारी कानूनको सिद्धान्त हो। कठोर व्याख्याको सिद्धान्त (Principle of strict construction) पनि यसैमा आधारित रहेको पाइन्छ। .....अभियोजित कसूर अपराध भए नभएको सम्बन्धमा संदिग्ध वा द्विविधाको स्थिति सिर्जना भएमा त्यस्तो अवस्थामा अभियोजन दावीलाई अपनाउन सकिने स्थिति नहुँदा फौजदारी कानूनमा उल्लेख नभएको वा प्रचलित कानूनले कसूरको रूपमा इङ्गित नगरेको कार्यलाई कसूरको संज्ञा दिन कानूनतः नमिल्ने नै हुन आउँछ। ..... कुनै कार्य कसूर भएको वा नभएको भनी यकीन गर्न विगतको कानूनी व्यवस्था के थियो वा खारेज भैसकेको वा संशोधन भएको कानूनमा खारेज वा संशोधन हुनु अघि के कस्तो व्यवस्था थियो भनी विगतमा प्रचलित कानूनी

^३ Convention on the Rights of the Child, 1989, Art 40(2) (A)

^४ नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३, धारा २४(४)

^५ नागरिक अधिकार ऐन, २०१२, दफा ११(१)

प्रयोजन र सन्दर्भलाई लिएर विधायिकी मनसाय पत्ता लगाउने कानून व्याख्याको सिद्धान्त फौजदारी कानूनमा लागू हुन सक्दैन।"^६ भनी कानूनी सिद्धान्त प्रतिपादन भइरहेको पाइन्छ।

१४. यस परिवेश एवं परिप्रेक्ष्यमा अब प्रस्तुत विवादको सन्दर्भमा हेर्दा, वादी नेपाल सरकारले मूलतः प्रतिवादीले आफ्नो बैंक खातामा रकमाभाव भएको जानीजानी जाहेरवालाको सालोलाई चेक काटिदिएको तर चेकमा उल्लिखित रकम भुक्तानी गर्न खाम्ने निक्षेप प्रतिवादीको खातामा मौज्जात नभएको कारण देखाई बैंकले चेक अनादर गरी भुक्तानी नदिएकोले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) को कसूरमा सोही ऐनको दफा १५(१) बमोजिम प्रतिवादीलाई सजाय गरिपाउँ भनी अभियोग दाबी लिएको देखिन्छ।
१५. प्रतिवादीले आफूले नै सहिछाप गरी चेक काटेर दिएको कुरा समेत स्वीकार गरी बयान गरेको देखिन्छ। मिसिल संलग्न प्रमाणबाट रकमाभावमा चेक अनादर भई भुक्तानी हुन नसकेको तथ्य स्थापित भएको पनि देखिन्छ। वस्तुतः आफ्नो खातामा रकमाभाव भएको जानीजानी चेक काटिदिएको र त्यस्तो चेकबाट भुक्तानी हुन नसकी चेक अनादर भएको वा त्यस्तो चेकबाट रकम भुक्तानी लिने दिने गरी भएको क्रियालाई विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क र बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) दुबै कानूनी प्रावधानले कसूरको रूपमा समेटेको पाइन्छ। प्रस्तुत विवादमा प्रतिवादीको उक्त क्रिया दुई ऐनमध्ये कुन ऐनअन्तर्गतको कसूर हो ? अर्थात प्रस्तुत विवादमा कुन ऐन आकर्षित हुन सक्ने हो ? भन्ने प्रारम्भिक प्रश्न प्रष्ट रूपमा यकिन हुनु आवश्यक देखिन आएको छ। यस सन्दर्भमा उक्त दुबै ऐनको प्रावधानलाई अवलोकन गरी हेर्दा देहायका ऐनले देहायबमोजिमको कानूनी व्यवस्था गरेको देखिन्छ।

विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४:-

१६. बैंकिङ कारोवारलाई सुव्यवस्थित गर्नका लागि विनिमेय अधिकारपत्रको परिभाषा गर्ने र तत्सम्बन्धी अन्य व्यवस्था गर्ने उद्देश्यले बनाइएको यस ऐनको दफा १०७क. ले बैंकमा आफ्नो निक्षेप छैन वा निक्षेप भए पनि पर्याप्त छैन भन्ने जानीजानी कुनै व्यक्तिले चेक काटी कसैलाई हस्तान्तरण गरेमा र त्यसरी हस्तान्तरण गरिएको चेक भुक्तानीको लागि सम्बन्धित बैंकसमक्ष प्रस्तुत गर्दा पर्याप्त निक्षेप नभएको कारणबाट बैंकबाट चेक अनादर भएमा चेक काट्ने व्यक्तिलाई चेकमा उल्लिखित रकम र ब्याजसमेत धारकलाई भराई चेक काट्ने व्यक्तिलाई तीन महिनासम्म कैद वा तीन हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय हुने कानूनी व्यवस्था गरेको पाइन्छ। प्रस्तुत कानूनी व्यवस्थाले मूलतः आफ्नो खातामा निक्षेप छैन वा भए पनि पर्याप्त छैन भन्ने जानीजानी कुनै व्यक्तिले चेक काटेर कसैलाई दिएको र

^६ नेपाल कानून पत्रिका, २०६९ नि.नं.८८६० पृ.१०९६

धारकले सो चेक सम्बद्ध बैंकसमक्ष प्रस्तुत गर्दा चेकमा उल्लिखित रकम भुक्तानी दिन पुग्ने निक्षेप खातामा मौज्जात नभएको कारणबाट भुक्तानी नदिई बैंकले चेक अनादर गरेको अवस्थालाई समेटेको देखिन्छ। यस कानूनी व्यवस्थाले भुक्तानी माग्ने धारकलाई कसूरदारको रूपमा उद्घोष गरेको छैन तर रकमाभावमा चेक काट्ने व्यक्तिलाई मात्र कसूरदारको रूपमा उद्घोष गरेको छ। सिद्धान्ततः खातामा रकम पर्याप्त नभएको कारणले भुक्तानी नहुने यस्तो चेकलाई बैंकिङ प्रणालीमा Bad Cheque वा Bounce Cheque संज्ञा दिने गरिन्छ। Black's Law Dictionary मा Bad Cheque को अर्थ निम्नानुसार उल्लेख गरेको पाइन्छ :- "A check which is dishonored on presentation for payment because of no, or insufficient, funds or closed bank account."⁹ वस्तुतः चेक अनादर हुने गरी चेक काट्नु हुँदा भन्ने सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट देहायबमोजिमका कानूनी सिद्धान्तसमेत प्रतिपादन भइरहेको पाइन्छ :-

- "चेक भुक्तानी रोकेको र चेक फिर्ता भएको भन्ने उल्लेख गरेको देखिएकाले वादीको चेकको अनादर भएको...."⁵
- "बिना आधार र कारण चेकको भुक्तानी रोकी नियमितरूपमा हुने भुक्तानी प्रणालीमा अविश्वास खडा गरी आफैले जारी गरेको चेकबाट हुने भुक्तानीमा अवरोध खडा गरेकोले सो प्रक्रियालाई चेकको अनादर गरेको मानी कालो सूचीमा राख्ने प्रक्रिया अगाडि बढाउने बैंकको कार्य कानून विपरीत रहेछ भनी मात्र नमिल्ने"⁶
- "कसैले कसैको नाममा चेक काटेपछि सो चेकको भुक्तानी हुनुपर्दछ। चेक काट्ने र सो चेकको भुक्तानी रोक्ने हो भने यसले बैंकिङ पद्धतिप्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्न नसकिने"¹⁰
- बैंकमा रहेको खातामा पर्याप्त निक्षेप नभएको अवस्थामा चेक काटी वादीलाई दिएको कुरा निर्विवाद रूपमा स्थापित भई चेक अनादर गरेकोले प्रतिवादीहरूलाई विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क. अनुसार.....जरिवाना हुने"¹¹

बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ :-

१७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कारोवारमा हुन सक्ने कसूरजन्य कार्यबाट बैंक तथा वित्तीय प्रणालीमा पर्ने असर र जोखिमलाई न्यून गरी बैंक तथा वित्तीय प्रणालीप्रति विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले बनाइएको यस ऐनको दफा ३ ले कसैले पनि बैंक वा वित्तीय संस्थामा खाता खोल्दा वा रकम भुक्तानी माग गर्दा देहायको कार्य गर्न नहुने कानूनी व्यवस्था गरेको पाइन्छ :-

⁹ Henry Compbell Black, Black's Law Dictionary, 6th edi., P. 139.

⁵ सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, २०६३ पूर्णाङ्क ३४० पृ. ९।

⁶ नेपाल कानून पत्रिका, २०६७ नि.नं.८३६९ पृ.६८७।

¹⁰ नेपाल कानून पत्रिका, २०६८ नि.नं.८६२७ पृ.८९३।

¹¹ नेपाल कानून पत्रिका, २०७० नि.नं.८९५० पृ.९३७।

- (क) नक्कली कागजात पेश गरी खाता खोल्न वा जानीजानी खाता खोलीदिन,
- (ख) कानूनबमोजिम बाहेक काल्पनिक वा अन्य व्यक्ति वा संस्थाको नाममा खाता खोल्न वा खाता खोलीदिन,
- (ग) आफूले काटेको चेकलाई खाम्ने रकम आफ्नो खातामा नभएको जानीजानी चेक काटी भुक्तानी लिन वा दिन,

१८. प्रस्तुत विवादसँग सम्बद्ध दफा ३ को खण्ड (ग) ले मूलतः आफूले काटेको चेकलाई खाम्ने रकम आफ्नो खातामा नभएको जानीजानी चेककाटी भुक्तानी लिने वा दिने कार्यलाई निषेध गरी त्यस्तो कार्य गर्नेलाई कसूरदारको रूपमा समेटेको देखिन्छ। प्रस्तुत दफा ३ मा प्रयुक्त "खाता खोल्न वा खोलीदिन" र "भुक्तानी लिन वा दिन" जस्ता शब्दावलीले खाता खोल्ने र भुक्तानी लिने सेवाग्राही मात्र होइन, त्यस्तो खाता खोलीदिने र भुक्तानी दिने कार्यमा संलग्न बैंकको कर्मचारीसमेत कसूरदारको रूपमा समेटेको देखिन्छ।

१९. वस्तुतः बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) को कसूर स्थापित हुनका लागि आफ्नो खातामा पर्याप्त निक्षेप नभए तापनि चेक काटी भुक्तानी लिएकै अवस्था हुनुपर्ने सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट "यी निवेदक विकास पौडेल जनरल फाइनेन्स लिमिटेडको ग्राहक र ऋणी भएको र निजले उक्त संस्थाबाट ऋण लिन धितो दिइरहेको अवस्था भए पनि आफ्नो खातामा पर्याप्त निक्षेप नभएको अवस्थामा चेक काटी भुक्तानी लिएको देखिँदा सो कार्य बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) अन्तर्गतको कार्य देखिएको...."^{१२} भनी व्याख्या भएको पाइन्छ।

२०. माथि उल्लिखित दुवै ऐनको कानूनी प्रावधान र तत्सम्बन्धमा प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्तहरू समेतको अध्ययन गरी हेर्दा यी दुवै कानूनी प्रावधानमा आफूले काटेको चेकको रकम भुक्तानी दिन खाम्ने निक्षेप आफ्नो खातामा नभएको कुरा जानीजानी चेक काट्ने क्रिया समान रूपमा समाहित भएको देखिए तापनि देहायबमोजिमका केही आधारभूत अन्तर रहेको देखिन्छ:-

विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क. को कानूनी प्रावधान	बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) को कानूनी प्रावधान
क. यसमा चेक खिच्ने (Drawer) ले चेक काटी धारक (Bearer) लाई दिने क्रिया उल्लेख छ।	क. यसमा चेक खिच्ने (Drawer) ले चेक कसैलाई दिने क्रिया उल्लेख छैन।
ख. यसमा धारक (Bearer) को उपस्थिति अनिवार्य हुन्छ।	ख. यसमा धारक (Bearer) को अनिवार्यता देखिँदैन।
ग. यसमा चेक अनादर हुन्छ।	ग. यसमा चेक अनादर नभई भुक्तानी

^{१२} सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, २०७० पूर्णाङ्क ५०२ पृ.२२।

	हुन्छ।
घ. यसमा खातामा पर्याप्त निक्षेप नभएको कारणले चेकबमोजिमको रकम भुक्तानी भएको हुँदैन।	घ. खातामा पर्याप्त निक्षेप नभए पनि चेकबमोजिमको रकम भुक्तानी लिने दिने क्रिया सम्पन्न भैसकेको हुन्छ।
ङ. यसमा चेक खिच्ने (Drawer) व्यक्ति मात्र कसूरदार हुन्छ।	ङ. यसमा चेकबमोजिमको रकम लिने दिने दुबै पक्ष कसूरदार हुन्छन्।
च. यसमा धारकलाई हानी नोक्सानी भएको हुन्छ।	च. यसमा बैंकलाई हानी नोक्सानी भएको हुन्छ।
छ. यो व्यक्तिवादी फौजदारी मुद्दा हो।	छ. यो सरकारवादी फौजदारी मुद्दा हो।
ज. कसूरदारलाई कैद वा जरिवाना वा दुबै सजाय हुन्छ।	ज. कसूरदारलाई जरिवाना मात्र हुन्छ।
झ. चेक खिच्ने (Drawer) पक्षबाट चेकमा उल्लिखित रकम र ब्याजसमेत धारक (Bearer) लाई भराई दिने व्यवस्था छ।	झ. यसमा त्यस्तो व्यवस्था देखिँदैन।

२१. यसरी दुबै कानूनी प्रावधानमा परिभाषित कसूरको प्रकृति र तिनमा रहेका आधारभूत अन्तरको अवलोकन पश्चात् प्रस्तुत विवादमा मिसिल संलग्न सम्पूर्ण प्रमाण कागजहरूसमेत अध्ययन गरी हेर्दा देहायका तथ्यहरू निर्विवाद रूपमा स्थापित भएको देखिन्छ :-

- प्रस्तुत मुद्दाको प्रतिवादीले आफ्नो खातामा पर्याप्त निक्षेप नभएको जानीजानी बुझाउनु पर्ने रकम वापत जाहेरवालालाई चेक काटेर दिएको।
- प्रतिवादीको खातामा चेकबमोजिमको रकम भुक्तानी दिन पर्याप्त मौज्जात नहुँदा बैंकले चेक अनादर गरी रकम भुक्तानी नभएको।
- रकम भुक्तानी नभएको कारणबाट मर्का पर्ने पक्ष धारक (Bearer) जाहेरवाला भएको।
- रकम भुक्तानीको क्रिया नै नभएकोले चेक खिच्ने (Drawer) पक्ष बाहेक अरुलाई कसूरदार भन्न सकिने अवस्था नदेखिएको।

२२. माथि उल्लिखित तथ्यहरूबाट प्रस्तुत विवादमा मूलतः खातामा रकमाभाव भएको कारणले चेक अनादर भई रकम भुक्तानी हुन नसकेको देखिन्छ। यसरी बैंकको खातामा रकमाभाव भएको कारणले चेक अनादर भएको अवस्थामा विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७ क. नै आकर्षित हुने देखिन्छ। तर आफूले काटेको चेकलाई खान्ने रकम आफ्नो खातामा नभएको जानीजानी चेक काटी भुक्तानी लिने दिने कार्य सम्पन्न भइसकेको अवस्थामा भने बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) आकर्षित हुने देखिन्छ।

२३. वस्तुतः रकमाभावको कारणले चेक अनादरसम्म भएको तर रकम भुक्तानी नै नभएको अवस्थामा अर्थात् अभियोजित अपराधका आवश्यकीय तत्त्वहरूको अभावमा बलपूर्वक व्याख्या गरी बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) आकर्षित हुन्छ भन्न माथि उल्लिखित कानूनी सिद्धान्त, फौजदारी न्यायका मान्य सिद्धान्त र कठोर व्याख्याको सिद्धान्त (Principle of strict construction) ले अनुमति प्रदान गर्दैन। तसर्थ प्रस्तुत विवादमा बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) एवं दफा १५(१) आकर्षित हुन सक्ने अवस्था देखिएन।
२४. दोश्रो प्रश्नको सन्दर्भमा विचार गर्दा, माथि विवेचित आधार र कारणबाट प्रस्तुत मुद्दा बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गतको नभई विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ अन्तर्गतको हो। बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १८ ले सो ऐन अन्तर्गत सजाय हुने मुद्दा नेपाल सरकार वादी हुने र त्यस्तो मुद्दा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची -१ मा समावेश हुने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ ले उक्त ऐनको अनुसूची -१ मा समाविष्ट भएको मुद्दाको अनुसन्धान प्रहरीबाट हुने र सरकारी वकीलले मुद्दा दायर गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। मिति २०६६।४।५ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाले बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गतका मुद्दा सम्बन्धित वाणिज्य इजलासमा दायर हुने गरी तोकिएको हुँदा सो ऐन अन्तर्गतका मुद्दा हेर्ने अधिकारक्षेत्र (Jurisdiction) यस अदालतको वाणिज्य इजलासमा अन्तर्निहित रहेकोमा विवाद छैन। तर विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७ क. अन्तर्गतको मुद्दा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची -१ मा समावेश भएको देखिँदैन। अतः उक्त ऐनको दफा १०७क. अन्तर्गतको मुद्दा व्यक्तिवादी हुने देखिन्छ। त्यस्तो मुद्दाको अनुसन्धान गर्ने र अभियोग लगाउने अधिकार क्रमशः प्रहरी अधिकृत र सरकारी वकीललाई प्रचलित कानूनले प्रदान गरेको पाइँदैन। यसको साथै प्रचलित कानूनले त्यस्तो मुद्दाको सुरु कारवाही र किनारा गर्ने अधिकारक्षेत्र (Jurisdiction) यस अदालतको वाणिज्य इजलासलाई प्रदान गरेको पनि देखिँदैन। अतः प्रस्तुत विवाद हेर्ने अधिकारक्षेत्र (Jurisdiction) यस अदालतको वाणिज्य इजलासमा अन्तर्निहित रहेको अवस्था देखिएन। मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको ३५ नं. ले अधिकारक्षेत्रको अभावमा गरिएको निर्णय निस्प्रभावित हुन्छ भनी उद्घोष गरेको पाइन्छ। यस सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट "कुनै न्यायिक निकायले आफ्नो अधिकारक्षेत्र बाहिरको मुद्दा हेरे छिनेको बदर हुने...."^{१३} भनी कानूनी सिद्धान्तसमेत प्रतिपादन भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क. अन्तर्गत पर्ने मुद्दाको सुरु

^{१३} नेपाल कानून पत्रिका, २०४२ नि.नं.२३१५ पृ.३०५।

कारवाही र किनारा गर्न अधिकारक्षेत्रको सिद्धान्त (Principle of Jurisdiction) ले यस अदालतको वाणिज्य इजलासलाई अनुमति प्रदान गर्दैन।

२५. अब अन्तिम प्रश्नको सन्दर्भमा विचार गर्दा, सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा २७ ले सो ऐनबमोजिम नेपाल सरकार वादी भई दायर भएको कुनै मुद्दा अनुसूची -१ वा २ भित्र नपर्ने भन्ने देखिएमा अदालतले आदेश दिई सरोकारवाला व्यक्तिलाई झिकाई निजले सकार गरेमा वादी पक्ष कायम गरी सोही मुद्दाको मिसिलबाट प्रचलित कानूनबमोजिम कारवाही किनारा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। यस कानूनी व्यवस्थाबमोजिम प्रस्तुत सरकार वादी बैकिङ कसूर मुद्दालाई व्यक्तिवादी चेक अनादर मुद्दामा परिणत गर्दा जाहेरवालालाई वादी पक्ष कायम गरी सोही मुद्दाको मिसिलबाट प्रचलित कानूनबमोजिम कारवाही किनारा गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसको साथै जाहेरवालालाई वादी पक्ष कायम गरेपछि यो मुद्दा हेर्ने अधिकारक्षेत्र यस अदालतको वाणिज्य इजलासको नभई सम्बद्ध जिल्ला अदालतको हुन्छ। तर यस अदालतमा दायर भएको प्रस्तुत मुद्दाको सक्कल मिसिल कारवाही र किनाराका लागि मातहतका जिल्ला अदालतमा सार्न वा पठाउन मिल्ने कानूनी आधार देखिँदैन। यस सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट देहायबमोजिमका कानूनी सिद्धान्त समेत प्रतिपादन भइरहेको पाइन्छ :-

- "अनधिकृत निकायबाट भएको कारवाही र निर्णय बदर हुने अवस्थामा फेरी कारवाही र निर्णय हुनका लागि मुद्दा अधिकारप्राप्त निकायमा पठाउने व्यवस्था नै कानूनले गरेको छैन।"^{१४}
- "कुनै न्यायिक निकायले आफ्नो अधिकारक्षेत्र बाहिरको मुद्दा हेरे छिनेको बदर हुने भएपछि सो परिरहेको मुद्दाबाट फेरी कारवाही किनारा गर्न भनी उक्त मुद्दा अधिकार प्राप्त निकायमा पठाउने व्यवस्था प्रचलित नेपाल कानूनमा भएको पाइन्छ।"^{१५}
- सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा उजुर गर्न जानुपर्नेमा कानूनी बाटो छोडी बा.अ.अ. मा दिएको उजुरी क्षेत्राधिकारभित्र नपर्ने।"^{१६}
- "पुनरावेदन अदालतमा परेको फिरादलाई सरुवा गरी जिल्ला अदालतमा पठाउने व्यवस्था कानूनले गरेको देखिन आउँदैन।"^{१७}

२६. यस परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत मुद्दालाई सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा २७ बमोजिम अर्को मुद्दामा परिणत गरी साधिकार अदालतमा मुद्दा सार्न प्रचलित कानूनले अनुमति प्रदान गर्दैन।

^{१४} नेपाल कानून पत्रिका, २०३० नि.नं.७७७ पृ.३०२।

^{१५} नेपाल कानून पत्रिका, २०४२ नि.नं.२३१५ पृ.३०५।

^{१६} नेपाल कानून पत्रिका, २०४७ नि.नं.४०८९ पृ.२०५।

^{१७} नेपाल कानून पत्रिका, २०५५ नि.नं.६६०५ पृ.५४९।

२७. माथि विवेचित आधार एवं कारणबाट प्रस्तुत मुद्दा सरकारी मुद्दासम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची -१ मा समावेश भएको सरकार वादी फौजदारी मुद्दाको रूपमा देखिएन। यस परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत मुद्दाको सुरु कारवाही र किनारा गर्ने अधिकारक्षेत्र यस अदालतको वाणिज्य इजलासमा अन्तर्निहित रहेको नहुँदा मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको १८० नं. ले अभियोग दावी खारेज हुने ठहर्छ। अरुमा तपसील बमोजिम गर्नु।

तपसील खण्ड

- (क) अभियोग दावी खारेज हुने ठहरी फैसला भएकोले अन्य मुद्दाबाट निज प्रतिवादी तुलसीराम प्रसाईलाई थुनामा राख्न नपर्ने भए प्रस्तुत मुद्दाबाट थुनामुक्त गरिदिनु भनी सम्बन्धित निकायमा लेखि पठाई दिनु।
- (ख) प्रस्तुत फैसलामा चित्त नबुझे ऐनका म्याद ७० दिनभित्र पुनरावेदन गर्न श्री सर्वोच्च अदालतमा जानुहोला भनी श्री विशेष सरकारी वकील कार्यालय काठमाडौंलाई पुनरावेदनको म्याद दिनु।
- (ग) सरोकारवालाले मिसिल संलग्न फैसला समेतका कागजातको छायाँप्रति माग गरेमा नियमानुसार दिई प्रस्तुत फैसलाको विद्युतीयप्रति अपलोड गरी सोको निस्सा फैसलाको पीठमा जनाई प्रस्तुत मुद्दाको दायरी लगत कट्टा गरी मिसिल सुरक्षित राख्न अभिलेख शाखामा नियमानुसार बुझाई दिनु।

.....
(द्वारिकामान जोशी)

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(शिवनारायण यादव)

न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

ना.सु. महिमानसिंह विष्ट

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७१ साल पौष २५ गते रोज ६ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री शारङ्गा सुवेदी
माननीय न्यायाधीश श्री प्रमोदकुमार श्रेष्ठ बैद्य
फैसला

सम्बत् २०७१ सालको मुद्दा नं.:- ०७१-CB-०१६२

इजलास नं. :- १२

निर्णय नं. :- ४०

मुद्दा:-बैंकिङ कसूर।

- मुद्दा दायर गर्ने हदम्याद कहिले सम्म रहने हो ?
- भाखा भित्रै ऋणको साँवा व्याज चुक्ता भै सकेकोमा कसूर कायम हुन सक्छ, सक्दैन?

नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको पत्र जाहेरीले नेपाल सरकार.....१ वादी
विरुद्ध

उमाकान्त रिमालको नाति भैरवप्रसाद रिमालको छोरा जिल्ला झापा, भद्रपुर नगरपालिका
वडा नं.४ अस्पताल मार्ग स्थायी वतन भइ हाल जिल्ला काठमाडौं, का.म.न.पा. वडा नं. ४ प्रतिवादी
डेरा गरी बस्ने पिपल्स फाइनेन्स लि.का सञ्चालक समितिका तत्कालीन मनोज रिमाल
समेत .....जना १४

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(३) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्रभित्र परी
नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र अदालतको ठहर यसप्रकार रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. नेपाल राष्ट्र बैंक वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको पत्र जाहेरी:-

पिपल्स फाइनेन्स लि.का कार्यकारी अध्यक्ष तथा सञ्चालकहरू समेतले विभिन्न ६४ वटा नक्कली
ऋणीहरू खडा गरी ऋणीहरूको पूर्ण विवरण नलिई, कर्जा प्रवाह गर्दा तयार पार्नुपर्ने Credit
Appraisal तयार नगरी, कर्जा सूचना केन्द्रबाट ऋणीको प्रतिवेदन नै नलिई, कतिपय कर्जामा
आफै वास्तविक धनी भएको जग्गा धितो राखेको देखाई ऋणीलाई कर्जा प्रवाह गरेको देखाई
कर्जाको रकम प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा आफैले उपभोग गरी, नयाँ कर्जा मार्फत् पूराना कर्जाहरू
चुक्ता गर्ने र संस्थाको कृत्रिम मुनाफा देखाउने, कर्जाको रकमहरू परियोजनामा उपयोग नगरी
आफ्नो खातामा जम्मा गरी गराई अनियमित, गैरकानूनी र गैर जिम्मेवारपूर्ण ढंगले निक्षेपकर्ता

तथा शेयरधनीहरूको हित बिपरीत कार्य गरी पिपल्स फाइनेन्स लि.लाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ बमोजिमको कसूर अपराध गरेको भन्ने समेत ब्यहोराको पत्र जाहेरी दरखास्त।

२. पिपल्स फाइनेन्स लि.बाट प्राप्त प्रतिवादी मनोज रिमालको बैक स्टेटमेन्ट:-

पिपल्स फाइनेन्स लि.मा रहेको मनोज रिमालको नामको २९-००१७४-८ नम्बरको खातामा सन् २००५ देखि सन् २०१४-७-७ सम्म रु.१६,३५,०१,४३९।- विशाल, बालकृष्ण, ओम भट्टराई, आन्तरीक Transfer र निजै मनोजकुमार रिमालसमेतले जम्मा गरेको र जम्मा भएको रकमहरू विभिन्न मानिसहरूले भुक्तानी लिएको देखिएको निज मनोज रिमालको २९-००१७४-८ नम्बरको खाताको स्टेटमेन्ट।

३. पिपल्स फाइनेन्स लि.बाट प्राप्त प्रतिवादी छुबिलाल भूषालको बैक स्टेटमेन्ट:-

पिपल्स फाइनेन्स लि.मा रहेको छुबिलाल भूषालको नामको २९-००२१६-८ नम्बरको खातामा मिति २०६२ साल ज्येष्ठदेखि २०६७ साल असारसम्म रु.७६,६२,५७,८१४।-, सोही फाइनेन्समा रहेको निजैको नामको १७-०००४९-६ नम्बरको खातामा मिति २०६७ साल असारदेखि २०६८ साल असारसम्म रु.८,७२,३०,७७६।-, निजैको नामको २९-००७३१-४ नम्बरको खातामा २०६४ साल पौषदेखि २०६८ ज्येष्ठ महिनासम्म रु.३६,६१,६३८।-, निजैको नामको अर्को खाता २९-००००१-६ नम्बरको खातामा मिति २०६० साल पौषदेखि २०७० पौषसम्म रु.१,२१,३१,०६१।- रुपैयाँ जम्मा भएको र जम्मा भएका रकमहरू मध्ये विभिन्न समयमा विभिन्न मानिसहरू तथा निजै स्वयंले समेत भुक्तानी लिएको देखिएका स्टेटमेन्टहरू रहेको।

४. पिपल्स फाइनेन्स लि.को कर्जा लगानी नीति :-

कर्जा लगानी गर्दा कर्जावालाको बारेमा "Know Your Customer" नीति अनुरूप कर्जावालाको आर्थिक, ब्यापारीक, सामाजिक अवस्था समेत देखिने कागजातहरू कर्जा फाईल संलग्न हुनुपर्ने, कर्जा आवेदन फारममा कर्जावालाको सम्पूर्ण विवरणहरू भरे भराएको हुनुपर्ने, कर्जा प्रवाह गर्दा कर्जावालको परियोजनाको प्रकृति र कारोबारको अवस्था हेरी किस्ता ब्याज समेत समयमा तिर्न बुझाउन सक्ने र कर्जा चुक्ता गर्न सक्ने हैसियत हेरी एकिन गरी कर्जा लगानी गर्नुपर्ने, कर्जा दिँदा धितोको Distress Value को रकम भन्दा ननाघ्ने गरी कर्जा प्रवाह गर्ने, कर्जा लगानी गर्दा फाइनेन्सको सञ्चालकले रु. ९० लाख भन्दा माथि, कर्जा लगानी उपसमितिले रु. ३५ लाखदेखि ९० लाखसम्म र सञ्चालकले तोके बमोजिम व्यवस्थापनले स्वीकृत गर्ने निर्णय गर्ने भन्ने समेत ब्यहोराको पिपल्स फाइनेन्स लि.को कर्जा लगानी नीति रहेको।

५. **पिपल्स फाइनेन्स लि.को पत्र :-**

पिपल्स फाइनेन्स लि.का ६४ वटा ऋणीहरू मध्ये ४२ वटा ऋणीहरूको कर्जाको सम्पूर्ण साँवा तथा ब्याज असुल भएको र अन्य २२ वटा कर्जाहरूको साँवा ब्याज असुल गर्ने क्रममा कर्जाको सुरक्षणमा रहेका धितोहरूको मूल्याङ्कनकर्ताबाट मूल्याङ्कन (पञ्चकृत मूल्याङ्कन समेत) गराई प्राप्त भएको प्रतिवेदन समेतका आधारमा हालमात्र कर्जा राफसाफ भई कर्जा खाता बन्द भैसकेको भन्ने समेत ब्यहोराको पिपल्स फाइनेन्स लि.को च.नं.३३० मिति २०७१।०१।०८ को पत्र।

६. **ऋणी राज्यलक्ष्मी देवी हाउजिड प्रा.लि.का सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेको कर्जा फाईलसँग संलग्न कागजातहरू :-**

राज्यलक्ष्मी हाउजिड प्रा.लिका सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेले रु. १,१५,००,०००।- (एक करोड पन्ध्र लाख रुपैयाँ) को कर्जा पाउँ भन्ने आवेदन फारम, धितोमा राखिए जग्गाको जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, धितो मूल्याङ्कनकर्ता रोयल ईन्जिनियरीड कन्सल्टेन्ट प्रा.लि.बाट भएको धितो मूल्याङ्कन प्रतिवेदन, ऋणीलाई कर्जा प्रवाह गर्न कर्जा व्यवस्थापनले गर्ने शिफारीस फारम, कर्जा लगानी उपसमितिको सिफारिसमा सञ्चालक समितिले मिति २०६६/२/१० गते रु. १,१५,००,०००।- कर्जा स्वीकृत गरेको निर्णय, तमसुकहरू, कर्जा चुक्ता गर्नका लागि फाइनेन्सले गरेको ताकेता र जानकारी पत्रहरू धितो लिलाम गर्ने सम्बन्धी सूचना, मुचुल्काहरू, धितो सकार गरेको सम्बन्धी कागजातहरू, ऋणीको बैंक स्टेटमेन्ट समेत कर्जा फाईल संलग्न रहेका कागजातहरू।

७. **ऋणी राज्यलक्ष्मी हाउजिड प्रा.लिका सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेको कर्जा सम्बन्धी स्टेटमेन्ट**

ऋणी राज्यलक्ष्मी हाउजिड प्रा.लिका सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेलाई कर्जा रकम रु.१,१५,००,०००।-(एक करोड पन्ध्र लाख रुपैयाँ) ऋण रकम स्वीकृत भएकोमा मिति २०६६/२/१० मा निजै ऋणीको ८४-००७९८-० खातामा रु. १,१५,००,०००।- रकम जम्मा भई विभिन्न मितिमा छविलाल भूषाल, अनिल, विष्णु र करुणाकर भन्ने समेतले भुक्तानी लिए दिएको देखिएको ऋणीको कर्जा रकम जम्मा र भुक्तानी भएको सम्बन्धी स्टेटमेन्ट।

८. **प्रतिवादी मनोज रिमालको बयान कागज:-**

पिपल्स फाइनेन्स लिमिटेड त्रिपुरेश्वरमा तत्काल म साधारण सञ्चालक मात्र थिएँ। मैले कुनै पनि नक्कली ऋणी खडा गरी कर्जा आफैले उपभोग गरेको छैन। कर्जा प्रवाह गर्दाका बखत म साधारण सञ्चालक भएकोले दैनिक गतिविधिको जानकारी नहुने हुँदा, उक्त ऋण प्रवाहमा मेरो कुनै संलग्नता छैन। मैले कुनै व्यक्तिहरूलाई पनि नक्कली ऋणी खडा गरी उक्त कर्जा आफैले उपभोग गरेको छैन त्यसैले कृत्रिम मुनाफा देखाउनेमा मेरो कुनै संलग्नता छैन। पिपल्स फाइनेन्समा मेरो नाममा खाता रहेकोले, म जग्गाको पनि काम गर्ने भएकोले उक्त

खातामा मेरो रकम जम्मा हुन्थ्यो। मेरो कारणले उक्त फाइनान्सलाई कुनै हानी नोक्सानी भए गरेको छैन। उक्त बैकलाई को कसले हानी नोक्सानी पुऱ्यायो मलाई थाहा छैन। ऋणी राज्यलक्ष्मी हाउजिड प्रा.लिका सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेलाई कर्जा प्रवाह गरेको सम्बन्धमा मलाई केही थाहा छैन, मेरो कुनै संलग्नता छैन। २ करोड भन्दा कमको ऋण स्वीकृत गर्ने कार्य कर्जा लगानी उपसमितिको हुने हुँदा राज्यलक्ष्मी हाउजिड प्रा.लिका सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेलाई दिएको कर्जा जम्मा १ करोड १५ लाख मात्र भएकोले सञ्चालकहरूलाई थाहा हुँदैन। त्यसकारण मलाई सोबारेमा एकिन भएन सो को जिम्मेवारी कर्जा लगानी उपसमितिको हो। मिति २०६६/१२/३१ गते बसेको कर्जा लगानी उपसमितिको निर्णयानुसार उक्त कर्जाको उपसमितिमा संयोजक सञ्चालक भोलानाथ पन्थ, सञ्चालक सदस्य दिपकराज पाण्डे समेत ५ जनाको समितिले सो कर्जा स्वीकृत भएको हो। तात्कालीन उक्त सञ्चालक समितिमा कार्यकारी अध्यक्ष छविीलाल भूषाल, प्रशासन विभाग प्रमुख केशवप्रसाद भट्टराई र सञ्चालकहरू अशोक अग्रवाल, भोलानाथ पन्थ, मनोज रिमाल, स्वयम्भुरत्न तुलाधर र रबिन भण्डारी उक्त समितिमा एक जना प्राविधिक विशेषज्ञ समेत हुन्थ्यो। कर्जा लगानी उपसमितिको निर्णयानुसार धितोको मूल्याङ्कन प्रतिवेदनबमोजिम कर्जा प्रवाह भएको हुनाले कमसल धितो नदेखिएको, कर्जा दुरूपयोग सम्बन्धी कर्जा विभागबाट अनुगमन हुने व्यवस्था भएको हुँदा मेरो त्यसमा कुनै भूमिका हुँदैन। कर्जा आवेदन फाराममा विवरण भर्ने कार्य कर्जा विभागको जिम्मेवारीको कुरा भएकोले सो विभागले पूर्ण रूपमा फारम नभर्नु नभराउनु सोही विभागको जिम्मेवारी भित्र पर्ने कुरा हो। कर्जा उप-समिति र कर्जा प्रवाह फाराम लगायतका फारामहरूमा नाम लेखिएका व्यक्तिहरूले दस्तखत गरेका हुन्। जसको नाम लेखिएको छ दस्तखत पनि उनीहरूकै हो। धितोमा रहेको जग्गाको रोयल ई. सर्भिसिस प्रा.लि.ले गरेको Distress value रु. १,५७,७९,०००।- मूल्याङ्कन भएको थियो। धितोको ज्यादा मूल्याङ्कन गरे गराएको होईन। ऋणी विष्णुप्रसाद घिमिरे (राज्यलक्ष्मी देवी हाउजिड प्रा.लि.) ले धितोमा राखी कर्जा लिएकोमा हाल ऋणीले कर्जाको साँवा व्याज समेत तिरी कर्जाको दायित्व समाप्त भई कर्जा खाता बन्द भैसकेकोले लेनादेना छैन। ऋणी विष्णुप्रसाद घिमिरेलाई देखे चिनेको नै छैन, निजलाई हालसम्म पनि चिनजान छैन, कोही कसैको नाता सम्बन्ध छैन। निजको नाममा स्वीकृत भएको कर्जा रकम मैले लिए चलाएको होईन, निजैले चलाएको हो। पिपल्स फाइनान्स लि.मा रहेको मेरो खातामा रकम जम्मा गर्ने विशाल,बालकृष्ण, ओम भट्टराई मेरो घरजग्गाको कारोबार गर्ने कन्काई आवास प्रा.लि.मा काम गर्ने कर्मचारीहरू हुन्। निजहरूले घरजग्गाको कारोबारबाट प्राप्त भएको रकम मेरो खातामा जम्मा गरेका हुन्। म घरजग्गाको कारोबार गर्ने मानिस भएको र तत्कालीन समयमा घरजग्गाको कारोबार राम्रो रहेको कारणले सो समयमा ठूलो ठूलो रकमको कारोबार देखिएको हो। बिभिन्न नक्कली ऋणीका नाममा रकम प्रवाह गरेको देखाई रकम मैले नै लिए पाएको भन्ने कुरा होईन भन्ने समेत ब्यहोराको प्रतिवादी मनोज रिमालको बयान कागज।

९. नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभागको पत्र :-

पिपल्स फाइनेन्स लि.का ६४ वटा ऋणीहरू मध्ये ४२ वटा ऋणीहरूको कर्जाको सम्पूर्ण साँवा रु.५१,८८,३२,५६०/७७ तथा व्याज रु. १०,७१,०२,०९८/७७ र पेनाल व्याज र चार्ज रु. ६६,९७,१०७/४१ गरी जम्मा रु.६३,२६,३१,७६६/९५ असुल भएको र अन्य २२ वटा कर्जाहरूको साँवा व्याज असुल गर्ने क्रममा कर्जाको सुरक्षणमा रहेका धितोहरूको मूल्याङ्कनकर्ताबाट मूल्याङ्कन गराई सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी लिलाम बिक्रीको प्रक्रिया अगाडि बढाउँदा बिक्री हुन नसकि सम्पूर्ण साँवा रु.२२,०४,४९,३९२/८७, व्याज रु. ६,१६,५५,२२४/४४, पेनाल व्याज तथा चार्ज रु. ८६,१५,७६४/५७ गरी जम्मा रु. २९,०७,२०,३८१/८८ गैर बैकिङ्ग सम्पत्तिका रूपमा सकार गरी कर्जा रापसाफ भई कर्जा खातासमेत बन्द भईसकेको पत्र संस्थाबाट प्राप्त भएको भन्नेसमेत व्यहोराको नेपाल राष्ट्र बैंक वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभागको पत्र।

१०. मिति २०७१।११।४ मा दायर भएको अभियोग :-

नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको पत्र जाहेरी, ऋणी राज्यलक्ष्मी देवी हाउजिड प्रा.लि. का सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेले दिएको कर्जा पाऊँ भन्ने आवेदन पत्र, धितोमा रहेको जग्गाहरूको कर्जा प्रवाह गर्दा भएको रोयल ईन्जिनियर्स कन्सल्ट प्रा.लि.को Valuation Report, ऋणी राज्यलक्ष्मी देवी हाउजिड प्रा.लि.का सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेको नाममा रु.१,१५,००,०००।- को कर्जा स्वीकृत गर्दा तयार भएका कर्जा व्यवस्थापनले कर्जा कमिटीमा पेश गर्ने फारम, कर्जा समितिको निर्णय, कर्जा प्रवाह गरेको तमसुक, पिपल्स फाइनेन्स लि.को तत्कालीन कर्जा लगानी नीति निर्देशिका, प्रतिवादी मनोज रिमालको बयान र पिपल्स फाइनेन्स लि.बाट प्राप्त हुन आएका पत्रहरू तथा कागजातहरू समेतबाट पिपल्स फाइनेन्स लि.का तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख छुबिलाल भूषाल, सञ्चालकहरू, कर्जा उपसमितिका संयोजक तथा सदस्यहरू एवं कर्मचारीहरू स्वयम्भुरत्र तुलाधर, अशोक अग्रवाल, भोलानाथ पन्थ, रविन भण्डारी, सन्दीप भट्टराई, केशवप्रसाद भट्टराई, जोगलाल भूषाल, जितेन्द्रमान श्रेष्ठ, रामराज डंगोल र ऋणी राज्यलक्ष्मी देवी हाउजिड प्रा.लि.का सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेसमेतले एक आपसमा मिलेमतो गरी कर्जा दिँदा लिँदा पेश गर्नु पर्ने कागजातहरू र विवरणहरू नदिई नलिई, विभिन्न झूठा विवरणहरू पेश गरी गराई, कर्जा बापतको रकम रु. १,१५,००,०००।-(एक करोड पन्ध्र लाख रुपैयाँ) रकम ऋणीलाई ऋण रकम दिने भनी स्वीकृत गराए तापनि भुक्तानी सो स्वीकृत रकम निज ऋणीको खातामा नराखी प्रतिवादी मनोज रिमाल तथा छुबिलाल भूषाल समेतले लिई कर्जा पूर्ण रूपमा दुरुपयोग गरी गराई पिपल्स फाइनेन्स लि.लाई हानी नोक्सानी पुर्याई बैंकिङ कसूर गरेको वारदात स्थापित हुन आएकाले निम्न प्रतिवादीहरूलाई निम्न बमोजिमको कसूरमा निम्न बमोजिम सजाय हुन मागदावी लिई मिति २०७१।११।४ मा अभियोगपत्र दायर भएको:

- क) पिपल्स फाइनान्स लि.का तत्कालीन सञ्चालक तथा कार्यकारी प्रमुख छबिलाल भूपालको हकमा:-
निज प्रतिवादीले गरेको कसूर बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ (च),(छ) र (ज), दफा ८, दफा ९ को उपदफा (१) र (२) र दफा १४ मा परिभाषित कसूर गरी हाल मात्र कर्जा राफसाफ गरे तापनि रु. १,१५,००,०००/- (एक करोड पन्ध्र लाख रुपैयाँ) तत्काल हानी नोक्सानी गरेको देखिन आएकोले निज प्रतिवादीलाई सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा २ (घ) बमोजिम सजाय हुन।
- ख) पिपल्स फाइनान्स लि.का तत्कालीन सञ्चालकहरू मनोज रिमाल, स्वयम्भुरत्र तुलाधर, रविन भण्डारी, र अशोक अग्रवालको हकमा:-
उल्लेखित प्रतिवादीहरूले गरेको कसूर बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ (च),(छ) र (ज), दफा ८, दफा ९ को उपदफा (१) र (२) र दफा १४ मा परिभाषित कसूर गरी हाल मात्र कर्जा राफसाफ गरेतापनि रु. १,१५,००,०००/- (एक करोड पन्ध्र लाख रुपैयाँ) तत्काल हानी नोक्सानी गरेको प्रष्ट देखिन आएकोले निज प्रतिवादीहरूलाई सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा २ (घ) बमोजिम सजाय हुन।
- ग) पिपल्स फाइनान्स लि.का तत्कालीन सञ्चालक तथा कर्जा लगानी उपसमितिका भोलानाथ पन्थ, सन्दिप भट्टराई, दिपकराज पाण्डे र कर्जा लगानी उपसमितिका सदस्य कबिन्द्र थापाको हकमा:-
उल्लेखित प्रतिवादीहरूले गरेको कसूर बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ (च),(छ) र (ज), दफा ८, दफा ९ को उपदफा (१) र (२) र दफा १४ मा परिभाषित कसूर अपराध गरी हाल मात्र कर्जा राफसाफ गरेतापनि रु. १,१५,००,०००/- (एक करोड पन्ध्र लाख रुपैयाँ) तत्काल हानी नोक्सानी गरेको देखिन आएकोले निज प्रतिवादीहरूलाई सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा २ (घ) बमोजिम सजाय हुन।
- घ) पिपल्स फाइनान्स लि.का तत्कालीन कर्जा लगानी उपसमितिका सदस्य तथा कर्मचारी केशवप्रसाद भट्टराईको हकमा:-
यी प्रतिवादीहरूले गरेको कसूर बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ (च),(छ) र (ज) दफा ८, दफा ९ को उपदफा (१) र (२) र दफा १४ मा परिभाषित कसूर अपराध गरी हाल मात्र कर्जा राफसाफ गरेतापनि रु.१,१५,००,०००/- (एक करोड पन्ध्र लाख रुपैयाँ) हानी नोक्सानी गरेको प्रष्ट देखिन आएकोले निज प्रतिवादीलाई सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा २ (घ) बमोजिम सजाय हुन।

ड) पिपल्स फाइनेन्स लिमिटेडका तात्कालीन कर्मचारीहरू जोगलाल भूषाल र जितेन्द्रमान श्रेष्ठको हकमा :-

यी प्रतिवादीले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७(च),(छ),(ज) दफा ८, दफा ९ को उप दफा (१)(२) र दफा १४ मा परिभाषित कसूर अपराध गरी हाल मात्र कर्जा राफसाफ गरेतापनि तत्काल रु. १,१५,००,०००/- (एक करोड पन्ध्र लाख रुपैयाँ)हानी नोक्सानी गरेको देखिन आएकोले निज प्रतिवादीहरूलाई सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा २(घ) बमोजिम सजाय हुन।

च) धितो मूल्याङ्कनकर्ता रामराज महर्जन (डंगोल)को हकमा:-

नेपाल राष्ट्र बैंक वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभागको पत्रअनुसार राज्यलक्ष्मी देवी हाउजिड प्रा.लि.को धितो पिपल्स फाइनेन्सले पटक पटक गरी सम्पूर्ण रकम प्राप्त गरेको देखिएकोले निज प्रतिवादीले उक्त कम्पनीले राखेको धितोलाई रु. १,५७,७९,०००।- पर्ने देखाई अधिक मूल्याङ्कन गरी कर्जा प्रदान गर्न सहयोग पुऱ्याएको पाईएकोले निज प्रतिवादी रामराज महर्जन (डंगोल)ले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७(ख) र दफा १३ मा परिभाषित कसूर अपराध गरेको देखिन आएकोले रु. १,१५,००,०००।- विगो कायम गरी निज प्रतिवादी रामराज महर्जन (डंगोल) लाई सोही ऐनको दफा १५(३) बमोजिम सजाय हुन।

छ) ऋणी राज्यलक्ष्मी देवी हाउजिड प्रा.लि. का सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेको हकमा:-

यी प्रतिवादीले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७(च), दफा ८ र दफा १४ मा परिभाषित कसूर अपराध गरी हाल मात्र कर्जा राफसाफ गरे तापनि रु. १,१५,००,०००।- (एक करोड पन्ध्र लाख रुपैयाँ) तत्काल हानी नोक्सानी गरेको देखिन आएकोले निज प्रतिवादीलाई सोही चनको दफा १५ को उपदफा २(घ) बमोजिम सजाय हुन।

बयान तथा आदेशहरू

११. पिपल्स फाइनेन्स लिमिटेडको म गैर कार्यकारी समितिको सदस्य मात्र हुँ। ऋण प्रवाह गर्ने काम कर्जा विभागको हो। कर्जा प्रवाह गर्ने उप-समिति छ। उप-समितिमा सञ्चालक सदस्य भोलानथ पन्थ, रविन भण्डारी, सन्दिप भण्डारी, कविन्द्र थापा हुनुहुन्थ्यो। उक्त उप-समितिले दुइ करोड भन्दा मुनिसम्मको ऋण प्रवाह गर्छ। दुइ करोड भन्दा माथी सञ्चालक समिति बोर्डले पास गरी कर्जा प्रवाह गर्ने, ऋण स्वीकृती गर्ने गर्छ। ऋणी राज्य लक्ष्मी हाउजिड प्रा.लि.का सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेलाई चिन्दिन। नाता छैन। निजलाई प्रवाह गरिएको ऋणबापत के धितो दिइयो मलाई थाहा छैन। सो कर्जा हाल चुक्ता भइसकेको छ। धितोले प्रवाह गरिएको ऋण कर्जा खाम्न सक्छ सक्दैन मलाई थाहा छैन। पाँच वर्ष भित्र ऋण चुक्ता

गर्ने समय दिइएको छ। ऋण उठाउने दायित्व कर्जा विभागको हो। निज विष्णुप्रसाद घिमिरेले लिएको ऋण हाल चुक्ता भयो। मैले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको बयान व्यहोरा र सहिछाप मेरो हो। ठीक छ। उक्त ऋणीलाई कर्जा दिने काम मेरो नभएको म कर्जा उप समितिमा नरहेको हुँदा तत्कालीन अवस्थामा प्रवाह भएको सो ऋण हाल चुक्तासमेत भएकोले मलाई अभियोग दाविबाट सफाइ हुनुपर्छ। म निर्दोष छु। ऋण उप समितिमा नभएको, ऋणीले ऋण चुक्तागरेको हुनाले झुठ्ठा अभियोगबाट मलाई सफाइ दिनु पर्छ। हाल पिपुल्स फाइनेन्स लिमिटेड सिटिजन बैंकसँग मर्ज हुने अन्तिम प्रक्रियामा छ। अभियोग माग दाबी बमोजिम मलाई सजाय हुनुपर्ने होइन। उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा मेरो संलग्नता नरहेकोले अर्काको दोषमा मलाई सजाय हुनुहुँदैन। मलाई अभियोग दाबीबमोजिम सजाय हुने होइन भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी मनोज रिमालले यस अदालत समक्ष मिति २०७१।११।१० मा गर्नु भएको बयान।

१२. प्रतिवादी मनोज रिमाल आरोपित कसूरमा ईन्कार भै बयान गरेको अवस्था हुँदा हालसम्म संकलित सबुद प्रमाणहरूबाट निज प्रतिवादी मनोज रिमालले आरोपित कसूर गरेको यथेष्ट सबुद प्रमाणबाट पुष्टि भै निजलाई थुनामा राख्नु पर्ने पर्याप्त आधार र कारण विद्यमान नदेखिँदा पछि ठहरेबमोजिम हुने गरी हाल निजलाई अ.बं.४७ नं. बमोजिम साधारण तारेखमा राख्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७१।११।१२ को आदेश।
१३. मलाई नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको पत्र जाहेरीमा म तत्कालीन सञ्चालक स्वयम्भुरत्न तुलाधर उपर जाहेरी वा उजुरी परेको देखिँदैन। मेरा उपर कुनै उजुर परेको छैन। जाहेरवालाले उजुरी नगर्दा नगर्दै पनि अनुसन्धान पक्षले के कुन कारणले हो मेरो नाउँसमेत अभियोगमा थपी मुद्दा दायर गरेको देखिन्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकले कैफियत गरी असुली गर्न लेखिएका ६४ थान कर्जाको सबै कर्जा चुक्ता भै सकेका छन्। त्यसैले प्रस्तुत जाहेरी झुठ्ठा हो। ऋणीसँग मेरो चिनजान छैन। नाता सम्बन्ध केही छैन। कर्जा प्रवाह, कर्जा नीति निर्देशिकाअनुसार भएको हुनुपर्छ। उक्त कर्जा प्रवाहमा म संलग्न रहेको छैन। प्रस्तुत मुद्दा दायर हुनु पूर्व नै उक्त कर्जा चुक्ता भैसकेको छ। प्रतिवादी मनोज रिमालले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष गरेको बयानको व्यहोरा निजले के कुन आधारमा बयान गरेका हुन् सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। उक्त बयानको सम्बन्धमा मेरो भन्नु केही छैन। मैले कुनै सञ्चालक, कर्मचारी वा ऋणीसँग मिलेमतो गरी ऋण प्रवाह गरेको छैन। म उक्त ऋणीलाई कर्जा दिने कार्यमा संलग्न भएको छैन। नियमबमोजिम नै कर्जा प्रवाह भएको हुनु पर्दछ। तत्कालीन अवस्थामा प्रवाह भएको सो ऋण हाल चुक्ता भैसकेको छ। मेरो संलग्नता नभएकोले नै नियमनकारी निकाय नेपाल राष्ट्र बैंकबाट समेत मलाई कुनै कारवाही गरिएको छैन। तत्कालीन अवस्थामा रोक्का रहेको मेरो चल अचल सम्पत्ति, बैंक खाता, लकर आदि समेत फुकुवा भएको र नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति २०७१।१०।१९ को पत्रबाट बैंकिङ कसूर नलागेको व्यहोराको जनाउ केन्द्रीय प्रहरी अनुसन्धान व्यूरोमा पठाएकोमा व्यूरोको लापरवाही,

वदनियत र गैरजिम्मेवारीका कारण म उपर अभियोग लगाइएको हुँदा सो झुठ्ठा अभियोग खारेज गरी मैले सफाइ पाउनु पर्छ। प्रस्तुत अभियोगमा विगोको दाबी गर्न नसकेको व्यहोरासमेतबाट अभियोग झुठ्ठा हो भन्ने स्पष्ट हुन्छ। सो अभियोग नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीबाट भनी लगाइएकोमा लेखिए झैं नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय तथा सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।०४।०८ को पत्रमा कारवाहीका लागि मेरो नाउँ नभएको र मिति २०७१।१०।१९ को केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोलाई लेखिएको पत्रमा बैंकिङ कसूर अन्तर्गतको कारवाहीमा नपरेका भनी मेरो रोक्का रहेको चल अचल सम्पत्ति बैंक खाता, लकर, शेयर कारोवारसमेत फुकुवा गर्नु भनी स्पष्ट लेखिसकेको अवस्थामा सो अभियोग लाग्नै नपर्ने भएकोले अभियोग माग दाबीबमोजिम मलाई सजाय हुनुपर्ने होइन। म निर्दोष छु। मैले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउनु पर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी स्वयम्भुरत्न तुलाधरले यस अदालतमा मिति २०७२।२।२१ मा गर्नुभएको बयान।

१४. पछि प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरे बमोजिम हुने गरी प्रतिवादी स्वयम्भुरत्न तुलाधरलाई मुलुकी ऐन, अ.बं. ४७ नं. बमोजिम साधारण तारेखमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।२।२१ मा भएको आदेश।

१५. म तत्कालीन सञ्चालक रविन भण्डारी उपर जाहेरी वा उजुरी परेको देखिँदैन। जाहेरवालाले उजुरी नगर्दा नगर्दै पनि अनुसन्धान पक्षले म सञ्चालक नरहेको अवधिमा भए गरेका कामकारवाहीमा समेत मलाई अभियोग लगाएको देखिन्छ। ६४ थान कर्जाको सम्पूर्ण कर्जा चुक्ता भैसकेको छ। त्यसैले प्रस्तुत जाहेरी झुठ्ठा हो। अभियोग लगाइएको ६४ थान कर्जामध्ये २ थान मात्र कर्जा सञ्चालक समितिबाट प्रवाह भएको छ। सो बाहेक अन्य कर्जा कर्जावालाको निवेदन परेपछि कम्पनीको नीति नियमबमोजिम फायल उठी मूल्याङ्कन लगायतका अध्ययनपछि कर्जा दिन उपयुक्त हुने अवस्थामा कर्जा कमिटिमा पेश हुने र सो कमिटिले नीति नियमभित्र रही सिफारिससम्म गर्ने हो। कर्जा प्रवाह गर्ने काम व्यवस्थापनबाट हुने हो। प्रस्तुत मुद्दाका ऋणीलाई के कति कर्जा प्रवाह भएको थियो सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। प्रस्तुत कर्जा हाल चुक्ता भै राफसाफ भैसकेको छ। प्रतिवादी मनोज रिमालले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष गरेको बयानको व्यहोरा निजले के कुन आधारमा बयान गरेका हुन् सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। मैले कुनै सञ्चालक, कर्मचारी वा ऋणीसँग मिलेमतो गरी ऋण प्रवाह गरेको छैन। म संलग्न भै ऋण प्रवाह भएको छैन। नियमबमोजिम नै कर्जा प्रवाह भएको हो। तत्कालीन अवस्थामा प्रवाह भएको सो ऋण हाल चुक्तासमेत भैसकेको छ। मेरो संलग्नता नभएकोले नै नियमनकारी निकाय नेपाल राष्ट्र बैंकबाट समेत मलाई कुनै कारवाही गरिएको छैन। तत्कालीन अवस्थामा रोक्का रहेको मेरो चल अचल सम्पत्ति, बैंक खाता, लकर आदी समेत फुकुवा भएको र नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति २०७१।१०।१९ को पत्रबाट बैंकिङ कसूर नलागेको व्यहोराको जनाउ केन्द्रीय प्रहरी अनुसन्धान व्यूरोमा पठाएकोमा व्यूरोको

लापरवाही, वदनियत र गैरजिम्मेवारीका कारण म उपर अभियोग लगाइएको हुँदा प्रस्तुत अभियोग झुठ्ठा छ। मैले यो यति रकम हिनामिना गरेको भनी सवुद सहित प्रमाण पेश हुन सकेको पनि छैन। म आफु सञ्चालक हुँदै नभएको समयको कारोवारमा समेत मलाई अभियोग लगाइएको हुँदा यस्तो हचुवापूर्ण अभियोग खारेजभागि छ। सो अभियोग नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीबाट भनि लगाइएकोमा लेखिए झै नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय तथा सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।०४।०८ को पत्रमा कारवाहिका लागि मेरो नाउँ नभएको र मिति २०७१।१०।१९ को केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोलाई लेखिएको पत्रमा बैंकिङ कसूर अन्तर्गतको कारवाहीमा नपरेका भनी मेरो रोकका रहेको चल अचल सम्पत्ती, बैंक खाता, लकर, शेयर कारोवार समेत फुकुवा गर्नु भनी स्पष्ट लेखी सकेको अवस्थामा सो अभियोग लाग्नै नपर्ने भएकोले अभियोग माग दाबी बमोजिम मलाई सजाय हुनुपर्ने होइन। मैले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउनु पर्छ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी रविन भण्डारीले यस अदालतमा मिति २०७२।२।२४ मा गर्नु भएको बयान।

१६. मिसिल संलग्न तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट अहिलेनै यी प्रतिवादी दोषी रहेछन् भनी मान्न मिल्ने यथेष्ट सबूद प्रमाणको अभाव र थुनामा राख्नु पर्ने पर्याप्त आधार र कारण विद्यमान रहेको नदेखिँदा पछि प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी प्रतिवादी रविन भण्डारीलाई मुलुकी ऐन, अ.बं. ४७ नं. बमोजिम साधारण तारेखमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।२।२५ मा भएको आदेश।

१७. नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको पत्र जाहेरीमा उल्लेख भएको नक्कली ऋणी खडा गरी मिलेमतोबाट फाइनान्सलाई हानफ नोक्सानी पुऱ्याउने र आफुले लाभ प्राप्त गर्ने नियतले कर्जा प्रवाह गरेको भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंक सुपरीवेक्षण विभागको जाहेरी सरासर झुठ्ठा हो। ऋणीले कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट कम्पनी दर्ता गरी कम्पनी सहित कर्जा लिन आफ्नै नाममा धितो खरिद गरी उपस्थित भएका थिए। त्यस पश्चात फाइनान्सले कागजात अध्ययन गरी कर्जा लगानी नीति निर्देशन अनुसार सम्पूर्ण प्रक्रिया पूरा गरी कर्जा सुरक्षित छ, छैन सो अध्ययन अनुसन्धान गरी, धितो रोकका राखी कर्जा सूचना केन्द्र समेतबाट ऋणी कालो सूचीमा छ, छैन भन्ने यकिन हुने पत्र प्राप्त गरी कर्जा प्रवाह भएको हो। कर्जा प्रवाह गर्दा इन्जिनियरको प्रतिवेदन समेत अध्ययन गरी असल नियतले फाइनान्सलाई अर्थिक लाभ हुने गरी कर्जा प्रवाह गरेका छौं। त्यसैले प्रस्तुत जाहेरी झुठ्ठा हो। नेपाल राष्ट्र बैंकले जम्मा ६४ वटा ९० लाख भन्दा बढीको कर्जा फायल अध्ययन नै नगरी गलत मनसायले सबै कर्जा मिलेमतोमा प्रवाह गरे भन्ने आरोप सरासर झुठ्ठा र कपोलकल्पित छ। कर्जा नीति निर्देशिका अनुसार संस्थाको रकम नडुब्ने गरी ऋणीलाई कर्जा प्रवाह गरिएको हो। के कति कर्जा प्रवाह भयो भन्ने सम्बन्धमा धेरै पहिलेको कुरा हुँदा हाल एकिकन साथ भन्न सकिदैन। विषम परिस्थितिमा घरजग्गाको भाउ आधा हुँदा पनि राम्रो धितो समेत भएको हुनाले साँवा,

व्याज, पेनाल्टी व्याज समेत ऋणीले चुक्ता गरी सकेका छन्। प्रतिवादी मनोज रिमालले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष गरेको बयानको व्यहोरा निजले के कुन आधारमा बयान गरेका हुन् सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। प्रस्तुत मुद्दामा कर्जा चुक्ता भैसकेको छ। फाइनान्सका सबै सञ्चालक, कर्मचारी, कर्जा उप-कमिटीका सदस्यहरू आदी कसैले पनि गलत मनसायले कर्जा प्रवाह गरेका होईन। असल नियतले कम्पनीको आर्थिक प्रगतिको लागि सोची कर्जा प्रवाह गरेका हुन्। कुनै पनि झुठ्ठा कागजात बनाई पेश गरेको छैन। असल ऋणी, आर्थिक र सामाजिक रूपले पनि राम्रो भएको हुँदा केही समय ढिलो भएपनि कर्जा चुक्ता भईसकेको छ। प्रस्तुत अभियोग माग दाबी झुठ्ठा हो। झुठ्ठा अभियोग खारेज गरी पाउँ। केही ऋणीहरूको रकम मेरो खातामा जम्मा गरे भन्ने अभियोग दाबी झुठ्ठा हो। म एउटा उद्योगी व्यापारी समेत भएको हुनाले मेरा नाउँमा जम्मा भएको देखिएका रकम मेरो शेयर लगानी भएको लक्ष्मी सिमेन्ट उद्योग, के.सी. सिमेन्ट उद्योग र घरजग्गाको कारोवारबाट प्राप्त भएका रकमहरूमात्र मेरो खातामा जम्मा भएको हो। ऋणीले ऋण लिएको रकम मलाई दिएको भए वहाँले कर्जा तिर्ने प्रश्न नै उठ्दैन। त्यसैले प्रस्तुत अभियोग खारेज गरी मैले सफाई पाउनु पर्छ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी छविलाल भूपालले यस अदालतमा मिति २०७२।२।२६ मा गर्नु भएको बयान।

१८. पछि बुझ्दै जाँदा ठहरे बमोजिम हुने गरी हाललाई निज प्रतिवादी छविलाल भूपालबाट मुलुकी ऐन, अ.बं. ११८ को देहाय ४/१० बमोजिम रु. १,००,०००।- (एक लाख रुपैयाँ) नगद वा जेथा जमानी वा बैंक ग्यारेन्टी दिए लिई तारेखमा राख्नु भन्ने यस अदालतबाट मिति २०७२।२।२८ मा भएको आदेश।

१९. जाहेरीमा म उपर जाहेरी वा उजुरी परेको देखिँदैन। जाहेरवालाले उजुरी नगर्दा नगर्दै पनि अनुसन्धान पक्षले के कुन कारणले हो ? मलाई अभियोग लगाएको देखिन्छ। मेरो नाम समेत जबरजस्ती अभियोगमा थपि मुद्दा दायर गरेको देखिन्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकले कैफियत गरी असुली गर्न लेखिएका ६४ थान कर्जाको सम्पूर्ण कर्जा रकम चुक्ता भैसकेका छन्। उक्त फाइनान्सको म लिए अन्याएको काम गर्ने सामान्य कर्मचारी भएको हुँदा मैले माथिल्लो तहबाट प्राप्त आदेश र निर्देशनको पालना मात्र गर्ने हो। त्यसैले प्रस्तुत जाहेरी झुठ्ठा हो। ऋणीसँग मेरो व्यक्तिगत चिनजान नाता सम्बन्ध केही छैन। कर्जा प्रवाह कम्पनीको नीति निर्देशिका अन्तर्गत भएको हो। अभियोग लगाईएका सबै कर्जा प्रस्तुत मुद्दा दायर हुनु भन्दा अघिनै चुक्ता भैसकेको छ। कर्जा प्रवाह गर्दा फाइनान्सको नीति नियम अनुसार कार्यकारीबाट तोक लागि कर्जा प्रवाहको प्रक्रिया अघि बढ्ने र सो क्रममा धितो मूल्याङ्कन लगायतका तहगत प्रक्रिया पूरा गरेपछि कार्यकारी अध्यक्षले नै कर्जा प्रवाह गर्ने अन्तिम निर्णय गर्ने प्रचलन रहेको छ। म उक्त फाइनान्सको निम्नस्तरको कर्मचारी भएको नाताले र तोकिएको र लिए अन्याएको जिम्मेवारी पूरा गरेकोसम्म हो। प्रस्तुत मुद्दाका ऋणीलाई के कति कर्जा प्रवाह भएको थियो धेरै पहिलेको

कुरा हुँदा सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। प्रस्तुत कर्जा हाल चुक्ता भै राफसाफ भैसकेको छ। प्रतिवादी मनोज रिमालले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष गरेको बयानको व्यहोरा निजले के कुन आधारमा बयान गरेका हुन् सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीबाट भनि लगाइएकोमा लेखिए झैं नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय तथा सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।०४।०८ को पत्रमा कारवाहीका लागि मेरो नाउँ नभएको संकटग्रस्त अवस्थाको सम्पूर्ण कर्जा सावा व्याज असूलीमा विशेष योगदान गरेको अवस्थामा सो अभियोग लाग्नै नपर्ने भएकोले मलाई अभियोग माग दाबीबमोजिम सजाय हुनुपर्ने होइन। मैले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउनु पर्छ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी जितेन्द्रमान श्रेष्ठले यस अदालतमा मिति २०७२।२।३१ मा गर्नु भएको बयान।

२०. कुनै पनि पत्र जाहेरीमा म उपर जाहेरी वा उजुरी परेको देखिँदैन। जाहेरवालाले उजुरी नगर्दा नगर्दै पनि अनुसन्धान पक्षले के कुन कारणले हो ? म उपस्थित नरहेको अवधिमा भए गरेका कामकारवाहीमा समेत मलाई अभियोग लगाएको देखिन्छ। प्रस्तुत मुद्दाहरूमा रहेका ६४ थान कर्जाको सम्पूर्ण कर्जा रकम चुक्ता भैसकेको छ। त्यसैले प्रस्तुत जाहेरी झुठ्ठा हो। प्रस्तुत मुद्दाका ऋणीसँग मेरो चिनजान नाता सम्बन्ध केही छैन। कर्जा प्रवाह कम्पनीको नीति निर्देशिका अन्तर्गत भएको हो। कर्जा प्रवाह गर्दा फाइनान्सको नीति नियम अनुसार कार्यकारीबाट तोक लागि कर्जा प्रवाहको प्रक्रिया अघि बढ्छ। सो क्रममा धितो मूल्याङ्कन लगायतका सम्पूर्ण प्रक्रिया पूरा गरेपछि कार्यकारी अध्यक्षले नै कर्जा प्रवाह गर्ने अन्तिम निर्णय गर्ने प्रचलन रहेको छ। मैले कर्मचारीको हैसियतले तोकिएको जिम्मेवारी मात्र पूरा गरेको हो। प्रस्तुत मुद्दाका ऋणीलाई के कति कर्जा प्रवाह भएको थियो सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। प्रतिवादी मनोज रिमालले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष गरेको बयानको व्यहोरा निजले के कुन आधारमा बयान गरेका हुन् सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। मैले कुनै सञ्चालक, कर्मचारी वा ऋणीसँग मिलोमतो गरी ऋण प्रवाह गरेको छैन। मेरो संलग्नता नभएकोले नै नियमनकारी निकाय नेपाल राष्ट्र बैंकबाट समेत मलाई कुनै कारवाही गरिएको छैन। तत्कालीन अवस्थामा रोक्का रहेको मेरो चल अचल सम्पत्ति, बैंक खाता, लकर आदिसमेत फुकुवा भएको र नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति २०७१।१०।१९ को पत्रबाट बैंकिङ कसूर नलागेको व्यहोराको जनाउ केन्द्रीय प्रहरी अनुसन्धान व्यूरोमा पठाएकोमा व्यूरोको लापरवाही, वदनियत र गैरजिम्मेवारीका कारण म उपर अभियोग लगाइएको हुँदा प्रस्तुत अभियोग झुठ्ठा छ। मैले यो यति रकम हिनामिना गरेको भनी सबुद सहित प्रमाण पेश हुन सकेको पनि छैन। अभियोग नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीबाट भनी लगाइएकोमा लेखिए झैं नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय तथा सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।०४।०८ को पत्रमा कारवाहीका लागि मेरो नाउँ नभएको र मिति २०७१।१०।१९ को केन्द्रिय अनुसन्धान व्यूरोलाई लेखिएको पत्रमा बैंकिङ कसूर अन्तर्गतको कारवाहीमा नपरेका भनी मेरो रोक्का रहेको चल अचल सम्पत्ति, बैंक खाता, लकर, शेयर कारोवारसमेत फुकुवा गर्नु भनी स्पष्ट लेखी सकेको अवस्थामा सो अभियोग लाग्नै नपर्ने

भएकोले अभियोग माग दाबीबमोजिम मलाई सजाय हुनु पर्ने होइन। मैले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउनु पर्छ भन्ने प्रतिवादी दिपकराज पाण्डेले यस अदालतमा मिति २०७२।२।३१ मा गर्नु भएको बयान।

२१. तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट यी प्रतिवादीहरू कसूरदार हुन भनी विश्वास गर्ने मनासिव आधार नहुँदा पछि प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी हाल प्रतिवादी जितेन्द्रमान श्रेष्ठ र दिपकराज पाण्डेलाई मुलुकी ऐन, अ.बं. ४७ नं. बमोजिम तारेखमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नुभन्ने यस अदालतको मिति २०७२।२।३२ मा भएको आदेश।
२२. जाहेरीमा म तत्कालीन सञ्चालक भोलानाथ पन्थ उपर जाहेरी वा उजुरी परेको देखिँदैन। जाहेरवालाले उजुरी नगर्दा नगर्दै र कुनैपनि रकम लिए खाएको तथा दुरुपयोग गरेको अवस्था नहुँदा नहुँदै पनि अनुसन्धान पक्षले गलत मनसायले मलाई अभियोग लगाएको देखिन्छ। मलाई अभियोग लगाइएका ६४ थान कर्जाको सम्पूर्ण कर्जा रकम चुक्ता भैसकेको छ। त्यसैले प्रस्तुत जाहेरी झुठ्ठा हो। अभियोग लगाइएको ६४ थान कर्जा मध्ये २ थान मात्र कर्जा सञ्चालक समितिबाट प्रवाह भएको छ। सो बाहेक अन्य कर्जा कर्जावालाको निवेदन परेपछि कम्पनीको नीति नियम बमोजिम फायल उठी मूल्याङ्कन लगायतका अध्ययन पछि कर्जा दिन उपयुक्त हुने अवस्थामा प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको सिफारिस सहित कर्जा कमिटीमा पेश हुने र सो कमिटिले नीति नियम भित्र रही सिफारिस सम्म गर्ने हो। कर्जा प्रवाह तत्पश्चातका कार्यहरू व्यवस्थापनबाट हुने हो। प्रस्तुत मुद्दाका ऋणीलाई के कति कर्जा प्रवाह भएको थियो सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। प्रस्तुत कर्जा हाल चुक्ता भै राफसाफ भैसकेको छ। प्रतिवादी मनोज रिमालले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष गरेको बयानको व्यहोरा निजले के कुन आधारमा बयान गरेका हुन् सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीबाट भनि लगाइएकोमा उल्लेख भए बमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय तथा सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।०४।०८ को पत्रमा कारवाहिका लागि मेरो नाउँ नभएको र मिति २०७१।१०।१९ को केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोलाई लेखिएको पत्रमा बैंकिङ कसूर अन्तर्गतको कारवाहीमा नपरेका भनी मेरो रोकका रहेको चल अचल सम्पत्ति, बैंक खाता, लकर, शेयर कारोवार समेत फुकुवा गर्नु भनी स्पष्ट लेखिसकेको अवस्थामा सो अभियोग लाग्ने नपर्ने भएकोले अभियोग माग दाबीबमोजिम मलाई सजाय हुनुपर्ने होइन। मैले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउनु पर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी भोलानाथ पन्थले यस अदालतमा मिति २०७२।३।६ मा गर्नु भएको बयान।
२३. मिसिल संलग्न तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट अहिलेनै यी प्रतिवादी दोषी रहेछन भनी मान्न मिल्ने यथेष्ट सबूद प्रमाणको अभावमा पछि प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरे बमोजिम हुने गरी प्रतिवादी भोलानाथ पन्थलाई मुलुकी ऐन, अ.बं. ४७ नं. बमोजिम साधारण तारेखमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।३।७ मा भएको आदेश।

२४. जाहेरीमा म तत्कालीन कर्मचारी उपर जाहेरी वा उजुरी परेको देखिँदैन। जाहेरवालाले उजुरी नगर्दा नगर्दै पनि अनुसन्धान पक्षले के कुन कारणले हो मलाई अभियोग लगाएको देखिन्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकले कैफियत गरी असूली गर्न लेखिएका ६४ थान कर्जाको सम्पूर्ण कर्जा रकम साँवा व्याज र पेनाल्टी व्याज सहित चुक्ता भैसकेको छ। त्यसैले प्रस्तुत जाहेरी झुठ्ठा हो। कर्जा प्रवाह कम्पनीको नीति निर्देशिका अनुसार भएको हो। अभियोग लगाइएको ६४ थान कर्जा प्रस्तुत मुद्दा पर्नु अघि नै चुक्ता भैसकेको छ। कर्जा प्रवाह गर्दा फाइनान्सको नीति नियम अनुसार कार्यकारीबाट तोक लागि कर्जा प्रवाहको प्रक्रिया अगाडि बढ्ने र सो क्रममा धितो मूल्याङ्कन लगायतका तहगत प्रक्रिया पूरा गरेपछि कार्यकारी अध्यक्षले नै कर्जा प्रवाह गर्ने अन्तिम निर्णय गर्ने प्रचलन रहेको छ। म उक्त फाइनान्सको कर्मचारी भएको नाताले तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गरेकोसम्म हो। पहिलाको कर्जा हुँदा के कति कर्जा प्रवाह भएको थियो अहिले सम्झना छैन। प्रस्तुत कर्जा हाल चुक्ता भै राफसाफ भैसकेको छ। प्रतिवादी मनोज रिमालले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष गरेको बयानको व्यहोरा निजले के कुन आधारमा बयान गरेका हुन् सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीबाट भनि लगाइएकोमा लेखिए झै नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय तथा सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।०४।०८ को पत्रमा कारवाहीका लागि मेरो नाउँ नभएको र मिति २०७१।१०।१९ को केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोलाई लेखिएको पत्रमा बैंकिङ कसूर अन्तर्गतको कारवाहीमा नपरेका भनी मेरो रोक्का रहेको चल अचल सम्पत्ति बैंक खाता, लकर, शेयर कारोवार समेत फुकुवा गर्नु भनी स्पष्ट लेखिसकेको अवस्थामा सो अभियोग लाग्नै नपर्ने भएकोले अभियोग माग दाबीबमोजिम मलाई सजाय हुनुपर्ने होइन। मैले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउनु पर्छ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी केशवप्रसाद भट्टराईले यस अदालतमा मिति २०७२।३।९ मा गर्नु भएको बयान।

२५. म तत्कालीन कर्मचारी कविन्द्र थापा उपर जाहेरी वा उजुरी परेको देखिँदैन। जाहेरवालाले उजुरी नगर्दा नगर्दै पनि अनुसन्धान पक्षले के कुन कारणले हो मलाई अभियोग लगाएको देखिन्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकले कैफियत गरी असूली गर्न लेखिएका ६४ थान कर्जाको सम्पूर्ण कर्जा रकम साँवा व्याज र पेनाल्टी व्याज सहित चुक्ता भैसकेको छ। त्यसैले प्रस्तुत जाहेरी झुठ्ठा हो। कर्जा प्रवाह कम्पनीको नीति निर्देशिका अनुसार भएको हो। अभियोग लगाइएको ६४ थान कर्जा प्रस्तुत मुद्दा पर्नु अघि नै चुक्ता भैसकेको छ। कर्जा प्रवाह गर्दा फाइनान्सको नीति नियम अनुसार कार्यकारीबाट तोक लागि कर्जा प्रवाहको प्रक्रिया अगाडि बढ्ने र सो क्रममा धितो मूल्याङ्कन लगायतका तहगत प्रक्रिया पूरा गरेपछि कार्यकारी अध्यक्षले नै कर्जा प्रवाह गर्ने अन्तिम निर्णय गर्ने प्रचलन रहेको छ। म उक्त फाइनान्सको कर्मचारी भएको नाताले तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गरेको सम्म हो। पहिलाको कर्जा हुँदा के कति कर्जा प्रवाह भएको थियो अहिले सम्झना छैन। प्रस्तुत कर्जा हाल चुक्ता भै राफसाफ भैसकेको छ। प्रतिवादी मनोज रिमालले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष गरेको बयानको व्यहोरा निजले के कुन आधारमा बयान गरेका

हुन् सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीबाट भनि लगाइएकोमा लेखिए झैं नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय तथा सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।०४।०८ को पत्रमा कारवाहीका लागि मेरो नाउँ नभएको, रोक्का रहेको मेरो सम्पत्ति फुकुवा समेत भएको, संकटग्रस्त अवस्थाको संस्थाको सम्पूर्ण कर्जा साँवा व्याज असुलीमा विशेष योगदान गरेको अवस्थामा सो अभियोग लाग्नै नपर्ने भएकोले अभियोग माग दाबीबमोजिम मलाई सजाय हुनुपर्ने होइन। मैले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउनु पर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी कविन्द्र थापाले यस अदालतमा मिति २०७२।३।९ मा गर्नु भएको बयान।

२६. यी दुबैजना प्रतिवादीहरू संस्थाका कर्मचारीको हैसियतमा सञ्चालक समितिका सदस्यले अध्यक्षता गरेको कर्जा उपसमितिमा रहेर कर्जाका लागि सिफारिससम्म गरेको भए तापनि हाल उक्त कर्जा राफसाफ भै सकेको र निजको कर्जा प्रवाह गर्दा मिलेमतो रहे भएको नदेखिँदा पछि प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी हाल यी दुबै प्रतिवादीहरू केशवप्रसाद भट्टराई र कविन्द्र थापालाई मुलुकी ऐन, अ.व. ४७ नं. बमोजिम तारेखमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।३।१० को आदेश।
२७. म तत्कालीन सञ्चालक अशोक कुमार अग्रवाल उपर जाहेरी वा उजुरी परेको देखिँदैन। मेरो उपर कुनै उजुरी नै परेको छैन। जाहेरवालाले उजुरी नगर्दा नगर्दै पनि अनुसन्धान पक्षले के कुन कारणले हो मेरो नाउँसमेत अभियोगमा थपी मुद्दा दायर गरेको देखिन्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकले कैफियत गरी असुली गर्न लेखिएका ६४ थान कर्जाको सबै कर्जा चुक्ता भैसकेका छन्। तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष भागेपछि सो कैफियतका कर्जा चुक्ता गराउने कार्यमा मैले अग्रणी भूमिका निर्वाह गरेको छु। सो असुलीको क्रममा साँवा, व्याज पेनाल व्याजसमेत नगर्दै रूपमा असुली भएको थियो। कर्जा प्रवाह कर्जा नीति निर्देशिकाअनुसार भएको हुनु पर्छ। उक्त कर्जा प्रवाहमा म संलग्न छैन। उक्त कर्जा प्रस्तुत मुद्दा दायर हुनु पूर्व नै चुक्ता भैसकेको छ। धेरै पहिलाको कर्जा हुँदा मलाई के कती कर्जा भन्ने पनि यकिन भएन। सञ्चालक समितिबाट एउटा मात्र कर्जा सौरभ सर्भिसको नाममा प्रवाह भएको र सो पनि कार्यकारी अध्यक्षले नै बैठकमा पेश गरी धितो प्रशस्त रहेको भन्ने विवरणसमेत प्रस्तुत गरेको संस्थाको नियम पूरा भएको देखिएकोले सोही नीति नियमको अधिनमा रही कर्जा प्रवाह भएको छ। सो कर्जा बाहेक अन्य कर्जा सञ्चालक समितिबाट प्रवाह नभएको हुँदा मलाई थाहा पनि भएन। सो अन्य सबै कर्जाहरू पनि असुल उपर भै सकेका छन्। प्रतिवादी मनोज रिमालले अनुसन्धान अधिकारीसमक्ष गरेको बयान व्यहोरा निजले के कुन आधारमा बयान गरेका हुन् सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। तर मैले अभियोग दाबीको कर्जा प्रवाहमा कुनै अनियमितता गरेको छैन। कुनै लाभ लिएको छैन। लिए खाएको छैन। नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीबाट भनी लगाइएकोमा लेखिए झैं नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।४।८ पत्रमा कारवाहीका लागि मेरो नाउँ नभएको र २०७१।१०।१९ को केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोलाई लेखिएको

पत्रमा बैकिङ कसूरअन्तर्गतको कारवाहीमा नपरेका भनी मेरो रोक्का रहेको अचल सम्पति र बैंक खाता, लकर, शेयर कारोवारसमेत फुकुवा गर्नु भनी स्पष्ट लेखिसकेको, मेरो खातामा कुनै कारोवारसमेत नभएको अवस्थामा सो अभियोग लाग्नै नपर्ने भएकोले अभियोग माग दाबीबमोजिम मलाई सजाय हुनुपर्ने होइन। म निर्दोष छु। प्रस्तुत अभियोगमा विगोको दाबी गर्न नसकेको व्यहोराबाट समेत सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी अशोक अग्रवालले यस अदालतमा मिति २०७२।३।२१ मा गर्नुभएको बयान।

२८. तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट अहिले नै यी प्रतिवादी कसूरदार रहेछन् भनी मान्न मिल्ने नदेखिँदा पछि थप प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी निज प्रतिवादी अशोक अग्रवाललाई मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको ४७ नं. बमोजिम साधारण तारेखमा राखी मुद्दा पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।३।२२ मा भएको आदेश।

२९. धितो मूल्याङ्कनकर्ता सरकारी मूल्यको ३० प्रतिशत र प्रचलित बजार मूल्यको ७० प्रतिशत लिएर **Fair Market Value** कायम गर्ने गरिन्छ र उक्त **Fair Market Rate** को ८५ प्रतिशत मूल्याङ्कन **Distress Value** कायम गरिन्छ। सरकारी मूल्य सम्बन्धित मालपोत कार्यालयले तोकेको मूल्यअनुसार र प्रचलित बजार मूल्य स्थानीयहरूसँग सोधपुछ गरेको आधारमा कायम गरिन्छ। सोही आधारमा मैले धितो मूल्याङ्कन गरेको छु। प्रतिवादी मनोज रिमालले आफ्नो बयानमा धितोको ज्यादा मूल्याङ्कन गरे गराएको होइन भनी प्रष्ट रूपमा भन्नु भएको छ। साथै ऋणीले साँवा व्याजसमेत तिरी कर्जाको दायित्व समाप्त भई कर्जा खाता बन्द भैसकेकाले लेनादेना नभएको व्यहोरा उल्लेख गर्नुभएको छ। मैले अधिक मूल्याङ्कन गरेको भए ऋणीले उक्त कर्जा राफसाफ गर्दैनथे होलान्। ऋणीले लिएको ऋण चुक्ता भैसकेको भन्ने व्यहोरा र अधिक मूल्याङ्कन नगरिएको कुरा मनोज रिमालले समेत प्रष्ट खुलाई बयान गर्नु भएको सत्यसाँचो हो। मैले ऋणीलाई चिनेको छैन र अधिक मूल्याङ्कन पनि गरेको छैन। मैले मूल्याङ्कन गर्दाको समयमा जग्गाको मूल्य अधिकतम थियो **HN** इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सीले पुनः मूल्याङ्कन गर्दा जग्गाको मूल्य कम भएकोले मूल्याङ्कन कम भएको हुनुपर्छ। उक्त धितोलाई फाइनान्सले गैर बैकिङ सम्पत्तिमा सकार गरी कर्जा राफसाफ भई कर्जा खातासमेत बन्द भइसकेकोले कुनै लेनादेना छैन र मेरो पनि कुनै दायित्व बाँकी छैन। सो अवस्थामा अभियोग माग दाबी झुठ्ठा हो। अभियोग माग दाबीबमोजिम मलाई सजाय हुनु पर्ने होइन। ऋणीले साँवा व्याजसमेत तिरी कर्जाको दायित्व समाप्त भई ऋण खाता नै बन्द भईसकेको अवस्थामा मलाई सजाय हुनु पर्ने होइन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी रामराज महर्जन (डंगोल)ले यस अदालतमा मिति २०७२।३।२३ मा गर्नु भएको बयान।

३०. अहिले नै यी प्रतिवादीले अभियोग दाबीको कसूर गरे होलान् भन्न सकिने अवस्था विद्यमान नहुँदा पछि ठहरेबमोजिम हुने गरी हाल यी प्रतिवादीलाई मुलुकी ऐन, अ.व. ४७ नं. बमोजिम

साधारण तारीखमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।३।२४ मा भएको आदेश।

३१. नेपाल राष्ट्र बैंक वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको पत्र जाहेरीमा म तत्कालीन कर्मचारी जोगलाल भूषाल उपर जाहेरी वा उजुरी परेको देखिँदैन। मेरो उपर कुनै उजुरी नै परेको छैन। जाहेरवालाले उजुरी नगर्दा नगर्दै पनि अनुसन्धान पक्षले के कुन कारणले हो नाउँसमेत राखी उजुरी गरेको देखिन्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकले कैफियत गरी असुली गर्न लेखिएका ६४ थान कर्जाको सबै कर्जा चुक्ता भै सकेका छन। उक्त फाइनान्सको मलाइ अराएको काम गर्न पर्ने बाध्यता भएको सामान्य कर्मचारीको संलग्नता के हो ? भन्ने कुरा नै अभियोजनले प्रतिव्यक्ति रूपमा पुष्टि नगरी गोलमटोल भाषा प्रयोग गरेको हुँदा यस अभियोग दाबीबाट फर्सद पाउनु पर्दछ। मैले केही कसूर गरेको छैन। प्रतिवादी मनोज रिमालले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष गरेको बयानको व्यहोरा निजले के कुन आधारमा बयान गरेका हुन् सो सम्बन्धमा मलाई केही थाहा भएन। कुनै सञ्चालक, कर्मचारी वा ऋणीसँग मिलोमतो गरी ऋण प्रवाह गरेको छैन। ऋण मैले प्रवाह गर्ने मेरो हैसियत पनि छैन। निम्नस्तरको कर्मचारीले लाए अराएको काम गर्नु पर्ने हुँदा सोहीबमोजिम फाइल खडा गरी कार्यकारी समक्ष पेश गर्ने सम्मको काम गरेको हुँ। मैले बुझ्नेसम्म फाइनान्सको नियमबमोजिम नै कर्जा प्रवाह भएको हो। नेपाल राष्ट्र बैंकले केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोलाई लेखेको मिति २०६८।४।८ को पत्रमा मलाई कारवाही गर्नु भन्ने उजुरी पनि छैन। सो पत्रमा मेरो नाउँ नरहेको हुँदा मलाई कारवाही गर्न मिल्दैन। यसरी मेरो सम्लग्नता नभएकोले नै नियमनकारी निकाय नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मलाई कुनै कारवाही भएको छैन। यस अवस्थामा केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोको लापरवाही, बदनियत, गैरजिम्मेवारीका कारण म उपर अभियोग लगाइएको हुँदा सो लागेको झुठ्ठा अभियोगबाट सफाई पाउन अनुरोध गर्दछु। मैले यो यति रकम लिए खाएको भनी सवुद सहित प्रमाण पेश हुन सकेको पनि छैन। अभियोगले मेरो खातामा ऋणीको रकम कारोवार भएको छ भन्न सकेको पनि छैन। यस अवस्थामा मलाई लगाइएको अभियोग हचुवापूर्ण हुँदा सफाई पाउनु पर्दछ। नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीबाट भनी लगाइएकोमा लेखिए झैं नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।४।८ पत्रमा कारवाहीका लागि मेरो नाउँ नभएका, नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मलाई कुनै कारवाही नभएको, कार्यकारीले लाए अराए वमोजिम फाइल खडा गरी पेश गर्न पर्ने जिम्मेवारीसम्म भएको साधारण कर्मचारीलाई यो अभियोग लाग्नै नपर्ने भएकोले अभियोग माग दाबीबमोजिम मलाई सजाय हुनुपर्ने होइन। सफाई पाउनु पर्दछ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी जोगलाल भूषालले यस अदालतमा मिति २०७२।५।२३ मा गर्नु भएको बयान।

३२. तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट अहिले नै यी प्रतिवादी कसूरदार रहेछन् भनी मान्न मिल्ने नदेखिँदा पछि थप प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी निज प्रतिवादी जोगलाल भूषाललाई मुलुकी

ऐन, अदालती बन्दोवस्तको ४७ नं. बमोजिम साधारण तारेखमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।५।२३ को आदेश।

३३. उक्त संस्थाको म गैर कार्यकारी सञ्चालक सदस्य थिएँ। बोर्ड मिटिङमा जान्थेँ। ऋण दिने, धितो के कस्तो छ हेर्ने काम मैले गर्दिनथेँ अफिस कर्मचारीले गर्थेँ म निर्दोष छु। जाहेरी दरखास्त मेरो हकमा झुठ्ठा छ। म २०६७ सालबाटै त्यो फाइनान्सबाट राजिनामा दिई अलग भएको व्यक्ति हुँ। प्रतिवादी मनोज रिमालले के कसरी बयान गरे मलाई थाहा छैन। कागजातहरू फाइनान्सका कर्मचारीहरूले पूरा गरी ल्याएको ऋण कर्जाहरू सञ्चालक समितिले हेरी ऋणको माइन्सूटमा सही गर्छन् त्यो कागजात पुरै होला मैले कसैसँग मिलेमतो गरी ऋण कर्जा प्रवाह गरे गराएको छैन। उक्त कर्जा असुल भइसकेको छ फाइनान्सलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याएको छैन। मलाई लगाइएको अभियोग दाबी झुठ्ठा हो। मैले कसैसँग मिलेमतो गरी ऋण लगाएको होइन फाइनान्सलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने कार्य पनि गरे गराएको छैन। ऋण कर्जासमेत उठी सकेको भन्ने सुनेको छु। म निर्दोष हुँदा सजाय पाउनु पर्ने होइन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी सन्दीप भट्टराईले यस अदालतमा मिति २०७२।९।९ मा गर्नु भएको बयान।
३४. तत्काल प्राप्त आधार प्रमाणबाट यी प्रतिवादी आरोपित कसूरका कसूरदार हुन् भनी विश्वास गर्न सकिने अवस्थाको विद्यमानता नदेखिँदा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम गर्ने गरी हाल निज प्रतिवादी सन्दीप भट्टराईलाई अ.बं. ४७ नं. बमोजिम तारिखमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।९।९ मा भएको आदेश।
३५. मैले पिपल्स फाइनान्सको नियमानुसार जग्गा धितो राखी एक करोड पन्ध्र लाख घरजग्गाको कारोबार गर्न ऋण लिएको हुँ र घर जग्गाकै कारोबार गरी ऋण चुक्ता भाखाभन्दा पहिले नै गरिसकेको छु। मिति २०६६/२/११ मा रु. एक करोड पन्ध्र लाख रुपैयाँ ऋण लिई पिपल्स फाइनान्सको मेरो खातामा जम्मा भई पटक पटक गरी चेक काटी मैले ऋण जग्गा कारोबारमा प्रयोग गरेको हुँ। मैले उक्त ऋण २०६९/१२/६ मा चुक्ता गरेको हुँ। ऋणको साँवा व्याज बुझाई ऋण मुक्त भई सकेको छु। अब ऋण तिर्न बाँकी छैन भन्नेसमेत प्रतिवादी विष्णुप्रसाद घिमिरेको मिति २०७२/९/२३ गतेको यस अदालतमा गरेको बयान।
३६. पछि प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी हाल यी प्रतिवादी विष्णुप्रसाद घिमिरेलाई मुलुकी ऐन, अ.बं. ४७ नं. बमोजिम तारेखमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।९।२३ मा भएको आदेश।
३७. यसमा जाहेरवाला, मौकामा कागज गर्ने व्यक्ति र उपस्थित प्रतिवादीहरूका साक्षी एवं निजहरूका प्रमाण बुझी यसै लगाउको ०७१-CB- ०११६ नं. मुद्दाको साथै पेशी तोकी नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।११।३० मा भएको आदेश।

बकपत्रहरू

३८. नेपाल राष्ट्र बैंकले २०६८ साल अनुसन्धानको शुरुवात गर्नको लागि व्यूरोलाई पत्राचार गर्‍यो। त्यस समयमा म उक्त अनुसन्धान कार्यमा संलग्न थिइन। उक्त कुराको विशेषज्ञको रूपमा कार्यको लागि २०७१ सालमा नेपाल राष्ट्र बैंकले मलाई खटायो। मुख्य रूपमा २ विषयमा कुराकानी भयो। ६४ वटा मुद्दामध्ये कतिवटाको ऋण चुक्ता भई सक्यो बाँकी ऋणहरू फाइनेन्सले गैर बैंकिङ सम्पत्तिको रूपमा सकार गरी कर्जा राफसाफ भएको अवस्थामा के कसरी कारवाही गर्न सकिन्छ र बैंकिङ कसूर स्थापित गर्न मिल्छ मिल्दैन भन्ने विषयहरूमा छलफल भयो। हाल उक्त कर्जाहरू चुक्ता भएपनि तत्कालको अवस्थामा उक्त कार्य कसूर हो भन्ने भयो। गैर बैंकिङ सम्पत्तिको विषयमा कर्जा राफसाफ भए पनि सो बराबर संस्था (फाइनेन्स) लाई नोक्सानी भएकै देखियो। उक्त कर्जा राफसाफ भनिए तापनि उक्त कर्जा असुली बाँकी नै रहेको बुझिन्छ। यी विषयमा हामीबीच मौखिक रूपमा छलफल भयो। तर मैले लिखित रूपमा कर्जाकतै लेखेर दिएको छैन। कुनै पनि कुराको पालना भएको पाइएन भन्नेसमेत व्यहोराको वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट नेपाल राष्ट्र बैंकका उप-निर्देशक रत्नेश्वर कर्णले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।
३९. प्रतिवादी छविलाल भूषाललाई लागेको सम्पूर्ण आरोप झुठ्ठा हो। निजले फाइनेन्समा आई फाराम भरी ऋण माग गर्दछन्। उक्त फारमसँग आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण कागजात ऋणीले पेश गरे पश्चात् निजले धितोमा राख्न ल्याएको घर जग्गा फाइनेन्सका कर्मचारी लगायत मूल्याङ्कनकर्ताले धितो हेरी सम्पूर्ण कुरा ठीक छ भनी प्रतिवेदन दिए पश्चात् निजले उक्त फाइल समेतका कागजात हेरी सञ्चालक समितिमा पेश भई त्यहाँबाट स्वीकृत भए पश्चात् मात्र ऋण प्रवाह हुन्छ र त्यसै प्रक्रियाअनुसार सम्पूर्ण ऋण प्रवाह भएको हो। छविलाल भूषालको एकल निर्णयले ऋण प्रवाह भएको होइन। अभियोग दाबी झुठ्ठा हो। निजलाई सजाय हुनुपर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी छविलाल भूषालको साक्षी मानव आचार्यले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।
४०. प्रतिवादी भोलानाथ पन्थ पिपल्स फाइनेन्सको गैर कार्यकारी सञ्चालक समितिमा हुनुहुन्थ्यो। वहाँलाई कस्ताई कति रकम ऋण कर्जा दिने सो कुरा सबै थाहा हुँदैन। सञ्चालक समितिले निर्णय गरेको आधारमा ऋण कर्जा लगानी गर्ने हो। वहाँ सधैँ कार्यालय (बैंक)मा आउनु पर्ने होइन। कर्जा लगानीमा निजको हात हुँदैन र निजले लगानी गरेका पनि होइनन् निज निर्दोष हुँदा सजाय हुनुपर्ने होइन। उक्त लगानी भएका सम्पूर्ण ऋण कर्जा असूल भईसकेको छ। निज माथि विगो सम्बन्धी अभियोगसमेत राष्ट्र बैंकले लगाएको छैन। पिपल्स फाइनेन्सलाई घरको आवश्यकता परेको हुँदा सार्वजनिक सूचना राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकामा प्रकाशन गरी टेण्डरको आधारमा ३ सदस्य टोलीले हेरी सञ्चालक समितिको निर्णय अनुसार रु. आठ करोड अस्सी लाखमा विष्णुप्रसाद आचार्यको घर खरिद गरेको हो। त्यो घर खरिदमा भोलानाथ पन्थको

एकल निर्णय होइन। निज भोलानाथ निर्दोष छन्। तसर्थ, सजाय हुनुपर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी भोलानाथ पन्तको साक्षी यज्ञप्रसाद गौतमले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।

४१. घर खरिदको समय रविन भण्डारी सञ्चालक थिएनन्। लगानीको ऋण राफसाफ भई सक्यो अब बाँकी छैन। मिलोमतो र अनियमितता गरी लोन लिएको पनि होइन छैन। निजले प्रश्नमा लेखाइएको कुनै कुरा गरेको होइन, छैन। तसर्थ, अभियोग दावीअनुसार सजाय हुनुपर्ने होइन। निज प्रतिवादी रविन भण्डारी निर्दोष छन् भन्नेसमेत प्रतिवादी रविन भण्डारीको साक्षी ध्रुवलाल प्रधानले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।

४२. प्रतिवादी जोगलाल भूपाल पिपल्स फाइनेन्सका तत्कालीन सामान्य कर्मचारी हुन्। निजले संस्थाको माथिल्लो तहबाट लिएको अहाएको काम गर्ने गर्दथे। नेपाल राष्ट्र बैंकले छानविन गर्दा निज प्रतिवादी जोगलाल भूपाललाई कसूर गरेको भन्ने उल्लेख गरेको पनि छैन। नेपाल राष्ट्र बैंकको सम्पत्ति रोककामा निज पर्नु हुँदैन। निजले मिति २०६७ सालमा नै राजिनामा दिई पिपल्स फाइनेन्स छोडीसक्नु भएको थियो। हिनामिना भएको भन्ने कर्जामा निजले कुनैपनि हिनामिना गरेका छैनन्। उक्त कर्जा हाल चुक्ता भैसकेको छ। हाल पिपल्स फाइनेन्स नाफामा गई सिटिजन बैंकसँग मर्ज भैसकेको छ। निजले मिलेमतो गरी अनियमित तरिकाले लाभ लिएको कहीकतैबाट देखिँदैन। निजले कुनै पनि बैकिङ्ग कसूर जन्य कार्य गरेका छैनन्। प्रवाह भएको कर्जा समेत राफसाफ भैसकेको छ। निजले झुठ्ठा अभियोगबाट सफाई पाउनु पर्छ भन्ने प्रतिवादी जोगलाल भूपालका साक्षी निलबहादुर मल्लले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।

४३. पिपल्स फाइनेन्सको सञ्चालक स्वयम्भुरत्न बाहेक अरु सञ्चालक तथा कर्मचारी ऋणीहरूलाई म चिन्दैन। पिपल्स फाइनेन्स समस्या ग्रस्तमा हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट छानविन भई स्वयम्भुरत्न समेतका व्यक्तिले हिना मिना गरेको नदेखिँदा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मुद्दा निजलाई नचलाउने भनी सकेको छ। त्यसमा पनि लगाएको ऋण कर्जा असुली भईसकेको छ भने घर खरिदमा सार्वजनिक सूचना पत्रिकामा निकाली सञ्चालकहरूको निर्णय भई उक्त घर खरिद गरेको हो, निजले एकलै खरिद गरेको होइन। निजले बैंकलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याएका छैनन् र आफूले फाइदा लिएको छैनन्। अभियोगदावी झुठ्ठा हो, निजलाई सफाई हुनुपर्छ भन्ने प्रतिवादी स्वयम्भुरत्न तुलाधरको साक्षी प्रेमकाजी श्रेष्ठले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।

४४. पिपल्स फाइनेन्सको कर्मचारी केशवप्रसाद भट्टराई हुन्। उक्त फाइनेन्स समस्याग्रस्त भई नेपाल राष्ट्र बैंकबाट छानविन भई निजलाई मुद्दा नचल्ने र निज निर्दोष छन् भनी निजको सम्पत्ति रोकका रहेको पनि फुकुवा गरी दिएको छ। पिपल्स फाइनेन्सको मुद्दा चलेको ऋण, व्याज समेत असुल भईसकेको छ। निजले कसैसँग मिलोमतो गरी फाइनेन्सलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई आफूले फाइदा लिएको छैनन्। ऋण कर्जा प्रवाह सञ्चालक समितिको निर्णय

अनुसार हुन्छ, निजले कसूर नगरेको हुँदा सजाय हुनुपर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी केशवप्रसाद भट्टराईको साक्षी हरिप्रसाद काफ्लेले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।

४५. पिपुल्स फाइनान्सका सञ्चालकहरू मध्ये अशोक कुमार अग्रवाल पनि एक हुन्। पिपुल्स फाइनान्सको कर्जाहरू दुरुपयोग भयो भनि नेपाल राष्ट्र बैंकले एउटा कमिटी बनाई छानविन समेत गरी निजलाई मुद्दा नचलाउन भनी छाडी निजहरूलाई नै सञ्चालक समितिमा राखी फाइनान्सले लगाएको ऋण असूल गर्ने जिम्मेवारी दिई वहाँहरूले नै उक्त कर्जा व्याजसमेत उठाउनु भएको हो। घर खरिदको कुरामा राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकामा सार्वजनिक सूचना जारी गरी सञ्चालक समितिबाट स्वीकृत भई घर खरिद गरेको हो। अशोककुमार अग्रवालको एकल निर्णयले घर खरिद भएको होइन। निजले कसैसँग मिलोमतो गरी फाइनान्सलाई हानी पुऱ्याई आफूलाई फाइदा हुने काम गर्नु भएको छैन। वहाँले कसूर नगरेको हुँदा सजाय हुनु पर्ने होइन निर्दोष हुनु हुन्छ भन्ने प्रतिवादी अशोक कुमार अग्रवालको साक्षी प्रदीप सरियाले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।
४६. प्रतिवादी मनोज रिमाल फाइनान्सको सञ्चालक समितिमा हो। ऋण प्रवाह गर्दा निवेदकले निवेदन दिएपछि जग्गा हेर्ने कार्य कर्मचारी र मूल्याङ्कनकर्ताले हेरी बुझी फाइल खडा गरी सञ्चालक समितिमा पेश भएपछि सञ्चालक समितिले स्विकृत गरी ऋण प्रवाह भएको हो। त्यो सम्पूर्ण ऋण उठी सकेको छ। नक्कली ऋणी खडा गरी ऋण प्रवाह भएको होइन, छैन। घर खरिद हुनु अगावै निजले सञ्चालक समितिबाट राजिनामा दिई सक्नु भएको थियो। वहाँले दावी अनुसार कसूर नगरेको हुँदा सजाय हुनुपर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी मनोज रिमालको साक्षी लोकेन्द्र खवासले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।
४७. सञ्चालक समितिमा सन्दीप भट्टराई हुनुहुन्छ। ऋणीले ऋण लिन आउँदा निवेदन साथ धितो राखेको सम्पूर्ण सम्पत्तिको कागजातहरू लिई निवेदन दिन्छ र फाइनान्सको कर्मचारी तथा मूल्याङ्कनकर्ताले उक्त जग्गाको हेर विचार गरी मूल्याङ्कन प्रतिवेदन दिन्छन् र सो सम्पूर्ण कागजात हेरी सञ्चालक समितिले निर्णय गरी ऋण प्रवाह भएको हो। उक्त सम्पूर्ण ऋण साँवा व्याजसमेत गरी उठी सकेको छ र घर खरीद गर्दा सार्वजनिक सूचना प्रकाशित भई मूल्याङ्कन समितिले हेरी ठीक छ भनी सञ्चालक समितिबाट स्विकृत भएको हो। त्यो कसैसँग मिलोमतो गरी खरिद गरेको होइन। यी कुनै पनि कार्यबाट फाइनान्सलाई घाटा भएको छैन। दावी अनुसार कसूर नगरेको हुँदा सजाय हुनु पर्ने होइन भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी सन्दीप भट्टराईका साक्षी लोकेन्द्र खवासले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।
४८. प्रतिवादी जितेन्द्रमान श्रेष्ठ पिपुल्स फाइनान्समा काम गर्ने कर्मचारी हो तर वहाँ कर्जा शाखामा काम गर्नु हुन्थेन। कसैसँग मिलोमतो गरी कर्जा लिएको होइन। बैंकलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने काम गर्नु भएको छैन र अनियमितता पनि गर्नु भएको छैन। अपचलन र हिना मिना

समेत नगरेको हुँदा अभियोग दाबीबाट सफाई पाउनु पर्छ। उक्त कर्जाको रकमको साँवा व्याज समेत चुक्ता भईसकेको छ भन्ने प्रतिवादी जितेन्द्रमान श्रेष्ठका साक्षी निक्सन ताम्राकारले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।

४९. निज प्रतिवादी रामराज महर्जन मूल्याङ्कनकर्ता हुन्। निजले पिपुल्स फाइनेन्सले भ्यालुएसन गर्न दिएको हुँदा निजले भ्यालुएसन गरेर दिएका हुन्। कर्जा लगानी सञ्चालक समितिले गर्ने हो। निजले कसैसँग मिलोमतो गरी बैकिङ्ग कसूर गरेको होइनन्। निज निर्दोष छन्। निजले गरेको भ्यालुएसनको सम्पूर्ण कर्जा चुक्ता भई सकेको भन्ने सुनेको छु। निजले कसैसँग रकम लिई खाई मासेका छैनन् र पिपुल्स फाइनेन्सलाई कुनै हानी नोक्सानी पुऱ्याएका छैनन् भन्ने प्रतिवादी रामराज महर्जन डंगोलका साक्षी रमेश महर्जनले यस अदालतमा गर्नु भएको बकपत्र।

ठहर खण्ड

५०. नियमानुसार यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दा र लगाउमा रहेका मुद्दाहरू समेत अध्ययन गरी वादी नेपाल सरकारका तर्फबाट रहनु भएका विशेष सरकारी वकिल कार्यालय काठमाडौंका विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता श्री उमाकान्त पौडेलले प्रतिवादीहरूको मिलेमतोमा नक्कली ऋणी खडा गरी ऋण प्रवाह गरी संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई, प्रवाह भएको ऋण रकम प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष सञ्चालकहरूले नै उपभोग गरी अनियमित तवरबाट निक्षेपकर्ता र शेयर धनीहरूको हित प्रतिकूल कार्य गरेको देखिन्छ। संस्थाको ऋण कर्जा हालको अवस्थामा चुक्ता भईसकेको देखिएपनि नक्कली ऋणीहरूबाट ऋण लिएको देखाई निजहरूको खातामा रकमसमेत जम्मा नगरी सञ्चालकहरूबाट रकम उपभोग गरेका छन्। कर्जा राफसाफ भएकै कारणले तत्काल भएका कार्यबाट कसूरदार देखिन्छ भने प्रतिवादीलाई सजाय हुनुपर्दछ, कसूरबाट उन्मुक्ति प्रदान गर्नु हुँदैन भन्ने समेत भनी गर्नु भएको बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।
५१. प्रतिवादी छविलाल भूषालका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री उपेन्द्रकेशरी न्यौपाने, विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री सूर्यप्रसाद कोइराला, श्री पदमप्रसाद काफ्ले र श्री करुणाकर मल्लिकले, हाम्रो पक्ष प्रतिवादी पिपुल्स फाइनेन्स लि.का कार्यकारी प्रमुख भएकोमा विवाद छैन। निज एकलैले ऋण प्रवाहको निर्णय गर्ने नभै संस्थाको नियमानुसार सञ्चालक समितिबाट आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र रही निर्णय गरी ऋण प्रवाह गरीने हो। ऋणीहरूलाई नियमानुसार ऋण प्रदान गर्ने निर्णयानुसार ऋण प्रदान गरिएको र कुनै नक्कली ऋणी खडा गरी ऋण प्रवाह नगरेको र ऋणीको रकम पक्ष प्रतिवादीले लिए खाएको समेत देखिँदैन। संस्थाले लगानी गरेको रकम सबै असूल भई सकेकोले संस्थालाई एवं शेयर धनी समेत कसैलाई नोक्सानी पार्ने कार्य समेत भएको देखिँदैन। पक्ष प्रतिवादीले संस्थालाई नोक्सानी नपुऱ्याएको र नक्कली ऋणी समेत खडा नगरेको तथा प्रवाह भएको ऋण असूल भईसकेकोले आरोपित कसूरबाट हाम्रो पक्षले सफाई पाउनु पर्छ। बैकिङ्ग कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १७ बमोजिमको

म्यादभिन्न अभियोग-पत्र दायर हुन सकेको समेत छैन। अभियोगपत्र खारेज हुनु पर्छ भन्ने समेत व्यहोराको बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

५२. प्रतिवादी मनोज रिमालका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् अधिवक्ता श्री करुणाकर मल्लिकले, मनोज रिमाल सर्व साधारणहरूका तर्फबाट सञ्चालक हुन, निजको कार्यकारी अधिकार हुँदैन। ऋणीसँग निजको सम्बन्ध देखिने प्रमाण छैन। निजले ऋणीबाट रकम लिए खाएको समेत देखिँदैन। ऋण प्रदान गर्दा ऋण लगानी उप समितिले निर्णय गरी ऋण लगानी गरिएको र भाखाभिन्न ऋण असूल उपर भईसकेको स्थितिमा बैकिङ कसूर हुन सक्दैन भन्नेसमेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।
५३. प्रतिवादी स्वयम्भुरत्र तुलाधरका तर्फबाट रहनु भएका वरिष्ठ अधिवक्ता श्री श्यामप्रसाद खरेल, विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री विश्वप्रकाश सिग्देल, श्री विष्णुप्रसाद भूषाल र महेश कुमार नेपालले, नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीमा पक्ष प्रतिवादीको नाम उल्लेख छैन। ऋण प्रवाहमा पक्षको संलग्नता देखिँदैन। प्रस्तुत मुद्दा दायर हुनु पूर्व नै ऋण रकम असूल भईसकेको अवस्था छ। ऋणीका नामबाट पक्ष प्रतिवादीका नाममा रकम भएको देखिँदैन। नेपाल राष्ट्र बैंकले पक्षको रोक्का रहेको सम्पत्ति फुकुवा समेत गरी सकेको छ। प्रतिवादी कसूरमा इन्कार छन्। नेपाल राष्ट्र बैंकले नै आरोपित कसूरमा संलग्नता रहेको देखाउन सकेको छैन भन्नेसमेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।
५४. प्रतिवादी अशोक अग्रवालका तर्फबाट रहनु भएका वरिष्ठ अधिवक्ता श्री हरिहर दाहाल विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री महेश कुमार नेपाल, श्री विष्णुप्रसाद भूषालले कर्जा प्रवाहमा पक्ष प्रतिवादीको संलग्नता छैन। नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीमा प्रतिवादी अशोक अग्रवालको नाम छैन। नेपाल राष्ट्र बैंकले उल्लेख गरेका ऋणीहरू असूल भई सकेका छन्। कर्जा चुक्ता गराउने कार्यमा प्रमुख भूमिका निर्वाह गरी ऋण असूल प्रतिवादीले गराएका हुन्। नेपाल राष्ट्र बैंकले मिति २०७१।१०।१९ मा निज प्रतिवादी सम्पत्ति बैंक खातासमेत सबै फुकुवा गरी सकेको छ। विना आधार प्रमाण अभियोग लगाइएको हुँदा आरोपित कसूरबाट सफाई पाउनुपर्छ भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।
५५. प्रतिवादी सन्दिप भट्टराईका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् अधिवक्ता श्री करुणाकर मल्लिकले पक्ष प्रतिवादीले आरोपित कसूर गरेको कुनै प्रमाण छैन, विना प्रमाण अभियोग लगाइएको छ। सञ्चालक सदस्य भएकै आधारमा कसूरमा आरोपित गर्न मिल्दैन। निज प्रतिवादीले सो फाइनान्सबाट राजीनामा दिई सकेको छ। बैंकको प्रक्रिया पूरा गरेकै ऋण लगानी गरेको र ऋण असूलसमेत भई सकेको अवस्थामा अभियोग खारेज हुनुपर्दछ भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।

५६. प्रतिवादी रविन भण्डारीका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता डा. श्री रंजितभक्त प्रधानाङ्ग, विद्वान् अधिवक्ता विश्वप्रकाश सिग्देल, श्री रामचन्द्र न्यौपानेले पक्ष प्रतिवादी रविन भण्डारी उपर नेपाल राष्ट्र बैंकबाट कारवाहीको माग छैन जाहेरी निज उपर छैन। अभियोग लगाईएको ऋण कर्जा चुक्ता भई सकेको छ। कर्जा समितिले नियमसम्मत तवरले निर्णय गरी कर्जा प्रवाह भएको छ। कर्जा प्रवाहमा पक्षको संलग्नता छैन। रोक्का रहेको सम्पत्ति फूकुवा समेत भएको छ। प्रतिवादीले आरोपित कसूरबाट सफाई पाउनु पर्छ भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।
५७. प्रतिवादी भोलानाथ पन्थका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् अधिवक्ता श्री शरद प्रसाद कोइराला र श्री करुणाकर मल्लिकले नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीमा पक्ष प्रतिवादीको नाम छैन। निजले ऋणीबाट रकम लिए, खाएको समेत छैन। ऋणीले लिएको ऋण चुक्ता गरि सकेको छ। ऋणीको निवेदन परी ऋण लगानी समितिले निर्णय गरी नियमबमोजिम लगानी भएको र भाखामा ऋण असूल भएकोले र ऋणीसँग मिलेमतो गरेको वा रकम लिए खाएको नदेखिएको अवस्थामा आरोपित कसूरबाट सफाई पाउनु पर्छ भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।
५८. प्रतिवादी केशवप्रसाद भट्टराईका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री हरिहर दाहाल, विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री श्यामप्रसाद खरेल, विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री विश्वप्रकाश सिग्देल र विष्णुप्रसाद भूपालले जाहेरीमा पक्ष प्रतिवादीको नाम छैन। नेपाल राष्ट्र बैंकले औल्याएका ६४ थान ऋण रकम सो वा व्याज सहित असूल भई सकेको छ। फाइनान्स लि.लाई नोक्सानी भएको पुष्टी भएको छैन। ऋण प्रवाहमा पक्षको गलत मनसाय, वा मिलेमतो पुष्टी हुन सकेको छैन। कर्जा राफसाफ भईसकेकोले बैकिङ कसूर भएको मान्न मिल्दैन। पक्षको सम्पत्ति नेपाल राष्ट्र बैंकबाटै फूकुवा गरी सकेको छ। पक्षले ऋण रकम हिनामिना गरेको वा लिए खाएको वादी पक्षले पुष्टी गर्न सकेको छैन। पक्ष उपर आरोपित कसूर स्थापित हुने प्रमाण प्रस्तुत नभएकोले कसूर स्थापित छैन। तसर्थ, पक्ष प्रतिवादीले आरोपित कसूरबाट सफाई पाउनु पर्छ भन्ने भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।
५९. प्रतिवादी कविन्द्र थापाका तर्फबाट रहनु भएका वरिष्ठ अधिवक्ता श्री श्यामप्रसाद खरेल, विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता डा. श्री रंजितभक्त प्रधानाङ्ग, विद्वान् अधिवक्ता श्री महेश कुमार नेपालले जाहेरीमा पक्ष प्रतिवादीको नाम उल्लेख छैन। ६४ थान लगानी ऋण असूल भई सकेको स्थितिमा बैकिङ कसूरमा अभियोग-पत्र दायर हुननै सक्ने होइन। पक्ष प्रतिवादीले ऋणीसँग मिलेमतो गरी रकम लिए खाएको देखिने प्रमाण छैन, पक्षको गलत मनसाय कार्य स्थापित छैन। प्रवाह भएको ऋण फाइनान्स लि. को नियम अनुसारको छ। धितो मूल्याङ्कन गरी प्रक्रिया पुन्याएर ऋण प्रवाह भएको छ। ऋणीसँगको मिलेमतो गरी रकम लिए पाएको पुष्टी नभएको स्थितिमा आरोपित कसूरबाट सफाई पाउनु पर्छ भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।

६०. प्रतिवादी जोगलाल भूषालका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री हरिहर दाहाल, विद्वान् अधिवक्ता श्री महेश कुमार नेपालले पक्ष प्रतिवादी उपर जाहेरी परेको छैन। फाइनान्सले लगानी गरेको रकम असूल उपर भईसकेको छ। प्रतिवादीको ऋणीसँग मिलेमतो गरी ऋण रकम लिए, खाएको कुनै प्रमाण छैन। अभियोगपत्र प्रस्तुत हुँदा कसूरदार कायम गर्न मिल्दैन। प्रतिवादीको खाता ऋणीबाट रकम आएको छैन। विना आधार प्रमाण कसूरदार कायम गर्न मिल्दैन भन्नेसमेत बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।
६१. प्रतिवादी जितेन्द्रमान श्रेष्ठका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता डा. श्री रंजितभक्त प्रधानाङ्ग र विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री महेश कुमार नेपाल, श्री विष्णुप्रसाद भूषालले पक्ष प्रतिवादी उपर जाहेरी छैन। फाइनान्सको लगानी असूल उपर भईसकेको छ। ऋणीसँग पक्ष प्रतिवादीले कुनै रकम लिए खाएको देखिंदैन। निजको संलग्नता देखिएको छैन। फाइनान्स लि.को ऋण असूल उपर गर्न सहयोग गरेको व्यक्ति उपर कसूर आरोपित गर्न समेत मिल्ने होइन। विना आधार प्रमाण कसूर आरोपित गरेको हुँदा झुट्टा दाबीबाट सफाई पाउनु पर्छ भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।
६२. प्रतिवादी रामराज महर्जन डंगोलका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री पूर्णमान शाक्य तथा अधिवक्ताहरू श्री ज्ञानरत्न शाक्य र श्री लक्ष्मी दाहालले पक्ष प्रतिवादीले गरेको धितो मूल्याङ्कन, मूल्याङ्कन गर्ने विधिबमोजिम वस्तुगत आधारमा गरिएको छ। धितोको अधिक मूल्याङ्कन गरेको छैन। जग्गाको मूल्य समय अनुसार फरक फरक हुन्छ, मूल्य घटबढ भई रहन्छ। लगानी भएको कर्जा असूलसमेत भै सकेको छ भन्नेसमेत बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।
६३. विद्वानहरू प्रस्तुत बहस जिकिर एवं मिसिल कागजातसमेतलाई दृष्टिगत गरी प्रस्तुत मुद्दामा निज प्रतिवादीहरूले बैंकिङ कसूर गरेका हुन वा होइनन् ? निज प्रतिवादीहरूलाई अभियोग माग दाबी बमोजिम सजाय हुनुपर्ने हो वा होइन ? भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो।
६४. निर्णय तर्फ बिचार गर्दा, पिपल्स फाइनान्स लि.का कार्यकारी अध्यक्ष एवं सञ्चालकहरू समेतले विभिन्न ६४ वटा नक्कली ऋणीहरू खडा गरी ऋणीहरूको पूर्व विवरण नलिई कतिपय कर्जामा आफैं वास्तविक धनी भएको जग्गा धितो राखेको देखाई ऋणीलाई कर्जा प्रवाह गरेको देखाई कर्जाको रकम प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष आफैले उपभोग गरी आफ्नो खातामा रकम जम्मा गरी गराई अनियमित, गैरकानूनी र गैर जिम्मेवारीपूर्ण ढंगबाट निक्षेपकर्ता र शेयरधनीहरूको हित विपरीत कार्य गरी पिपल्स फाइनान्स लि.लाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ बमोजिमको कसूर अपराध गरेकोले कारवाही गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको पत्रबाट प्रस्तुत मुद्दाको कारवाही प्रारम्भ भई प्रतिवादीहरू मनोज रिमाल, छबिलाल भूषाल, स्वयम्भुरत्न तुलाधर, अशोक अग्रवाल, भोलानाथ पन्थ, रविन भण्डारी, सन्दीप भट्टराई, केशवप्रसाद भट्टराई, दिपकराज पाण्डे, कविन्द्र थापा, जोगलाल

भूषाल, जितेन्द्रमान श्रेष्ठ र ऋणी राज्यलक्ष्मी देवी हाउजिङ्ग प्रा.लि.का सञ्चालक विष्णुप्रसाद घिमिरेले बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ दफा ७ (च),(छ) र (ज) दफा ८, दफा ९ को उपदफा (१) र (२) र दफा १४ बमोजिम कसूर गरी कर्जा हाल राफसाफ गरेतापनि तत्काल रु.१,५०,००,०००।- संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याएकोले निज प्रतिवादीहरूलाई सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा २ (घ) तथा प्रतिवादीमध्येका धितो मूल्याङ्कनकर्ता रामराज महर्जन डंगोलको हकमा बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७(ख) र दफा १३ को कसूरमा सोही ऐनको दफा १५(३) बमोजिम सजाय गरी पाउँ भनी अभियोग-पत्र प्रस्तुत भएको रहेछ।

६५. सर्वप्रथम, वादी नेपाल सरकारबाट प्रस्तुत भएको अभियोगपत्र हदम्याद नघाई दायर भएकोले प्रारम्भ मै हदम्याद विहीन अभियोगपत्र खारेज हुनुपर्छ भन्ने प्रतिवादी पक्षबाट उठाईएको जिकिरको हकमा हेर्दा, नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।४।८ को पत्रबाट कारवाही प्रारम्भ भई मिति २०७१।११।४ मा अभियोगपत्र दायर भएको देखिन्छ। यसरी दायर भएको अभियोग-पत्र कानूनले तोकेको हदम्यादभित्र प्रस्तुत भएको छ, छैन ? भनी प्रचलित कानूनी व्यवस्थालाई दृष्टिगत गर्दा बैकिङ्ग कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १७ को देहाय (१) मा "यस ऐन अन्तर्गतको कसूरमा त्यस्तो कसूर भएको कुरा थाहा पाएको मितिले एक वर्षभित्र जाहेरी दिन सकिने छ र त्यसरी जाहेरी परेको मितिले छ महिनाभित्र नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रका सूचना प्रकाशित गरी तोकिएको अदालत समक्ष मुद्दा दायर गरिसक्नु पर्नेछ" भन्ने र सोही दफाको देहाय (२) मा "उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कुनै बैंक वा वित्तीय संस्थाको कर्मचारी वा पदाधिकारीले आफू कुनै पदमा बहाल रहेको अवस्थामा बैंक वा वित्तीय संस्थाको सम्पत्ति हिनामिना वा हानी नोक्सानी गरी बैकिङ्ग कसूर गरेको सम्बन्धमा त्यस्तो कर्मचारी, वा पदाधिकारी उपर जहिलेसुकै पनि मुद्दा चलाउन सकिनेछ र यस्तो कर्मचारी वा पदाधिकारीले आफ्नो पदबाट अवकाश प्राप्त गरेपछि पनि मुद्दा चलाउन बाधा पर्ने छैन" भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइयो। उल्लेखित कानूनी व्यवस्थाको सापेक्षतामा बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐनअन्तर्गतको कसूर भएको कुरा थाहा पाएको मितिले एक वर्षभित्र जाहेरी दिन सकिने र तोकिएको अदालत समक्ष जाहेरी परेको मितिले छ महिनाभित्र मुद्दा दायर गरिसक्नु पर्ने प्रावधानका अतिरिक्त त्यस्तो बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐनअन्तर्गतका कसूरमा बैंक वा वित्तीय संस्थाको कर्मचारी वा पदाधिकारी उपर जहिले सुकै पनि मुद्दा चलाउन सकिने र त्यस्ता कर्मचारी वा पदाधिकारी आफ्नो पदबाट अवकाश प्राप्त गरेपछि पनि मुद्दा चलाउन बाधा पर्ने छैन भन्ने प्रावधान बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १७(२) मा रहेको देखिँदा बैंक वा वित्तीय संस्थाका कर्मचारी वा पदाधिकारी उपर पदमा रहँदा वा पदबाट अवकाश प्राप्त गरेपछि पनि मुद्दा चलाउन सकिने कानूनी व्यवस्थाले प्रस्तुत मुद्दामा कर्मचारी एवं पदाधिकारी समेतको संलग्नता जनाई निजहरू उपरसमेत कारवाही समेत चलाएको देखिँदा हदम्याद नाघी

अभियोगपत्र दायर भएकोले अभियोगपत्र खारेज हुनुपर्छ भन्ने प्रतिवादीका तर्फबाट उठाइएको जिकिर कानूनसम्मत देखिएन।

६६. अनुसन्धानको क्रममा प्रतिवादी मनोज रिमालको मात्र उपस्थिति देखिई निज मौकामा र अदालत समक्ष समेत कसूरमा इन्कार रही बयान गरेको देखिन्छ भने अदालत समक्ष उपस्थित भएका अन्य प्रतिवादीहरूसमेतले अभियोग दाबीलाई इन्कार गर्दै कसूर नगरेको व्यहोराको बयान गरेको देखिन्छ। प्रतिवादीमध्ये पिपल्स फाइनेन्स लि.मा तत्कालीन अवस्थामा छविलाल भूषाल कार्यकारी अध्यक्ष, मनोज रिमाल सञ्चालक, स्वयम्भूरत्न तुलाधर सञ्चालक, अशोक अग्रवाल सञ्चालक, सन्दीप भट्टराई सञ्चालक, रविन भण्डारी सञ्चालक एवं कर्जा लगानी उप-समिति सदस्य, भोलानाथ पन्थ कर्जा लगानी उपसमिति संयोजक, केशवप्रसाद भट्टराई कर्जा लगानी उप-समिति सदस्य कर्मचारी, दिपकराज पाण्डे, कर्जा लगानी उपसमिति सदस्य कर्मचारी, कविन्द्र थापा, कर्जा लगानी उप-समिति सदस्य, जोगलाल भूषाल कर्मचारी, जितेन्द्रमान श्रेष्ठ कर्मचारी, रामराज महर्जन डंगोल मूल्याङ्कनकर्ता र विष्णुप्रसाद घिमिरे ऋणी रहेको देखिन्छन्।
६७. पिपल्स फाइनेन्स लि.बाट ऋणीलाई ऋण प्रवाह गर्दा ऋणीबाट निवेदन पेश गरिएको र ऋणीले जग्गाहरू धितो दिएको देखिन्छ। ऋण सुरक्षण वापत दिएका धितो जग्गाहरू मालपोत कार्यालयबाट धितो पास गराई रोक्का राखिएको छ। ऋणीले माग गरेको ऋण रकम निजलाई लगानी गर्न ऋण लगानी उप-समितिबाट स्वीकृत गर्ने निर्णय भएको देखिन्छ। स्वीकृत ऋण रकम ऋणीको पिपल्स फाइनेन्स लि.मा रहेको बैंक खातामा रकम जम्मा भएको देखिन्छ। ऋणीलाई रु. १,१५,००,०००।- ऋण रकम र ऋण तिर्ने अवधि ६ वर्षे भाखा राखी मिति २०६६।२।१० मा ऋण प्रवाह भएको देखिन्छ। कतिपय ऋणीले ऋणको किस्ता नवुझाएपछि ऋण बुझाउन पत्राचार गरिएको ताकेतापत्र, धितो लिलामी सूचना, लिलामी मुचुल्का, धितो सकार गरेको कागजात, ऋणीको बैंक स्टेटमेन्ट समेत पिपल्स फाइनेन्स लि.बाट प्राप्त भएको कागजातबाट देखिन्छ।
६८. पिपल्स फाइनेन्स लि.का ६४ वटा ऋणीहरू मध्ये ४२ वटा ऋणीहरूको कर्जा सम्पूर्ण साँवा व्याज असुल भएको र २२ वटा कर्जाहरूको साँवा व्याज असुल गर्ने क्रममा कर्जा सुरक्षणमा राखिएका धितोहरू सार्वजनिक सूचना जारी गरी लिलाम विक्रीको प्रक्रिया गर्दा तोकिएको अवधिमा लिलाम विक्री हुन नसकेकोले संस्था आफैले गैर बैंकिङ सम्पत्ति सकार गरी कर्जा राफसाफ भई कर्जा खाता बन्द भइसकेको भन्ने समेत व्यहोराको च.नं. ३३० मिति २०७१।१।८ को पिपल्स फाइनेन्स लि.को पत्रबाट देखिएको र ऋणीको बैंक स्टेटमेन्टबाट मिति २०६९।१२।०६ मा ऋण चुक्ता भएको भन्ने देखिन्छ।
६९. पिपल्स फाइनेन्स लि. को ६४ वटा ऋणीहरू मध्ये ४२ वटा ऋणीहरूको कर्जाको सम्पूर्ण साँवा, व्याज, पेनाल व्याज र चार्ज समेत गरी जम्मा रु. ६३,२६,३१,७६६।९५ असुल

भएको र अन्य २२ वटा कर्जाहरूको साँवा व्याज असुल गर्ने क्रममा कर्जा सुरक्षणमा रहेका धितोहरूको मूल्याङ्कनकर्ताबाट मूल्याङ्कन गराई सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी लिलाम विक्रीको प्रक्रिया बढाउँदा विक्री हुन नसकी सम्पूर्ण साँवा, व्याज पेनाल व्याज र चार्ज समेत गरी जम्मा रु.२९,०७,२०,३८१।८८ पैसा गैर बैकिङ सम्पत्तिका रूपमा सकार गरी कर्जा राफसाफ भई कर्जा खातासमेत बन्द भईसकेको भन्नेसमेत व्यहोराको नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०७१।१०।१९ को पत्र रहेको र सो पत्र साथ ऋण असूलीको विवरणहरू रहेको अनुसूचिसमेत संलग्न रहेकोबाट दाबीको ऋण असूली भई फरफारक भएको नेपाल राष्ट्र बैंकको उक्त पत्र र अनुसूचिसमेतबाट देखिन आयो। पिपल्स फाइनान्स लि.का सञ्चालकहरूको चल अचल सम्पत्तिहरू र बैंक खाता, लकर समेत रोक्का राखिएकोमा अधिकांश सञ्चालकहरू समेतको रोक्का सम्पत्तिहरूसमेत फुकुवा गर्ने गरी नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति २०७१।०८।०८ मा पत्रबाट फुकुवा गरेको समेत देखियो।

७०. प्रतिवादीहरूको मिलेमतोमा ऋणीले ऋण लिँदा झुठ्ठा विवरण पेश गरी ऋण लिएको तथा प्रवाह भएको ऋण रकम ऋणीको खातामा जम्मा नराखी नक्कली ऋणी खडा गरी प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष सञ्चालकहरूबाट रकम उपयोग गरी आफ्नो खातामा रकम जम्मा गरी पिपल्स फाइनान्सलाई नोक्सान पुऱ्याई बैकिङ कसूर गरेको भन्ने अभियोग दाबी बमोजिमका कार्य प्रतिवादीहरूले गरेका हुन्, होइनन? भनी हेर्दा, ऋणी विष्णु घिमिरेले पिपल्स फाइनान्स लि.मा ऋण उपलब्ध गराई पाउँ भन्ने निवेदन पेश गरी ऋण सुरक्षण वापत जग्गा धितो दिई धितो सुरक्षण पारीत भएको र धितो जग्गा रोक्का राखिएको देखिन्छ। मूल्याङ्कनकर्ताले धितो मूल्याङ्कन गरी कर्जा लगानी उपसमितिबाट मिति २०६६।०२।१० मा व्यापारिक कर्जा स्विकृत गर्ने निर्णय गरी मिति २०६६।०२।११ मा ऋणीको नामको बैंक खातामा ऋण रकम रु.१,१५,००,०००।- जम्मा गरिएको पाइन्छ। ऋणीकै नाममा बैंक खाता खोलीएको र निजकै नामबाट बैंक खाता सञ्चालन भई ऋणीकै बैंक खाता मै ऋण रकम जम्मा भएको तथा मिति २०६९।१२।०६ मा ऋण रकम चुक्ता भै ऋणीको बैंक खाता बन्द भएको अवस्था देखिन्छ। ऋणीको बैंक खाताबाट पिपल्स फाइनान्स लि.का सञ्चालकहरू एवं अन्य प्रतिवादीहरूको खातामा रकम स्थानान्तरण भई गएको वा प्रतिवादीहरूले रकम लिए पाएको ऋणीको बैंक स्टेटमेण्टबाट समेत देखिँदैन। ऋण रकम लिँदा पेश गर्नुपर्ने कागजात पेश गरी ऋण रकम वापत सुरक्षण दिई जग्गा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयबाट धितो पास गरी रोक्का राखिएको र ऋण चुक्ता लगायतका कार्यहरू गरिएको पिपल्स फाइनान्स लि.बाट प्राप्त कागजातबाट देखिँदा नक्कली ऋणी खडा गरी झुठ्ठा विवरण पेश गरी ऋण लिई ऋण रकम सञ्चालकहरूले आफ्नो खातामा जम्मा गरी प्रयोग गरेको भन्ने अभियोजन पक्षको दाबी मिसिल संलग्न कागजातबाट पुष्टि भएको पाइएन।

७१. ऋणी विष्णुप्रसाद घिमिरेले मिति २०६६।०२।११ मा ऋण लिई निजको बैंक खातामा रकम जम्मा भई मिति २०६९।१२।०६ मा ऋण चुक्ता भएको भन्ने निजको बैंक स्टेटमेन्टबाट देखिन आयो। नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।४।८ को पत्र जाहेरीमा प्रतिवादीहरू पिपल्स फाइनान्सका कार्यकारी अध्यक्ष छुविलाल भूषाल र सञ्चालक सदस्य मनोज रिमाल उपर ६४ वटा नक्कली ऋणी खडा गरी ऋण आफूले उपभोग गरेको भन्नेसमेत आरोप लगाई बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गतका कसूर गरेको भन्ने जाहेरी रहेकोमा जाहेरवाला बकपत्र गर्न अदालत समक्ष उपस्थित भई बकपत्र गरेको पाइएन। सञ्चालकहरूले नक्कली ऋणी खडा गरेको भन्ने र प्रवाह भएको ऋण निज सञ्चालकहरूले उपयोग गरेको भन्ने तथ्ययुक्त प्रमाण अभियोजन पक्षले प्रस्तुत गर्न सकेको समेत छैन। ऋणीको बैंक खाताबाट सञ्चालकहरू लगायतका प्रतिवादीहरूका खातामा रकम गएको वा प्रतिवादीहरूले ऋणीसँग रकम लिए, पाएको समेत कुनै लिखत प्रमाणबाट देखिँदैन। ऋणीले साँवा, व्याज चुक्ता नगरेको स्थितिमा गैर बैंकिङ सम्पत्ति पिपल्स फाइनान्स लि. ले आफैँ सकार गरी ऋणीको खाता बन्द गरी ऋण रकम चुक्ता भएको भन्ने पिपल्स फाइनान्सको मिति २०७१।१।८ को र नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०७१।१०।१९ को पत्र एवं सो पत्र साथ संलग्न ऋण चुक्ता भएको विवरण सहितको अनुसूचिबाट समेत देखाएको र गैरबैंकिङ सम्पत्ति बैंकले सकार गरी लिन कुनै कानूनी बन्देज रहेको समेत नदेखिएको तथा ऋणीको ऋण भुक्तान गर्ने अवधि भित्रै ऋण चुक्ता भई फरफारक भई सकेपछि मिति २०७१।११।४ मा मात्र प्रस्तुत मुद्दाको अभियोगपत्र दर्ता भएको देखियो।

७२. ऋणीको ऋण पिपल्स फाइनान्स लि.लाई चुक्ता भई फरफारक भएपनि पिपल्स फाइनान्सलाई समेत प्रतिवादीहरूले हानी नोक्सानी पुऱ्याएकोले कसूरदार कायम गरी सजाय गरी पाउँ भन्ने अभियोग दाबी रहेतर्फ हेर्दा, नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०६८।४।८ को पत्र जाहेरीमा प्रतिवादी छुविलाल भूषाल र मनोज रिमाल बाहेक अन्य प्रतिवादीहरू उपर कारवाहीको माग रहेको छैन। कुन कुन प्रतिवादीहरूले के कुन कार्य गरे भन्ने स्पष्ट व्यहोरा नभै गोश्वारा बोली, र सामूहिक भाषाको जाहेरीपत्र रहेको देखिएको छ। जाहेरी दिने नेपाल राष्ट्र बैंकका अधिकृत अदालत समक्ष बकपत्र गर्न उपस्थित भएका छैनन्। नेपाल राष्ट्र बैंकको पत्रमा छुविलाल भूषाल र मनोज रिमालका आफ्ना मानिसहरू विशाल भट्टराई, बालकृष्ण पोखरेल, विशाल खनाल भनिएकोमा ती व्यक्तिहरूलाई अनुसन्धान अधिकारीले झिकाई बुझेको देखिँदैन। अभियोजनपक्षबाट समेत ती व्यक्तिहरूलाई झिकाउने र बयान कागज गराउन अनुसन्धान अधिकृतलाई निर्देशन दिएको र प्रतिवादी कायम गरेको समेत छैन। नेपाल राष्ट्र बैंक वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागबाट मिति २०६८।४।८ मा CIB समक्ष पत्र जाहेरी प्रेषित गरे पश्चात मिति २०६८।४।२२ मा अनुसन्धान अधिकृत तोकिएकोमा छुविलाल भूषाल र मनोज रिमाललाई पक्राउ गर्ने पत्र काटिए बाहेक त्यसपछिका

अन्य अनुसन्धानका कार्य गरिएको मिसिलबाट देखिएन। अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट उल्लेखित विषयको अनुसन्धान के भइरहेको छ भनी मिति २०७०।१०।७ मा सोधिएको र पुनः सोही निकायको मिति २०७१।२।३० को ताकेतापत्र प्रेषित गरेपछि मात्र छविलाल भूषाल र मनोज रिमाललाई खोजतलास भइरहेको भन्ने CIB बाट जवाफ पठाईएको देखिन्छ। तत्पश्चात् मिति २०७१।६।३० मा मात्र पिपल्स फाइनान्स लि.को घर खरीद र उल्लेखित कर्जासम्बन्धी अवस्था खुलाई दिन नेपाल राष्ट्र बैंकलाई पत्राचार गरेको तथा मिति २०७१।९।२४ मा CIB बाट पिपल्स फाइनान्स लि.लाई पत्र प्रेषित गरी फायल पठाउन लेखी पठाएको देखिन्छ। तत्पश्चात् मिति २०७१।१०।११ मा मात्र प्रतिवादीहरूलाई पक्राउ गर्न अनुसन्धान अधिकृतबाट परिपत्र जारी भएको मिसिल संलग्न पत्रहरूबाट देखिन्छ। अनुसन्धान अधिकृतबाट प्रतिवादीहरू छविलाल भूषाल र मनोज रिमालको बैंक स्टेटमेन्ट र कर्जा फायल मगाए बाहेक अनुसन्धानका अन्य कार्यहरू भए गरेको नदेखिनुका अतिरिक्त नेपाल राष्ट्र बैंकले औल्याएको छविलाल भूषाल र मनोज रिमालका आफन्त वा सम्बन्धित व्यक्तिलाई अनुसन्धानकर्ताले झिकाई बयान कागज गराएको पाइएन। अनुसन्धानकर्ताले मौकामा नझिकाएको, नबुझेको व्यक्ति र अभियोजनकर्ताले मौकामा झिकाउन निर्देश नगरेका र अनुसन्धान नगरेको विषयमा अदालतले ती व्यक्ति र प्रमाण बुझ्न प्रचलित सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ ले मिल्ने अवस्था भएन।

७३. नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागबाट मिति २०६८/४/८ मा कारवाहीको लागि जाहेरी गरेकोमा मिति २०७१/६/३० मा मात्र नेपाल राष्ट्र बैंकलाई CIB बाट पिपल्स फाइनान्स लिमिटेडको घर खरीद र कर्जा सम्बन्धमा हालको अवस्था के छ भनी पत्राचार गरेको र तत्पश्चात् मिति २०७१/९/२४ मा मात्र कर्जा सम्बन्धी फायल पठाउन पिपल्स फाइनान्सलाई पत्र प्रेषित गरी अनुसन्धान कार्यलाई सक्रियता प्रदान गरेको नदेखिएको र अभियोजनकर्ताबाटसमेत यथासमयमा निर्देशन गरी अनुसन्धान कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन प्रयास गरेको समेत नदेखिई मिति २०६८।४।८ मा परेको जाहेरीमा मिति २०७१/११/४ मा मात्र अभियोग पत्र दर्ता गरेको देखियो। मिति २०६६/०२/१० मा लगानी गरेको ऋण बैंकले तोकेको भाखा अवधि ६वर्ष भित्रै मिति २०६९/१२/०६ मा चुक्ता भई बैंकको ऋण खातासमेत बन्द भईसकेको, गैरबैंकिङ सम्पत्तिबाट ऋण असूल गर्न कानूनले बन्देज नलगाएको र ऋणीको ऋण यथासमयमा चुक्ता भएको ऋणीको बैंक स्टेटमेन्टबाट देखिनुको अतिरिक्त पिपल्स फाइनान्स लिमिटेडको पत्र र नेपाल राष्ट्र बैंकको पत्र समेतबाट ऋण चुक्ता भएको देखिएको र प्रतिवादीहरूको रोकका रहेको सम्पत्तिहरू समेत नेपाल राष्ट्र बैंकबाट फुकुवा गरिसकेको देखिएबाट पिपल्स फाइनान्स लिमिटेडलाईसमेत हानी नोक्सानी पुग्न गएको देखिन आएन।

७४. धितो मूल्याङ्कनकर्ताले अधिकतम मूल्याङ्कन गरी फाइनान्स लि.लाई नोक्सानी पुऱ्याएको भन्ने दाबी तर्फ हेर्दा, पहिलो मूल्याङ्कनकर्ता र दोश्रो मूल्याङ्कनकर्ताले धितोको मूल्य निर्धारण गर्दा समयको अन्तराल देखिएको र जग्गाको मूल्य संघै स्थिर रहने नभई घटबढ भई रहने हुन्छ। जग्गाको बजार मूल्य खरीदकर्ता र बिक्रेता बीचको आपसी सहमतीबाट निर्धारण हुने हुँदा जग्गाको मूल्य यत्ति नै हो भनी निश्चितरूपमा भन्न सकिने अवस्था हुँदैन। मूल्याङ्कनकर्ताले निर्धारण गरेको मूल्य बराबरको रकम ऋण प्रवाह भएको समेत देखिँदैन। ऋण लगानी हुँदा ऋण तिर्न पर्ने भनी तोकिएको भाखा भित्रै फाइनान्स लि.ले कर्जा लगानी भएको रकममा धितो सकार गरी ऋण असूल भएको देखिँदा मूल्याङ्कनकर्ताले अधिक मूल्याङ्कन गरेको कारण फाइनान्स लि.लाई नोक्सान पुग्न गएको भन्ने देखिन आएन।
७५. यसरी मिति २०७१/११/४ मा अभियोगपत्र दर्ता हुनुपूर्व नै पिपल्स फाईनान्स लिमिटेडको लगानी तोकिएको भाखा भित्रै असूल उपर भईसकेको र पिपल्स फाईनान्स लिमिटेडलाई हानी नोक्सानी पुग्न गएकोसमेत नदेखिएको तथा पिपल्स फाईनान्स लिमिटेडले ऋण लगानी गर्दा ऋणीबाट ऋण कर्जा पाउँ भन्ने निवेदन फाराम भराई ऋणीले ऋण सुरक्षण वापत धितो दिएको जग्गा धितो पारीत गरी लिई धितो रोक्का राखिएको एवं व्यक्तिगत जमानीसमेत लिएको र धितो मूल्याङ्कनकर्ताबाट धितो मूल्याङ्कन गराई, ऋण लगानी उपसमितिबाट ऋण तिर्ने भाखा तोकिएको ऋण लगानी गर्ने निर्णयानुसार ऋण रकम ऋणीको बैंक खातामा जम्मा गरी ऋण प्रदान गर्ने कार्यसमेतको आवश्यक प्रक्रिया अवलम्बन गरेको देखिन्छ। ऋणीको बैंक खाताबाट प्रतिवादीहरूले रकम लिए, खाएको ऋणीको बैंक स्टेटमेण्टबाट देखिएन। नक्कली ऋणी खडा गरी ऋणीको खाताबाट सञ्चालकहरूको खातामा ऋण रकम स्थानान्तरण भएको वा लगानी भएको ऋण रकम सञ्चालकहरू लगायतका प्रतिवादीहरूले उपयोग गरेको समेत मिसिल कागजबाट नदेखिएको परिप्रेक्ष्यमा प्रतिवादीहरूले अभियोग दाबीबमोजिम कसूर गरेको वस्तुनिष्ठ प्रमाणबाट पुष्टी भएको नदेखिँदा प्रतिवादीहरू उपरको आरोपित कसूर स्थापित हुन सकेको पाइएन।
७६. तसर्थ, माथि उल्लेखित आधार कारणबाट राज्यलक्ष्मी देवी हाउजिङ्ग प्रा.लि.का सञ्चालक प्रतिवादी विष्णुप्रसाद घिमिरेले मिति २०६६।२।१० को कर्जा लगानी उपसमितिको निर्णयानुसार ६ वर्षे भाखा राखी हाउजिङ्ग कर्जा लिएकोमा अभियोगपत्र दर्ता हुनुपूर्व नगर्दै असुल गरिएको भन्ने समेत नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति २०७१/१०/१९ को पत्रसाथ संलग्न अनुसूची-२ बाट देखिन आएको समेतबाट प्रतिवादीहरू उपरको अभियोग दाबी स्थापित हुन सकेको नदेखिँदा प्रतिवादीहरूले आरोपित कसूरबाट सफाई पाउने ठहर्छ। अरुमा तपसील बमोजिम गर्नु।

तपसील

- (क) यसमा सबै प्रतिवादीहरूले अभियोग माग दाबीबाट सफाई पाउने ठहरी फैसला भएकाले यस फैसलामा चित्त नबुझे ऐनका म्याद ७० दिनभित्र पुनरावेदन गर्न श्री सर्वोच्च अदालत काठमाडौंमा जानु भनी वादी नेपाल सरकारलाई फैसलाको प्रतिलिपिसमेत साथै राखी पुनरावेदनको म्याद दिनु।
- (ख) प्रतिवादी मध्येका छविलाल भूपाललाई प्रस्तुत मुद्दामा मिति २०७२।२।२८ मा रू.१,००,०००।- धरौट माग भएकोमा सो वापत निजले प्रस्तुत मुद्दाको उक्त धरौट र लगाउका मुद्दामा निजलाई माग भएको धरौट वापत प्रभू बैंक लिमिटेडको रेफरेन्स नं. **P00101PB1967172 Rs.19,50,000 only** र नेपाल इन्भेष्टमेण्ट बैंक लिमिटेडको रेफरेन्स नं. **001GUAPB15-0139 Rs.55,00,000.00 only** को बैंक ग्यारेण्टी राखेको देखिएकाले निजलाई आजै फैसला भएका लगाउका अन्य मुद्दाबाट कुनै दायित्व ब्यहोर्नु नपर्ने भएमा प्रस्तुत मुद्दा अन्तिम भएपश्चात् उक्त बैंक ग्यारेण्टी फुकुवा गरी दिनु भनी सम्बन्धित बैंकमा लेखी पठाई दिनु।
- (ग) सरोकारवालाले फैसलाको नक्कल मागेमा नियमानुसार नक्कल दिनु।
- (घ) फैसलाको पूर्णपाठ अपलोड गरी दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल सुरक्षित राख्न नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु

.....
(प्रमोदकुमार श्रेष्ठ बैद्य)
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(शारङ्गा सुवेदी)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने:

इजलास अधिकृत: दीपक धिताल

कम्प्युटर अपरेटर:- अदीप खड्का

इति सम्बत् २०७३ साल असार ९ गते रोज ५ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री द्वारिकामान जोशी
माननीय न्यायाधीश श्री हरिप्रसाद बगाले
फैसला

सम्बत् २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-CB-००५८

इजलास नं. :- २

निर्णय नं. :- २०२

मुद्दा: - बैंकिङ कसूर।

- चेक अनादरको विषय बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गत वा विनिमय अधिकार पत्र ऐन अन्तर्गत पर्ने हो ?

वीरलाल तामाङको जाहेरीले नेपाल सरकार.....१ वादी

विरुद्ध

जिल्ला भक्तपुर, भ.पु.न.पा.वडा नं. १३ बस्ने गोपीलालको नाति कृष्णभक्तको छोरा वर्ष
४३ को श्रीराम त्वायना .....१ प्रतिवादी

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(३) बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकारभित्र परी दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. श्रीराम त्वायनाले म सँग घर व्यवहार संचालन गर्ने भनी मिति २०६८।१२।१३ गते रु. ५,५०,०००।- (पाँच लाख पचास हजार) सापट लिएकोमा निज श्रीराम त्वायनाले मिति २०६९।९।१२ गतेको दिनमा नवदुर्गा फाइनान्सको चेक नं. ONBO १४०४४६ को म जाहेरवालाको नाउँको चेक काटी दिएकोमा उक्त चेक लिई बैंक जाँदा निजको खातामा सो चेक बराबरको रकम नभएको र मैले निज श्रीराम त्वायनालाई पटक पटक जानकारी गराउँदा समेत श्रीराम त्वायनाले भोली भोली भन्दै नदिएको हुँदा उक्त बैंकबाट चेक बाउन्स गराई ल्याएको र हाल सम्म पनि श्रीराम त्वायनाले मलाई पैसा दिने कुनै कार्य नगरेकोले कानून बमोजिम कारवाही गरी उक्त रकम समेत दिलाई पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०७०।२।१६ को वीरलाल तामाङको जाहेरी दरखास्त।

२. श्रीराम त्वायनाले वीरलाल तामाङसँग घर व्यवहार संचालन गर्ने भनी मिति २०६८।१२।१३ गते रु. ५,५०,०००।- (पाँचलाख पचास हजार) सापट लिएकोमा निज श्रीराम त्वायनाले मिति २०६९।९।१२ गतेको दिनमा नवदुर्गा फाइनेन्सको चेक नं. ONBO १४०४४६ को चेक काटी दिएकोमा उक्त चेक लिई बैंक जाँदा निजको खातामा सो चेक बराबरको रकम नभएको र श्रीराम त्वायनालाई पटक पटक जानकारी गराउँदा समेत निजले भोलि भोलि भन्दै नदिएकाले श्रीराम त्वायनाले जानी जानी रकम नभएको चेक काटी जाहेरवालालाई झुक्यानमा पारी ठगी गरेकोमा कानून बमोजिम कारवाही गरिपाउँ भनी एकै मिलानको हरिप्रसाद लामा र प्रेम तामाङको मिति २०७०।८।८ गतेको कागज।
३. Insufficient Fund भनी नवदुर्गा फाइनेन्स कम्पनी लि. ले दिएको Cheque Returned Advice।
४. प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाले के कस्तो अपराध गरेको हो र निज प्रतिवादीलाई के कस्तो सजायको मागदावी लिने हो भन्ने सम्बन्धमा हालसम्म संकलित मिसिल कागजातहरू अध्ययन गरी हेर्दा प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाले जाहेरवाला वीरलाल तामाङसँग घर व्यवहार संचालन गर्ने भनी मिति २०६८।१२।१३ गते रु. ५,५०,०००।- (पाँच लाख) सापटी लिएकोमा निज श्रीराम त्वायनाले मिति २०६९।९।१२ गतेको दिनमा नवदुर्गा फाइनेन्सको को चेक नं. ONBO १४०४४६ काटी दिएकोमा उक्त चेक लिई बैंक जाँदा निजको खातामा सो चेक बराबरको रकम नभएको र निज श्रीराम त्वायनालाई पटक पटक जानकारी गराउँदा समेत निजले भोलि भोलि भन्दै नदिएकोले निजले जानी जानी रकम नभएको चेक काटी जाहेरवालालाई झुक्यानमा पारी बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३ को खण्ड (ग) बमोजिमको कसूर गरेकोले निज प्रतिवादीलाई सोही ऐनको दफा १५ (१) बमोजिम सजाय हुन मागदावी लिइएको मिति २०७०।८।१६ को अभियोग।
५. मैले रु. ५ लाख ५० हजारको चेक निज जाहेरवालाको नाममा काटी नवदुर्गा फाइनेन्स लि. मा पठाएको हो, त्यतिखेर मैले र निज जाहेरवाला वीरलाल तामाङबीच सल्लाह भै पछि सो रकम तिर्ने गरि त्यतिबेला व्यवहार मिलाएको हो। यसै विषयको ठगी मुद्दा श्री भक्तपुर जिल्ला अदालतमा चढी फैसला भएको पनि हसा दिन जति भयो होला, मैले तिरु पर्ने रकम सबै निज जाहेरवालालाई बुझाई सकेकोले मैले सफाई पाइसकेको अवस्था छ। श्री भक्तपुर जिल्ला अदालतले निज जाहेरवालालाई बुझी निजले मबाट पाउनु पर्ने रकम पाइसकेको व्यहोरा लेखाई मैले सफाई पाएको हो। म र निज जाहेरवाला बीच कुनै लेनदेन व्यवहार बाँकी छैन। मलाई सो कुरा थाहा थियो, तर दुबै जनाको त्यतिखेरको व्यवहार मिलाउन मैले सो चेक काटेको अवस्था हो। निज जाहेरवालाले रकम पाएको छैन भन्ने अवस्था छैन। हामी जाहेरवाला र मबीचको लेनदेन व्यवहार हाल आएर मिली सकेकोले सो ऐनबमोजिम मलाई सजाय हुनु पर्ने अवस्था छैन, मैले अदालतबाट सफाई पाउनु पर्छ भन्ने प्रतिवादी श्रीराम त्वायना को मिति २०७०।१२।६ को बयान।

६. यी प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाले यस अदालतमा बयान गर्दा मैले जाहेरवालाको सम्पूर्ण रकम बुझाई सकेको छु भनी जाहेरवालाले पनि सबै रकम लिई पाइसकेको व्यहोरा श्री भक्तपुर जिल्ला अदालतमा गरेको वकपत्रको प्रतिलिपि बयान साथ पेश गरेको देखिए तापनि निजले जाहेरवालालाई आफैले सही गरी रु.५,५०,०००।- को चेक जारी गरेको कुरामा सावित रहेको र उक्त चेक खातामा रकम नभएको भनी नवदुर्गा फाईनान्स कं.लि. को रिटर्न स्लीप रहेको देखिएको समेत मिसिल संलग्न तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट निज प्रतिवादी कसूरदार देखिन आएको हुँदा निज उपर लिएको आरोपित कसूरसमेतलाई बिचार गर्दा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी हाललाई मुलुकी ऐन अ.बं. ११८ को देहाय (५) (१०) नं. अनुसार श्री प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाबाट रु. २,०००। (दुई हजार) नगद वा सो बराबरको जेथा जमानत वा बैंक ग्यारेन्टी दिए लिई मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।१२।६ को आदेश।

ठहर खण्ड

७. नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विशेष सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौंका विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता र प्रतिवादीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता समेतले गर्नु भएको बहस बुँदाहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्।

विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता श्री गोविन्द उपाध्याय	विद्वान् अधिवक्ता श्री रामभक्त सुवाल
<ul style="list-style-type: none"> प्रतिवादीले जाहेरवालालाई तिर्नु पर्ने रकम बापत चेक काटी दिएकोमा विवाद छैन। त्यसरी दिएको चेक रकमाभावको कारणले अनादर भएको अवस्था छ। त्यसरी रकमाभाव भएको जानी जानी चेक दिने क्रिया बैंकिङ कसूर हुँदा अभियोग माग दाबीबमोजिम प्रतिवादीलाई हदैसम्म सजाय गरिपाऊँ। 	<ul style="list-style-type: none"> रकमाभावको कारणले चेक अनादर भएको अवस्थामा बैंकिङ कसूर हुन सक्दैन। चेकको रकम जाहेरवालाले बुझिसकेकोले ठगी मुद्दा खारेज भएको छ। विनिमेय अधिकारपत्र ऐनबमोजिमको कसूर भएको अवस्थामा बैंकिङ कसूर भन्न मिल्दैन। प्रस्तुत मुद्दा हेर्ने अधिकार क्षेत्र यस अदालतमा अन्तर्निहित छैन। अतः अभियोग दाबी खारेज गरिपाऊँ।

८. बादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता र प्रतिवादीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता समेतले गर्नु भएको बहस सुनी अभियोगपत्र सहितको मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा, बादी नेपाल सरकारले मूलतः प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाले जाहेरवाला वीरलाल तामाङलाई दिनुपर्ने रकम बापत चेक काटी दिएको र रकमाभावले सो चेक अनादर भएको हुँदा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३ (ग) को कसूरमा निज प्रतिवादीलाई सोही ऐनको दफा १५ (१) बमोजिम सजाय गरिपाउँ भनी अभियोग दाबी लिएको देखिन्छ। प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाले जाहेरवालालाई तिर्नुपर्ने रकम बाँकी छैन। चेकमा भएको सहिछाप र रकम मिलेको छ। चेक मैले नै जारी गरेको हो भनी यस अदालतमा बयान गरेको देखिन्छ। मिसिल संलग्न रिटर्न स्लीपमा "Insufficient Fund" उल्लेख भएको देखिन्छ। यसमा मूलतः प्रतिवादीले अभियोग दाबीबमोजिमका कसूर गरेका हुन् वा होइनन् ? निज प्रतिवादीलाई अभियोग दाबीबमोजिम सजाय हुनुपर्ने हो वा होइन? भन्ने सन्दर्भमा निर्णय दिनु पूर्व देहायका प्रश्नहरूको निरूपण गर्नु पर्ने देखिएको छ।

- प्रस्तुत विवादमा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) एवं दफा १५(१) आकर्षित हुन सक्ने हो वा होइन ?
- प्रस्तुत विवाद हेर्ने अधिकारक्षेत्र (Jurisdiction) यस अदालतको वाणिज्य इजलासमा अन्तर्निहित छ वा छैन ?
- प्रस्तुत विवादलाई अर्को मुद्दामा परिणत गरी मुद्दा सार्न मिल्ने अवस्था छ वा छैन ?

९. सर्वप्रथम पहिलो प्रश्नको सन्दर्भमा हेर्दा, प्रस्तुत बैंकिङ कसूर मुद्दा फौजदारी मुद्दा भएकोमा विवाद छैन। फौजदारी मुद्दामा अपराधको प्रश्न समावेश भएको हुन्छ। यस्तो मुद्दामा अपराधीलाई दण्ड सजाय दिने लक्ष्य राखिन्छ। फौजदारी मुद्दा विषयवस्तु वा अपराधको गाम्भीर्यता अनुसार राज्य वा समाज वा व्यक्ति विरुद्धको हुन सक्छ। यिनै र यस्तै तथ्यहरूलाई मध्यनजर गरी विधायिकाले फौजदारी मुद्दाको सन्दर्भमा निश्चित मापदण्ड समेत दिएको हुन्छ। फौजदारी कानून निर्माण गर्दा मानिसका केही निश्चित व्यवहारहरूलाई निषेध गर्ने र निषेधित कार्य गरेमा सजाय गर्ने विधायिकी उद्देश्य निहित रहेको हुन्छ। फौजदारी कानून विपरीत कुनै कार्य गरेको भनी प्रश्न उठेको अवस्थामा सो कार्यलाई प्रचलित फौजदारी कानूनले कसूर मानेको छ वा छैन भनी अवलोकन गर्नु अनिवार्य हुन्छ। यस सन्दर्भमा मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र, १९४८ ले "No one shall be held guilty of any penal offence on account of any act or omission which did not constitute a penal offence, under national or international law, at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the penal offence was committed."^१ भन्ने व्यवस्था गरी कुनै कार्य गर्दा वा नगर्दाको बखत राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गत दण्डनीय कसूर नमानिने त्यस्ता कार्यका लागि कुनै पनि व्यक्तिलाई दण्डनीय

^१ Universal Declaration of Human Rights, 1948, Art 11(2).

कसूरको दोषी नठहराइने र सो दण्डनीय कसूर गर्दाको बखत लागू रहेको सजायभन्दा बढी सजाय नगरिने निर्देश गरेको पाइन्छ। त्यस्तै नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र, १९६६ ले "No one shall be held guilty of any criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence, under national or international law, at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time when the criminal offence was committed. If, subsequent to the commission of the offence, provision is made by law for the imposition of the lighter penalty, the offender shall benefit thereby."^२ भन्ने व्यवस्था गरी मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रको धारा ११(२) ले जस्तै निर्देश गरेको पाइन्छ।

१०. बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धि, १९८९ ले "No child shall be alleged as, be accused of, or recognized as having infringed the penal law by reason of acts or omissions that were not prohibited by national or international law at the time they were committed."^३ भन्ने व्यवस्था गरी कुनै कार्य गरेको समयमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनद्वारा निषेध नगरिएका त्यस्ता कार्य गरेको वा नगरेको कारणबाट मात्र कुनै पनि बालबालिकालाई फौजदारी कानून उल्लंघन गरेको आरोप नलगाइने वा अभियुक्त नबनाइने वा निजले फौजदारी कानून उल्लंघन गरेको नमानिने सुनिश्चित गरेको पाइन्छ।
११. माथि उल्लिखित अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूको भावनालाई आत्मसात् गरी नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले तत्काल प्रचलित कानूनले सजाय नहुने कुनै काम गरे वापत कुनै व्यक्ति सजायको भागी नहुने र कुनै पनि व्यक्तिलाई कसूर गर्दाको अवस्थामा प्रचलित कानूनमा तोकिएभन्दा बढी सजाय नदिइने न्यायसम्बन्धी हकको रूपमा स्थान दिइएको छ।^४ त्यस्तै नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ ले पनि कुनै व्यक्तिलाई पनि तत्काल प्रचलित नेपाल कानूनले सजाय नहुने कुनै काम गरे वापत कुनै सजाय नहुने र कसूर गर्दाको अवस्थामा प्रचलित नेपाल कानूनमा तोकिएभन्दा बढी सजाय नदिइने नागरिक अधिकारको रूपमा स्थान दिइएको छ।^५ यस परिवेशमा कुनै पनि व्यक्तिले गरेको कार्य कसूर हो वा होइन भनी निर्धारण गर्दा प्रचलित फौजदारी कानूनले त्यस्तो कार्यलाई निषेध गरेको छ वा छैन भनी अवलोकन गर्नुपर्ने हुन्छ। वस्तुतः कुनै पनि गरिएको वा नगरिएको कार्य प्रचलित फौजदारी कानूनको विपरीत नभएमा त्यस कार्यलाई लचिलो व्याख्याको माध्यम अपनाई कसूर कायम गर्न मिल्दैन। फौजदारी कानूनको व्याख्या गर्दा वा लागू गर्दा अक्षरशः एवं कठोर रूपमा गर्नुपर्छ। तसर्थ कसूरको परिभाषामा

^२ International Covenant on Civil and Political Rights, 1966, Art 15(1).

^३ Convention on the Rights of the Child, 1989, Art 40(2) (A)

^४ नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३, धारा २४(४)

^५ नागरिक अधिकार ऐन, २०१२, दफा ११(१)

कठोर व्याख्याको सिद्धान्त (Principle of strict construction) आकर्षित हुने मान्यता रहेको पाइन्छ। यस सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट "....कुनै कसूरको सम्बन्धमा कानूनमा द्विविधाजनक (Ambiguity) अवस्था छ र गरिएको कार्य कसूर हो वा होइन भन्ने स्पष्टताका साथ यकीन गर्न नसकिने अवस्था छ भने त्यस्तो अवस्थामा अभियुक्तको पक्षमा व्याख्या हुनुपर्ने फौजदारी कानूनको सिद्धान्त हो। कठोर व्याख्याको सिद्धान्त(Principle of strict construction) पनि यसैमा आधारित रहेको पाइन्छ। .....अभियोजित कसूर अपराध भए नभएको सम्बन्धमा संदिग्ध वा द्विविधाको स्थिति सिर्जना भएमा त्यस्तो अवस्थामा अभियोजन दावीलाई अपनाउन सकिने स्थिति नहुँदा फौजदारी कानूनमा उल्लेख नभएको वा प्रचलित कानूनले कसूरको रूपमा इङ्गित नगरेको कार्यलाई कसूरको संज्ञा दिन कानूनतः नमिल्ने नै हुन आउँछ।..... कुनै कार्य कसूर भएको वा नभएको भनी यकीन गर्न विगतको कानूनी व्यवस्था के थियो वा खारेज भैसकेको वा संशोधन भएको कानूनमा खारेज वा संशोधन हुनु अघि के कस्तो व्यवस्था थियो भनी विगतमा प्रचलित कानूनी प्रयोजन र सन्दर्भलाई लिएर विधायिकी मनसाय पत्ता लगाउने कानून व्याख्याको सिद्धान्त फौजदारी कानूनमा लागू हुन सक्दैन।"^६ भनी कानूनी सिद्धान्त प्रतिपादन भइरहेको पाइन्छ।

१२. यस परिवेश एवं परिप्रेक्ष्यमा अब प्रस्तुत विवादको सन्दर्भमा हेर्दा, वादी नेपाल सरकारले मूलतः प्रतिवादीले आफ्नो बैङ्क खातामा रकमाभाव भएको जानीजानी जाहेरवालालाई चेक काटिदिएको तर चेकमा उल्लिखित रकम भुक्तानी गर्न खाम्ने निक्षेप प्रतिवादीको खातामा मौज्जात नभएको कारण देखाई बैङ्कले चेक अनादर गरी भुक्तानी नदिएकोले बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) को कसूरमा सोही ऐनको दफा १५(१) बमोजिम प्रतिवादीलाई सजाय गरिपाउँ भनी अभियोग दाबी लिएको देखिन्छ।
१३. प्रतिवादीले आफूले नै सहिछाप गरी चेक काटेर दिएको कुरा समेत स्वीकार गरी बयान गरेको देखिन्छ। मिसिल संलग्न प्रमाणबाट रकमाभावमा चेक अनादर भई भुक्तानी हुन नसकेको तथ्य स्थापित भएको पनि देखिन्छ। वस्तुतः आफ्नो खातामा रकमाभाव भएको जानीजानी चेक काटिदिएको र त्यस्तो चेकबाट भुक्तानी हुन नसकी चेक अनादर भएको वा त्यस्तो चेकबाट रकम भुक्तानी लिने दिने गरी भएको क्रियालाई विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क र बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) दुबै कानूनी प्रावधानले कसूरको रूपमा समेटेको पाइन्छ। प्रस्तुत विवादमा प्रतिवादीको उक्त क्रिया दुई ऐनमध्ये कुन ऐनअन्तर्गतको कसूर हो ? अर्थात् प्रस्तुत विवादमा कुन ऐन आकर्षित हुन सक्ने हो ? भन्ने प्रारम्भिक प्रश्न प्रष्ट रूपमा यकिन हुनु आवश्यक देखिन आएको छ। यस सन्दर्भमा उक्त दुबै ऐनको प्रावधानलाई अवलोकन गरी हेर्दा देहायका ऐनले देहायबमोजिमको कानूनी व्यवस्था गरेको देखिन्छ।

^६ नेपाल कानून पत्रिका, २०६९ नि.नं.८८६० पृ.१०९६

विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४:-

१४. बैकिङ कारोवारलाई सुव्यवस्थित गर्नका लागि विनिमेय अधिकारपत्रको परिभाषा गर्ने र तत्सम्बन्धी अन्य व्यवस्था गर्ने उद्देश्यले बनाइएको यस ऐनको दफा १०७क. ले बैङ्कमा आफ्नो निक्षेप छैन वा निक्षेप भए पनि पर्याप्त छैन भन्ने जानीजानी कुनै व्यक्तिले चेक काटी कसैलाई हस्तान्तरण गरेमा र त्यसरी हस्तान्तरण गरिएको चेक भुक्तानीको लागि सम्बन्धित बैङ्कसमक्ष प्रस्तुत गर्दा पर्याप्त निक्षेप नभएको कारणबाट बैङ्कबाट चेक अनादर भएमा चेक काट्ने व्यक्तिबाट चेकमा उल्लिखित रकम र ब्याजसमेत धारकलाई भराई चेक काट्ने व्यक्तिलाई तीन महिनासम्म कैद वा तीन हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय हुने कानूनी व्यवस्था गरेको पाइन्छ। प्रस्तुत कानूनी व्यवस्थाले मूलतः आफ्नो खातामा निक्षेप छैन वा भए पनि पर्याप्त छैन भन्ने जानीजानी कुनै व्यक्तिले चेक काटेर कसैलाई दिएको र धारकले सो चेक सम्बद्ध बैङ्कसमक्ष प्रस्तुत गर्दा चेकमा उल्लिखित रकम भुक्तानी दिन पुग्ने निक्षेप खातामा मौज्जात नभएको कारणबाट भुक्तानी नदिई बैङ्कले चेक अनादर गरेको अवस्थालाई समेटेको देखिन्छ। यस कानूनी व्यवस्थाले भुक्तानी माग्ने धारकलाई कसूरदारको रूपमा उद्घोष गरेको छैन तर रकमाभावमा चेक काट्ने व्यक्तिलाई मात्र कसूरदारको रूपमा उद्घोष गरेको छ। सिद्धान्ततः खातामा रकम पर्याप्त नभएको कारणले भुक्तानी नहुने यस्तो चेकलाई बैङ्किङ प्रणालीमा Bad Cheque वा Bounce Cheque संज्ञा दिने गरिन्छ। Black's Law Dictionary मा Bad Cheque को अर्थ निम्नानुसार उल्लेख गरेको पाइन्छ :- **"A check which is dishonored on presentation for payment because of no, or insufficient, funds or closed bank account."**^७ वस्तुतः चेक अनादर हुने गरी चेक काट्नु हुँदैन भन्ने सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट देहायबमोजिमका कानूनी सिद्धान्तसमेत प्रतिपादन भइरहेको पाइन्छ :-

- "चेक भुक्तानी रोकेको र चेक फिर्ता भएको भन्ने उल्लेख गरेको देखिएकाले वादीको चेकको अनादर भएको...."^८
- "बिना आधार र कारण चेकको भुक्तानी रोकी नियमितरूपमा हुने भुक्तानी प्रणालीमा अविश्वास खडा गरी आफैले जारी गरेको चेकबाट हुने भुक्तानीमा अवरोध खडा गरेकोले सो प्रक्रियालाई चेकको अनादर गरेको मानी कालो सूचीमा राख्ने प्रक्रिया अगाडि बढाउने बैङ्कको कार्य कानून विपरीत रहेछ भनी मात्र नमिल्ने"^९

^७ Henry Compbell Black, Black's Law Dictionary, 6th edi., P. 139.

^८ सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, २०६३ पूर्णाङ्क ३४० पृ. ९।

^९ नेपाल कानून पत्रिका, २०६७ नि.नं.८३६९ पृ.६८७।

- "कसैले कसैको नाममा चेक काटेपछि सो चेकको भुक्तानी हुनुपर्दछ। चेक काट्ने र सो चेकको भुक्तानी रोक्ने हो भने यसले बैङ्किङ पद्धतिप्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्न नसकिने"^{१०}
- बैङ्कमा रहेको खातामा पर्याप्त निक्षेप नभएको अवस्थामा चेक काटी वादीलाई दिएको कुरा निर्विवाद रूपमा स्थापित भई चेक अनादर गरेकोले प्रतिवादीहरूलाई विनिमय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क. अनुसार.....जरिवाना हुने"^{११}

बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ :-

१५. बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको कारोवारमा हुन सक्ने कसूरजन्य कार्यबाट बैङ्क तथा वित्तीय प्रणालीमा पर्ने असर र जोखिमलाई न्यून गरी बैङ्क तथा वित्तीय प्रणालीप्रति विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले बनाइएको यस ऐनको दफा ३ ले कसैले पनि बैङ्क वा वित्तीय संस्थामा खाता खोल्दा वा रकम भुक्तानी माग गर्दा देहायको कार्य गर्न नहुने कानूनी व्यवस्था गरेको पाइन्छ :-
- (क) नक्कली कागजात पेश गरी खाता खोल्न वा जानीजानी खाता खोल्दिन,
  - (ख) कानूनबमोजिम बाहेक काल्पनिक वा अन्य व्यक्ति वा संस्थाको नाममा खाता खोल्न वा खाता खोल्दिन,
  - (ग) आफूले काटेको चेकलाई खाम्ने रकम आफ्नो खातामा नभएको जानीजानी चेक काटी भुक्तानी लिन वा दिन,
१६. प्रस्तुत विवादसँग सम्बद्ध दफा ३ को खण्ड (ग) ले मूलतः आफूले काटेको चेकलाई खाम्ने रकम आफ्नो खातामा नभएको जानीजानी चेक काटी भुक्तानी लिने वा दिने कार्यलाई निषेध गरी त्यस्तो कार्य गर्नेलाई कसूरदारको रूपमा समेटेको देखिन्छ। प्रस्तुत दफा ३ मा प्रयुक्त "खाता खोल्न वा खोल्दिन" र "भुक्तानी लिन वा दिन" जस्ता शब्दावलीले खाता खोल्ने र भुक्तानी लिने सेवाग्राही मात्र होइन, त्यस्तो खाता खोल्दिने र भुक्तानी दिने कार्यमा संलग्न बैङ्कको कर्मचारीसमेत कसूरदारको रूपमा समेटेको देखिन्छ।
१७. वस्तुतः बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) को कसूर स्थापित हुनका लागि आफ्नो खातामा पर्याप्त निक्षेप नभए तापनि चेक काटी भुक्तानी लिएकै अवस्था हुनुपर्ने सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट "यी निवेदक विकास पौडेल जनरल फाइनेन्स लिमिटेडको ग्राहक र ऋणी भएको र निजले उक्त संस्थाबाट ऋण लिन धितो दिइरहेको अवस्था भए पनि आफ्नो खातामा पर्याप्त निक्षेप नभएको अवस्थामा चेक काटी भुक्तानी लिएको देखिँदा

^{१०} नेपाल कानून पत्रिका, २०६८ नि.नं.८६२७ पृ.८९३।

^{११} नेपाल कानून पत्रिका, २०७० नि.नं.८९५० पृ.१३७।

सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) अन्तर्गतको कार्य देखिएको...."^{१२} भनी व्याख्या भएको पाइन्छ।

१८. माथि उल्लिखित दुबै ऐनको कानूनी प्रावधान र तत्सम्बन्धमा प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्तहरू समेतको अध्ययन गरी हेर्दा यी दुबै कानूनी प्रावधानमा आफूले काटेको चेकको रकम भुक्तानी दिन खाप्ने निक्षेप आफ्नो खातामा नभएको कुरा जानीजानी चेक काट्ने क्रिया समान रूपमा समाहित भएको देखिए तापनि देहायबमोजिमका केही आधारभूत अन्तर रहेको देखिन्छ:-

विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क. को कानूनी प्रावधान	बैङ्किङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) को कानूनी प्रावधान
क. यसमा चेक खिच्ने (Drawer) ले चेक काटी धारक (Bearer) लाई दिने क्रिया उल्लेख छ।	क. यसमा चेक खिच्ने (Drawer) ले चेक कसैलाई दिने क्रिया उल्लेख छैन।
ख. यसमा धारक (Bearer) को उपस्थिति अनिवार्य हुन्छ।	ख. यसमा धारक (Bearer) को अनिवार्यता देखिंदैन।
ग. यसमा चेक अनादर हुन्छ।	ग. यसमा चेक अनादर नभई भुक्तानी हुन्छ।
घ. यसमा खातामा पर्याप्त निक्षेप नभएको कारणले चेकबमोजिमको रकम भुक्तानी भएको हुँदैन।	घ. खातामा पर्याप्त निक्षेप नभए पनि चेकबमोजिमको रकम भुक्तानी लिने दिने क्रिया सम्पन्न भैसकेको हुन्छ।
ङ. यसमा चेक खिच्ने (Drawer) व्यक्ति मात्र कसूरदार हुन्छ।	ङ. यसमा चेकबमोजिमको रकम लिने दिने दुबै पक्ष कसूरदार हुन्छन्।
च. यसमा धारकलाई हानी नोक्सानी भएको हुन्छ।	च. यसमा बैङ्कलाई हानी नोक्सानी भएको हुन्छ।
छ. यो व्यक्तिवादी फौजदारी मुद्दा हो।	छ. यो सरकारवादी फौजदारी मुद्दा हो।
ज. कसूरदारलाई कैद वा जरिवाना वा दुबै सजाय हुन्छ।	ज. कसूरदारलाई जरिवाना मात्र हुन्छ।
झ. चेक खिच्ने (Drawer) पक्षबाट चेकमा उल्लिखित रकम र व्याजसमेत धारक (Bearer) लाई भराई दिने व्यवस्था छ।	झ. यसमा त्यस्तो व्यवस्था देखिंदैन।

^{१२} सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, २०७० पूर्णाङ्क ५०२ पृ.२२।

१९. यसरी दुबै कानूनी प्रावधानमा परिभाषित कसूरको प्रकृति र तिनमा रहेका आधारभूत अन्तरको अवलोकन पश्चात् प्रस्तुत विवादमा मिसिल संलग्न सम्पूर्ण प्रमाण कागजहरूसमेत अध्ययन गरी हेर्दा देहायका तथ्यहरू निर्विवाद रूपमा स्थापित भएको देखिन्छ :-

- प्रस्तुत मुद्दाको प्रतिवादीले आफ्नो खातामा पर्याप्त निक्षेप नभएको जानीजानी बुझाउनु पर्ने रकम बापत जाहेरवालालाई चेक काटेर दिएको।
- प्रतिवादीको खातामा चेकबमोजिमको रकम भुक्तानी दिन पर्याप्त मौज्जात नहुँदा बैंकले चेक अनादर गरी रकम भुक्तानी नभएको।
- रकम भुक्तानी नभएको कारणबाट मर्का पर्ने पक्ष धारक (Bearer) जाहेरवाला भएको।
- रकम भुक्तानीको क्रिया नै नभएकोले चेक खिच्ने (Drawer) पक्ष बाहेक अरुलाई कसूरदार भन्न सकिने अवस्था नदेखिएको।

२०. माथि उल्लिखित तथ्यहरूबाट प्रस्तुत विवादमा मूलतः खातामा रकमाभाव भएको कारणले चेक अनादर भई रकम भुक्तानी हुन नसकेको देखिन्छ। यसरी बैंकको खातामा रकमाभाव भएको कारणले चेक अनादर भएको अवस्थामा विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क. नै आकर्षित हुने देखिन्छ। तर आफूले काटेको चेकलाई खाम्ने रकम आफ्नो खातामा नभएको जानीजानी चेक काटी भुक्तानी लिने दिने कार्य सम्पन्न भइसकेको अवस्थामा भने बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) आकर्षित हुने देखिन्छ।

२१. वस्तुतः रकमाभावको कारणले चेक अनादरसम्म भएको तर रकम भुक्तानी नै नभएको अवस्थामा अर्थात् अभियोजित अपराधका आवश्यकीय तत्त्वहरूको अभावमा बलपूर्वक व्याख्या गरी बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) आकर्षित हुन्छ भन्न माथि उल्लिखित कानूनी सिद्धान्त, फौजदारी न्यायका मान्य सिद्धान्त र कठोर व्याख्याको सिद्धान्त (Principle of strict construction) ले अनुमति प्रदान गर्दैन। तसर्थ प्रस्तुत विवादमा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) एवं दफा १५(१) आकर्षित हुन सक्ने अवस्था देखिएन।

२२. दोश्रो प्रश्नको सन्दर्भमा विचार गर्दा, माथि विवेचित आधार र कारणबाट प्रस्तुत मुद्दा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गतको नभई विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ अन्तर्गतको हो। बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १८ ले सो ऐनअन्तर्गत सजाय हुने मुद्दा नेपाल सरकार वादी हुने र त्यस्तो मुद्दा सरकारी मुद्दासम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची -१ मा समावेश हुने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ ले उक्त ऐनको अनुसूची -१ मा समाविष्ट भएको मुद्दाको अनुसन्धान प्रहरीबाट हुने र सरकारी वकीलले मुद्दा दायर गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। मिति २०६६।४।५ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गतका मुद्दा सम्बन्धित वाणिज्य इजलासमा दायर हुने गरी तोकिएको हुँदा सो ऐन अन्तर्गतका मुद्दा हेर्ने

अधिकारक्षेत्र (Jurisdiction) यस अदालतको वाणिज्य इजलासमा अन्तर्निहित रहेकोमा विवाद छैन। तर विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क. अन्तर्गतको मुद्दा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची -१ मा समावेश भएको देखिँदैन। अतः उक्त ऐनको दफा १०७क. अन्तर्गतको मुद्दा व्यक्तिवादी हुने देखिन्छ। त्यस्तो मुद्दाको अनुसन्धान गर्ने र अभियोग लगाउने अधिकार क्रमशः प्रहरी अधिकृत र सरकारी वकीललाई प्रचलित कानूनले प्रदान गरेको पाइँदैन। यसको साथै प्रचलित कानूनले त्यस्तो मुद्दाको शुरु कारवाही र किनारा गर्ने अधिकारक्षेत्र (Jurisdiction) यस अदालतको वाणिज्य इजलासलाई प्रदान गरेको पनि देखिँदैन। अतः प्रस्तुत विवाद हेर्ने अधिकारक्षेत्र (Jurisdiction) यस अदालतको वाणिज्य इजलासमा अन्तर्निहित रहेको अवस्था देखिएन। मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको ३५ नं. ले अधिकारक्षेत्रको अभावमा गरिएको निर्णय निस्प्रभावित हुन्छ भनी उद्घोष गरेको पाइन्छ। यस सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट "कुनै न्यायिक निकायले आफ्नो अधिकारक्षेत्र बाहिरको मुद्दा हेरेर छिनेको बदर हुने...."^{१३} भनी कानूनी सिद्धान्त समेत प्रतिपादन भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क. अन्तर्गत पर्ने मुद्दाको शुरु कारवाही र किनारा गर्न अधिकारक्षेत्रको सिद्धान्त (Principle of Jurisdiction) ले यस अदालतको वाणिज्य इजलासलाई अनुमति प्रदान गर्दैन।

२३. अब अन्तिम प्रश्नको सन्दर्भमा विचार गर्दा, सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा २७ ले सो ऐनबमोजिम नेपाल सरकार वादी भई दायर भएको कुनै मुद्दा अनुसूची -१ वा २ भित्र नपर्ने भन्ने देखिएमा अदालतले आदेश दिई सरोकारवाला व्यक्तिलाई झिकाई निजले सकार गरेमा वादी पक्ष कायम गरी सोही मुद्दाको मिसिलबाट प्रचलित कानूनबमोजिम कारवाही किनारा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। यस कानूनी व्यवस्थाबमोजिम प्रस्तुत सरकार वादी बैकिङ कसूर मुद्दालाई व्यक्तिवादी चेक अनादर मुद्दामा परिणत गर्दा जाहेरवालालाई वादी पक्ष कायम गरी सोही मुद्दाको मिसिलबाट प्रचलित कानूनबमोजिम कारवाही किनारा गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसको साथै जाहेरवालालाई वादी पक्ष कायम गरेपछि यो मुद्दा हेर्ने अधिकारक्षेत्र यस अदालतको वाणिज्य इजलासको नभई सम्बद्ध जिल्ला अदालतको हुन्छ। तर यस अदालतमा दायर भएको प्रस्तुत मुद्दाको सक्कल मिसिल कारवाही र किनाराका लागि मातहतका जिल्ला अदालतमा सार्न वा पठाउन मिल्ने कानूनी आधार देखिँदैन। यस सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट देहायबमोजिमका कानूनी सिद्धान्त समेत प्रतिपादन भइरहेको पाइन्छ :-

^{१३} नेपाल कानून पत्रिका, २०४२ नि.नं.२३१५ पृ.३०५।

- "अनधिकृत निकायबाट भएको कारवाही र निर्णय बदर हुने अवस्थामा फेरी कारवाही र निर्णय हुनका लागि मुद्दा अधिकारप्राप्त निकायमा पठाउने व्यवस्था नै कानूनले गरेको छैन।"^{१४}
- "कुनै न्यायिक निकायले आफ्नो अधिकारक्षेत्र बाहिरको मुद्दा हेरेर छिनेको बदर हुने भएपछि सो परिरहेको मुद्दाबाट फेरी कारवाही किनारा गर्न भनी उक्त मुद्दा अधिकार प्राप्त निकायमा पठाउने व्यवस्था प्रचलित नेपाल कानूनमा भएको पाइन्छ।"^{१५}
- सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा उजुर गर्न जानुपर्नेमा कानूनी बाटो छोडी बा.अ.अ. मा दिएको उजुरी क्षेत्राधिकारभित्र नपर्ने।"^{१६}
- "पुनरावेदन अदालतमा परेको फिरादलाई सरुवा गरी जिल्ला अदालतमा पठाउने व्यवस्था कानूनले गरेको देखिन आउँदैन।"^{१७}

२४. यस परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत मुद्दालाई सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा २७ बमोजिम अर्को मुद्दामा परिणत गरी साधिकार अदालतमा मुद्दा सार्न प्रचलित कानूनले अनुमति प्रदान गर्दैन।

२५. माथि विवेचित आधार एवं कारणबाट प्रस्तुत मुद्दा सरकारी मुद्दासम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची -१ मा समावेश भएको बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) अन्तर्गतको सरकार वादी मुद्दाको रूपमा देखिएन। अतः यस मुद्दाको शुरु कारवाही र किनारा गर्ने अधिकारक्षेत्र यस अदालतको वाणिज्य इजलासमा अन्तर्निहित रहेको नहुँदा मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको १८० नं. ले अभियोग दावी खारेज हुने ठहर्छ।

(द्वारिकामान जोशी)

न्यायाधीश

माननीय न्यायाधीश श्री हरिप्रसाद बगालेको छुट्टै राय:-

२६. प्रस्तुत मुद्दाको मिशिल अध्ययन गरिहेर्दा, प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाले आफ्नो खातामा रकम नै नभएको जानी जानी सो खाताको चेक काटी जाहेरवालालाई दिएको र निजको उक्त कार्य बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३ (ग) बमोजिमको कसूर हुँदा निज प्रतिवादी श्रीराम त्वायनालाई ऐ. ऐनको दफा १५ (१) बमोजिम कारवाही र सजाय गरिपाउँ भन्ने

^{१४} नेपाल कानून पत्रिका, २०३० नि.नं.७७७ पृ.३०२।

^{१५} नेपाल कानून पत्रिका, २०४२ नि.नं.२३१५ पृ.३०५।

^{१६} नेपाल कानून पत्रिका, २०४७ नि.नं.४०८९ पृ.२०५।

^{१७} नेपाल कानून पत्रिका, २०५५ नि.नं.६६०५ पृ.५४९।

अभियोग माग दावी लिएको देखिन्छ। आज सुनुवाईको लागी यस संयुक्त इजलाशमा पेश हुँदा माननीय न्यायाधीश द्वारिकामान जोशीज्यूबाट प्रस्तुत मुद्दा विनिमेय अधिकार पत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७ क.नं. अन्तर्गतको कसूरभिन्न पर्ने भई सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ मा समावेश भएको बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३ (ग) अन्तर्गतको सरकारवादी फौजदारी कसूर अन्तर्गत पर्ने नदेखिएकोले यस मुद्दाको कारवाही र किनारा गर्ने अधिकारक्षेत्र यस अदालतको वाणिज्य इजलासमा अन्तर्निहित रहेको नहुँदा मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको १८० नं. बमोजिम अभियोग मागदावी खारेज हुने ठहर्छ भनी राय व्यक्त गर्नु भएकोले उक्त रायमा सहमत हुन नसकी प्रस्तुत मुद्दामा निम्नानुसारको छुट्टै राय व्यक्त गरेको छु।

२७. यसमा वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विशेष सरकारी वकिल कार्यालय काठमाडौँका विद्वान् शाखा अधिकृत श्री कल्पना राईले आफ्नो खातामा रकम नभएको जानी जानी चेक काटी दिने प्रतिवादीको कार्य बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३ (ग) बमोजिमको कसूर भएकोले निजलाई अभियोग मागदावी बमोजिमको कसूर ठहर गरी ऐ. ऐनको दफा १५ (१) बमोजिम जरिवाना हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहससमेत सुनियो।
२८. उपर्युक्त अनुसारको तथ्य एवं बहस जिकिर रहेको प्रस्तुत मुद्दामा यस इजलासका सहयोगी माननीय न्यायाधीश ज्यूले व्यक्त गर्नु भएको रायसमेतलाई विचार गर्दा अभियोग-पत्रमा उल्लेखित प्रतिवादीको क्रिया विनिमेय अधिकार पत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७ क बमोजिमको कसूर हो वा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३ (ग) बमोजिमको कसूर हो ? भन्ने सम्बन्धमा निक्यौल गर्नु पर्ने देखियो।
२९. सर्वप्रथम विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क बमोजिमको कसूर कस्तो प्रकृतिको कसूर हो र कस्तो क्रिया भएमा उक्त ऐन अन्तर्गत कसूर कायम हुन्छ भन्ने सम्बन्धमा विनिमय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ कुन उद्देश्यले आएको हो भन्ने विधायिकी मनसाय बुझ्न उक्त ऐनको प्रस्तावना समेतलाई ध्यान दृष्टि दिई हेर्न आवश्यक हुन्छ। सो ऐनको प्रस्तावनामा "बैंकिङ कारोबारलाई सुव्यवस्थित (Good Management) गर्नको लागि विनिमेय अधिकारपत्रको परिभाषा गर्न र तत्सम्बन्धमा अन्य व्यवस्था गर्न आवश्यक भएकोले यो ऐन बनाउनु परेको" भन्ने देखिन्छ। यसले खास गरी कारोबारको रूपमा भुक्तानी दिने लिखतहरूको निश्चितता र विश्वसनियतालाई व्यवस्थित गरेको पाइन्छ। त्यस्ता भुक्तानी कारोबार चेक मार्फत् पनि हुने र चेकअनुसारको रकम बैंकमा निक्षेप नभएको कारणबाट चेक अनादर हुने गरेका घटनाक्रम बढ्न गएको कारण यो ऐन बनेको ५ वर्षपछि संशोधन भई २०३९।७।३ देखि मात्र चेक अनादर हुने क्रिया गरी चेक काट्ने व्यक्तिलाई जरिवाना तथा

कैदको सजाय गर्ने र धारकलाई चेकको साँवा ब्याजसमेतको रकम भराई दिने गरी यो ऐन संशोधन भई दफा १०७क थप भएको पाईन्छ। साथै उक्त कसूर दुनियावादी हुने कसूरअन्तर्गत पर्ने देखिन्छ।

३०. उक्त विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क. को सामान्य प्रावधानले मात्र बिस्तारित बैकिङ कारोवारमा हुन सक्ने बनावटी, नक्कली र छलकपटपूर्ण कसूरजन्य क्रियाकलापलाई व्यक्ति विशेषले चलाउने मुद्दाको कारवाहीको माध्यमबाट नियन्त्रण गर्न र कसूरदारलाई कानूनी दायरामा ल्याउन पर्याप्त र प्रभावकारी हुन नसकेको महशुस गरी उक्त ऐनको दफा १०७ क. लाई विस्थापित नगरी यथावतै रहन दिई विशेष प्रकृतिको छुट्टै बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐनको आवश्यकता महशुस गरी विधायिकाले बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ जारी गरेको छ। उक्त ऐनको प्रस्तावनाले छुट्टै ऐन बनाउनु परेको अवस्थालाई इङ्कित गरेको छ। जसमा "बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कारोवारमा हुन सक्ने कसूरजन्य कार्यबाट बैंक तथा वित्तीय प्रणालीमा पर्ने असर र जोखिमलाई न्यून गरी बैंक तथा वित्तीय प्रणालीप्रति विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्न बैकिङ कसूर तथा सजायका सम्बन्धमा कानूनी व्यवस्था गर्न आवश्यक" भएको भन्ने वाक्यांश राखिएको छ। साथै ऐनले कसूर र कारोवारको मात्रा र परिणाम हेरी जरीवाना, कैद र नोक्सानी विगो समेत भराउने व्यवस्था गर्नुका साथै कसूरदारलाई कानूनी दायरामा ल्याई प्रभावकारी नियन्त्रण गर्न यस ऐनअन्तर्गतको कसूरलाई सरकारवादी मुद्दाअन्तर्गत राखी सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची -१ मा समावेश गरी सरकारी श्रोत साधन, शक्ति र संयन्त्रको माध्यमबाट अपराध अनुसन्धान गर्ने व्यवस्था समेत गरेको छ।

३१. यसरी यी दुवै ऐनले खातामा निक्षेप नरहेको रकमको जानीजानी चेक काटी धारकलाई चेक दिने कार्यलाई कसूर कायम गरेको भए तापनि कारवाहीको प्रक्रिया भने दुनियावादी र सरकारवादी छुट्टाछुट्टै प्रकृतिको मुद्दा हुने भएको र मर्का पर्ने पक्षले कारवाहीको प्रभावकारीता अनुरूप कुनै एक ऐनको प्रक्रिया रोज्न पाउने नै हुन्छ। त्यसमाथि पनि यी जाहेरवालाहरू र प्रतिवादीबीचको व्यवहारको हिसाब किताब बैकिङ कारोवार अन्तर्गतको रकम नभई आपसी काम व्यवहारको लेनादेनाको हिसाब देखिन्छ। तथापि त्यस्तो व्यवहारको रकम भुक्तानी गर्न प्रतिवादीले चेक काटी बैंक मार्फत भुक्तानी गर्ने बाटो अवलम्बन गरी आफ्नो बैंक खातामा नभएको रकमको चेक काटी बनावटी र छलकपटपूर्ण कार्य गरेकोले चेक बाउन्स भएको हुँदा निजको कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) अन्तर्गतको परिभाषित कसूरभित्र पर्न जाने नै देखिन्छ। यस्तो कसूरजन्य कार्यको कारवाही उठान गर्न जाहेरवालाहरूले सरकारवादी मुद्दाअन्तर्गतको प्रक्रिया अवलम्बन गरी जाहेरी दिएको पाइन्छ। प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीले जाहेरवालहरूलाई आफ्नो बैंक खातामा रकम भएको विश्वास दिलाई चेक काटी दिएको र जाहेरवालाहरूले समेत विश्वासमा परी चेक मार्फत रकम भुक्तानी लिने गरी चेक बुझी लिएको मान्नुपर्ने नै देखियो। बैंकको चेक तथा ड्राफ्टलाई पनि वित्तीय

कारोवारसँग सम्बन्धीत कानूनहरूले माग्नसाथ बैकले भुक्तानी दिने आधिकारीक लिखत नै मानेको छ। यस्तो लिखत मार्फत बुझ्नेको रकमलाई पनि भुक्तानी लिने वा दिने कार्यभित्रै परेको मान्नुपर्ने हुन्छ। तसर्थ, प्रतिवादीले जाहेरवालालाई धोका दिने गलत मनसायले चेक मार्फत भुक्तानी दिएको उक्त क्रियालाई बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३(ग) अन्तर्गतको कसूरभित्र पर्ने अवस्था विद्यमान देखियो। प्रस्तुत मुद्दामा उक्त ऐन अनुसार अभियोजन गरेको कार्यलाई अन्यथा भन्न मिल्ने अवस्था देखिंदैन। प्रतिवादीले गरेको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गत नपर्ने र विनिमय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ अन्तर्गतको कसूर हुँदा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूचि १ र २ भित्र नपर्ने प्रकृतिको कसूर देखिनुका साथै यस मुद्दाको शुरु कारवाही र किनारा गर्ने अधिकार क्षेत्र यस वाणिज्य इजलाशालाई नभएको भन्ने समेतको आधारमा प्रस्तुत अभियोग मागदावी नै खारेज हुने ठहर्छ भन्ने रायब्यक्त गर्नु हुने माननीय न्यायाधीश श्री द्वारिकामान जोशीज्यूको रायसँग सहमत हुन सकिएन।

३२. यसमा प्रतिवादी उपर मिति २०७०।८।१७ मा प्रस्तुत मुद्दाको अभियोगपत्र दायर भएको देखिएको र प्रतिवादीले यस अदालतमा बयान गर्दा जाहेरवालालाई नवदुर्गा फाइनान्सबाट भुक्तानी पाउने गरी दिएको चेकअनुसारको रकम रु. ५,५०,०००। बुझाई सकेको छु र यसै विषयमा भक्तपुर जिल्ला अदालतमा ठगी मुद्दा चलेकोमा उक्त मुद्दाबाट सफाई पाईसकेको छु भनि बयान गरेको देखियो। साथै निजले बयानसाथ पेश गरेको प्रतिवादीलाई उक्त रकम बुझाएको मिति २०७०।४।३२ को भरपाई कागजको प्रतिलिपि र जाहेरवालाले भक्तपुर जिल्ला अदालतमा २०७०।११।२१ मा गरेको बकपत्रको प्रतिलिपि हेर्दा समेत यी प्रतिवादीले जाहेरवालालाई उक्त चेकबमोजिमको रकम बुझाई चुक्ता गरिसकेको भन्ने उल्लेख भएको पाइयो। यसरी अभियोगपत्र दायर हुनु पूर्व नै जाहेरवालालाई दिएको चेकबमोजिमको रकम प्रतिवादीले प्राप्त गरी सकेको अवस्था विद्यमान रहेकोले प्रस्तुत मुद्दामा अभियोग माग दावीबमोजिम प्रतिवादीलाई आरोपित कसूरमा सजाय गर्न न्यायोचित नदेखिँदा प्रतिवादीले आरोपित कसूरबाट सफाई पाउने ठहर्छ।

३३. यस इजलाशका सहयोगी माननीय न्यायाधीश श्री द्वारिकामान जोशी ज्यूले प्रस्तुत मुद्दा उक्त बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गत नपर्ने र विनिमय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ अन्तर्गतको कसूर हुँदा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूचि १ र २ भित्र नपर्ने प्रकृतिको कसूर देखिनुका साथै यस मुद्दाको शुरु कारवाहि र किनारा गर्ने अधिकारक्षेत्र यस वाणिज्य इजलाशालाई नभएको भनी अभियोग पत्र नै खारेज गर्ने ठहर गर्नु भएको रायमा सहमत हुन नसकेकोले प्रस्तुत मुद्दा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८ (४) र पुनरावेदन

अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ११ बमोजिम प्रस्तुत मुद्दा तेश्रो न्यायाधीशको इजलास समक्ष पेश गर्नु।

.....
(हरिप्रसाद बगाले)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - नवराज कार्की

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७० साल चैत्र १९ गते रोज ४ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
एकल वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री बाबुराम रेग्मी
फैसला

सम्बत् २०७१ सालको मुद्दा नं. ०७१-CB-०००७

इजलास नं. :- १

निर्णय नं. :- ०२

मुद्दा:- बैकिङ कसूर।

बीरलाल तामाङको जाहेरीले नेपाल सरकार .....१ वादी
विरुद्ध
जिल्ला भक्तपुर, भ.पु.न.पा.वडा नं. १३ बस्ने गोपीलालको नाति कृष्णभक्तको छोरा वर्ष
४३ को श्रीराम त्वायना .....१ प्रतिवादी

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(४) बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकारभित्र परी
दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. श्रीराम त्वायनाले म सँग घर व्यवहार सञ्चालन गर्ने भनी मिति २०६८।१२।१३ गते रु.
५,५०,०००।- (पाँच लाख पचास हजार) सापट लिएकोमा निजले मिति २०६९।९।१२
गतेको दिनमा नवदुर्गा फाइनेन्सको चेक नं. ONBO १४०४४६ को म जाहेरवालाको नाउँको
चेक काटी दिएकोमा उक्त चेक लिई बैंक जाँदा निजको खातामा सो चेक बराबरको रकम
नभएको र मैले निजलाई पटक पटक जानकारी गराउँदासमेत श्रीराम त्वायनाले भोली भोली
भन्दै नदिएको हुँदा उक्त बैंकबाट चेक बाउन्स गराई ल्याएको र हालसम्म पनि निजले मलाई
पैसा दिने कुनै कार्य नगरेकोले कानूनबमोजिम कारवाही गरी उक्त रकमसमेत दिलाई पाऊँ
भन्नेसमेत व्यहोराको मिति २०७०।२।१६ को बीरलाल तामाङको जाहेरी दरखास्त।
२. श्रीराम त्वायनाले बीरलाल तामाङसँग घर व्यवहार सञ्चालन गर्ने भनी मिति २०६८।१२।१३
गते रु. ५,५०,०००।- (पाँचलाख पचास हजार) सापट लिएकोमा निज श्रीराम त्वायनाले
मिति २०६९।९।१२ गतेको दिनमा नवदुर्गा फाइनेन्सको चेक नं. ONBO १४०४४६ को
चेक काटी दिएकोमा उक्त चेक लिई बैंक जाँदा निजको खातामा सो चेक बराबरको रकम
नभएको र निजलाई पटक पटक जानकारी गराउँदासमेत निजले भोली भोली भन्दै नदिएकाले

श्रीराम त्वायनाले जानी जानी रकम नभएको चेक काटी जाहेरवालालाई झुक्यानमा पारी ठगी गरेकोमा कानूनबमोजिम कारवाही गरिपाउँ भनी एकै मिलानको हरिप्रसाद लामा र प्रेम तामाङको मिति २०७०।८।८ गतेको कागज।

३. Insufficient Fund भनी नवदुर्गा फाइनेन्स कम्पनी लि. ले दिएको Cheque Returned Advice ।
४. प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाले के कस्तो अपराध गरेको हो र निज प्रतिवादीलाई के कस्तो सजायको मागदावी लिने हो भन्ने सम्बन्धमा हालसम्म संकलित मिसिल कागजातहरू अध्ययन गरी हेर्दा प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाले जाहेरवाला वीरलाल तामाङसँग घर व्यवहार सञ्चालन गर्ने भनी मिति २०६८।१२।१३ गते रु. ५,५०,०००।- (पाँच लाख पचास हजार) सापटी लिएकोमा निज श्रीराम त्वायनाले मिति २०६९।९।१२ गतेको दिनमा नवदुर्गा फाइनेन्सको को चेक नं. ONBO १४०४४६ काटी दिएकोमा उक्त चेक लिई बैंक जाँदा निजको खातामा सो चेक बराबरको रकम नभएको र निज श्रीराम त्वायनालाई पटक पटक जानकारी गराउँदा समेत निजले भोली भोली भन्दै नदिएकोले निजले जानी जानी रकम नभएको चेक काटी जाहेरवालालाई झुक्यानमा पारी बैकिङ्ग कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३ को खण्ड (ग) बमोजिमको कसूर गरेकोले निज प्रतिवादीलाई सोही ऐनको दफा १५ (१) बमोजिम सजाय हुन मागदावी लिइएको मिति २०७०।८।१६ को अभियोग।
५. मैले रु. ५ लाख ५० हजारको चेक निज जाहेरवालाको नाममा काटी नवदुर्गा फाइनेन्स लि. मा पठाएको हो, त्यतिखेर मैले र निज जाहेरवाला वीरलाल तामाङ बीच सल्लाह भै पछि सो रकम तिर्ने गरि त्यतिबेला व्यवहार मिलाएको हो। यसै विषयको ठगी मुद्दा श्री भक्तपुर जिल्ला अदालतमा चढी फैसला भएको पनि हसा दिन जति भयोहोला, मैले तिर्नु पर्ने रकम सबै निज जाहेरवालालाई बुझाई सकेकोले मैले सफाई पाइसकेको अवस्था छ। श्री भक्तपुर जिल्ला अदालतले निज जाहेरवालालाई बुझी निजले मबाट पाउनु पर्ने रकम पाइसकेको व्यहोरा लेखाई मैले सफाई पाएको हो। म र निज जाहेरवाला बीच कुनै लेनदेन व्यवहार बाँकी छैन। मलाई सो कुरा थाहा थियो, तर दुबै जनाको त्यतिखेरको व्यवहार मिलाउन मैले सो चेक काटेको अवस्था हो। निज जाहेरवालाले रकम पाएको छैन भन्ने अवस्था छैन। हामी जाहेरवाला र म बीचको लेनदेन व्यवहार हाल आएर मिली सकेकोले सो ऐन बमोजिम मलाई सजाय हुनु पर्ने अवस्था छैन, मैले अदालतबाट सफाई पाउनु पर्छ भन्ने प्रतिवादी श्रीराम त्वायना को मिति २०७०।१२।६ को बयान।
६. यी प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाले यस अदालतमा बयान गर्दा मैले जाहेरवालाको सम्पूर्ण रकम बुझाई सकेको छु भनी जाहेरवालाले पनि सबै रकम लिई पाइसकेको व्यहोरा श्री भक्तपुर जिल्ला अदालतमा गरेको वकपत्रको प्रतिलिपि बयान साथ पेश गरेको देखिए तापनि निजले जाहेरवालालाई आफैले सही गरी रु.५,५०,०००।- को चेक जारी गरेको कुरामा सावित

रहेको र उक्त चेक खातामा रकम नभएको भनी नवदुर्गा फाईनान्स कं.लि. को रिटर्न स्लीप रहेको देखिएको समेत मिसिल संलग्न तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट निज प्रतिवादी कसूरदार देखिन आएको हुँदा निज उपर लिएको आरोपित कसूर समेतलाई बिचार गर्दा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरे बमोजिम हुने गरी हाललाई मुलुकी ऐन अ.बं. ११८ को देहाय (५) (१०) नं. अनुसार श्री प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाबाट रु. २,०००। (दुई हजार) नगद वा सो बराबरको जेथा जमानत वा बैंक ग्यारेन्टी दिए लिई मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।१२।६ को आदेश।

७. यस मुद्दाको सुरु कारवाही र किनारा गर्ने अधिकार क्षेत्र यस अदालतको बाणिज्य इजलासमा अन्तर्निहित रहेको नहुँदा मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको १८० नं. बमोजिम अभियोग दावी खारेज हुने ठहर्छ भनी रायव्यक्त गर्नुहुने माननीय न्यायाधीश श्री द्वारिकामान जोशीको मिति २०७०।१२।१९ को निर्णय।
८. यस इजलासका सहयोगी माननीय न्यायाधीश श्री द्वारिकामान जोशीज्यूले प्रस्तुत मुद्दा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गत नपर्ने र विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ अन्तर्गतको कसूर हुँदा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची १ र २ भित्र नपर्ने प्रकृतिको कसूर देखिनुका साथै यस मुद्दाको सुरु कारवाही र किनारा गर्ने अधिकारक्षेत्र यस बाणिज्य इजलासलाई नभएको भनी अभियोगपत्र नै खारेज गर्ने ठहर गर्नु भएको रायमा सहमत हुन नसकेकोले प्रस्तुत मुद्दा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८ (४) र पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ११ बमोजिम प्रस्तुत मुद्दा तेश्रो न्यायाधीशको इजलास समक्ष पेश गर्नु भन्ने माननीय न्यायाधीश श्री हरिप्रसाद बगालेको मिति २०७०।१२।१९ को निर्णय।

ठहर खण्ड

९. संयुक्त इजलासका माननीय न्यायाधीशहरू बीचमा मतैक्य हुन नसकी नियमानुसार यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत बैंकिङ कसूर मुद्दामा वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित पुनरावेदन सरकारी वकील कार्यालय पाटनका विद्वान उप-न्यायाधिवक्ता श्री गोविन्द उपाध्यायले गर्नु भएको बहस समेत सुनी मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा संयुक्त इजलासमा रहनु भएका माननीय न्यायाधीशहरू मध्ये कुन राय मिलेको छ भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आएको छ।
१०. निर्णयतर्फ विचार गर्दा, प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाले आफ्नो बैंक खातामा खाम्ने रकम नभएको जानीजानी जाहेरवालालाई चेक काटी दिई रकम झिक्न जाँदा खातामा पर्याप्त रकम नभई चेक फिर्ता हुन आएकोले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३ को खण्ड(ग) को कसूरमा सोही ऐनको दफा १५को दफा (१) बमोजिम सजाय गरी पाउँ भन्ने अभियोग दावी लिएको देखियो। उल्लेखित ऐनको दफा ३ को खण्ड (ग) मा "आफूले काटेको चेकलाई

खाम्ने रकम आफ्नो खातामा नभएको जानीजानी चेक काटी भुक्तानी लिन वा दिन नहुने" भन्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ। त्यसरी उक्त खण्ड (ग) द्वारा निषेधित काम गरेमा सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा (१) मा कसूरको मात्रा अनुसार १० हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुने व्यवस्था भएको पाइन्छ।

११. त्यसैगरी, विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क मा "बैंकमा आफ्नो निक्षेप छैन वा निक्षेप भएपनि पर्याप्त छैन भन्ने जानीजानी कुनै व्यक्तिले चेक काटी कसैलाई हस्तान्तरण गरेमा र त्यसरी हस्तान्तरण गरिएको चेक भुक्तानीको लागि सम्बन्धित बैंक समक्ष प्रस्तुत गर्दा पर्याप्त निक्षेप नभएको कारणबाट बैंकबाट चेक अनादर भएमा चेक काट्ने व्यक्तिबाट चेकमा उल्लेखित रकम र ब्याजसमेत धारकलाई भराई चेक काट्ने व्यक्तिलाई तीन महीनासम्म कैद वा तीन हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय हुनेछ" भन्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ।
१२. प्रतिवादी श्रीराम त्वायना उपर लगाइएको अभियोग माथि उल्लिखित २ वटा ऐनको व्यवस्था मध्ये जुनचाँही व्यवस्थासँग मेल खान्छ, सोही कानूनी व्यवस्थाबमोजिम निज प्रतिवादीको कसूर स्थापित भई तदनुरूप निजलाई सजायको भागिदार बनाइनु न्यायोचित हुन्छ। बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गत कसूर कायम हुन नसक्ने विषयलाई सो ऐनको भावना विपरीत मनोगत किसिमबाट जवरजस्ती कसूर कायम गरिदा न्याय नपरी न्यायको मर्म माथि तुषारापात हुन जान्छ। बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गतका मुद्दामा नेपाल सरकार वादी हुने र त्यस्ता मुद्दा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची -१ मा परेको मानिने हुँदा यस ऐन अन्तर्गतको कसूर मानी कारवाही चलाउँदा अनुसान्धान कै क्रममा प्रतिवादीलाई बढीमा ४५ दिनसम्म थुनामा राख्न सकिने व्यवस्था भएको पाइन्छ। यस ऐन अन्तर्गतको कसूर कायम हुन नसक्ने अवस्था वा विषयलाई यही ऐन अन्तर्गतको कसूर कायम गरिदा दश हजार रुपैयाँ सम्म जरिवाना हुन सक्ने कसूरमा ४५ दिन सम्म थुनामा बस्नुपर्ने अवस्थाको सिर्जना भई प्रतिवादीको वैयक्तिक स्वतन्त्रतामा प्रतिकूल असर पर्न जान्छ। फलतः निजको मानव अधिकारको हनन हुन पुग्दछ। कसैको जाहेरी दरखास्त पन्यो भन्दैमा हचुवा र मनोगत किसिमबाट अभियोग लगाउनु उपयुक्त देखिँदैन।
१३. सरसरती हेर्दा माथि उल्लिखित दुवै ऐनका व्यवस्थाहरू समान जस्ता देखिए तापनि ती कानूनी व्यवस्थाको सूक्ष्म अध्ययनबाट उक्त व्यवस्थाहरू सारभूत रूपमा नै फरक भएको कुरा स्पष्ट हुन्छ। बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३ को खण्ड (ग) मा काटिएको चेकलाई खाम्ने रकम खातामा नभएको कुरा जानीजानी चेक काटी भुक्तानी लिने वा दिने कार्य भएको हुनुपर्दछ। कुनै बैंकको खातामा रहेको रकम भुक्तानी लिनका लागि चेक काट्ने व्यक्ति वा अरुले काटिदिएको चेक लिएर बैंक समक्ष प्रस्तुत हुने व्यक्ति एकलैको प्रयासबाट सम्भव छैन। जहाँसम्म भुक्तानी दिने व्यक्ति अर्थात् बैंकमा कार्यरत कर्मचारीको संलग्नता हुँदैन तबसम्म चेकको रकम भुक्तानी हुन सक्दैन। त्यसैले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४

को दफा ३ को खण्ड (ग) बमोजिमको कसूर स्थापित हुनका लागि चेक काटिदिने व्यक्ति र भुक्तानी दिने बैंकको कर्मचारी दुवै जनाको संलग्नता अनिवार्य छ। रकम भुक्तानी नदिएसम्म भुक्तानी लिन सक्ने अवस्था नै आउँदैन। त्यसैले उक्त खण्ड (ग) मा उल्लिखित भुक्तानी लिन वा दिन हुँदैन भन्ने व्यहोराले भुक्तानी लिने र दिने दुवै पक्षलाई जिम्मेवार बनाउन खोजेको देखिन्छ। कसैले बैंकमा चेक लिएर जाँदैमा भुक्तानी पाउने होइन। त्यसैले चेकको रकम भुक्तानी लिने वा दिने कुराको अन्योन्याश्रित सम्बन्ध छ र भुक्तानी लिने र भुक्तानी दिने मध्ये एउटाको संलग्नता नहुँदा वित्तिकै उक्त खण्ड (ग) को कसूर कायम हुन सक्ने देखिँदैन।

१४. प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादी श्रीराम त्वायना ले जाहेरवाला वीरलाल तामाङलाई दिएको चेकको रकम भुक्तानी लिने वा दिने कार्य नभई चेक अनादर भएको छ। भुक्तानी दिने पक्षबाट खातामा चेकको रकम भुक्तानी गर्न पुग्ने भए वा नभएको कुराको निक्कै गरी चेक फिर्ता भएको छ। बैंकसँग भएको निक्षेप सुरक्षित छ, बैंकको कारोवारमा कुनै असर परेको छैन। कुनै कानून विपरीतको कार्य अमुक ऐन अन्तर्गत पर्छ वा पर्दैन भन्ने विषयमा द्विविधा पर्न गएको अवस्थामा अमुक ऐनको उद्देश्यका लागि निर्माण गर्नुपरेको हो भनी ऐनको उद्देश्यतर्फ पनि दृष्टि पुऱ्याउन आवश्यक पर्दछ। सो प्रयोजनका लागि सम्बन्धित ऐनको प्रस्तावना हेरिनु पर्दछ भन्ने कानून व्याख्यासम्बन्धी स्थापित सिद्धान्त पनि हो। प्रस्तुत बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को प्रस्तावनामा "बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कारोवारमा हुन सक्ने कसूरजन्य कार्यबाट बैंक तथा वित्तीय प्रणालीमा पर्ने असर र जोखिमलाई न्यून गरी बैंक तथा वित्तीय प्रणालीप्रति विश्वशानियता अभिवृद्धि गर्न...." भन्ने व्यहोरा रहेको पाइन्छ। एउटा व्यक्तिले अर्को व्यक्तिलाई काटेर दिएको चेकको कारणबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग कारोवार भई बैंक तथा वित्तीय प्रणालीमा असर नपरेको अवस्थामा प्रस्तुत ऐन अन्तर्गतको कसूर भएको अनुमान गर्न मिल्ने देखिँदैन। त्यसैले प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादी बनाइएका रामबहादुर श्रेष्ठले अभियोजन पक्षबाट स्थापित गर्न खोजिएको बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ३ को खण्ड (ग) मा उल्लेखित कसूर गरेको देखिन आएन। यसरी प्रतिवादीबाट जुन कसूर भएको भनी अभियोग लगाइएको थियो सो कसूर निजबाट भए गरेको नपाइएको हुँदा निज उपरको अभियोग दावी कायम हुन सक्ने कुरै भएन।

१५. प्रतिवादीले नेपाल बैंक लिमिटेडको आफ्नो खातामा मौज्जात रहेकोभन्दा बढी रकमको चेक काटी दिएको र बैंकबाट चेक अनादर भएको कुरामा विवाद छैन। यसरी आफ्नो खातामा पर्याप्त रकम नभएको कुराको जानकारी हुँदाहुँदै खाताको रकमले नखाम्ने गरी चेक काटिदिएको अवस्था हुँदा र उक्त विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७ क मा चेक काट्ने व्यक्तिबाट चेकमा उल्लिखित रकम र ब्याजसमेत धारकलाई भराई त्यस्तो चेक काट्ने व्यक्तिलाई सजाय समेत हुने व्यवस्था गरिएको हुँदा प्रस्तुत दफा १०७क को

व्यवस्थाबाट गलत काम गर्ने व्यक्तिलाई सजाय र त्यस्तो गलत कार्यबाट पीडित व्यक्तिलाई राहतको समेत व्यवस्था भएको अवस्थामा प्रतिवादीबाट भएको कार्य विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ को दफा १०७क अन्तर्गत नै पर्ने देखिन आयो। बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ मा यसप्रकारको कार्यबाट पीडित हुने व्यक्तिलाई राहत दिने सम्बन्धी कुनै व्यवस्था भएको पाइदैन। यस्तै प्रकारका चेक अनादर सम्बन्धी विषयमा मुलुकी ऐन, ठगीको महलअन्तर्गत कारवाही चलाइएको पनि देखिएको छ। यसबाट एकै प्रकारको कसूरलाई फरक फरक ऐनअन्तर्गत पारी कारवाही भएको देखिन्छ। एउटै कार्यका लागि एउटा ऐनबाट प्रतिवादीलाई सजाय गरी पीडितलाई राहत दिने नाममा सोही प्रतिवादी उपर अर्को मुद्दा चलाउँदा दोहोरो खतराको सिद्धान्त (Principle of double Jeopardy) समेत आकर्षित हुन जान्छ। नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ को उपधारा (६) मा कुनै व्यक्ति विरुद्ध अदालतमा एकै कसूरमा एकपटकभन्दा बढी मुद्दा चलाइने र सजाय दिइने छैन भन्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ। यो संवैधानिक व्यवस्था मौलिक हक अन्तर्गत रहेको छ। यस्तो संवैधानिक व्यवस्थाको प्रतिकूल हुन सक्ने किसिमबाट ऐनको व्याख्या गरिनु सर्वथा अनर्थ हुन जान्छ। यसप्रकारको कसूरलाई विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ अन्तर्गत राखेर कारवाही गरिएको खण्डमा पीडितलाई राहत दिने कार्य र कसूर गर्ने व्यक्तिलाई सजाय दिने कार्यसमेत समेटिने हुँदा प्रस्तुत मुद्दा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १८ बमोजिम नेपाल सरकार वादी भै चलन सक्ने र सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची -१ भित्र पर्ने प्रकृतिको नहुँदा सरकारी मुद्दासम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची -१ भित्र समावेश भएको भन्ने आधारमा प्रस्तुत हुन आएको अभियोग पत्र खारेज हुनुपर्ने देखियो। व्यक्ति व्यक्तिका बीचमा विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ अन्तर्गत जिल्ला अदालतमा चलन सक्ने मुद्दाको विषयमा यहाँ थप विवेचना गर्नुपर्ने देखिएन।

१६. यसमा मुद्दाको तथ्यभित्र प्रवेश गरी प्रतिवादीले आरोपित कसूरबाट सफाई पाउने ठहर फैसला गर्नु हुने माननीय न्यायाधीश श्री हरिप्रसाद बगालेको रायसँग सहमत हुन सकिएन। अभियोग दावी मुलुकी ऐन अ.बं. १८० नं. बमोजिम खारेज हुने ठहर फैसला गर्नु हुने माननीय न्यायाधीश श्री द्वारिकामान जोशीको राय मनासिब देखिँदा उक्त राय सदर कायम हुने ठहर्छ। अरु तपसिल बमोजिम गर्नु।

तपसिल खण्ड

- (क) माथि ठहर खण्डमा प्रस्तुत मुद्दा खारेज हुने ठहरेकाले प्रस्तुत फैसलामा चित्त नबुझे ऐनका म्याद ७० दिनभित्र पुनरावेदन गर्न श्री सर्वोच्च अदालतमा जानू भनी श्री विशेष सरकारी वकील कार्यालय माइतीघर काठमाडौँलाई पुनरावेदनको म्याद दिनु।
- (ख) प्रतिवादी श्रीराम त्वायनाले यस अदालतमा राखेको धरौटी रु.२,०००।- (ध.र.नं.१५४ मिति २०७०।४।२३) निजले यस अदालतबाट मिति २०७०।१२।१९ मा तोकिएको तारेख

र थमाउने म्यादसमेत गुजारी बसेकोले सो धरौट रकम मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको १२४ नं. बमोजिम जफत हुने ठहरेकोले जफत गर्नु भनी यस अदालतको लेखा शाखालाई जानकारी दिनु।

(ग) सरोकारवालाले फैसलाको नक्कल मागे नियमानुसार नक्कल दिई प्रस्तुत फैसलाको विद्युतीयप्रति अपलोड गरी दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

.....
(बाबुराम रेग्मी)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - रवि न्यौपाने

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्बत् २०७१ साल श्रावण २९ गते रोज ५ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री भीमबहादुर बोहरा
माननीय न्यायाधीश श्री बाबुराम रेग्मी
फैसला

सम्बत् २०६९ सालको मुद्दा नं. ०६९-CB-०११२

इजलास नं. :- २

निर्णय नं. :- ५३

मुद्दा: - बैंकिङ कसूर।

- जुन उद्देश्यले कर्जा लिएको हो सो उद्देश्यअनुसार प्रयोग नगरे कसूर हुन्छ, हुँदैन?
- ऋणीले नतिरे म तिर्छु भनी कागज गरिदिएकोमा मिलेमतो हुन्छ, हुँदैन?
- आयोगनाको सुपरिवेक्षणसमेत नगरेमा सञ्चालकहरू जिम्मेवार हुनु पर्छ, पर्दैन?

नेपाल राष्ट्र बैंकको पत्र जाहेरीले नेपाल सरकार..... १ वादी

विरुद्ध

का.जि.,का.म.न.पा.,वडा नं. १६ बालाजु बस्ने देवलाल श्रेष्ठको नाति, गंगालाल श्रेष्ठको
छोरा दिव्यकुमार श्रेष्ठ.....जना १२ प्रतिवादी

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(३) बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ:-

तथ्य खण्ड

१. क्रिष्टल फाईनान्स लि. थापाथली काठमाडौँबाट प्रचलित कानून तथा यस बैंकको निर्देशन विपरीत अनियमित तवरले क्रिष्टल वल्ड वाइड मनि एक्सप्रेस प्रा.लि.समेतका ३१ वटा कर्जाबाट करिव रु ४४. ६० करोड कर्जा लिई सो कर्जासँग सम्बद्ध भई सोको दुरूपयोग गरी उक्त कर्जा चुक्ता नगरी नगराई निक्षेपकर्ता, साहु, लगानीकर्ता संस्था एवम् वित्तीय प्रणालीलाई जोखिममा पार्ने कार्यमा संलग्न उक्त क्रिष्टल फाईनान्स लि.का संस्थापक द्वय अन्जुदेवी श्रेष्ठ र अल्पना श्रेष्ठ तथा निजका परिवारका सदस्यले अप्रत्यक्ष रूपमा ऋण उपयोग गर्ने व्यक्ति तथा सो तिर्न कबुल गर्ने व्यक्ति दिव्यकुमार श्रेष्ठलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ लगाएतका प्रचलित कानून तथा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७,८,९ र १४ बमोजिम बैंकिङ कसूर गरे गराएकाले सो सम्बन्धमा

आवश्यक छानविन, अनुसन्धान तहकिकात भई कारवाही होस् भन्नेसमेत व्यहोराको नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति २०६९।०६।०७ गतेको पत्र जाहेरी।

२. क्रिष्टल फाईनान्स लि.बाट र नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षणको क्रममा कर्जा फरफारक गर्ने सम्बन्धमा भएको छलफल अनुसार बुद्धिमान स्याडतान लगायतका ३१ जना ऋणीहरूको कर्जा निजहरूबाटै यथाशिघ्र चुक्ता फछ्यौट गराउने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछु। निजहरूबाट उक्त कर्जा समयमा चुक्ता भुक्तान नभएमा उक्त कर्जा चुक्ता गर्नको लागि म आफैँ लागि परी समयमा नै कर्जा चुक्ता गराउने छु। अन्यथा उक्त सम्पूर्ण कर्जाहरू म स्वयं चुक्ता गर्ने प्रतिवद्धता समेत व्यक्त गर्दछु। म्याद नाघेका कर्जाहरूको यही २०६८ साल असार मसान्तसम्ममा सम्पूर्ण कर्जा नियमित गर्ने गराउनुका साथै आर्थिक वर्ष असार मसान्तसम्ममा सम्पूर्ण व्याज चुक्ता भुक्तान गर्ने गराउने प्रतिवद्धता गर्दछु। साथै २०६८ साल श्रावण मसान्तसम्ममा सोही कर्जाहरू मध्ये रु ८ करोड र भाद्र मसान्तसम्ममा थप ७ करोडसम्म चुक्ता भुक्तान गर्ने गराउने छौं। बाँकी कर्जाहरू यही आश्विन मसान्तसम्ममा चुक्ता भुक्तान गर्ने गराउने प्रतिवद्धतासमेत व्यक्त गर्दछु भन्ने व्यहोराको मिति २०६८।०३।०६ गतेको दिव्यकुमार श्रेष्ठले क्रिष्टल फाईनान्स लि.मा पेश गरेको निवेदन।
३. यस क्रिष्टल फाईनान्स लि.बाट प्रवाह गरिएका कर्जाहरूको म्याद भुक्तान समाप्त भई समाप्त भएका सिमित कर्जाहरूको कर्जा चुक्ता गर्ने बारे तरताकेता गर्दा निज कर्जावालाहरूले उक्त कर्जा निजहरूले उपभोग नगरेको भई उक्त कर्जाहरू का.जि.का.म.न.पा. ११ बस्ने दिव्यकुमार श्रेष्ठले उपभोग गरेको भनी कर्जावालाहरूले जानकारी गराएको र ने.रा.बैंकबाट भएको अनसाईड निरीक्षणको सिलसिलामा पनि सो कर्जाहरू विभिन्न शीर्षकमा दिव्यकुमार श्रेष्ठले प्रयोग गरेको भनी औल्याएकोले आवश्यक छानविनका लागि अनुरोध गर्दछु। साथै ने.रा.बैंकबाट भएको अनसाईड निरीक्षणको सिलसिलामा औल्याइएका कर्जाहरू दिव्यकुमार श्रेष्ठले मिति २०६८।०३।०६ मा अनसाईड निरीक्षणको सामुन्ने दिएको निवेदनअनुसार सो कर्जाहरू कर्जावालाहरूले चुक्ता नगरे म आफैँले चुक्ता गर्ने भनी प्रतिवद्धता गरेको भनी निवेदनको प्रतिलिपि यसै साथ पेश गरेका छौं भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६९।०६।०३ गतेको क्रिष्टल फाईनान्स लि.का निवर्तमान अध्यक्ष सुमन बज्राचार्य र निवर्तमान प्रमुख कार्यकारी अधिकृत राम प्रसाद हाडाले नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालयमा पेश गरेको निवेदन।
४. सञ्चालक समितिको पदाधिकारीहरूमा अध्यक्ष सुमन बज्राचार्य, सञ्चालक सदस्यमा नुतनानन्द वैद्य, भोगेन्द्रमान मास्के, शिवहरी पौडेल, रितेश हाडा र कम्पनी सचिव एवं प्रमुख कार्यकारी अधिकृत रामप्रसाद हाडा मिति २०६७।०३।३० गतेसम्मको सञ्चालक समितिमा रहेको र मिति २०६७।०३।३१ देखि मिति २०६९।०४।३१ गतेसम्मको सञ्चालक समितिमा अध्यक्ष सुमन बज्राचार्य, सञ्चालक सदस्यमा नुतनानन्द वैद्य, भोगेन्द्रमान मास्के, शिवहरी पौडेल, सर्वसाधारण सञ्चालक सदस्यमा हरिप्रसाद आचार्य र गौरभमान श्रेष्ठ, कम्पनी सचिव एवं प्रमुख

कार्यकारी अधिकृतमा रामप्रसाद हाडा र नविनचन्द्र बज्राचार्य कम्पनी सचिवमा रहेको। यसैगरी कर्जा समितिका पदाधिकारीहरूमा नुतनानन्द वैद्य, शिवहरी पौडेल, रामप्रसाद हाडा, रविन्द्रमान श्रेष्ठ, नविनचन्द्र बज्राचार्य र रामचन्द्र यादव छन्। कर्मचारीहरूमा रामचन्द्र यादव, रामप्रसाद गौतम, विनोद श्रेष्ठ, लेखनाथ निरौला छन्। रु. १५ लाखसम्मको कर्जा रकमको लागि संयोजक प्रमुख कार्यकारी अधिकृत राम प्रसाद हाडा, सदस्यहरूमा रविन्द्रमान श्रेष्ठ र रामचन्द्र यादवको मिति २०६४।०५।३० गतेको माईन्युट। यसैगरी ३० लाखसम्मको कर्जा रकमको लागि संयोजक नुतनानन्द वैद्य, सदस्य शिवहरी पौडेल, रामप्रसाद हाडा र रविन्द्रमान श्रेष्ठको मिति २०६४।०५।३० गतेको माईन्युट। सोभन्दा माथिको लागि सञ्चालक समितिको निर्णयअनुसार हुने। यसै गरी २०६५।०३।१६ गतेको माईन्युटबाट कर्जा लगानी उपसमिति निर्णय रु. १५ लाख र रु. ३० लाखको कर्जा प्रवाह सदस्य सहायक प्रवन्धक रविन्द्रमान श्रेष्ठको वदला सहायक प्रवन्धक नविनचन्द्र बज्राचार्यलाई बनाइएको। मिति २०६७।०४।१२ गतेको माईन्युटबाट रु ४० लाखसम्मको कर्जा रकमको लागि संयोजक राम प्रसाद हाडा, सदस्य नविनचन्द्र बज्राचार्य र रामचन्द्र यादव र रु. ७५ लाखसम्मको कर्जा रकमको लागि संयोजक नुतनानन्द वैद्य, सदस्यहरूमा राम प्रसाद हाडा, नविनचन्द्र बज्राचार्य र राम चन्द्र यादवलाई तोकिएको भन्ने क्रिष्टल फाईनान्स लि.को मिति २०६९।०६।२४ गतेको पत्रसाथ प्राप्त प्रतिलिपि कागजातबाट देखिएको।

५. वित्तीय संस्थाका सञ्चालक तथा उनीहरूका एकाघर परिवारका सदस्यहरूलाई कर्जा प्रदान गर्दा वित्तीय संस्थाको वित्तीय क्षेत्रमा प्रतिकुल प्रभाव पर्न सक्ने सम्भावना रहेकोले यस्तो प्रवृत्ति एवं अभ्यासलाई निरुत्साहित गर्नको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ४८ तथा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट समय समयमा जारी भएका निर्देशनहरूले वित्तीय संस्थाका सञ्चालक कर्मचारी एवं शेयरधनीलाई कर्जा प्रदान गर्न रोक लगाईएको छ। यस्तो रोक लगाउनुको उद्देश्य वित्तीय संस्थाका सञ्चालक वा निजको एकाघर परिवारका सदस्यहरूले अनुचित प्रभाव पारी वित्तीय संस्थाबाट नाजायज लाभ लिन नसकुन् भन्ने कुरा उक्त कर्जा निर्देशिकाको परिच्छेद ४ को देहाय ४.८ मा उल्लेख भएको।
६. मिति २०६६।१२।२० गते अध्यक्ष सुमन बज्राचार्यको अध्यक्षतामा बसेको सञ्चालक समितिको कर्जा दिने बारे छलफल विषयमा यस अफिसका पार्टी चितवन जिल्ला रत्ननगर वडा नं २ बस्ने श्री मीना श्रेष्ठले जग्गा खरिद गर्न रु ८० लाख कर्जा माग गरेको सम्बन्धमा विस्तृत छलफल हुँदा उक्त कर्जाको लागि सुरक्षण वापत निजको नाममा दर्ता कायम रहेको चितवन जिल्ला देवौली वडा नं २ क स्थित कि.नं २७९३ र २७९५ को क्षेत्रफल ०-०-४ र ०-०-५ को जग्गा ईन्जिनियरिङको मूल्याङ्कनअनुसार सम्पूर्ण जग्गाको रु १ करोड ४७ लाख ५० हजार गरेकोमा यस अफिसबाट पनि सोही मूल्याङ्कन कायम गरी उक्त सुरक्षण

सम्बन्धित कार्यालयमा रोक्का राखी सुरक्षण मूल्याङ्कनको अन्दाजी ५५ प्रतिशतले हुन आउने रु ७५ लाख भवन निर्माण कर्जा अन्तरगत कर्जा दिने सर्वसम्मतिले निर्णय गरियो भन्ने कर्जा समितिको मिति ०६६।१२।२० को निर्णय।

७. क्रिष्टल वर्ल्डवाइड मनि एक्सप्रेसको हालको सञ्चालक म हुँ। रेमीट्यान्स व्यापारको लागि खोलिएको संस्था हो। कम्पनी रजिष्ट्रार कार्यालयमा दर्ता छ। क्रिष्टल फाईनान्सका सञ्चालकहरू को को हुन थाहा छैन। क्रिष्टल फाईनान्समा प्रमोटर मेरी श्रीमती अन्जुदेवी श्रेष्ठ र छोरी अल्पना श्रेष्ठ छन्। शेयर हाल पनि निजहरूकै नाममा छ। म क्रिष्टल वर्ल्डवाइड मनि एक्सप्रेसको सञ्चालक भएको हुँदा बुझ्दै जाँदा सबै कार्यहरू बैंकिङ नियमानुसार भएका हुन। कर्जा प्रवाह हुँदा सीतादेवी श्रेष्ठको का.जि.का.म.न.पा.११ त्रिपुरेश्वरमा रहेको जग्गा धितो राखी सोको मूल्याङ्कन र रोक्कासमेत गरिएको छ। मूल्याङ्कन कस्ले गरेको थाहा छैन। सीतादेवी श्रेष्ठ मेरी आमा हुन्। हाल छुट्टी भित्र बस्छिन्। क्रिष्टल वर्ल्डवाइड मनि एक्सप्रेस प्रा.लि. रेमिट्यान्स व्यापार परियोजना हो। यो काठमाडौंको सुन्धारामा छ। क्रिष्टल वर्ल्डवाइड मनि एक्सप्रेस प्रा.लि.लाई क्रिष्टल फाईनान्स लि.बाट कर्जा प्रवाह भएको हो। के कति रकम प्रवाह भएको हो मलाई थाहा छैन। नेशनल ईन्भेष्टमेन्ट कम्पनी, सुदर्शन अर्याल, सरोज कुमार पोखरेल, रोहित श्रेष्ठ, रामचन्द्र तिमिल्सिना, बुद्धिमान स्याङतान, सुरेश प्रसाद लामिछाने, विनोद देवकोटा, मीना श्रेष्ठ, रवि महर्जन, लक्ष्मीप्रसाद तिमिल्सिना, देवराज तिमिल्सिना, धिरेन्द्र मैनाली, गंगाबहादुर भुजेल, लुम्बिनी रेजिडेन्स प्रा.लि., श्रीकुमार श्रेष्ठ, येँ ईन्टरनेशनल, रोशन गिरी, जेनिथ ओभरसिज, ट्रेडिङ कन्सर्न, सरोजचन्द्र प्रधान, हेमकाजी डंगोल, गुराँस ट्राभल्स एण्ड टुर, लक्ष्मीदेवी पोखरेल, संजय पोखरेल, निरज श्रेष्ठ, रुपानन्द तिमिल्सिना, मणिकलाल दास लाई क्रिष्टल फाईनान्स लि. बाट कर्जा प्रवाह भएको हो। के कति रकम प्रवाह भयो। मूल्याङ्कन कस्ले गरेको हो। धितो के राखिएको थियो। मलाई थाहा छैन। सुनगाभा नेपाल टुर्स एण्ड ट्राभललाई २ करोड ३५ लाख कर्जा प्रवाह भएको हो। रूपन्देही जिल्लामा रहेको सुनगाभा नेपाल टुर्स एण्ड ट्राभल्सको नाममा रहेको जग्गा धितो राखिएको हो। अन्य कामहरू बैंकिङ नियमानुसार भएका हुन्। परियोजनाले हवाई टिकट विक्री गर्ने हो। हाल उक्त ट्राभल्स दरवारमार्गमा सञ्चालनमा छ। यस्को कर्जा रकम चुक्ता भईसकेको छ। हिरा महर्जनलाई रु.१ करोड ६७ लाख कर्जा प्रवाह भएकोमा आंशिक रूपमा चुक्ता भएको छ। माथि उल्लिखित ऋणीहरूको आंशिक कर्जा रकम भुक्तानी भएको मलाई जानकारीमा आएको छ तर के कति भुक्तानी भई के कति बाँकी छ भन्ने कुरा मलाई यकिन छैन। मिसिल संलग्न रहेको क्रिष्टल बैंकको स्टेटमेन्ट अफ एकाउन्टमा लोन रि पे भनेको व्याज पुनः तिर्ने कार्यलाई जनाउँछ। कर्जा लिएको रकमबाट सोही परियोजनामा पछि फिर्ता गर्ने गरी सापटि लिई पुर्व कर्जाको व्याज तिर्ने व्यवहारिक रूपमा गरिन्छ। सञ्चालक समितिको निर्णयभन्दा बढी रकम कर्जा रकम प्रवाह गर्न नमिल्ने हो ऋणी रामचन्द्र तिमिल्सिनालाई कर्जा प्रवाह गर्दा सञ्चालक समितिको निर्णयबाट रु १ करोड ५ लाख निर्णय भएकोमा फाईनान्सबाट १ करोड ६ लाख कर्जा प्रवाह भएको

देखियो। यो के कसरी हुन गयो मलाई थाहा छैन। यसमा नेपाल राष्ट्र बैंकको पत्रमा उल्लेखित बुद्धिमान स्याडतानसमेतका ३१ जना ऋणीहरू मेरो चिनजानका व्यक्तिहरू भएकाले केही ऋण भुक्तानीसमेत गरिसकेको र बाँकी रहेको पनि भुक्तानी गर्लान् भन्ने सोच राखी मैले दस्तखत गरी सो ऋण रकम चुक्ता गर्ने गराउने गरी निवेदन क्रिष्टल फाईनान्स लि.मा पेश गरेको हुँ। सोमा भएको दस्तखत मेरै हो सोसमेत हेरी चिनी सनाखत गरिदिए। जे.डि.ए. डेभलपर्सका सञ्चालक अमरनाथ साह र म स्वयं हुँ भन्ने व्यहोराको प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष मिति २०६९।०७।१५ गरेको बयान।

८. यसमा नेपाल राष्ट्र बैंकको पत्र जाहेरी, मिना श्रेष्ठको कर्जा आवेदन फाराम, कर्जा बुझेको तमसुक लगायतका कागजातहरू, क्रिष्टल फाईनान्सका तत्कालीन सञ्चालक अध्यक्ष सुमन बज्राचार्यको निवेदन, क्रिष्टल फाईनान्स लि.को कर्जा नीति, प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठको बयान, कर्जा प्रवाह गर्दाको अवस्था सञ्चालक समितिबाट भएको निर्णय, नेपाल राष्ट्र बैंक तथा क्रिष्टल फाईनान्स लि.बाट प्राप्त भएका कागजातहरू समेतका कागज प्रमाणहरूबाट प्रतिवादीहरू दिव्यकुमार श्रेष्ठ र मिना श्रेष्ठसमेतले क्रिष्टल फाईनान्स लि.का सञ्चालकहरू सुमन बज्राचार्य, नुतनानन्द बैद्य, भोगेन्द्रमान मास्के, शिवहरी पौडेल, राम प्रसाद हाडा, गौरवमान श्रेष्ठ समेतसँग मिलेमतो गरी निज मिना श्रेष्ठलाई ऋणी बनाई जग्गा खरिद गर्न र व्यवसाय गर्नको लागि मिति २०६६।१२।१० मा रु.७५ लाख मिति २०६८।२।१ मा रु.७० लाख, मिति ०६८।३।१३ मा ७४ लाख निज मिना श्रेष्ठलाई कर्जा प्रवाह गरी गराई ऋणीले उक्त मितिमा बुझिलिएको उक्त कर्जा क्रिष्टल फाईनान्स लि.का संस्थापक शेयरधनी अन्जुदेवी श्रेष्ठका श्रीमान् तथा अल्पना श्रेष्ठका बाबु प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठ, ऋणी मिना श्रेष्ठसमेतले जुन प्रयोजनको लागि लिएको हो सोमा प्रयोग नगरी दुरुपयोग गरी निक्षेपकर्ता, शेयरधनी र सर्वसाधारणको हित विपरीत हुने गरी क्रिष्टल फाईनान्स लि.को कर्जा लगानी नीति तथा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी भएको निर्देशन विपरीत कार्य गरी बैंकिङ कसूरको वारदात गरेको देखिँदा प्रतिवादी दिव्य कुमार श्रेष्ठ, अन्जुदेवी श्रेष्ठ, अल्पना श्रेष्ठको हकमा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ दफा ७ को खण्ड (च), ८, ९ र १४ बमोजिमको कसूर गरेकाले निजहरूलाई ऐ को दफा १५ (२) (घ) बमोजिम, प्रतिवादी सञ्चालकहरू सुमन बज्राचार्य, नुतनानन्द बैद्य, शिवहरी पौडेल, रामप्रसाद हाडा, भोगेन्द्रमान मास्के, गौरवमान श्रेष्ठ, नविनचन्द्र बज्राचार्य र रामचन्द्र यादवको हकमा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ दफा ७ को खण्ड (घ), (च), (छ) ८, ९ र १४ बमोजिमको कसूर गरेकाले निजहरूलाई ऐ को दफा १५ (२) (घ) बमोजिम प्रतिवादी ऋणी प्रतिवादी मिना श्रेष्ठको हकमा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ दफा ७ को खण्ड (घ), (च), ८, ९ र १४ बमोजिमको कसूर गरेकीले निजलाई ऐ को दफा १५ (२) (घ) बमोजिम सजायसमेतको मागदावी लिईएको छ। साथै फरार रहेका प्रतिवादी अन्जुदेवी श्रेष्ठ, अल्पना श्रेष्ठ, सुमन बज्राचार्य, नुतनानन्द बैद्य, भोगेन्द्रमान मास्के, शिवहरी पौडेल,

राम प्रसाद हाडा, गौरवमान श्रेष्ठ, नविनचन्द्र बज्राचार्य, रामचन्द्र यादव र मिना श्रेष्ठको नाउमा सम्मानित अदालतबाट म्याद जारी गरी पाउन साथै जग्गा मूल्याङ्कन कर्ता इन्जिनियर अर्विन्दकुमार महासेठ, रामकुमार चौधरीको एकिन ठेगाना खुलेको नदेखिँदा सो खुलेको वखत कानूनबमोजिम गर्ने गरी प्रस्तुत मुद्दामा अन्य कोही कसैको संलग्नता रहेको पछि कहिँ कतैबाट खुल्न आएमा सोही वखत कानूनबमोजिम गरिने व्यहोराको अभियोग पत्र।

९. म उक्त क्रिष्टल फाईनान्स लि. मा कुनै पनि हैसियत र पदमा रहेको छैन। मेरो छोरी अल्पना श्रेष्ठ र श्रीमती अञ्जुदेवी श्रेष्ठ सो फाईनान्सको संस्थापक शेयर धनी हुन्। शेयर संख्या कति छ मलाई थाहा छैन। म र मेरो परिवार साथै नजिकका नातेदारले सो फाईनान्सबाट कर्जा लिएका छैनन्। नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरी दरखास्त सुनाउदा सुनिपाएँ। सो सम्बन्धमा क्रिष्टल फाईनान्सबाट कुनै पनि अनियमित तवरले कर्जा प्रवाह भएको छैन। सबै कर्जाहरू नियमित तवरले प्रवाह भएका हुन्। राष्ट्र बैंकको जाहेरीमा उल्लेखित ४४.६० करोडमध्ये अन्दाजी २४ करोड कर्जा हाल चुक्ता भएको भन्ने जानकारी पाएको छु। ऋणीहरूसँगको सामान्य चिनजानका नाताले निजहरूको तर्फबाट फाईनान्समा साधारण प्रतिबद्धता जाहेर गरी निवेदन दिएको हुँ। म बैंक नियमानुसार ऋणीहरूको हकमा जमानी बसेको होइन। म र मेरो परिवारको कुनै गल्ती छैन। म प्रतिष्ठित व्यक्ति भएको र फाईनान्समा मेरी छोरी र श्रीमती संस्थापक शेयरधनी भएको नाताले सो फाईनान्सबाट तपाईंले पहल गरिदिनु भयो भने कर्जाहरू चुक्ता गर्न सजिलो हुन्छ भनेका र ऋणीहरूसँग पनि सामान्य चिनजान भएकाले मैले उक्त प्रतिबद्धतासहितको निवेदन दिएको हुँ। सोमा भएको सहिद्वाप मेरै हो। यो व्यक्तिगत वा बैंक जमानी कुनै पनि होइन। सबै ऋणीहरूसँग सामान्य चिनजान भएका नाताले सो व्यहोराको प्रतिबद्धतासहितको निवेदन दिएको हुँ। ऋणीहरूले नियमित रूपमा कर्जा चुक्ता गरिरहेको र बाँकी पनि तिर्छुन् भन्ने विश्वासमा सो निवेदन दिएको हुँ। सो कर्जा फाईनान्सको नीतिबमोजिम प्रवाह भएको हुनुपर्दछ। सो कर्जा प्रवाह गर्दा म र मेरो श्रीमती अञ्जुदेवी श्रेष्ठ र छोरी अल्पना श्रेष्ठको कुनै संलग्नता छैन। निजहरूलाई प्रतिवादी बनाएको मिलेको छैन। मेरो क्रिष्टल फाईनान्सबाट प्रवाह भएका कर्जाको सम्बन्धमा कुनै संलग्नता छैन। सो फाईनान्समा मेरो श्रीमती र छोरी संस्थापक शेयरधनी रहेको र सो फाईनान्सबाट प्रवाह भएका कर्जाका कर्जावालाहरू मैले चिनेको नाताले र कर्जा नियमित रूपमा भुक्तानीसमेत भै रहेको अवस्थामा मैले ती कर्जाहरू चुक्ता गराउने सम्बन्धमा प्रतिबद्धता जनाएको हुँ। सो आधारमा मलाई अभियोग दावीबमोजिम सजाय हुनुपर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठले यस अदालतमा मिति २०७०।२।९ मा गरेको बयान।

१०. प्रतिवादीले अरुले लिएको ऋण चुक्ता नगरेमा आफूले चुक्ता गर्ने भनी निवेदन दिई कर्जामा सरोकार देखाए तापनि कर्जा दिने दिलाउने कार्यमा निजको प्रत्यक्ष भूमिका रहेको मिसिल संलग्न तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट देखिएको हुँदा पुर्पक्षको लागि निजलाई थुनामा राख्नु पर्ने अवस्था देखिएन। पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी अ.बं. १९८ (४) (१०) नं.

बमोजिम प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठबाट रु २,००,०००।- (दुईलाख) नगद वा सो अनुरूप जेथा वा बैंक ग्यारेन्टी दिए तारेखमा राख्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।२।१४ को आदेश।

११. प्रस्तुत जाहेरी दरखास्त सुनी पाएँ। सो सम्बन्धमा मलाई थाहा भएन। सो फाइनान्सबाट कर्जा प्रवाह गर्दा कर्जा शाखाबाट धितो निरीक्षण मान्यता प्राप्त इन्जिनियरबाट धितो मूल्याङ्कनसमेत गराई सम्पूर्ण प्रक्रिया पूरा गरी सञ्चालक समितिमा कर्जाका लागि पेश हुने फायलमा धितोले पर्याप्त खाम्ने साथै आवश्यक कागजात प्रक्रिया पूरा भएको हेरेपछि सञ्चालकका हैसियतले सही गरी दिने काम मेरो हो। पछि मुद्दा परेपछि कर्जाहरू दिव्यकुमारले चलाएको भन्ने थाहा पाएको हुँ। कसले कर्जा उपयोग गरे थाहा भएन। निजलाई रु.७५ लाख कर्जा प्रवाह गर्ने र नवीकरण गर्ने गरी सञ्चालक समितिबाट मिति २०६८।३।१० मा निर्णय भएको हो। सो निर्णय सञ्चालक समितिले गरेको हो। मैले सञ्चालक समितिको सदस्यको हैसियतले सहि गरिदिएको छैन। म सञ्चालक समितिको सदस्य मात्र हुँ। म दैनिक रूपमा कार्यालयमा हाजिर हुन जानुपर्ने हुँदैन। कर्जा दिनुपर्दा कर्जा विभागले सबै प्रक्रिया पूरा गरी आफ्नो अधिकारक्षेत्रभन्दा माथिको हकमा सञ्चालक समितिमा पेश गर्दछ। सबै कुरा पूरा भई सिफारिससमेत पेश भएको फायलमा सदस्यको हैसियतले सहीसम्म गरि दिने मेरो काम हो। मैले कर्जा प्रवाह गर्दा व्यक्तिगत लाभका लागि काम गरेको होइन। मैले कुनै कर्जा दुरुपयोग गरेको पनि छैन। मैले कुनै गलति काम नगरेकाले सजाय पाउनु पर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी भोगेन्द्रमान मास्केले यस अदालतमा मिति २०७०।३।२६ मा गरेको बयान।
१२. प्रस्तुत जाहेरी दरखास्त सुनिपाएँ। प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठले क्रिष्टल फाइनान्सबाट प्रवाह भएका विभिन्न ३१ वटा कर्जाहरू सम्बन्धित ऋणीहरूले नतिरेमा मैले तिर्नेछु भनी राष्ट्र बैंकमा प्रतिवद्धतासहितको निवेदन दिएपछि राष्ट्र बैंकले कारवाहीका लागि लेखी पठाएको। जाहेरी व्यहोरा ठिकै हो। मैले कुनै पनि ऋणीहरूलाई चिन्दिन, सिईओले सबै प्रक्रिया पूरा गरी कर्जा प्रवाहका लागि बैठक राखी सञ्चालकहरूलाई बोलाएपछि फाइनान्समा गएर माईन्यूटमा सही गरिदिन्थे। तत्कालीन अवस्थामा हेर्दा सबै नियमबमोजिम राम्रो काम भएको विश्वास थियो तर पछि दिव्यकुमार श्रेष्ठले ती कर्जाहरू ऋणीहरूले नतिरे मैले तिर्नेछु भनी निवेदन दिएकाले ती कर्जाहरू दुरुपयोग भएको थाहा पाएको हुँ। सो निवेदनको आधारमा कर्जा दिव्यकुमारले उपयोग गरेको हुनुपर्दछ। निजलाई रु. ७५,००,०००।- कर्जा प्रवाह गर्ने र नवीकरण गर्ने गरी सञ्चालक समितिबाट मिति २०६८।३।१० मा निर्णय भएको हो। सो निर्णयमा मैले पनि सञ्चालक समितिको सदस्यको हैसियतले सहिछाप गरेको हुँ। फाइनान्सको काम कर्जा प्रवाह गर्ने र व्याज कमाउने पनि हो। फाइनान्सको राम्रो उन्नतिको लागि मैले काम गरेको हुँ। संस्थापक शेयरधनीले त कम्पनी फाईदामा जाओस् भन्ने हिसावले काम गरेको हो। यदि कर्जा

दुरूपयोग भएको भए सो दुरूपयोग गर्नेबाट असुल उपर गर्नुपर्दछ। यी कर्जाहरू सञ्चालक समितिमा रहेर मैले दुरूपयोग गरेको होइन। मैले अनियमितता गरेको र पैसासमेत नखाएकाले सजाय हुनुपर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी नुतनानन्द बैद्यले यस अदालतमा मिति २०७०।३।२६ मा गरेको बयान।

१३. यी प्रतिवादीहरू मध्येका नुतनानन्द बैद्यको उमेर, अवस्था र निजले सो कर्जाबाट व्यक्तिगत लाभ उठाएको भन्ने स्पष्ट दावी नदेखिएको, अर्का प्रतिवादी भोगेन्द्रमान मास्केको कर्जा दुरूपयोग गर्ने कार्यमा प्रत्यक्ष संलग्नता रहेको भन्ने र व्यक्तिगत फाइदा लिएको भन्ने स्पष्ट दावी भएको र निज प्रतिवादीहरूको कसूर अवस्थासमेतलाई विचार गर्दा निजहरूलाई थुनामा नै राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्न युक्तिसंगत हुने नदेखिएको हुँदा प्रस्तुत मुद्दामा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी हाललाई मुलुकी ऐन, अ.बं. १९८ नं. को देहाय (४) र (१०) बमोजिम प्रतिवादी नुतनानन्द बैद्यबाट रु. २,००,०००।- (दुई लाख रुपैया) र प्रतिवादी भोगेन्द्रमान मास्केबाट रु. १,००,०००।- (एक लाख रुपैयाँ) नगद वा सो वरावरको जेथा जमानी वा बैंक ग्यारेन्टी दिए लिई पुर्पक्षको लागि तारेखमा राख्नु भन्ने यस अदालतबाट मिति २०७०।३।२८ मा भएको आदेश।

१४. प्रस्तुत जाहेरी दरखास्त सुनिपाएँ। म क्रिष्टल फाइनान्सको सहायक कर्मचारी भएकाले सो जाहेरी दरखास्त सम्बन्धमा मलाई केही थाहा छैन। म सहायक "क" (वरिष्ठ सहायक)को पदमा कार्यरत कर्मचारी हुँ। मलाई कर्जा कमिटीमा काम गर्नु भन्ने कुनै जानकारी दिएको थिएन। म सो कमिटीमा भएको कुरा मलाई थाहा थिएन। हाकिमले भने बमोजिम मैले काम गर्ने हो, तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत रामप्रसाद हाडा र वरिष्ठ अधिकृत नविनचन्द्र बज्राचार्यको मौखिक निर्देशनमा मैले काम गरेको हो। हाम्रो फाइनान्समा सबै ठाउँमा मौखिक रूपमा काम हुन्छ, मैले पनि जागिर खाने क्रममा आदेश पालना गरेको हुँ। निजसँग चिनजान, नातासम्बन्ध केही पनि छैन। निजलाई के कुन प्रक्रिया पूरा गरी कर्जा प्रवाह भएको हो, सो सम्बन्धमा मलाई थाहा भएन। हाम्रो फाइनान्समा सबै काम मौखिक आदेशकै भरमा हुने भएकाले मैले लागे अहाएको काम मात्र गरेको हुँ। सो कर्जाको हालको अवस्था मलाई थाहा छैन। म फाइनान्सको कर्मचारी भएका नाताले मलाई मुद्दा लगाइएको हो, म हाल पनि क्रिष्टल फाइनान्समा कार्यरत छु, मैले कुनै पनि अनियमित काम गरेको छैन। आफूभन्दा माथिका अधिकारीले लागे अहाएको काम गरेको हुँ। मलाई अभियोग माग दावीबमोजिम सजाय हुनुपर्ने होइन मैले सफाई पाउनु पर्दछ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी रामचन्द्र यादवले यस अदालतमा मिति २०७०।४।३ मा गरेको बयान।

१५. यी प्रतिवादी क्रिष्टल फाइनान्सको सहायक स्तरको कर्मचारी भएकोले निजलाई थुनामानै राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्न युक्तिसंगत हुने नदेखिएको हुँदा प्रस्तुत मुद्दामा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी हाललाई मुलुकी ऐन अ.बं.१९८ नं. को देहाय (४) र (१०) बमोजिम प्रतिवादी

रामचन्द्र यादवबाट रु. ५०,०००।- (पचास हजार) नगद वा सो बराबरको जेथा जमानी वा बैंक ग्यारेन्टी दिए लिई पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।४।३ को आदेश।

१६. प्रस्तुत जाहेरी दरखास्त सुनिपाएँ। प्रस्तुत मुद्दाका ऋणीलाई सञ्चालक समितिको निर्णय अनुसार आवश्यक धितो लिई धितोको मूल्याङ्कन गराई कर्जा प्रवाह गर्ने कार्य भएको हो। मेरो एकल निर्णयबाट कुनै पनि कर्जा प्रवाह भएको छैन। ऋणीमध्येको दिव्यकुमार श्रेष्ठले संस्थामा अनियमितता गरेकोले निजलाई कारवाही गरिपाउँ भनी म आफैँले मिति २०६९।०६।०३ मा नेपाल राष्ट्र बैंकमा छानविन गरी कारवाहीको लागि निवेदन दिएको थिए। दिव्यकुमार श्रेष्ठले क्रिष्टल फाइनान्स लि. मा लगाउका ३१ थान मुद्दाका कर्जाहरू आफूले प्रयोग गरेकोले सम्पूर्ण कर्जाहरू म चुक्ता गर्ने छु भनी प्रतिवद्धता जाहेर गरी निवेदन दिएको हुँदा लगाउका सम्पूर्ण मुद्दामा मैले अनियमित तवरले कुनै काम गरेको छैन। जाहेरी व्यहोरामा मबाट अनियमितता भएको भन्नेसमेत उल्लेख छैन। ऋष्टल फाइनान्स लि.बाट प्रवाह भएका कर्जाहरू सदुपयोग गर्नकै लागि कर्जा प्रवाह हुने हो, कुनै ऋणीले कर्जा दुरुपयोग गरेको पाइएमा उसको धितो लिलाम गरि नपुग रकम जमानी बसेका सम्पत्तिसमेत लिलाम गरि लिएको कर्जा राफसाफ गर्ने प्रचलन रहेको छ। प्रस्तुत मुद्दाको ऋणी मीना श्रेष्ठले रु. २ करोड १९ लाख कर्जा लिएको भएता पनि आंशिक चुक्ता गरी रु १ करोड ३५ लाख बाँकी रहेको अवस्था छ। प्रस्तुत मुद्दामा ऋणी मीना श्रेष्ठसँग ऋणीको हैसियतले सामान्य चिन जान भएको अवस्था हो। नाता सम्बन्ध केही पनि पर्दैन। निजलाई क्रिष्टल फाइनान्सबाट कर्जा प्रवाह गर्दा सञ्चालक समितिको निर्णयानुसार निजले राखेको धितो दृष्टिवन्धकीमा लिई ऋण प्रवाह भएको हो। फाइनान्सले निज ऋणीलाई जग्गा खरिद विक्री गर्न दिएको अवस्था हो। प्रस्तुत मुद्दामा पनि क्रिष्टल फाइनान्स लि.बाट कर्जा प्रवाह गर्दा सञ्चालक समितिबाट जेथाको प्राविधिक मूल्याङ्कन गरी आएपछि पर्याप्त धितो कर्जालाई खाम्ने नै देखिएमा सञ्चालक समितिको निर्णयानुसार कर्जा स्वीकृत हुने अवस्था आउँछ र म सो संस्थाको महाप्रबन्धक भएकोले सञ्चालक समितिको निर्णयानुसार संस्थाको कार्य सुचारु गर्ने जिम्मेवारी हो। प्रस्तुत मुद्दामा ऋणी मीना श्रेष्ठले ऋण माग दावी गर्दा जिल्ला चितवन दमौली गा.वि.स. वडा नं. २ क कि.नं.२७९३, २७९५ को क्षेत्रफल ०-०-४, र ०-०-५ र ऐ.पञ्चकन्या गा.वि.स. वडा नं. २ (ख) को कि.नं. ७३९ को क्षेत्रफल ०-०-११-५ र कि.नं. ७३७ को क्षेत्रफल ०-९-११ को जग्गा धितो राखी कर्जा प्रवाह भएको हो। सञ्चालक समितिले सो जेथा जग्गाको आवश्यक प्राविधिक मूल्याङ्कन गरि सो जेथा दृष्टि बन्धकीमा राखी निज मीना श्रेष्ठलाई रु. २ करोड १९ लाख ऋण प्रवाह भएको हो। यसमा मलाई सजाय हुनु पर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी रामप्रसाद हाडाले यस अदालतमा मिति २०७०।१०।२७ मा गरेको बयान।

१७. यी प्रतिवादी सञ्चालक समितिको सदस्य नभई कम्पनी सचिवको हैसियतले मात्र उक्त कर्जा स्वीकृतको लागि सिफारिससम्म गरेको देखिँदा पछि थप प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी हाल यी प्रतिवादी रामप्रसाद हाडालाई मुलुकी ऐन, अ.बं. ११८ नं. को देहाय दफा ४ र १० बमोजिम रु १,५०,०००।- (एकलाख पचास हजार) नगद वा बैंक ग्यारेन्टी वा सो बराबरको जेथा जमानी माग गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।११।४ को आदेश।
१८. निरीक्षण प्रतिवेदन दिने नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रतिवेदकहरू प्रकाश चन्द्र भट्टराई विद्याभूषण कार्की र मोहन प्रसाद भट्टराईलाई वादी पक्षबाट उपस्थित गराई बुझ्नु, उपस्थित प्रतिवादीले अदालतमा वयान गर्दा उल्लेख गरेको साक्षीहरू प्रतिवादी मार्फत् उपस्थित गराई बुझ्नु, ऋणीको कर्जा आवेदन फारामदेखि कर्जा स्वीकृतिसम्मको प्रक्रियामा संलग्न कागजातहरूको सक्कल फाइल क्रिष्टल फाईनान्स लि.बाट झिकाउनु, कर्जा प्रवाह सम्बन्धमा निर्णय भएका माइन्यूट बुक भए सोको सक्कल माइन्यूट बुकसमेत क्रिष्टल फाइनान्स लिमिटेडबाट झिकाई साथै राख्नु भन्ने यस अदालतबाट मिति २०७०।१२।२३ मा भएको आदेश।
१९. क्रिष्टल फाईनान्सबाट प्रवाह भएका कर्जाहरू दिव्यकुमार श्रेष्ठले अपचलन गरेको भन्ने कुरा नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण पश्चात् थाहा भएको हो। यसरी थाहा भएपछि सो ऋणहरूको सम्बन्धमा छनवीन गर्नका लागि मैले सञ्चालक समितिको अध्यक्षको हैसियतले राष्ट्र बैंकमा लिखित निवेदन दिएको हुँ। सो फाईनान्सबाट प्रवाह हुने कर्जाको सम्बन्धमा सिईओले सामान्य प्रक्रिया पूरा गरी आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको आफैँले स्वीकृत गर्ने र आफ्नो अधिकारभन्दा बढीको हकमा सञ्चालक समिति समक्ष पेश गर्ने गर्दथे। निजले सिईओ बैंकिङ क्षेत्रका लामो अनुभवी व्यक्ति भएकाले निजको विश्वासमा परी असल नियतले सञ्चालक समितिबाट स्वीकृत हुने कर्जाका सम्बन्धमा सबै सदस्यहरूले सहि गरेपछि मात्र मैले सहि गर्ने गर्दथे। फाईनान्सको नीति नियम निर्माण गर्ने कार्य सञ्चालक समितिको र अन्य कार्य व्यवस्थापनको रहन्छ। फाइनान्सबाट भएको अनियमित कार्यको जानकारी राख्ने, नियन्त्रण गर्ने मेरो जिम्मेवारी रहन्छ। तर प्रस्तुत कर्जाहरूका सम्बन्धमा मैले सिईओसँग सोधदा सबै नियमसंगत छन् भनेकाले मैले विश्वासमा परी काम गरेको हुँ। निज प्रतिवादीसँग चिनजान नाता सम्बन्ध केही पनि छैन। मैले माथि सवाल जवाफहरूमा लेखाए बमोजिम सिईओ रामप्रसाद हाडाले सबै प्रक्रिया पूरा गरी पर्याप्त धितो राखी रु ७५,००,०००।- कर्जा प्रवाह भएको हो। सम्बन्धित परियोजनामा लगानि भए नभएको निरीक्षण, अनुगमन गर्ने कार्य व्यवस्थापनको हो। व्यवस्थापनबाट सबै प्रक्रिया पूरा गरी तयार भएको सञ्चालक समितिको निर्णयमा मैले अध्यक्षका हैसियतले सहिछाप गरेको हुँ। सो कर्जा स्वीकृत गर्ने गरी भएको निर्णयमा भएको सहिछाप मेरो हो। सो कर्जा नविकरण भए नभएको सम्बन्धमा एकिन थाहा भएन। व्यवस्थापनबाट सबै प्रक्रिया पूरा गरी सञ्चालक समिति समक्ष पेश भएका कर्जाहरू मैले असल नियतले सिईओको विश्वासमा परी कर्जा स्वीकृतमा सहि गरि दिएको हुँ। मैले व्यक्तिगत लाभ लिएको छैन। मैले असर नियतले काम गरेकोले मलाई अभियोग माग दावी

बमोजिम सजाय हुनु पर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी सुमन बज्राचार्यले यस अदालतमा मिति २०७१।२।१ मा गरेको बयान।

२०. यी प्रतिवादी कसूरदार होईन रहेछन् भन्न सकिने अवस्था विद्यमान नदेखिँदा पछि थप प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरे बमोजिम हुने गरी हाल यी प्रतिवादी सुमन बज्राचार्यलाई मुलुकी ऐन, अ.बं. ११८ नं. को देहाय दफा ४ र १० बमोजिम नगद रु. १,५०,०००। (एक लाख पचास हजार) नगद बैंक ग्यारेन्टी वा सो बराबरको जेथा जमानी माग गरी दिए लिई पुर्पक्षको लागि तारेखमा राख्नु नदिए वा दिन नसके नियमानुसारको सिधा खान पाउने गरी थुनामा राख्न सम्बन्धित कारागार कार्यालयमा पठाई दिनु भन्ने यस अदालतको मिति २०७१।२।१ को आदेश।

ठहर खण्ड

२१. नियम बमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा वादी नेपाल सरकारबाट उपस्थित विद्वान् सहन्यायाधीवक्ता श्री टेकबहादुर घिमिरे तथा विद्वान् उप-न्यायाधीवक्ताद्वय श्री रुद्रप्रसाद सुवेदी र श्री धनीश्वर पौडेलले प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठ समेतका व्यक्तिहरू मिली क्रिष्टल फाइनान्सबाट प्रतिवादी मध्येका मिना श्रेष्ठलाई ३ पटक मिति २०६६।१२।२० मा रु ७५,००,०००।-, मिति २०६८।२।१ मा रु ७०,००,०००।- र मिति २०६८।३।१३ मा रु ७४,००,०००।- कर्जा प्रवाह गरेको कुरा पुष्टी भईरहेको छ। तत्कालीन सञ्चालक प्रतिवादी सुमन बज्राचार्य, नूतनानन्द बैद्य भोगेन्द्रमान मास्के, शिवहरि पौडेल रामप्रसाद हाडा, भोगेन्द्रमान मास्के, गौरवमान श्रेष्ठ र नविनचन्द्र बज्राचार्य समेतको मिलोमतो भएको कुरा कर्जा प्रवाह फायलबाट प्रमाणित भई रहेको छ भने उक्त कर्जा हाल सम्म असुल हुन सकेको छैन, भने प्रतिवादी मध्येका दिव्यकुमार श्रेष्ठले ऋणीबाट कर्जा असुल गर्न प्रयत्न गर्ने छु। ऋणीले कर्जा नतिरे म आफैँ कर्जा चुक्ता गर्ने छु भनी नेपाल राष्ट्र बैंकमा लिखित निवेदन दिएबाट निज पनि उक्त कर्जा दुरुपयोगमा संलग्न भएको पुष्टी हुन्छ। प्रतिवादीहरूले राष्ट्र बैंकको नीति निर्देशन र कानून विरुद्ध कर्जा प्रवाह गरी गराई क्रिष्ट फाइनान्सलाई हानी नोक्सानी भएकोले दिव्यकुमार श्रेष्ठ समेतका प्रतिवादीलाई अभियोग दावी बमोजिम सजाय गरी दावीको बिगो र सो को ब्याज समेत क्रिष्ट फाइनान्सलाई भराई पाउँ भनी वहस गर्नु भयो।

२२. जाहेरवाला नेपाल राष्ट्र बैंकबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री प्रेम पाण्डे र जुगल किशोर कुशावाहले प्रतिवादीहरूले आपसमा मिलोमतो गरी फाइनान्सलाई हानी नोक्सानी गर्ने नियतले ऋण प्रवाह गरेको कुरा कर्जा रकम नखाम्ने गरी धितो लिएकोबाट पुष्टी भइरहेको देखिन्छ। एकातर्फ ऋण रकमलाई नखाम्ने धितो राखेको देखिन्छ भने अर्कोतर्फ सो धितोको मूल्याङ्कनसमेत स्वीकृत मूल्याङ्कनकर्ताबाट मूल्याङ्कन गराएको पनि देखिँदैन। ऋण फायलबाट

उक्त ऋण प्रतिवादीमध्येका मिना श्रेष्ठलाई प्रवाह भए गरेको भन्ने देखिन्छ। तर प्रतिवादी मध्येका दिव्यकुमार श्रेष्ठले राष्ट्र बैंकसमक्ष गरेको कागज र फाइनान्समा दिएका निवेदन कागज हेर्दा उक्त कर्जा आफूले तिर्नेछु भनी प्रतिवद्धता देखाएकोबाट सो ऋण यी दिव्यकुमार श्रेष्ठसमेतले प्रयोग गरेको प्रमाणित भएको देखिन्छ।

२३. प्रतिवादी सुमन बज्राचार्य समेतका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री बाबुराम गिरी, श्री हर्कबहादुर भट्टराई सरोज कोइरालाले प्रतिवादी सुमन बज्राचार्य कार्यकारी अध्यक्ष नभएकाले निजको दैनिक काम कारवाहीमा कुनै हस्तक्षेप हुँदैन। यी प्रतिवादीले लिनु खानु गरी काम कारवाही गरेको र निज दोषी हुन भन्ने कुरा मिसिल प्रमाणबाट प्रमाणित हुन सकेको छैन। कम्पनी ऐनको दफा २७ ले कार्यकारीणी प्रमुखलाई संस्थाको सम्पूर्ण दायित्व तोकेको हुन्छ। कर्जा प्रवाहमा यी प्रतिवादी (सञ्चालक) को कुनै भूमिका नै नभएका कारण ऋण दुरुपयोग गर्न गराउन सक्ने हुँदैनन्। जाहेरीमा यी प्रतिवादीको नाउँ उल्लेख भएको छैन। यी प्रतिवादीको समेत मिलोमतोमा ऋण प्रवाह भै कर्जाको दुरुपयोग भएको भन्ने अभियोग दावी प्रमाणित भएको छैन भनी बहस गर्नु भयो।
२४. प्रतिवादी नुतनानन्द बैद्य र भोगेन्द्रमान मास्केका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताहरू लक्ष्मी अधिकारी, गोकुल वुर्लाकोटीले नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीमा यी दुबै व्यक्तिहरूका नाउँ उल्लेख भएको पाइँदैन। यी व्यक्तिहरूले कर्जा उपलब्ध गराउनमा के कस्तो काम गरे पुष्टी हुन आएको पाइँदैन। न त ऋणी यी व्यक्तिका नातेदार नै पर्छन्। ऋणको दुरुपयोग अन्य व्यक्तिबाट नभई ऋणीबाट मात्र हुन सक्तछ। धितो राखी ऋण प्रवाह भएकोमा विवाद छैन। प्रवाहित कर्जामध्ये केही कर्जा ऋणीले चुक्ता पनि गरेको देखिन्छ। बाँकी रहेको कर्जा कानूनबमोजिम असुल गर्ने तर्फ कुनै प्रक्रिया अपनाएको देखिँदैन। ऋण असुल हुने अवस्था छुदाछुदै बैंकिङ कसूरतर्फ दावी लिएसके पश्चात् पनि केही कर्जा रकम बुझी लिएको देखिन्छ। कर्जा प्रवाह गर्दा अख्तियारी नाघेको पनि देखिँदैन। धितो नलिए पनि कर्जा प्रवाह गर्न सकिने कानूनी व्यवस्था भए पनि प्रस्तुत ऋण प्रवाहमा धितो लिएर मात्र ऋण प्रदान भएको देखिन्छ। कर्जाको दुरुपयोग गरी संस्थालाई हानी नोक्सानी भएको भन्ने बैंकिङ कसूर सम्बन्धी अभियोग दावी निराधार रहे भएको देखिँदा मेरो पक्षले सफाई पाउनु पर्छ भनी बहस गर्नु भयो।
२५. त्यस्तै सञ्चालक रामप्रसाद हाडाका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री प्रकाश के.सी. श्री जगदीश घिमिरेले प्रतिवादी ऋण प्रवाह गर्दा सञ्चालक समितिको निर्णयबाट मात्र ऋण प्रवाह हुने हुन्छ। यी प्रतिवादीसमेत भई प्रवाह गरेको ऋणमध्ये केही ऋणमा आंशिक र कुनै ऋण पुरै चुक्ता भईसकेको छ। पूर्ण रूपमा असुल भई सकेको कर्जामा समेत अभियोग दावी आएको छ। कानूनबमोजिम प्रवाह भएको ऋण चुक्ता हुन नसके धितो लिलाम वा ऋणीको सम्पत्तिबाट असुल उपर गर्न सक्ने कानूनी व्यवस्था हुँदाहुँदै सोतर्फ कुनै कारवाही नै नगरी

ऋण प्रदान गर्ने कर्मचारी र सञ्चालकसमेतलाई मुछि अभियोग लगाउन न्याय संगत रहे भएको भन्न मिल्दैन अभियोग दावी खारेज हुनु पर्छ भनी बहस गर्नु भयो।

२६. प्रतिवादी रामचन्द्र यादवको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री महनीधि सेढाईले मेरो पक्ष उक्त फाईनान्सको सामान्य कर्मचारी हुन्। फाईनान्सका सञ्चालक पदाधिकारी होइन। माथिल्लो तहका व्यक्तिबाट लागू अहाएको कार्य गर्ने कर्मचारी भएकोले यी प्रतिवादी उपर अभियोग दावी कायम हुन सक्दैन। अभियोग दावीबाट सफाई पाउनु पर्छ भनी बहस गर्नु भयो।
२७. प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री परशुराम कोइराला, श्री ज्ञानेन्द्र पोखरेल, श्री कमलेश द्विवेदी, श्री प्रकाश बस्नेतले यी प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठले अन्य व्यक्तिहरूलाई ऋणी खडा गरी क्रिष्टल फाईनान्सका सञ्चालकहरू समेतसँग मिलोमतो गरी कर्जा प्रवाह गराई सो ऋण आफूले दुरुपयोग गरी फाईनान्सलाई हानी नोक्सानी गरेको भनी प्रत्येक ३१ वटा मुद्दामा यी प्रतिवादीलाई बैंकिङ कसूरको अभियोग लगाएको देखिन्छ। सो ३१ वटा मुद्दाका ऋणीमध्ये धेरै जसो ऋणहरू पनि असुल उपर भैसकेको देखिन्छ। उक्त ऋणहरू यी दिव्यकुमार श्रेष्ठबाट असुल नभई सम्बन्धित ऋणीबाट असुल भएको मिसिल प्रमाणबाट देखिन्छ। मेरो पक्षले कसूर गरेको भनी अभियोग दावी पुष्टी हुने मिसिल संलग्न कुनै पनि प्रमाण देखिँदैन। मेरो पक्षलाई अभियोग लगाइएका सम्पूर्ण कर्जा सम्बन्धित फायल हेर्दा कुनै पनि कर्जामा मेरो पक्ष समावेश रहे भएको देखिँदैन। मेरो पक्षलाई निजले राष्ट्र बैंक समक्ष गरेको कागजको आधारमा अभियोग लगाइएको भन्ने कुरा अभियोगमा उल्लेख भएको पाइन्छ। उक्त कागज हेर्दा ऋणीहरूबाट ऋण असुली गर्ने तर्फ सहयोग गर्ने बाचा गरेको छ। सोही आधारलाई लिएर निजले नै (ऋण) कर्जा दुरुपयोग गरेको भनी उल्टै अभियोग लगाएको देखिन्छ। निज उपर दावी लिएको ३१ वटै मुद्दामध्ये एउटा मुद्दामा पनि निजले ऋण लिएका अवस्था छैन भने निजका परिवारको नाउँमा समेत कुनै ऋण प्रवाह भए गरेको छैन। अन्जुदेवी श्रेष्ठ र अल्पना देवी श्रेष्ठ निजका नातेदार छोरी श्रीमती क्रिष्टल फाईनान्सको सञ्चालक नभएर सामान्य शेयर होल्डर मात्र भएका र ऋण प्रवाह वा ऋणको उपयोगमा निजहरूको वा यी प्रतिवादीको कुनै संलग्नता रहे भएको कुनै पनि कागज प्रमाणबाट पुष्टी हुन आएको देखिँदैन। प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठले कसूरमा इन्कार भै बयान गरेको छ। बैंकिङ कसूर भए गरेको कुरा लिखित प्रमाणबाट पुष्टी हुने कसूर हो नकि सर्जिमिन र साक्षीको भनाईको भरमा यदि ऋणीबाट उक्त कर्जा लिई यी प्रतिवादीले दुरुपयोग गरेको भए ऋणीहरूले अदालतमा आई अभियोग दावी पुष्टी गर्न गराउन सक्नु पर्ने सो भए गरेको स्थिति छैन। यी प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठले ऋणीहरूबाट आफ्नो सक्रियतामा कर्जा असुल गर्ने तर्फ पहल गरी दिने प्रतिवद्धता जाहेर गरेको लिखतका आधारमा उल्टै निजले कर्जा दुरुपयोग

गरेको भनी अभियोग दावी लिई ऋणको दायित्व यी प्रतिवादी उपर लादन प्रयत्न गरेको देखिन्छ। अधिकांश कर्जाहरूमा कर्जा प्रवाह गर्दाको अवस्थामा धितो सुरक्षण लिएको देखिन्छ भने केही कर्जाहरू ऋणीबाट असुल उपर भैरहेको समेत देखिन्छ। यदि ऋणीले कर्जा चुक्ता नगरी कर्जा वेमाथवर हुन गए सुरक्षण वापत राखेको धितोबाट कानूनी प्रक्रिया अपनाई असुल उपर गर्न सक्ने नै देखिन्छ। प्रस्तुत कर्जा प्रवाह र असुली नहुनु बैंकिङ कसूरको कार्य नभई खराब कर्जासम्म हो। खराब कर्जा र बैंकिङ कसूर फरक फरक प्रकृतिका विषय हुन्। खराब कर्जामा केवल आर्थिक दायित्व मात्र हुन्छ भने बैंकिङ कसूरमा आपराधिक वा फौजदारी दायित्वसमेत रहन्छ। प्रस्तुत कर्जाको प्रकृतिबाटै खराब कर्जा रहेको र सो कर्जा असुली तर्फ नगई बैंकिङ कसूर गरेको भनी फौजदारी अभियोग लगाउनु कानून सम्मत देखिँदैन। यसर्थ यी प्रतिवादीले बैंकिङ कसूर गरेको भनी कुनै पनि प्रमाणबाट समर्थित हुन सक्ने नदेखिँदा निजले अभियोग दावीबाट सफाई पाउनु पर्छ भनी बहस गर्नु भयो।

२८. प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीहरू दिव्यकुमार श्रेष्ठ र मिना श्रेष्ठसमेतले क्रिष्टल फाइनेन्सका सञ्चालकहरू सुमन बज्राचार्य, नुतनानन्द वैद्य, भोगेन्द्रमान मास्के, शिवहरि पौडेल, रामप्रसाद हाडा र गौरवमान श्रेष्ठसँग मिलोमतो गरी मिना श्रेष्ठको नाममा दर्ता कायम रहेका चितवन जिल्ला पञ्चकन्या गा.वि.स.वडा नं ३ (ख) कि.नं. २७९३, २७९५, ७३९ र ७३७ समेतका जग्गाहरू धितो सुरक्षणमा राखी मिति २०६६।१२।२० मा रु ७५,००,०००।- र मिति २०६८।२।१ मा रु ७०,००,०००।- र मिति २०६८।३।१३ मा रु ७४,००,०००।- क्रिष्टल फाइनेन्सबाट ऋणी मिना श्रेष्ठलाई कर्जा प्रवाह गरी गराएकोमा सो ऋण चुक्ता हुन नसकि फाइनेन्सलाई हानी नोक्सानी भएको देखिएको र ऋण प्रवाह गर्दा फाइनेन्सको नीति र राष्ट्र बैंकको निर्देशन विपरित लगानी गरी गराई प्रतिवादीहरू दिव्यकुमार श्रेष्ठ, अन्जुदेवी श्रेष्ठ, अल्पना श्रेष्ठले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ को खण्ड (च) दफा ८, ९, र १४ बमोजिमको कसूर गरेकाले सोही ऐनको दफा १५ (२) (घ) बमोजिम सजाय हुन र प्रतिवादीहरू सुमन बज्राचार्य, नुतनानन्द वैद्य, भोगेन्द्रमास्के, शिवहरि पौडेल, रामप्रसाद हाडा र गौरवमान श्रेष्ठ नविनचन्द्र बज्राचार्य र रामचन्द्र यादवको हकमा निजहरूले ऋणीले ऋण माग गर्दा देखाएको परियोजना भए नभएको अनुगमन नगरी मिलेमतोमा धितोको मूल्याङ्कन गराई कर्जा प्रवाह गरेको। उक्त कर्जा असुल हुन नसकी बाँकी नै रहेको र राष्ट्र बैंकको निरीक्षण प्रतिवेदनसमेतका कागजातबाट यी प्रतिवादीहरूले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ को खण्ड (घ) (च) (छ) र दफा ८, ९, १४ को कसूर गरेको पुष्टी हुँदा निजहरूलाई ऐ ऐनको दफा १५ (२) (घ) बमोजिम सजाय गरी बिगोसमेत भराई पाउँ भन्ने अभियोग दावी लिएको देखिन्छ। त्यस्तै प्रतिवादी मिना श्रेष्ठको हकमा निजले फाइनेन्सका सञ्चालकहरूसँग मिली जग्गा खरिद तथा व्यवसाय गर्ने भनी आफ्नो नाममा दर्तारहेका जग्गाहरू धितो राखी मिति २०६६।१२।२० मा रु. ७५,००,०००।-, मिति २०६८।२।१ मा रु ७०,००,०००।- र मिति २०६८।३।१३ मा रु. ७४,००,०००।-

- कर्जा लिई सो कर्जा आफूले उपयोग नगरी प्रतिवादी मध्येका दिव्यकुमार श्रेष्ठलाई कर्जा प्रयोग गर्न दिई कर्जा दुरुपयोग गरी उक्त कर्जा समयमा असुल हुन नसकी फाइनान्सलाई हानी नोक्सानी गरी निजले बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ को खण्ड (घ) (च) दफा ८, ९ र १४ को कसूर गरेको देखिँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५ ((२) (घ) बमोजिम सजाय गरी बिगो रु २,१९,००,०००।- र सो को व्याजसमेत भराई पाऊँ भन्ने अभियोग दावी लिएको देखियो।
२९. दुबै पक्षबाट उपस्थित विद्वान् कानून व्यवसायीहरूले गर्नु भएको उपरोक्त बहससमेत सुनि मिसिल प्रमाण अध्ययन गरी इन्साफ तर्फ विचार गरी हेर्दा प्रतिवादीहरूले अभियोग दावी बमोजिमका बैकिङ कसूर गरेका हुन् होइनन् र निजहरूलाई सजाय हुनुपर्ने हो होइन भन्ने विषयमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो।
३०. प्रतिवादी ऋणी मीना श्रेष्ठको हकमा विचार गरी हेर्दा, निजले मिति २०६६।१२।२० मा रु. ७५,००,०००।-, मिति २०६८।२।१ मा रु ७०,००,०००।- र मिति २०६८।३।१३ मा रु. ७४,००,०००।- कर्जा लिएको कुरामा विवाद देखिएन। निज प्रतिवादीले उक्त कर्जा माग गर्दा भवन निर्माण गर्न भनी कर्जा लिने प्रयोजन उल्लेख गरेको देखिएता पनि यो यस्तो भवन निर्माण गरेको भनी प्रमाणित गर्न नसकी अदालतबाट जारी भएको म्यादमा समेत उपस्थित नभई फरार रहेको देखिन्छ। फाइनान्सबाट प्राप्त उक्त ऋण कर्जा प्रवाह गरेका कागजातहरू हेर्दा निजले आफ्नो नामको कि.नं. २७९३, २७९५, ७३९, ७३६ का जग्गाहरू पुरै धितो राखेको सम्म देखिन्छ भने उक्त धितोको कानूनबमोजिमको सूचीकृत मूल्याङ्कनकर्ताबाट मूल्याङ्कन नगराई आफू खुसी इन्जिनयरबाट मूल्याङ्कन गराई सोही मूल्याङ्कन आधार मानी धितो स्वीकारी कर्जा प्रवाह भएको देखिन्छ। सो कर्जा जुन प्रयोजनको लागि लिएको हो सोमा प्रयोग भए गरेको भन्ने कुरा कही कतैबाट पुष्टी हुन आएको समेत देखिँदैन। प्रतिवादीमध्येका दिव्यकुमार श्रेष्ठले राष्ट्र बैकसमक्ष गरेको कागज र क्रिष्टल फाइनान्समा मिति ०६८।३।६ मा पेश गरेको निवेदनको व्यहोरा हेर्दा उक्त कर्जा ऋणीले नतिरे आफूले तिर्नेछु भन्ने उल्लेख गरेको समेतबाट उक्त कर्जा यी ऋणीले मात्र उपयोग नगरी कर्जाको दुरुपयोग भएको भन्ने पुष्टी भएको देखिँदा यी प्रतिवादी मीना श्रेष्ठले प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठ र संस्थाका सञ्चालकसँग मिलोमतो गरी कर्जालाई नखाम्ने (अपर्याप्त) धितो राखी ऋण लिई उक्त ऋणको दुरुपयोग गरी ऋणसमेत नतिरी क्रिष्टल फाइनान्सलाई रु २,१९,००,०००।-हानी नोक्सानी गरी अभियोग दावीबमोजिमको कसूर गरेको पुष्टी हुन आएको देखियो।
३१. प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठको हकमा विचार गर्दा, निज उपर फाइनान्सका सञ्चालकसँग मिली कमसल धितो राख्न लगाई प्रतिवादीमध्येका ऋणी मीना श्रेष्ठको नाउँमा कर्जा झिकी सो रकममा आफूले प्रयोग गरी कर्जा दुरुपयोग गरी फाइनान्सलाई नोक्सानी गरेको अभियोग

दावी लगाइएको देखिन्छ भने निजले अनुसन्धानको शिलशिलामा र अदालतमा समेत बयान गर्दा आफूले ऋण नलिएको ऋण लिने कुरामा अरुलाई सहयोग पनि नगरेको र कुनै पनि ऋणीबाट रकम लिई आफूले खर्च नगरेको भनी बयान गरेको देखिन्छ। तर निजले प्रस्तुत ऋणीबाट असुल गर्न पहल गर्ने र असुल हुन नसके आफूले तिर्नेछु भनी मिति २०६८।३।६ मा फाइनान्समा निवेदन दिएको साथै यस मुद्दाका ऋणी प्रतिवादी सरोजकुमार पोखरेलले लिएको ऋणको व्याज यी प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठद्वारा संचालित क्रिष्टल वर्ल्डवाइड भनी एक्सप्रेस तथा सुनगाभा टुर्स एण्ड ट्राभल्सले लिएको कर्जा रकमबाट तिरेको देखिएबाट र नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण प्रतिवेदन, जाहेरीपत्रसमेतबाट उक्त कर्जा दुरुपयोग गर्न यी प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठको सहयोग रहेको पुष्टी हुन आएको देखिँदा अभियोग दावीमा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ८, ९ र १४ को कसूर गरेको भनी दावी लिए तापनि निजले बैंकिङ कसूर तथा सजाय २०६४ को दफा १४ र १५ (६) को कसूर गरेको देखियो।

३२. प्रतिवादी सुमन बज्राचार्य, भोगेन्द्रमान मास्के, नुतनानन्द बैद्य, रामप्रसाद हाडा, शिवहरि पौडेल, गौरबमान श्रेष्ठ नविनचन्द्र बज्राचार्य र रामचन्द्र यादवले प्रतिवादी मीना श्रेष्ठलाई कर्जा प्रवाह गर्दा कुनै अनियमितता नगरेको र निजबाट कुनै रकम लिनु दिनु नगरेको। कर्जा समितिबाट सिफारिस भै आए अनुसार निर्णय गरेको हो कर्जा दुरुपयोग गरी वा अन्य कुनै प्रलोभनमा परी कसूर गरे गराएको होइन भनी कसूरमा इन्कार रही बयान गरेको देखिन्छ तापनि यी प्रतिवादी सुमन बज्राचार्य सञ्चालक अध्यक्ष र भोगेन्द्रमान मास्के, नुतानन्द बैद्य, समेत सञ्चालक र रामप्रसाद हाडा महाप्रबन्धक भै कर्जा समितिको सिफारिसमा मीना श्रेष्ठलाई पटक पटक गरी जम्मा रु २,१९,००,०००।- ऋण प्रवाह गर्ने निर्णय भई कर्जा प्रवाह भएको देखिन्छ। उक्त कर्जा प्रवाह गरी सके पश्चात् कर्जाको उद्देश्य अनुरूप जग्गा खरिद तथा व्यवसाय भए गरेका भन्ने मिसिल प्रमाणबाट पुष्टि भएको नदेखिनुका साथै सो ऋणको उपयोग के कसरी भए गरेको छ भन्ने कुरा यी प्रतिवादीबाट सुपरभिजन हुनुपर्नेमा सो भए गरेका समेत देखिएन।
३३. प्रतिवादी मीना श्रेष्ठलाई प्रवाह भएको कर्जाबाट फाइनान्सलाई रु २,१९,००,०००।- को हानी नोक्सानी पुगेको भनी दावी लिएको र फाइनान्सको स्टेटमेन्टबाट पनि रु. २,१९,००,०००।- मात्र असुल हुन बाँकी रहेको देखिन्छ।
३४. मिसिल संलग्न फाइनान्स स्टेटमेन्ट र कर्जा फायल हेर्दा प्रतिवादीहरूले मीना श्रेष्ठलाई लगानि गरेको कर्जामध्ये चुक्ता हुन नसकी क्रिष्टल फाइनान्सलाई हानी नोक्सानी भएको र उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा यी प्रतिवादीहरूले लिनु खानु गरेको नदेखाए तापनि कर्जा प्रवाहमा यी प्रतिवादीहरूको संलग्नता रहे भएको कुरा कर्जा फायलसमेतका मिसिल संलग्न कागजातबाट प्रमाणित भएको देखिँदा यी प्रतिवादीहरूले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १४ को कसूर गरेको देखियो।

३५. अव प्रतिवादीमध्येका अन्जुदेवी श्रेष्ठ र अल्पना श्रेष्ठको हकमा विचार गर्दा, यी प्रतिवादीहरूको उक्त कर्जा प्रवाहमा कही कतै संलग्न रहेको नदेखिनुका साथै यी प्रतिवादीहरूले प्रस्तुत बैकिङ कसूर गरेको पुष्टि हुने वादी पक्षबाट कुनै सवुद प्रमाण पेश गरी कसूर पुष्टी गराउन सकेको नदेखिँदा ठोस सवुद प्रमाणको अभावमा निज प्रतिवादीहरूलाई अभियोग दावीबमोजिम कसूरदार ठहर गर्न मिलेन।
३६. यसर्थ, माथि विवेचित सवुद प्रमाणको आधारमा प्रतिवादी मीना श्रेष्ठले क्रिष्टल फाइनान्स लि.बाट लिएको कर्जा दुरुपयोग गरी अभियोग दावीबमोजिमको कसूर गरेको देखिँदा निजलाई अभियोग दावीबमोजिम बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ (२) (घ) बमोजिम ३ (तीन) वर्ष कैद र रु २,१९,००,०००।- क्रिष्टल फाइनान्स लि.लाई बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने ठहर्छ।
३७. प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठले प्रतिवादी मीना श्रेष्ठलाई बैकिङ कसूर गर्न सघाउ पुऱ्याई बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ (६) अन्तर्गतको कसूर गरेको देखिँदा निजलाई सोही दफाबमोजिम प्रतिवादी मीना श्रेष्ठलाई भएको सजायको आधा १^१/_२ वर्ष कैद, रु १,०९,५०,०००।- जरिवाना हुने ठहर्छ।
३८. प्रतिवादीहरू सुमन बज्राचार्य, नुतनानन्द बैद्य भोगेन्द्रमान मास्के, शिवहरि पौडेल, नविनचन्द्र बज्राचार्य, रामप्रसाद हाडा, गौरबमान श्रेष्ठ र रामचन्द्र यादवले कर्जा प्रवाहको प्रक्रियामा सामेल भई लगानि भएको कर्जा दुरुपयोग भएको देखिँदा निजहरूलाई बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ (४) बमोजिम जनही २ (दुई) महिना कैद र रु १,००,०००।- (एक लाख रुपैयाँ) जरिवाना हुने ठहर्छ।
३९. प्रतिवादीहरू अन्जुदेवी श्रेष्ठ र अल्पना श्रेष्ठले अभियोगदावीबाट सफाई पाउने ठहर्छ। अरु तपसिलबमोजिम गर्नु।

तपसिल

- १) माथि ठहर खण्डमा प्रतिवादी मीना श्रेष्ठलाई बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ (२) (घ) बमोजिम ३ वर्ष कैद र रु २,१९,००,०००।- बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने ठहरी फैसला भएकोले निज प्रतिवादी वेरुजु हुँदा निजलाई लागेको उक्त कैद ३ वर्ष र बिगो बमोजिमको जरिवाना रु २,१९,००,०००।- लगत कसी असूल गर्नु भनी र निज प्रतिवादीबाट बिगो भराउने ठहर भएको हुँदा प्रस्तुत मुद्दाको अन्तिम टुङ्गो लागेपछि निज प्रतिवादीको यसै सरहदको जेथा देखाई क्रिष्टल फाइनान्स लि. को बिगो भराई पाऊँ भन्ने

दरखास्त पर्न आएमा नियमानुसार गरी बिगो भराई दिनु भनी सम्बन्धित जिल्ला अदालतको तहसिल शाखामा लेखि पठाई दिनु।

- २) प्रतिवादी दिव्यकुमार श्रेष्ठलाई प्रतिवादी मीना श्रेष्ठलाई भएको सजायको आधा $१\frac{१}{२}$ वर्ष कैद र रु १,०९,५०,०००।- जरिवाना हुने ठहरी फैसला भएको हुँदा निज प्रतिवादी मिति २०६९।६।१९ देखि हालसम्म जम्मा २ वर्ष २ महिना २ दिन थुनामा नै रही कैद भुक्तान गरी ८ महिना २ दिन थुनामा बढी बसेको देखिँदा निजलाई भएको जरिवाना रु १,०९,५०,०००।- निज थुनामा बढी बसेको अवधि मुलुकी ऐन दण्ड सजायको महलको ५३ नं. बमोजिम दिन १ को रु २५।- का दरले जरिवाना वापत कट्टा गरी बाँकी हुन आउने जरिवाना निजले बुझाए अन्य मुद्दाबाट थुनामा बस्न नपर्ने भए प्रस्तुत मुद्दाबाट थुनाबाट मुक्त गरि दिनु, उक्त जरिवाना रकम निजले नबुझाए जरिवाना वापत कैद ठेगुनु भनी सम्बन्धित जिल्ला अदालतको तहसिल शाखालाई लेखी पठाउनु।
- ३) प्रतिवादीहरू सुमन बज्राचार्य, नुतनानन्द बैद्य भोगेन्द्रमान मास्के, शिवहरी पौडेल नविनचन्द्र बज्राचार्य गौरबमान श्रेष्ठ रामचन्द्र यादव र रामप्रसाद हाडालाई बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ (४) बमोजिम जनही रु १,००,०००।- जरिवाना र २ महिना कैद हुने ठहरी फैसला भएकोले निज प्रतिवादीहरू मध्येका नुतनानन्द बैद्यले बैंक ग्यारेन्टी नं. **H07071PB-46** मिति २०७०।५।१८ मा रु. २,००,०००। बैंक ग्यारेन्टी राखेको देखिँदा निजलाई भएको भएको जरिवाना रु.१,००,०००।-उक्त बैंक ग्यारेन्टीबाट कट्टा गराई बाँकी रहेको रु १ लाख आजै फैसला भएका अन्य मुद्दाहरूमा दायित्व व्यहोर्नु नपर्ने भए सो बैंक ग्यारेन्टीको बाँकी रहेको रु. १,००,०००।- फुकुवा गरी पाउँ भनी ऐनको म्याद भित्र निज प्रतिवादीको दरखास्त परे नियमानुसार गरी उक्त बैंक ग्यारेन्टी फुकुवा गरी दिनु भनी सम्बन्धित निकायलाई जानकारी दिनु साथै निजलाई भएको कैद जरिवाना २ महिनाको लगत राख्नु। भोगेन्द्रमान मास्केले बैंक ग्यारेन्टी नं.**H07071PB-01** मिति २०७०।४।१ मा रु १,००,०००।- बैंक ग्यारेन्टी राखेको हुँदा निजलाई भएको जरिवाना रु १,००,०००।- उक्त बैंक ग्यारेन्टीबाट कट्टा गर्नु र निजलाई भएको कैद २ महिना असूल गर्न लगत राख्नु। प्रतिवादी रामप्रसाद हाडा र सुमन बज्राचार्यले क्रमशः र.नं. १११ मिति २०७०।११।५ र र.नं. २३७ मिति २०७१।३।१९ मा रु १,५०,०००।- र १,५०,०००।- धरौटी राखेको देखिँदा निजहरूलाई भएको जनही जरिवाना रु १,००,०००। उक्त धरौटी रकमबाट कट्टा गरी बाँकी रहेको रकम रु ५०,०००।- फिर्ता पाउँ भनी निज प्रतिवादीको ऐनका म्यादभित्र दरखास्त परे आजै फैसला भएका अन्य लगाउका मुद्दाहरूमा कुनै दायित्व व्यहोर्नु नपर्ने भए उक्त रकम निजहरूलाई फिर्ता दिनु भनी यस अदालतको लेखा शाखालाई जानकारी दिनु र निजहरूलाई भएको जनही कैद २ महिना असूल गर्न लगत राख्नु, प्रतिवादी रामचन्द्र यादवले र.नं.०१२ मिति २०७०।४।३ मा रु ५०,०००। धरौटी राखेको देखिँदा निजलाई भएको जरिवाना रु. १,००,०००।- उक्त धरौटी रकमबाट कट्टा गरी बाँकी हुने जरिवाना रु ५०,०००।- र

निजलाई भएको कैद २ महिना असूल गर्न लगत राख्नु साथै फरार रहेका प्रतिवादीहरू शिवहरि पौडेल, नबिनचन्द्र बज्राचार्य र गौरवमान श्रेष्ठको हकमा निजलाई भएको जनहरी जरिवाना रु १,००,०००।- र कैद २ महिनाको लगत राख्नु भनी सम्बन्धित जिल्ला अदालतको तहसिल शाखालाई लेखी पठाउनु।

- ४) प्रतिवादीहरू अन्जुदेवी श्रेष्ठ र अल्पना श्रेष्ठले अभियोग दावीबाट सफाई पाउने ठहरी फैसला भएकोले केही गरि रहन परेन।
- ५) प्रस्तुत फैसला उपर चित्त नबुझे ऐनको म्याद ७० दिन भित्र श्री सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न जानु भनी विशेष सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौंलाई फैसलाको जानकारीसहितको पुनरावेदन म्याद र प्रतिवादीहरू दिव्यकुमार श्रेष्ठ, सुमन बज्राचार्य, नुतनानन्द बैद्य भोगेन्द्रमान मास्के रामचन्द्र यादव र रामप्रसाद हाडालाई पुनरावेदनको म्याद दिनु।
- ६) शुरु म्यादै गुजारी बस्ने प्रतिवादीहरू मिना श्रेष्ठ, शिवहरि पौडेल, गौरवमान श्रेष्ठ, नबिनचन्द्र बज्राचार्यलाई मुलुकी ऐन अ.बं. २०८ नं. बमोजिम पुनरावेदनको म्याद दिइरहनु परेन।
- ७) सरोकारवालाले प्रस्तुत फैसलाको नक्कल माग गर्न आए नियमानुसार गरी नक्कल दिनु।
- ८) प्रस्तुत फैसलाको विद्युतीय प्रति अपलोड गरी दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल सुरक्षित राख्न अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

.....
(भीमबहादुर बोहरा)
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(बाबुराम रेग्मी)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत:- नवराज कार्की

कम्प्युटर अपरेटर:- नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७१ साल मंसिर २१ गते रोज १ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री बाबुराम रेग्मी
माननीय न्यायाधीश श्री शिवराज अधिकारी
फैसला

सम्बत् २०६८ सालको ०६८-००१२
इजलास नं. २
निर्णय नं. १९०

मुद्दा: - बैकिङ कसूर।

- विगो निर्धारणको आधार के हुन्छ ?
- विगोको आधारमा सजायको अवस्था के हो ?
- प्रतिवादीहरूको संलग्नता/असंलग्नताको आधार के हुने ?

नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभाग, केन्द्रीय कार्यालय बालुवाटार वादी
काठमाडौंको पत्र जाहेरीले नेपाल सरकार..... १

विरुद्ध

गुप्त बहादुर श्रेष्ठको छोरा जिल्ला स्याङ्जा अर्जुनचौपारी गा.वि.स.८ लामीडाँडा घर भइ प्रतिवादी
का.जि.गोंगबु ९ बस्ने हिमबहादुर गुरुङ (सम्झना फाइनेन्स कम्पनी लि.का कार्यकारी
अधिकृत) समेत.....जना २६

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(३) बमोजिम यसै अदालतको क्षेत्राधिकार भित्रको भै
दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिम बहादुर गुरुङ, ललितपुर शाखाका प्रबन्धक सरोज बज्राचार्य, काठमाडौं शाखाका शाखा प्रमुख विजयमणि आचार्य, सम्झना फाइनेन्स कम्पनी लि.का संस्थापक प्रविण खनाल र ऐ. संस्थापकका निक्षेपकर्ता पवन खनाल समेतले आवश्यक प्रक्रिया नपुन्याई ऋणीहरूको धितो जग्गाहरूको मूल्याङ्कन नगराई निर्णय नगरी ऋणीहरूलाई कर्जा प्रवाह गरी संस्थालाई अनियमित तरिकाले हानी नोक्सानी पुऱ्याएको हुँदा निजहरूले बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ५, ७, ९, १२, १३ र १४ अनुसारको कसूर गरेको देखिँदा निजहरूलाई कानूनबमोजिम बैकिङ कसूर अपराध ऐनअन्तर्गत कारवाही गरी पाउँ भन्ने

समेत व्यहोराको नेपाल राष्ट्र बैंक, वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभाग, बालुवाटार काठमाडौंको पत्र जाहेरी।

२. सम्झना फाइनेन्स कम्पनी लि., ललितपुर शाखाका शाखा प्रमुख सरोज बज्राचार्यले विरेन्द्र कुमार विष्ट, शान्ति कार्की भण्डारी, गीता के.सी. र अन्नपूर्ण के.सी. समेतलाई विना धितो नियमानुसारको प्रक्रिया नपुन्याई कर्जा प्रवाह गरेकोमा उपरोक्त कर्जा पूरा भएको भनी देखाउन गजेन्द्रराज उप्रेती, मैया न्यौपाने, राधाकृष्ण भुजेल, श्यामकृष्ण बस्यालको नाममा जनही रु.६०।६० लाखको नयाँ कर्जाका फाइल खडा गरी शैक्षिक कर्जा शीर्षकमा नयाँ कर्जा प्रवाह गरेको, कमल बहादुर थापा, थिर बहादुर खाती, अष्टबहादुर महर्जनका नामका व्यक्तिलाई मिति उल्लेख नभएका चेक राखी आधिकारीक निर्णय वेगर आवश्यक प्रक्रिया पूरा नगरी क्रमशः रु.२९ लाख, रु.१८ लाख र रु.६७ हजार ८ सय ८८ कर्जा प्रवाह गरेको, तारा बहादुर खड्का, मिना खड्का, सुमित्रा खड्का, शम्सेर बहादुर खड्का, शारदा खड्गीको नामका ऋणीहरूलाई जनही रु.६० लाखका दरले आधिकारीक निर्णय विना कर्जा प्रवाह गरेको, ऋणीहरू सन्तोष खवास सिंहलाई रु.३१,६१,२५०। - प्रदिप राज पन्त र राज कुमार श्रेष्ठलाई रु.२०।२० लाख, ओम शंकर लाल श्रेष्ठलाई रु.५५,०००। - , अनुप कुमार देवकोटालाई रु.२२,५५,०००। - , अनुप देवकोटालाई रु.१५,००,०००। - , मदनकृष्ण मानन्धरलाई रु.३१,२०,०००। - , सुमन के.सी.लाई रु.३१,९३,४१०।९६, दिनेश श्रेष्ठलाई रु.२५,००,०००। - , प्रशान्त कपालीलाई रु.३५,५०,०००। - , एलिसा गुरुडलाई रु.२५,००,०००। - , पुनम थापालाई रु.५६,५०,०००। - , विनोद बस्नेतलाई रु.४०,००,०००। - , रोजित आचार्यलाई रु.३०,००,०००। - , स्वतिक फर्निचरलाई रु.२,०८,२००। - , मथुरा काष्ठ उद्योगलाई रु.२,३५,२५२।६०, रुद्र बहादुर गुरुडलाई रु.१,००,०००। - , कोपिला थापालाई रु.१०,००,०००। - गरी जम्मा रु.१३,१२,९६,००१।५६ ऋणीहरूको धितो मूल्याङ्कन नगराई अनियमित तरिकाले कर्जा प्रवाह गरी संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याएको भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रतिवेदन।
३. केन्द्रीय कार्यालय बनेपासमेतमा ऋणीहरूले जग्गा धितो राखी कर्जा प्रवाह गर्न भनी आएका फाइलहरू प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिम बहादुर गुरुड रहेकाले निज हिम बहादुर गुरुडबाट सञ्चालक समितिमा पेश हुने गर्दथ्यो। फाइल पेश हुँदा समितिको बैठक बसी निर्णय गरी फाइल स्वीकृत गरी पठाउनु पर्नेमा सञ्चालक समितिको बैठक नबसी पछि निर्णय गरी पठाउँला भनी हाल (तत्काल) प्रमुख कार्यकारी अधिकृतलाई सोही अनुसारको निर्देशन दिने गर्दथे। निज प्रमुख कार्यकारी अधिकृतले कर्जावाला ऋणीको फाइलहरू के कसरी पठाए निज हिम बहादुर गुरुडलाई थाहा होला मलाई थाहा छैन। हिम बहादुर गुरुडले पठाएका फाइलहरू सम्बन्धी शाखा प्रबन्धक विजयमणि आचार्य, सरोज बज्राचार्यसमेतले ऋणीहरूलाई के कसरी धितो जग्गाको मूल्याङ्कन नगराई कर्जा प्रवाह गरी दिए मलाई थाहा छैन भन्नेसमेत व्यहोराको पत्राउ प्रतिवादी श्याम बहादुर श्रेष्ठले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको बयान।

४. म २०६४ साल पौष महिनादेखि सम्झना फाइनेन्स कम्पनी लि. मासिक रु.५५,०००। - तलबमा प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको रूपमा काम गर्दै आएको र सोही फाइनेन्सका सञ्चालकहरू अध्यक्ष श्याम कृष्ण श्रेष्ठ, सदस्यहरू हरि बहादुर श्रेष्ठ, राजु कुमार खत्री, लोप्साङ्ग लामा, सिद्धी रत्न शाक्य, मोद प्रसाद त्रिपाठी, जयकृष्ण महर्जन, विष्णुहरि पाण्डेसमेतका व्यक्तिहरू हुन्, यस्तै सो फाइनेन्स कम्पनीको प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको पदमा छु भनी बनेपाको वरिष्ठ प्रबन्धक लिलाधर शर्मा, काठमाडौं शाखाका प्रमुख विजयमणि आचार्य, सहायक प्रबन्धक पार्वती तौजले र ललिपतुर शाखाका प्रमुख सरोज बज्राचार्य हुन्। यसमा फाइनेन्स कम्पनीले बनाएको नीति नियम निर्देशानुसार कर्मचारीहरूले काम गर्ने गर्दछौं। मैले सम्झना फाइनेन्स कम्पनी लि.सँग सम्बन्धित सम्पूर्ण काम कारवाहीहरू बुझी कार्यान्वयन व्यवस्थापन गर्ने गर्दछु। त्यस्तै क्रममा म सम्झना फाइनेन्स कम्पनी लि. को प्रमुख कार्यकारी अधिकृत भएकाले शाखा कार्यालयबाट ऋणीहरूले धितो जग्गा राखी कर्जा प्रवाह गर्ने व्यक्तिहरूको फाइल केन्द्रीय कार्यालय, बनेपामा आउने गरेको र उक्त फाइलहरू कर्जा प्रवाह गर्न स्वीकृतिको लागि सञ्चालक समितिको बैठक बसी निर्णय गराउनु पर्नेमा शाखा कार्यालयहरूबाट आएका फाइलहरू सञ्चालक समितिको अध्यक्ष श्याम कृष्ण श्रेष्ठलाई दिने गर्दथे। निज अध्यक्षले सञ्चालक समितिको बैठक पछि बसी अनुमोदन गराउँला हाललाई फाइल स्वीकृत गरी सम्बन्धित शाखामा पठाउनु भनी निर्देशन हुने गर्दथ्यो। अध्यक्षको निर्देशन अनुसार काम कार्य गर्दै आएको थिएँ। सोही अनुसार काम गर्ने सिलसिलामा शाखा प्रमुखहरूले के कसरी ऋणीहरूको दस्तखतसमेत नगरी विना धितो धितो जग्गा मूल्याङ्कन नै नगरी कर्जा प्रवाह गरेका हुन् मलाई थाहा भएन, उक्त संस्थालाई सञ्चालक समिति र शाखा प्रबन्धकहरूले हानी नोकसानी गरेका होलान् भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङ्गले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको बयान।
५. म २०५६ साल पौष महिनादेखि सम्झना फाइनेन्स शाखा कार्यालय, ललितपुर शाखा प्रबन्धकको रूपमा काम गर्दै आएको थिएँ। २०६५ साल पौष महिनामा यकिन गते थाहा भएन म एक हप्ताको लागि विदामा बसेको हुँदा सो मौका छोपी कार्यकारी अधिकृत हिम बहादुर गुरुङ्ग र संस्थापक प्रविण कुमार खनालको बुवा एवं संस्थाका निक्षेपकर्ता पवन कुमार खनालको मिलेमतोमा शिवनिधि शर्माको नामबाट रु.१,०४,००,०००। - र पवन खनालको नाममा रु.४६,००,०००। - कर्जा निकाली उक्त कर्जा भुक्तान गर्नको लागि निज पवन कुमार खनालले चिनेका बाहिरी व्यक्तिहरूबाट छोटो समयको लागि रु.१,५०,०००। - ल्याई शिवनिधि शर्माको कर्जा भुक्तान गरेको देखाइयो। हिम बहादुर गुरुङ्गको निर्देशानुसार पछि कर्जा स्वीकृत गराउने गरी पवन कुमार खनालसमेतले पछि धितो दिने गरी विरेन्द्र कुमार विष्ट, शान्ति कार्की भण्डारी, गीता के.सी. र अन्नपूर्ण के.सी.को नामबाट क्रमशः

रु.६५,००,०००। - , रु.५०,००,०००। - , रु.४५,५०,०००। - र रु.६४,५२,५००। - समेत कर्जा लिई बाहिरी व्यक्तिको रकम भुक्तान दिई पत्रमा उल्लेखित गजेन्द्रराज उप्रेतीसमेत ४ जनाका नाममा धितो ल्याई निजहरूको नामबाट रु.६०।६० लाख कर्जा प्रवाह गरेको, सो कर्जा हिम गुरुडले पछि सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन गराईदिन्छु भनेका हुन्। कार्यकारी अधिकृत हिम बहादुर गुरुडको निर्देशानुसार सञ्चालक समितिबाट कर्जालाई नियमित गरी दिन्छु भनी सुमित्रा खड्का, मिना खड्का, शारदा खड्गी समेतलाई रु.६०।६० लाख कर्जा प्रवाह गर्न लगाएको हो। उक्त सम्पूर्ण जिम्मा पवन खनालले जिम्मा लिएका हुन्। हिमालयन फाइनान्सबाट लिएको रु.४०,००,०००। - मध्ये रु.२०,००,०००। - कम्पनीको आन्तरिक हिसाब मिलान गर्ने क्रममा नदेखिएको हो। हाल उक्त रकम रु.२०,००,०००। - हिमालयन फाइनान्सलाई दिइसकेको, हिम बहादुर गुरुडको ठाडो निर्देशानुसार सन्तोष खवास सिंहलाई रु.३१,६१,२५०। - , प्रदिप राज पन्त र राज कुमार श्रेष्ठलाई रु.२०।२० लाख, ओम शंकर लाल श्रेष्ठलाई रु.५५,०००। - , अनुप कुमार देवकोटालाई रु.२२,५५,०००। - , अनुप देवकोटालाई रु.१५,००,०००। - , मदनकृष्ण मानन्धरलाई रु.३१,२०,०००। - , सुमन के.सी.लाई रु.३१,९३,४१०।९६, दिनेश श्रेष्ठलाई रु.२५,००,०००। - , प्रशान्त कपालीलाई रु.३५,५०,०००। - , एलिसा गुरुडलाई रु.२५,००,०००। - , पुनम थापालाई रु.५६,५०,०००। - , विनोद बस्नेतलाई रु.४०,००,०००। - , रोजित आचार्यलाई रु.३०,००,०००। - , स्वतिक फर्निचरलाई रु.२,०८,२००। - , मथुरा काष्ठ उद्योगलाई रु.२,३५,२५२।६०, रुद्र बहादुर गुरुडलाई रु.१,००,०००। - , कोपिला थापालाई रु.१०,००,०००। - गरी जम्मा रु.१३,१२,९६,००१।५६ समेत तत्काल विना धितोमा कर्जा प्रवाह हुन गएको हो। यसको जिम्मेवारी पवन कुमार खनालले लिएका हुन्। जग्गा मूल्याङ्कन नै नगराई र सञ्चालक समितिबाट स्वीकृति नगरी कर्जा प्रवाह गर्नु हुँदैन भन्ने कुरा मलाई थाहा जानकारी थियो। तर कार्यकारी अधिकृत हिम बहादुर गुरुडको आदेशानुसार सञ्चालक समितिको अनुमोदन गराई कर्जा नियमित गराई दिन्छु भनी भन्नु भएकोले निजको आदेशानुसार पछि मूल्याङ्कन प्रतिवेदन राखी कर्जा नियमित गर्न सो मूल्याङ्कन गर्ने समयमा यदि धितो नपुग भएको खण्डमा थप धितो राखी राखी दिन्छु भनी तत्काल विना मूल्याङ्कन कर्जा प्रवाह भएको हो। यी कर्जाहरू प्रक्रियागत रूपमा नगई सिधै कार्यकारी अधिकृतबाट कर्जा प्रवाह गर्न निर्देशन दिई आएको हो भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी सरोज बज्राचार्यको अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको बयान।

६. सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि.का अध्यक्ष श्याम बहादुर श्रेष्ठ, सञ्चालकहरू हरि बहादुर सिंह, लप्साङ लामा, सिद्धी रत्न शाक्य, जयकृष्ण महर्जन, विष्णुहरि पाण्डे रहेको सञ्चालक समितिको अध्यक्ष श्याम बहादुर श्रेष्ठको मिति २०६५।११।१४ गतेको कम्पनीको सञ्चालक समितिको बैठकले अध्यक्ष श्याम बहादुर श्रेष्ठले अध्यक्ष पदबाट दिनु भएको राजीनामा स्वीकृत गरेको थियो। सो पश्चात् मिति २०६७।१२।८ गतेको कम्पनीको सञ्चालक समितिको बैठकले श्री

श्याम बहादुर श्रेष्ठलाई कम्पनीको सञ्चालक समितिको अध्यक्ष पदमा पुनः नियुक्त गरेको थियो। तत्पश्चात् उहाँले मिति २०६७।१२।१६ मा अध्यक्ष पदबाट राजीनामा पेश गरेकोमा कम्पनीको सञ्चालक समितिको बैठक बस्न नसकेकोले सो राजीनामा सम्बन्धमा सञ्चालक समितिको बैठकमा छलफल भइनसकेको र निजको अध्यक्ष पदको राजीनामा स्वीकृत नभएको भन्नेसमेत व्यहोराको सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि. केन्द्रीय कार्यालय, बनेपाको पत्र।

७. सम्झना फाइनान्सका सञ्चालक समिति, कर्मचारीसमेतको मिलेमतोमा केन्द्रीय कार्यालय बनेपा, शाखा कार्यालय काठमाडौं, ललितपुरसमेतबाट आवश्यक प्रक्रिया नपुन्याई धितो जग्गाहरू मूल्याङ्कन नगराई, निर्णय वेगर ऋणीहरूलाई कर्जा प्रवाह गरी संस्थालाई अनियमित तरिकाले रु.२१,२५,५७,९६४। - बराबरको रकम हानी नोक्सानी पुन्याएको भन्ने सुनी थाहा पाएको हुँ। बुझ्दै जाँदा सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि.का सञ्चालक समितिको अध्यक्ष श्याम बहादुर श्रेष्ठ, सञ्चालकहरू हरि बहादुर सिंह, राज कुमार खत्री, लप्साङ्ग लामा, सिद्धिरेत्न शाक्य, मोद प्रसाद त्रिपाठी, जयकृष्ण महर्जन, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिम बहादुर गुरुङ्ग, केन्द्रीय कार्यालय बनेपाका वरिष्ठ प्रबन्धक लिलाधर शर्मा, काठमाडौं शाखाका वरिष्ठ प्रबन्धक विजयमणि आचार्य, ऐ. कार्यालयका सहायक प्रबन्धक पार्वती तैजले, ललितपुर पाटनका शाखा प्रबन्धक सरोज बज्राचार्य, कम्पनी सचिव राजु राजचल, प्रमुख शेयरधनी पवन कुमार खनाल र प्रविण कुमार खनाल समेतको पूर्ण योजना तथा सरसल्लाह मिलेमतोमा धितो जग्गाहरूको मूल्याङ्कन नगराई निर्णय नै नगरी ऋणीहरूलाई पटक-पटक अनियमित तरिकाले कर्जा प्रवाह गरी संस्थालाई हानी नोक्सानी पुन्याएका रहेछन्। यसरी संस्थालाई हानी नोक्सानी पुन्याउनेहरूमा संस्थाका सञ्चालकहरू प्रमुख कार्यकारी अधिकृत, शाखा प्रमुखहरू र प्रमुख शेयरधनीहरू समेतले बैंकिङ कसूर अपराध गरेका रहेछन्। निजहरूलाई कानूनबमोजिम कारवाही होस् भन्नेसमेत एकै मिलानको घटनासँग सम्बन्धित खुलाई लेखाई दिएको घटना विवरणको कागज।
८. श्याम बहादुर श्रेष्ठ, हिम बहादुर गुरुङ्ग, विजयमणि आचार्यसमेतको कर्जा प्रवाह विवरण पठाइएको भन्नेसमेत व्यहोराको मिति २०६८।३।३१ गतेको सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि. को पत्र जवाफ।
९. कर्जा प्रवाह गर्दाका सम्पूर्ण कागजातहरू उपलब्ध गराई दिनको लागि सम्झना फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडसमेतलाई पचात्रार गरिएकोमा पत्रमा उल्लेखित केही विवरण उपलब्ध गराइएको र बाँकी कागजातहरू सरोज बज्राचार्य र विजयमणि आचार्यसँग रहेको भन्नेसमेत व्यहोराको सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि.को पत्र जवाफ।
१०. सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि. का प्रमुख हिम बहादुर गुरुङ्गलाई पक्राउ गरी उपस्थित गराई दिन हुन भन्नेसमेत व्यहोराको जि.प्र.का., कास्कीको क्रम संख्या २२२३ को संचार पत्र।

११. यसमा महानगरीय प्रहरी परिसर हनुमानढोकाको अनुसन्धान पश्चात् प्राप्त मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा ललितपुर शाखा प्रमुख सरोज बज्राचार्य, सम्झना फाईनान्सका तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिम बहादुर गुरुङ, सम्झना फाईनान्सका अध्यक्ष श्याम बहादुर श्रेष्ठ र सम्झना फाईनान्सका संस्थापक प्रबिण कुमार खनालका बुवा पवन खनाल भई ऋणीहरू सँगको मिलेमतोमा फाईनान्सको कर्जा नीति विपरीतको प्रक्रियाबाट अनियमित तवरले ऋणी प्रतिवादीहरूलाई ऋण प्रवाह गरी संस्थालाई हानी नोक्सानी पुर्याएको र ऋणीहरूले पनि आफ्नो वित्तीय कारोबारको हैसियत भन्दा बढी ऋण लिई बैंकलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई कर्जाको दुरुपयोग गरेको र प्रतिवादीहरू हिम बहादुर गुरुङ, पवन खनाल र सरोजराज बज्राचार्य भई पञ्चबिर सिंहको खाताको रकम र हिमालय फाईनान्सबाट प्राप्त चेक रकम हिनामिना गरी बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(घ), ९च), ९छ), ८ र ९ विपरीत कसूर वारदात गरेको पुष्टि हुन आयो।

१२. अब कुन कुन प्रतिवादीहरूले के कस्तो कार्य गरी बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन अनुसारको अपराध गरेका रहेछन् भनी हेर्दा

हिमालय फाईनान्सबाट लिएको रु २० लाख हिनामिना सम्बन्धमा तथ्य र कसूरहरू

१. हिमालयन फाईनान्स लिमिटेडले सम्झना फाईनान्स कम्पनी लिमिटेड ललितपुर शाखालाई २० लाखका चेक थान २ गरी रु ४० लाख सापटी दिएको चेकको प्रतिलिपिबाट देखिन्छ।
२. सो चेकहरू मध्ये २० लाखको एउटा चेकको रकम मात्र सम्झना फाईनान्सको खातामा जम्मा भएको देखिन्छ भन्ने कुरा सम्झना फाईनान्सको पत्र र राष्ट्र बैंकको प्रतिवेदनसमेतबाट खुल्न आएको छ।
३. यसरी निज प्रतिवादी सरोज बज्राचार्यले रु २० लाख रुपैयाँ संस्थाको खातामा जम्मा नगरी आफु खुशी हिनामिना गरी बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐनअनुसारको अपराध गरेको देखिन्छ।

पञ्चबिर सिंहको खाताको १ करोड रुपैयाँ हिनामिना सम्बन्धमा तथ्य र कसूरहरू

१. पञ्चबिरसिंहका मु.हि.नं.१९१६, १९१७, १९१८ र १९१९ बाट क्रमशः २५ लाखका दरले रकमान्तर गरी पवन खनालको खाता नं.१३५८ मा जम्मा गरेको तथ्य सम्झना फाईनान्सबाट प्राप्त दुवै व्यक्तिहरूको एकाउन्ट स्टेटमेन्टबाट देखिन्छ।
२. उक्त कार्यमा खातामा रकम जम्मा गर्ने पवन खनाल र सो शाखाका शाखाप्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यको मिलेमतोबाट उक्त रकम रकमान्तर गरी हिनामिना गरी बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐनअनुसारको अपराध गरेको देखिन्छ।

सुनम के.सी.लाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. सुनम के.सी.ले आवास कर्जा रु ५५ लाख पाउँ भनी दिएको निवेदनमा हिम बहादुर गुरुङले अब बस्ने सञ्चालक समितिको बैठकले अनुमोदन गर्ने गरी भनी कर्जा दिन तोक लगाएको देखिन्छ।
२. निजले पुनः थप कर्जा रु ४५ लाख पाउँ भनी दिएको देखिन्छ।
३. निज सुनम के.सी.लाई ५० लाख र ४१ लाख ५० हजार गरी जम्मा रु ९१,५० हजार कर्जा प्रवाह गरेको तमसुकसमेतबाट देखिन्छ।
४. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिन्छ।

१३. त्यस्तै प्रतिवादी हिमबहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्यामबहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

१४. सम्झना फाईनान्सलाई २०६६।१२।३१ सम्म रु ६२,५६,१५६ हानी नोकसानी गरेको स्टेटमेन्टसमेतबाट पुष्टि भई कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत तथा बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीत उक्त ऋण दिन तोक लगाउने, ऋण दिने व्यक्तिहरू श्यामबहादुर श्रेष्ठ, हिमबहादुर गुरुङ, पवन खनाल, सरोजराज बज्राचार्य र ऋण लिने सुनम के.सी. को उक्त कार्य बैकिङ कसूर अपराधजन्य भएको पुष्टि भएको छ।

बिरेन्द्र कुमार बिष्टलाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा निज बिरेन्द्र कुमार बिष्टले रु २० लाखको ऋण माग गरेको देखिन्छ।
२. कर्जा समितिको निर्णय, तोक आदेश बिना नै रु २० लाख कर्जा प्रवाह भएको तथा निज बिरेन्द्र कुमार बिष्टले ऋण लिएको कुरा तमसुकसमेतबाट देखिन्छ।
३. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र श्याम बहादुर श्रेष्ठको निर्देशनअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिन्छ।

४. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुडले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

१५. यसरी संस्थाको कर्जा नीति र बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीत कर्जा प्रवाह गरी सो कर्जाको दुरूपयोग गरी संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने कार्यमा श्याम बहादुर श्रेष्ठ, हिम बहादुर गुरुड, सरोजराज बज्राचार्य र बिरेन्द्र कुमार बिष्ट संलग्न भएको पुष्टि भएकोले सो ऋण प्रवाह पश्चात् २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु २१,३९,२११.५६ हानी नोक्सानी गरेको देखिएको।

अन्नपूर्ण के.सी.लाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. निजले २० लाख, रु ४२ लाख र १५ लाख कर्जा पाउँ भनी तीन पटक निवेदन दिएको।

२. धितो राखेको जग्गाको मूल्याङ्कन ४० लाख रहेकोमा निजलाई ललितपुर शाखाबाट रु २३ लाख ५० हजारको कर्जा तमसुक बनाएको देखिए पनि स्टेटमेन्टबाट र २० लाख कर्जा प्रवाह गरिएको देखिन्छ।

४. उक्त कर्जा लिँदा स्वीकृती नगरी कर्जा प्रवाह गरिएको, अन्य कागजातहरू अनुसन्धानको क्रममा फेला नपरेको

५. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुड र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिन्छ।

१६. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुडले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

१७. हालसम्म सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रदान गरी बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको कार्यमा श्याम बहादुर श्रेष्ठ, हिम बहादुर गुरुड, पवन खनाल, सरोजराज बज्राचार्य, र अन्नपूर्ण के.सी. संलग्न भएको तथ्य पुष्टि भई मिति

२०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट कर्जा दुरुपयोग गरी रु २१,३९,२११.५६ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याएको देखिन्छ।

कोपिला थापालाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा निज कोपिला थापाले पहिले ५५ लाख र पछि १० लाखको कर्जा पाउँ भनी निवेदन दिएको देखिन्छ।
  २. निजको निवेदन उपर तोक आदेश तथा स्वीकृती भएको देखिँदैन।
  ३. कर्जाको लागि धितो राखेको जग्गाको मूल्याङ्कन एवम् कर्जा समितिको निर्णय बिना नै निज कोपिला थापालाई रु ६५ लाख कर्जा प्रवाह भएको तमसुक समेतबाट देखिन्छ।
  ४. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयान रहेको।
  ५. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।
१८. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुऱ्याई हिम बहादुर गुरुङ र सरोज बज्राचार्यले कोपिला थापालाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ६९,५२,४३७.५९ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू हिम बहादुर गुरुङ, सरोज बज्राचार्य र कोपिला थापाको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

प्रतिवादी राजेन्द्र बहादुर जोशीलाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. निज राजेन्द्र बहादुर जोशीलाई कर्जा समितिको निर्णय बिना सरोज बज्राचार्यले रु १० लाख कर्जा प्रवाह गरेको।
२. यसमा धितो मूल्याङ्कन नगरिएको।
३. निजको कर्जा तमसुकबाट १० लाख रुपैयाँ ऋण लिएको देखिएको।
४. श्याम बहादुर श्रेष्ठले कर्जा दिन तोक लगाएको।
५. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको

अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।

६. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुडले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

१९. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले राजेन्द्र बहादुर जोशीलाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु २१,५८१५.९९ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र राजेन्द्र बहादुर जोशीको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

२०. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुडले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

२१. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले अनुप कुमार देवकोटालाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु २१,३९,२११.५६ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू, श्याम बहादुर श्रेष्ठ, हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र कोपिला थापाको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

थिर बहादुर खातीलाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा निज थिर बहादुर खातीले रु १८ लाख ऋण माग गरेको निवेदनसमेतबाट देखिएको।
२. कर्जा समितिको निर्णय, तोक आदेश बिना नै रु १८ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ।
३. धितो राख्न खोजेको जग्गाको धितो मूल्याङ्कन एवम् रोक्कासमेत राखेको देखिँदैन।
४. थिर बहादुर खातीले रु १८ लाख ऋण लिएको कुरा तमसुकसमेतबाट देखिँन्छ।
५. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुड श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै

पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।

२२. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।
२३. यसरी संस्थाको कर्जा नीति र बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीत कर्जा प्रवाह गरी सो कर्जाको दुरुपयोग गरी संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने कार्यमा श्याम बहादुर श्रेष्ठ, हिम बहादुर गुरुङ, सरोजराज बज्राचार्य र थिर बहादुर खाती संलग्न भएको पुष्टि भएकोले सो ऋण प्रवाह पश्चात् २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु १९,३४,४००.२६ हानी नोक्सानी गरेको देखिएको।

दिनेश श्रेष्ठलाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा दिनेश श्रेष्ठले रु २५ लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको देखिन्छ।
  २. निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै २५ लाख कर्जा प्रवाह गरेको देखिन्छ।
  ३. निजको निवेदन उपर तोक आदेशसमेत भएको देखिँदैन।
  ४. धितो राख्न खोजेको शेयरको कुनै बिबरण तथा रोक्कासमेत राखेको देखिँदैन।
  ५. निज दिनेश श्रेष्ठले जम्मा रु २५ लाख ऋण लिएको तमसुक र स्टेटमेन्टसमेतबाट देखिन्छ।
  ६. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।
२४. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

२५. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले दिनेश श्रेष्ठलाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु १४,७१,०८८.८१ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र दिनेश श्रेष्ठको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

सुमित्रा खड्कालाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा सुमित्रा खड्काले रु ६० लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको साथै रु १५ लाख थप कर्जा पाउन पनि निवेदन दिएको देखिएको।
  २. निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै ६० लाख कर्जा प्रवाह गरेको देखिन्छ।
  ३. निजलाई कर्जा प्रवाह गर्दा धितो मूल्याङ्कन र तोक आदेशसमेत भएको देखिँदैन साथै निजको वित्तीय कारोबारको मूल्याङ्कन गरेको कागजातसमेत देखिँदैन।
  ४. निज सुमित्रा खड्काले जम्मा रु ६० लाख ऋण लिएको तमसुकसमेतबाट देखिन्छ।
  ५. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुड र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।
२६. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुडले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

२७. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले सुमित्रा खड्कालाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ६१,७७,९५३.४२ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र सुमित्रा खड्काको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

मिना खड्कालाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा मिना खड्काले रु. ६० लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको।
२. निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै ६० लाख कर्जा प्रवाह गरेको।

३. निजलाई कर्जा प्रवाह गर्दा धितो मूल्याङ्कन र तोक आदेशसमेत भएको देखिंदैन साथै निजको वित्तीय कारोबारको मूल्याङ्कन गरेको कागजातसमेत देखिंदैन।
४. निज मिना खड्काले जम्मा रु ६० लाख ऋण लिएको तमसुकसमेतबाट देखिन्छ।
५. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिन्छ।

२८. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

२९. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुऱ्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुङ र सरोज बज्राचार्यले मिना खड्कालाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ६०,४९,१०५.४८ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुङ, सरोज बज्राचार्य र मिना खड्काको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

ताराबहादुर खड्कालाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा तारा बहादुर खड्काले रु ६० लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको।
२. निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै ६० लाख कर्जा प्रवाह गरेको देखिएको।
३. निजको निवेदन उपर तोक आदेशसमेत भएको देखिँदैन।
४. निजलाई कर्जा प्रवाह गर्दा रु १६ लाख ८० हजार मात्र धितो राखिएको जग्गाको गा.वि.स.बाट मूल्याङ्कन गरिएको साथै निजको वित्तीय कारोबारको मूल्याङ्कन गरेको कागजातसमेत देखिएको।
५. निज तारा बहादुर खड्काले जम्मा रु ६० लाख ऋण लिएको तमसुकसमेतबाट देखिन्छ।
६. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिन्छ।

३०. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुडले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

३१. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले तारा बहादुर खड्काले कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ६१,१७८,३३५.६१ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र तारा बहादुर खड्काको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

शम्शेर बहादुर खड्कालाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा शम्शेर बहादुर खड्काले रु ६० लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको।

२. निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै ६० लाख कर्जा प्रवाह गरेको देखिन्छ।

३. निजलाई कर्जा प्रवाह गर्दा धितो मूल्याङ्कन र तोक आदेशसमेत भएको देखिँदैन साथै निजको वित्तीय कारोबारको मूल्याङ्कन गरेको कागजातसमेत देखिँदैन।

४. निज तारा बहादुर खड्काले जम्मा रु ६० लाख ऋण लिएको तमसुकसमेतबाट देखिन्छ।

५. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुड र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिन्छ।

३२. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुडले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

३३. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले शम्शेर बहादुर खड्कालाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ६४,१७,६३४.७० बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र शम्शेर बहादुर खड्काको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

शारदा खड्गीलाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा शम्शेर बहादुर खड्काले रु ६० लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको।
  २. निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै ६० लाख कर्जा प्रवाह गरेको देखिन्छ।
  ३. निजलाई कर्जा प्रवाह गर्दा धितो मूल्याङ्कन र तोक आदेशसमेत भएको देखिँदैन साथै निजको वित्तीय कारोबारको मूल्याङ्कन गरेको कागजातसमेत देखिँदैन।
  ४. निज शारदा खड्गीले जम्मा रु ६० लाख ऋण लिएको तमसुकसमेतबाट देखिन्छ।
  ६. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।
३४. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।
३५. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुङ र सरोज बज्राचार्यले शारदा खड्गीलाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ६४,४६,३२८.५६ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू हिम बहादुर गुरुङ, सरोज बज्राचार्य र शारदा खड्गीको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

पुनम थापालाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा पुनम थापाले रु ३५ लाख, २५ लाख र २० लाख ऋण पाउँ भनी ३ पटक निवेदन दिएको।
२. निजलाई नै ३४ लाख, २५ लाख र २० लाख गरी जम्मा रु ७९ कर्जा लिए दिएको तमसुकबाट देखिन्छ। तर निजको स्टेटमेन्टबाट रु २० लाख, रु ३४ लाख, २९ लाख, १ लाख ५० हजार गरेर ७६ लाख ५० हजार ऋण लिएको देखिन्छ।
३. निजलाई कर्जा प्रवाह गर्दा धितो मूल्याङ्कन एवम् कर्जा समिति तथा सञ्चालक समितिको निर्णय बिना नै कर्जा प्रवाह गरेको देखिन्छ। साथै निजको वित्तीय कारोबारको मूल्याङ्कन गरेको कागजातसमेत देखिँदैन।

४. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।

३६. त्यस्तै प्रतिवादी हिमबहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

३७. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुङ र सरोज बज्राचार्यले पुनम थापालाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ८२,११,०७९.०२ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू हिम बहादुर गुरुङ, सरोज बज्राचार्य र पुनम थापाको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

कमलबहादुर थापा क्षेत्रीलाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा कमल बहादुर थापा क्षेत्रीले ३० लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको देखिन्छ।
२. निजलाई धितो मूल्याङ्कन नगरी, धितो नराखी, कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै ३० लाख कर्जा प्रवाह गरेको तमसुकबाट देखिन्छ।
३. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।

३८. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

३९. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई हिम बहादुर गुरुङ र सरोज बज्राचार्यले कमल बहादुर थापा क्षेत्रीलाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ३१,१६,५३३.७४ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ,

पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुङ, सरोज बज्राचार्य र कमल बहादुर थापा क्षेत्रीको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

बिनोद बस्नेतलाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा बिनोद बस्नेतले ४० लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको देखिन्छ, साथै ६० लाख रुपैयाँ शैक्षिक कर्जा पाउ भनी अर्का निवेदन दिएको।
२. निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै ४० लाख र ६० लाख कर्जा प्रवाह गरेको तमसुकबाट देखिएको।
३. धितो मूल्याङ्कन भएको कागजातबाट देखिँदैन।
४. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।

४०. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

४१. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुङ र सरोज बज्राचार्यले कमल बहादुर थापा क्षेत्रीलाई कर्जा प्रवाह गरी दुरूपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ४२,९८,६६७.२३ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुङ, सरोज बज्राचार्य र बिनोद बस्नेतको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

अनुप कुमार देवकोटालाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा अनुप कुमार देवकोटाले २५ लाख र २० लाख ऋण पाउ भनी निवेदन दिएको।
२. निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै २२ लाख र २२.५५ लाख कर्जा प्रवाह गरेको तमसुकबाट देखिएको।
३. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।

४२. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुडले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।
४३. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले अनुप कुमार देवकोटालाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ४५,६२,५८५.२२ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र अनुप कुमार देवकोटाको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

गिता के.सी.लाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा निज गिता के.सी.ले सुरुमा २० लाख त्यस पछि २० लाख र ५० लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको।
  २. निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै ७० लाख कर्जा प्रवाह गरेको तमसुकबाट देखिएता पनि रु २० लाखको मात्र स्टेटमेन्ट प्राप्त भएको।
  ३. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुड र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।
४४. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुडले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।
४५. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले अनुप कुमार देवकोटालाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु २१,३९,२११.५६ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र गिता के.सी.को उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

राजन कुमार श्रेष्ठलाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा राजन कुमार देवकोटाले ऋण रकम उल्लेख नगरी ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको।
२. निजलाई धितो मूल्याङ्कन नगरी, कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै २४ लाख ५० हजार कर्जा प्रवाह गरेको।
३. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।

४६. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

४७. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुङ र सरोज बज्राचार्यले राजन कुमार देवकोटालाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु २१,४९,३३३.६१ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुङ, सरोज बज्राचार्य र राजन कुमार देवकोटाको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

शान्ती कार्की (भण्डारी) लाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा निज शान्ती कार्की भण्डारीले रु ५० लाख र २० लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको।
२. निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै २० लाख कर्जा प्रवाह गरेको तमसुकबाट।
३. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिन्छ।

४८. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह

गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

४९. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले शान्ती कार्की भण्डारी लाई कर्जा प्रवाह गरी दुरूपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु २१,३९,२११.५६ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र शान्ती कार्की भण्डारीको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

एलिसा गुरुडलाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा निज एलिसा गुरुडले रु २५ लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको देखिन्छ।
  २. धितो मूल्याङ्कन नगरी, निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै २५ लाख कर्जा प्रवाह गरेको।
  ३. निजको निवेदन उपर तोक आदेशसमेत भएको देखिँदैन।
  ४. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुड र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट।
५०. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुडले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

५१. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले एलिसा गुरुडलाई कर्जा प्रवाह गरी दुरूपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु २,६८,६६७.०३ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र एलिसा गुरुडको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

श्यामकृष्ण बस्याललाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा निज श्यामकृष्ण बस्यालले रु ६० लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको।
२. धितो मूल्याङ्कन नगरी, निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै ६० लाख कर्जा प्रवाह गरेको देखिन्छ।

३. निज श्यामकृष्ण बस्यालले जम्मा रु ६० लाख ऋण लिएको तमसुकसमेतबाट देखिएको।
  ४. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।
५२. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।
  ५३. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुऱ्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुङ र सरोज बज्राचार्यले श्यामकृष्ण बस्याललाई कर्जा प्रवाह गरी दुरुपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ६४,४८,०००.८४ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुङ, सरोज बज्राचार्य र श्यामकृष्ण बस्यालको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

गजेन्द्रराज उप्रेतीलाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा निज गजेन्द्रराज उप्रेतीले रु ६० लाख ऋण पाउँ भनी निवेदन दिएको।
  २. धितो मूल्याङ्कन नगरी, निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै ६० लाख कर्जा प्रवाह गरेको।
  ३. निज गजेन्द्रराज उप्रेतीले जम्मा रु ६० लाख ऋण लिएको तमसुकसमेतबाट देखिएको।
  ४. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुङ र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिएको।
५४. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुङले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।

५५. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले गजेन्द्रराज उप्रेतीलाई कर्जा प्रवाह गरी दुरूपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ६४,४८,०००.८४ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र गजेन्द्रराज उप्रेतीको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।

राधाकृष्ण भुजेललाई ऋण दिँदा देखिएका तथ्य र कसूरहरू

१. यसमा निज राधाकृष्ण भुजेलले रु ६० लाख ऋण पाउ भनी निवेदन दिएको।
  २. धितो मूल्याङ्कन नगरी, निजलाई कर्जा समितिको निर्णय एवम् अनुमोदन बिना नै ६० लाख कर्जा प्रवाह गरेको।
  ३. निज राधाकृष्ण भुजेलले जम्मा रु ६० लाख ऋण लिएको तमसुकसमेतबाट देखिएको।
  ४. उक्त कर्जा प्रवाह गर्दा हिम गुरुड र पवन खनालको सल्लाहअनुसार प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्यबाट कर्जा समितिको निर्णय बिना ऋण प्रवाह गर्नुको साथै पछिसमेत सोको अनुमोदन/स्वीकृत नगरी कर्जा नीति विपरीत ऋण प्रवाह गरेको भन्ने कुरा प्र.सरोजराज बज्राचार्यको बयानबाट देखिन्छ।
५६. त्यस्तै प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुडले सञ्चालक समितिमा पछि पेश गरी अनुमोदन गराउँला, हाललाई कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्नु भन्ने श्याम बहादुर श्रेष्ठको सल्लाहबमोजिम कर्जा प्रवाह गरिएको भन्ने बयानमा खुलाई लेखाई दिएकोमा श्याम बहादुर श्रेष्ठले बयान गर्दा हिम बहादुर गुरुडले के कसरी कर्जा प्रवाह गर्ने आदेश दिए निजै जानुन् भनी उल्लेख गरेबाट श्याम बहादुर श्रेष्ठको पनि कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहमति रहेको देखिएको।
५७. कर्जा नीतिअनुसारको प्रक्रिया नपुन्याई श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड र सरोज बज्राचार्यले राधाकृष्ण भुजेललाई कर्जा प्रवाह गरी दुरूपयोग भएको हुँदा मिति २०६६।१२।३१ सम्मको स्टेटमेन्टबाट रु ६४,४८,०००.८४ बाँकी रहेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरू श्याम बहादुर श्रेष्ठ, पवन खनाल, हिम बहादुर गुरुड, सरोज बज्राचार्य र राधाकृष्ण भुजेलको उक्त कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन विपरीतको देखिएको।
५८. यसरी माथी उल्लेखित ऋणी प्रतिवादीहरूलाई ऋण प्रवाह गर्दा निजहरूको उक्त ऋण सदुपयोग गर्न सक्ने क्षमताको वित्तीय मूल्याङ्कन गरी त्यसलाई कर्जा प्रदान गर्दाको फाईलमा संलग्न गरी सो अनुसार ऋण दिन उपयुक्त छ, छैन भनि हेरी बिचार गरी ऋण प्रदान गर्नु पर्नेमा सो नगरिएको, प्रदान गरिएको ऋणलाई खाम्न सक्ने धितो सुरक्षण बापत मूल्याङ्कन गराई रोक्का राखी ऋण प्रदान गर्नु पर्नेमा सो केही पनि नगरिएको साथै ऋणीहरूलाई कर्जा सदुपयोग गर्नभन्दा अन्य व्यक्तिहरूको ऋण तिर्न र अन्य प्रयोजनका लागि ऋण दिईएको देखाइएको हो भनी प्र.सरोजराज बज्राचार्यले बयानमा लेखाईदिएबाट सम्झना फाईनान्स ललितपुर शाखाबाट

भएका वित्तीय कारोबार मध्य ऋणीहरूलाई ऋण प्रदान गर्दा सो संस्थाका तत्कालीन अध्यक्ष श्याम बहादुर श्रेष्ठ, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिम बहादुर गुरुङ, शाखा प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्य र संस्थापक शेयर धनी प्रविण कुमार खनालका पिता पवन खनालको प्रत्यक्ष संलग्नता र सहमतिमा भएको देखिन्छ, साथै फाईनान्सबाट भएका अन्य वित्तीय कारोबारहरू जस्तो हिमालयन फाईनान्सबाट प्राप्त रकमको लेखाङ्कन र बचत कर्ता पञ्चबिर सिंहको खाताको रकम संरक्षण नगरी रकमान्तर गर्ने कार्यमा शाखा प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्य र पवन खनालको संलग्नता रहेको देखिँदा।

प्रतिवादी श्याम बहादुर श्रेष्ठको हकमा

५९. निज प्रतिवादी अध्यक्षको रूपमा कार्यरत रहेको, निज ललितपुर शाखामा निरन्तर रूपमा आउने जाने गरेको, ऋण निवेदकहरूको निवेदनलाई प्रक्रिया नपुऱ्याई ऋण दिन हिम बहादुर गुरुङ र सरोजराज बज्राचार्यलाई लिखित मौखिक आदेश दिएको, त्यसैका आधारमा यी ऋणी प्रतिवादीहरूलाई ऋण दिएको हो भनी हिम बहादुर गुरुङ र सरोजराज बज्राचार्यले बयानमा लेखाएको तथ्यलाई ऋणी प्रतिवादीहरूलाई ऋण प्रदान गरिएको कागजबाट पुष्टि हुँदा सोही कार्यको परिणाम स्वरूप उक्त ऋणको सदुपयोग नभई उक्त संस्थालाई माथि उल्लेखित प्रतिवादी ऋणीहरू २३ जनालाई ऋण प्रदान गरी रु १०,११,२४,९७०।०३ हानी नोक्सानी गरी बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(घ)(च),(छ) र ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)घ अनुसार ३ वर्षदिखि ५ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर अपराध गरेको देखिँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(घ) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङको हकमा

६०. निज प्रतिवादी प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको रूपमा कार्यरत रहेको, निज ललितपुर शाखामा निरन्तर रूपमा आउने जाने गरेको, ऋण निवेदकहरूको निवेदनलाई प्रक्रिया नपुऱ्याई ऋण दिन सरोजराज बज्राचार्यलाई लिखित मौखिक आदेश दिएको, त्यसैका आधारमा यी ऋणी प्रतिवादीहरूलाई ऋण दिएको हो भनी सरोजराज बज्राचार्यले बयानमा लेखाएको तथ्यलाई ऋणी प्रतिवादीहरूलाई ऋण प्रदान गरिएको कागजबाट पुष्टि हुँदा सोही कार्यको परिणाम स्वरूप उक्त ऋणको सदुपयोग नभई उक्त संस्थालाई माथि उल्लेखित प्रतिवादी ऋणीहरू २३ जनालाई ऋण प्रदान गरी रु १०,११,२४,९७०।०३ हानी नोक्सानी गरी बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(घ)(च),(छ) र ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)घ अनुसार अनुसार ३ वर्षदिखि ५ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर अपराध गरेको देखिँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(घ) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी सरोजराज बज्राचार्यको हकमा ।

६१. निज प्रतिवादी सरोज बज्राचार्य ललितपुर शाखाको शाखा प्रमुखको रूपमा कार्यरत रहेको, ऋण निवेदकहरूको निवेदनलाई प्रक्रिया नपुन्याई ऋण दिन श्यामबहादुर श्रेष्ठ, हिमबहादुर गुरुङको लिखित मौखिक आखेश र पवन खनालको मौखिक जमानतमा ऋणी प्रतिवादीहरूलाई ऋण दिएको हो भनी सरोजराज बज्राचार्यले बयानमा लेखाएको तथ्यलाई ऋणी प्रतिवादीहरूलाई ऋण प्रदान गरिएको कागजबाट पुष्टि हुँदा सोही कार्यको परिणाम स्वरूप उक्त ऋणको सदुपयोग नभई उक्त संस्थालाई माथि उल्लेखित प्रतिवादी ऋणीहरू २३ जनालाई ऋण प्रदान गरी रु १०,११,२४,९७०।०३ हानी नोक्सानी गरेको र हिमालयन फाईनान्सबाट प्राप्त २०/२० लाखको दुई वटा चेकहरू मध्ये एउटा चेक संस्थामा जम्मा गरेको र अर्को चेकको रु २० लाख जम्मा नगरी हिनामिना गरेको साथै पञ्चबिर सिंहको नामको मु.हि.नं.१९१६, १९१७, १९१८ र १९१९ प्रत्येकबाट रु २५ लाखका दरले रु १ करोड पवन खनालसँग मिलेमतो गरी निजको खातामा रकमान्तर गरेको देखिँदा सोसमेत गरी सम्झना फाईनान्सलाई रु ११,३१,२४,९७०।०३ हानी नोक्सानी गरी बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(घ)(च),(छ), ढ र ९ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)घ अनुसार अनुसार ३ वर्षदिखि ५ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर अपराध गरेको देखिँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(घ) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी पवन खनालको हकमा

६२. निज प्रतिवादी पवन खनाल संस्थापक सदस्य प्रविण खनालका पिता रहेका, निजको सम्झना फाईनान्स ललितपुर शाखामा निक्षेपकर्ताको रूपमा खाता रहेको, साथै निज प्रतिवादीले माथि उल्लेखित २३ जना ऋणीहरूलाई ऋण प्रदान गर्न दबाव तथा मौखिक जमानत दिई ललितपुर शाखाका शाखा प्रमुख सरोजराज बज्राचार्यले ऋणी प्रतिवादीहरूलाई ऋण दिएको हो भनी सरोजराज बज्राचार्यले बयानमा लेखाएको तथ्यलाई ऋणी प्रतिवादीहरूलाई ऋण प्रदान गरिएको कागजबाट पुष्टि हुँदा सोही कार्यको परिणाम स्वरूप उक्त ऋणको सदुपयोग नभई उक्त संस्थालाई माथि उल्लेखित प्रतिवादी ऋणीहरू २३ जनालाई ऋण प्रदान गरी रु १०,११,२४,९७०।०३ हानी नोक्सानी गरेको र पञ्चबिर सिंहको नामको मु.हि.नं.१९१६, १९१७, १९१८ र १९१९ प्रत्येकबाट रु २५ लाखका दरले रु १ करोड सरोजराज बज्राचार्यसँग मिलेमतो गरी आफ्नो खातामा रकमान्तर गरेको देखिँदा सो समेत गरी सम्झना फाईनान्सलाई रु ११,६८,२६,३०२,८० हानी नोक्सानी गरी बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७ (च),(छ), ढ र ९ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)घ अनुसार ३ वर्षदिखि ५ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर अपराध गरेको देखिँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(घ) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी सुनम के.सी.को हकमा

६३. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ६२,५६,१५६ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)ग अनुसार २ वर्षदेखि ३ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर अपराध गरेको देखिँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी विरेन्द्र बहादुर बिष्टको हकमा

६४. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु २१,३९,२११.५६ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ख अनुसार १ देखि २ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) बमोजिमक सजाय हुन अनुरोध गरिएको छ।

प्रतिवादी अन्नपूर्ण के.सी.को हकमा

६५. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु २१,३९,२११.५६ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ख अनुसार १ देखि २ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) बमोजिम सजाय हुन अनुरोध गरिएको छ।

प्रतिवादी कोपिला थापाको हकमा ।

६६. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ६९,५२,४३७.५९ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ग अनुसार अनुसार २ वर्ष देखि ३ वर्ष सम्म कैद र बिगो भराई बिगो बमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी राजेन्द्र बहादुर जोशीको हकमा

६७. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु २,१५,८१४.९९ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय

ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) क अनुसार १ वर्ष देखि १ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(क) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी थिर बहादुर खातीको हकमा

६८. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु १९,३४,४००.२६ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ख अनुसार १ देखि २ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) बमोजिम सजाय हुन अनुरोध गरिएको छ।

प्रतिवादी दिनेश श्रेष्ठको हकमा

६९. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु १४,७१,०८८.८१ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ख अनुसार १ वर्षदेखि २ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) बमोजिम सजाय हुन अनुरोध गरिएको छ।

प्रतिवादी सुमित्रा खड्काको हकमा

७०. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ६१,७७,९५३.४२ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ग अनुसार २ वर्षदेखि ३ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी मिना खड्काको हकमा।

७१. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ६०,४९,१०५.४८ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ग अनुसार २ वर्षदेखि ३ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी तारा बहादुर खड्काको हकमा

७२. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ६१,७८,३३५.६१ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ग अनुसार २ वर्षदिखि ३ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी शम्शेर बहादुर खड्काको हकमा

७३. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ६४,१७,६३४.७० संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ग अनुसार २ वर्षदिखि ३ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी शारदा खड्गीको हकमा

७४. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ६४,४६,३२८.५६ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ग अनुसार २ वर्षदिखि ३ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी पुनम थापाको हकमा

७५. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ८२,११,०७९.०२ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ग अनुसार २ वर्षदिखि ३ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी कमल बहादुर थापाको हकमा

७६. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ३१,१६,५३३.७४ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ख अनुसार १ वर्षदिखि २ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी बिनोद बस्नेतको हकमा

७७. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ४२,९८,६६७.२३ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२) ख अनुसार १ वर्षदिखि २ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी अनुप कुमार देवकोटाको हकमा

७८. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ४५,६२,५५८.२२ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार १ वर्षदिखि २ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी गिता के.सी.को हकमा

७९. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु २१,३९,२११.५६ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार १ वर्षदिखि २ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी राजन कुमार श्रेष्ठको हकमा

८०. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु २१,४९,३३३.६१ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा

सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार १ वर्षदिखि २ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी शान्ती कार्कीको हकमा

८१. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु २१,३९,२११.५६ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार १ वर्षदिखि २ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी एलिसा गुरुङ्गको हकमा

८२. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु २७,८६,६६७.०३ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार १ वर्षदिखि २ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ख) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी श्याम कृष्ण बस्यालको हकमा

८३. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ६४,४८,०००.८४ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार २ वर्षदिखि ३ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी गजेन्द्रराज उप्रेतीको हकमा

८४. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु ६४,४८,०००.८४ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार २ वर्षदिखि ३ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।

प्रतिवादी राधाकृष्ण भुजेलको हकमा

८५. निजले आफुले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरुपयोग गरी रु ६४,४८,०००.८४ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई निजको सो कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन २०६४ को दफा ७(च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार २ वर्षदेखि ३ वर्षसम्म कैद र बिगो भराई बिगोबमोजिम जरिवाना हुने कसूर गरेको हुँदा निजलाई सोही ऐनको दफा १५(२)(ग) अनुसार सजाय हुन अनुरोध छ।
८६. प्रतिवादी सरोज बज्राचार्य ठगी मुद्दामा नख्खु कारागारमा थुनामा रहेको हुँदा निजलाई नख्खु कारागारबाट झिकाई प्रस्तुत मुद्दामा बुझिपाउन र हालसम्म फरार रहेका प्रतिवादीहरू पवन खनाल, सुनम के.सी., बिरेन्द्र बहादुर बिष्ट, अन्नपूर्ण क.सी., कोपिला थापा, राजेन्द्र बहादुर जोशी, थिर बहादुर खाती, दिनेश श्रेष्ठ, सुमित्रा खड्का, मिना खड्का, तारा बहादुर खड्का, शम्शेर बहादुर खड्का, शारदा खड्गी, पुनम थापा, कमल बहादुर थापा, बिनोद बस्नेत, अनुप कुमार देवकोटा, गिता के.सी., राजन कुमार श्रेष्ठ, शान्ती कार्की, एलिसा गुरुङ, श्याम कृष्ण बस्याल, गजेन्द्रराज उप्रेती, राधाकृष्ण भुजेलको नाममा सम्मानित अदालतबाट म्याद जारी हुनसमेत अनुरोध गरिएको छ। साथै पक्राउमा परेका हिम ब.गुरुङ र श्याम बहादुर श्रेष्ठलाई राष्ट्र बैकको प्रतिवेदनले वादी नेपाल सरकार प्रतिवादी श्याम बहादुर श्रेष्ठसमेत र राष्ट्र बैककै प्रतिवेदनले वादी नेपाल सरकार प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङ समेत भएको बैकिङ कसूर मुद्दामा मिति २०६८।०४।०५ गते पेश गरिएको हुँदा निजहरूलाई प्रस्तुत मुद्दामा समेत बुझिपाउन अनुरोध गरिएको छ भन्ने मिति २०६८।। को अभियोग पत्र।
८७. म विगत २०५७/ ०५८ देखि २०६४ साल पौषसम्म त्यहाँ कार्यकारी अध्यक्षको पदमा रहेँ। सञ्चालक समितिको निर्णयद्वारा त्यो पदमा आएको थिएँ। उक्त पदमा रहनुभन्दा अगाडि म त्यहाँ सञ्चालकको पदमा थिएँ। व्यक्तिले कर्जा पाउने पहिलो निवेदन दिने गर्छ, त्यसपछि निवेदनसाथ संलग्न हुनु पर्ने कागजातहरू कर्जाको लागि दिने धितो विवरण इत्यादी छ, छैन शाखा कार्यालयका प्रबन्धकले हेरि बुझि कर्जा दिन उपयुक्त छ भने निजले कर्जा स्वीकृति गर्ने अधिकार प्राप्त व्यक्ति कहाँ पेश गर्छ। कार्यकारी प्रमुखले पनि आफ्नो अधिकार क्षेत्र भन्दा बाहिर भएमा निजले सञ्चालक समितिमा स्वीकृतको लागि पेश गर्छ। मैले मिसिल संलग्न नेपाल राष्ट्र बैकको निरीक्षण प्रतिवेदनलगायका कागजातहरू पढी बाँची सुनाउँदा सुनी पाएँ। कुन-कुन मितिमा कर्जा प्रवाह भएको मलाई थाहा छैन। जहाँसम्म यी कर्जाहरू मेरो कार्यकालमा प्रवाह भएको छैन। म अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको बयान पढी बाँची सुनाउँदा सुनी पाएँ। सहिछाप मेरो हो। मैले त्यस्तो बयान दिएको छैन। सञ्चालक समितिको

बैठक नबसी पछि निर्णय गरी पठाउँला भनी लेखिएको छैन। मेरो संलग्नतामा कर्जा प्रवाह भएको र मेरो कार्यकाल पश्चात् भएको कार्य हुँदा मलाई अभियोग दावीबमोजिम सजाय हुनुपर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी श्यामबहादुर श्रेष्ठले मिति २०६८।४।१० मा यस अदालतमा गरेको बयान।

८८. मिति २०६४ सालको पौषको अन्तिम दिन थाहा भएदेखि २०६७ सालको जेठसम्म निरन्तर रूपमा सम्झना फाइनान्समा कार्यकारी प्रमुखसमेतको पदमा कार्य गर्ने गरी महाप्रबन्धकको रूपमा नियुक्त गरिएअनुसार काम गरेको हो। मैले जाने बुझे र थाहा पाएसम्म कर्जा नीतिको प्रक्रिया पूरा गरेको छ। म त्यहाँ रहँदा कर्जा नीति थियो। कर्जा प्रवाह गर्दा कर्जाको लागि शाखा मार्फत् निवेदन प्राप्त हुने त्यसपछि ती निवेदनहरू म समक्ष आउने र ती निवेदनहरू उपरमा कर्जा नीतिअनुसार प्रक्रिया पूरा गराई कारवाही अगाडि बढाउन भनी लेखी पठाउँदथेँ। त्यस पश्चात् शाखाका प्रबन्धकहरूले नै धितो हेर्ने, मूल्याङ्कन गराउने र कर्जा सम्बन्धी सम्पूर्ण कागजातहरू जुटाई उपयुक्त लागे ऋण दिने गर्दथेँ। तर ऋण कर्जाका सम्बन्धमा कर्जा प्रवाह गर्नु पूर्व कर्जा नीतिको अधीनमा रही रु. १० लाखसम्मको स्वीकृत गर्न म कहाँ र त्योभन्दा बढीका कर्जाहरू शाखा प्रबन्धकले सिधै कम्पनी सचिव मार्फत् कर्जा उप-समिति वा सञ्चालक समितिमा पठाउनु पर्दथ्यो। मैले उक्त निरीक्षण प्रतिवेदनसमेतका कागजातहरू पढिवाँची सुनाउँदा सुनिपाएँ उक्त प्रतिवेदनमा उल्लेख भएअनुसार धितो नै मूल्याङ्कन नगराई कर्जा प्रवाह मैले गरेको होइन। कर्जा प्रवाह शाखाद्वारा भएको हो। म कहाँ आउने कर्जाका फाइलहरू समेतका कागजातहरू मध्ये सुष्मा के.सी. ले लिएको रु. ५५ लाखको सम्बन्धमा मैले निवेदनमा प्रक्रिया अगाडि बढाउनु भन्ने तोक लगाएको हो। त्यसलाई शाखा प्रबन्धकले कम्पनी सचिव मार्फत् कर्जा उपसमितिलाई पेश गरी स्वीकृत गराएको हो। यी वाहेकका अन्य कर्जा फाइल बारेमा मलाई थाहा जानकारी छैन। मैले एउटा फाइल सुनम के.सी. को मात्र तोक लगाएको र विधिवत नै काम भएको हुँदा र अन्य कर्जाका विषया मेरो कुनै संलग्नता नभएकोले अभियोग दावीबमोजिम सजाय हुनु पर्ने होइन सफाई पाउँ भन्ने प्रतिवादी हिमबहादुर गुरुङ्गले मिति २०६९।४।१० मा अदालतमा गरेको बयान।

८९. यसमा अभियोग पत्र साथ पेश भएका प्रतिवादी श्यामबहादुर श्रेष्ठ तथा प्रतिवादी हिमबहादुर गुरुङ्ग उपर निजहरूले सम्झना फाइनान्सको क्रमशः अध्यक्ष तथा प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको रूपमा कार्य गरेकोमा अख्तियारी बाहिर गै लिखित मौखिक आदेशको आधारमा सम्झना फाइनान्सको ललितपुर शाखा मार्फत् ऋण प्रवाह गरेको र निजहरूको कार्यको परिणाम स्वरूप ऋण सदुपयोग नभएको, २३ जना ऋणीहरूलाई ऋण प्रवाह गरी रु १०,११,२४,९७०।०३ नोक्सानी गरी बैकिङ कसूर र सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ (घ) (च) (छ) र दफा ८ विपरित कसूर गरेको हुँदा सोही ऐनको दफा १५ (२) (घ) अनुसार सजाय हुनु पर्ने माग दावी

लिई अभियोगपत्र पेश हुन आएको पाइयो। यस अदालत समक्ष बयान गर्दा प्रतिवादीमध्येको श्यामबहादुर श्रेष्ठले आफू २०५७।०५८ देखि २०६४ साल पौषसम्म सम्झना फाइनान्सको कार्यकारी अध्यक्ष रहेको, आफ्नो संलग्नतामा कर्जा प्रवाह नभएको र आफ्नो कार्यकाल पश्चात् कर्जा प्रवाह भएको हुँदा अभियोग दावीबमोजिम सजाय हुनु पर्ने होइन भन्ने र प्रतिवादीमध्येको हिमबहादुर गुरुडले यस अदालत समक्ष बयान गर्दा आफू २०६४ साल पौषको अन्तिमदेखि २०६७ सालको जेष्ठसम्म सम्झना फाइनान्सको कार्यकारी प्रमुख रहेको, कर्जा नीतिको प्रक्रिया पूरा गरी ऋण प्रदान गरिएको, कर्जा प्रवाह शाखाबाट भएको, आफूले सुनम के.सी. को मात्र तोक लगाएको र अन्य ऋणमा आफ्नो संलग्नता नहुँदा अभियोग दावीबाट सफाई पाउनु पर्ने भन्ने बयान गरेको पाइयो। मिसिल संलग्न अभियोगपत्र सितको कागजातहरू हेर्दा विभिन्न व्यक्तिहरूलाई प्रक्रिया नपुन्याई कर्जा प्रवाह गरिएको, धितो मूल्याङ्कन नगरी एवं कर्जा समिति वा सञ्चालक समितिको निर्णय विना र कतिपयमा धितो रोक्कासमेत नराखी, केही ऋणीको हकमा यी प्रतिवादीहरूको तोक आदेशको आधारमा ऋण प्रवाह गरिएको भन्ने पनि अभियोगपत्रमा उल्लेख भएको पाइयो। उल्लेखित ऋणहरू सम्झना फाइनान्सको ललितपुर शाखा मार्फत् प्रवाह भएको र सो शाखाका प्रमुख सरोजराज बज्राचार्यले यी हिमबहादुर गुरुडको निर्देशानुसार सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन गराईदिन्छु भनेकोले कर्जा प्रवाह भएको हो भनी अनुसन्धान अधिकारी समक्ष बयान गरेको देखियो। यी प्रतिवादीहरू मध्ये हिमबहादुर गुरुड कर्जा प्रवाह गर्दा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत देखिएको, प्रतिवादीमध्येको श्यामबहादुर श्रेष्ठ केही समय सम्झना फाइनान्सको अध्यक्षलगायतको कार्यकारी जिम्मेवारीमा नरहेको भन्ने जिकिर लिए पनि निज पुनः अध्यक्षमा नियुक्त भएको कुरालाई निजले स्वीकार गरेको, प्रवाह भएका ऋणहरू कुन अवधिमा प्रवाह भएका हुन् भन्ने स्थापित हुन बाँकी रहेको, अध्यक्ष तथा कार्यकारी प्रमुख जस्तो जिम्मेवारीपूर्ण पदमा रहेको व्यक्तिले आफूअन्तर्गतको शाखाको कार्यको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणसमेत गर्नुपर्ने जिम्मेवारी रहेको सन्दर्भमा अखितयारी बाहिर गई वास्तविक रूपमा व्यवसाय सञ्चालन गर्न सक्ने हैसियत ऋणीहरूको भए नभएको हेरी ग्राहकको वास्तविक आर्थिक हैसियतको आधारमा देखिएको आवश्यकता अनुरूप ऋण प्रवाह गर्नु पर्ने यी प्रतिवादीहरूको दायित्व रहेको समेत सन्दर्भमा निजहरू उपर लागेको अभियोग र कसूरको प्रकृतिसमेतलाई हेर्दा तत्काल प्राप्त प्रमाणको आधारमा निजहरू अहिले नै निर्दोष रहेछन् भन्न सकिने स्थिति नदेखिई अ.बं. ११८ को देहाय २ नं. को अवस्था विद्यमान देखिँदा प्रतिवादी श्यामबहादुर श्रेष्ठ र प्रतिवादी हिमबहादुर गुरुडको हकमा पछि प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरीहाललाई पुर्षक्षको लागि थुनामा राख्न कानूनबमोजिम सिधा खान पाउने गरी अ.बं. १२१ नं. बमोजिम थुनुवा पूर्जा दिई कारागार शाखामा पठाई दिनु भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।४।१२ मा भएको आदेश।

९०. म घडेरीको लागि जग्गा खरिद गर्ने विचार गरीरहेको थिएँ भक्तपुरमा जग्गा छ भन्ने सुनेको हुँदा जग्गा धनी हिमालय विक्रम राणा भेट भै निजले जग्गा देखाए जग्गा मनपरी ०-८-०-०

जग्गा लिने कुरा गरे निजले जग्गा सस्तो र राम्रो छ एक रोपनी लिनुहोस् बरु म चिनेको फाइनान्सबाट कर्जा दिलाई दिन्छु भनी मलाई सम्झना फाइनान्स पाटनका प्रबन्धक सरोज बज्राचार्यसँग भेट गराई दिए। निज सरोज बज्राचार्यले कर्जा स्वीकृत हुन समय लाग्छ ऋण काडेर जग्गा किनुहोस् फाइनान्सबाट कर्जा लिएपछि तिर्नु होला भने। मैले जग्गा आफूसँग भएको सुनचादी दाइजो पेवाको सम्पूर्ण रकम र विभिन्न आपना मानिसहरूसँग लिएको रकमबाट मिति २०६५।९।३ मा एक रोपनी जग्गा भक्तपुर मालपोत कार्यालयबाट पास गरि लिएको थिएँ सोही दिन फाइनान्सको कर्मचारीले कर्जाका लागि भनी भक्तपुर मालपोत मै विभिन्न कागजातहरू मलाई सहिछाप गराई लिएका थिए धितो बन्धक लिखत पास गर्न मिति २०६५।९।६ गते जानुपर्छ भनेका थिए। सो दिन विरामी भएका कारणले म गइन प्रस्तुत मुद्दाको म्याद आई बुझ्दा मात्र सरोज बज्राचार्यसमेतले कित्ते जालसाजी गरी मेरा नाउँबाट कर्जा निकालेका रहेछन् मैले कर्जा नै नलिएको हुँदा सो सबै कागजातहरू जाँच गराई पाउँ। मैले कर्जा नै नलिएकोले प्रस्तुत अभियोग दावीबाट मैले सफाई पाउँ। कित्ते जालसाजी गरी मेरो नाउँबाट कर्जा निकाल्नेहरूलाई सजायसमेत गराई पाउँ। आवास कर्जा पाउँ भनी दिएको बीस लाखको निवेदनमा परेको ल्याप्चे र हस्ताक्षर सही मेरो हो सो कागजमा फाइनान्सका कर्मचारीले उक्त मालपोत कार्यालय भक्तपुरमा सही गर भनेकाले सहीछाप गरेको हुँ मिति २०६५।१०।२० को रु ५०,०००।- कर्जा पाउँ भनी दिएको निवेदनको हस्ताक्षर मेरो होइन सो हस्ताक्षर फाइनान्सका कर्मचारीले कित्ते गरेका होलान् २०६५।९।६ गते रजिष्ट्रेशन पारित भएको धितो बन्धक लिखतको सनाखतमा भएको ल्याप्चे मेरो होइन। सो लिखतमा अन्य ठाउँमा परेका मेरा ल्याप्चेहरू झुक्याई गराएको हो वा कृत्य गरेको हो जाँच गराई पाउँ धितो बन्धक तमसुकको हस्ताक्षर मेरो होइन ल्याप्चे सहिछाप कर्जा लिन भनी झुक्याई गराएको वा कृत्य गरेको हुनसक्छ सोसमेत जाँच गराई पाउँ। मैले कर्जा नलिएको हुँदा मेरो हकमा भएका व्यहोराहरू सत्य होइन झुठा हुँदा सोअनुसार मैले सजाय पाउनु पर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी शान्ति कार्कीले मिति २०६८।७।१३ मा यस अदालतमा गरेको बयान।

९९. यी प्रतिवादी शान्ति कार्कीको नाउँमा कर्जा प्रवाह गरेको भन्ने कुरा तमसुकबाट देखिन्छ भन्ने कुरा अभियोगपत्रमा उल्लेख रहेको पाइन्छ। यी प्रतिवादीले फाइनान्सको कर्मचारीले कर्जाको लागि भनी भक्तपुर मालपोत मै विभिन्न कागजहरूमा मलाई सहीछाप गराई लिएका थिए। धितो बन्धक लिखत पास गर्न मिति २०६५।९।६ गते जानुपर्छ भनेकोमा विरामीको कारण म गईन भनी म्याद बुझ्दा मात्र सरोज बज्राचार्यसमेतले कित्ते जालसाज गरेका रहेछन् भनी कसूरमा इन्कार गरी बयान गरेको अवस्था देखिन्छ। यी प्रतिवादीले कर्जा आफूले नलिएको र जग्गाको धितो पारितसमेत गरिदिएको भन्ने कुरा नदेखिएको र तमसुकसमेत जालसाजी गरेको भन्ने देखिन आएको अवस्था हुँदा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी अहिलेलाई यी प्रतिवादी एकल महिला र निजले लिएको जग्गासमेत रोक्का नै रहेको भन्ने देखिएको हुँदा

मुलुकी ऐन, अ.बं. ११८ (५) ८ (१०) समेतको आधारमा रु ५०,०००।- धरौट वा सो बराबरको जेथा जमानत लिई पुर्पक्षको निमित्त तारेखमा राख्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।७।१३ को आदेश।

९२. मैले नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण प्रतिवेदन पढिबाँची सुनाउदा सुनिपाएँ यसमा मेरो सत्य व्यहोरा यो छ कि सम्झना फाइनान्सबाट मैले कर्जा लिएको छैन। उक्त फाइनान्सका कर्मचारीले मेरो कित्ते बैंक खाता खडा गरी कित्ते सहिछाप गरी रकम निकालेका हुन मैले कर्जा लिएको भन्ने सो प्रतिवेदन झुठ्टा हो। मैले २०६५।९।२ मा सम्झना फाइनान्स केन्द्रीय कार्यालयमा आवास कर्जा पाउनका लागि दिएको २० लाखको निवेदनमा फाइनान्सका कर्मचारीले भक्तपुर मालपोत कार्यालयमा सहि गराएका हुन्। त्यसपछि ४२ लाख र १५ लाखको कर्जा पाउँ भन्ने निवेदन मैले दिएको भन्ने छैन। मेरो कित्ते सहिछाप गरी दिएको रहेछ। २० लाखको कर्जाको लागि मैले मेरो नाउँमा दर्ता भएको भक्तपुर जिल्ला सुडाल गा.वि.स.वडा नं ४ क को कि.नं. ५०६ को क्षे.फ. १-०-० जग्गा फाइनान्सका कर्मचारीले दृष्टिबन्धक पास गराएका थिए। तर मैले सो कर्जा लिएको छैन। मेरो हातमा २० लाख परेको छैन। मेरो कित्ते सही गरी रकम निकास गराएका रहेछन्। फाइनान्सका कर्मचारीसँग कर्जा माग गर्दा स्वीकृत भएको छैन भनी आलटाल गर्दै मिति २०६७।९।२ गते मैले सम्झना फाइनान्समा आवास कर्जा पाउँ भनी दिएको निवेदनको सहिसम्म मेरो हो। त्यसमा उल्लेख भएवमोजिमको रकम मैले माग गर्दा पाइन। झुलाउने काम गरी कम नै दिएको। कर्जा पाउँ भनी ४२ लाख र १५ लाखको दिएको निवेदन ले दिएको होइन सोमा परेको सहिछाप मेरो नभई कित्ते हो। मिति २०६५।९।६ मा धितो बन्धकीको कागजमा परेको सहिछाप मेरो हो २३ लाख पचास हजारको धितोको तमसुकमा परेको सहिछाप मेरो होइन भन्ने प्रतिवादी अन्नपूर्ण के.सी.ले मिति २०६८।७।२४ मा अदालतमा गरेको बयान।

९३. आज अदालतमा बयान गर्दा प्रतिवादी अन्नपूर्ण के.सी. ले मैले जग्गा किन्नको लागि सरोज कर्माचार्यले चिनाएका सरोज कर्माचार्यसँग चिनाएको हुँदा दृष्टिबन्धक तमसुक गरी कि.नं. ५०६ को जग्गा किने। फाइनान्सबाट मैले २० लाख कर्जा लिनको लागि मालपोत कार्यालयमा सही गराएका हुन्। ४२ लाख र १५ लाखको कर्जा पाऊँ भन्ने निवेदन मैले दिएको छैन। मेरो कित्ते सहिछाप गरिदिएको रहेछ। २० लाख कर्जाबाट किनेको जग्गा दृष्टिबन्धक पास गराएका छन्। मेरो हातमा बीस लाख परेको छैन। २०६५।९।२ को निवेदनमा परेको सहीसम्म मेरो हो भन्ने व्यहोरा उल्लेख गरेको देखिन्छ। प्रतिवादीले ऋण लिएको र दृष्टिबन्धक लिखत गरिदिएको विषयमा अदालतमा सावित भै बयान गरेको र २० लाख र १५ लाखको निवेदनको सही मेरो होइन कित्ते हो भनी लेखाए तापनि सो कुरा मनासिव देखिन नआएको हुँदा त्यसमा भर पर्न सकिएन। अतः माथि उल्लेखित तत्काल प्राप्त प्रमाण र आधार एवं कारणहरूबाट यी प्रतिवादी कसूरदार होइन रहेछन् र आरोपित कसूरमा सजाय हुने अवस्था छैन भनी मान्न नमिल्ने हुँदा आरोपित बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ (च) र ८ को

कसूरमा कारबाही हुने नै हुँदा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी अ.बं. ११८ (५) र (१०) लाई दृष्टिगत गरी निज प्रतिवादी अन्नपूर्ण के.सी.बाट रु. १,००,०००। नगद वा सो बराबरको जेथा जमानत दिइ लिई निजलाई प्रस्तुत मुद्दामा तारेखमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।७।२४ को आदेश।

९४. मैले प्रस्तुत मुद्दाको सन्दर्भमा हिमालय फाइनेन्सबाट लिइएको रु ४० लाखमध्ये रु २० लाख कम्पनीका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिमबहादुर गुरुङ्गको निर्देशनबाट कम्पनीको आन्तरिक हिसाव मिलान गर्ने सिलसिलामा प्रयोग भएको हो। सो रकम मैले चलाएको होइन। हाल सो कम्पनीको हिमालय फाइनेन्सलाई कम्पनीबाटै भुक्तानी भई सकेको छ। पन्चवीर सिंहको मु.हि.नं. १९१६, १९१७, १९१८, १९१९ को सम्बन्धमा भन्नुपर्दा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिमबहादुर गुरुङ्ग र पवन कुमार खनालको मिलोमतोमा ठूला-ठूला कर्जा प्रवाह गर्नको लागि निजहरूले नै पहल गरी पन्चवीर सिंहबाट नियमित व्याज कम्पनीबाटै पाउने र थप व्याज पवन कुमार खनालले भुक्तानी दिने गरी कमिशनसमेत दिई जम्मा गर्न ल्याएको भनी सुन्नमा आएको हो। मैले विभिन्न २३ जना ऋणहरूलाई प्रक्रिया नपुऱ्याई कर्जा प्रवाह गरेको भन्ने बारेमा भन्नु पर्दा २३ जनामध्येमा सुनम के.सी.लाई प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिमबहादुर गुरुङ्गको ठाडो तोक आदेशबाट पछि सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन गर्ने गरी हाललाई कर्जा दिनु भनी भनेको मेरो कुनै प्रतिवेदन बेगर सिधै फाइल हिमबहादुर गुरुङ्ग समक्ष नै पेश भई तोक आदेश भई आएको हो। थीरबहादुर खत्री, दिनेश श्रेष्ठ, कमलबहादुर थापा, विनोद बस्नेत, राजन कुमार श्रेष्ठको हकमा श्यामबहादुर श्रेष्ठ र हिमबहादुर गुरुङ्गको ठाडो आदेशबाट छोटो अवधीको हो। हाललाई कर्जा व्यक्तिगत जमानीबाट दिई पठाउनु राजनकुमार श्रेष्ठको कर्जा चुक्ता भइसकेको भने अन्य व्यक्तिहरू एलिसा गुरुङ्गलाई कर्जा प्रवाह गर्दा निज ऋणी हिमबहादुरको आफ्नो नाताको मान्छे श्यामकृष्ण बस्याल राजेन्द्रराज उप्रेती र राधाकृष्ण भुजेलको हकमा कर्जा प्रवाह हुँदा पछि नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण टोली फिर्ता गएपछि वीरेन्द्र कुमार विष्ट, शान्ति कार्की भण्डारी, गिता के.सी. र अन्नपूर्ण के.सी.हरूको पहिलाको कर्जामा भएको धितोबाटै हाललाई कर्जा प्रवाह गरी दिनु भनी आदेश दिई निजहरूको नाउँमा कर्जा खडा गरी बाहिरको व्यक्तिहरूलाई भुक्तानी दिएको हो। मैले यो सम्बन्धी कुनै पनि कर्जाहरू आफुखुशी नचलाएको र व्यक्तिगत फाइदाको लागि नगरेको हुँदा अभियोग दावीबमोजिम सजाय पाउनु नपर्ने हो। मैले आफ्नो कर्तव्य पालनाको सिलसिलामा गरेको कार्य भएकोले र माथिल्लो तहको आदेशानुसारको कार्य गरेको हुँदा अभियोग दावीअनुसार सजाय हुनु पर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी सरोज बज्राचार्यको मिति २०६८।८।६ मा अदालतमा गरेको बयान।

९५. संस्थाको अध्यक्षको तोक आदेशबाट विभिन्न व्यक्तिहरूलाई कर्जा प्रवाह भएको हो। आदेशको पालना गर्नु मेरो कर्तव्य भएकोले कर्जा प्रवाह भएको हो। कसूरमा मेरो संलग्नता छैन

भन्नेसमेतको प्रतिवादीको बयान रहेकोमा संस्थाको जुन शाखामा निज वरिष्ठ प्रबन्धक जस्तो जिम्मेवार पदमा कार्यरत रहेका हुन् सोही शाखाबाट निजै मार्फत् प्रवाह भएको कर्जामा निज प्रतिवादीको जिम्मेवारी नै हुँदैन भन्न सकिने अवस्था रहँदैन। अर्का प्रतिवादी तत्कालीन कार्यकारी अधिकृत हिमबहादुर गुरुडले अदालतमा बयान गर्दा शाखाका वरिष्ठ प्रबन्धकले नै धितो हेर्ने, मूल्याङ्कन गराउने र कर्जासम्बन्धी सम्पूर्ण कागजात जुटाई उपयुक्त लागे ऋण दिने गर्दथे भन्नेसमेत उल्लेख गरेको देखिनाको साथै मिति २०६७।३।२० मा यी प्रतिवादिले अध्यक्षलाई सम्बोधन गरी दिएको निवेदनमा अनियमित रूपमा प्रवाह भएको सम्पूर्ण कर्जाहरूको जिम्मेवारी म आफू स्वयंले लिन्छु भनी लेखिएको मिसिल संलग्न निवेदनको छायाँप्रतिबाट देखिन आएको छ। तसर्थ माथि उल्लेखित तत्काल प्राप्त प्रमाण र आधार एवं कारणहरूबाट यी प्रतिवादी कसूरदार होइन रहेछन् र आरोपित कसूरमा सजाय हुने अवस्था छैन भनी अहिले नै मान्न नमिल्ने हुँदा आरोपित बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ (घ) (च) (छ) र ८,९ को कसूरमा कारवाही हुने नै हुँदा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी निज प्रतिवादी सरोज बज्राचार्यलाई हुन सक्ने कैदको हद र अ.बं. ११८ (२) लाई दृष्टिगत गरी निज प्रतिवादीलाई प्रस्तुत मुद्दामा थुनामा राखि पुर्पक्ष गर्नु पर्ने हुँदा अ.बं. १२१ नं बमोजिम थुनुवा पूर्जा दिई कानूनबमोजिम गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।८।६ मा भएको आदेश।

९६. मिति २०६१ सालको माघतिर लगभग ११/१२ लाख रुपैयाँ सम्झना फाइनेन्स लि.बाट मेरी श्रीमती कमला थापाको नाउँको का.जि.कलंकी का.म.न.पा.वडा नं १ ग को कि.नं. २०३४ को क्षे.फ.०-६-०-० जग्गा धितो राखी कर्जा लिएको थिएँ। उक्त कर्जा मैले २०६३।३।२५ गतेका दिन सम्झना फाइनेन्सको साँवा व्याज चुक्ता गरी उक्त दिन नै मलाई सम्झना फाइनेन्सले जग्गा रोक्का फुकुवा गरी दिनु भनि मालपोत कार्यालय कलंकीका नाउँमा रोक्का फुकुवा पत्र प.सं. १९८।०६२।०६३ को बनाई दिएको थियो। तत् पश्चात् मैले उक्त संस्थाबाट ऋण लिने साथै संस्थाको नियमानुसार तोकिएको समयमा साँवा व्याज बुझाउने गरेको थिए। पछिल्लो समयमा मैले मिति २०६५ साल माघ २० गतेका दिन कानूनबमोजिमको प्रक्रिया पुन्याई ऋण पाउनका लागि सम्झना फाइनेन्समा आवेदन गरी रु. ३० लाख ऋण प्राप्त गरेकोमा मिति २०६७।५।२१ गते ई.सं २०१० सेप्टेम्बर ५ मा साँवा व्याज हर्जना जे जो लाग्ने र मैले तिर्नु पर्ने थियो सबै रकम बैंक अफ काठमाण्डुको चेक नं. ३१६३६८३ बाट रु. ४५ लाख रकमको चेक दिई सम्झना फाइनेन्सको नाममा चेक दिई मैले लिएको ऋण चुक्ता नै भइसकेको छ। उक्त चेकको रकम सम्झना फाइनेन्सका कर्मचारी मेसेन्जर आई.डी. नं २३ का विष्णु नायजु श्रेष्ठले कम्पनीको छाप लगाई भुक्तानीसमेत लगिसकेका छन्। जुन कुरालाई बैंक अफ पोखरा शाखा र काठमाडौंको बैंक स्टेटमेन्टबाट नै देखिइसकेको छ। साथै सरोज बज्राचार्यको अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्षको बयानको पाना नं ५ र ६ मा मैले लिएको ऋण रकम व्याजसमेत गरी भुक्तानी भइसकेको

छ। उक्त भुक्तानी भइसकेको कर्जाहरूको अभिलेखबाट देखिनु पर्दछ भनी बयान गरेका छन्। कर्जा भुक्तानी भइसकेको अवस्थामा प्रस्तुत अभियोग लगाई म राष्ट्रियस्तरको उद्योग जल विद्युतको उद्योगीलाई सम्मान गर्नको सट्टा उल्टै अभियोग लगाएको हुँदा अभियोग दावी झुठा हो मैले सम्झना फाइनान्सलाई कति पनि रकम तिर्न बुझाउन बाँकी नहुँदा अभियोग दावीबमोजिम सजाय हुनुपर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी कमल बहादुर थापाले मिति २०६८।८।७ मा गरेको बयान।

१७. मिसिल संलग्न कागजातबाट प्रतिवादी कमलबहादुर थापाले सदुपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई दुरुपयोग गरेको भन्ने अभियोग लागेकोमा निजले नेपाल राष्ट्र बैंकको जाँचबुझ प्रतिवेदन अगावै मिति २०६७।५।२१ मा रकम तिरी सकेको भनी बयान गरेको भएपनि ऋण लिंदाको अवस्थामा कर्जा लिएको रकम दुरुपयोग गर्ने विश्वास लाग्ने प्रकृतिको कागजात पेश भए गरेको नदेखिदा मिसिल संलग्न तत्काल प्राप्त प्रमाण र आधार एवं कारणबाट यी प्रतिवादी कसूरदार होइन रहेछन् र आरोपित कसूरमा सजाय हुने अवस्था छैन भनी मान्न नमिल्ने हुँदा आरोपित बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ (च) र ८ को कसूरमा कारवाहि हुने नै हुँदा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी अ.बं. ११८ (५) र (१०) लाई दृष्टिगत गरी निज प्रतिवादी कमल बहादुर थापाबाट रु. ५०,०००।- नगद वा सो वरावरको जेथा जमानत दिए लिई निजलाई प्रस्तुत मुद्दा तारेखमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।८।८ गतेको आदेश।

१८. मैले सम्झना फाइनान्सबाट स्वस्तिक फर्निचर उद्योगको नाममा मैले ललितपुर जिल्ला, ललितपुर उ.म.न.पा.वडा नं ८ (क) कि.नं. १६६ को ०-४-२ जग्गा जेथा राखी मिति २०६३।२।१२ मा रु. १०,००,०००।- लाख स्वीकृत भइ सो ऋणमध्ये पटक पटक गरी लिएको हुँ। सो ऋण लिएर मैले स्वस्तिक फर्निचरमा लगानि गरी सामानहरू थपी व्यापारमा लगानी गरेको हुँ। सो लगानी गरी मेरो व्यापार राम्रो भएपछि त्यसबाट प्राप्त मूनाफाहरूबाट पटक पटक गरी साँवा व्याज तिरी मैले मिति २०६७।२।१८ मा मेरो स्वस्तिक फर्निचरका नाममा भएको सम्पूर्ण ऋण चुक्ता गरी मैले धितोमा राखेको जग्गासमेत फुकुवा गराई सकेको छु। सोको प्रमाण हाल मसँग छैन। मालपोत कार्यालयमा बुझिएमा स्पष्ट हुनेछ। सो साँवा व्याज बाँकी छैन भन्ने कुराको पुष्टिका लागि मसँग भएको सम्झना फाइनान्सबाट लिएको विवरण छ सोको फोटोकपी पेश गरेको छु। यस कारण मैले नेपाल राष्ट्र बैंकको जाहेरीपत्रबमोजिमको अपराध नगरेको हुँदा झुठा दावीबाट फुर्सद पाउँ। मैले फाइनान्सबाट ऋणका लागि निवेदन पेश गरे सो निवेदन साथ मेरो धितो पनि पेश गरी निवेदन दिएको थिएँ र मलाई ऋण दियो मैले ऋण लिएँ। मैले कसैलाई प्रभावमा पारी ऋण लिएको होइन। मैले धितो वापतमा जग्गा दिएपछि ऋण दिने प्रक्रियामा फाइनान्सले के कस्तो प्रक्रिया अपनाउनु

पर्ने थियो के गरेर ऋण दिनु पर्ने थियो सो सम्बन्धमा मलाई केही जानकारी छैन, हुने कुरा भएन। मैले मेरो जेथा धितो राखी तमसुक गरी स्वीकृत भएबमोजिमको ऋण पटक पटक गरी लिएको र उद्योगमा लगानी गरी भएको मुनाफाबाट ऋणसमेत तिरेको हुँदा मैले कुनै गैरकानूनी काम गरी कर्जा प्राप्त गरेको छैन भन्ने प्रतिवादी राजेन्द्र बहादुर जोशीले मिति २०६८।८।२९ मा अदालतमा गरेको बयान।

९९. यसमा मिसिल संलग्न कागजातबाट प्रतिवादी राजेन्द्र बहादुर जोशीले प्रक्रिया पूरा नगरी एवं दुरूपयोग गर्न नसक्ने कर्जा लिई दुरूपयोग गरेको भन्ने अभियोग लागेकोमा निजले हाल रकम तिरी सकेको भनी बयान गरेको भए पनि ऋण लिंदाको अवस्थामा कर्जा लिएको रकम दुरूपयोग गर्ने विश्वास लाग्ने प्रकृतिको कागजात पेश भए गरेको नदेखिँदा मिसिल संलग्न तत्काल प्राप्त प्रमाण र आधार एवं कारणहरूबाट यी प्रतिवादी कसूरदार होइन रहेछन् र आरोपित कसूरमा सजाया हुने अवस्था छैन भनी मान्न नमिल्ने हुँदा आरोपित बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ (च) र ८ को कसूरमा कारवाही हुने नै हुँदा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी अ.बं. ११८ (५) र (१०) लाई दृष्टिगत गरी निज प्रतिवादी राजेन्द्र बहादुर जोशीबाट रु. ५०,०००।- नगद वा सो बराबरको जेथा जमानत दिए लिई निजलाई प्रस्तुत मुद्दामा तारेखमा राखि मुद्दाको पुर्पक्ष गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।९।२९ को आदेश।

१००. अभियोगको व्यहोरा अदालतबाट पढीबाँची सुनाउँदा सुनिपाएँ। सो सम्बन्धमा अभियोगमा उल्लेख भएबमोजिम मेरो सम्झना फाइनान्ससँग कुनै सम्बन्ध छैन। सो फाइनान्सका संस्थापक प्रविण खनाल भनिएको छ तर मेरो छोरा प्रविण सो फाइनान्सका संस्थापक सदस्य होइनन्। उनले सो फाइनान्सको ५०० कित्ता शेयरसम्म खरिद गरेकोले संस्थापक सदस्य भनेको होला। म उक्त फाइनान्ससँग सम्बन्धित नभएकोले अभियोगमा उल्लेखित २३ जना ऋणीहरूलाई ऋण प्रदान गर्न कुनै दवाव दिएको छैन। सो फाइनान्समा मेरो खातासम्म मात्र छ। अरु केही भूमिका छैन। मैले कुनै कसूर नगरेको म नेपाल बैंक लि.बाट कालो सूचीमा परेको मानिस भएकाले मलाई पत्याएर मेरो अग्रहमा फाइनान्सलाई दवाव दिई ऋण दिलाएको व्यहोरा झूठा हो। मैले कुनै अपराध नगरेकाले सजाय हुनु पर्ने होइन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी पवन खनालले मिति २०६८।९।१ मा अदालतमा गरेको बयान।

१०१. प्रतिवादी पवन खनाल उपर रहेको आरोपित कसूरलाई मध्यनजर राखी तत्काल प्राप्त प्रमाण हेर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति २०६७।११।१३ को कसूर सम्बन्धी विवरणलाई सम्झना फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड ललितपुर शाखाका प्रमुख श्री सरोज बज्राचार्यले गरेको बयानबाट यी प्रतिवादीलाई पोल गरेको देखिन्छ। अर्को तर्फ सोही फाइनान्समा रहेको पन्चवीर सिंह तुलाधरको मू.हि.नं. १९१६, १९१७, १९१८, १९१९ को खाताबाट यी प्रतिवादीको बचत खाता नं.०१३५८ को खातामा रु. १ करोड रकमान्तर गराई ग्राहक तथा संस्थालाई आर्थिक हानी नोक्सानी पुऱ्याएको भन्ने देखिन्छ। उक्त रु १ करोड रकम आफ्नो खातामा रकमान्तर

भै आएको कुरामा यी प्रतिवादीले स्वीकार नै रहेको र सो रकम कसरी फेरी हिसाव मिलान भएको हो सो तर्फ कुनै उल्लेख गर्नसकेको नहुँदा तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट यी प्रतिवादी अहिले नै आरोपित कसूरदार होइनन् भनी सम्झन मिल्ने अवस्था नहुँदा यो मुद्दामा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी मुलुकी ऐन अ.बं. ११८ को (४) (१०) आधारमा रु. ३०,००,०००।- नगद वा सो बराबरको कानून बमोजिमको जेथा जमानत दिए लिई पूर्पक्षको लागि तारेखमा राख्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।९।३ को आदेश।

१०२. नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण प्रतिवेदन लगायतका कागजातहरू मैले पढिवाँची सुनाउँदा सुनी पाएँ। यसमा मेरो सत्य साँचो व्यहोरा यो छ की म घडेरी जग्गा खरिद गर्ने विचारमा थिए। भक्तपुरको सुडाल गा.वि.स. मा जग्गा छ भन्ने सुनी जग्गा धनीसँग भेट गरी जग्गा हेरियो। ८ आना जग्गा लिने कुरा गरेकोमा एक रोपनी लिनुहोस् तपाईंलाई फाइदा हुन्छ। पैसा पुग्दैन भने फाइनान्सबाट कर्जा उपलब्ध गराई दिउला हाल लाई सापटी लिई जग्गा लिनुहोस् भनि जग्गा धनीले भने। तत् पश्चात् आफूसँग भएको र सापटी लिएको रकमले एक रोपनी जग्गा किने। सम्झना फाइनान्सका सरोज बज्राचार्यले कर्जाको लागि निवेदन भनि मालपोत कार्यालय भक्तपुरा जग्गा पास भएको मिति २०६५।९।३ का दिन नै सोहि गराए। मेरो जग्गा पनि धितो पास गरी लिए। त्यसपछि पटक पटक मैले सम्झना फाइनान्समा गई धितोपास गरे अनुसारको कर्जा दिनुहोस् भनी माग गर्दा कर्जा स्वीकृत नै भएको छैन भनि मलाई अल्मल्याई राखे। मैले कर्जा लिनको लागि कुनै तमसुक गरेको छैन। मैले सम्झना फाइनान्समा खाता पनि खोलेकोका छैन। मेरो नामको कित्ते तमसुक कित्ते बैंकखाता र फाइनान्सका कर्मचारीले नै खोली रकम निकालेका हुन मैले कर्जा लिएकै छैन र नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण प्रतिवेदन लगायतका कागजातहरू झुठ्ठा हुन्। मैले उल्लेखित कागजातहरू देखाई सुनाउँदा सुनिपाएँ। यसमा मेरो सत्य साँच यो छ कि मिति २०६५।९।३ गते सम्झना फाइनान्समा मैले कर्जा पाउँ भनी आवास कर्जाको लागि दिएको निवेदनको सहिछाप मेरो हो , २०६५।९।६ गतेको धितो पारीत लिखतमा परेको सहिछाप पनि मेरो नै हो। सो देखि बाहेकका २५ लाख पाउँ भनी २०६५।१०।२३ को २०६५।१०।२४ को कर्जा तमसुक र मिति नखुलेको २० लाखको कर्जा तमसुकमा परेको सहि छाप समेत मेरो होइन। फाइनान्सका कर्मचारीले नै कित्ते खडा गरी मेरो नाउँबाट कर्जा प्रवाह गराएका रहेछन्। तर मैले पैसा पनि लिएको छैन। मैले अभियोग माग दावी अनुसारको कसूर अपराध नगरेको हुँदा मैले रकम लिए खाएको समेत नहुँदा अभियोग माग दावी अनुसार सजाय हुनु पर्ने होइन। अभियोग मागदावी झुठ्ठा हो सफाई पाउँ भन्ने प्रतिवादी अनुप कुमार देवकोटाले मिति २०६८।९।४ मा यस अदालतमा गरेको बयान।

१०३. यी प्रतिवादीले आज यस अदालतमा बयान गर्दा आफूले उक्त फाइनेन्सबाट कुनै कर्जा लिएको छैन भनी उल्लेख गरेपनि मिति २०६५।९।६ मा पारित धितो लिखतमा परेको सहिछाप आफ्नो हो भनी सो बयानमा उल्लेख गरेको देखिएको समेतका तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट प्रतिवादीले आरोपित कसूर गरेको होइनन् भनी विश्वास गर्न सकिने अवस्था नहुँदा पछि ठहरेबमोजिम हुने गरी हाल यी प्रतिवादीसँग अ.बं. ११८ नं. को देहाय ५/१० बमोजिम नगद रु. १,५०,०००।- नगद वा सो बराबरको जेथा माग गरी दिए लिई पुर्पक्षको लागि तारेखमा राख्नु नदिए वा दिन नसके नियमानुसारको सिधा खान पाउने गरी थुनामा राख्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।९।४ को आदेश।
१०४. नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण प्रतिवेदन लगायतका कागजातहरू पढिवाँची सुनाउँदा सुनिपाउँ यसमा मेरो सत्य साँचो व्यहोरा यो छ कि मैले सम्झना फाइनेन्स लि. ललितपुर शाखाबाट कर्जा लिने कुरा गरी भक्तपुर जिल्ला सुडाल गा.वि.स.वडा नं. १ ग को कि.नं. १९२ को क्षे.फ. २-२-०-० जग्गा धितो राखि सो फाइनेन्सका प्रबन्धक सरोज बज्राचार्यले रु ५५ लाखको ऋणको लागि फारम भर्न लगाई सो कर्जाको लागि दृष्टिबन्धकको लिखत मिति २०६५।११।११ मा फाइनेन्सबाट मलाई गराइएको थियो। यसरी उक्त रकम मैले पटक पटक फाइनेन्सका कर्मचारीसँग माग गर्दा रकम नदिई आलटाल मात्र गरे। सो पश्चात् त्यहाँका कर्मचारीले मेरो नामको कित्ते खाता खडा गरी रुपैयाँ निकालेको थाहा भयो। तत् पश्चात् मैले उजुरी गर्नु भन्दा सोही फाइनेन्सका कर्मचारीले मेरो कि.नं १९२ को जग्गा फुकुवा गरी दिएका थिए। त्यसपछि मैले फाइनेन्समा कुनै कारोवार गरेको छैन पछिल्लो पटक उक्त फाइनेन्समा रु ४५ लाख कर्जा पाउँ भनि दिएको निवेदन कित्ते हो सोमा परेको सहिछाप मेरो होइन सो सँग भएको ४१ लाखको तमसुक पनि कित्ते हो उक्त तमसुकमा भएको सहिछाप कर्जाको लागि मैले मेरो नाउँको भक्तपुर जिल्ला सिपाडोल गा.वि.स.वडा नं ४ ग को कि.नं. ६४५ को क्षे.फ. १-४-२-२ को जग्गा कर्जाको लागि धितो दिएको होइन। यसरी फाइनेन्सका प्रबन्धक र कर्मचारीको मिलोमतोबाट कित्ते कागजबाट भएका व्यवहारहरूका बारेमा मलाई केही थाहा छैन। नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण प्रतिवेदन झुठ्ठा हो। मैले सम्झना फाइनेन्सबाट कर्जा नै नलिएको हुँदा र लिए खाएको नहुँदा अभियोग मागदावीबमोजिम सजाय हुनु पर्ने होइन साथै मैले रु. ६२,५६,१५६।- रुपैयाँ कर्जा तिर्नु बुझाउनु पर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी सुनम के.सी.ले अदालतमा गरेको बयान।
१०५. प्रतिवादी सुनम के.सी.ले आरोपित कसूर सन्दर्भमा इन्कार रहि फाइनेन्सका प्रबन्धक सरोज बज्राचार्यले रु ५५ लाखको ऋणका लागि फारम भर्न लगाई दृष्टिबन्धक लिखत मिति ०६५।११।११ मा भर्न लगाएको थियो। फाइनेन्सबाट रकम प्राप्त गरेको र कि.नं. १९२ को जग्गा फुकुवा गरी दिएका थिए। कि.नं. ६४५ को क्षेत्रफल १-४-२-२ को जग्गा धितो दिएको होइन कित्ते कागजका व्यवहारहरू आफुलाई केहि थाहा नभएको कर्जा नै नलिएको हुँदा अभियोग मागदावीबमोजिम हुन पर्ने हैन भनी बयान गरेको देखियो। बयानमा मिति

२०६५।११।१ को दृष्टिवन्धक लिखत गरि दिएको र ५५ लाख कर्जा माग गरेको कुरा स्वीकार गरेको अवस्था समेत देखिन आएको हुँदा अहिले नै आरोपित कसूर गरेको छैन भनी विश्वास गर्न सकिने अवस्था नहुँदा यो मुद्दामा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी हाल यी प्रतिवादी सुनम के.सी. बाट एक लाख पचार हजार वा सो बराबरको जेथा माग गरी दिए लिई पूर्पक्षका लागि तारेखमा राख्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।९।५ को आदेश।

१०६. नेपाल राष्ट्र बैंकको मिसिल संलग्न निरीक्षण प्रतिवेदन लगायतका कागजातहरू पढिबाँची सुनाउँदा सुनी पाए। यसमा मेरो सत्य साँचो व्यहोरा यो छ कि मेरो भाइलाई विदेश अष्ट्रेलिया अध्ययन गर्न पठाउनका लागि म आफैले बुझ्दै जाँदा सम्झना फाइनान्समा गई शैक्षिक कर्जा शीर्षकको रु. ६० लाखको निवेदन त्यहाँका कर्मचारीले भनेअनुसार भरी निवेदनसम्म बुझाएको हो। निवेदन बुझाएपछि सम्झना फाइनान्सका कर्मचारीले अहिले पैसा छैन पछि आउनुहोस् र मलाई पनि साथै ल्याउनु होस् भनेपछि पछि पटक पटक जाँदा निवेदनअनुसारको एक पैसा पनि नदिई आलटाल मात्र गरिरहे पछि मैले त्यस्तो व्यवहार देखी जानै छाडें। ४० लाखको कर्जाको निवेदन मैले दिएकै छैन। ४० लाखको निवेदनको सहिछाप मेरो होइन। ६० लाखको निवेदनबाट मैले एक पैसा पनि पाएको नै छैन। तसर्थ मैले कर्जा लिएको भन्ने व्यहोरा सत्य साँचो होइन। निज प्रतिवादीले किन त्यसरी लेखाए त्यो थाहा छैन सत्य यथार्थ विवरण के हो भने मेरो त्यस सम्झना फाइनान्समा कुनै खाता नै छैन। त्यहाँका कर्मचारीहरूले नै ४० लाखको निवेदनमा कित्ते सही गरी ६० लाखको निवेदनको एकपैसा पनि मलाई नदिई मेरो कुनै अचल सम्पत्ति जेथा नै नलिइ प्रक्रिया नपुन्याई मेरो नाउँबाट कर्जा लिई कित्ते गरी रकम लिएका रहेछन्। पछि प्रस्तुत मुद्दाको म्याद आउँदा मात्र थाहा भयो। व्यहोरा सत्य होइन। मैले प्रस्तुत मुद्दाको अभियोग मागदावी पढीवाँची सुनाउँदा सुनि पाए। मैले पैसा नै नलिएको हुँदा र तिर्नु बुझाउनु नपर्ने हुँदा सजाय नपाई सफाई पाउनु पर्छ भन्ने प्रतिवादी बिनोद बस्नेतले मिति २०६८।९।१७ मा अदालतमा गरेको बयान।

१०७. यी प्रतिवादीले आरोपित कसूर सन्दर्भमा इन्कार रही सम्झना फाइनान्समा शैक्षिक कर्जाको लागि रु. ६०,००,०००।- को निवेदन त्यहाँका कर्मचारीले भनेअनुसार भनी निवेदनसम्म बुझाएको हो। अहिले पैसा छैन पछि आउनुहोस् भनेको र पछि पटक पटक जाँदा पैसा नदिई आलटाल गरी रहे, मैले रु ४०,००,०००।- को कर्जाको निवेदन दिएको छैन, सो निवेदनको सहिछाप मेरो होइन र मैले भरेको रु. ६०,००,०००।- को निवेदनबाट कुनै पैसा लिएको छैन। जोत्सना अधिकारीको नाममा रहेको जग्गा दृष्टिवन्धक राखेको कुरा मलाई थाहा छैन, सो दृष्टिवन्धकमा भएको सहिछाप पनि मेरो होइन, कित्ते कागजातहरूको व्यवहारहरू आफूलाई केही थाहा नभएको र कर्जा नै नलिएको हुँदा अभियोग माग दावीबमोजिम सजाय हुनुपर्ने होइन भनी बयान गरेको देखियो। निज प्रतिवादीले कसूरमा इन्कार रही बयान गरे तापनि निजले

जोत्सना अधिकारीको नामको कि.नं. १२०४८ क्षेत्रफल ०-१-५ को जग्गा धितो राखी रु. ४०,००,०००।- पाउनुको लागि निवेदन दिएको सो जग्गा दृष्टिबन्धक राखी निजले कर्जा लिएको भन्ने मिसिल संलग्न तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट देखिन आएको हुँदा अहिले नै आरोपित कसूर गरेको होइन भन्ने विश्वास गर्न सक्ने अवस्था नहुँद यो मुद्दामा पछि बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने गरी हाल यी प्रतिवादी विनोद बस्नेतबाट मुलुकी ऐन, अ.बं. ११८ को देहाय (५) (१०) बमोजिम रु.१,००,०००।- वा सो बराबरको जेथा माग गरी दिए लिई पुर्पक्षको लागि तारेखमा राख्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६८।९।१७ को आदेश।

१०८. सम्झना फाइनान्समा मैले कुनै पनि खाता खोलेको छैन उक्त फाइनान्ससँग मैले हालसम्म कुनै पनि कारोवार गरेको छैन। उक्त कागजात देखाउदा देखें। कर्जाको निवेदन र धितो बन्धक लिखतमा भएका सहिछाप मेरो होइन। मैले कुनै पनि कर्जाका लागि निवेदन दिएको छैन। नागरिकताको प्रतिलिपि मेरो हो। म १२ पास भएपछि विभिन्न कन्सल्टेन्सीमा मैले अध्ययनका लागि मेरो डकुमेण्टहरू दिनु पर्दथ्यो सो सिलसिलामा कहींबाट मेरो नागरिकताको प्रतिलिपिको दुरुपयोग हुनुपर्दछ। हालसम्म मैले कर्जा प्राप्त गर्नका लागि निवेदन र नागरिकता कहीं पनि दिएको छैन। मैले कुनै पनि कर्जा नलिएको र कर्जा प्राप्तिमा लागि निवेदनसमेत नदिएकाले मलाई सो सम्बन्धमा केही थाहा भएन। अभियोग सुनिपाएँ मैले कुनै कर्जाका लागि निवेदनसमेत नदिएको अवस्थामा कर्जा लिई दुरुपयोग गरेको भन्ने अभियोग झूठा हो। अभियोगबाट सफाई पाउनु पर्दछ भन्ने प्रतिवादी एलिसा गुरुडले मिति २०६८।१०।१२ मा यस अदालतमा गरेको बयान।

१०९. प्रतिवादी एलिसा गुरुडले कानूनी प्रक्रिया पूरा नगरी धितोसमेत नराखी सम्झना फाइनान्सबाट ऋण लिई बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ (च) र ८ द्वारा निषेधित कसूर गरेकोले प्रतिवादीलाई सोही ऐनको दफा १५ (२) (ख) बमोजिम सजाय गरी पाउँ भन्ने अभियोग दावीमा थुनछेकतर्फ विचार गर्दा सो संस्थाबाट आफुले ऋण लिएको कुरा ईन्कार गरी प्रतिवादीले बयान गरेको देखिन्छ। ऋण माग गर्दाको निवेदनमा मिति उल्लेख नभएको र यी प्रतिवादीको सहिछापसमेत परेको देखिँदैन। ऋणको तमसुकमा परेको सहिछापलाई किर्ते जालसाज ठहर गरी पाउन यी प्रतिवादीले ऋण प्रवाह गर्ने संस्था उपर ललितपुर जिल्ला अदालतमा दायर गरेको देखिन्छ। प्रतिवादी हाल M.B.B.S अध्ययनरत देखिएको, निजको उमेरसमेतलाई दृष्टिगत गर्दा पछि ठहरेबमोजिम हुने गरी हाल यी प्रतिवादी एलिसा गुरुडलाई अ.बं. ४७ नं. बमोजिम तारेखमा राख्न यो आदेशपर्चा गरी दिएको छ भन्ने यस अदालतबाट २०६८।१०।१२ को आदेश।

११०. तत्कालीन अवस्थामा ऋण कारोवारमा यी प्रतिवादीहरू संलग्नता रहेको र सञ्चालक समितिबाट ऋण प्रवाह गर्दा भएको स्वीकृत निर्णय माइन्सूट बुकसमेतका कागजातहरू, ऋण चुक्ता गरे नगरेको विवरण झिकाउने, साक्षी प्रमाण बुझ्ने भने मिति २०६९।८।७ मा भएको आदेश।

१११. सम्झना फाइनान्सबाट यी प्रतिवादीले कर्जा लिएको छैन। कर्जाको लागि निजले निवेदन समम दिएको हो। सो निवेदनको आधारमा कित्ते गरी अरुनै व्यक्तले निजको नामबाट ऋण लिएको भन्ने सोही फाइनान्सका कर्मचारीबाट थाहा भएको हो भन्ने प्रतिवादी शान्ति कार्कीको साक्षी कृष्ण कुमार खड्काले मिति २०६९।१०।३ मा गरेको वकपत्र।
११२. निजले उक्त फाइनान्सबाट कुनै ऋण लिएको छैन। यस सम्बन्धमा निजले हिमबहादुर गुरु समेत उपर ललितपुर जिल्ला अदालतमा कित्ते जालसाज मुद्दा चलाई कारवाही युक्त अवस्थामा रहेको छ। निजको उक्त रकम लिने हैसियत छैन। निजलाई ऋण लिनु पर्ने आवश्यकता समेत छैन निजले अपराध नगरेबाट प्रस्तुत मुद्दाबाट निजले सफाई पाउनु पर्दछ भन्ने प्रतिवादी एलिजा गुरुङको साक्षी शिवराज राईले मिति २०६९।१०।३ मा गरेको वकपत्र।
११३. प्रतिवादीले लिएको ऋण निजले चुक्ता गरी सक्नु भएको छ। पहिला म निजको कम्पनीमा काम गर्ने हुँदा लिएको ऋण रु. ४५,००,०००।- बुझाएको मलाई थाहा छ। रकम बुझाई सक्नु भएको छ। त्यसकारणले प्रतिवादीबाट कुनै हानी नोक्सानी भएको छैन। प्रतितवादीले लिएको ऋण चुक्ता गरी सकेको अवस्था हुँदा दावीअनुसार प्रतिवादीलाई सजाय हुनु पर्ने होइन भन्ने प्रतिवादी कमल थापाको साक्षी आनन्द चौधरीले मिति २०६९।१०।३ मा गरेको वकपत्र।

ठहर खण्ड

११४. नियमबमोजिम दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् उप-न्यायाधिवक्ता श्री धनिश्वर पौडेल र जाहेरवाला नेपाल राष्ट्र बैंकको तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान् अधिवक्ताद्वय श्री रेशमराज रेग्मी तथा श्री हेमराज अधिकारीले नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण प्रतिवेदनमा औल्याईएका विषयवस्तुबाट अनुसन्धान शुरु गरिएको छ। कर्जा प्रवाहमा चरम लापरवाही देखिएको छ। सञ्चालक समितिबाट स्वीकृत गराएर मात्र प्रवाह गर्नु पर्ने कर्जा प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको तोकको आधारमा प्रवाह भएको छ। कर्जा प्रवाह गर्दा पुन्याउनु पर्ने रीत नपुन्याइएको तथा जुन प्रयोजनका लागि कर्जा प्रवाह गरिएको हो सो प्रयोजनमा नलगाई कर्जा दुरुपयोग भएकोमा अनुगमन गरिएको छैन। धितो मूल्याङ्कन गराउने, रोक्का राख्ने कार्य पनि भएको पाइदैन। ऋणी र बैंकका पदाधिकारी एवम् कर्मचारीसमेतको मिलेमतोमा दुरासय राखी अनियमित किसिमबाट कर्जा प्रवाह गरी संस्थालाई हानी र आफूहरूलाई फाइदा पुन्याउने कार्य भएको र यस्तै काम कारवाहीका कारण सम्झना फाइनान्स लिक्विडेशनमा गएको अवस्थासमेत हुँदा प्रतिवादीहरूलाई अभियोग दावीबमोजिम सजाय गरिपाउँ भनी बहस गर्नु भयो।

११५. त्यसैगरी प्रतिवादी श्यामबहादुर श्रेष्ठको तर्फबाट रहनु भएका वरिष्ठ अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हा र विद्वान अधिवक्ता श्री सन्तोष कुमार महतोले **BAGIA** को दफा ५७ मा साँवा व्याज असूल उपर गर्ने व्यवस्था छ, कर्जा दुरुपयोगको अधिकार बैकलाई दिएको छ, **BOA** लागू हुँदैन। सबै प्रकृया नअपनाई अर्थात् पूरा नगरी बैकिङ्ग कसूर ऐन प्रयोग गर्न मिल्दैन। तत्कालिन कार्यकारी अधिकृतको हैसियतमा मेरो पक्षमाथि मुद्दा परेको छैन। लगाउको ०००७ नं को मुद्दामा श्यामबहादुर श्रेष्ठलाई प्रतिवादी बनाएको छैन। पेटबोलीमा मात्र नाम पारिएको छ। निजले कर्जा प्रवाह गर्ने कुरा इन्कार गर्नु भएको छ, नेपाल राष्ट्र बैकको प्रतिवेदनमा श्यामबहादुर श्रेष्ठको हकमा केही उल्लेख भएको छैन। अध्यक्षको हैसियतले आवश्यक प्रकृया पुऱ्याई हर्जा प्रवाह गर्नु भनी कर्जा फायलमा तोक आदेश सम्म गर्नु भएको हुँदा अभियोग दावीबाट यी प्रतिवादी श्यामशहादुर श्रेष्ठले सफाई पाउनु पर्छ भनी बहस गर्नु भयो।

११६. प्रतिवादी हिमबहादुर गुरुङको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान अधिवक्तात्रय श्री नरेन्द्र कुमार के.सी., श्री हिरा रेग्मी र श्री केदार प्रसाद प्याकुरेलले प्रतिवादी हिमबहादुर गुरुङले सम्झना फाइनेन्स संकटमा परेको अवस्थामा कार्यकारी अधिकृतको जिम्मेवारी सम्हाल्नु भएको छ। उहाँले अघिल्ला कर्जाहरूलाई नवीकरण गरेकोसम्म अवस्था हो। कर्जा असूल हुन नसकेको कारणबाट बैकिङ्ग कसूरमा सजाय गर्न मिल्दैन। कर्जा असूलीका लागि मौकासम्म नदिई बैकिङ्ग कसूरमा सजाय गरेको मिलेको छैन। उहाँले अभियोग दावीबाट सफाई पाउनु पर्दछ भनी बहस गर्नु भयो।

११७. त्यसैगरी प्रतिवादी सरोज बज्राचार्यका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान अधिवक्ताद्वय श्री राजाराम ढकाल र श्री हर्कजित लामाले हाम्रो पक्षले यथार्थ विवरण खुलाएर बयान गरिदिनु भएर मुद्दाको कारवाहीलाई सहज बनाईदिनु भएको छ। नेपा: डेभलर्सको कर्जामा उहाँको संलग्नता छैन। अन्य सबै प्रतिवादीलाई प्रवाह गरिएको कर्जा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिमबहादुर गुरुङको तोक आदेशबाट प्रवाह भएको छ र त्यसरी कर्जा प्रवाह गराउनमा पृष्ठपोषकको भूमिका पवन खनालले निर्वाह गरेको हुँदा हाम्रो पक्षलाई अभियोग दावीबाट सफाई दिईनु पर्दछ भनी बहस गर्नु भयो।

११८. प्रतिवादी पवन खनालको तर्फबाट वरिष्ठ विद्वान अधिवक्ता श्री बोर्णबहादुर कार्की र विद्वान अधिवक्ता श्री राजकुमार निरौलाले मौखिक जनमात दिएको भन्ने प्र सरोज बज्राचार्यको पोलको आधारमा मेरो पक्ष पवन खनाल उपर अभियोग लगाइएको छ। २३ जना ऋणी प्रतिवादीहरूलाई कर्जा प्रवाह गर्दा यी पक्षको कतै पनि सहीछाप परेको छैन, केवल सहअभियुक्तको पोल सम्म देखिएको, अन्य स्वतन्त्र प्रमाणबाट कसुर गरेको पुष्टि भएको छैन। यी प्रतिवादीका छोरा प्रविन खनाल ५०० कित्ता शेयरका मालिक मात्र हुन् संस्थापक र संचालक र केही होइनन्। तसर्थ मेरो पक्षले अभियोगदावीबाट सफाई पाउनु पर्छ। भनी बहस गर्नु भयो।

११९. प्रतिवादीहरू अन्नपूर्ण के.सी, विनोद बस्नेत, अनुपकुमार देवकोटा, सुमन के.सी र शान्ति कार्की को तर्फबाट उपस्थित वरिष्ठ विद्वान अधिवक्ता श्री बोर्णबहादुर कार्की र विद्वान अधिवक्ता श्री राजकुमार निरौलाले मेरा पक्षहरू उपर कर्जाको सदुपयोग नगरेको भन्ने अभियोग सत्यता छैन। प्रतिवादीहरू मध्ये अन्नपूर्ण के.सी र सुनम के.सी को सन्दर्भमा धितो बन्धक सम्म पारित भएपनि निजहरूले रकम बुझेका छैनन्। अन्य प्रतिवादीको धितो नै पारित भएको देखिँदैन। मेरो पक्षहरूको बैंक खाता पनि छैन, रकम बुझी भरपाई कागज गरेको पनि देखिँदैन। निज प्रतिवादीहरूले कर्जा रकम नै नलिएको अवस्था हुँदा अभियोग दावीबाट सफाई पाउनु पर्छ। भनी बहस गर्नु भयो।
१२०. प्रतिवादी राजेन्द्रबहादुर जोशीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री विश्वास आचार्यले मेरो पक्षले स्वस्तीक फर्निचर सञ्चालनका लागि कर्जा लिएको र सो कर्जाको साँवा व्याज समेत चुक्ता भै धितोमा रहेको जग्गा मिति २०६७।२।१८ मा फुकुवा भैसकेको हुँदा मेरो पक्षले अभियोग दावीबाट सफाई पाउनु पर्छ भनी बहस गर्नु भयो।
१२१. उपर्युक्तबमोजिम विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता, विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता एवम् विद्वान् अधिवक्ताहरूले गर्नु भएको बहस सुनी मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा, सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि.का अध्यक्ष श्यामबहादुर श्रेष्ठ र प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिमबहादुर गुरुङलाई यस मुद्दामा प्रतिवादी कायम गरिएका प्रतिवादी अन्नपूर्ण के.सी समेत २३ जना ऋणीलाई कर्जा प्रवाह गर्दा ऋणीको कारोवार एवम् धितो मूल्याङ्कन नगराई तोक आदेशको भरमा कर्जा दिएको अभियोग लगाएको छ भने सोही फाइनान्सको ललितपुर शाखाका वरिष्ठ प्रबन्धक सरोज बज्राचार्यलाई हिमबहादुर गुरुङको तोक पश्चात् कुनै प्रक्रिया नपुऱ्याई विभिन्न ऋणीलाई कर्जा प्रवाह गरेको अभियोगमा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ को खण्ड (घ) (च) (छ) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेका हुँदा सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा (२) को खण्ड (घ) बमोजिमको सजायको मागदावी लिईएको देखिन्छ। तीनै प्रतिवादीहरूबाट जनही रु १०,११,२४,९७०।०३ विगो भराउने माग दावी लिएको देखिन्छ। अन्य प्रतिवादीहरू अन्नपूर्ण के.सी समेतका हकमा बैंकिङ कसूर र सजाय ऐन २०६४ को दफा ७ को खण्ड (च) र दफा ८ विपरीतको कसूर गरेको अभियोगमा दफा १५ को उपदफा (२) को विगोको आधारमा सम्बद्ध हुने खण्ड बमोजिम सजायको माग दावी लिई अभियोग पत्र दायर भएको देखिन्छ।
१२२. यसमा अभियोग दावी बमोजिम प्रतिवादीहरूलाई सजाय हुने हो वा होइन भन्ने कुराको निराकरण गर्नका लागि मूलतः निम्न विषयमा केन्द्रीत रहनु पर्ने देखिएको छः-

- (१) अभियोग पत्रमा दावी गरिएको विगो भराउने आधार केलाई बनाउने ? कसूर प्रमाणित भएमा दावी गरिएको सबै विगो सबै प्रतिवादीहरूबाट भराउने हो वा जसले जति खाएको वा हिनामिना गरेको देखिन्छ त्यस्तो विगो सम्बन्धित प्रतिवादीबाट भराउने हो वा त्यसरी अमुक प्रतिवादीको हकमा के कति विगो कायम गर्ने भन्ने आधार खुल्न नसकेका अवस्थामा दामासाहीले विगो भराउने हो ?
- (२) बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ को उपदफा (२) को विभिन्न खण्ड बमोजिम सजाय हुन दावी गरिएकोमा प्रतिवादीलाई के को आधारमा जरिवाना गरिनु पर्ने हो वा जरिवाना नगरी कैद मात्र पनि हुन सक्ने हो ?
- (३) प्रस्तुत अभियोगमा दावी लिइएको विषय बैंकिङ कसूर अन्तर्गत पर्ने हो वा बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ५७ बमोजिम एवम ऋण असूली न्यायाधिकरणमा मुद्दा दायर गरी विगो असूल गर्नु पर्ने हो ? र
- (४) प्रतिवादीहरूलाई अभियोग दावी बमोजिम सजाय हुने हो वा होइन ?

१२३. पहिलो प्रश्नका सम्बन्धमा विचार गर्दा, अभियोग पत्रमा कुन प्रतिवादीबाट कति रकम सम्झना फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडलाई भराउनु पर्ने हो भन्ने कुरा स्पष्ट नगरी ऋणीहरूका हकमा सम्बन्धित ऋणीले लिए खाएको भनिएको विगो भराउने दावी लिइएको छ भने फाइनेन्स कम्पनीका अध्यक्ष, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत र ललितपुर शाखाका वरिष्ठ प्रबन्धकबाट जनही कूल विगो वरावरको रकम फाइनेन्स कम्पनीलाई भराउने दावी लिइएको पाइयो। यसरी अभियोगपत्रमा दावी लिइए बमोजिम नै कसूर ठहर भएका प्रतिवादीहरूबाट विगो भराउदै जाने हो भने कम्पनीलाई हानी नोक्सानी भयो भनिएको विगोको कैयौं गुना बढी सम्म रकम भराइ दिनु पर्ने हुन आउँछ। यसरी हानी नोक्सानी भएको विगो भन्दा बढी रकम फाइनेन्स कम्पनीलाई भराउन सिद्धान्त, व्यवहार र न्यायको दृष्टिकोणबाट पनि उपयुक्त देखिँदैन। सम्झना फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडलाई वास्तविक हानी नोक्सानी पुगेको रकम सम्म भराउन उपयुक्त देखिएको हुँदा सम्पूर्ण विगो अभियोग दावी लिइएका प्रतिवादीहरूबाट सोही बमोजिम नै भराउन मिल्ने देखिएन। ऋणी प्रतिवादीहरूका हकमा अभियोग दावी पुष्टि भएको पाइएमा सो वरावरको रकम विगो वापत भराइ दिने त्यसरी ऋणीबाट एक पटक भराई सकिएको रकम सम्पूर्ण विगो भरिपाउन दावी लिइएका प्रतिवादीहरूको हकमा सोही अनुपातमा घटाउँदै गई बाँकी रहन आउने विगो सम्म दामाशाहीका हिसावले भराउन पर्ने देखिन्छ। कम्पनीको रकम हिनामिना भएको भन्ने कुरा पुष्टि भएको तर को कसको गलत कार्यबाट त्यस्तो रकम हिनामिना गरी कम्पनीलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याइएको हो भन्ने कुरा खुल्न नसकेको अवस्थामा र दावी लिइएका प्रतिवादीहरू उपरको कसूर स्थापित भई सोही कसूरको कारणबाट कम्पनीलाई हानी नोक्सानी पुगेको देखिएमा त्यस्ता प्रतिवादीहरूबाट दामाशाहीका हिसावले विगो भराउन उपयुक्त देखिएको हुँदा कसूर ठहर भएका प्रत्येक प्रतिवादीबाट सोही सूत्रका आधारमा विगो भराउनु पर्ने देखिन आयो।

१२४. अब दोश्रो प्रश्नका सम्बन्धमा विचार गर्दा, बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ मा यस ऐनअन्तर्गत पर्ने कसूरका लागि दण्ड सजायको व्यवस्था गरिएको छ। उक्त दफा १५ को उपदफा (१) मा १० हजार रुपैयाँ सम्म जरिवाना हुने व्यवस्था गरिएको छ भने उपदफा (२) मा कसैले दफा ५, ६, दफा ७ को खण्ड (घ), (ङ), (च), (छ), वा (ज) दफा ८, ९, १०, १२ वा दफा १४ बमोजिमको कुनै कार्य गरेमा त्यस्तो कसूरसँग सम्बन्धित देहाय बमोजिमको विगो भएमा कसूरको मात्रा अनुसार देहाय बमोजिमको कैद र विगो भराई विगो बमोजिम जरिवाना हुनेछ भन्दै देहायका विभिन्न खण्डमा विगोको आधारमा हुन सक्ने कैद तोकेको पाइन्छ। उक्त उपदफा (२) को बमोट हेर्दा बैकिङ कसूरको वारदात भएको कारणबाट हिनामिना भएको वा सम्बन्धित बैंक वा वित्तीय संस्थालाई पुग्न गएको क्षतिको आधारमा कैद र जरिवानाको मात्रा निर्धारण गर्नु पर्ने देखिन्छ। बैकिङ कसूर भएको कुरा स्थापित भएको अवस्थामा हिनामिना भएको वा सम्बन्धित बैंक वा वित्तीय संस्थालाई पुगेको क्षतिको रकम असूल उपर हुनु र कसूरदार ठहरिएका व्यक्तिलाई सजाय गर्नु दुई छुट्टाछुट्टै विषय हुन्। कसूर भएको कुरा स्थापित भएपछि कसूरदारले कसूरको मात्रा अनुसार सजाय पाउनु पर्छ भन्ने कुरामा दुईमत हुन सक्नेन। फौजदारी न्याय सिद्धान्तको मकसद पनि यही हो। त्यसैले बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ को उपदफा (२) बमोजिम सजाय हुन सक्ने कसूर भएको कुरा स्थापित हुन आएको अवस्थामा कसूरदारलाई कैद र जरिवाना दुवै सजाय गर्न अनिवार्य छ। न्यायकर्ताले कानूनबमोजिमको न्याय गर्ने हो। कानूनमा स्पष्ट व्यवस्था भएकोमा त्यस्तो व्यवस्थालाई बडुग्याएर आफूखुसी सजाय निर्धारण गर्ने छूट न्यायकर्तालाई हुँदैन। विगो कायम नगरिएसम्म कैदको हदने निर्धारण गर्न नसकिने गरी दफा १५ को उपदफा (२) मा कानूनी व्यवस्था गरिएको परिप्रेक्ष्यमा विगोबमोजिमको जरिवाना र कैद दुवै सजाय गर्नु पर्ने देखिन्छ।

१२५. अब तेश्रो प्रश्नका सम्बन्धमा विचार गर्दा, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ५७ मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट सबै प्रक्रिया पुऱ्याएर स्वाभाविक रूपमा प्रवाह भएको कर्जा असुलीसम्बन्धी व्यवस्था भएको पाइन्छ। उक्त दफा ५७ को विभिन्न उपदफाहरूमा धितो लिलामलगायतका विषय र कर्जा असुली गर्दा के कस्तो प्रक्रिया अवलम्बन गर्नु पर्दछ भन्ने सम्बन्धमा विस्तृत व्यवस्था भएको पाइन्छ। कर्जा प्रवाह गर्दाका वखत कर्जा प्रवाहको प्रक्रियामा संलग्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाका पदाधिकारी एवम् कर्मचारी तथा ऋणीहरूको कुनै किसिमको गलत मनसाय वा वदनियत नदेखिएको र कर्जा प्रवाह गर्दाका वखत कर्जा सुरक्षित गर्न अपनाउनु पर्ने सावधानी एवम् प्रक्रियाका सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी गरिएका निर्देशन तथा सम्बन्धित बैंक वा वित्तीय संस्था आफैले पालना गर्नु पर्ने गरी निर्माण गरेका कर्जा सम्बन्धी नीति एवम् निर्देशिकाको परिपालना गरी प्रवाह भएको कर्जा कुनै प्रतिकूल

परिस्थितिका कारण वा अन्य कुनै कारणले गर्दा असूल हुन नसकेको अवस्थामा बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ५७ को व्यवस्था आकर्षित हुने हो।

१२६. त्यसैगरी कर्जा प्रवाह हुँदाका बखत सबै प्रक्रिया अवलम्बन गरिदा गरिदै पनि कर्जा असूल उपर हुन नसकेको र त्यस्तो कर्जा असूल उपर गराउनका लागि अदालत जानु पर्ने अवस्था आएमा ऋण असूली न्यायाधिकरणमा उजूर गरी कर्जा असूल उपर गर्ने व्यवस्था सम्बन्धित ऐनमा गरिएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ एवम् बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असूली ऐन, २०५८ प्रचलनमा रहेकै अवस्थामा निर्माण गरिएको बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कारोवारमा हुन सक्ने कसूरजन्य कार्यबाट बैंक तथा वित्तीय प्रणालीमा पर्ने असर र जोखिमलाई न्यून गरी बैंक तथा वित्तीय प्रणाली प्रति विश्वशनीयता अभिवृद्धि गर्ने अभिप्रायबाट ल्याईएको हुँदा प्रस्तुत ऐन कसूरजन्य कार्य भएको अवस्थामा आकर्षण हुने अवस्था हो। कसूरजन्य कार्य हुनको लागि कानूनद्वारा निषेधित कार्य गरिएको र त्यस्तो कार्य वदनियतबाट भए गरिएको हुनु पर्दछ र त्यसको लागि मनसाय तत्त्व स्थापित हुन आवश्यक पर्दछ। यस्तो मनसाय तत्त्व प्रमाणित गर्ने कुरा कसूरको प्रकृति, कसूर गर्दाको अवस्था एवम् कसूरजन्य कार्यबाट निस्कने परिणामसमेतबाट परिस्थिति अनुसार निर्धारण हुने विषय हो। कर्जा प्रवाह गर्ने अधिकार नै नभएको पदाधिकारीबाट कर्जा प्रवाह हुनु, कर्जाको तुलनामा अत्यन्त न्यून धितो राखिनु, कर्जा नीति एवम् कर्जा प्रवाह सम्बन्धमा तयार पारिएका मापदण्डलाई वेवास्ता गरी त्यस्ता मापदण्ड विपरीत पटक पटक कर्जा प्रदान गरिनु र त्यसरी प्रवाह भएका कर्जा असूल उपर नभई बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई ठूलो नोक्सानी पुग्न गई सर्वसाधारण शेयरधनी एवम् निक्षेपकर्ताको सम्पत्ति सम्बन्धी हकमा नै प्रतिकूल असर पुग्न गएको अवस्थामा असल मनसायबाट कर्जा प्रवाह भएको मात्र सकिने अवस्था नहुँदा प्रस्तुत मुद्दामा भए गरिएका कार्य बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ एवम् ऋण असूली न्यायाधिकरणको क्षेत्राधिकार भित्रको विषय वस्तु नभई अभियोगपत्रमा दावी लिइए जस्तै बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गतकै विषयवस्तु देखिन आयो।

१२७. अब अन्तिम प्रश्नका सम्बन्धमा विचार गर्दा, सर्व प्रथम सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि.का अध्यक्ष श्यामबहादुर श्रेष्ठ, कार्यकारी अधिकृत हिमबहादुर गुरुड र सोही कम्पनीको ललितपुर शाखाका वरिष्ठ प्रबन्धक सरोजराज बज्राचार्य उपर लगाइएको अभियोग पुष्टि हुन सक्छ वा सतै न भन्ने विषयमा हेर्दा, प्रतिवादी श्यामबहादुर श्रेष्ठ २०५७/०५८ देखि सञ्चालक समितिको अध्यक्ष एवं कार्यकारी अधिकृत (CEO) को पदभार ग्रहण गर्दै आएकोमा २०६४ पौष देखि अध्यक्षको रूपमा मात्र काम गरेको प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुड २०६४ साल पौष अन्तिमदेखि सम्झना फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडमा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत पदमा रहेर काम गरेको देखिन्छ। प्रतिवादी हिमबहादुर गुरुड २०६४ साल पौष अन्तिमदेखि सम्झना फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडमा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत पदमा रहेर काम गरेको देखिन्छ। प्रतिवादी

सरोज बज्राचार्य सोही फाइनेन्स कम्पनीको ललितपुर शाखाको शाखा प्रबन्धकको रूपमा २०५६ पौष महिनादेखि कार्यरत रहेको देखिन्छ। प्रतिवादीहरू अन्नपूर्ण के.सी. लगायतका २३ जना प्रतिवादीहरूलाई कर्जा प्रवाह गर्दा प्रमुख कार्यकारी अधिकृतले सञ्चालक समितिबाट पछि समर्थन गराउने गरी तोक लगाउने र सोही तोकका आधारमा कुनै प्रक्रिया पूरा नगरी शाखा प्रबन्धकले कर्जा उपलब्ध गराउने कार्य गरेको अभियोगमा बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ को खण्ड (घ), (च) (छ) र दफा ८ अन्तर्गतको कसूर गरेको अभियोगमा सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा (२) को खण्ड (घ) बमोजिम सजायको माग दावी लिएको पाइन्छ। ऋणी प्रतिवादीहरूलाई प्रदान गरिएको सबै कर्जाको एकमुष्ट रूपमा विगो कायम गरी विगोबमोजिम जरिवाना हुन र विगोको रकम सम्झना फाइनेन्स कम्पनी लि.लाई भराई दिने मागदावी अभियोगपत्रमा लिएको पाइन्छ।

१२८. प्रतिवादी श्यामबहादुर श्रेष्ठले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको बयानमा ऋणका लागि पेश भएका फाइलहरू सञ्चालक समितिको बैठक राखी पछि निर्णय गराउँला भनी प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिमबहादुर गुरुङ्गसँग सल्लाह गरी सोहीअनुसारको निर्णय दिने गर्दथे। निज कार्यकारी अधिकृतले कर्जा फाइलहरू के कसरी पठाए निज हिमबहादुर गुरुङ्गलाई नै थाहा होला, हिमबहादुर गुरुङ्गले पठाएका फाइलहरू सम्बन्धित शाखा प्रबन्धकसमेतले ऋणीहरूलाई के कसरी धितो जग्गाको मूल्याङ्कन नगराई कर्जा प्रवाह गरे मलाई थाहा छैन भनि उल्लेख गरेको पाइयो। प्रतिवादी हिमबहादुर गुरुङ्गले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको बयानमा म सम्झना फाइनेन्स लि.को प्रमुख कार्यकारी अधिकृत भएकोले शाखा कार्यालयबाट ऋणीले धितो जग्गा राखी कर्जा लिने व्यक्तिहरूको फाइल केन्द्रीय कार्यालय बनेपामा आउने गरेको र उक्त फाइलहरू कर्जा प्रवाह गर्न स्वीकृतको लागि सञ्चालक समितिको बैठक बसी निर्णय गराउनु पर्नेमा शाखा कार्यालयबाट आएका फाइलहरू सञ्चालक समितिका अध्यक्ष श्यामबहादुर श्रेष्ठलाई दिने गर्दथे, निज अध्यक्षबाट सञ्चालक समितिको बैठकपछि राखी अनुमोदन गराउँला हाललाई फाइल स्वीकृत गरी सम्बन्धित शाखामा पठाउनु भनी निर्देशन हुने गर्दथ्यो र सोही निर्देशनानुसार कार्य गर्दै आएको थिएँ भनी कसूरमा सावित रही अधिकार प्राप्त अधिकारीका समक्ष बयान गरेको पाइन्छ भने अदालतमा भएको बयानमा ऋण स्वीकृत गर्ने अधिकार म कार्यकारी अधिकृत, ऋण उप-समिति र सञ्चालक समितिलाई मात्र थियो, शाखा प्रबन्धकहरूलाई ऋण स्वीकृत गर्ने अधिकार थिएन, मूल्याङ्कन भै प्रवाह भएको ऋणको सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन भए नभएको थाहा छैन, कम्पनी सचिवले सो अनुमोदनको लागि सञ्चालक समितिमा पेश गर्नु पर्ने हो किन पेश गरिएन मलाई थाहा छैन भनी उल्लेख गरेको पाइयो।

१२९. प्रतिवादी सरोज बज्राचार्यले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको बयानमा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिमबहादुर गुरुङ्गको निर्देशनानुसार पछि कर्जा स्वीकृत गराउने गरी पवन कुमार खनाल

समेतले पछि धितो दिने गरी तत्काल विना धितो कर्जा प्रवाह हुन गएको हो। सो कर्जा पछि सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन, नियमित गराई दिन्छु भनी निज हिम बहादुर गुरुङको आदेशानुसार मैले कार्य गरेको हुँ भनी र यस अदालतमा बयान गर्दा निजले प्रमुख कार्यकारी अधिकृत हिमबहादुर गुरुङको ठाडो तोक आदेशबाट फाइलहरू सिधै मेरो शाखामा पठाएको हो। कर्जा प्रवाह गर्दा तल्लो तहबाट प्रक्रियागत तरिकाले प्रतिवेदन परेपछि मात्र कर्जा प्रवाहका लागि तोक आदेश दिनु पर्नेमा निज हिमबहादुरको निर्देशानुसार कर्जा प्रवाह भएको हो भनी उल्लेख गरेका छन्।

१३०. प्रतिवादी पवन खनालका हकमा विचार गर्दा, निज प्रतिवादी सम्झना फाइनेन्स कम्पनी लि. का संस्थापक शेयरधनी प्रविण खनालका बाबुनाताका व्यक्ति देखिएका छन्। प्रतिवादी सरोज बज्राचार्यले अनुशन्धान अधिकारी र अदालत समक्ष बयान गर्दा समेत सबै ऋणीहरूलाई कर्जा प्रवाह गर्दा प्रतिवादी पवन खनालले मौखिक जमानत दिन बैंकको व्यवस्थापनसंग कुरा मिलाएको भन्ने व्यहोरा लेखाएको पाइन्छ। निज प्रतिवादी पवन खनालको मौखिक जमानतको विश्वासमा परी कतिपय ऋणीहरूसँग कुनै धितो नै नलिई कर्जा प्रवाह भएको पनि देखिन आएको छ। यसरी सम्झना फाइनेन्सबाट बदनियतका साथ कर्जा प्रवाह गराउने काममा ऋणीहरू बैंकको व्यवस्थापन पक्षका बीचमा मुख्य सम्पर्क माध्यकका रूपमा रही प्रमुख भूमिका निर्वाह गरेको भन्ने कुरा परिस्थितिजन्य प्रमाणबाट पुष्टि भएको छ। आफ्नो छोरा सम्झना फाइनेन्स कं. लि. को संस्थापक शेयरधनी भएको नाताले संस्थाको रकम हिनामिना गर्ने कार्यमा निजको संलग्नता रहेको देखियो। ताराबहादुर खड्काको नामको कर्जाको लागि पल्लव खनालको नाममा रहेको चितवन हाजिपुर-८ कि.नं. ६४६ र जेनिथ ग्रुपको सोही वडाको कि.नं. ३४३ को जग्गा धितो रहेकोमा धितो मूल्याङ्कन गरेको देखिएन। धितो दिने पल्लव खनाल प्रतिवादी पवन खनालका एका परिवारका व्यक्ति देखिएका छन्। पवन कुमार खनाल र आमा प्रम्मी खनाल नेपाल बैंक लिमिटेडको कालोसूचीमा रहेको देखिन्छ। मीना खड्का, सुमित्रा खड्का, शम्सेरबहादुर खड्का र शारदा खड्कीलाई प्रवाह गरेको कर्जाका लागि प्रम्मी खनाल र निजका बाबु कृष्णप्रसाद ढुंगानाको नामको जग्गा धितो मूल्याङ्कन विना धितोमा राखी कर्जा प्रवाह भएको देखिएको। पञ्चवीर सिंह तुलाधरको नामको मु.हि.नं. १९१६, १९१७, १९१८ र १९१९ बाट जम्मा रु १,००,००,०००।- (एक करोड) सम्झना फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड पाटन शाखाका वरिष्ठ प्रबन्धक सरोज बज्राचार्यसँग मिलेमतो गरी प्रतिवादी पवन खनालले आफ्नो खातामा रकम रकमान्तर गरी ग्राहक तथा संस्थालाई आर्थिक हानी नोक्सानी समेत पुऱ्याएको भन्ने समेतको अभियोग दावी भएको देखिन्छ। यी प्रतिवादीले यस अदालतमा बयान गर्दा पञ्चवीर सिंह तुलाधरको खाताबाट रकमान्तर भएको कुरालाई स्वीकार नै गरेको, सो रकम कसरी हिसाब मिलान भएको हो, सो तर्फ केही उल्लेख गर्न सकेको पाइदैन। यी प्रतिवादी पवन खनालको खातामा पञ्चवीर सिंह तुलाधरको खाताबाट रु १,००,००,०००।- (एक करोड) रकमान्तरण गरेको भनी पोल गरी प्रतिवादी सरोज बज्राचार्यले अनुसन्धान

अधिकृत र यस अदालत समक्ष गरेको बयानमा समेत उल्लेख गरेको देखिँदा प्रतिवादीहरू सरोज बज्राचार्यले अनुसन्धान अधिकृत र यस अदालत समक्ष गरेको बयानमा समेत उल्लेख गरेको देखिँदा प्रतिवादीहरू सरोज बज्राचार्य र पवन खनालको उक्त रकम अपचलन गर्ने कार्यमा संलग्नता रहेको देखिँदा उक्त रु. १,००,००,०००।- (एक करोड) को आधा आधा हिस्सा समेत यी दुवै प्रतिवादीहरूले व्यहोर्नु पर्ने देखिन आयो। यी सबै कुराको तारतम्य प्रतिवादी पवन कुमार खनालले पर्दा पछाडिबाट मिलाएको र निज पवन कुमार खनालको बदनियतपूर्ण कार्यबाट सम्झना फाइनान्सलाई नोक्सानी पुग्न गएको देखिन आएबाट निजले अभियोग दावी बमोजिमको कसूर गरेको कुरा स्थापित हुन आएको छ।

१३१. अब अन्य प्रतिवादीहरूलाई कर्जा प्रवाह गर्दा अवलम्बन गर्नु पर्ने सबै प्रक्रिया पूरा गरी कम्पनीको हितलाई ध्यानमा राखी गरिएको छ वा अवलम्बन गर्नु पर्ने प्रक्रिया मिची बदनियत साथ गरिएको के रहेछ भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा, धितोको मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने लगायतका प्रक्रिया नपुन्याईएको, तोक आदेशको भरमा कर्जा प्रवाह गरिएको त्यसरी कर्जा प्रवाह गर्दा ऋणीसँग मिलोमतो गरी सञ्चालक समितिबाट निर्णय गराउनु पर्ने विषयमा समेत त्यस्तो निर्णय नगरी सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि.का अध्यक्ष श्यामबहादुर श्रेष्ठ, कार्यकारी अधिकृत हिमबहादुर गुरुङ्ग र सोही फाइनान्स कम्पनीको ललितपुर शाखाका वरिष्ठ प्रशासक सरोजराज बज्राचार्यले बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को विभिन्न दफा अन्तर्गतको कसूर गरेको भन्ने अभियोग लागेको देखिन्छ। अन्नपूर्ण के.सी लगायतका प्रतिवादीहरूले पेश गरेको कर्जा फाइल सञ्चालक समितिबाट पछि समर्थन गराउने गरी प्रतिवादी श्यामबहादुर श्रेष्ठको निर्देशनानुसार प्रतिवादी हिमबहादुर गुरुङ्गबाट स्वीकृत भएको देखिन्छ। उक्त कर्जाका सम्बन्धमा पछि सञ्चालक समितिबाट कुनै समर्थन गराएको पाइएन। धितो राखिएका जग्गाको मूल्याङ्कन अशवाभाविक रूपमा बढी देखिएको र यी सबै कर्जा सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि. को ललितपुर शाखाबाट प्रवाह भएको देखिँदा र यी कर्जा प्रवाह हुँदाका वखत प्रतिवादी सरोज बज्राचार्य उक्त शाखाका प्रमुख रहेको देखिँदा यी तीनैजना प्रतिवादीहरू श्यामबहादुर श्रेष्ठ, हिमबहादुर गुरुङ्ग र सरोज बज्राचार्यको अनुसन्धान अधिकारी र अदालत समक्ष भएको बयानमा पनि निजहरूले एकअर्कामा दोषारोपण गरी आंशिकरूपमा कसूर गरेको कुरा स्वीकारेको पाइएबाट आफूले गरेको कानून विपरीतको कार्यको परिणाम भोग्नु पर्ने नै देखिन आयो। प्रतिवादी सरोज बज्राचार्यले कर्जा प्रवाह गर्दा पुन्याउनु पर्ने सम्पूर्ण प्रक्रिया नपुन्याई माथिल्लो पदाधिकारीको भनाई र अधिकार विहीन तोकका आधारमा कर्जा प्रवाह गरेको देखिँदा र प्रतिवादी हिम बहादुर गुरुङ्गले कर्जा प्रवाह गर्नका लागि आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण कागजातहरू नहेरी नजाँची र सञ्चालक समितिको अधिकार समेत आफैले प्रयोग गरी कर्जा प्रवाह गरे गराएको अवस्था हुँदा यी तीनैजना प्रतिवादीहरू र ऋणीहरू समेतको मिलोमतोमा धितोले

नखाम्ने जग्गा धितो राखी वा कम्पनीको नाममा धितो पारित नै नगरी कर्जा प्रवाह भए गरिएको देखिँदा यी तीनैजना प्रतिवादीहरूले अभियोग दावीबमोजिमको कसूर गरेकै देखिन आयो। यसरी कर्जा प्रवाह हुँदाका बखत सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि. को कार्यकारी निर्देशक जस्तो जिम्मेवार पदमा रहेका र कर्जा प्रवाह गरिएको शाखाको प्रमुख पदमा रहेका व्यक्तिहरूबाट वदनियत र लापरवाहीपूर्ण किसिमबाट कर्जा उपलब्ध गराइएको कार्य बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गत पर्न आएको देखिँदा प्रतिवादीहरूका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् कानून व्यवसायीहरूले जिकीर लिनु भए जस्तो प्रस्तुत अभियोगको विषय बैकिङ कसूर नभई बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ५७ बमोजिमको प्रक्रिया अवलम्बन गर्नु पर्ने एवम् ऋण असूली न्यायाधिकरणबाट ऋण उठाउन पहल गर्नु पर्ने विषय हो भन्ने भनाईसँग सहमत हुन सकिएन।

१३२. अब प्रतिवादीहरू सुनम के.सी., विरेन्द्रकुमार विष्ट, अन्नपूर्ण के.सी, कोपिला थापा, थीरबहादुर खाती, सुमित्रा खड्का, मीना खड्का, ताराबहादुर खड्का, शम्शेरबहादुर खड्का, शारदा खड्गी, पुनम थापा, विनोद बस्नेत, अनुपकुमार देवकोटा, गीता के.सी., शान्ति कार्की, श्यामकृष्ण बस्याल, गजेन्द्रराज उप्रेती, राधाकृष्ण भुजेल, राजकुमार श्रेष्ठको हकमा विचार गर्दा, यी सबै प्रतिवादीहरूले सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि.बाट कर्जा लिएको भन्ने कुरा सम्झना फाइनान्स कम्पनी लि. लिक्विडेटरको कार्यालयबाट प्राप्त कर्जा विवरणबाट देखिएको छ। सम्झना फाइनान्सबाट यी विवादित कर्जा प्रवाह गरिएको बखतमा तयार पारिएका सबै कागजात चुस्त दुरुस्त राखेको पाईदैन। आफूले कर्जा लिएकै छैन भन्ने प्रतिवादीहरूको जग्गा रोक्का रहेको र त्यसरी आफूले सुरक्षण वापत दिएको जग्गा रोक्का गरिएको कुरालाई समेत स्वीकारी वसेको अवस्थामा बैंकमा खाता थिएन वा कर्जा रकम नै लिएको थिएन भनी जिकीर लिएकै भरमा उक्त संस्थाबाट कर्जा नै नलिएको मान्न सकिएन। सम्झना फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडबाट प्रवाह भएका र असूली भएका केही कर्जाको प्रकृति पनि यस्तै प्रकारको भएको पाइएको हुँदा उक्त कम्पनीले ऋणीहरूसँग मिलोमतो गरी ऋणीको खातासम्म नखोली नगदमा नै पनि कर्जा प्रवाह भएको पाइएको हुँदा खाता नखोलिएको मात्र कारणबाट कर्जा नै नलिएको अर्थ गर्न मिल्ने पनि देखिएन। यी उन्नाइस जना प्रतिवादीहरूले शैक्षिक, आवास, रियलस्टेटसमेतका शीर्षकमा कर्जा पाउँ भनी निवेदन पेश गरी कर्जा लिएकोमा यी उन्नाइस जना प्रतिवादीहरूले जुन प्रयोजनका लागि कर्जा लिएका हुन् सो प्रयोजनमा नलगाएको कुरा स्थापित भएको छ। यी सबैजना प्रतिवादीहरू उपर बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ को खण्ड (च) र दफा ८ द्वारा निषेधित कार्य गरी बैकिङ कसूर गरेको अभियोग लगाइएको छ। उक्त दफा ७ को खण्ड (च) मा "वास्तविक रूपमा व्यवसाय सञ्चालन गर्न सक्ने वित्तीय हैसियत नभएको वा आफूले अनुचित प्रभाव पार्न सक्ने व्यक्तिको नाममा संस्था स्थापना गराई त्यस्तो संस्था मार्फत् कर्जा लिने वा त्यस्तो कर्जा जानी जानी कर्जा दिन" नहुने व्यवस्था गरिएको छ। त्यसैगरी दफा ८ मा "कसैले पनि बैंक वा वित्तीय संस्थाबाट जुन प्रयोजनका लागि कर्जा

सुविधा लिएको हो सोही प्रयोजनमा नलगाई अन्यत्र प्रयोग गरी वा गराई कर्जाको दुरूपयोग गर्न वा गराउन नहुने" व्यवस्था भएको पाइन्छ। यी प्रतिवादीहरू मध्ये कसैले आवास कर्जा र कसैले शैक्षिक कर्जा रियलस्टेट कर्जा लिएको देखिन्छ। प्रतिवादीहरू मध्ये कसैले पनि आफूले लिएको कर्जा जुन प्रयोजनका लागि लिइएको थियो सोही प्रयोजनमा खर्च भएको हो भन्ने कुराको जिकीर लिन र त्यस्तो जिकीर पुष्ट्याई गर्नका लागि कुनै प्रमाण पेश गर्न सकेको समेत नपाईदा प्रतिवादीबाट अभियोग दावीबमोजिमको कसूर भए गरेकै देखिन आयो।

१३३. धितो राखिएको भनिएका केही जग्गाहरूको तत्काल मूल्याङ्कन भएको थियो र तत्कालको मूल्याङ्कन Design Forum (P) Ltd बाट गराइएको थियो भन्ने कुरा सम्झना फाइनान्स कम्पनी लिक्विडेटरको कार्यालयबाट प्राप्त हुन आएको कर्जा सम्बन्धी विवरणबाट देखिएको छ। उक्त Design Forum (P) Ltd ले गरेको मूल्याङ्कनको तुलनामा पछि Eureka Consult (P) Ltd बाट गरिएको मूल्याङ्कन ज्यादै न्यून देखिएको छ। उदाहरणका लागि प्रतिवादी शान्ति कार्कीको भक्तपुर जिल्ला, सिपाडोल गा.वि.स.वडा नं ४ (क) स्थित कि.नं. ६४४ र ५१० का जग्गाको कर्जा प्रवाह हुँदाका बखतको मूल्याङ्कन रु. ४०,००,०००।- (चालिस लाख) भएकोमा हालको मूल्याङ्कन १,००,०००। (एक लाख रुपैयाँ) मात्र देखिएको छ। यसरी कर्जा प्रवाह गर्दाका बखत गरिएको मूल्याङ्कन हालको मूल्याङ्कनभन्दा अधिक मात्रामा बढी देखिएबाट मूल्याङ्कन भएका भनिएका जग्गाको मूल्याङ्कन अस्वभाविक रूपमा बढी देखिएको छ। यसरी अस्वभाविक रूपमा धितोको मूल्य बढाई मूल्याङ्कन भएको देखिएको भए तापनि धितो मूल्याङ्कनकर्ता उपर अनुसन्धान भएको वा अभियोग लगाइएको पाइएन। यसलाई अभियोजन पक्षबाट भएको चरम लापरवाही मान्नु पर्ने हुन्छ। यसरी अस्वभाविक रूपमा धितो मूल्याङ्कन गराइएको कार्यबाट प्रतिवादीहरू उपर लगाइएको अभियोग पुष्टि हुनमा थप मद्दत पुगेको भएतापनि यसरी आफ्नो सम्पत्तिको अस्वभाविक रूपमा बढी मूल्याङ्कन गराउने प्रतिवादीहरू उपर सो कसूरमा अभियोग लगाएको नपाईदा यस सम्बन्धमा थप विवेचना गर्नु पर्ने देखिएन।

१३४. प्रतिवादीहरू कमलबहादुर थापा लगायतका ४ जना प्रतिवादीहरूको हकमा विचार गर्दा प्रतिवादी एलिसा गुरुडले आफूले सदुपयोग गर्न नसकेको कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु.२७,८६,६६७।०३ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ (२) (ख) अनुसार १ वर्षदेखि २ वर्षसम्म कैद र विगो भराई विगोबमोजिम जरिवाना हुन अभियोग दावी रहेको। अर्का प्रतिवादी कमलबहादुर थापाले सदुपयोग गर्न नसकेको कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु.३१,१६,५३३।७४ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ (२) (ख) अनुसार १ वर्ष देखि २ वर्ष सम्म कैद र विगो भराई विगो बमोजिम जरिवाना हुन अभियोग दावी रहेको। अर्का प्रतिवादी राजेन्द्रबहादुर जोशीले आफूले सदुपयोग गर्न नसकेको कर्जा लिई उक्त

कर्जा दुरूपयोग गरी रु. २१,१५,८१४।९९ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ (२) (क) अनुसार १ वर्षसम्म कैद र विगो भराई विगोबमोजिम जरिवाना हुन अभियोग दावी रहेको। प्रतिवादी दिनेश श्रेष्ठको हकमा आफूले सदुपयोग गर्न नसकेको कर्जा लिई उक्त कर्जा दुरूपयोग गरी रु.१४,७१,०८८।८१ संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याई बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ (२) (ख) अनुसार १ वर्षदिखि २ वर्षसम्म कैद र विगो भराई विगोबमोजिम जरिवाना हुन अभियोग दावी लिएको देखिन्छ।

१३५. प्रतिवादी एलिशा गुरुडले कर्जा लिएको भन्ने तथ्य स्थपित भएको देखिँदैन। निज एलिशा गुरुडले सम्झना फाइनान्स कम्पनीबाट कर्जा लिँदा निज एलिसाले सहीछाप गरेको भनिएका कागजातमा लागेका सहीछाप कीर्ते हुन् भनी परेको मुद्दामा जिल्ला अदालतबाट हस्ताक्षर विशेषज्ञबाट राय व्यक्त भएको देखिन्छ। प्रतिवादी एलिशा गुरुड उपर लगाइएको आरोप दावीमा निजले कर्जा लिएको भन्ने कुरा वादीले गर्न सकेको देखिँदैन। यसरी कर्जा लिएको तथ्य नै स्थापित हुन नसकेको देखिँदा निज प्रतिवादीको हकमा लगाएको अभियोग मिलेको देखिएन। प्रतिवादी कमलबहादुर थापाको हकमा शैक्षिक कर्जा स्वरूप रु. ३१,१६,५३३।७४ कर्जा लिएकोमा मिति २०६७।५।२१ मा साँवा व्याजसहित सम्पूर्ण कर्जा रकम चुक्ता गरिसकेको देखियो। यसै गरी प्रतिवादी राजेन्द्रबहादुर जोशीले शैक्षिक कर्जा स्वरूप रु. ५,००,०००।- र व्यापारिक कर्जा रु. १०,००,०००।- कर्जा लिएकोमा मिति २०६३।२।२१ मा शैक्षिक कर्जा र मिति २०६७।२।१८ मा व्यापारिक कर्जाको साँवा व्याजसहित सम्पूर्ण कर्जा रकम चुक्ता गरिसकेको देखियो। अर्का प्रतिवादी दिनेश श्रेष्ठको हकमा शैक्षिक कर्जा ३ चरणमा लिएको क्रमशः रु. २५,००,००,००।-, १९,००,०००।- र २०,००,०००।- कर्जा लिएकोमा मिति २०६२।२।१०, २०६५।९।२९, २०६५।१२।०९ समेतमा साँवा व्याजसहित सम्पूर्ण कर्जा रकम चुक्ता गरिसकेको देखियो। शैक्षिक कर्जासमेत प्रवाह गर्दा ऋणीको हैसियत र वित्तीय संस्थासँगको पूर्व सम्बन्धका आधारमा विना धितो पनि ऋण प्रदान गर्न सकिने भएको र निजले कर्जा दुरूपयोग गरेको भन्ने कुरा पुष्टि हुन सकेको समेत नदेखिँदा यी चारै जना प्रतिवादीहरूलाई अभियोग दावीअनुसार सजाय गर्नु पर्ने देखिएन।

१३६. तसर्थ, माथि विवेचित आधार र कारणबाट प्रतिवादीहरू श्यामबहादुर श्रेष्ठ र हिमबहादुर गुरुडले बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७ को खण्ड (घ), (च), (छ) र दफा ८ अन्तर्गतको कसूर गरेको देखिँदा निजहरूलाई सोही ऐनको दफा १५ को उपदफा (२) को खण्ड (घ) बमोजिम तीन वर्ष कैद र जनही रु. १,८७,०६,९७३।०९ जरिवाना हुने ठहर्छ। प्रतिवादी सरोज बज्राचार्यले अभियोग दावी बमोजिमको कसूर गरेको देखिँदा निजलाई बैकिङ

कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ (२) (घ) बमोजिम ३ वर्ष कैद र रु. २,३७,०६,९७३३।०९ जरिवाना हुने ठहर्छ।

१३७. प्रतिवादी पवन खनालका हकमा निजले अभियोग दावीबमोजिमको कसूर गरेको देखिंदा निजलाई बैकिड कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १५ (२) (घ) बमोजिम ३ वर्ष कैद र रु. २,३७,०६,९७३३।०९ जरिवाना हुने ठहर्छ।

१३८. अन्य प्रतिवादीहरूका हकमा विचार गर्दा देहायका प्रतिवादीहरूले बैकिड कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ८ अन्तर्गतको कसूर गरेको देखिंदा सोही ऐनको देहायको दफा बमोजिम देहायको कैद, जरिवाना गरी सम्झना फाईनान्स लि. लाई देहायबमोजिमको विगो भराई दिने ठहर्छ।

सि.नं.	प्रतिवादीको नाम	ऐनको दफा	विगो	जरिवाना	कैद
१	सुनम के.सी	१५ (२)(ग)	६२,५६,१५६।	६२,५६,१५६।-	२ वर्ष
२	विरेन्द्र कुमार बिष्ट	१५(२)(ख)	२१,३९,२११।५६	२१,३९,२११।५६	१ वर्ष
३	अन्नपूर्ण के.सी	१५(२)(ख)	२१,३९,२११।५६	२१,३९,२११।५६	१ वर्ष
४	कोपिला थापा	१५(२)(ग)	६९,५२,४३७।५९	६९,५२,४३७।५९	२ वर्ष
५	थीरबहादुर खाती	१५(२)(ख)	१९,३४,४००।२६	१९,३४,४००।२६	१ वर्ष
६	सुमित्रा खड्का	१५(२)(ग)	६१,७७,९५३।४२	६१,७७,९५३।४२	२ वर्ष
७	मीना खड्का	१५(२)(ग)	६०,४९,१०५।४८	६०,४९,१०५।४८	२ वर्ष
८	ताराबहादुर खड्का	१५(२)(ग)	६१,७८,३३५।६१	६१,७८,३३५।६१	२ वर्ष
९	शम्शेरबहादुर खड्का	१५(२)(ग)	६४,१७,६३४।७०	६४,१७,६३४।७०	२ वर्ष
१०	शारदा खड्गी	१५(२)(ग)	६४,४६,३२८।५६	६४,४६,३२८।५६	२ वर्ष
११	पुनम थापा	१५(२)(ग)	८२,११,०७९।०२	८२,११,०७९।०२	२ वर्ष
१२	विनोद बस्नेत	१५(२)(ख)	४२,९८,६६७।२३	४२,९८,६६७।२३	१ वर्ष
१३	अनुपकुमार देवकोटा	१५(२)(ख)	४५,६२,५५८।२२	४५,६२,५५८।२२	१ वर्ष
१४	गीता के.सी.	१५(२)(ख)	२१,३९,२११।३६	२१,३९,२११।३६	१ वर्ष
१५	शान्ती कार्की	१५(२)(ख)	२१,३९,२११।३६	२१,३९,२११।३६	१ वर्ष
१६	श्यामकृष्ण बस्याल	१५(२)(ग)	६४,४८,०००।८४	६४,४८,०००।८४	२ वर्ष
१७	गजेन्द्रराज उप्रेती	१५(२)(ग)	६४,४८,०००।८४	६४,४८,०००।८४	२ वर्ष
१८	राधाकृष्ण भूजेल	१५(२)(ग)	६४,४८,०००।८४	६४,४८,०००।८४	२ वर्ष

१९	राजनकुमार श्रेष्ठ	१५(२)(ख)	२१,४९,३३३।६१	२१,४९,३३३।६१	१ वर्ष
----	-------------------	----------	--------------	--------------	--------

१३९. प्रतिवादी एलिसा गुरुडले कर्जा लिएको भन्ने तथ्य नै स्थापित हुन नै सकेको नदेखिंदा र प्रतिवादीहरू कमलबहादुर थापा, राजेन्द्रबहादुर जोशी र दिनेश श्रेष्ठले लिएको कर्जा चुक्ता भैसकेका र निजहरूले अभियोग दावीबमोजिमको कसूर गरेको भन्ने कुरा स्थापित हुन नसकेको हुँदा निजहरू चारै जनाले अभियोग दावीबाट सफाई पाउने ठहर्छ। अरुमा तपसीलबमोजिम गर्नु।

तपसील

- १) प्रतिवादीहरू श्यामबहादुर श्रेष्ठ र हिमबहादुर गुरुडलाई जनही ३ वर्ष कैद र रु १,८७,०६,९७३।०९ जरिवाना हुने ठहरि फैसला भएकोले निज प्रतिवादी श्यामबहादुर श्रेष्ठ मिति २०६८।२।२३ देखि हालसम्म, हिमबहादुर गुरुड मिति २०६८।३।१ देखि हालसम्म थुनामा नै रही कैद भुक्तान हुन बाँकी नै देखिएकोले बाँकी अवधिको लागि कैदको लगत राखी कैद असूल गर्नु, निजले कैद भुक्तान गरेपछि निजहरूलाई लागेको जरिवाना १,८७,०६,९७३।०९ बुझाए अन्य मुद्दाबाट थुनामा राख्न नपर्ने भए प्रस्तुत मुद्दाबाट थुनामुक्त गरिदिनु, उक्त जरिवाना रकम नबुझाए मुलुकी ऐन दण्ड सजायको महलको ३८ नं. को परिधिमा रही सोही महलको ५३ नं. बमोजिम कट्टी हुने गरी उक्त जरिवाना रकम वापत निजलाई कैद ठेकी लगत असूल गर्नु भनी काठमाडौं जिल्ला अदालत तहसिल शाखामा लेखी पठाई दिनु।
- २) प्रतिवादीहरू सरोज बज्राचार्य र पवन खनाललाई जनही ३ वर्ष कैद र रु २,३७,०६,९७३।०९ जरिवाना हुने ठहरी फैसला भएकोले निज प्रतिवादी सरोज बज्राचार्य मिति २०६८।३।१२ देखि हालसम्म थुनामा रही कैद भुक्तान हुन बाँकी नै देखिएकोले बाँकी अवधिको लागि र प्रतिवादी पवन खनालको हकमा निजलाई भएको कैद ३ वर्ष र जरिवाना रु २,३७,०६,९७३।०९ असूल गर्न लगत राख्नु भनी शुरु काठमाडौं जिल्ला अदालत तहसिल शाखामा लेखी पठाई दिनु।
- ३) अन्य प्रतिवादीहरूका हकमा देहाय १ का प्रतिवादीहरूले बैकिङ ऐन, २०६४ को दफा ८ अन्तर्गतको कसूरमा सोही ऐनको दफा १५ (२) ख ऐ १५ (२) (ग) बमोजिम देहायको कैद विगो जरिवाना हुने ठहरि फैसला भएकोले सोबमोजिमको लगत राखी कैद जरिवाना असूल गरी विगोसमेत भराई दिनु। जरिवाना असूल गर्दा देहाय २ का प्रतिवादीहरू मध्ये विभिन्न र.नं. र मितिमा राखेको विभिन्न रकमहरू धरौटी राख्ने प्रतिवादीहरूको हकमा निजहरूले राखेको धरौटीबाट जरिवाना वापतको रकम कटाई बाँकी जरिवाना रकम निज प्रतिवादीहरूबाट र बाँकी अन्य प्रतिवादीहरूबाट उल्लेखित जरिवाना असूल उपर गर्नु भनी काठमाडौं जिल्ला अदालत तहसिल शाखामा लगत दिनु।

देहाय-१

सि.नं.	प्रतिवादीको नाम	ऐनको दफा	विगो	जरिवाना	कैद
१	सुनम के.सी	१५ (२)(ग)	६२,५६१५६।	१२,५१,२३१।-	२ वर्ष

२	विरेन्द्र कुमार बिष्ट	१५(२)(ख)	२१,३९,२११।५६	४,२७,८४२।३१	१ वर्ष
३	अन्नपूर्ण के.सी	१५(२)(ख)	२१,३९,२११।५६	४,२७,८४२।३१	१ वर्ष
४	कोपिला थापा	१५(२)(ग)	६९,५२,४३७।५९	१३,९०,४८७।५१	२ वर्ष
५	थीरबहादुर खाती	१५(२)(ख)	१९,३४,४००।२६	३,८६,८८०।०५	१ वर्ष
६	सुमित्रा खड्का	१५(२)(ग)	६१,७७,९५३।४२	१२,३५,५९०।६८	२ वर्ष
७	मीना खड्का	१५(२)(ग)	६०,४९,१०५।४८	६०,४९,१०५।४८	२ वर्ष
८	ताराबहादुर खड्का	१५(२)(ग)	६१,७८,३३५।६१	१२,०९,८२१।०९	२ वर्ष
९	शम्शेरबहादुर खड्का	१५(२)(ग)	६४,१७,६३४।७०	१२,३५,६६७।१२	२ वर्ष
१०	शारदा खड्गी	१५(२)(ग)	६४,४६,३२८।५६	१२,८३,५२६।९४	२ वर्ष
११	पुनम थापा	१५(२)(ग)	८२,११,०७९।०२	१२,८९,२६५।७१	२ वर्ष
१२	विनोद बस्नेत	१५(२)(ख)	४२,९८,६६७।२३	१६,४२,२१५।८०	१ वर्ष
१३	अनुपकुमार देवकोटा	१५(२)(ख)	४५,६२,५५८।२२	८,५९,७३३।४४	१ वर्ष
१४	गीता के.सी.	१५(२)(ख)	२१,३९,२११।३६	९,१२,५११।६४	१ वर्ष
१५	शान्ती कार्की	१५(२)(ख)	२१,३९,२११।३६	४,२७,८४२।२७	१ वर्ष
१६	श्यामकृष्ण बस्याल	१५(२)(ग)	६४,४८,०००।८४	१२,८९,६००।१६	२ वर्ष
१७	गजेन्द्रराज उप्रेती	१५(२)(ग)	६४,४८,०००।८४	१२,८९,६००।१६	२ वर्ष
१८	राधाकृष्ण भूजेल	१५(२)(ग)	६४,४८,०००।८४	१२,८९,६००।१६	२ वर्ष
१९	राजनकुमार श्रेष्ठ	१५(२)(ख)	२१,४९,३३३।६१	४,२९,६६६।७२	१ वर्ष

देहाय २

सि.नं.	प्रतिवादीको नाम	र.नं.	मिति	धरौटी रकम
१	शान्ती कार्की	३६२	२०६८।७।१३	५०,०००।
२	अन्नपूर्ण के.सी	४१६	२०६८।७।२४	१,००,०००।
३	अनुपकुमार देवकोटा	५४२	०६८।९।४	१,५०,०००।
४	सुनम के.सी	५५३	०६८।९।५	१,५०,०००।
५	विनोद बस्नेत	५८१	०६८।९।१७	१,००,०००।

४) प्रतिवादीहरू एलिसा गुरुङ, कमलबहादुर थापा, राजेन्द्र बहादुर जोशी र दिनेश श्रेष्ठले अभियोग दावीबाट सफाई पाउने ठहरि फैसला भएकोले प्रतिवादी कमलबहादुर थापाले र.नं. ४८१ मिति २०६८।८।५ मा रु ५०,०००।- राखेको हुँदा र प्र.राजेन्द्रबहादुर जोशीले र.नं. ५३२ मिति

२०६८।८।२९ मा रु. ५०,०००।- धरौटी राखेको देखिँदा प्रस्तुत मुद्दाको अन्तिम टुङ्गो लागेपछि उक्त धरौटी रकम फिर्ता पाउँ भनी ऐनका म्यादभित्र निज प्रतिवादीहरूको दरखास्त पर्न आए नियमानुसार गरी उक्त रकम फिर्ता दिनु भनी लेखा शाखालाई जानकारी दिनु।

- ५) प्रतिवादीमध्येका पवन खनालले धादिङ्ग जिल्ला भूमेस्थान गा.वि.स.वडा नं २ ख क्रि.नं. १५१ क्षेत्रफल ११-९-३-० जग्गा जेथा राखेको देखिँदा मुद्दाको अन्तिम टुङ्गो लागि निज प्रतिवादीलाई लागेको जरिवाना र विगो असूल भएपछि उक्त जेथा रहेको जग्गा फुकुवा गरी पाउँ भनी सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन पर्न आए उक्त जग्गा फुकुवा गरी दिनु भनी सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा लेखि पठाइ दिनु।
- ६) प्रस्तुत फैसला उपर चित्त नबुझे ऐनका म्यादभित्र श्री सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न जानु विशेष सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौंलाई फैसलाको प्रतिलिपिसहित र अभियोग दावी ट पवन खनाललाई जनही ३ वर्ष कैद र रु २,३७,०६,९७३।०९ जरिवाना ठहर भएका प्रतिवादीहरूलाई पुनरावेदनको म्याद दिनु।
- ७) दायरीको लगत कट्टा गरी फैसलाको विद्युतीयप्रति अपलोड गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

.....
(बाबुराम रेग्मी)
न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

.....
(शिवराज अधिकारी)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - नवराज कार्की

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७० साल चैत्र ५ गते रोज शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री द्वारिकामान जोशी
माननीय न्यायाधीश श्री रत्नबहादुर बागचन्द
फैसला

सम्बत् २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-DP-२५८६
इजलास नं. :- २
निर्णय नं. :- २५९

मुद्दा: - दूषित कारबाही बदर।

- प्रशासकीय अधिकारीले न्यायिक अधिकार प्रयोग गर्दा अपनाउनु पर्ने आधारभूत प्रकृत्यामा के-कस्तो तत्त्व रहनु पर्ने ?
मोरङ जिल्ला, रंगेली-२ घर भई पिपल्स फाइनान्स लि.महाबौद्ध काठमाडौंको पुनरावेदक
सञ्चालक पदमा रही का.जि. ,का.म.न.पा. ,वडा नं १३ बस्ने वर्ष ५९ को अशोककुमार प्रतिवादी
अग्रवाल..... १

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रिय कार्यालय बालुवाटार काठमाडौं समेत.....जना ४ प्रत्यर्थी
वादी

शुरु निर्णय गर्ने निकाय:- नेपाल राष्ट्र बैंक
शुरु निर्णय मिति २०७०।२।१९

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(१) बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ:-

तथ्य खण्ड

१. सञ्चालक समिति (उपस्थित सञ्चालकहरू तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष छविलाल भुसाल तथा सञ्चालकहरू क्रमशः मनोज रिमाल, भोलानाथ पन्थ, रविन भण्डारी, स्वयम्भुरत्न तुलाधर, अशोक कुमार अग्रवाल) ले संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने उद्देश्यले सौरभ सर्भिसिज एण्ड सप्लायर्स प्रा.लि., ऋषीकेश चुनदुङ्गा उद्योग लगायत सञ्चालक सम्बद्ध विभिन्न २० वटा ऋणीहरूलाई करिव रु ३५ करोड ३१ लाख ६७ हजार कर्जा प्रवाह गरेको र उक्त कर्जा रकम ती ऋणीहरूबाट विशाल भट्टराई, विशाल खनाल, विशाल गौतम, विशाल पौडेल,

बालकृष्ण पौडेल, बालकृष्ण पोखरेल, बालकृष्ण लामिछाने, बालकृष्ण घिमिरे र बालकृष्ण अधिकारी जस्ता एकै किसिमका नाम रहेका व्यक्तिहरूले बुझिलिएको।

२. संस्थाका ऋणी विश्वनाथ घिमिरे (सौरभ सर्भिसिज एण्ड सप्लायर्स प्रा.लि. का प्रोप्राइटर) ले संस्थाबाट लिएको कर्जाबाट विशाल भट्टराई, बालकृष्ण पोखरेल लगायतका व्यक्तिहरूलाई प्रयोजन नखुलाई करिव रु. २ करोड ७२ लाख ३० हजार भुक्तानी दिएको। भुक्तानी लिने व्यक्तिको सामान्य परिचय समेत नलिई संस्थाका महाप्रबन्धकले ठूलो रकम भुक्तानी दिएको र यस विषयमा सञ्चालक समिति मौन रहेको।
३. सञ्चालकले बैंक वा वित्तीय संस्था मार्फत् वा बैंक वा वित्तीय संस्थाको कामको सिलसिलामा व्यक्तिगत फाइदा लिने कुनै काम गर्न हुँदैन भन्ने बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा २४ को उपदफा (१) मा भएको व्यवस्था विपरीत भवन मूल्याङ्कन तथा खरीद समितिको संयोजक रहेका निज सञ्चालकको छोरा निकेत अग्रवालले पटक-पटकका गरी रु. १५ लाख (ऋणी सौरभ सप्लायर्सका प्रो. विश्वनाथ घिमिरेबाट रु. १३ लाख ४३ हजार र ऋणी ग्रीनहाउस बिल्डर्सका राधिका धमलाबाट रु. १ लाख ५७ हजार) बुझेको देखिएकोमा उक्त रकम के वापत बुझेको भन्ने स्पष्ट गर्न नसकेको।
४. संस्थाको महाबौद्धस्थित कार्यालय भवन कार्यकारी तत्कालीन अध्यक्ष छविलाल भुसाल र सञ्चालक मनोज रिमालका नातेदार संजय रिमालको नामबाट मिति २०६६।३।१ मा संस्थाका ऋणी पंचावटी ट्रेडर्स प्रा.लि. का प्रो. विष्णुप्रसाद आचार्यको नाममा नामसारी भएको र निजबाट सो को २८ दिन पछि मिति २०६६।३।२९ मा पिपल्स फाइनान्स लिमिटेडले खरिद गरेको। उक्त भवन खरिद गर्दा करिव रु.४,१८,५४,४०७। संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष छविलाल भुसालको छोरी सविना भुसालको नाममा उक्त संस्थामा रहेको व्यक्तिगत खाता नं. २०००००७-६ मा जम्मा भएको।
५. संस्थाका लागि भवन खरिद गर्ने अगाडि सञ्चालक समितिले खरिद गर्न लागेको भवनको प्राविधिकबाट मूल्यांकन, मूल्य निर्धारण आर्थिक विनियमावली अनुरूप पूरा गर्नुपर्ने खरिद प्रक्रिया तथा भवनका धनी र संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष एवं सञ्चालक बीचको अन्तरसम्बन्ध आदिका सम्बन्धमा कुनै विश्लेषण नगरी भवन खरिद गरेको कारण संस्थालाई ठूलो हानी नोक्सानी भएको। साथै यसो गर्नु एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं ६ को सञ्चालकले पालना गर्नु पर्ने आचरण सम्बन्धी व्यवस्था एवं सोही निर्देशनको बुँदा १ को उपबुँदा ६ पदको दुरुपयोग गर्न नहुने तथा सञ्चालक प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा संस्थाको हित विपरीत हुने कुनै पनि किसिमको गतिविधिमा संलग्न हुनु हुँदैन भन्ने व्यवस्था विपरित रहेको, संस्थाले खरिद गरेको भवनको आन्तरिक सजावटको कार्य लुम्बुनी बिल्डर्स प्रा.लि. को तर्फबाट अख्तियार प्राप्त व्यक्ति विशाल भट्टराई संस्थाका ऋणी तथा भट्टराई हाउजिङ्गका

सञ्चालक रहेको र निजको बचत खाताबाट सञ्चालकहरूलाई पटक पटक चेक मार्फत रहम भुक्तानी गरेको।

६. बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा २४ को उपदफा (१) र (७) को पालना नभएको, सञ्चालक समितिका पदाधिकारीहरूले आ-आफ्नो कर्तव्य र उत्तरदायित्व वहन नगरेको कारणबाट संस्थालाई वित्तीय रूपमा कमजोर बनाई शीघ्र सुधारात्मक कारवाही हुने अवस्थामा पुऱ्याएको हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (२) को खण्ड (ग) बमोजिम रु. २ (दुई) लाख जरिवाना किन नलगाउने ? लगाउनु नपर्ने कुनै कारण भए पत्र प्राप्त मितिले १५ पन्ध्र दिनभित्र स्पष्टीकरण पेश गर्न र विभिन्न ऋणीहरूबाट निजका छोरा निकेत अग्रवालले लिएको रु. १५ लाख संस्थाको प्रचलित उच्चतम व्याजदर सहित असुल उपर गरी संस्थामा जम्मा गर्न।
७. स्पष्टीकरणको बुँदा १ मा उल्लेखित २० जना ऋणीहरूसँग आफ्नो कुनै सम्बन्ध नरहेको। ती ऋणीहरूलाई वा रकम बुझ्ने व्यक्तिहरूलाई नचिनेको। कर्जा लगानी कमिटी वा सिफारिस कमिटीमा आजका दिनसम्म पनि नरहेको। आफ्नो सिफारिस वा संलग्नतामा कुनै पनि कर्जा प्रवाह नभएको। सञ्चालक समितिबाट सौरभ सर्भिसेज एण्ड सप्लायर्स प्रा.लि. बाहेक उल्लेखित अन्य कर्जाहरू प्रवाह नभएको। संस्थाको नीति र परम्परा पनि कर्जा कमिटीले कर्जा लगानीको सिफारिस गर्ने र सो कर्जा प्रवाह गर्ने सम्पूर्ण अधिकार कार्यकारी अध्यक्षमा रहने गरी प्रत्यायोजित गरिएकाले सोही बमोजिम कार्यकारीबाट कर्जा प्रवाह हुँदै आएको अवस्थामा सञ्चालक समितिमा रहेको नाताले आफ्नो पनि संलग्नता रहयो कि भन्ने संदेह समेत गर्न उचित नहुने। सौरभ सर्भिसेजको कर्जा २०६८।११।१५ मा फरफारक भै सकेको र सो कर्जाको सम्बन्धमा मिति २०६९।४।४ र ५ गते निरीक्षणको क्रममा कुनै सञ्चालकलाई सोधपुछ नगरिएको। कर्जा कमिटी मिति २०६५।११।१५ र २०६७।६।२५ मा पुनर्गठन भएकोमा सो कमिटीमा आफू नरहेको। संस्थाको सञ्चालक समितिले सामान्यतया नीति नियम बनाउने कार्य गर्ने हो तर दैनिक काम कारवाहीको जिम्मेवारी कार्यकारी अध्यक्षले गर्दै आउनु भएको व्यहोरा अवगत गराएको। परिचय विना चेक भुक्तानीको विषय सञ्चालक समितिको क्षेत्राधिकार भित्र नपर्ने साथै सञ्चालकलाई जानकारी हुने विषय समेत नभएको। सञ्चालकले व्यवस्थापनलाई दैनिक कार्यमा हस्तक्षेप गर्न नमिल्ने हुँदा आफूलाई लागेको विषयमा व्यवस्थापन र सञ्चालकको बैठक हुँदा निर्देशन दिने गरिएको। आफू भवन निर्माण तथा खरिद समितिको सदस्य नभएको।
८. स्पष्टीकरणपत्रमा लेखिए झै अनियमित तरिकाले जग्गा खरिद भवन निर्माण तथा आन्तरिक सजावट गर्ने लुम्बिनी विल्डर्स तथा भट्टराई हाउजिङ्सँग कुनै रकम नलिएको। लुम्बिनी विल्डर्स तथा भट्टराई हाउजिङ्सँग रकम लिएको विषयमा पत्र प्राप्त गर्नु भन्दा अगाडिकुनै पनि व्यक्ति,

संस्था वा निकायबाट कुनै प्रकारको सोधपुछ पनि नगरेको। छोरा निकेत अग्रवालले विश्वनाथ घिमिरे र राधिका धमलाबाट जम्मा रु. १५ लाख लिएको भन्ने सन्दर्भमा आफू उपत्यका बाहिर रहेको समयमा रकमको आवश्यकता परी व्यवसायिक साथी भएको नाताले छविलाल भुसालसँग रकम सापट माग्दा छोरालाई पठाइ दिनु भनेकोले छोरालाई निजकहाँ पठाएकोमा ऋणीहरूको नाउँको चेक के कसरी कुन नियत वस छोरालाई दिई पठाएका रहेछन् सो कुरा हालमात्र जानकारीमा आएको। उक्त सापटी रकम करिब १ महिना भित्र निज भुसालकै आग्रहमा उल्लेखित राधिका धमलाका पति तथा यस कम्पनिका तत्कालीन सञ्चालक मनोज रिमाललाई चेक मार्फत नै रु. १० लाख र अर्का सञ्चालक भोलानाथ पन्थलाई रु. ५ लाख फिर्ता गरी सकेको। सो को प्रमाण समेत पेश गरेको। यो सापटी व्यवहार वाहेक कुनै पनि सञ्चालक वा कर्जावाला वा सरोकारवालासँगको कुनै सम्बन्ध देखिने व्यवहारमा संलग्न नरहेको। आफू जग्गा एवं भवन खरिद गर्ने वा निर्माण गर्ने समितिमा नरहेको, उक्त जग्गा कार्यकारी अध्यक्षको आफन्तको नाउँबाट यस फाइनेन्सको नाउँमा आउने कुरा हालमात्र जानकारी भएको। कार्यकारीको छोरीको खातामा रु. ४,१८,५४,४०७। रकम जम्मा भएको सन्दर्भमा उहाँ नै जिम्मेवारी हुनु पर्ने। कार्यकारी लगायत सबै सञ्चालक इमान्दारीसाथ काम गरेका होलान भन्ने विश्वासका आधारमा जग्गा धनि तथा कार्यकारी विचको सम्बन्ध कस्तो थियो भन्ने विश्लेषण गर्न नत समयमा उपयुक्त नभएको। जग्गा खरीद तथा भवन निर्माण कमिटीमा आफू नरहेको।

९. भवनको आन्तरिक सजावटको सन्दर्भमा गठीत कमिटी आफ्नो संयोजकत्वमा रहेको। उक्त ठेक्का रु.२ करोड ७९ लाखको रहेको। प्राविधिक विषयको ज्ञान नभएको कारण भवन सजावट जस्तो विषयमा विज्ञमाथि भर पर्नु पर्ने वाध्यता रहेको। प्राविधिक मूल्याङ्कन प्रतिवेदन समेतलाई आधार बनाई सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी संस्थाको आर्थिक प्रशासन विनियमावली, २०६२ को प्रकृया पुरा गरी न्यूनतम बोलपत्र पेश गर्ने लुम्बिनी विल्डर्सको बोलपत्र स्वीकृत गरिएको। विशाल भट्टराई (लुम्बिनी विल्डर्स हाउजिङ्ग) को कुनै पनि खाताबाट रकम नलिएको। अन्य सञ्चालकहरूको हकमा आफूलाई जानकारी हुने विषय नरहेको। सञ्चालकको हैसियतले कुनै सञ्चालक वा कर्मचारी वा सरोकारवालासँग कुनै पनि फाइदा नलिएको। जाने बुझ्नेसम्म बुद्धि ज्ञान विवेकले भ्याएसम्म कर्तव्यनिष्ठ भै इमान्दारिताका साथ आफ्नो जिम्मेवारी पुरा गर्दै कम्पनीको हितमा काम गरी आएकोले कुनै कसूर नगरेको अवस्थामा सजाय हुनु अन्याय हुन जाने भएकोले उच्चतम विवेक प्रयोग गरी सजायको अवथाबाट वाण पाउन सादर अनुरोध गरेको। साथै देहायका तथ्यतर्फ समेत दृष्टिगोचर गर्न निवेदन गरेको।

१०. संस्थामा जे जति सञ्चालक तथा कर्मचारी भए तापनि प्रमुख रूपमा तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष छविलाल भुसाल नै मुख्य भूमिकामा रहनु भएको र उहाँले नै दैनिक प्रशासनको दोहोरो काम समेत गर्ने भएका कारण सञ्चालक समितिको सदस्यको नाताले अध्यक्षलाई सहयोग गर्नु

साँगठनिक जिम्मेवारी ठानी सञ्चालक समितिमा आउने विषयहरूमा सदनियतले साथ दिएको सम्म हो, कुनै लाभहानी फाइदा वेफाइदाको कारणले होइन। कार्यकारी अध्यक्षलाई दोष लगाउन खोजेको होइन वासेतविकता नै निजकै केन्द्रियतामा संस्था लेको थियो। सबै काम कारवाही उहाँले भनेबमोजिम नै हुने गरेको व्यहोरा सविनयसाथ निवेदन गर्दै मिति २०६८।२।३१ मा छविलाल भुसालले पठाएको पत्रमा समेत आफूले गरेको कुनै कर्जाहरू असुल उपर गराउन म आफू पूर्णरूपमा विश्वस्त छु भनी उल्लेख गरेको। कार्यकारी अध्यक्षलाई कारवाही भए पश्चात् पनि संस्थालाई अगाडि वढाउन केन्द्रीय बैंकको निर्देशनलाई पालना गर्दै पूर्ण सञ्चालक समितिको अभावमा समेत २०६८ जेष्ठ महिनादेखि करीब डेढ वर्षको अवधिमा सावा व्याज गरी रु. ६९ करोड भन्दा बढी असुल गरेको, कैफियत जनाइएको ६४ कर्जाको ७४ करोड मध्ये करीब ३६ करोड असुल उपर गरिएको। हाल संस्थामा करिव १९ करोड तरलता रहेको, सर्वसाधारणको पुरै निक्षेप फर्काउन सक्ने तथा संस्थागत निक्षेप समेत फर्काउन यस बैंकसँग अनुमति मागेको अवस्थामा अहिले आएर सजाय गर्नु विवेक सम्मत नरहेको। यस अवधिमा केन्द्रीय बैंकबाट प्राप्त सकारात्मक सुझाव र सहयोग प्रति धन्यवाद दिँदै आगामी दिनमा समेत सहयोग पाएको अवस्थामा संस्था सवल ढङ्गले अगाडि बढ्ने विश्वास लिएको भन्ने अशोककुमार अग्रवालको स्पष्टीकरण।

११. उपरोक्त कैफियतहरूको सम्बन्धमा संस्थाका सञ्चालक अशोक कुमार अग्रवालसमेत संलग्न रहेको व्यहोरा स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको, सौरभ सर्भिसिज एण्ड सप्लायर्स प्रा.लि., ऋणीकेश चुनढुङ्गा लगायत सञ्चालक सम्बद्ध विभिन्न २० वटा ऋणीहरूलाई करिव रु. ३५ करोड ३१ लाख ६७ हजार कर्जा प्रवाह गरेको र उक्त कर्जा रकम ती ऋणीहरूबाट विभिन्न व्यक्तिहरूको नाममा चेक मार्फत् भुक्तानी दिएको र यी व्यक्तिहरूले पुन उक्त रकम संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष छविलाल भुसाल र सञ्चालक मनोज रिमालको व्यक्तिगत खातामा जम्मा गरिदिएको, संस्थाको महावौद्धस्थित कार्यालय भवन तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष छविलाल भुसाल र सञ्चालक मनोज रिमालका नातेदार संजय रिमालको नामबाट मिति २०६६।३।१ मा संस्थाका ऋणी पंचावटी ट्रेडर्स प्रा.लि.का प्रो. विष्णुप्रसाद आचार्यको नाममा नामसारी भएको र निजबाट सो को २८ दिनपछि मिति २०६६।३।२९ मा पिपल्स फाइनान्स लिमिटेडले खरिद गरेको। उक्त भवन खरिद गर्दा करिव रु. ४,१८,५४,४०७।- संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष छविलाल भुसालको छोरी सविना भुसालको नाममा उक्त संस्थामा रहेको व्यक्तिगत खाता नै, २०००००७-६ मा जम्मा भएको। भवन मूल्याङ्कन तथा खरिद समितिका संयोजक रहेका सञ्चालक अशोककुमार अग्रवालको छोरा निकेत अग्रवालले पटक पटक गरी रु. १५ लाख (ऋणी सौरभ सप्लायर्सका प्रो. विश्वनाथ घिमिरेबाट रु १३ लाख ४३ हजार र ऋणी ग्रीनहाउस विल्डर्सका राधिका धमलाबाट रु. १ लाख ५७ हजार बुझेको देखिएको र यस विभागबाट मितिमा निज सञ्चालक अग्रवालसँग स्पष्टीकरण माग गर्ने क्रममा

निजको छोरा निकेत अग्रवालले संस्थाका ऋणीबाट लिएको देखिएको रकम संस्थाको प्रचलित उच्चतम व्याज सहित जम्मा गर्न निर्देशन दिएकोमा निजबाट विभिन्न कारण देखाई उक्त रकम जम्मासमेत नगरेको।

१२. संस्थाका लागि भवन खरिद गर्ने अगाडि सञ्चालक समितिले खरिद गर्न लागेको भवनको प्राविधिकबाट मूल्याङ्कन, मूल्य निर्धारण, आर्थिक विनियमावली अनुरूप पुरा गर्नुपर्ने खरिद प्रक्रिया पुरा नगरी भवन खरिद गरेको कारण संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याएको। साथै उक्त कार्य एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं ६ को सञ्चालकले पालना गर्नु पर्ने आचरण सम्बन्धी व्यवस्था एवं सोही निर्देशनको बुँदा १ को उपबुँदा ६ पदको दुरुपयोग गर्न नहुने तथा सञ्चालक प्रत्यक्ष रूपमा संस्थाको हित विपरीत हुने कुनै पनि किसिमको गतिविधिमा संलग्न हुनु हुँदैन भन्ने व्यवस्था विपरीत रहेको। संस्थाले खरिद गरेको भवनको आन्तरिक सजावटको कार्य लुम्बिनी विल्डर्स प्रा.लि.को तर्फबाट अख्तियार प्राप्त व्यक्ति विशाल भट्टराई संस्थाका ऋणी तथा भट्टराई हाउजिङ्गका सञ्चालक रहेको र निजको बचत खाताबाट सञ्चालकहरूलाई पटकपटक चेक मार्फत् रकम भुक्तानी गरेको देखिएको लगायतका अनियमित क्रियाकलापहरूमा संलग्न भएको आधारमा सञ्चालक अशोक कुमार अग्रवाललाई रु. २ (दुई) लाख जरिवाना किन नलगाउने भनी सोधिएको स्पष्टीकरणको जवाफ निजले मिति २०६९।११।१४ गते यस विभागमा पेश गरेकोमा निजको स्पष्टीकरण संतोषजनक नदेखिएको भन्ने विभागीय विवेचना।

१३. त्यस फाइनान्स लि. को विशेष स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनबाट संस्थाका सञ्चालक तपाई अशोककुमार अग्रवालले प्रचलित ऐन, नियम, कानून, एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं ६ बमोजिम सञ्चालकले पालना गर्नु पर्ने आचरण सम्बन्धी व्यवस्था एवं सोही निर्देशनको बुँदा १ को उपबुँदा ६ पदको दुरुपयोग गर्न नहुने तथा सञ्चालक प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा संस्थाको हित विपरीत हुने कुनै पनि किसिमको गतिविधिमा संलग्न हुनु हुँदैन भन्ने व्यवस्था तथा संस्थाको आफ्नै नियम विनियम एवं कार्यविधि विपरीतको कार्य भए, गरे गराएको र सो कार्यहरूबाट सर्वसाधारण निक्षेपकर्ता एवं सरोकारवालाहरूको हित एवं यस बैंकको निर्देशन प्रतिकूल काम भएको ठहर गरी तपाईलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (२) को खण्ड (ग) बमोजिम रु. २,००,०००। (अक्षरेपी दुई लाख) जरिवाना ऐ.ऐनको दफा १८ को उपदफा (१) खण्ड (ढ) बमोजिम संस्थाको सञ्चालकको पदमा रहन अयोग्य रहने भनी नेपाल राष्ट्र बैंकका गभर्नरबाट मिति २०७०।२।१९ मा भएको निर्णय।

१४. म पुनरावेदक अशोक कुमार अग्रवाल यस पिपल्स फाइनान्स लि. को सञ्चालक समितिको सदस्य पदमा मिति २०६९।९।१९ देखि साधारण शेयर होल्डरको तर्फबाट निर्वाचित भई सके पश्चात् बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन नियम, नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशनभित्र रही असल मनसाय राखी यस फाइनान्स कम्पनीको हित र उन्नतीको लागि आफ्नो क्षमताले भ्याएसम्म प्रयासरत रहेको थिएँ/छु। हामीहरूले सञ्चालकको हैसियतले पूरा गर्नु पर्ने जिम्मेवारी

एवं नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशनबमोजिम कार्य गरी संस्थालाई सुधारात्मक अवस्थामा पुऱ्याई हाल नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति २०६८।४।२५ मा यस फाइनान्स कम्पनीलाई भएको कारवाही फुकुवाको लागि निवेदन दर्ता भै कारवाही फुकुवा हुने अवस्थामा पुगेको छ। यसरी पुनरावेदकले असल मनसाय र नियतले संस्थाको भलो हुने कामकारवाही गरी आएको अवस्थामा म उपर कारवाही हुनु दुखद् विषय हो। असल नियत र मनसाय साथ गरेको कुनै पनि कामकारवाहीमा सजायको भागीदार बन्ने विषय हुनै सक्दैन। तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्षले के गर्नु भयो मैले जान्ने विषय भएन। तर मैले कुनै कसूर नै गरेको छैन। चुक माफिक मात्र सजाय हुने हो। कसूर नै नगरेको अवस्थामा सजाय गर्नु फौजदारी न्यायको सर्वमान्य सिद्धान्त विपरित हुन जान्छ। सौरभ सर्भिसिज एण्ड सप्लायर्स बाहेक अन्य कर्जाहरू कार्यकारी अध्यक्षको अधिकारभित्रकै भएको हुनाले संस्थागत जिम्मेवारी भए पनि व्यक्तिगत रूपमा मेरो संलग्नता छैन। सो कर्जा बाहेक अन्य सबै कर्जामा सञ्चालक समितिको सम्लग्नता नै छैन। सो बाहेकका कर्जाको नाम उल्लेख गरी स्पष्टीकरण सोधिएको, चेकको रकम प्रवाह गर्दा लापरवाही गरेको जस्तो आरोप लगाई सोही आधारमा सजाय गरिएको कार्यले सजाय हुन अपराध गर्नु नपर्ने विधिशास्त्र नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रतिपादन गरेको देखिन्छ। विपक्षीले मलाई सोधिएको स्पष्टीकरण र भएको कथित भवन निर्माण तथा जग्गा खरिद समितिका सदस्य रहेका तपाईं सञ्चालकको छोरा निकेत अग्रवालले विश्वनाथ घिमिरेबाट १३ लाख ४३ हजार र राधिका धमलाबाट रु. १ लाख ५७ हजार बुझेको देखिएकोमा निजले उक्त रकम के वापत बुझेको भन्ने स्पष्ट नगरेको भन्ने छ। सो सत्य होइन। व्यवहारिक समस्या परि लिएको सापटी रकमसमेत फिर्ता गरी सकेको अवस्थामा हुन गएको निर्णय न्यायिक मन र ने.का.प. ०४१ को पृ. ७६२ विपरित भै बदर भागी छ। पुनरावेदकले स्पष्टीकरणको जवाफमा उल्लेख गरे झैं उक्त रकम फिर्ता लिने ऋणिका पति तथा सञ्चालक मनोज रिमाल तथा अर्को सञ्चालक भोलानाथ पन्तसमेतलाई केही नबुझी मेरो विरुद्ध कारवाहीको निर्णय भएको अवस्था छ। यो निर्णय प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरितसमेत छ किन भने यस विवादमा रकम लिएका भनिएका पुनरावेदकका छोरा निकेत अग्रवाल वा कथित रकम दिएका भनिएका कर्जावालाहरू वा रकम फिर्ता लिने सञ्चालकहरूलाई बुझ्दै नबुझी हुन गएको निर्णय जसरी पनि सजाय गर्नका लागि योजना बनाई गरिएको पूर्वाग्रह र प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरित भै कायम रहन सक्दैन। भवन निर्माण तथा खरिद समितिको सन्दर्भ मेरो हकमा लागू हुन सक्दैन। म भवन निर्माण एवं खरिद समितिमा रहेको पनि छैन। म रहँदै नरहेको समितिको सन्दर्भ उल्लेख हुनु तथ्यको त्रुटी हो। निर्णयकर्ताले आधार कारणसहित निर्णय गर्न पदछ्छ। यस विवादमा मलाई सजाय गर्न कुन कानूनले अख्तियारी दिएको हो निर्णयसम्बन्धी पत्रबाट खुल्दैन। यस्तो आधार कारण वेगरको निर्णय मान्यता पाउँनै सक्दैन। एउटा विषयमा स्पष्टीकरण सोधी अर्को विषयमा सजाय गरिने कार्य प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त उल्लेखित कानूनी व्यवस्था एवं न्यायको मान्य

सिद्धान्त विपरित भै कुनै हालतमा पनि कायम रहन सक्दैन। भएको निर्णयको स्पष्टीकरण हेर्दा कार्यकारी निर्देशकले सोधेको देखिन्छ भने सजाय गरेको निर्णय निजले गरेको देखिदैन। म पुनरावेदकले पिपल्स फाइनेन्स कम्पनी लि.को सञ्चालकको हैसियतले काम गर्दा प्रचलित ऐन, कानून विपरित हुने गरी कुनै कार्य नगरेको वदनीयत र जानी जानी आर्थिक वा अन्य लाभ लिई पदको दुरुपयोगसमेत नगरेको, संस्थालाई सकारात्मक स्थानमा ल्याई पुऱ्याएको हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंक, कर्जा सुपरिवेक्षण विभागको च.नं. १४८० मिति २०७०।२।२ को पत्रद्वारा जानकारी गराइएको निर्णय, टिप्पणी लगायतका सम्पूर्ण कामकारवाही बदर गरिपाउँ भन्ने पुनरावेदनपत्र।

१५. यसमा निवेदकलाई सुनवाईको मौका नदिई रकम असूल गर्ने निर्णय गरेको देखिनुका साथै न्यायिक मनको प्रयोग नगरी टिप्पणीको आधारमा निवेदकलाई सजाय गर्ने गरेको विपक्षी राष्ट्र बैंक, केन्द्रिय कार्यालयको मिति २०७०।२।१९ को निर्णय नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०१ र सर्वोच्च अदालतद्वारा प्रतिपादित सिद्धान्तसमेतको प्रतिकूल भै फरक पर्न सक्ने देखिदा मुलुकी ऐन, अ.बं. २०२ नं. एवं पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम विपक्षी झिकाई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।१२।९ मा भएको आदेश।

ठहर खण्ड

१६. नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक र प्रत्यर्थीका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् कानून व्यवसायहरूले गर्नु भएको बहस बुँदाहरू देहायबमोजिम रहेका छन्:-

पुनरावेदकको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री माधव बास्कोटा तथा विद्वान् अधिवक्ता श्री रामचन्द्र न्यौपाने।	प्रत्यर्थीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री हेमराज अधिकारी।
<ul style="list-style-type: none"> • असल नियतले गरेको काम कारवाही अवैध हुन सक्दैन। • कसूर बेगर सजाय दिन मिल्ने होइन। • प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत 'स्वीकृत' शब्दसम्म राखी गरिएको निर्णयले वैधता पाउन सक्दैन। • राष्ट्र बैंकको निर्णय पूर्वाग्रही र दूराग्रही हुँदा बदर होस्। 	<ul style="list-style-type: none"> • पुनरावेदक पिपल्स फाइनेन्स लि. का सञ्चालक रहेकोमा विवाद छैन। • प्रचलित कानूनबमोजिम सञ्चालकले आचरण परिपालना गर्नु पर्दछ। • संस्थाको हित विपरीतका कार्य गरेकोमा निजसँग विधिवत् रूपमा स्पष्टीकरण सोधिएको छ। • यसरी निर्दिष्ट प्रक्रियाबमोजिम गभर्नरबाट भएको निर्णय कानून सम्मत नै हुँदा सदर होस्।

१७. पुनरावेदक र प्रत्यर्थीका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् कानून व्यवसायीहरूले गर्नु भएको बहस सुनी पुनरावेदन-पत्र सहितको मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा माथि तथ्य खण्डमा उल्लिखित स्पष्टीकरण एवं कारवाही लगायतका तथ्ययुक्त प्रस्तुत विवादमा सुरु नेपाल राष्ट्र बैंकबाट नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० (२) को खण्ड (ग) बमोजिम पुनरावेदकलाई रु. २,००,०००।-(अक्षरूपी रु दुई लाख) जरिवाना गर्ने गरी मिति २०७०।२।१९ मा भएको निर्णय उपर चित्त नबुझाई पुनरावेदकको तर्फबाट यस अदालतमा पुनरावेदन पर्न आएको रहेछ। यसमा मूलत सुरु निर्णय मिलेको छ, छैन ? पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्छ कि सक्दैन ? भन्ने सन्दर्भमा निर्णय दिनु पर्ने देखियो।

१८. निर्णय तर्फ विचार गर्दा, नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० (२) ले मूलतः यो ऐन वा यस ऐनअन्तर्गत बनेको नियम वा विनियम वा सोअन्तर्गत बैंकले जारी गरेको आदेश वा निर्देशन बैङ्कबाट इजाजत प्राप्त बाणिज्य बैङ्क वा वित्तीय संस्थाका सञ्चालक वा पदाधिकारी वा कर्मचारीले उल्लङ्घन गरेमा वा निजहरूले निक्षेपकर्ता वा सर्वसाधारणको हित विपरीत काम गरेको वा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको सिलसिलामा बैंक वा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने अधिकारीले माग गरेको कागजात, विवरण वा तथ्याङ्क तोकिएको समयभित्र पेश नगरेमा त्यस्तो सञ्चालक, पदाधिकारी वा कर्मचारीलाई बैंकले देहायबमोजिमको सजाय गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ:-

(क) सचेत गराउने वा नसिहत दिने।

(ख) निलम्बनमा राख्ने।

(ग) पाँच लाख रुपैयाँसम्म नगद जारिवाना गर्ने।

(घ) तलव, भत्ता लगायतका सम्पूर्ण सुविधाहरू दिन बन्द गराउन सम्बन्धित बाणिज्य बैंक वा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक समितिलाई आदेश दिने।

(ङ)सञ्चालकलाई सञ्चालक पदबाट हटाउन वा पदाधिकारी वा कर्मचारीलाई सेवाबाट अवकाश दिन लगाउन सम्बन्धित बाणिज्य बैंक वा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक समितिलाई आदेश दिने।

१९. मिसिल संलग्न नेपाल राष्ट्र बैंकले पुनरावेदकलाई दिएको मिति २०७०।२।२० च.नं. १४८० को पत्र अवलोकन गर्दा अशोककुमार अग्रवालले प्रचलित ऐन, नियम, कानून, एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं. ६ बमोजिम सञ्चालकले पालना गर्नुपर्ने आचरण सम्बन्धी व्यवस्था एवं सोही निर्देशनको बुँदा १ को उपबुँदा ६ पदको दुरूपयोग गर्न नहुने तथा सञ्चालक प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा संस्थाको हित विपरीत हुने कुनै पनि किसिमको गतिविधिमा संलग्न हुनु हुँदैन भन्ने व्यवस्था तथा संस्थाको आफ्नो नियम, विनियम एवं कार्यविधि विपरीतका कार्य भए, गरे

गराएको र सो कार्यहरूबाट सर्वसाधारण निक्षेपकर्ता एवं सरोकारवालाहरूको हित एवं बैङ्कको निर्देशन प्रतिकूल काम भएको ठहर गरी निज पुनरावेदकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० (२) को खण्ड (ग) बमोजिम रु.२,००,०००।-जरिवाना गर्ने निर्णय भएको देखिन्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्राप्त मिसिल अवलोकन गर्दा, विभिन्न पदाधिकारीहरूको उपस्थितिमा तहतह टिप्पणी उठाई पुनरावेदकलाई सजाय गर्ने गरी भएको निर्णय गभर्नरबाट मिति २०७०।२।१९ मा स्वीकृत भएको देखिन्छ। सिद्धान्ततः प्रशासकीय अधिकारीबाट न्यायिक अधिकारको प्रयोग गरी निर्णय गर्ने कार्य अर्ध न्यायिक (Quasi Judicial) हो। अर्ध न्यायिक अधिकार पनि धेरै हदसम्म न्यायिक अधिकारको निकट हुन्छ। प्रशासकीय अधिकारीले गर्ने निर्णय पूर्णतः न्यायिक नभई न्यायिक निर्णयसँग मिल्दोजुल्दो मात्र हुनाले अदालतले परिपालना गर्नुपर्ने सरहका सम्पूर्ण औपचारिक प्रक्रियाको अवलम्बन गर्नु नपरे तापनि देहायबमोजिमका आधारभूत प्रक्रियाको भने परिपालना गरिएको हुनुपर्दछ।

(१) प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त (Principles of Natural Justice) लाई परिपालना गर्नु पर्दछ। यस सिद्धान्तान्तर्गत मूलतः देहायका दुई नियमहरू पर्दछन्।

आफ्नो मुद्दा आफै न्यायाधीश हुन नहुने (Nemo debet esse Judex in Propria Causa- No one Should be a Judge in his own Case)

दुबै पक्षको कुरा सुनी निर्णय दिनु पर्ने (Audi Alteram Partem -hear the other side or both sides must be heard.)

(२) निर्णय तर्कोचित हुनु पर्ने (Reasoned Decisions or speaking order)

(३) न्यायिक कार्य उसले नै गर्नु पर्दछ, जसमाथि कानूनद्वारा यस्तो अधिकार सन्निहित हुन्छ। (Judicial function must be exercised by the authority in which it is vested by statute)

(४) ऐनले व्यवस्था गरेमा बाहेक अर्ध न्यायिक कार्य प्रत्यायोजन गर्न नसकिने (Quasi-Judicial function may not be delegated)

२०. प्रशासकीय अधिकारीले न्यायिक अधिकारको प्रयोग गर्दा माथि उल्लिखित आधारभूत प्रक्रियालाई परिपालना गर्नु पर्दछ। त्यस्तै निर्णय गर्नु पूर्व अधिकार क्षेत्र र त्यसको परिसीमा तर्फ ध्यान दिनु पर्दछ। निर्णयकर्ता स्वयंले न्यायिक मन प्रयोग गरी सदाशयपूर्वक वस्तुनिष्ठ आधार र कारण सहित निर्णय गर्नु पर्दछ। वस्तुतः प्राकृतिक न्याय र न्यायका सर्वमान्य सिद्धान्तहरूको मर्म, मूल्य र मान्यतालाई आत्मसात् नगरी भएको अर्ध न्यायिक निर्णयले बैधानिकता प्राप्त गर्न सक्दैन। अतः प्रशासकीय अधिकारीले न्यायिक अधिकारको प्रयोग गर्दा तहतह उठेको टिप्पणीमा केवल 'स्वीकृत' वा 'सदर' शब्द राखी दस्तखत गरी दिनाङ्क लेख्दा विधिसम्मत निर्णय भएको मान्न सकिन्न। यस सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट देहाय बमोजिमका कानूनी सिद्धान्तहरू समेत प्रतिपादन भइरहेको पाइन्छः

- "न्यायिक वा अर्ध न्यायिक अधिकारीले निर्णय गर्दा सबूद प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी न्यायिक मनको प्रयोग गरी निर्णय गर्नुपर्ने र निर्णयमा पुग्दा तत्सम्बन्धी कारणहरू स्पष्ट रूपमा खुलाएको हुनु पर्छ।" (नेपाल कानून पत्रिका, २०४१ नि.नं. २१०३ पृष्ठ ७६२)
- "आफ्नो मातहतका कर्मचारीबाट उठाइएको टिप्पणीलाई सरासर सदर गर्न नमिल्ने।" (नेपाल कानून पत्रिका, २०४५ नि.नं. ३६५७ पृ. १२११)
- "निर्णयको लागि पेश गरेको टिप्पणीमा कुनै राय नै व्यक्त नगरी प्रशासकीय टिप्पणीमा टिप्पणी उठाउनेले व्यक्त गरेको राय सरहको सम्झी सदर मात्र लेखि निर्णय गरेको अ.बं. १८५ र यस अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तसमेत विपरीत निर्णय भएको देखिएकोले उक्त निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिएको छ।" (नेपाल कानून पत्रिका, २०४८ नि.नं. ४३१४ पृ. ३११)
- "टिप्पणी सदर गरेको निर्णयलाई मान्यता दिन नमिल्ने....." (नेपाल कानून पत्रिका, २०५० नि.नं. ४७२६ पृ.२०७)
- "प्रशासकीय अधिकारीले न्यायिक अधिकारको प्रयोग गर्दा तह-तह उठेको टिप्पणी सदर नगरी न्यायिक मनको प्रयोग गरी न्यायिक प्रक्रिया र विधिको अवलम्बनबाट आधार र कारणसहित निर्णय गर्नु पर्ने।" (नेपाल कानून पत्रिका, २०६७ नि.नं. ८३६५ पृ. ७१३)

२१. यस परिप्रेक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकका गभर्नरबाट तह-तह उठेको टिप्पणीमा 'स्वीकृत' शब्द सम्म राखी मिति २०७०।२।१९ मा पुनरावेदकको हकमा भएको निर्णयलाई वैध मान्न माथि उल्लिखित कानूनी सिद्धान्तहरू समेतले अनुमति प्रदान गर्दैन।

२२. तसर्थ माथि विवेचना गरेअनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकका गभर्नरबाट यी पुनरावेदक अशोक कुमार अग्रवाललाई सजाय गर्ने ठहर्न्याई आधार र कारण नखुलाई स्वीकृत शब्दसम्म राखी मिति २०७०।२।१९ मा भएको निर्णय मिलेको नदेखिंदा बदर गरिदिएको छ। अब निजको हकमा कानूनबमोजिम जो जे बुझनुपर्ने बुझी पुनः निर्णय गर्नु होला भनी नेपाल राष्ट्र बैंकलाई लेखी पठाई दिने ठहर्छ। प्रस्तुत फैसलामा चित्त नबुझे ऐनका म्याद ३५ दिनभित्र पुनरावेदन गर्न श्री सर्वोच्च अदालतमा जानुहोला भनी प्रत्यर्थीलाई पुनरावेदनको म्याद दिनु। प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी फैसलाको विद्युतीय प्रति अपलोड गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु।

.....
(द्वारिकामान जोशी)

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....

(रत्नबहादुर बागचन्द)

न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - नवराज कार्की

कम्प्युटर अपरेटर:-नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७१ साल जेष्ठ १ गते रोज ५ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री तिल प्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री डिल्लीराज आचार्य
फैसला

इजलास नं. :- १२

निर्णय नं. :- १०१

सम्बत् २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-DP-१८२७

मुद्दा:- नेपाल राष्ट्र बैंकबाट भएको निर्णय बदर।

- नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अन्तर्गत सजाय भएकोमा बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गत मुद्दा गर्न दोहोरो खतराको सिद्धान्त आकर्षित हुने, नहुने ?

दोलखा जिल्ला मेलुङ्ग गा.वि.स.वडा नं ५ मा स्थायी ठेगाना भई हाल काठमाडौं जिल्ला गंगबु गा.वि.स. वडा नं.९ बसी काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १ स्थित एन.आई.डि.सि.क्यापिटल मार्केट्स लि.को सञ्चालक समितिको अध्यक्ष श्याम कुमार खत्री..... १

पुनरावेदक

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार काठमाडौं समेत.....जना ३

प्रत्यर्थी

निर्णय नं. :- १०२

सम्बत् २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-DP-१७५८

एन.आई.डि.सि.क्यापिटल मार्केट्स लिमिटेडको पूर्व सञ्चालक तथा राष्ट्रिय बीमा संस्थानको पूर्व व्यवस्थापक, दानगम्भीरसिंह रायमाझीको छोरा, काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १ बालुवाटार बस्ने प्रकाश गम्भीर सिंह रायमाझी..... १

पुनरावेदक

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार काठमाडौं..... १

ऐ.का सञ्चालक समिति, बालुवाटार काठमाडौं..... १

प्रत्यर्थी

ऐ.को वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभाग, बालुवाटार काठमाडौं..... १

निर्णय नं. :- १०३

सम्बन्धित २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-DP-१८२८

धनुषा जिल्ला, बेगाडावर गा.वि.स. वडा नं. ८ स्थायी ठेगाना भई हाल भक्तपुर जिल्ला मध्यपुर थिमी नगरपालिका वडा नं. १६ लोकन्थलीमा बसी एन.आई.डि.सि.क्यापिटल मार्केट्स लि.को सञ्चालक समितिका सदस्य मनोहरि भट्टराई..... १ पुनरावेदक

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार काठमाडौं..... १ प्रत्यर्थी
ऐ.का सञ्चालक समिति, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.को वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभाग, बालुवाटार काठमाडौं..... १

निर्णय नं. :- १०४

सम्बन्धित २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-DP-१८५२

काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १ स्थित एन.आई.डि.सि.क्यापिटल मार्केट्स लि.को सञ्चालक समितिका सदस्य धार्जे लामाको नाति, टेण्डुल टासी लामाको छोरा काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. २९ ठमेल बस्ने कुईसाङ्ग दोर्जे लामा..... १ पुनरावेदक

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार काठमाडौं..... १ प्रत्यर्थी
ऐ.का सञ्चालक समिति, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.को वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभाग, बालुवाटार काठमाडौं..... १

निर्णय नं. :- १०५

सम्बन्धित २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-DP-१८५३

एन.आई.डि.सि.क्यापिटल लिमिटेडको सञ्चालक समितिका सदस्य लम्बोदर उपाध्यायको नाति, ठाकुरप्रसाद भण्डारीको छोरा काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. २९ ठमेल हाल ऐ.ऐ.वडा नं. ३ महाराजगञ्ज बस्ने वर्षाराम भण्डारी..... १ पुनरावेदक

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार काठमाडौं..... १ प्रत्यर्थी
ऐ.का सञ्चालक समिति, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.को वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभाग, बालुवाटार काठमाडौं..... १

निर्णय नं. :- १०६

सम्बत् २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-DP-१९२२

सर्लाही जिल्ला, मलंगवा नगरपालिका वडा नं. ४ घर भई काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १ स्थित एन.आई.डि.सि.क्यापिटल मार्केट्स लि.को पूर्व तात्कालीन सञ्चालक शिवजी राय यादव..... १

पुनरावेदक

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.का सञ्चालक समिति, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.को वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभाग, बालुवाटार काठमाडौं..... १

प्रत्यर्थी

निर्णय नं. :- १०७

सम्बत् २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-DP-१९२३

काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ९ बत्तीसपुतली घर भई काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १ स्थित एन.आई.डि.सि. क्यापिटल मार्केट्स लि.को पूर्व तात्कालीन सञ्चालक रविन्द्रराज पन्त..... १

पुनरावेदक

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.का सञ्चालक समिति, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.को वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभाग, बालुवाटार काठमाडौं..... १

प्रत्यर्थी

निर्णय नं. :- १०८

सम्बत् २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-DP-१९२४

काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १० घर भई काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १ स्थित एन.आई.डि.सि.क्यापिटल मार्केट्स लि.को पूर्व तात्कालीन सञ्चालक शेखर भट्टराई..... १

पुनरावेदक

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.का सञ्चालक समिति, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.को वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभाग, बालुवाटार काठमाडौं..... १

प्रत्यर्थी

निर्णय नं. :- १०९

सम्बत् २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-DP-१९२८

काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १ स्थित एन.आई.डि.सि.क्यापिटल मार्केट्स लि.को पूर्व तात्कालीन सञ्चालक समितिका सदस्य पाण्डुकुमार प्रसाई..... १

पुनरावेदक

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.का सञ्चालक समिति, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.को वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभाग, बालुवाटार काठमाडौं..... १

प्रत्यर्थी

निर्णय नं. :- ११०

सम्बत् २०७१ सालको मुद्दा नं. ०७१-DP-०००३

भुवनलाल श्रेष्ठको बुहारी, सन्तोषलाल श्रेष्ठको पत्नी काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १९, ढोकाटोल बस्ने एन.आई.डि.सि.क्यापिटल मार्केट्स लि.को का.मु.प्रबन्धक हाल एन.सी.एम.मर्चेन्ट बैंकिङ लिमिटेडका काजमा रहेकी पूर्व मीना श्रेष्ठ डंगोल..... १

पुनरावेदक

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.का सञ्चालक समिति, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.को वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभाग, बालुवाटार काठमाडौं..... १

प्रत्यर्थी

निर्णय नं. :- १११

सम्बत् २०७१ सालको मुद्दा नं. ०७१-DP-०२१०

काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १ स्थित एन.आई.डि.सि.क्यापिटल मार्केट्स लि.को तात्कालीन अख्तियारप्राप्त प्रमुख कार्यकारी अधिकृत के.एच. राणा भन्ने खुमबहादुर हिरा सिंह राणा..... १

पुनरावेदक

विरुद्ध

नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.का सञ्चालक समिति, बालुवाटार काठमाडौं..... १
ऐ.को वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभाग, बालुवाटार काठमाडौं..... १

प्रत्यर्थी

शुरु निर्णय गर्ने कार्यालय- नेपाल राष्ट्र बैंक, बालुवाटार।
 शुरु निर्णय गर्ने अधिकारी – बैंक सञ्चालक समिति
 शुरु फैसला मिति:- २०७०।११।१४

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(१) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्र भित्र परी नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र अदालतको ठहर यसप्रकार रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. एन.आई.डि.सी. क्यापिटल मार्केट्स लि., कमलपोखरी, काठमाडौंको २०६९ चैत्र मसान्तको परिष्कृत वित्तीय विवरणको आधारमा मिति २०७०/२/५-१३ सम्म र मिति २०७०/२/१९ मा गरिएको स्थलगत निरीक्षण तथा मिति २०७०/४/८ मा गरिएको विशेष स्थलगत निरीक्षणबाट ऋणी हिमालय ब्रदर्स हाउजिड डेभलपर्स प्रा.लि. र अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि. लगायत उक्त समूहलाई कर्जा प्रवाह गर्दा देहायबमोजिमका कैफियतजन्य कार्यहरू गरेको देखिएको हुँदा संस्थाका सञ्चालक श्री शिवजीराय यादव, रविन्द्रराज पन्त, नारायणसुन्दर श्रेष्ठ, श्यामकुमार खत्री, मनोहरि भट्टराई, प्रकाशगम्भीरजंग रायमाझी, शेखर भट्टराई, कुईसांगदोर्जे लामा, बर्षाराम भण्डारी, पाण्डु प्रसाई, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत खुमबहादुर हिरासिंह राणा र कर्जा विभाग प्रमुख मीना श्रेष्ठलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (२) को खण्ड (ग) एवं बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) खण्ड (ग) बमोजिम रु. ५ लाख (पाँच लाख रुपैयाँ) नगद जरीवाना किन नगर्ने ? साथै, संस्थालाई हानी नोक्सानी पुगेको रकम (ऋणको साँवा रकम र नियमित व्याज सहित) सम्बन्धित ऋणीबाट असूल उपर गराउने र ऋणीहरूबाट असूल उपर नभएमा कर्जा स्वीकृत तथा अपलेखनको निर्णयमा संलग्न पदाधिकारीबाट दामासाहीले व्यक्तिगत रूपमा असूल गर्ने गरी ३५ दिनको म्याद दिई मिति २०७०/५/१६ मा सञ्चालकहरू शिवजीराय यादव, रविन्द्रराज पन्त, नारायणसुन्दर श्रेष्ठ, श्यामकुमार खत्री, मनोहरि भट्टराई, प्रकाशगम्भीरजंग रायमाझी, शेखर भट्टराई, कुईसांग दोर्जे लामा, बर्षाराम भण्डारी, पाण्डु प्रसाई, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत खुमबहादुर हिरासिंह राणा र कर्जा विभाग प्रमुख मीना श्रेष्ठलाई स्पष्टीकरण सोधिएको।

२. कैफियतजन्य कार्यहरू:

- हिमालय ब्रदर्स हाउजिड डेभलपर्स प्रा.लि.लाई प्रवाह भएको कर्जाको धितो मूल्याङ्कन २०६७ कार्तिक/मंसिरमा रु. ९.०७ करोड रहेकोमा करीब २० महिनापछि सो धितोको पुनर्मूल्याङ्कन गर्दा आधा भन्दा कम अर्थात् रु. ४.०९ करोड मूल्याङ्कन कायम रहेकोले धितो मूल्याङ्कन भन्दा बढी कर्जा प्रदान भएको। तर, यस सम्बन्धमा यस बैंकबाट जारी भएको निर्देशन नं. १२ को बुँदा नं. (७) विपरीत मूल्याङ्कनकर्तालाई कालोसूचीमा राख्ने व्यवस्था नगरेको।

- अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि.लाई प्रवाह भएको कर्जाको धितो मूल्याङ्कन २०६७ फाल्गुणमा रु. ३.९१ करोड रहेकोमा करीव १७ महिना पछि पुनर्मूल्याङ्कन गर्दा रु. २.०८ करोड मात्र मूल्याङ्कन भएको। तर, यस सम्बन्धमा यस बैंकबाट जारी भएको निर्देशन नं. १२ को बुँदा नं. (७) विपरीत मूल्याङ्कनकर्तालाई कालोसूचीमा राख्ने व्यवस्था नगरेको।
- अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि.लाई प्रवाह भएको कर्जामा कर्जा प्रवाह पश्चात् साँवा र व्याज वापत कुनै रकम प्राप्त नभई कर्जा अपलेखन भएको।
- संस्थाको पूँजीको लागत (Cost of Fund) को विचार नगरी कर्जाको साँवा तथा व्याज गरी जम्मा रु. ३,८९,४९,५५६।०३ कर्जाको अपलेखन गरेको। तर, निरीक्षण अवधिसम्म उक्त अपलेखन गरेको रकम असूली गर्नेतर्फ कुनै पहल नगरेको।
- कर्जाको अवधि ५ वर्षसम्म कायम गरेको भएतापनि कर्जाको अवधि समाप्त हुन अघि नै कर्जा अपलेखन गरेको। अन्य खराब कर्जाको हकमा लामो अवधिसम्म भुक्तानी म्याद नाघिसके तापनि कर्जा अपलेखन गर्ने तर्फ पहल नगरेको।
- हिमालय ब्रदर्श हाउजिड डेभलपर्स प्रा.लि.ले लिएको ऋणको धितोमा रहेको काठमाडौँ जिल्ला चपली गा.वि.स. वडा नं. ९ गल्फुटारका (हालसाविक हुँदा काठमाडौँ जिल्ला महाकाल गा.वि.स. वडा नं. ६) विभिन्न कित्ताका जग्गा धितोमा लिँदा कूल क्षेत्रफल २६७०.३६ वर्ग मिटर रहेकोमा धितो सकार गर्दा सो जग्गाको कूल क्षेत्रफल ४८४.३६ वर्ग मिटर घटी २१८६.०० वर्ग मिटर रहेको, रजनी के.सी.ले लिएको ऋणको धितोमा रहेको काठमाडौँ जिल्ला चपली गा.वि.स. वडा नं. ९ गल्फुटारका (हालसाविक हुँदा काठमाडौँ जिल्ला महाकाल गा.वि.स. वडा नं. ६) विभिन्न कित्ताका जग्गा धितोमा लिँदा कूल क्षेत्रफल २६८६.२६ वर्ग मिटर रहेकोमा धितो सकार गर्दा सो जग्गाको कूल क्षेत्रफल ८१९.८६ वर्ग मिटर घटी १८६६.४० वर्ग मिटर रहेको।
- अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि.ले लिएको ऋणको धितोमा रहेको काठमाडौँ जिल्ला चपली गा.वि.स. वडा नं. ९ गल्फुटारका (हालसाविक हुँदा काठमाडौँ जिल्ला महाकाल गा.वि.स. वडा नं. ६) विभिन्न कित्ताका जग्गा धितोमा लिँदा कूल क्षेत्रफल ११५२.३३८ वर्ग मिटर रहेकोमा धितो सकार गर्दा सो जग्गाको कूल क्षेत्रफल ५००.३३८ वर्ग मिटर घटी ६५२.०० वर्ग मिटर रहेको। यसरी, उक्त जग्गाहरू धितोमा लिँदा कूल क्षेत्रफल ६५०९ वर्ग मिटर रहेकोमा सकार गर्दा कूल क्षेत्रफल ४७०४ वर्ग मिटर रही करिब १८०४.६० वर्ग मिटर अर्थात् ५६.७६ आना जग्गा कम भएको। तर, संस्थाले जग्गाको पुनर्मूल्याङ्कन गर्दा पुरानो क्षेत्रफललाई नै मान्यता दिएको।
- यस बैंकको निर्देशन नं. ३ को बुँदा नं. १(१) बमोजिम इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले एउटै ग्राहक, फर्म, कम्पनी वा आपसी सम्बन्ध भएका ग्राहकहरूको समूहलाई कोष तथा गैर कोषमा आधारित कर्जा सापट तथा सुविधा अघिल्लो त्रयमासको आफ्नो प्राथमिक पूँजीको बढीमा २५ प्रतिशतसम्म प्रदान गर्न सक्ने सीमा रहेकोमा संस्थाले उपलब्ध गराएको २०६८ चैत्रमसान्तको कर्जा सापटको विवरण अनुसार २०६८ पौष मसान्तको प्राथमिक पूँजी रु.

२६ करोड ११ लाख २१ हजारको २५ प्रतिशतले हुने रु. ६ करोड ५२ लाख ८२ हजारसम्म मात्र एकल ग्राहकलाई कर्जा प्रवाह गर्न पाउने यस बैंकको निर्देशनबमोजिम एउटै समूहमा पर्ने एकै परिवार र तिनका परिवारसँग आवद्ध कम्पनीहरू साथै एक आपसमा व्यापारिक सम्बन्ध भएको ऋणीहरू (संलग्न अनुसूचीबमोजिम) क्रमशः विदुर धिताल, रत्नकुमार गौतम, रमी गौतम र रजनी के.सी.लाई सो सीमाभन्दा बढी जम्मा रु. ११ करोड २९ लाख १८ हजार कर्जा प्रवाह गरेको।

- शेयर स्वामित्वको आधारमा विभिन्न संस्थाहरू र सर्वसाधारणको तर्फबाट प्रतिनिधित्व गर्ने सञ्चालकहरूले बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ एवं यस बैंकबाट जारी निर्देशन नं. ६ संस्थागत सुशासन सम्बन्धी व्यवस्थाको बुँदा नं. २ बमोजिम आफ्नो दायित्व एवं जवाफदेहिता निर्वाह गर्न नसकेको।
- अपलेखित कर्जाहरूका सम्बन्धमा ऋण असुली न्यायाधीकरणमा जानकारी नगराएको।
- कर्जा प्रवाह गर्नु पूर्व परियोजनाको उचित विश्लेषण नगरेकोले परियोजना संचालन हुन नसकेको।

३. अनुसूची :-

सि.नं.	ऋणीहरूको नाम	बक्यौता कर्जा (हजारमा)	कारण
१	रमी गौतम	१,७०,७५	एकै परिवार र तिनका परिवारसँग आवद्ध हुनुका साथै एक आपसमा व्यापारिक सम्बन्ध भएको व्यक्ति, फर्म वा कम्पनी।
२	रजनी के.सी.	२,४०,२८	
३	रत्नकुमार गौतम	१५,०३	
४	अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि.: सञ्चालकहरू राजेशकुमार मानन्धर, रविन बर्मा, गायत्री धिताल, विनोदकुमार गौतम, प्रविन बस्नेत, कृष्ण के.सी., शेखरबहादुर कार्की	१,५०,००	
५	हिमालय ब्रदर्स हाउजिड डेभलपर्स प्रा.लि. सञ्चालक विदुर धिताल	५,४०,००	
६	विदुर धिताल	१३,१२	
	जम्मा	११,२९,१८	

४. उपर्युक्त बमोजिम सोधिएको स्पष्टीकरणको सम्बन्धमा पुनरावेदकमध्ये वर्षाराम भण्डारीको मिति २०७०/६/२४ मा प्राप्त प्रत्युत्तर :

१. हिमालय ब्रदर्स हाउजिड डेभलपर्स प्रा.लि. र अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि.लाई प्रवाह भएको कर्जा लगानीमा सञ्चालक समितिको सर्वसम्मत निर्णयमा सहभागिता रहेको।

- क) कर्जा लगानीको लागि आवेदन प्राप्त गर्ने, प्राप्त आवेदनको समग्र पक्ष, कर्जाको उद्देश्य, आवेदकको चरित्र तथा क्षमता, कर्जा सुरक्षण, धितोको वस्तुस्थिति एवं मूल्याङ्कन, कर्जा लगानी अनुपात आदिको विश्लेषण गर्ने कार्य व्यवस्थापन र सम्बन्धित कर्जा विभागका पदाधिकारीबाट आवश्यकता अनुसार परामर्सदातासमेत राखी गर्न गराउन सञ्चालक समितिले कर्जा नीति तथा विनियममा नीतिगत व्यवस्था गरेको। सञ्चालक समिति मूलतः नीति तर्जुमा केन्द्रित रहने गरेको। सञ्चालकहरू परियोजनास्थल, धितो निरीक्षण तथा ऋणीसँगको छलफलमा भाग नलिने र व्यवस्थापनबाट विश्लेषण गरी पेश गरिएको प्रतिवेदन र कागजपत्रको अध्ययन र व्यवस्थापनको सिफारिसबाट निर्णय लिने अवस्था रहेको।
- ख) व्यवस्थापन तहबाट आवश्यक विश्लेषण गरी कर्जा नीति तथा विनियमको तोकिएको सीमाभित्रको कर्जा व्यवस्थापनले आफैं स्वीकृत गर्ने र सोभन्दा माथिको कर्जा कर्जा लगानी तथा असूली उपसमितिले कर्जा स्वीकृत गर्ने र सोभन्दा माथिको कर्जाको हकमा अन्तिम स्वीकृतिको लागि सञ्चालक समितिमा पेश गर्ने गरेको।
- ग) उपसमितिबाट सिफारिस भई आएको प्रस्ताव उपर सञ्चालक समितिले अन्तिम स्वीकृत गर्ने।
- घ) कर्जा अपलेखन गर्न व्यवस्थापन तहबाट आवश्यक विश्लेषण गरी अपलेखन नीति तथा विनियममा व्यवस्था भएबमोजिम उपयुक्त ठहरिएका कर्जा व्यवस्थापनबाट सिफारिस भई आएको प्रस्ताव उपर समितिले स्वीकृत गर्ने व्यवस्था रहेको।
२. उल्लेखित बुँदा क, ख, ग र घ बमोजिमको नीतिगत व्यवस्था अनुरूप नै हिमालय ब्रदर्श हाउजिङ डेभलपर्स प्रा.लि. र अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि.लाई प्रवाह भएको कर्जा लगानी र अपलेखन सम्बन्धी निर्णयमा सञ्चालक समितिको सर्वसम्मत निर्णयमा आफ्नो सहभागिता रहेको।
३. मूल्याङ्कनकर्तालाई कालोसूचीमा नराखेको सम्बन्धमा:
- क) स्वीकृत कर्जा अपलेखन निर्देशिकामा व्यवस्था भए अनुसार कर्जा अपलेखन गर्दा धितो बिक्री गर्न टेण्डर आव्हान गर्दा बिक्री हुन नसकेको, शतप्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गरिएको, कम्पनी, ऋणी तथा जमानीकर्तालाई कालो सूचीमा राखी कर्जा अपलेखन गरिएको।
- ख) कर्जा अपलेखन गर्दा ऋणीको ऋण तिर्ने दायित्व समाप्त नहुने र अन्य जायजथाबाट असूल उपर गर्ने अधिकार सुरक्षित रही रहने हुनाले कर्जा अपलेखन गरेको।
- ग) व्यवस्थापनले धितो मूल्याङ्कनकर्तालाई कालोसूचीमा राखे प्रस्ताव नल्याएकोले कर्जा अपलेखन गरी मूल्याङ्कनकर्तालाई कालोसूचीमा राख्न व्यवस्थापनलाई निर्देशन दिएको।

- घ) तत्कालीन व्यवस्थापनले समितिले २०७०/२/९ देखि व्यवस्थापनको नेतृत्व परिवर्तन गरेको र हालको व्यवस्थापनले मूल्याङ्कनकर्तालाई कालोसूचीमा राख्ने कारवाही अगाडि बढाएको।
- ङ) केही ठूला कर्जाहरूलाई सेटलमेण्ट गर्न सकिएमा सुधार हुने भएकोले त्यसतर्फ पहल गरेको। अपलेखन गरी नामसारी गरेमा धितो बिक्री गर्न सहज अवस्था हुने भएकोले कर्जा अपलेखन गरेको। स्वीकृत प्राप्त अपलेखन विनियमावलीमा कर्जा अवधि समाप्त हुनु पूर्व अपलेखन गर्न नहुने बाध्यात्मक व्यवस्था नरहेको, ३५ दिने कानूनी सूचना जारी गरी ऋणीलाई सम्पूर्ण कर्जा चुक्ता गर्न भनी सकेपछि शुरु कर्जा अवधि सान्दर्भिक नहुने अवस्था रहेको। पूर्ण असफल भएको परियोजनाको असूली प्रक्रियाको लागि अन्तिम समयसम्म पर्खनु सान्दर्भिक नरहेको। अन्य कर्जाहरू अपलेखन सम्बन्धमा सञ्चालक समितिमा प्रस्ताव पेश नभएकोले सो सम्बन्धमा अपलेखन सम्बन्धी कारवाही नभएको।
४. ऋण असूलीको सिलसिलामा धितोहरूको पुनर्मूल्याङ्कन एवं जग्गाहरू हाल साविक गर्दा कम मूल्याङ्कन भएकोले पूर्व मूल्याङ्कनकर्तालाई कारवाही गर्न व्यवस्थापनलाई समितिले निर्देशन दिएको। पुनर्मूल्याङ्कन गर्दा जग्गाको परिमाण फरक पर्न गएको सम्बन्धमा तत्कालीन व्यवस्थापनले समितिलाई जानकारी नगराएको।
- ५. आपसी सम्बन्ध भएका ऋणीहरूलाई गएको कर्जा सम्बन्धमा:**
- क) कर्जा आवेदकको प्रस्ताव प्राप्त गर्दा कानूनी कागजात लिई त्यसको आधारमा आवेदक कम्पनी र कम्पनीका शेयरधनी एवं प्रवर्द्धकहरूको विवरणलाई भिडाई एक आपसी सम्बन्धका बारे एकीन गरी एकल ग्राहक कर्जा सीमाबारे प्रभावको विश्लेषण गर्ने कार्य व्यवस्थापन र सम्बन्धित कर्जा विभागका पदाधिकारीको प्राथमिक दायित्व भएको र आपसी सम्बन्ध लगायतका विवरणहरूको बारे समितिमा विश्लेषण गर्न व्यवहारिक नहुने स्पष्ट पाउँदै विवरणहरूको बारे समितिमा विश्लेषण गर्न व्यवहारिक नहुने स्पष्ट पाउँदै व्यवस्थापनको सिफारिसमा समितिले अन्तिम निर्णय गर्ने गरेको।
- ख) रमी गौतम, रजनी के.सी., रतनकुमार गौतम र विदुर धितालको नाममा रहेको एकल कर्जा सीमा नाघी कर्जा प्रदान हुन गएको सम्बन्धमा व्यवस्थापनले समितिलाई जानकारी नगराएको।
- ६. सञ्चालकको दायित्व, जवाफदेहिता सम्बन्धमा:**
- क) सर्वसाधारण शेयरधनीको तर्फबाट प्रतिनिधि भई सञ्चालक समितिमा रहँदा निरन्तर सो कम्पनीको हित चिताई सञ्चालकको हैसियतमा काम भै आएको। उल्लेखित परियोजनाहरूमा ऋण लगानी गर्दा व्यवस्थापनले गरेको मिलेमतो र समितिमा सूचना नदिएका कारण हुन गएको व्यहोरा अनुरोध गरेको।

- ख) व्यवस्थापन प्रमुखबाट भए गरेका कार्यहरूबाट संस्थालाई पर्न गएको असरलाई मूल्याङ्कन गर्दै सुधारात्मक कदम चाल्ने एवं गलत कार्यका लागि कारवाही गर्ने दायित्व सञ्चालक समितिकै हो भन्नेमा दुई मत नरहेको।
- ग) सञ्चालक हैसियतमा रहेको बेला कार्यकारी प्रमुखबाट भएका केही अनियमित ऋण लगानीका बारे अपुष्ट जानकारी भएको अवस्थामा समेत आकस्मित बैठक बोलाई त्यस्ता ऋण असुल उपर गर्न समय किटान गरी निर्देशन दिएको साथै उल्लेखित ऋण लगायत अन्य सम्भावित अनियमित कार्यको लागि सञ्चालकहरूको उपसमिति बनाई छानविन गराउने र प्राप्त प्रतिवेदन पछि कार्यकारी प्रमुख लगायतका पदाधिकारीबाट भएका दोष पहिचान गरी कारवाही गर्ने प्रक्रिया थालनी भएको।
७. स्वीकृत कर्जा अपलेखन विनियमावलीमा ऋण असुली न्यायाधीकरणमा जानकारी गराउनुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था नभएको। यस विषयमा व्यवस्थापन नै सजग हुनुपर्ने।
८. उल्लेखित २ वटै ऋण लगानीका लागि कर्जा लगानी विश्लेषण गर्ने कार्य सञ्चालक समिति र सञ्चालकको हैसियतले व्यक्तिगत तवरले संलग्न भएको अवस्था नरहेको। सञ्चालक समितिले तय गरेको नीतिगत व्यवस्थाअनुसार कर्जा विभागका पदाधिकारी एवं व्यवस्थापनबाट विश्लेषण गर्दा कमी कमजोरी नभएको भए कर्जा रुग्ण भई हालको अवस्था नआउने कुरामा सहमत रहेको। व्यवस्थापनबाट परियोजनाको यथोचित विश्लेषण हुन नसकेको, स्वीकृत कर्जा एकमुष्ट भुक्तानी भएको, धितो मूल्याङ्कनमा कमजोरी रहेको कारणले उल्लेखित अवस्था आई परेको सन्दर्भमा समितिले निर्णय गरेको कारण मात्र आफूलाई दण्डनीय बनाउन नसकिने। कर्जाको विश्लेषण तथा सिफारिस भन्दा ठूलो कर्जा लगानी गर्दा गर्नुपर्ने शर्तबमोजिमको कार्य कर्जा विभाग एवं व्यवस्थापनबाट नहुँदा हालको स्थिति स्पष्ट देखिएको। खासगरी हिमालय ब्रदर्स हाउजिड डेभलपर्स प्रा.लि.लाई कार्य प्रगतिको आधारमा किस्तावन्दी नगरी एकै पटक प्रवाह भएको हुँदा कर्जा जोखिममा पर्न गएको स्पष्ट नै छ। एकमुष्ट कर्जा प्रवाह हुनुमा निजको कुनै संलग्नता नरहेको।
९. संस्थालाई हानी नोक्सानी पुगेको रकम (ऋणको साँवा रकम र नियमित व्याज सहित) सम्बन्धित ऋणीहरूबाट असूल उपर गराउने र ऋणीहरूबाट उक्त रकम असूल उपर नभएमा कर्जा स्वीकृति तथा अपलेखनको निर्णयमा संलग्न पदाधिकारीबाट दामासाहीले व्यक्तिगत रूपमा असूल गर्न निर्णय हुनुपूर्व सफाईको अवसर दिनैपर्ने व्यवस्था रहेकोमा यस विषयमा ऐन नियम बमोजिम हुने र गरिनेछ भन्ने विश्वास लिएको।
१०. अन्य सञ्चालकहरू शिवजीराय यादव, रविन्द्रराज पन्त, नारायणसुन्दर श्रेष्ठ, श्यामकुमार खत्री, मनोहरि भट्टराई, प्रकाशगम्भीरजंग रायमाझी, शेखर भट्टराई, कुईसांगदोर्जे लामा, पाण्डु प्रसाई, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत खुमबहादुर हिरासिंह राणा र कर्जा विभाग प्रमुख मीना श्रेष्ठ तथा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत र कर्जा विभाग प्रमुखको प्राय एकै व्यहोरा उल्लेख भएको स्पष्टीकरण नेपाल राष्ट्र बैंक समक्ष पेश गरेको पाइएको।

५. कैफियत सम्बन्धमा विभागीय राय:

- अ) उपरोक्त सम्बन्धमा संस्थाका सञ्चालक श्री वर्षाराम भण्डारीले स्पष्टीकरणको जवाफमा संस्थाका ऋणी हिमालय ब्रदर्श हाउजिड डेभलपर्स प्रा.लि. र अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि. लगायत उक्त समूहलाई कर्जा प्रवाह गर्दा कैफियतजन्य कार्यहरू गरेको सम्बन्धमा स्पष्ट गर्न निजलाई स्पष्टीकरण सोधिएकोमा स्पष्टीकरणको जवाफ मार्फत् निजले हिमालय ब्रदर्श हाउजिड डेभलपर्स प्रा.लि. र अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि.लाई प्रवाह भएको ऋणमा सञ्चालक समितिको सदस्यको हैसितले कर्जा दिने विषयमा सर्वसम्मत निर्णयमा निजको संलग्नता रहेको स्वीकार गरेको।
- आ) उक्त पार्टीहरूलाई कर्जा प्रवाह गर्दा भएको धितो सम्पत्तिको मूल्याङ्कन र पछि गराईएको पुनर्मूल्याङ्कन आधा भन्दा कम मूल्याङ्कन भएकोमा मूल्याङ्कनकर्तालाई कालोसूचीमा राख्ने व्यवस्था नगरेको भन्ने सम्बन्धमा व्यवस्थापनले धितो मूल्याङ्कनकर्तालाई कालोसूचीमा राख्ने प्रस्ताव नल्याएकोले कालोसूचीमा राख्न निर्देशन दिएको र उक्त ऋणको सुरक्षणमा रहेको धितोको पुनर्मूल्याङ्कनबारे व्यवस्थापनले जानकारी नगराएकोले सो सम्बन्धमा निजलाई जानकारी नभएको भन्ने भनाईले निज सञ्चालक संस्थाप्रति जवाफदेही नभएको।
- इ) तत्कालीन कार्यकारी प्रमुखबाट ऋण लगानीमा अनियमितता भएकोले सञ्चालकहरूको उपसमिति बनाई छानविन गराई कारवाहीको थालनी भएको भन्ने भनाईले पनि उपरोक्त कर्जा प्रवाह र अपलेखनको कार्यमा अनियमितता भएको पुष्टी भएको र निज सञ्चालक समितिको सदस्य हुँदा कर्जा अपलेखनको निर्णयमा संलग्न रहेको र सो अपलेखन कार्य यस बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं. २२ विविधको बुँदा ७ कर्जा अपलेखन गर्दा अपनाउनु पर्ने मार्गदर्शनका केही बुँदाको पालना गराउने कार्यमा सचेतता नअपनाएको।
- ई) यस बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं. ३ एकल ग्राहक सम्बन्धी व्यवस्था विपरीत २०६८ पौष मसान्तको प्राथमिक पूँजीको २५ प्रतिशतले हुने रु. ६ करोड ५२ लाख ८२ हजारसम्म मात्र एकल ग्राहकलाई कर्जा प्रवाह गर्न पाउनेमा समूह अन्तर्गतको ऋणीहरू क्रमशः रमी गौतम, रजनी के.सी., रतनकुमार गौतम र विदुर धितालको नाममा (संलग्न अनुसूची बमोजिम) सो सीमाभन्दा बढी जम्मा रु. ११ करोड २९ लाख १८ हजार कर्जा प्रवाह गरेको सम्बन्धमा व्यवस्थापन र उपसमितिले जानकारी नगराएको जनाई सोको कमीकमजोरी व्यवस्थापन तहको देखाई सो निर्देशन छुल्ने कार्य गरेको।
- उ) व्यवस्थापन तहबाट आवश्यक विश्लेषण गरी कर्जा नीति तथा विनियमको तोकिएको सीमा भित्रको कर्जा व्यवस्थापनले आफैं स्वीकृत गर्ने र सोभन्दा माथिको कर्जा लगानी तथा असूली उपसमितिले कर्जा स्वीकृत गर्ने र सोभन्दा माथिको कर्जाको हकमा अन्तिम स्वीकृतिको लागि सञ्चालक समितिमा पेश हुने र उपसमितिबाट सिफारिस भईआएको प्रस्ताव उपर सञ्चालक समितिले अन्तिम स्वीकृति गर्ने, त्यसैगरी कर्जा अपलेखन गर्न

व्यवस्थापन तहबाट आवश्यक विश्लेषण गरी अपलेखन नीति तथा विनियममा व्यवस्था भएबमोजिम उपयुक्त ठहरिएका कर्जा व्यवस्थापनबाट सिफारिस भई आएको प्रस्ताव उपर समितिले स्वीकृत गर्ने व्यवस्था रहेको जनाई सञ्चालकको हैसियतले बहन गर्नु पर्ने दायित्वबाट पन्छिएको।

ऊ) कर्जा लगानी समितिको सदस्यको भनाई अनुसार (संलग्न अनुसूचीको बमोजिमको कर्जा अपलेखन गर्दा) ऋणीको अन्य सम्पत्तिबाट नपुग रकम असूल गर्ने प्रस्ताव हटाई धितो रहेको सम्पत्तिलाई गैर बैकिङ सम्पत्तिमा सकार गरी कम्पनीको नाममा दाखिला गर्ने र असूल हुन बाँकी रकम अपलेखन गर्ने निर्णय भएको भनाईले सो कर्जा प्रवाह एवं अपलेखनको कार्यमा सञ्चालकहरू एवं व्यवस्थापन तह प्रत्यक्ष एवं अप्रत्यक्ष रूपमा संस्थाको हित विपरीत हुने कार्यमा संलग्न भएको पुष्टि भएको।

ऋ) यस बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं. २२ विविध कर्जा अपलेखन सम्बन्धी मार्ग दर्शनका मापदण्डसमेत नअपनाएको र व्यवस्थापन तहका कर्मचारीहरूलाई मात्र दोषी देखाई जिम्मेवारी लिनु पर्ने सञ्चालक समितिको सदस्यको हैसियतमा रहेको व्यक्तिले गैरजिम्मेवार जवाफ प्रेषित गरेको लगायतका कार्य गरेकोले निज शिवजीराय यादव, रविन्द्रराज पन्त, नारायणसुन्दर श्रेष्ठ, श्यामकुमार खत्री, मनोहरि भट्टराई, प्रकाशगम्भीरजंग रायमाझी, शेखर भट्टराई, कुईसांगदोर्जे लामा, बर्षाराम भण्डारी, पाण्डु प्रसाई, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत खुमबहादुर हिरासिंह राणा र कर्जा विभाग प्रमुख मीना श्रेष्ठलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (२) को खण्ड (ग) एवं बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) खण्ड (ग) बमोजिम रु. ५ लाख (पाँच लाख रुपैयाँ) नगद जरीवाना हुनुपर्ने र संस्थालाई हानी नोक्सानी पुगेको रकम ऋणीबाट असूल नभएमा निर्णयमा संलग्न निजबाट व्यक्तिगत रूपमा दामासाहीले असूल गराउने विभागीय राय रहेको।

६. कैफियत सम्बन्धमा विभागीय राय निर्णयः -

अ) संस्थाको २०६९ चैत्र मसान्तको अपरिष्कृत वित्तीय विवरणको आधारमा मिति २०७०/२/५ देखि १३ सम्म र मिति २०७०/२/१९ मा गरिएको स्थलगत निरीक्षण तथा मिति २०७०/४/८ मा गरिएको विशेष स्थलगत निरीक्षणबाट संस्थाका ऋणी हिमालय ब्रदर्स हाउजिड डेभलपर्स प्रा.लि. र अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि. लगायत उक्त समूहलाई कर्जा प्रवाह गर्दा कैफियतजन्य कार्यहरू गरेको सम्बन्धमा स्पष्ट गर्न स्पष्टीकरण सोधिएकोमा सञ्चालकहरू शिवजीराय यादव, रविन्द्रराज पन्त, नारायणसुन्दर श्रेष्ठ, श्यामकुमार खत्री, मनोहरि भट्टराई, प्रकाशगम्भीरजंग रायमाझी, शेखर भट्टराई, कुईसांगदोर्जे लामा, बर्षाराम भण्डारी, पाण्डु प्रसाई, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत खुमबहादुर हिरासिंह राणा र कर्जा विभाग प्रमुख मीना श्रेष्ठले पेश गरेको स्पष्टीकरणको जवाफ देहायबमोजिम सन्तोषजनक एवं जिम्मेवारपूर्ण नभएको :

- आ) संस्थाका ऋणी हिमालय ब्रदरर्स हाउजिड डेभलपर्स प्रा.लि. र अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि.लाई प्रवाह भएको ऋणमा सञ्चालक समितिको सदस्यको हैसियतले कर्जा दिने विषयमा सर्वसम्मत निर्णयमा निजको संलग्नता रहेको स्वीकार गरेको र उक्त पार्टीहरूलाई कर्जा प्रवाह गर्दा भएको धितो सम्पत्तिको मूल्याङ्कन र पछि गराइएको पुनर्मूल्याङ्कन आधाभन्दा कम मूल्याङ्कन भएकोमा मूल्याङ्कनकर्तालाई कालोसूचीमा राख्ने व्यवस्था नगरेको भन्ने सम्बन्धमा व्यवस्थापनले धितो मूल्याङ्कनकर्तालाई कालोसूचीमा राख्ने प्रस्ताव नल्याएकोले कालोसूचीमा राख्न निर्देशन दिएको र उक्त ऋणको सुरक्षणमा रहेको धितोको पुनर्मूल्याङ्कनबारे व्यवस्थापनले जानकारी नगराएकोले सो सम्बन्धमा निजलाई जानकारी नभएको भन्ने भनाईले निज सञ्चालक संस्थाप्रति जवाफदेही नभएको।
- इ) तत्कालीन कार्यकारी प्रमुखबाट ऋण लगानीमा अनियमितता भएकोले सञ्चालकहरूको उपसमिति बनाई छानविन गराई कारवाहीको थालनी भएको भन्ने भनाईले पनि उपरोक्त कर्जा प्रवाह र अपलेखनको कार्यमा अनियमितता भएको पुष्टि भएको र निज सञ्चालक समितिको सदस्य हुँदा कर्जा अपलेखनको निर्णयमा संलग्न रहेको र सो अपलेखन कार्य यस बैंकबाट जारी यस बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं. २२ विविध कर्जा अपलेखन गर्दा अपनाउनु पर्ने मार्गदर्शनका केही बुँदाको पालना गराउने कार्यमा सचेतता नअपनाएको।
- ई) यस बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं. ३ एकल ग्राहक सम्बन्धी व्यवस्था विपरीत २०६८ पौष मसान्तको प्राथमिक पूँजीको २५ प्रतिशतले हुने रु. ६ करोड ५२ लाख ८२ हजारसम्म मात्र एकल ग्राहकलाई कर्जा प्रवाह गर्न पाउनेमा समूह अन्तर्गतको ऋणीहरू क्रमशः रमी गौतम, रजनी के.सी., रतनकुमार गौतम र विदुर धितालको नाममा (संलग्न अनुसूची बमोजिम) सो सीमाभन्दा बढी जम्मा रु. ११ करोड २९ लाख १८ हजार कर्जा प्रवाह गरेको सम्बन्धमा व्यवस्थापन र उपसमितिले जानकारी नगराएको जनाई सोको कमीकमजोरी व्यवस्थापन तहको देखाई सो निर्देशन छल्ने कार्य गरेको।
- उ) व्यवस्थापन तहबाट आवश्यक विश्लेषण गरी कर्जा नीति तथा विनियमको तोकिएको सीमाभित्रको कर्जा व्यवस्थापनले आफैं स्वीकृत गर्ने र सोभन्दा माथिको कर्जा लगानी तथा असूली उपसमितिले कर्जा स्वीकृत गर्ने र सोभन्दा माथिको कर्जाको हकमा अन्तिम स्वीकृतिको लागि सञ्चालक समितिमा पेश हुने र उपसमितिबाट सिफारिस भईआएको प्रस्ताव उपर सञ्चालक समितिले अन्तिम स्वीकृति गर्ने, त्यसैगरी कर्जा अपलेखन गर्न व्यवस्थापन तहबाट आवश्यक विश्लेषण गरी अपलेखन नीति तथा विनियममा व्यवस्था भएबमोजिम उपयुक्त ठहरिएका कर्जा व्यवस्थापनबाट सिफारिस भई आएको प्रस्ताव उपर समितिले स्वीकृत गर्ने व्यवस्था रहेको जनाई सञ्चालकको हैसियतले बहन गर्नुपर्ने दायित्वबाट पन्छिएको।

- ऊ) कर्जा लगानी समितिको सदस्यको भनाई अनुसार (संलग्न अनुसूचीको बमोजिमको कर्जा अपलेखन गर्दा) ऋणीको अन्य सम्पत्तिबाट नपुग रकम असूल गर्ने प्रस्ताव हटाई धितो रहेको सम्पत्तिलाई गैर बैकिङ सम्पत्तिमा सकार गरी कम्पनीको नाममा दाखिला गर्ने र असूल हुन बाँकी रकम अपलेखन गर्ने निर्णय भएको भनाईले सो कर्जा प्रवाह एवं अपलेखनको कार्यमा सञ्चालकहरू एवं व्यवस्थापन तह प्रत्यक्ष एवं अप्रत्यक्ष रूपमा संस्थाको हित विपरीत हुने कार्यमा संलग्न भएको पुष्टि भएको।
- ऋ) यस बैकबाट जारी एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं. २२ विविध कर्जा अपलेखन सम्बन्धी मार्ग दर्शनका मापदण्डसमेत नअपनाएको र व्यवस्थापन तहका कर्मचारीहरूलाई मात्र दोषी देखाई जिम्मेवारी लिनुपर्ने सञ्चालक समितिको सदस्यको हैसियतमा रहेको व्यक्तिले यस बैकबाट जारी एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं. ६ को बुँदा २(घ) "संस्थाको सर्वसाधारणको रकम परिचालन गर्ने संस्था भएको हुँदा सञ्चालकहरूले संस्थाको अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण कार्य बढी विवेकपूर्ण र सक्षम तरिकाले गर्नु पर्नेछ" भन्ने भावना यसैगरी सोही निर्देशनको बुँदा २(ङ) "संस्थाका कर्मचारीहरूलाई अख्तियार प्रत्यायोजन गरे पनि निजहरूको क्रियाकलापको अन्तिम दायित्व सञ्चालकहरूले नै बहन गर्नु पर्ने हुँदा..." भन्ने व्यवस्था विपरीत जवाफ प्रेषित गरी आफ्नो जवाफदेहिता र उत्तरदायित्वबाट उम्कन खोजेको एवं शेयर स्वामित्वको आधारमा विभिन्न संस्थाहरूको तर्फबाट प्रतिनिधित्व गर्ने सञ्चालकहरूले बैक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ एवं यस बैकबाट जारी एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं. ६ संस्थागत सुशासन सम्बन्धी व्यवस्थाबमोजिमको दायित्व र जवाफदेहिता निर्वाह गर्न नसकेकोले निज शिवजीराय यादव, रविन्द्रराज पन्त, नारायणसुन्दर श्रेष्ठ, श्यामकुमार खत्री, मनोहरि भट्टराई, प्रकाशगम्भीरजंग रायमाझी, शेखर भट्टराई, कुईसांगदोर्जे लामा, बर्षाराम भण्डारी, पाण्डुकुमार प्रसाई, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत खुमबहादुर हिरासिंह राणा र कर्जा विभाग प्रमुख मीना श्रेष्ठलाई नेपाल राष्ट्र बैक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (२) को खण्ड (ग) एवं बैक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) खण्ड (ग) बमोजिम रु. ५ लाख (पाँच लाख रुपैयाँ) नगद जरीवाना गर्ने र संस्थालाई हानी नोक्सानी पुगेको रकम (ऋणको साँवा रकम र नियमित व्याज सहित) सम्बन्धित ऋणीहरूबाट असूल उपर गराउने तथा सम्बन्धित ऋणीहरूबाट उक्त रकम असूल उपर नभएमा उक्त कर्जा स्वीकृति एवं अपलेखनको निर्णयमा संलग्न सञ्चालक निज भण्डारी लगायत उक्त कार्यमा संलग्न अन्य पदाधिकारीहरूबाट व्यक्तिगत रूपमा दामासाहीले असूल गराउने गरी यस बैकको सञ्चालक समितिमा प्रस्ताव पेश गर्ने प्रयोजनका लागि श्रीमान् गभर्नरज्यू समक्ष सिफारिस गर्ने निर्णय गरिएको।

७. एन.आई.डि.सि. क्यापिटल मार्केट लिमिटेडका सञ्चालक एवं पदाधिकारीहरूलाई कारवाही गर्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट भएको निर्णयः -

वित्त कम्पनी सुपरीवेक्षण विभागबाट प्रस्तुत प्रस्तावउपर छलफल हुँदा देहायबमोजिमको व्यहोरा समितिलाई जानकारी भएको।

(क) एन.आई.डि.सि. क्यापिटल मार्केट लिमिटेड कमलपोखरी, काठमाडौंका ऋणीहरू हिमालय ब्रदर्स हाउजिड डेभलपर्स प्रा.लि., अतिथि पार्टी भेन्यू प्रा.लि. लगायत उक्त समूहका व्यक्तिहरूलाई कर्जा प्रवाह र कर्जा अपलेखन गर्दा विद्यमान कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था, Prudential Banking Norms, यस बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशन र सम्बन्धित संस्थाको हित विपरीत हुने कैफियतजन्य कार्यहरू गरेको सम्बन्धमा स्पष्ट गर्न सो बैंकका सञ्चालक एवं पदाधिकारीहरू क्रमशः शिवजीराय यादव, रविन्द्रराज पन्त, नारायणसुन्दर श्रेष्ठ, श्यामकुमार खत्री, मनोहरि भट्टराई, प्रकाशगम्भीरजंग रायमाझी, शेखर भट्टराई, कुईसांगदोर्जे लामा, बर्षाराम भण्डारी, पाण्डु प्रसाई तथा के.एच. राणा (तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख) र मिना श्रेष्ठ (कर्जा प्रमुख तथा कर्जा लगानी समितिका सदस्य सचिव) लाई स्पष्टीकरण सोधिएकोमा निज सञ्चालक एवं पदाधिकारीहरूले पेश गरेको स्पष्टीकरणको जवाफ सन्तोषजनक एवं जिम्मेवारपूर्ण नपाईएको।

(ख) निजहरूबाट सो कर्जा सम्बन्धमा भएका निर्णयबाट यस बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशन, २०६९ को निर्देशन नं. ६ बुँदा २(घ) "संस्था सर्वसाधारणको रकम परिचालन गर्ने संस्था भएको हुँदा सञ्चालकहरूले संस्थाको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण कार्य बढी विवेकपूर्ण र सक्षम तरिकाले गर्नु पर्नेछ" भन्ने व्यवस्थाको पालना हुन नसकेको। यसैगरी सोही निर्देशनको बुँदा २(ड) "संस्थाका कर्मचारीहरूलाई अख्तियार प्रत्यायोजन गरेपनि निजहरूको क्रियाकलापको अन्तिम दायित्व सञ्चालकहरूले नै बहन गर्ने पर्ने हुँदा..." भन्ने व्यवस्था विपरीत जिम्मेवारीबाट पन्छिने गरी स्पष्टीकरण दिएको।

(ग) निजहरूले यस बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशनको निर्देशन नं. ६ संस्थागत सुशासन सम्बन्धी व्यवस्था बमोजिमको दायित्व र जवाफदेहिता निर्वाह गर्न नसकेको। साथै, यस बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशन, २०६९ निर्देशन नं. ६ को बुँदा ४ कर्मचारीहरूले पालना गर्नुपर्ने आचरण सम्बन्धी व्यवस्थाको उपबुँदा (२) को खण्ड (क) "कर्मचारीहरू प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा इजाजतप्राप्त संस्थाको हित विपरीत हुने कुनै पनि किसिमको गतिविधिमा संलग्न हुनु हुँदैन" भन्ने व्यवस्था विपरीत उपरोक्त बमोजिमको कैफियतजन्य कर्जा प्रवाह र अपलेखनको निर्णय गरेको सन्दर्भमा कर्जा प्रवाह गर्ने निर्णयमा संलग्न सञ्चालकहरू क्रमशः शिवजीराय यादव, रविन्द्रराज पन्त, नारायणसुन्दर श्रेष्ठ, कर्जा अपलेखनको निर्णयमा संलग्न सञ्चालकहरू क्रमशः श्यामकुमार खत्री, मनोहरि भट्टराई, प्रकाश गम्भीरजंग रायमाझी तथा कर्जा प्रवाह र अपलेखनको निर्णयमा संलग्न सञ्चालकहरू एवं पदाधिकारीहरू क्रमशः शेखर भट्टराई,

कुईसाङ्ग दोर्जे लामा, बर्षाराम भण्डारी, पाण्डुकुमार प्रसाई, के.एच. राणा (तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख) र मिना श्रेष्ठ (कर्जा प्रमुख तथा कर्जा लगानी समितिका सदस्य सचिव) ले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (२) को खण्ड (ग) एवं बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) खण्ड (ग) बमोजिम कसूर गरेको देखिएको।

यसरी सम्बन्धित सुपरीवेक्षण विभागबाट प्रस्तुत माथि उल्लेखित तथ्य, विभागीय राय र विद्यमान कानूनी व्यवस्था समेतलाई मनन गरी प्रस्तुत विषयमा देहायबमोजिम गर्ने निर्णय गरिएको।

- (क) विद्यमान कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था, Prudential Banking Norms, यस बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशन र सम्बन्धित संस्थाको हित विपरीत हुने कैफियतजन्य कार्यहरू गरेको सम्बन्धमा स्पष्ट गर्न सो बैंकका सञ्चालक एवं पदाधिकारीहरू क्रमशः शिवजीराय यादव, रविन्द्रराज पन्त, नारायणसुन्दर श्रेष्ठ, श्यामकुमार खत्री, मनोहरि भट्टराई, प्रकाशगम्भीरजंग रायमाझी, शेखर भट्टराई, कुईसांगदोर्जे लामा, बर्षाराम भण्डारी, पाण्डु प्रसाई तथा के.एच. राणा (तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख) र मिना श्रेष्ठ (कर्जा प्रमुख तथा कर्जा लगानी समितिका सदस्य सचिव) लाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (२) को खण्ड (ग) बमोजिम जनही रु. ५ लाख (पाँच लाख रुपैयाँ) नगद जरिवाना गर्ने।
- (ख) संस्थालाई हानी नोक्सानी पुगेको रकम (ऋणको साँवा र नियमित व्याज सहित) सम्बन्धित ऋणीहरूबाट असूल उपर गर्ने, गराउने।
- (ग) कथंकदाचित संस्थालाई हानी नोक्सानी पुगेको रकम (ऋणको साँवा र नियमित व्याज सहित) सम्बन्धित ऋणीहरूबाट असूल उपर नभएमा निजहरूबाट व्यक्तिगत रूपमा दामासाहीले असूल उपर गर्ने गराउने।

८. कानूनत कर्जा अपलेखन गर्नु भनेको ऋण मिनाहा गर्नु हो भन्ने तर्क गर्न मिल्दैन। कर्जा अपलेखन भएपछि सोका लागि अझ तदारुकता देखाउनु पर्ने कर्जा विनियमावलीले स्पष्ट पारिसकेको अवस्थामा नीतिगत रूपमा निर्णय गरी कार्यान्वयनको लागि व्यवस्थापन समक्ष पठाउने सञ्चालक र समितिको निर्णय प्रक्रियामा सामेल भएकै आधारमा वित्तीय संस्थाको हित विपरीतको कार्य गरेको भनी सजाय गर्न मिल्दैन। खराब भएका सबै कर्जाहरू असूली योग्य हुने भएकाले त्यस्ता असूली योग्य कर्जाहरू मध्ये कुनै कर्जाको असूली कुन प्रक्रियाबाट गर्ने भन्ने निर्णय सम्बन्धित वित्तीय संस्थाले नै गर्ने र सोहीबमोजिम प्रस्तुत ऋणका सम्बन्धमा समेत निर्णय गरिएको र सोही व्यहोराको लिखित जानकारी नेपाल राष्ट्र बैंकलाई समेत गराईएकोमा सो समेतको वेवास्ता भएको छ। कर्जा अपलेखन गर्ने निर्णय भईसकेपछि त्यस्तो अपलेखित कर्जा असूल उपर गर्ने दायित्व व्यवस्थापनको हुने, कर्जा असूलीको लागि कति समय भित्र ऋण असूली न्यायाधीकरण समक्ष उजुरी निवेदन दिईसक्नु पर्ने भन्ने सम्बन्धमा उक्त अपलेखन

नियमावलीमा कैंहिकतै उल्लेख भएको नभए पनि उल्लेखित कर्जाको सम्बन्धमा मिति २०७०/६/१२ मा ऋण असूली न्यायाधीकरणमा एन.आई.डि.सि. क्यापिटल मार्केट्स लिमिटेडको तर्फबाट उजुरी निवेदन दर्ता भई विचाराधीन रहेको र सोही व्यहोराको लिखित जानकारी नेपाल राष्ट्र बैंक समेतलाई गराई सकेको अवस्थामा मेरो विरुद्धमा आकर्षित नै हुन नसक्ने निर्णयाधारलाई ग्रहण गरी नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मिति २०७०/१२/१० मा भएको निर्णय बदर गरी फुर्सद पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको श्यामकुमार खत्रीको पुनरावेदन पत्र।

९. मलाई सजाय गर्दा मेरो स्पष्टीकरण सन्तोषजनक र जिम्मेवारपूर्ण नभएको भनिएको तर किन सन्तोषजनक र जिम्मेवारपूर्ण भएन भन्ने कुनै पनि कारण खोलिएको छैन। बिना कारण अमूर्त तरिकाले सन्तोषजनक र जिम्मेवारपूर्ण भएन भनेर सजाय गर्न मिल्दैन। सजाय गर्नका लागि विपक्षी नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा जारी गरिएको एकिकृत निर्देशिका, २०६९ को सहारा लिईएको छ। विपक्षी बैंकद्वारा जारी गरिएको निर्देशनहरू कानून होइनन्। प्रष्ट कानूनको उल्लंघन भएको स्थापित गरेमा बाहेक अन्य कुनै पनि आधार देखाई सजाय गर्न मिल्दैन। विपक्षी बैंकले जारी गर्ने निर्देशिकाहरू कानून होइनन् भनेर सम्मानित सर्वोच्च अदालतको विशेष इजलासबाट अधिवक्ता इश्वरप्रसाद अधिकारी वि. नेपाल सरकार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालय, सिंहदरवारसमेत (ने.का.प. २०६४ अंक ७, पृ. ९५४ नि.नं. ७८६७) मा सिद्धान्त प्रतिपादन भईरहेकोमा सो विपरीत गई सजाय गर्न मिल्दैन। विपक्षीले हिमालयन हाउजिङ्ग एण्ड डेभलपर्स प्रा.लि. तथा अतिथि पार्टी भेन्यु प्रा.लि.ले लिएको कर्जा अपलेखन गर्दाको विवादलाई प्रमुख रूपमा उठाएको देखिएको छ। कर्जा प्रवाहको वखत म सञ्चालक समितिमा नभएकोले कर्जा प्रवाह के कसरी गरियो, गर्नुपर्थ्यो त्यो अवस्था समाप्त भैसकेको थियो। पुनरावेदकले माग लिएको सञ्चालक समितिको पहिलो बैठक मिति २०६९/९/२२ को थियो र त्यस बैठकको छलफलको प्रमुख नै प्रमुख रूपमा तिनै विषय थिए। बैंक व्यवस्थापनबाट तयार भई आएका प्रस्तावहरू म पहिलोपटक बैठकमा भाग लिएको मानिसले शंका गर्नुपर्ने अवस्था पनि थिएन। त्यसैले मैले सहीसम्म गरेको हो। कर्जा अपलेखन गर्दा कम्पनीको कर्जा नीति तथा विनियम, २०६८ को नियम ८० तथा विपक्षी नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा जारी गरिएको एकिकृत निर्देशिकाको इ.प्रा. ४ समेतका प्रक्रिया पूरा गरिएको छ। कर्जा अपलेखन गर्ने वित्तिकै ऋणीबाट कर्जा असूल गर्न पाउने बैंकको अधिकार र दाबी सिद्धिने होइन। ऋणीको कुनै सम्पत्ति फेला परेको खण्डमा बैंकको कर्जा असूल गर्न पाउने अधिकार यथावत नै कायम रहन्छ। एन.आई.डि.सी. क्यापिटल मार्केट लि.को कर्जा नीति तथा विनियम, २०६८ को विनियम १०४ मा "यो नीति ऐन तथा बैंकको निर्देशिका अन्तर्गत बनेका नियमहरूको अधीनमा रही असल नियतले गरेको कुनै काम कारवाही गरेको सम्बन्धमा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक वा कर्मचारीहरू व्यक्तिगत वा सामूहिक रूपमा जवाफदेही हुने छैन" भन्ने उन्मुक्ति छ। मेरो सन्दर्भमा विपक्षीहरूले बदनियत तत्वको उल्लेखसम्म पनि गर्न नसकेको हुनाले मलाई असल नियतले गरेको कार्यमा सजाय गर्न मिल्दैन। बैंकको कर्जा नीति तथा विनियम बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को

दफा ९१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाइएको हुनाले नेपाल कानून हो र असल नियतले गरेको कार्यको लागि उक्त विनियमावलीको विनियम १०४ ले दिएको उन्मुक्ति कानूनी उन्मुक्ति हो भने विपक्षीले सजाय गर्न प्रयोग गरेको निर्देशन नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ७९ बमोजिम जारी गरिएको प्रशासकीय निर्देशन मात्र हो। विपक्षीले जारी गरेको प्रशासकीय निर्देशनको स्तर कानून नै काट्न सक्ने हुँदैन। अतः विपक्षीको मलाई सजाय गर्ने गरी भएको मिति २०७०/११/१२ को निर्णय बदर गरी सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको पुनरावेदक प्रकाश गम्भीर सिंह रायमाझीको मिति २०७१/२/१३ को पुनरावेदन।

१०. नेपाल राष्ट्र बैंकले मेरो विरुद्धमा गरेको निर्णयको आधारको रूपमा संस्थाको पूँजीको लगत (Cost of Fund) को विचार नगरी कर्जाको साँवा तथा व्याज गरी जम्मा रु. ३,८९,४९,५५६।०३ कर्जा अपलेखन गरेको तर निरीक्षण अवधिसम्म उक्त अपलेखन गरेको रकम असूली गर्नेतर्फ कुनै पहल नगरेको भन्ने पाईन्छ। सामान्यतया कुनै पनि ऋणीले लिएको ऋण पूर्ण रूपमा जोखिममा पर्ने अवस्था देखिए पछि त्यस्तो जोखिमबाट वित्तीय संस्थालाई बचाई सम्पूर्ण असूली कार्यलाई टुङ्गोमा पुऱ्याउने मनसायका साथ कर्जा अपलेखन गर्न बाध्यात्मक निर्णय गर्नुपर्ने हुन्छ। कर्जा अपलेखन विनियमावली, २०६२ ले मार्ग निर्देशन गरेबमोजिमको कार्य विधि अपनाई तहतह अध्ययन र विश्लेषण हुँदै आवश्यकता अनुसार विशेषज्ञको राय समेत सामेल भई तयार भएको अपलेखन सम्बन्धी प्रस्ताव सञ्चालक समिति समक्ष पेश हुने र सञ्चालक समितिबाट उक्त प्रस्ताव उपर निर्णय भएपछि सो को कार्यान्वयनको जिम्मा कानूनतः व्यवस्थापनलाई हुने तथा कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै अवरोध सृजना भएमा सो को जानकारी सञ्चालक समितिलाई गराई सञ्चालक समितिबाट आवश्यक निकासालाई कार्यान्वयन गर्नुपर्ने दायित्व व्यवस्थापनको हुनेमा प्रस्तुत निर्णयको कार्यान्वयनमा कुनै व्यवधान आएको भनी व्यवस्थापनको तर्फबाट सञ्चालक समितिमा जानकारी नआएको अवस्थामा उक्त निर्णयको सहज कार्यान्वयनको विश्वास गर्नु बाहेकको कुनै विकल्प रहँदैन। कानूनतः कर्जा अपलेखन गर्ने भनेको ऋण मिनाहा गर्नु हो भन्ने तर्क गर्न मिल्दैन। कर्जा अपलेखन भएपछि सो कर्जाको असूलीमा झनै तदारुकता देखाउनु पर्ने कुरा कर्जा अपलेखन विनियमावलीले स्पष्ट पारिसकेको अवस्थामा नीतिगत रूपमा निर्णय गरी कार्यान्वयनको लागि व्यवस्थापन समक्ष पठाउने सञ्चालक समितिको निर्णयमा सामेल भएकै आधारमा वित्तीय संस्थाको हितविपरीतको कार्य गरेको भनी मलाई सजाय गर्न नमिल्ने अवस्था हुँदा हुँदै वास्तविक यथार्थलाई नजरअन्दाज गरी मनोगत भावनाको आधारमा कर्जा अपलेखन विनियमावलीमा समेत उल्लेख नै नभएको प्रावधानहरू समेतको कल्पना गरी मेरा विरुद्धमा गरिएको निर्णय त्रुटिपूर्ण भएकोले बदर भागी छु। अतः कर्जा अपलेखन गर्ने निर्णय भईसकेपछि त्यस्तो अपलेखित कर्जा असूल उपर गर्ने दायित्व व्यवस्थापनको हुने कुरा अपलेखन विनियमावलीले स्पष्ट गरेको अवस्थामा त्यस्तो अपलेखन गरिएको कर्जा असूलीको लागि कति समयभित्र ऋण असूली न्यायाधीकरण समक्ष उजुरी निवेदन दिईसक्नुपर्ने भन्ने सम्बन्धमा उक्त

अपलेखन विनियमावलीमा कहींकतै उल्लेख भएको नभएपनि उल्लेखित कर्जाको सम्बन्धमा मिति २०७०/६/१२ मा ऋण असूली न्यायाधीकरणमा एन.आई.डि.सी. क्यापिटल मार्केट्स लिमिटेडको तर्फबाट उजुरी निवेदन दर्ता भई विचाराधीन रहेको र सोही व्यहोराको लिखित जानकारी नेपाल राष्ट्र बैंकसमेतलाई गराईसकेको अवस्थामा मेरो विरुद्ध आकर्षित नै हुन नसक्ने निर्णयाधारलाई ग्रहण गरी गरिएको निर्णय त्रुटीपूर्ण भएकोले बदर भागी छु। बदर गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको मनोहरी भेट्टाईको मिति २०७१/२/३० को पुनरावेदन पत्र।

११. म पुनरावेदक २०६३ सालमा पहिलो पटक र २०६८ सालमा दोस्रो पटक साधारण सभाबाट सर्वसाधारण तर्फबाट सञ्चालकमा निर्वाचित भएको हुँ। मसमेत भएको बोर्डमा विवादित हुन आएका ऋणहरूको प्रवाह अनियमित भएको जस्तो लागि CIB मा उजुरी गरेको र कारवाही माग गरेको हो। जस्तै कारवाही माग गरी सञ्चालक समितिबाट निर्णय गराई कारवाही प्रक्रिया शुरु गऱ्यो उसैलाई उल्टै पनि कारवाही भएको हुँदा सान्ने अन्याय परेको छ। यस अदालतबाट म जस्तो सर्वसाधारणबाट निर्वाचित भई आएको सञ्चालकको अवस्था हैसियत र मेरा कार्यहरू भित्रको नियतसमेतलाई मध्यनजर गरी हेरी नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (२) को खण्ड (ग) अनुसार भनी रु.५ लाख जरिवाना गर्ने गरेको मिति २०७०।१२।१४ को निर्णय तथा सो निर्णय अनुसार जारी गरिएको पत्रसमेतमा उल्लेखित सजायबदर गरी पूर्ण सफाई पाँउ भन्नेसमेत व्यहोराको कुईसाङ्ग दोर्जे लामाको मिति २०७१।३।५ को पुनरावेदन।
१२. म पुनरावेदक २०६३ सालमा पहिलो पटक र २०६८ सालमा दोस्रो पटक साधारण सभाबाट सर्वसाधारण तर्फबाट सञ्चालकमा निर्वाचित भएको हुँ। म समेत भएको बोर्डमा विवादित हुन आएका ऋणहरूको प्रवाह अनियमित भएको जस्तो लागि CIB मा उजुरी गरेको र कारवाही माग गरेको हो। जस्तै कारवाही माग गरी सञ्चालक समितिबाट निर्णय गराई कारवाही प्रक्रिया शुरु गऱ्यो उसैलाई उल्टै पनि कारवाही भएको हुँदा सान्ने अन्याय परेको छ। यस अदालतबाट म जस्तो सर्वसाधारणबाट निर्वाचित भई आएको सञ्चालकको अवस्था, हैसियत र मेरा कार्यहरू भित्रको नियतसमेतलाई मध्यनजर गरी हेरी नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (२) को खण्ड (ग) अनुसार भनी रु.५ लाख जरिवाना गर्ने गरेको मिति २०७०।१२।१४ को निर्णय तथा सो निर्णयअनुसार जारी गरिएको पत्रसमेतमा उल्लेखित सजाय बदर गरी पूर्ण सफाई पाँउ भन्नेसमेत व्यहोराको वर्षाराम भण्डारीको मिति २०७१।३।५ को पुनरावेदन।
१३. पुनरावेदक कम्पनीमा सञ्चालक समितिको गैर कार्यकारी सञ्चालक भएको अवस्थामा विभिन्न पार्टीहरूलाई कर्जा दिने र कर्जा उठाउने कार्य भएको थियो। सम्बन्धित ऋणीहरूबाट रकम असुल नभएमा कर्जा स्वीकृत तथा अपलेखनको निर्णयमा संलग्न पदाधिकारीहरूबाट दामासाहीले व्यक्तिगत रूपमा असुल गर्ने गरी निर्णय भएको, उक्त निर्णय प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त

विपरीत छ। धितोमा रहेको जग्गाहरू पुनर्मूल्याङ्कन भएको बारेमा आफूलाई जानकारी छैन। धितोको जग्गाको हाल साविक भएको समेत थाहा छैन। कर्जा अपलेखन लगायतका कार्यमा मेरो कुनै संलग्नता छैन। एकल कर्जा सीमा नाघी कर्जा प्रवाह हुन गएको सम्बन्धमा व्यवस्थापन र कर्जा लगानी समितिबाट जानकारी पेश भएको छैन। म पुनरावेदकले बैकबाट जारी भएको एकीकृत निर्देशन २०६९ का व्यवस्थाहरूको उल्लंघन गरेको, जिम्मेवारीबाट पन्छिने गरी स्पष्टीकरण दिएको, विद्यमान कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था विरुद्ध गएको, Prudential Banking Norms एवं बैकबाट जारी तत्कालीन एकीकृत निर्देशनको निर्देशन नं. ६, संस्थागत सुशासन सम्बन्धी व्यवस्थाबमोजिमको दायित्व र जवाफदेहिता निर्वाह गर्न नसकेको लगायतका आरोपहरू मेरा हकमा आकर्षित हुन सक्तैनन्। त्यसैले मलाई जरिवाना गर्ने तथा ऋणीबाट कर्जा असुल नभएमा दामासाहीले म पुनरावेदकसमेतबाट असुल हुनुपर्ने भन्ने निर्णय त्रुटिपूर्ण भई बदर भागी रहेको छ भन्नेसमेत व्यहोराको शिवजी राय यादवको मिति २०७१।३।२० को पुनरावेदन।

१४. पुनरावेदक कम्पनीमा सञ्चालक समितिको गैर कार्यकारी सञ्चालक भएको अवस्थामा विभिन्न पार्टीहरूलाई कर्जा दिने र कर्जा उठाउने कार्य भएको थियो। सम्बन्धित ऋणीहरूबाट रकम असुल नभएमा कर्जा स्वीकृत तथा अपलेखनको निर्णयमा संलग्न पदाधिकारीहरूबाट दामासाहीले व्यक्तिगत रूपमा असुल गर्ने गरी निर्णय भएको, उक्त निर्णय प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत छ। धितोमा रहेको जग्गाहरू पुनर्मूल्याङ्कन भएको बारेमा आफूलाई जानकारी छैन। धितोको जग्गाको हाल साविक भएको समेत थाहा छैन। कर्जा अपलेखन लगायतका कार्यमा मेरो कुनै संलग्नता छैन। एकल कर्जा सीमा नाघी कर्जा प्रवाह हुन गएको सम्बन्धमा व्यवस्थापन र कर्जा लगानी समितिबाट जानकारी पेश भएको छैन। म पुनरावेदकले बैकबाट जारी भएको एकीकृत निर्देशन २०६९ का व्यवस्थाहरूको उल्लंघन गरेको, जिम्मेवारीबाट पन्छिने गरी स्पष्टीकरण दिएको, विद्यमान कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था विरुद्ध गएको, Prudential Banking Norms एवं बैकबाट जारी तत्कालीन एकीकृत निर्देशनको निर्देशन नं. ६, संस्थागत सुशासन सम्बन्धी व्यवस्थाबमोजिमको दायित्व र जवाफदेहिता निर्वाह गर्न नसकेको लगायतका आरोपहरू मेरा हकमा आकर्षित हुन सक्तैनन्। त्यसैले मलाई जरिवाना गर्ने तथा ऋणीबाट कर्जा असुल नभएमा दामासाहीले म पुनरावेदकसमेतबाट असुल हुनुपर्ने भन्ने निर्णय त्रुटिपूर्ण भई बदर भागी रहेको छ भन्नेसमेत व्यहोराको रविन्द्रराज पन्तको मिति २०७१।३।२० को पुनरावेदन।

१५. पुनरावेदक कम्पनीमा सञ्चालक समितिको गैर कार्यकारी सञ्चालक भएको अवस्थामा विभिन्न पार्टीहरूलाई कर्जा दिने र कर्जा उठाउने कार्य भएको थियो। सम्बन्धित ऋणीहरूबाट रकम असुल नभएमा कर्जा स्वीकृत तथा अपलेखनको निर्णयमा संलग्न पदाधिकारीहरूबाट दामासाहीले व्यक्तिगत रूपमा असुल गर्ने गरी निर्णय भएको, उक्त निर्णय प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त

विपरीत छ। धितोमा रहेको जग्गाहरू पुनर्मूल्याङ्कन भएको बारेमा आफूलाई जानकारी छैन। धितोको जग्गाको हाल साविक भएको समेत थाहा छैन। कर्जा अपलेखन लगायतका कार्यमा मेरो कुनै संलग्नता छैन। एकल कर्जा सीमा नाघी कर्जा प्रवाह हुन गएको सम्बन्धमा व्यवस्थापन र कर्जा लगानी समितिबाट जानकारी पेश भएको छैन। म पुनरावेदकले बैंकबाट जारी भएको एकीकृत निर्देशन २०६९ का व्यवस्थाहरूको उल्लंघन गरेको, जिम्मेवारीबाट पन्छिने गरी स्पष्टीकरण दिएको, विद्यमान कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था विरुद्ध गएको, Prudential Banking Norms एवं बैंकबाट जारी तत्कालीन एकीकृत निर्देशनको निर्देशन नं. ६, संस्थागत सुशासन सम्बन्धी व्यवस्था बमोजिमको दायित्व र जवाफदेहिता निर्वाह गर्न नसकेको लगायतका आरोपहरू मेरा हकमा आकर्षित हुन सक्तैनन। त्यसैले मलाई जरिवाना गर्ने तथा ऋणीबाट कर्जा असुल नभएमा दामासाहीले म पुनरावेदकसमेतबाट असुल हुनुपर्ने भन्ने निर्णय त्रुटिपूर्ण भई बदर भागी रहेको छ भन्ने समेत व्यहोराको शेखर भट्टराईको मिति २०७१।३।२० को पुनरावेदन।

१६. ऋणीबाट रकम असुल नभएमा कर्जा प्रवाह र अपलेखनमा संलग्न भएका पुनरावेदकबाट व्यक्तिगत रूपमा असुल उपर गर्ने भन्ने निर्णय गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकलाई कुन कानूनले अख्तियारी दिएको हो खुल्न आउँदैन। बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ८७ बमोजिम असल नियतले गरिएको एवं कानूनको परिधिभित्र रहेर गरेको काम कारवाहीका कारण दण्डित हुनुपर्ने कुनै वस्तुगत आधार विद्यमान नभएको स्थितिमा प्रत्यर्थी बैंकको सञ्चालक समितिबाट पुनरावेदकलाई सजाय गर्ने गरेको निर्णय सर्वथा गैरकानूनी एवं बदनियतपूर्णसमेत रहेको छ। धितोमा राखिएको जग्गाको पुनर्मूल्याङ्कन गर्दा मूल्य घटेको भन्ने आरोप म पुनरावेदकसमेत सञ्चालक समितिका सदस्यहरूलाई लाग्न सक्ने होइन। सूचीकृत मूल्याङ्कन लगायत व्यवस्थापन सबै तहबाट जाँची बुझी प्रस्तुत गरिएको विवरणको आधारमा कर्जा प्रवाह गरिएको हो। कुनै गलत काम भएको होइन। ऋणीहरू हिमालयन ब्रदर्स हाउजिड एण्ड डेभलपर्स प्रा.लि. र अतिथि पार्टी भेन्यूको कर्जा असुलीको निमित्त ऋण असुली न्यायाधीकरणमा २०७० साल असोजमा नै मुद्दा दायर भई विचाराधीन रहेको छ। यसस्थितिमा कर्जा असुलीको निमित्त एन.आई.डि.सी. क्यापिटल मार्केटबाट निरन्तर प्रयास भईरहेको तथ्य प्रमाणित भईरहेकोले अपलेखन गरेको भन्ने कसूर आरोपित गरी म पुनरावेदकलाई सजाय गर्ने गरेको बैंकको निर्णय कानून प्रतिकूल रहेको छ। यीनै ऋणीहरू हिमालय ब्रदर्स हाउजिड एण्ड डेभलपर्स प्रा.लि. र अतिथि पार्टी भेन्यूलाई प्रवाह गरिएको कर्जामा कैफियतजन्य कार्यहरू भएको भन्ने आधारमा नै बैकिङ्ग कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गत म पुनरावेदक समेत उपर मिति २०७०।०९।२९ मा यसै अदालतमा मुद्दाहरू दायर भएका छन्। यसस्थिति उपर्युक्त मुद्दा दायर भइसकेपछि सोही कसुरलाई आरोपित गर्दै प्रत्यर्थी बैंकको सञ्चालक समितिबाट मिति २०७०।११।१४ मा म पुनरावेदकलाई पाँच लाख जरिवाना सजाय गर्ने गरेको निर्णय Principle of Double Jeopardy को सर्वथा बर्खिलाप समेत रहेको छ। तसर्थ, म

पुनरावेदकलाई आधारहीन कसुर आरोपित गरी सजाय गर्न भनी मिति २०७०।११।१४ मा प्रत्यर्थी बैंकको सञ्चालक समितिबाट भएको निर्णयद्वारा प्रेषित मिति २०७०।१२।१० को पत्र त्रुटिपूर्ण एवं बदर भागी भएकाले बदर गरी पाँउ भन्ने समेत व्यहोराको पाण्डुकुमार प्रसाईको मिति २०७१।३।२२ को पुनरावेदन।

१७. म पुनरावेदक कर्जा प्रमुख, सचिव पदमा मात्र मनोनित भएको हैसियतले मात्र ऋण लगानी/ असुली समितिको बैठकमा उपस्थित रही सो समितिको बैठकको छलफल निर्णय टिपोट गर्ने, लेखे कार्यमा सम्म मेरो सो समितिमा सहभागिता रहेको थियो। सो समितिको सचिव भै म पुनरावेदकले कर्जा स्वीकृत गर्ने, अपलेखन गर्ने आदि कुनै कार्यमा आफ्नो मत वा अधिकार प्रयोग गर्न नसक्ने भई सिर्फ बैठकमा सो समितिको कामकारवाहीको अभिलेखसम्म राख्न पर्ने गरी मेरो कर्तव्य र अधिकार भएको व्यहोरा मलाई सञ्चालक समितिबाट मौखिक आदेश भई तदनुसारको जिम्मेवारीमा मेरो भूमिका सिमित रहेकोमा कर्जा स्वीकृत र अपलेखनको निर्णयमा मेरो भूमिका सिमित रहेकोमा कर्जा स्वीकृति र अपलेखनको निर्णयमा मेरो भूमिका रहेको मानी मलाई सजाय गरी बिगो दामासाहीले असुली गर्ने निर्णय गर्नु सरासर गैरकानूनी हो। अतिथि पार्टी भेन्चू प्रा.लि.को धितो सुरक्षणमा रहेको जग्गा दा.खा. दर्ता गर्दा घटी हुन गएको भन्ने सम्बन्धमा कम्पनीको नाममा सकार भएको जग्गा मालपोत कार्यालय, चावहिल, काठमाण्डौबाट हाल साविकको निर्णय अनुसार साविक भन्दा घटी भएको भन्ने आधारमा सो निर्णयमा सहभागी नरहेको म पुनरावेदकलाई सजाय गर्न मिल्दैन। परियोजना संचालन हुन नसक्नुमा विभिन्न वाह्य कारणसमेत हुने र एकल ग्राहक कर्जा सम्बन्धमा आफूलाई जानकारी नभएको तथा अपलेखन कर्जाहरूका सम्बन्धमा कम्पनीबाट ऋण असुली न्यायाधीकरणमा उजुरी परी हाल विचाराधिन अवस्थामा रहेको छ। मैले कम्पनीमा कामकाज गर्दा कहिले पनि दुराशय वा कम्पनीको अहित चिताई कर्जा सम्बन्धी कारवाहीमा संलग्न रहेको पनि छैन। मैले कुनै आर्थिक स्वार्थ वा अनियमित लाभ प्राप्त गरेको छैन। नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०७(१) तथा बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ८७ ले असल नियतले गरेको काम कारवाहीमा दोषी करार हुनु नपर्ने गरी बचाउ गरेको छ। तसर्थ, बिना आधार प्रमाण गैर कानुनी निर्णय गरी मलाई सजाय गरी ऋणीले लिएको ऋणको साँवा व्याज म समेतबाट दामासाहीले असुल उपरको निर्णय बदर गरी सुफत न्याय पाँउ भन्नेसमेत व्यहोराको पुनरावेदक मीना श्रेष्ठ डंगोलको मिति २०७१।४।१ को पुनरावेदन।

१८. विवादित कर्जा संस्थाको आन्तरिक नियम, विनियम, निर्देशिका प्रचलित कानून र ने.रा.बैंक निर्देशन अन्तर्गत रही लगानी भएको, असूलीका क्रममा पनि ती व्यवस्थाको परिपालन गरी असूली प्रक्रिया अवलम्बन गरिएको, संस्थाको सर्वोपरी हित चिताई बाँकी लेना उपर गर्न सम्बन्धित कार्यालयहरूमा थप धितो रोक्काको लागि पत्राचार भएको, आवश्यक प्रक्रिया अवलम्बन गरी कित्तावी अपलेखन भएको, कित्तावी अपलेखन गरिएका कर्जाहरूको सिमा रकम

अनुसार बाँकी लेनाको हकमा सम्बन्धित अदालतमा मुद्दामा जाने प्रक्रियामा रहेको, अख्तियार प्राप्त पदाधिकारी, समिति र उपसमितिको निर्णयानुसार ती कार्यहरू भएको हुँदा संस्थाको लेना रकम वेमाख गराउने उद्देश्य नरहेको प्रष्ट छ। उल्लेखित प्रक्रिया अवलम्बन गरेको सम्बन्धमा सम्बन्धित प्रक्रियागत कागजात विवरण पत्राचार निर्णयहरू संस्थामा रहेको, संस्थाको निरीक्षण राष्ट्र बैंकबाट हुँदाका अवस्थामा निरीक्षकहरूलाई देखाईएको अवस्था रहेको, पछिल्लो पटक निरीक्षण हुँदा म सेवामा नरहेको हुँदा ती कागजात विवरण मैले देखाउन नपाएको भएपनि संस्थाबाटै झिकाई हेरी बुझी निर्णय गर्नुपर्नेमा सो नगरी सेवा निवृत्त पूर्व पदाधिकारीले बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ८७ बमोजिम असल नियतले संस्थाको हित चिताई गरेको कार्यलाई अन्यथा अर्थ गरी जरिवाना गर्ने गरी भएको विपक्षी बैंकको मिति २०७०/११/१४ को निर्णय माथि उल्लेखित अवस्था र आधारहरूसमेतबाट त्रुटीपूर्ण भई बदर भागी भएकोले उल्टी गरी जरिवाना गर्न नपर्ने फैसला गरी न्याय इन्साफ पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको खुमबहादुर हिरासिंह राणाको मिति २०७१/५/४ गतेको पुनरावेदन पत्र।

१९. यसमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मिति २०७०।५।१६ मा पुनरावेदकलाई सोधिएको स्पष्टीकरण मै जरिवाना हुने र दामासाहीले ऋण असुल गरिने भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएबाट उक्त स्पष्टीकरण प्रथम दृष्टि मै प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत देखिएको परिप्रेक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंक सञ्चालक समितिको बैठक नं. ५०/२०७० मिति २०७०।११।१४ को निर्णय फरक पर्न सक्ने हुँदा छलफलको लागि अ.ब.२०२ नं. र पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थीहरू झिकाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।०२।२६ को आदेश।
२०. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मिति २०७०/५/१६ मा पुनरावेदकलाई सोधिएको स्पष्टीकरण मै जरिवाना हुने र दामासाहीले ऋण असुल गरिने भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएबाट उक्त स्पष्टीकरण प्रथम दृष्टिमै प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत देखिएको परिप्रेक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंक सञ्चालक समितिको बैठक नं. ५०।२०७० मिति २०७०/११/१४ को निर्णय फरक पर्न सक्ने हुँदा छलफलको लागि अ.व. २०२ नं. र पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थीहरू झिकाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने व्यहोराको यस अदालतको मिति २०७२/२/२६ को आदेश।
२१. यसमा यसै विषयसँग सम्बन्धित पुनरावेदक खुमबहादुर हिरासिंह राणा र प्रत्यर्थी नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालयसमेत भएको मुद्दा नं. ०७१-DB-०२१० को निर्णय बदर मुद्दा यसै अदालतमा विचाराधीन रहेकोले सोसमेत प्रस्तुत मुद्दाहरूसँग लगाउ गरी साथै राखी हेरी पाउँ भनी पुनरावेदकहरूका कानून व्यवसायीहरूले इजलास समक्ष अनुरोध गर्नु भएकोले सो मुद्दासमेत साथै राखी नियमानुसार पेश गर्नुहोला भन्ने यस अदालतको मिति २०७२/६/६ को आदेश।

२२. यसमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मिति २०७०।५।१६ मा पुनरावेदकलाई सोधिएको स्पष्टीकरण मै जरिवाना हुने र दामासाहीले ऋण असुल गरिने भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएबाट उक्त स्पष्टीकरण प्रथम दृष्टि मै प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत देखिएको परिप्रेक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंक सञ्चालक समितिको बैठक नं. ५०/२०७० मिति २०७०।११।१४ को निर्णय फरक पर्न सक्ने हुँदा छलफलको लागि अ.ब.२०२ नं. र पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थीहरू झिकाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने शिवजी राय यादव,शेखर भट्टराई , रविन्द्रराज पन्त,पाण्डु कुमार प्रसाई र मीना श्रेष्ठ डंगोलको हकमा यस अदालतको मिति २०७२।०९।२६ को आदेश।
२३. यिनै वादी र प्रतिवादीहरू समेत संलग्न यसै अदालतमा विचाराधीन रहेको बैंकिङ कसूर मुद्दाहरूको पेशी २०७२/१०/२५ गतेलाई तोकिएको र सोही मुद्दासँग साथै राखी हेरि पाउन बहसको क्रममा दुवै पक्षका कानून व्यवसायीहरूले अनुरोध गर्नुभएको हुँदा उक्त बैंकिङ कसूर मुद्दासँग प्रस्तुत मुद्दा र लगाउका मुद्दाहरू समेत मिति २०७२/१०/२५ को पेशीमा चढाई साथै राखी नियमानुसार गरी पेश गर्नुहोला भन्ने यस अदालतको मिति २०७२/१०/२९ को आदेश।

ठहर -खण्ड

२४. नियम बमोजिम दैनिक पेसी सूचीमा चढी यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदन एवम् प्राप्त शुरु मिसिल सम्लग्न कागज प्रमाणहरू अध्ययन गरियो।
२५. पुनरावेदक खुमबहादुर हिरासिंह राणा क्षेत्रीको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् अधिवक्ता श्री इन्द्रशेखर खड्काले कर्जा लगानी गर्दा बैंकिङ स्रोत साधनको दुरुपयोग भएको भन्ने कहीं कतैबाट देखिएको छैन। प्राप्त लगानीका मिसिलहरूबाट लगानीका अवस्थामा प्रक्रियागत गल्तीसमेत रहेको देखिएको छैन। Prudential Banking norms को पालना नगरिएको भनी नेपाल राष्ट्र बैंकले समेत कारवाही गरीसकेकोमा Prudential Banking norms नै विवादित विषय रहेको र नयाँ व्यवस्थापनले निहित स्वार्थबस जाहेरी दिएको र सो जाहेरीलाई आधार मानी अभियोग दायर भएको अवस्था छ। नेपाल राष्ट्र बैंकबाट भएको निरीक्षणमा उचित प्रतिनिधित्व नभएका कारणसमेत गोश्वारामा सजायसमेत भएको र प्रवाह गरेको कर्जा लिँदा राखेको धितोबाट कर्जा चुक्ता भै रकम नै बढी हुने अवस्था रहेको छ। कर्जा अपलेखन गरेको भन्ने दावीमा किताबी अपलेखनलाई कर्जा मिनाहाको अर्थ लगाउनसमेत मिल्दैन। कारवाहीका लागि गठन भएको छानवीन समिति नै कानूनसम्मत छैन। बैंकिङ क्षेत्र व्यापारिक क्षेत्रको रूपमा नै रहने र सो क्षेत्रमा समेत प्रशस्त जोखिम रहेको क्षेत्र हो। त्यसमा पनि संस्थाको बाँकी ऋण असूलीको लागि ऋण असूली न्यायाधीकरणमा मुद्दा दायरसमेत भैरहेको अवस्था छ। बैंकको ऋण उठन कठिन परेको कारण सोही आधारमा प्रतिशोधका आधारमा आतंकित बाटोको रूपमा जाहेरी दिई सोही जाहेरीका आधारमा दायर भएको अभियोग कानूनसम्मत ढंगबाट ल्याइएको छैन। मेरो

पक्ष बैकिङ्ग क्षेत्रमा सुपरिचित नाम हुनुका साथै संस्थाले समेत कदर पत्रका साथ अवकाश पत्र दिई विदा गरेको व्यक्ति हुन। हाल आएर मुद्दामा फसाउने गरेको कति पनि मिलेको छैन। तसर्थ, मेरो पक्षका हकमा नेपाल राष्ट्र बैंकले सेवा निवृत्त पूर्व पदाधिकारीले बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ८७ बमोजिम असल नियतले संस्थाको हित चिताई गरेको कार्यलाई अन्यथा अर्थ गरी जरीवाना गर्ने गरी भएको विपक्षी बैंकको मिति २०७०/११/१४ को निर्णय त्रुटीपूर्ण भई बदर भागी भएकोले उल्टी गरी जरिवानासमेत गर्न नपर्ने फैसला हुनु पर्दछ समेत भनी बहस गर्नुभयो।

२६. पुनरावेदक मिना श्रेष्ठ डंगोलको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री सीताराम तिवारीले मेरो पक्ष तत्कालीन अवस्थामा कर्जा विभागको प्रमुख र कर्जा लगानी समितिको सचिवको हैसियतमा रहेको अवस्थामा हो। कर्जा लगानी गर्दा प्राप्त धितोको सूचीकृत मूल्याङ्कनकर्ताबाट मूल्यांकन भएपश्चात् सोही प्रतिवेदनसमेतलाई आधारमानी धितोको स्थलगत निरीक्षण गरी गराई परियोजनाको विश्लेषण पश्चात् हुने हो। धितोको तत्कालीन र पछिको मूल्याङ्कनमा फरकपूर्ण स्वाभाविक हो र परियोजना सफल हुन नसकेको पनि हो। कर्जा असुल हुन नसक्नुमा धितोको अधिक मूल्याङ्कन रहेको निष्कर्षका आएपश्चात् मूल्याङ्कनकर्तालाई कालो सूचीमा राख्न समेत पठाइएको थियो। प्राप्त लगानीका मिसिलहरूबाट लगानीका अवस्थामा प्रक्रियागत गल्ती रहेको देखिएको छैन। मेरा पक्षले कर्जा विभागको प्रमुखको हैसियतमा कर्जा स्वीकृतिका लागि फाईल पेशसम्म गरेको हो। निर्णय प्रक्रियामा मेरो पक्षको कुनै भूमिका नहुने हुँदा मेरो पक्षको कुनै गल्तीसमेत छैन। Prudential Banking norms को पालना नगरिएको भनी नेपाल राष्ट्र बैंकले समेत कारवाही गरीसकेकोमा नयाँ व्यवस्थापनले निहित स्वार्थबस जाहेरी दिएको र सो जाहेरीलाई आधार मानी अभियोग दायर भएको अवस्था छ। नेपाल राष्ट्र बैंकबाट गोश्वारा बोली राखी सजाय भएको र प्रवाह गरेको कर्जा लिंदा राखेको धितोबाट कर्जा चुक्ता भै रकम नै बढी हुने अवस्था रहेको छ। कर्जा अपलेखन गरेको भन्ने दावीमा कितावी अपलेखनलाई कर्जा मिनाहाको अर्थ लगाउनसमेत मिल्दैन। छानवीन समिति नै कानून सम्मत छैन। बैकिङ्ग क्षेत्र व्यापारिक क्षेत्रको रूपमा नै रहने र सो क्षेत्रमा जोखिम रहेको एक क्षेत्रपनि हो। त्यसमा पनि संस्थाको बाँकी ऋण असुलीको लागि ऋण असुली न्यायाधीकरणमा मुद्दा दायर समेत भैरहेकोमा केहीको हकमा फैसला समेत भैसकेको अवस्था छ। बैंकको ऋण उठन कठिन परेको कारण सोही आधारमा प्रतिशोधका आधारमा आतङ्कित बाटोको रूपमा जाहेरी दिई सोही जाहेरीका आधारमा दायर भएको अभियोग कानून सम्मत ढंगबाट ल्याइएको छैन। प्रस्तुत विवाद बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ५७ को प्रक्रियामा जानुपर्ने हो र बिगो चुक्ता भएकोमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट सफाई दिने गरी फैसला भएको कुरालाई समेत मनन भई प्रस्तुत मुद्दामा फैसला गरिनुपर्दछ समेत भनी बहस गर्नुभयो।

२७. पुनरावेदक शिवजी राय यादवको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री दिनेशकुमार कार्की, श्री श्यामराज ढुङ्गेल, श्री मेघराज पोखरेल र श्री शरदप्रसाद कोइरालाले जाहेरी दर्खास्तमा नै सञ्चालकलाई गुमराहमा पारेको भन्ने उल्लेख भएको छ। अभियोगमा नै मिलेमतो स्थापित भै पुष्टि हुँदैन। कर्जा प्रवाहमा राखिएको धितोको मूल्याङ्कन र परियोजना विश्लेषण गर्ने काम व्यवस्थापन हो। कर्जा लगानी विनियमावलीको विनियम १० कर्जा स्वीकृति गर्दा धितो समेतको निरीक्षणको दायित्व पनि व्यवस्थापनको हो। हिमालय ब्रदर्श हाउजिङ्ग र अतिथि पार्टी भेन्युको ऋण असुली सम्बन्धमा ऋण असुली न्यायाधीकरणमा मुद्दा दायर भएको अवस्था छ। सबै मुद्दामा फौजदारी अभियोग मात्र अचुक औषधि वा सर्वौषधि (PANICA) हुन सक्दैन। त्यसमा पनि देवानी मुद्दा भएसम्म फौजदारी मुद्दा लाग्दैन। सञ्चालकले व्यवस्थापनको दिन दैनिकी काममा हस्तक्षेप गर्न नमिल्ने हुँदा ऋणीको सम्पूर्ण सूचना व्यवस्थापनमा भरपर्नु पर्ने हुन्छ। कसुर हुन आवश्यक तत्वहरूको अभावमा केवल निर्णय प्रक्रियामा सम्लग्न रहेका आधारमा मात्र दोषी मान्न नमिल्ने हुँदा नेपाल राष्ट्र बैकले गरेको सजाय समेत त्रुटिपूर्ण हुँदा उक्त मुद्दामा समेतमा सफाई पाउनु पर्दछ समेत भनी बहस गर्नुभयो।

२८. पुनरावेदक पाण्डुकुमार प्रसाईको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री हरिहर दाहाल तथा विद्वान् अधिवक्ता श्री इन्द्रबहादुर अधिकारीले कर्जा प्रवाहमा राखिएको धितोको मूल्याङ्कन र परियोजना विश्लेषण गर्ने दायित्व व्यवस्थापन हो। कर्जा लगानी विनियमावलीको विनियम १० कर्जा स्वीकृति गर्दा धितो समेतको निरीक्षणको दायित्व व्यवस्थापनको हो। हिमालय ब्रदर्श हाउजिङ्ग र अतिथि पार्टी भेन्युको ऋण असुली सम्बन्धमा ऋण असुली न्यायाधीकरणमा मुद्दा दायर भएको अवस्था छ। नेपाल राष्ट्र बैकबाट सोही कर्जा प्रवाह तथा अशुली हुन नसकेकोमा जरिवाना गरी बिगोसमेत असुल हुने निर्णय भएपश्चात् प्रस्तुत मुद्दा दायर भएको कारण दोहोरो खतराको सिद्धान्त विपरीत छ। ऋण प्रवाहको बखत ऋणीको सम्पूर्ण सूचना व्यवस्थापनमा भर पर्नुपर्ने र ऋणी र उसको योजना ठीक छ भने पश्चात् कर्जा प्रवाह तथा सिफारिस हुने हुन्छ। बैकिङ्ग कसुर हुन आवश्यक पर्ने तत्वहरूको अभावमा केवल निर्णय प्रक्रियामा सम्लग्न रहेका आधारमा मात्र दोषी मान्न मिल्दैन। ऋणीहरू हिमालय ब्रदर्श हाउजिङ्ग एण्ड डेभलपर्स प्रा.लि. र अतिथि पार्टी भेन्युलाई प्रवाह गरिएको कर्जामा कैफियतजन्य कार्यहरू भएको भन्ने आधारमा नै बैकिङ्ग कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ अन्तर्गत पुनरावेदक उपर मिति २०७०।०९।२९ मा यसै अदालतमा मुद्दाहरू दायर भएका छन्। उपर्युक्त मुद्दा दायर भइसकेपछि सोही कसुरलाई आरोपित गर्दै प्रत्यर्थी बैकको सञ्चालक समितिबाट मिति २०७०।११।१४ मा पुनरावेदकलाई पाँच लाख जरिवाना सजाय गर्ने गरेको निर्णय Principle of Double Jeopardy को सर्वथा बर्खिलापसमेत रहेको छ। तसर्थ, पुनरावेदकलाई आधारहीन रूपमा आरोपित गरी सजाय गर्न भनी मिति २०७०।११।१४ मा प्रत्यर्थी बैकको सञ्चालक समितिबाट भएको निर्णयद्वारा प्रेषित मिति २०७०।१२।१० को पत्र त्रुटिपूर्ण एवं बदर भागी भएकाले बदर भई सफाई पाउनु पर्दछसमेत भनी बहस गर्नुभयो।

२९. पुनरावेदक शेखर भट्टराईको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री दिनेशकुमार कार्की, श्री मेघराज पोखरेल, श्री शरदप्रसाद कोइरालाले जाहेरी दर्खास्तमा नै सञ्चालकलाई गुमराहमा पारेको भन्ने उल्लेख भएको छ। अभियोगमा नै मिलेमतो स्थापित भै पुष्टि हुँदैन। कर्जा प्रवाहमा राखिएको धितोको मूल्याङ्कन र परियोजना विश्लेषण गर्ने काम व्यवस्थापन हो। कर्जा लगानी विनियमावलीको विनियम १० कर्जा स्वीकृति गर्दा धितो समेतको निरीक्षणको दायित्व व्यवस्थापनको हो। हिमालय ब्रदर्स हाउजिङ्ग र अतिथि पार्टी भेन्युको ऋण असुली सम्बन्धमा ऋण असुली न्यायाधीकरणमा मुद्दा दायर भएको अवस्था छ। सबै मुद्दामा फौजदारी मुद्दा अचुक औषधि हुन सक्दैन। असल नियतले गरेको कामबाट सजायको भागीदार बन्न नमिल्ने भनी बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ ले स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। त्यसमा पनि देवानी मुद्दा भएसम्म फौजदारी मुद्दा लाग्दैन। सञ्चालकले व्यवस्थापनको दिन दैनिकी काममा हस्तक्षेप गर्न नमिल्ने हुँदा ऋणीको सम्पूर्ण सूचना व्यवस्थापनमा भरपर्नु पर्ने हुन्छ। कसुर हुन आवश्यक तत्वहरूको अभावमा केवल निर्णय प्रक्रियामा सम्लग्न रहेका आधारमा मात्र दोषी मान्न नमिल्ने हुँदा निजले सफाई पाउनु पर्दछ समेत भनी बहस गर्नुभयो।
३०. पुनरावेदक रविन्द्रराज पन्तको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् अधिवक्ता श्री दिनेशकुमार कार्की, श्री मेघराज पोखरेल, श्री शरदप्रसाद कोइरालाले जाहेरी दर्खास्तमा नै सञ्चालकलाई गुमराहमा पारेको भन्ने उल्लेख भएको छ। अभियोगमा नै मिलेमतो स्थापित भै पुष्टि हुँदैन। कर्जा प्रवाहमा राखिएको धितोको मूल्याङ्कन र परियोजना विश्लेषण गर्ने काम व्यवस्थापन हो। कर्जा लगानी विनियमावलीको विनियम १० कर्जा स्वीकृति गर्दा धितो समेतको निरीक्षणको दायित्व व्यवस्थापनको हो। हिमालय ब्रदर्स हाउजिङ्ग र अतिथि पार्टी भेन्युको ऋण असुली सम्बन्धमा ऋण असुली न्यायाधीकरणमा मुद्दा दायर भएको अवस्था छ। सबै मुद्दामा फौजदारी मुद्दा अचुक औषधि हुन सक्दैन। असल नियतले गरेको कामबाट सजायको भागीदार बन्न नमिल्ने भनी बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ ले स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। त्यसमा पनि देवानी मुद्दा भएसम्म फौजदारी मुद्दा लाग्दैन। सञ्चालकले व्यवस्थापनको दिन दैनिकी काममा हस्तक्षेप गर्न नमिल्ने हुँदा ऋणीको सम्पूर्ण सूचना व्यवस्थापनमा भरपर्नु पर्ने हुन्छ। कसुर हुन आवश्यक तत्वहरूको अभावमा केवल निर्णय प्रक्रियामा सम्लग्न रहेका आधारमा मात्र दोषी मान्न नमिल्ने हुँदा निजले सफाई पाउनु पर्दछ समेत भनी बहस गर्नुभयो।
३१. पुनरावेदक वर्षाराम भण्डारीको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री वसन्तराम भण्डारी तथा विद्वान् अधिवक्ता श्री हिरा रेग्मीले जाहेरी दर्खास्तमा नै सञ्चालकलाई गुमराहमा पारेको भन्ने उल्लेख भएको छ। अभियोगमा नै मिलेमतो स्थापित भै पुष्टि हुँदैन। कर्जा प्रवाहमा राखिएको धितोको मूल्याङ्कन र परियोजना विश्लेषण गर्ने काम व्यवस्थापन हो। कर्जा लगानी विनियमावलीको विनियम १० कर्जा स्वीकृति गर्दा धितो समेतको निरीक्षणको दायित्व व्यवस्थापनको हो। हिमालय ब्रदर्स हाउजिङ्ग र अतिथि पार्टी भेन्युको ऋण असुली सम्बन्धमा

ऋण असुली न्यायाधीकरणमा मुद्दा दायर भएको अवस्था छ। सबै मुद्दामा फौजदारी मुद्दा अचुक औषधि हुन सक्दैन। असल नियतले गरेको कामबाट सजायको भागीदार बन्न नमिल्ने भनी बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ ले स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। त्यसमा पनि देवानी मुद्दा भएसम्म फौजदारी मुद्दा लाग्दैन। सञ्चालकले व्यवस्थापनको दिन दैनिकी काममा हस्तक्षेप गर्न नमिल्ने हुँदा ऋणीको सम्पूर्ण सूचना व्यवस्थापनमा भरपर्नु पर्ने हुन्छ। कसुर हुन आवश्यक तत्त्वहरूको अभावमा केवल निर्णय प्रक्रियामा सम्लग्न रहेका आधारमा मात्र दोषी मात्र नमिल्ने हुँदा निजले सफाई पाउनु पर्दछसमेत भनी बहस गर्नुभयो।

३२. पुनरावेदक कुईसाङ्ग दोर्जे लामाको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री वसन्तराम भण्डारी तथा विद्वान् अधिवक्ता श्री हिरा रेग्मीले जाहेरी दर्खास्तमा नै सञ्चालकलाई गुमराहमा पारेको भन्ने उल्लेख भएको छ। अभियोगमा नै मिलेमतो स्थापित भै पुष्टि हुँदैन। कर्जा प्रवाहमा राखिएको धितोको मूल्याङ्कन र परियोजना विश्लेषण गर्ने काम व्यवस्थापन हो। कर्जा लगानी विनियमावलीको विनियम १० कर्जा स्वीकृति गर्दा धितोसमेतको निरीक्षणको दायित्व व्यवस्थापनको हो। हिमालय ब्रदर्श हाउजिङ्ग र अतिथि पार्टी भेन्युको ऋण असुली सम्बन्धमा ऋण असुली न्यायाधीकरणमा मुद्दा दायर भएको अवस्था छ। सबै मुद्दामा फौजदारी मुद्दा अचुक औषधि हुन सक्दैन। असल नियतले गरेको कामबाट सजायको भागीदार बन्न नमिल्ने भनी बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ ले स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। त्यसमा पनि देवानी मुद्दा भएसम्म फौजदारी मुद्दा लाग्दैन। सञ्चालकले व्यवस्थापनको दिन दैनिकी काममा हस्तक्षेप गर्न नमिल्ने हुँदा ऋणीको सम्पूर्ण सूचना व्यवस्थापनमा भरपर्नु पर्ने हुन्छ। कसुर हुन आवश्यक तत्त्वहरूको अभावमा केवल निर्णय प्रक्रियामा सम्लग्न रहेका आधारमा मात्र दोषी मात्र नमिल्ने हुँदा निजले सफाई पाउनु पर्दछसमेत भनी बहस गर्नुभयो।

३३. यसैगरी नेपाल राष्ट्र बैङ्कका तर्फबाट उपस्थित हुनुभएका विद्वान् अधिवक्ताद्वय श्री डिल्लीराम न्यौपाने र श्री हेमराज अधिकारीले सञ्चालकहरूले कानूनले तोकेको अन्तिम जवाफदेहिताबाट उन्मुक्ति पाउन सक्दैनन्। एन आइ डि सी क्यापिटल मार्केटस जस्तो विश्वासनीय वित्तीय संस्थामा तत्काल सञ्चालक पदमा रहने बिपक्षीहरू र कार्यकारी प्रमुख पदमा काम गर्ने खुमबहादुर हिरासिंह राणा तथा कर्जा प्रमुख पदमा काम गर्ने मिना श्रेष्ठ डंगोलले जानाजान संस्थालाई हानी हुने र वित्तीय अनुशासन उल्लङ्घन हुने गरी काम गरेकोले निजहरूलाई अनुगमनकारी निकायका हैसियतमा नेपाल राष्ट्र बैङ्कले कारवाही तथा सजाय गरेको हो। सजाय गर्दा स्पष्टीकरण माग गरिएको छ। प्राप्त स्पष्टीकरणको मूल्याङ्कन गरिएको छ। व्यवस्थापन तहबाट टिप्पणीको माध्यमबाट सञ्चालक समितिमा पेश भएपनि आधार र कारण खुलाई सञ्चालक समितिबाटै निर्णय भएको छ। विभागीय कार्बाही र कसूरमा सजाय हुने बिषयहरू फरक फरक ऐनले अख्तियारी दिएको र फरक फरक अधिकारीद्वारा प्रयोग गरिएको अधिकार तथा सजाय हो। बैङ्किङ कसूर ठहर हुनु र ऋण असुली न्यायाधीकरणमा मुद्दा चल्नुले प्रशासकीय अनुगमनकारी अधिकारको प्रयोग गरी सजाय गर्नुलाई दोहोरो खतराको सिद्धान्तको

उल्लंघन भएको नमानिने हुँदा पुनरावेदकहरूलाई जनही रु. ५ लाख जरिवाना हुने गरी भएको उक्त निर्णय कानून सम्मत र विधि एवम् प्रक्रिया सम्मत रहेकोले सोही निर्णय सदर हुनु पर्दछ भन्नेसमेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

३४. विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ताहरू एवम् विद्वान् अधिवक्ताहरूको उपरोक्तानुसारको बहस जिकिर सुनी हेर्दा, पुनरावेदकहरूलाई जनही रु. ५ लाख जरिवाना हुने र ऋणीहरूबाट कर्जा असुल हुन नसके पुनरावेदकहरूबाट दामासाहीले असुल गर्नेसमेत गरी भएको नेपाल राष्ट्र बैंक सञ्चालक समितिको निर्णय मिले, नमिलेको के रहेछ ? पुनरावेदकहरूको पुनरावेदन जिकिर अनुसार उक्त निर्णय बदर हुनुपर्ने हो, होइन ? भन्ने सम्बन्धमा निर्णय गर्दा मुख्यतः निम्न अनुसारको सवालमा केन्द्रित रहनु पर्ने देखियो।

क) पुनरावेदकहरूलाई के कुन सन्दर्भमा उठेको कार्बाहीको रोहमा सजाय भए गरिएको हो ?

ख) उक्त कार्बाहीलाई पुनरावेदकहरूले जिकिर लिएजस्तै दोहोरो खतराको सिद्धान्त प्रतिकूल मान्न मिल्छ वा मिल्दैन ?

ग) पुनरावेदकहरूलाई सजाय गर्दा अपनाइएको प्रक्रिया कानूनसम्मत देखिन्छ, देखिदैन ? पुनरावेदकहरूको जिकिर अनुसार सो निर्णय बदर हुनुपर्ने हो, होइन ?

३५. प्रथम सवालतर्फ हेर्दा: एन आई डि सि क्यापिटल मार्केटसबाट रजनी के.सी . (जग्गा खरिद कर्जा), रमी गौतम (घर जग्गा खरिद कर्जा), हिमालयन ब्रदर्स हाउजिड (घर निर्माण तथा फिनिसिड कर्जा), अतिथि भेन्यू पार्टी (आवधिक र ब्यापारिक कर्जा), गायत्री धिताल (ब्यक्तिगत ब्यापारिक कर्जा), राजेशकुमार मानन्धर (ब्यक्तिगत ब्यापारिक कर्जा), रविन शर्मा (ब्यक्तिगत ब्यापारिक कर्जा), रामजमुना इन्टरप्राइजेज (ब्यापारिक कर्जा), रिमकुमारी श्रेष्ठ (जग्गा खरिद कर्जा), होमनारायण श्रेष्ठ (ब्यक्तिगत व्यवसाय कर्जा), हरिबाबु जोशी र अम्बिका जोशी समेतलाई (ब्यक्तिगत व्यवसाय कर्जा), कर्जा प्रवाह गर्दा अनियमितता भएको भएको भन्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकले निर्देशन दिए अनुसार सञ्चालक समितिले छानविन समिति गठन गरी सो छानविन समितिले पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार एन.आइ.डि.सि. क्यापिटल मार्केटसले जाहेरी दरखास्त दिएको र माथि उल्लिखित ऋणीहरूसहित तत्काल सञ्चालकमा रहेका प्रतिवादीहरू र तत्काल कार्यकारी प्रमुख तथा कर्जा प्रमुख समेत उपर कार्बाही चली निजहरूले आ-आफ्नो पदीय जिम्मेवारी ऐन एवम् नेपाल राष्ट्र बैंक मार्फत् जारी भएका इ प्रा निर्देशनहरूको मर्म र भावना अनुकूल नभएको भन्ने आधारमा निजहरू उपर कार्बाही चली नेपाल राष्ट्र बैंकको सञ्चालक समितिको बैठक संख्या ५०।२०७० मिति २०७०।११।१४ को निर्णय अनुसार पुनरावेदकहरू र पुनरावेदन नगर्ने नारायणसुन्दर श्रेष्ठसमेतलाई जनही रु. पाँच लाख जरिवाना भएको भन्ने देखिन्छ।

३६. जस्मा निजहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी भएको एकीकृत निर्देशिकाको निर्देशन नं. ६ (संस्थागत सुशासन) सम्बन्धी व्यवस्था बमोजिमको दायित्व र जवाफदेहिता निर्वाह गर्न नसकेको

र निर्देशन नं. ५ को बुँदा नं. ४ विपरित हुने गरी कैफियतजन्य कर्जा प्रवाह र अपलेखनको निर्णय गरेको भन्ने आरोपमा नेपाल राष्ट्र बैङ्क ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा २ को खण्ड (ग) एवम् बैङ्क तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को उपदफा ४ को खण्ड (ग) बमोजिम उक्त जरिवाना गरिएको भन्ने सम्बन्धित निर्णयबाट देखिन्छ। उक्त निर्णयमा संस्थालाई हानी नोक्सानी पुगेको साँवा र नियमित ब्याजसहितको रकम सम्बन्धित ऋणीहरूबाट असुल उपर गर्ने गराउने र ऋणीहरूबाट असुल उपर नभएमा निजहरू (अर्थात पुनरावेदक प्रतिवादीहरू) बाट व्यक्तिगत रूपमा दामासाहीले असूल उपर गर्ने गराउने भन्ने समेत निर्णय भएको देखिन्छ।

३७. अब उक्त कार्बाही पुनरावेदकहरूले जिकिर लिएजस्तै दोहोरो खतराको सिद्धान्त प्रतिकूल मात्र मिल्ने वा नमिल्ने ? भन्ने दोस्रो सवालका सम्बन्धमा विचार गर्ने सम्बन्धमा सर्वप्रथम दोहोरो खतराको सिद्धान्तको बारेमा हेर्नुपर्ने हुन आयो।

३८. कुनै फौजदारी कसूरका सम्बन्धमा एक पटक कार्बाही चली सजाय भइसकेपछि पुनः कार्बाही हुनु वा सजाय हुनु हुँदैन भन्ने सैद्धान्तिक मान्यता हो दोहोरो खतराको सिद्धान्त। एउटै फौजदारी अपराधका सम्बन्धमा एक पटक भन्दा बढी अनुसन्धान तहकिकात भै मुद्दा चलन सक्ने अवस्थालाई दोहोरो खतराको सिद्धान्त (Principle of Double Jeopardy) ले सुरक्षा प्रदान गर्दछ। यस सिद्धान्तले सक्षम अदालतबाट एकपटक फौजदारी कारवाही अन्तिम भएपछि पुनः सोही विषयमा सोही व्यक्ति उपर मुद्दा चलाउन र सजाय गर्न राज्यलाई निषेध गर्दछ।

सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट विभिन्न मुद्दाहरूको निर्णयहरूको रोहमा निम्न अनुसारको व्याख्याका साथ नेपालको न्याय प्रणालीमा पनि न्यायको सर्वमान्य सिद्धान्तका रूपमा दोहोरो खतराको सिद्धान्तलाई स्वीकार गरिएको छ।

- एउटै कसूरको अभियोगमा पटक पटक अनुसन्धान तहकिकात गरी मुद्दा चलाउँदै जाने हो भने राज्यको फौजदारी न्याय प्रणाली न्याय अनुकूल नभै आतंकपूर्ण हुन जाने। (रामप्रसाद सिटौला बि नेपाल सरकार / जिउमास्ने बेच्ने / मिति २०६४।८।२६/ प्रकरण नं. ३) /
- दोहोरो खतराको सिद्धान्त मुद्दा कसले चलायो भन्ने विषयवस्तुमा केन्द्रित नभै एउटा व्यक्तिमाथि एउटै कसूरमा एक पटकभन्दा बढी कारवाही चलाउन र सजाय गर्न नपाओस् अर्थात् पटक-पटक जीवनमा खतरा उत्पन्न गर्न नपाउने भन्ने विषयसँग सम्बन्धित रहने विषय हुँदा मुद्दा जसले गरे पनि एक पटक मुद्दा परी सक्षम अदालतबाट विवादको टुङ्गो लागि सकेपछि सो फैसला बदर नगराएसम्म अधिको मुद्दा दुनियाँवादी भै चलेको भन्ने नाताले मात्र सरकारवादी भै पुनः सोही विषयमा मुद्दाको कारवाही (अनुसन्धान तहकीकात) गर्न र मुद्दा चलाउन मिल्छ भन्न र कानूनको अभावमा एक पटक सक्षम अदालतबाट निरोपण भैसकेको विषयमा पुनः कारवाही प्रारम्भ गर्न सरकारी पक्षले विशेष सुविधा पाउँछ भन्न कुनै कानून र सिद्धान्तले मिल्ने नदेखिने (प्रकरण नं. ६)। एकपटक सक्षम अदालतबाट फैसला

भै अन्तिम भएको फैसलाउपर उजूर परी बदर नभएको स्थितिमा निर्णय अन्तिमताको सिद्धान्त (Finality of the Judgment) अनुसार पूर्व फैसला परिवर्तन वा निरर्थक हुने गरी उसै विषयमा अर्को कारवाही चलाई निर्णय गर्न नमिल्ने। (प्रकरण नं. ७) (बालकृष्ण के.सी. वि. जिल्ला प्रहरी कार्यालय, दैलेख। नि न ८४५९ मिति २०६७।३।२१)।

- तल्लो अदालतले थुनछेकलाई लिएको तत्काल प्राप्त प्रमाणका आधार पुनरावेदन अदालत समेतले मनासिव मानेको अवस्थामा सर्वोच्च अदालतले ती आदेशहरू प्रतिकूल बन्दीप्रत्यक्षीकरण जारी गर्दा न्यायिक संयम र मर्यादाको उल्लंघन हुन पुग्ने। (प्रकरण नं.८)। कुनै पनि व्यक्तिलाई अधिकारक्षेत्रात्मक त्रुटि गरी कानूनले अधिकार नै नदिइएको व्यक्ति वा निकायले थुनामा राखेको अवस्था, कानूनद्वारा निर्धारित प्रक्रियाप्रतिकूल थुनामा राखिएको अवस्था र प्राकृतिक न्याय सिद्धान्त प्राङ्गन्याय एवं दोहोरो खतराको सिद्धान्त जस्ता न्यायका आधारभूत मान्यता प्रतिकूल थुनामा राखिएको अवस्थामा अदालतले न्यायिक हिरासतमा रहेको अवस्थामा समेत बन्दीप्रत्यक्षीकरण जारी गर्न सक्ने। तर, तत्काल प्राप्त प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी अधिकारप्राप्त अधिकारीले राखेको न्यायिक हिरासतका हकमा बन्दीप्रत्यक्षीकरण जारी गर्दा मुद्दाको निर्णय हुन बाँकी नै रहेबाट न्यायिक हस्तक्षेप त हुन पुग्दैन भन्ने कुरामा सतकर्ता अपनाउनु पर्ने। (प्रकरण नं.९) र भन्सार ऐन, २०६४ अन्तर्गत कसूर कायम हुने कुनै कार्यलाई अर्को कुनै कानूनले समेत कसूर मानी सो सम्बन्धमा छुट्टै कारवाही चलाउन सकिने व्यवस्था गरेकोमा अर्को कानूनअन्तर्गतको कसूरमा अनुसन्धान गर्न र कारवाही चलाउन नसकिने भन्न नहुने। भन्सार छली चोरीका सामान ल्याएबापत भन्सार ऐन, २०६४ अन्तर्गत राजश्व अनुसन्धान विभागले अनुसन्धान कारवाही गरेको र सोही विषयलाई आधार लिई निवेदक कार्यरत सशस्त्र प्रहरी बलको प्रधान कार्यालयले सशस्त्र प्रहरी ऐन, २०५८ को दफा २७(४) को (क) र (झ) अन्तर्गतको कसूर भनी निजको सेवा शर्त, सुविधालगायत सशस्त्र प्रहरी सेवा सम्बन्धी ऐनअन्तर्गत छुट्टै प्रयोजनको लागि अनुसन्धान गरी अभियोग लगाइएको विषयलाई एकै ऐनअन्तर्गतको कसूर मानी दोहोरो खतराको सिद्धान्तविपरीत अभियोग लगाइएको भन्न नमिल्ने। (प्रकरण नं.६) सशस्त्र प्रहरी विशेष अदालतले विशेष अदालत ऐनअन्तर्गतको कार्यविधि अपनाई सशस्त्र प्रहरी ऐन, २०५८ को दफा २७ अन्तर्गतको कसूरसम्बन्धी मुद्दाको कारवाही र किनारा गर्न सक्ने र सो क्रममा विशेष अदालत ऐन बाहेक जिल्ला अदालतलाई भए सरह अधिकार प्रयोग गर्न र अन्य कार्यविधिको अनुशरण गर्न समेत सक्ने। (प्रकरण नं.८)। (कृष्णबहादुर पन्त वि म प स समेत भ्रष्टाचार। नि. नं. ८७८३ मिति २०६८।११।०३)।
- दोहोरो खतराको सिद्धान्तले मूलतः उही व्यक्तिका विरुद्धमा उही कसूरमा पहिले नै कारवाही भई सजाय पाइसकेको वा सफाई पाइसकेको अवस्थालाई ईंगित गर्दछ। यस आधारमा यो सिद्धान्त पूर्व निर्णयसँग सम्बन्धित देखिन्छ। यो सिद्धान्त आकर्षित हुनका लागि मुख्य रूपमा सक्षम निकायबाट निर्णय भएको हुनुपर्ने, निर्णय अन्तिम भएको हुनुपर्ने र त्यस्तो निर्णय स्वच्छ समेत हुनुपर्ने। (प्रकरण नं.७) अमुक कानूनी सिद्धान्तलाई आड बनाएर आपराधिक क्रिया

गर्ने वा त्यस्तो क्रियामा संलग्न व्यक्तिलाई उन्मुक्ति दिने सोच आफैमा कपटपूर्ण हुने। आफू संलग्न अपराधिक क्रियाको यथार्थबोध नगरी केवल अमुक कानूनी सिद्धान्तको आड लिएर आफ्नो दूषित मनसायअनुसारको क्रिया गर्ने प्रवृत्ति फौजदारी न्याय व्यवस्थाका लागि चुनौतीका रूपमा रहेको हुन्छ। त्यसैले त्यस्तो प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्नु पनि फौजदारी कानूनको उद्देश्य रहने। (प्रकरण नं.८) दुबै मुद्दामा पीडित पक्ष फरक फरक रहेका छन् भने भ्रष्टाचार र ठगी मुद्दामा अपराधको प्रकृति र गम्भीरता, त्यसमा हुने सजाय र बिगो, पीडित पक्षलाई प्रदान गरिने उपचारमा पनि फरक फरक अवस्थाको विद्यमानता रहेको छ। दुबै मुद्दा सरकारवादी भै चल्ने भए पनि भ्रष्टाचार मुद्दामा भ्रष्टाचार निवारणसम्बन्धी कानूनी व्यवस्था आकर्षित हुन्छ भने ठगी मुद्दा, मुलुकी ऐन, ठगीको महलअन्तर्गत पर्ने। दुई छुट्टाछुट्टै कानूनद्वारा परिभाषित अपराधअन्तर्गत पर्ने कसूरका हकमा ती छुट्टा छुट्टै कानूनद्वारा तोकिएबमोजिम मुद्दा परिचालित हुने अवस्था भएमा दोहोरो खतराको सिद्धान्त लागू नहुने। एउटै तथ्यबाट एक भन्दा बढी कसूर हुन सक्दछन्। यसरी समग्र तथ्य र सम्बद्ध कानूनी व्यवस्था र त्यसले प्रदान गर्ने उपचारको व्यवस्था समेतका आधारमा फरक फरक अवस्थालाई प्रतिनिधित्व गरेबाट भ्रष्टाचार मुद्दा र ठगी मुद्दालाई एउटै विषय मात्र नमिल्ने। (प्रकरण नं.१०) / कसैले कानूनद्वारा निषिद्ध अपराधिक कार्य गरेको अवस्थामा त्यस्तो कार्यलाई अलग-अलग कानूनले अलग-अलग अपराध मान्दछ भने त्यसलाई एउटै कसूर मानेर एउटा मात्र कानूनअन्तर्गत कारवाही गर्नुपर्ने भनी सीमित तुल्याउन नमिल्ने। (प्रकरण नं.११) / भ्रष्टाचार मुद्दा र ठगी मुद्दामा उनै व्यक्तिहरू संलग्न रहेको र प्रतिवादी कायम गरिएको भए पनि उनीहरूले फरक फरक हैसियतबाट अपराधिक कार्य गरेको देखिएको अवस्थामा बिगोको हकमा भने ठगीको घटनाबाट पीडित भएका व्यक्तिलाई पुगेको हानी र भ्रष्टाचार मुद्दामा भ्रष्टाचारजन्य क्रिया गरिएको भनिएको अङ्क एउटै भएकाले त्यसलाई दुबै मुद्दामा बिगोको रूपमा कायम गर्न मनासिव नहुने। (प्रकरण नं.१३) / भ्रष्टाचारको कसूरमा बिगो समेतको दावी लिई अभियोग दायर भएको अवस्थामा जरीवानाको सजायसम्म हुने ठहराई बिगोको हकमा ठगी मुद्दाको फैसलाबमोजिम हुने भनी भएको फैसलालाई अन्यथा भन्न नमिल्ने। (प्रकरण नं.१४) / मौकामा र अदालतमा समेत उपस्थित भै एउटा व्यहोराको वयान दिने, सो वयान व्यहोरालाई कानूनी प्रक्रियाबाटै अन्यथा हो भनी पुष्टि नगरी सामान्य निवेदन प्रेषित गरेर आफ्नो पूर्व वयान व्यहोरालाई अन्यथा भनी उल्लेख गर्दैमा त्यस्तो पछिल्लो अभिव्यक्तिले प्रामाणिक महत्व ग्रहण गर्न नसकिने। (प्रकरण नं.२४) (महेश चापागाँइ वि नेपाल सरकार / भ्रष्टाचार / नि न ८८७४ / मिति २०६९।५।४)।

३९. दोहोरो खतराको सिद्धान्तको प्रयोग र मान्यताका सम्बन्धमा बैङ्किङ कसूर र विभागीय कार्बाहीकै सन्दर्भमा बैदेशिक न्यायिक मान्यता र अभ्यास के कसो रहेको छ भन्नेतर्फ हेर्दा: यस्तै बिबाद अर्थात समान तथ्यमा Hudson et Al v. United States को मुद्दामा court of appeals for the 10th circuit ले (No.96-976, Dec 10, 1997) " The double Jeopardy clause is not a bar

to petitioners later criminal prosecution because the OCC administrative proceeding were civil not criminal (P.98/105) भन्ने न्यायिक मान्यता कायम भएको पाईन्छ।

४०. उपरोक्त न्यायिक मान्यताको रोहमा हेर्दा: पुनरावेदकहरू उपर बैङ्किङ कसूरमा मुद्दा चलेपनि सो मुद्दा छुट्टै ऐनले कसूर परिभाषित गरेको विषयमा चलेको हो। यसरी फरक फरक ऐनले कसूर मानी सजायको व्यवस्था गरेकोमा दुबै ऐन आकर्षित हुन्छ। यस्तोमा दोहोरो खतराको सिद्धान्तले कारवाही र सजाय गर्नमा निषेध गर्न सक्दैन। दोहोरो खतराको सिद्धान्तले आकर्षित हुनका लागि विषय वा घटना एउटै भएर मात्र हुँदैन, उही अदालत हुनुपर्छ, उही ऐनद्वारा परिभाषित कसूरमा एक पटक कारवाही चलेको वा एक पटक सजाय पाइसकेको हुनुपर्छ र सो निर्णय अन्तिम भएको पनि हुनुपर्छ।
४१. प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदकहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैङ्कले अनुगमनको सिलसिलामा विशेषतः एन आई डि सि क्यापिटल मार्केटको सञ्चालक समितिको सदस्य वा कार्यकारी प्रमुखका रूपमा जिम्मेवारी बहन गर्दा संस्थागत सुशासन सम्बन्धी व्यवस्थाबमोजिमको दायित्व र जवाफदेहिता निर्वाह नगरेको भन्ने विषयमा नेपाल राष्ट्र बैङ्क ऐन, २०५८ अनुसार गरिएको सजाय भन्ने देखिन्छ। जबकी निजहरू उपर चलेको अर्को मुद्दा बैङ्किङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ अनुसार चलेको मुद्दा हो र सम्बन्धित संस्थालाई भएको नोक्सानीका लागि ऋण असुली न्यायाधीकरणमा चलेको विगो सम्बन्धी अर्को मुद्दा हो। पदीय जिम्मेवारी बहन गर्दा हुन सक्ने सजाय र अन्य कसूरमा हुन सक्ने सजाय फरक फरक हुन। यसमा विशेषतः पहिलोमा कसूरजन्य अवस्थामा सजाय हुन्छ भने दोस्रोमा विभागीय कारवाहीको विषयले प्राथमिक महत्व राख्दछ र तेस्रोमा विगो असुलीको दावी प्रमुख रूपमा रहेको हुन्छ। यसर्थ, दोहोरो खतराको सिद्धान्त प्रतिकूल कारवाही तथा निर्णय हुन गयो भन्ने पुनरावेदकहरूका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन।
४२. अब, तेस्रो सवालका सम्बन्धमा हेर्दा, नेपाल राष्ट्र बैङ्क ऐन, २०५८ को दफा १०१ को उपदफा २ मा जारी आदेश वा निर्देशन उलंघन गर्ने सञ्चालक वा पदाधिकारी वा कर्मचारीलाई नसिहतदेखि पदबाट हटाउनेसम्मको कारवाही तथा सजाय हुन सक्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। सोबमोजिम कारवाही र सजाय गर्दा ऐनको दफा १०१ को उपदफा २ अनुसार कसूरको संक्षिप्त विवरणका साथ कसूरको प्रकृति र हुन सक्ने जरिवाना वा प्रस्तावित सजाय समेत उल्लेख गरी १५ दिनको समय दिएर आफ्नो तर्फबाट सफाई पेश गर्ने अवसर दिनु पर्ने व्यवस्था देखिन्छ। यस प्रावधान अनुसार पुनरावेदकहरूलाई सफाइको मौका दिइएको हो, होइन भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा: मिसिल सम्लग्न मिति २०७०।५।१६ को पत्र बाट स्पष्टीकरण पेश गर्ने मौका दिएको देखिन्छ भने सफाइको मौका दिइएको भन्नेमा पुनरावेदकहरूले समेत अन्यथा भन्न सकेका छैनन। तर उक्त स्पष्टीकरणमा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (२) को खण्ड (ग) एवं बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को

उपदफा (४) खण्ड (ग) अनुसार हुन सक्ने ५ लाख जरिवाना किन नगर्ने भन्ने सम्बन्धी ब्यहोरा पनि उल्लेख भएको देखिन्छ।

४३. सम्बन्धित निर्णयमा "संस्थालाई हानी नोक्सानी पुगेको साँवा र नियमित ब्याजसहितको रकम सम्बन्धित ऋणीहरूबाट असुल उपर गर्ने गराउने र ऋणीहरूबाट असुल उपर नभएमा निजहरू (अर्थात पुनरावेदक प्रतिवादीहरू) बाट ब्यक्तिगत रूपमा दामासाहीले असुल उपर गर्ने गराउने" भन्ने पनि ब्यहोरा रहेको देखिन्छ। यसरी संस्थालाई हानी नोक्सानी पुगेको साँवा र नियमित ब्याजको सम्बन्धमा पनि जवाफदेही हुनुपर्ने बिषय ऐनको कुन दफासँग सम्बन्धित छ भन्ने बारेमा उक्त निर्णयमा उल्लेख हुन नसकेको एकातर्फ देखिन्छ भने अर्कोतर्फ सो सम्बन्धी आरोप उल्लेखनका साथ सफाई पेशगर्ने मौका दिइएको पनि देखिँदैन। कानूनमा स्पष्ट व्यवस्था भएकोमा बाहेक अन्यथा निर्णय गरी पुनरावेदकहरूले सावाँ र ब्याज भराउनु पर्ने गरी गरेको बैकल्पिक निर्णय कानूनी अख्तियारी बिना र पुनरावेदकहरूलाई सफाईको अवसर बिना भए गरेको देखिदा सो हदसम्मको निर्णय प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त समेतको बर्खिलाप देखिदा कायम रहने देखिएन। पुनरावेदकहरूका हकमा भएको सो हदसम्मको निर्णय बदर हुने देखियो।

४४. पुनरावेदकहरूलाई जनही रु. पाँच लाख जरिवाना हुने गरी भएको निर्णय मनासिब बे मनासिक के रहेछ भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा: पुनरावेदकहरूको फरक फरक पदिय दायित्व र जवाफदेहितालाई पनि हेर्नुपर्ने हुन्छ। पुनरावेदक मध्येका खुमबहादुर हिरासिंह राणा एन आइ डि सि क्यापिटल मार्केटका तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख पदका पदाधिकारी भन्ने देखिन्छ। कार्यकारी प्रमुख, जस्लाई संस्थाको सञ्चालक समितिले दैनिक कारोबार सञ्चालनका लागि नियुक्त गरेको हुन्छ, त्यो पदाधिकारी, पदाधिकारीहरूमा सबैभन्दा माथिल्लो स्तरमा रहेको र सबैभन्दा बढी जवाफदेहिता रहेको ब्यक्ति भन्ने देखिन्छन। सिद्धान्ततः उनी संस्थाको मियो हुन। उनकै अर्थात कार्यकारी प्रमुखकै नेतृत्व र क्रियाकलापको वरिपरि संस्थाको समग्र व्यवस्थापन घुमेको हुन्छ। रु. २५,००,०००।- सम्मको कर्जा प्रवाहको अधिकार उनमा नै रहेको छ। सैद्धान्तिक आधारका अतिरिक्त व्यवहारिकताको कसीमा राखेर हेर्दा पनि कार्यकारी प्रमुखको व्यवस्थापकीय कार्यपद्धति र शैलीले संस्थामा सधै प्रभाव जनाई राखेको हुन्छ। कर्जा असुलीका लागि उनी नै अन्तिम जवाफदेही ब्यक्ति हुन्। दैनिक प्रशासनको सञ्चालन नियन्त्रण र सन्तुलनको जिम्मेवारीका अतिरिक्त कर्जा प्रवाह, कर्जा असुली र कर्जा अपलेखन समेतका सबै कार्यमा निजको अहम जिम्मेवारी रहेको हुन्छ। कर्जा असुलीका सम्बन्धमा बाधा परेमा नीतिगत बाधा सञ्चालक समितिले फुकुवा गरी दिने अथवा मार्ग निर्देश गर्ने मात्र हो। यसर्थ, कार्यकारी अधिकार प्राप्त पदाधिकारी खुमबहादुर हिरासिंह राणाको जवाफदेहिता अरुको तुलनामा अहम महत्वको रहेको यथार्थतालाई वदर विवेचना आवश्यक पर्ने देखिँदैन। यसैगरी कर्जा शाखा प्रमुख मिना श्रेष्ठ डंगोल माग बमोजिमको कर्जा उपलब्ध गराउन मनासिब अवस्था छ,

छैन भन्ने सम्बन्धमा आवश्यक कागज प्रमाण हेरी रोह रित पुरयाउने र परियोजनाको विश्लेषण गरी माग अनुसारको कर्जा प्रवाह गर्न मानसिब देखिएको रायसहित पेश गर्ने अर्को एक जिम्मेवार पदमा रहेको पदाधिकारी हुन्। कर्जा प्रवाहमा हुने मूल्याङ्कनको कमजोरीको दोष वा परियोजनाको विश्लेषणको अभावको दोष अथवा प्रक्रियागत रूपमा देखिएका असडगतिसहितका कर्जा प्रवाहमा देखिने वा हुने समस्त दोषहरू अर्थात वदनीयहरूको जवाफदेहिताबाट निज अलग रहन सक्ने अवस्था हुँदैन।

४५. यसैगरी कर्जा प्रवाहको अहम जिम्मेवारीमा रहनेमा कर्जा समितिका संयोजक र अन्य सदस्य तथा सदस्य सचिव पनि हुन्। संयोजक पाण्डुकुमार प्रसाईं, सदस्य नारायणसुन्दर श्रेष्ठ र सदस्य सचिवमा स्वयम कार्यकारी अधिकृत खुमबहादुर हिरासिंह राणा रहेका छन्। निजहरू उपर गरिएको कार्बाहीसँग सम्बन्धित कर्जा प्रवाहको विषयमा समुचित रूपमा कर्जा प्रवाह भएको छैन। कर्जा अपलेखन पनि विनियम एबम बैङ्किङ पद्धति (Prudential norms) संगत रूपमा भएको छैन भन्ने तथ्यगत अवस्थाहरू एक होइन अनेक छन उदाहरणतः (१) धान खेत, खाल्डाखुल्डी परेको भिरालो परेको जमिन रहेकोमा मोहोडाको तुलनामा पछाडी धेरै भूभाग पर्ने जग्गामा पनि घडेरी बिकासको परियोजना भनेर कर्जा प्रवाह गरिएको छ। जग्गाको स्वरूप सामान्य रूपमा हेर्दा नै घडेरी बिकासको सम्भावना नदेखिने र व्यवस्थापन लागत खर्च धेरै लाग्ने भइ नाफा कम हुने र हुन नसक्ने सम्मको अनुमान गर्न मिल्ने वस्तुगत अवस्था देखिन्छ। (२) मूल्याङ्कन गर्दा: सरकारी दररेटमा पाँच गुणाभन्दा बढी हुने नहुने स्पस्ट कानूनी (विनियम ४) व्यवस्थालाई अनदेखा गरी घडेरी जग्गा बिकासका लागि आवश्यक पर्ने बाटो समेतका आधारभूत पक्षमा आवश्यक पर्ने जग्गा नछुट्याई मोहोडा र पछाडिका सबै जग्गाको एकै दररेटमा मूल्याङ्कन गरिएकोलाई पनि कर्जा समिति समेतबाट पुनरावलोकनको आवश्यकता समेत देखाइएको छैन। (३) कर्जा प्रवाह र कर्जा अपलेखनमा व्यवस्थापनको सिफारिसको औचित्यतातर्फ प्रवेश गरी मूल्याङ्कन र विश्लेषण गरिएको छैन। (४) प्राप्त आबेदनहरूको सम्बन्धमा विषद अध्ययन तथा मूल्याङ्कन गरिएको छैन र व्यवस्थापनको सिफारिसलाई बिना कुनै मूल्याकन वा विश्लेषण स्विकृत गरिएको छ। (५) एउटै जेथालाई आधार मानेर कार्यकारी प्रमुखको तहबाट कर्जा दिइसकेपछि सोही जेथाको आधारमा पुनः कर्जा दिन कर्जा समितिले सिफारिस गरेको छ तर यसको औचित्यताको पुष्ट्याई हुन सकेको छैन। (६) गायत्री धिताल, होमनारायण श्रेष्ठ, हरिबाबु श्रेष्ठ, अम्बिकादेवी श्रेष्ठ समेतलाई प्रवाह गरेको कर्जा कार्यकारी प्रमुख तहबाट बिना धितो कर्जा दिइएको छ। (७) कर्जा समितिका सदस्य सचिव अर्थात कार्यकारी प्रमुख खुमबहादुर हिरासिंह राणाका नाउँको नेपाल बंगलादेश बैङ्कमा रहेको 001085141S नं. को खातामा कर्जा लिने हरिबाबु जोशीले आफ्नै नाँउबाट रु. ४,००,०००।- (चार लाख) र चेकबाट उर्गेन (URGEN) भन्ने व्यक्ति हस्ते रु. २०,००,०००।- (बीसलाख) जम्मा भए गरेको भन्ने तथ्य स्थापित भएको छ, जसलाई आमदानीको अन्य स्रोत वा अन्य व्यवहार प्रमाणले पुनरावेदक खुमबहादुर हिरासिंह राणाले प्रमाणित गर्न सकेका छैनन। यसबाट व्यवस्थापन पक्ष बिबादको कर्जा प्रवाह गर्दा आर्थिक

प्रभावमा परेको भन्ने तथ्य प्रमाणित हुन्छ, जुन कानूनतः सबैभन्दा गम्भीर प्रकृतिको कसूर हो।
(८) यथोचित समयमा कालोसूचीमा राख्ने निर्णय हुन सकेको छैन र निर्णयपछि पनि व्यवस्थापन पक्षबाट यथासमयमा पत्राचार गर्ने कार्य हुन सकेको छैन।

४६. उपरोक्तानुसारका त्रुटीहरूका अतिरिक्त लगाउका ०७०-८८-००८०, ०७०-८८-००८४, ०७०-८८-००८३, ०७०-८८-००९१, समेतका मुद्दाहरूमा पुनरावेदकहरू उपरको बैङ्किङ कसूर ठहर हुँदा लिइएका आधारहरू समेत प्रस्तुत मुद्दाको निर्णयको सन्दर्भमा न्यायिक रोहमा आधार लिन मिल्ने प्रमाणहरू रहेबाट निजहरू उपर राष्ट्र बैङ्किङबाट भएको विभागीय कारबाहीमा त्रुटी रहेको भन्ने देखिँदैन। निजहरू उपर भएको विभागीय कारबाही सम्बद्ध कानून एवम् न्यायको रोहमासमेत अन्यथा भन्न मिल्ने देखिएन।

४७. नेपाल राष्ट्र बैङ्किङको निर्णयले सजाय पाएका कर्जा समितिका सञ्चालक सदस्य नारायणसुन्दर श्रेष्ठको पुनरावेदन नपरेकोले निजले सो निर्णयमा चित्त बुझाई बसेको भनी मान्नुपर्ने भई निजका हकमा भएको सजायका सम्बन्धमा पनि विचार गरीरहन परेन। पुनरावेदक पाण्डुप्रसाद प्रसाईं, खुमबहादुर हिरासिंह राणा र मिना श्रेष्ठ डंगोलका हकमा उल्लिखित आधार र कारणहरूले र कर्जा समितिका संयोजक (सञ्चालक सदस्य) पाण्डुकुमार प्रसाईंलाई नेपाल राष्ट्र बैङ्किङबाट जारी भएको निर्देशन नं. ६ को बुँदा नं. २ (घ) पालन हुन नसकेको र पुनरावेदक खुमबहादुर हिरासिंह राणा र मिना श्रेष्ठ डंगोललाई निर्देशन नं. ६ को बुँदा नं. ४ को उप बुँदा नं. २ को खण्ड (क) विपरित कैफियतजन्य काम कारबाही र निर्णयबाट कर्जा प्रवाह गरी कर्जा अपलेखन गरेको ठहर गरी गरेको विभागीय सजाय बैङ्किङ सुशासन कायम गर्ने गराउने, सञ्चालकहरूलाई बैङ्किङ पद्धतिप्रति जवाफदेही बनाउने र जिम्मेवार पदाधिकारीहरूमा जवाफदेहीता कायम राख्न लगाउने समेतका सन्दर्भबाट समेत आवश्यक र मनासिब समेत देखिन आयो।

४८. अन्य पुनरावेदकहरूमा शिवजीराय यादव सञ्चालक समितिका अध्यक्ष देखिन्छन् भने अन्य पुनरावेदकहरू सदस्य रहेका देखिन्छन्। अध्यक्षको निर्णयाधिकार मत बराबर भएमा निर्णायक मत दिने र अन्तरिक काममा बाह्य रूपबाट अनुमान गर्ने बाहेक अन्य विशेषः अधिकार रहेभएको देखिँदैन। सञ्चालकहरूको सामूहिक जवाफदेहिता देखिन्छ। सञ्चालकहरूले समय समयमा निर्देशनको माध्यमबाट कार्यकारी प्रमुख खुमबहादुर हिरासिंह राणालाई नियन्त्रण तथा निर्देशनको प्रयास गरेको पनि देखिन्छ। कर्जा प्रवाह तथा अपलेखनको कार्यमा सञ्चालक समितिको तर्फबाट अधिकारको प्रयोग गर्ने पदाधिकारी भनेका कर्जा समितिका संयोजक सञ्चालक र समितिका सदस्य सञ्चालक हुन्। कर्जा विभागको सिफारिसको जाँचबुझ गरी आवश्यकतानुसार पुनः मुल्याङ्कन गर्ने समेतको सम्पूर्ण जवाफदेहिता निजहरूमा नै रहेको हुन्छ। सिद्धान्ततः निजहरू नै सञ्चालक समितिको अख्तियार प्रयोगकर्ता हुन। सम्पूर्ण कार्य सम्पन्न भएपछि सिद्धान्ततः कर्जा स्वीकृतिका लागि उपयुक्त देखिएपछि मात्र कर्जा समितिले सञ्चालक समितिमा पेश गर्ने र सञ्चालक समितिले अनुमोदन अर्थात् स्वीकृति गर्ने हो। यसलाई बैङ्किङ

पद्धतिको सामान्य प्रचलन (Prudential Banking Norms) का रूपमा पनि लिन सकिन्छ। यसर्थ, अध्यक्ष एवम् अन्य सञ्चालकहरूको प्रत्यक्ष र कार्यकारी भूमिका नरहने हुँदा निजहरूबाट निर्देशनको प्रत्यक्ष उल्लंघन भयो भनी मान्न मिलेन। निजहरूका हकमा भएको हदसम्मको नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्णय मिलेको देखिएन।

४९. कसूरदार ठहरेका कर्जा समितिका संयोजक पाण्डुकुमार प्रसाईं, कार्यकारी अधिकृत खुमबहादुर हिरासिंह राणा तथा कर्जा विभाग प्रमुख मिना श्रेष्ठ डंगोललाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा २ को खण्ड (ग) एवम् बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को उपदफा ४ को खण्ड (ग) बमोजिम जरिवाना गर्दा पुरै रु. ५,००,०००।- जरिवाना गरेको देखियो। सो अनुसार अधिकतम सजाय गर्नुपर्ने कारण र औचित्यताका सम्बन्धमा सो निर्णयमा कुनै आधार र कारण खुलाइएको देखिँदैन। सजाय व्यवस्थापन गर्दा अभियोग लागेका वा आरोपित सबै प्रतिवादीहरूलाई ऐनमा रहेको पुरै सजाय गर्नुपर्छ भन्ने विधायिकी मान्यता होइन। कसूरको मात्रा र गम्भीरताका आधारमा यथोचित सजाय व्यवस्थापन गर्नु न्यायकर्ताको जिम्मेवारी हो। कसूरदार ठहर गर्दा मात्र होइन सजाय निर्धारण गर्दा समेत अभिव्यक्त आदेशको सिद्धान्त (principle of speaking order) मा आधारित भएर न्यायिकमनको प्रयोग आधारमा सजाय निर्धारण गर्नुपर्छ। यस अर्थबाट हेर्दा निजहरूलाई गरेको जरिवाना सजायको उपल्लो हद तोक्नुमा कुनै मनासिब र न्यायसंगत आधार उक्त निर्णयमा खुलेको नदेखिएकोले सजाय निर्धारणतर्फ भने मिलेको देखिएन। पदीय जिम्मेवारी वहनमा देखिएको त्रुटीको मात्रा र गम्भीरताका आधारमा पुरै जरिवाना सजाय गर्नुपर्ने पनि देखिँदैन। कसूरको गम्भीरताका आधारमा निजहरूलाई जनही रु. १,००,०००।- (एकलाख मात्र) जरिवाना गर्नु नै पनि न्यायसंगत हुने हुँदा निजहरूका सम्बन्धमा शुरुले गरेको सजाय निर्धारण अर्थात जरिवाना केही उल्टी हुने देखियो।

५०. अतः माथि विवेचित आधार कारणबाट स्पष्ट कानूनी व्यवस्थाको अभावमा ऋणीहरूबाट कर्जा असूल हुन नसके पुनरावेदकहरूबाट दामासाहीले असूल गर्ने भन्ने र ऐनले तोकेको जरिवाना पुरै पाँचलाख गरेको हदसम्मको निर्णय मिलेको नदेखिँदा सबै पुनरावेदकहरूको हकमा सो हदसम्मको शुरुको निर्णय उल्टी हुने ठहर्छ। प्रतिवादीहरू पाण्डुकुमार प्रसाईं, खुमबहादुर हिरासिंह राणा र मिना श्रेष्ठ डंगोललाई जनही जरिवाना रु. ५,००,०००।- हुने ठहराएको नेपाल राष्ट्र बैंक, सञ्चालक समितिको मिति २०७०।११।१४ को निर्णय कसूरको गम्भीरताको अनुपातमा सजायको मात्रा मिलेको नदेखिँदा केही उल्टी भई निजहरूलाई जनही रु.१,००,०००।- (एक लाख मात्र) जरिवाना हुने ठहर्छ। अन्य पुनरावेदक प्रतिवादीहरूको हकमा कसूरदार ठहर गरी पुरै जरिवाना हुने ठहराएको फैसला मिलेको नदेखिँदा उल्टी भई सफाई पाउने ठहर्छ। अरुमा तपसिलबमोजिम गर्नु।

तपसिल

- (क) पुनरावेदकहरू पाण्डुकुमार प्रसाईं, खुमबहादुर हरासिंह राणा क्षेत्री र मीना श्रेष्ठ डंगोललाई र सफाई पाएका सञ्चालकहरूको हकमा नेपाल राष्ट्र बैंक, केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटार, काठमाडौंलाई प्रस्तुत फैसलामा चित्त नबुझे ऐनका म्याद ३५ दिनभित्र सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्नु जानु भनी पुनरावेदनको म्याद दिनु।
- (ख) जनही रु पाँच लाख जरिवाना गरी सोही आधारमा सोको पचास प्रतिशत जनही जम्मा गर्न लगाइएको जरिवानामध्ये ठहर भएकाको हकमा यसै फैसलाबमोजिम जनही रु १,००,०००।- (एकलाख मात्र) सदर स्याहा गरी बाँकी रकम निजहरूलाई र सफाई पाएकाहरूको हकमा निजहरूले राखेको जरिवाना बापतको धरौटी रकमसमेत प्रस्तुत मुद्दा अन्तिम भएपछि निजहरूलाई नै फिर्ता दिनु भनी फैसलाको प्रतिलिपि साथै राखी प्रस्तुत फैसलाको जानकारी नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालय, बालुवाटारलाई दिनु।
- (ग) सरोकारवालाहरूले फैसलाको प्रतिलिपि मागेमा नियमानुसार प्रतिलिपि दिनु।
- (घ) फैसलाको पूर्णपाठ अपलोड गरी दायरीको लगत कट्टा गर्नु र मिसिल सुरक्षित राख्न अभिलेख शाखामा बुझाइदिनु।

(डिल्लीराज आचार्य)
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

(तिल प्रसाद श्रेष्ठ)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने:

इजलास अधिकृत: - दीपक धिताल

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७३ साल आषाढ २१ गते रोज ३ शुभम्.....

श्री
उच्च अदालत पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री डिल्लीराज आचार्य
माननीय न्यायाधीश श्री बालकृष्ण उप्रेती
फैसला

सम्बत् २०६९ सालको दु.दे.पु.नं. ०६९-DP-१८६४
इजलास नं. : १२
निर्णय नं. :११

मुद्दा : हरहिसाब गरी रकम दिलाई पाऊँ ।

- हर हिसाब गराई पाउँ भन्ने वादी दावीको सन्दर्भमा बैकबाट प्रस्तुत भएको स्टेटमेन्टको ग्राह्यता कस्तो हुने हो ?

का.जि.,का.म.न.पा., वडा नं. ४ महाराजगञ्ज कार्यालय रहेको एम्को इन्टरनेशनल पुनरावेदक
प्रा.लि. को अख्तियार प्राप्त ऐ. का सञ्चालक का.जि., का.म.न.पा. वडा नं. ४ बस्ने वादी
विनिता प्रधान १

विरुद्ध

का.जि., का.म.न.पा., वडा नं. ३२ कर्पोरेट कार्यालय रहेको माछापुच्छ्रे बैंक प्रत्यर्थी
लिमिटेड..... १ प्रतिवादी

शुरु फैसला गर्ने अदालत : काठमाडौँ जिल्ला अदालत

शुरु फैसला गर्ने मा.न्या. : श्री कृष्णबहादुर थापा

शुरु फैसला मिति : २०६९।०२।२५

शुरु मिसिल नं. : सम्बत् २०६७ सालको दे.नं. ३९-०६७-०४५६४

(नि.नं. ५८२)

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(१) बमोजिम दर्ता भई न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ८(३) बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दा यसै अदालतको क्षेत्राधिकार भित्रको हुँदा प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ :-

संक्षिप्त तथ्य

१. मैले आफ्नो व्यवसायिक तथा व्यक्तिगत कारोवारको लागि विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा खाता खोली सञ्चालन गर्दै आइरहेको अवस्थामा विपक्षी माछापुच्छ्रे बैंकमा बचत खाता नं.१६-०१-५२४-०२७४४६-०१-१ खाता खोली कारोवार गरिरहेको अवस्थामा विपक्षी बैंकबाट रकम हिनामिना भएको, विपक्षी बैंकका पदाधिकारी लगायतबाट फिरादी कम्पनीले गरेको गाडीको कारोवार लगायतका कागजातहरू कम्पनी तथा गाडी धनीहरूलाई हस्तान्तरण नभएको कारण १४ जनवरी २०१०, ३ जुन २०१०, २० जुलाई २०१०, १६ र २९ अगष्ट २०१०, २० जुलाई २०१० र २०६७।०७।११ गरी विभिन्न पटक प्रतिवादी माछापुच्छ्रे बैंकलाई हाम्रो स्वीकृती बेगर विभिन्न खाताहरूको रकमको दुरूपयोग गरी फिरादी कम्पनीको जम्मा भएको रकममध्ये विपक्षी बैंकबाट कम्पनीको स्वीकृती बेगर १८ नोभेम्बर २००९मा रु.४,६१,८७,५२२।५९, ८ डिसेम्बर २००९ मा रु.१६,००,०००।-, ९ डिसेम्बर २००९मा रु.२,६५,५०,०००।- र ६ डिसेम्बर २००९मा रु.८,०३,३२,६८६।२९ रुपैयाँ विपक्षी बैंकले कम्पनीको स्वीकृती बेगर फिरादी कम्पनी नामको खाताबाट झिकेको रहेछ भन्ने थाहा भयो। यसबाट के देखिन्छ भने विपक्षी बैंकमा रहेको फिरादी कम्पनीको खाताको रकम फिरादीको मञ्जुरी सहमती बेगर अन्य खाताहरूमा रकमान्तरण गर्ने, आफु खुशी झिकी अन्य प्रयोजनका लागि लगाउने र कम्पनीले एक प्रयोजनको लागि भनी दाखिला गरेको र कम विपक्षीहरूको मिलेमतोमा अर्को कार्यमा लगाउने लगायतका दुषित कार्य एकातिर वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ तथा प्रचलित नेपाल कानून विपरीत भएकोले फिरादी कम्पनीले ऋण लिदाँधितो राखिएको सो सम्पूर्ण चलअचल सम्पत्तिको विवरणसमेतका कागजातहरू झिकी बुझी हरहिसाव गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको वादीको फिराद दावी।
२. विपक्षी वादी एम्को ईन्टरनेशनल प्रा.लि.ले हामी बैंकबाट यस अघि जारी भएको १६ जुलाई २००७, ३ जनवरी २००७, २१ डिसेम्बर २००६, २१ नोभेम्बर २००६, १२ अप्रिल २००६ र १ जुलाई २००२को कर्जा स्वीकृती पत्र र यसअनुसार विभिन्न मितिमा भएका कर्जा तमसुक लगायत मिति २०६६।१।३, २०६६।२।२९, २०६६।७।१३ र २०६६।७।१९ गरी विभिन्न मितिमा यस बैंकसँग कर्जा तमसुकलगायतका कागजातहरू गरी यस बैंकबाट विभिन्न प्रकृतीका कर्जा सुविधा उपभोग गर्दै आउनु भएको छ। बैंकबाट प्रवाह भएका कर्जाहरूको समयमा नै साँवा तथा ब्याज चुक्ता भुक्तान गर्नुपर्ने दायित्व विपक्षीमा निहित रहेको छ। विपक्षी वादीले यस बैंकलाई मिति २०६७ चैत्र मसान्तसम्मको कर्जाको साँवा/ब्याज/हर्जाना/जरीवाना गरी हालसम्म जम्मा रकम रु.६४,०८,२५,९४१।९९ (चौंसठ्ठी करोड आठलाख पच्चीसहजार नौसय एकचालीस रुपैयाँ उनान्सय पैसा) भुक्तान गर्न बाँकी नै रहेको व्यहोरा अनुरोध छ। बैंकलाई तिर्नु बुझाउनुपर्ने कर्जाको रकम नतिरी नबुझाई धिडन्याई गरी बसी उल्टै हामी बैंक उपर नै एकपछि अर्को मुद्दा गर्दै जानुले विपक्षी फिरादी

सफाहात लिई अदालत प्रवेश गरेकोसमेत नदेखिएकाले बैंक स्टेटमेन्ट लिई हिसाब विवरण थाहा पाउनेमा बैंक स्टेटमेन्ट लिएर पनि ऋण तिर्नबाट पन्छिन मुद्दा गरेकोले विपक्षीको झुठ्ठा तथा गैर कानूनी फिरादपत्र खारेज गरी प्रस्तुत मुद्दाबाट अलग फुर्सद गराई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादीको प्रतिउत्तर जिकिर।

३. प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादी माछापुच्छ्रे बैंकबाट प्राप्त हुन आएको बैंक स्टेटमेन्ट र outstanding कागजपत्रहरूसमेतबाट वादीले मिति २०६८ चैत्र मसान्तसम्म प्रतिवादी बैंकलाई दिनुपर्ने साँवा व्याजसमेत कूल बाँकी रु.७१,३०,९१,१०८।९६ भन्ने देखिएकोले वादीको माग दाबीबमोजिम कागजहरू पेश भएको र सोबमोजिम हिसाब भएको ठहर्छ भन्ने मिति २०६९।०२।२५ को शुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला।
४. विपक्षीको प्रतिउत्तरपत्र, अदालतमा दाखिल भएका स्टेटमेन्टहरूबाट अनधिकृत रूपमा ग्राहकको खाताबाट विभिन्न मितिहरूमा ठूलो धनराशी रकमान्तर गरेको देखिएको, तर उक्त रकम कसको लिखित अख्तियारी वा आदेश (Debit Advices) बाट भएको बारे प्रतिवादी मौन रहेको वा प्रमाण दिन नसकेको स्पष्ट देख्दा देख्दै पनि ती सबै कुराको कुनै मूल्याङ्कन समेत नगरी प्रतिउत्तरको व्यहोरालाई नै अन्तिम सत्य मानी गरेको निर्णय त्रुटिपूर्ण रहेको स्पष्ट छ। कम्पनीको ओ.डि. खाता नं. १६-०१-५२४-००१९५३-०२-८ खातामा विपक्षी बैंकले आफूखुशी अनेकौं पटक ऋण प्रवाह गरेको देखिएको, ऋणीको कुनै ऋण लिखत तथा तमसुक विना केवल अफरलेटर (Credit Facility Letter) को आधारमा तथाकथित करौडौंको कर्जा जारी गरेको देखाएको कुराको यथार्थ पुष्टीकारक प्रमाण नै नहेरी विवेचना नगरी काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट निर्णय भएको छ। उपरोक्त Overdraft Account बाट विपक्षीले निरन्तर रूपमा विना प्रयोजन खाताधनीको लिखत स्वीकृति तथा निर्देशन विना Suspence Account मा ठूलो रकम Debit/Credit गर्ने गरेको कुरा प्रस्तुत स्टेटमेन्टबाट पुष्टी भई रहेको र फिराद दाबीको आधार त्यस्तो कार्य अनधिकृत भएको भन्ने रहेकोमा सो को आधार के हो कुन प्रमाणबाट फिरादीले विपक्षीलाई त्यस्तो अधिकार प्रदान गरेको देखिन्छ भन्ने सम्बन्धमा कुनै प्रमाण नै नबुझी प्रतिवादीले मौन रूपमा स्वीकार गरेको हुँदा हुँदै पनि हर हिसाब भएको ठहर गर्नु अनुचित हो। यत्रो कर्जाको कारोबार भईरहेको कम्पनीलाई आफ्नो कर्जा सम्बन्धित विभिन्न खाताहरू (६ वटा खाता) को बैंक स्टेटमेन्ट कम्प्यूटर प्रिन्ट आउट समेत नदिईकन म्यानुअली तयार गरेको अपारदर्शी दुई पाते विवरण मात्र दिएकोलाई स्टेटमेन्ट उपलब्ध गराएको भनी अर्थ गर्नु कानून प्रतिकूल र पक्षपातपूर्ण रहेको स्पष्ट छ। नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन अनुसार Penal Interest २-३% मात्र बैंकले लगाउन पाउनेमा विपक्षी बैंकले ८.५-९.५% सम्म लगाउने गरेको कुरा फिरादमा उल्लेख भएको थियो। जसलाई विपक्षी बैंकले अस्वीकार गरेको छैन। यस्तो अवस्थामा ८.५ देखि ९.५ प्रतिशत सम्म पेनल व्याज लिएको हो वा होईन ? हो

भने कानूनको परिधिभित्र रही पेनल व्याजको हिसाब हुनुपर्ने हो वा होईन भन्ने सम्बन्धमा काठमाडौं जिल्ला अदालतले ठहर गर्नु पर्नेमा ठहर गर्नु पर्ने विषयहरूमा कुनै उल्लेख सम्मपनि नगरी गरेको निर्णय कानून प्रतिकूल त्रुटिपूर्ण र बदर भागी रहेको स्पष्ट छ। प्रस्तुत मुद्दामा म पुनरावेदकले फिरादसाथ मेरो खाताहरूको विवरण मिति २००६ देखिको माग गरिएकोमा विपक्षीले केवल २०१० को एकवर्षको मात्र विवरणका जि.अमा पेश गरेको, त्यसमा computer printout पेश नगरी जानाजानी छायाप्रतिको पनि छाया प्रति पेश गरेको र जस मध्ये कुनै एक पानासमेत पुरै बुझ्न सक्ने अवस्थाको नदिएबाट खातामा अनियमितता भएको प्रष्ट देखिन्छ। विपक्षीको प्रतिउत्तरपत्रमा अदालतमा दाखिल भएका स्टेटमेण्टहरूबाट अनधिकृत रूपमा ग्राहकको खाताबाट विभिन्न मितिहरूमा ठूलो धन राशी रकमान्तर गरेको देखिएको तर उक्त रकम कसको लिखित अख्तियारी वा आदेशबाट भएको बारे प्रतिवादी बैंक मौन रहेको वा प्रमाण दिन नसकेको स्पष्ट देखिन्छ। विपक्षी बैंक सार्वजनिक रूपमा बैंकिङ सेवा दिइ आएको सार्वजनिक प्रकृतिको पब्लिक लिमिटेड कम्पनि भएको हुदाँ उक्त कम्पनि ले आफ्नो ग्राहकलाई कानूनबमोजिम पाउनु पर्ने व्यक्तिगत सरोकारको सूचनाको हकसम्बन्धी ऐनको दफा ३०(२) बमोजिम उपलब्ध गराउनु पर्नेमा बारम्बारको प्रयत्नका बावजुद त्यस्तो सूचना निरन्तर व्यवहारिक रूपमा लुकाउने प्रयत्न सो बैंकले गरेबाट समेत वादी दावीको पुष्टी भएकोमा सो को समेत कुनै मूल्यांकन नै नगरी भएको शुरु अदालतको फैसला त्रुटी पूर्णहुदाँ बदर गरी हरहिसाब निर्धारण गर्नका लागि विपक्षीको कब्जा जिम्मामा रहने कागजातहरू झिकाइ बुझी शुरु फैसला उल्टी गरी सो को आधारमा हरहिसाब गराइ पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको वादीको पुनरावेदन जिकीर।

५. यसै लगाउको फौ.पु.न ०६९-CP- ०६४५ को कित्ते जालसाजी मुद्दाको आज यसै इजलासबाट प्रत्यर्थी झिकाउने आदेश भएको र प्रस्तुत मुद्दा उक्त मुद्दासँग अन्तरप्रभावी भएको हुँदा यसमा निजहरू समेत प्रत्यर्थीहरूलाई अ.वं.२०२ नं बमोजिम झिकाई निजहरू आएपछि वा आउने अवधि नाघेपछि नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने व्यहोराको मिति २०७०।०५।२४ को पुनरावेदन अदालत पाटनको आदेश।
६. यसमा पुनरावेदक कम्पनी र विपक्ष बैंक बीचमा भएको ऋण कारोबार सम्बन्धी सम्पूर्ण फाईलहरू पेशीको दिन विपक्षबाट झिकाई पुनरावेदक कम्पनीको विपक्ष बैंकमा भएको शाखाहरूको २०६२ साल देखिका स्टेटमेण्ट समेत झिकाई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७१/२/१८ को आदेश।
७. यस अदालतको मिति २०७१/२/१८ मा भएको आदेशानुसार बैंकले पेश गरेको बैंक स्टेटमेण्टको फोटोकपी नबुझिने भएकोले पुनरावेदकले अध्ययन गर्न नपाएको भनी पुनरावेदकको कानून व्यवसायीले इजलास समक्ष अनुरोध गर्नु भएकोले प्रत्यर्थीबाट सक्कलै

बुझिने बैंक स्टेटमेन्ट अदालतमा १५ दिनभित्र उपलब्ध गराउन लगाई उपलब्ध भएपछि पुनरावेदकले सो स्टेटमेन्ट लिन चाहे नियमानुसार पुनरावेदकलाई उपलब्ध गराउनु र लगाउको मुद्दा समेत साथ राखी पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७१/५/२ को आदेश।

८. यस अदालतको मिति २०७१/५/२ को आदेशानुसार निवेदकको विपक्षी बैंकमा रहेका खाता नं. १६०१-५२४-०१९५३-०२८ को सम्म Statement प्राप्त भएको देखिँदा पुनरावेदन पत्रको प्रकरण १२(क) मा उल्लेखित अन्य खाता नं. हरूको समेत बैंक स्टेटमेन्ट विपक्षी बैंकबाट झिकाई प्राप्त भएपछि पुनरावेदकले चाहेमा उक्त बैंक स्टेटमेन्टको नियमानुसारको प्रतिलिपी (नक्कल) उपलब्ध गराई लगाउका मुद्दासमेत साथै राखी नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७१/५/२६ को आदेश।

यस अदालतको ठहर

९. नियमबमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक पेसी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदन पत्र सहित प्राप्त शुरु एवम् प्रमाण मिसिल सम्लग्न कागज प्रमाणहरू अध्ययन गरियो।
१०. पुनरावेदक बादीका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान अधिवक्ता श्री सन्दीप खरेलले पुनरावेदकको माछापुच्छ्रे बैंकमा रहेको खाता नं १६-०१-५२४-०२७४४६-०१-१ मा खाता रहेको हो। पुनरावेदक बादीको कम्पनिले गरेको गाडिको कारोबार अनुसार गाडी धनीहरूलाई हस्तान्तरण नभएको अवस्थामा पनि विभिन्न पटक खाताको रकम अन्यत्र रकमान्तर गरेको र हिसाब माग गर्दा नदिएकोले सम्पूर्णचल अचल धितो झिकि हिसाब हुनुपर्नेमा ततसम्बन्धमा शुरु अदालतमा फिराद दाबी लिदा समग्र खातालाई नहेरी बैङ्कले दिएको स्टेटमेन्टलाई मात्र आधार मानी रु २०६८ चैत्र मसान्तसम्ममा बैङ्कलाई दिनपर्ने साँवा ब्याज रु ७१,३०,९१,१०८।९६ हिसाब भएको ठहराएको फैसला न्यायसँगत छैन भन्नेसमेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।
११. प्रत्यर्थी माछापुच्छ्रे बैंकका तर्फबाट रहनुभएका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताहरू श्री शम्भु थापा, श्री पूर्णमान शाक्य र विद्वान अधिवक्ता श्री बालकृष्ण दाहाल, श्री शिवप्रसाद यादबले बैङ्क भनेको नियमित बहिसेस्ता राखे वैधानिक संस्था हो। यसका हरेक कामकारवाहीहरू पद्धतिसँगत रूपमा भएका हुन्छन र पारदर्शी रूपमा रहेका हुन्छन। पुनरावेदक बादीले बैङ्कलाई तिर्नुपर्ने कर्जाको सावा ब्याज नतिरेकाले पटक पटक पत्राचार गर्नुपरेको हो। कर्जाको दायित्वका बारेमा पुनरावेदकलाई पटक पटक जानकारी भए/ गराइएको हो। हिसाब गराइ कर्जा चुक्ता गर्न चाहेका बखत सहयोग गर्न बैङ्क सदैब तयार रहने बैङ्कको सस्थागत कार्य पद्धति नै हो। बैङ्कले

सेवाग्राहीले चाहेका बखत स्टेटमेन्ट दिदै आएको हुदा नियमित रूपमा रहेको लेजरले नै हिसाब बताउने हुदा यसमा अन्यथा गरिरहनु पर्ने अवस्था छैन भन्ने समेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

१२. विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताहरू एवम विद्वान अधिवक्ताहरूले उपरोक्तानुसार गर्नुभएको बहस सुनी २०६८ चैत्र मसान्तसम्ममा बैङ्कलाई दिनपर्ने साँवा ब्याज रु ७१,३०,९१,१०८।९६ हिसाब भएको ठहराएको शुरु काठमाण्डौ जिल्ला अदालतको फैसला मिले नमिलेको के हो ? बादीको पुनरावेदक जिकिर अनुसार हुनुपर्ने हो होइन भन्ने सम्बन्धमा हेर्नुपर्ने हुनआएको प्रस्तुत मुद्दामा इन्साफतर्फ विचार गर्दा: बादीले विपक्षी बैङ्कबाट कर्जा लिएको तथ्यमा विवाद छैन। कर्जा लिएको साँवा ब्याज तोकिएको भाका किस्तामा तिर्नु बुझाउनु पर्ने दायित्व बादीको नै हो। लिएको कर्जाको सावाँ ब्याज यो यो मितिमा यो यति अङ्कमा भुक्तानी गरेको छु। तिरे बुझाएको आधारमा हुन आउने रकमभन्दा बढी दायित्व देखाइयो भन्ने बादीको दाबी छैन। समग्र कारोबारलाई नै हरहिसाब गराइ पाउ भन्ने बादीको दाबी रहेको देखिन्छ। बैङ्क तथा बित्तिय संस्थामा रहने कारोबार खाताहरू अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म सत्य हुन्छन। तोकिएको पद्धतिका आधारमा व्यवस्थित रूपमा रहेभएका हुन्छन भनी अनुमान गर्नुपर्ने विषय हो। विपक्षी बैङ्कले आफ्नो नियमित खाता बहीको विवरण प्रस्तुत गरेको देखिन्छ। त्यसलाई यो यो कलममा यसरी यसरी अन्यथा हुन गयो भन्नेतर्फ पनि पुनरावेदनमा जिकिर लिन सकेको पाइदैन। वस्तुतः प्रस्तुत मुद्दाको जग पुनरावेदक बादी रविन्द्रप्रसाद प्रधान विपक्षी माछापुच्छ्रे बैङ्क समेतभएको कृते जालसाजी मुद्दाको विवादसँग परोक्ष रूपमा सम्बन्धित रहेको देखिन्छ। बिक्री गरेको जग्गाको रकम भुक्तानी लिनेदिने सम्बन्धमा विपक्षी बैङ्क समेतले कृते एवम जालसाजी व्यवहार गरी गराई रकम नदिएको भन्नेतर्फको बादि दाबी सत्यसाँचो नदेखिएको र दाबी प्रमाणित हुन नसकेको भन्नेसमेत आधारमा बादीदाबी पुग्न नसक्ने ठहराएको शुरुको फैसला सदर कायम हुने गरी आज यसै इजलासबाट(दे पु न ६४५।०७२।०७३) फैसला भएको छ। पुनरावेदकले बुझाउनु पर्ने कर्जाको साँवा ब्याजमध्ये केही सोही जग्गा बिक्रीको माध्यमबाट भुक्तानी भएको भन्नेसमेत देखिन्छ। तथापि पुनरावेदकले लिएको कर्जा चुक्ता भइसकेको भन्ने देखिदैन।
१३. उल्लेख भएअनुसार विपक्षी बैङ्कबाटलिएको कर्जामध्ये भुक्तानी हुन बाकी सावाँ ब्याज के कति हो ? भन्नेसम्बन्धमा बैङ्कले प्रस्तुत गरेको स्टेटमेन्ट नै आधिकारीक प्रमाण आधार हो। बादीले माग गरे अनुसारको हरहिसाब यति हो भनी विपक्षी बैङ्कले प्रस्तुत गरेको उक्त स्टेटमेन्टलाई पुनरावेदन पत्रमा समेत अन्यथा भन्न नसकेको अवस्थामा २०६८ चैत्र मसान्तसम्ममा बैङ्कलाई दिनपर्ने साँवा ब्याज रु ७१,३०,९१,१०८।९६ (एकहत्तर करोड तिस लाख एकानब्वे हजार एकसय आठ रुपैया छयानब्वे पैसा मात्र) लाई नै पुनरावेदक बादीले माग गरेको हिसाब हो भनी मान्नु पर्ने हुदा सो बराबरको रकम हिसाब भएको ठहराई शुरु काठमाण्डौ जिल्ला अदालतले गरेको फैसलालाई अन्यथा गरीरहनु पर्ने देखिएन। उक्त फैसला नै सदर कायम रहने देखियो।

१४. तसर्थ माथि विवेचित आधारमा वादीले २०६८ चैत्र मसान्त सम्म प्रतिवादी माछापुच्छे बैंक लिमिटेडलाई साँवा व्याज समेत गरी रु. ७१,३०,९१,१०८।९६ दिनु पर्ने गरी हिसाब भएको ठहर्‍याई शुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट भएको मिति २०६९/२/२५ को फैसला मिलेको देखिंदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्दैन। सरोकारवालाले फैसलाको नक्कल मागेमा नियमानुसार नक्कल दिनु। यस फैसलाको पूर्णपाठ अपलोड गरी दायरीको लगत कट्टा मिसिल सुरक्षित राख्न नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

.....
डिल्लीराज आचार्य
(न्यायाधीश)

उक्त रायमा सहमत छु।

.....
बालकृष्ण उप्रेती
(न्यायाधीश)

इजलास अधिकृत : दिपक धिताल

कम्प्युटर टाईप गर्ने : अदीप खड्का

इति सम्बत २०७३ साल आश्विन ११ गते रोज ३ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री डिल्लीराज आचार्य
माननीय न्यायाधीश श्री किशोर सिलवाल
आदेश

मुद्दा नं. ०७२-WO-०३२०

इजलास नं. :-१२

निर्णय नं. :-२९३

• बैङ्क ग्यारेण्टी जफत गर्ने अवस्था र त्यसको न्यायिक परीक्षण ?

ललितपुर जिल्ला, ललितपुर उप महानगरपालिका वडा नं.३ हरिहर भवन पुलचोक स्थित कार्यालय रहेको माई भ्याली हाइड्रोपावर प्रा.लि.का अख्तियार प्राप्त कार्यकारी निर्देशक सन्तोष कुमार प्रधान .....

निवेदक

विरुद्ध

नेपाल विद्युत प्राधिकरण दरवारमार्ग, काठमाडौं समेत.....जना २

विपक्षी

मुद्दा: - निषेधाज्ञा।

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(२) बमोजिम यस अदालतमा दायर भै नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं आदेश यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. निवेदक कम्पनी नेपाल सरकारबाट इजाजत प्राप्त जल विद्युत उत्पादन गर्ने कम्पनी हो। यस कम्पनीले उत्पादन गरेको विद्युत शक्ति यस कम्पनीसँग विपक्षी प्राधिकरणले खरिद गरी सार्वजनिक रूपले वितरण गर्ने जिम्मेवारी लिने सम्बन्धमा विपक्षी प्राधिकरण र यस कम्पनीका बीचमा २०६८।१२।२३ का दिन विद्युत खरिद विक्री सम्झौता (Power Purchase Agreement) मा हस्ताक्षर भई सो पश्चात विद्युत विकास विभागबाट विद्युत उत्पादनको इजाजतपत्र लिन निवेदन दिएकोमा नेपाल सरकार उर्जा मन्त्रालयबाट विद्युत उत्पादन इजाजतपत्र जारी गर्न धेरै ढिलो गरिएको (२०७०।३।२६ मा उत्पादनका लागि इजाजतपत्र प्राप्त भएको) सो उत्पादन इजाजतपत्र वेगर उत्पादन निर्माण कार्य अगाडि बढाउन नपाइने भएकोले कम्पनीको उद्देश्य अनुरूपको काम शुरु गर्न पनि ढिलाई भएको यथार्थतालाई विपक्षी प्राधिकरणले पनि महसुस गरेको छ। उक्त काम सञ्चालन गर्नका लागि विपक्षी बैकले हाम्रो

तर्फबाट विपक्षी प्राधिकरणलाई रु.३०,६०,०००। (तीस लाख साठी हजार) को बैंक जमानत (Performance Guarantee) दिएको छ। जसको म्याद सन् १६ जुलाई २०१६ सम्मका लागि नविकरण गरी विपक्षी प्राधिकरण समक्ष पेशसमेत गरेको छ। कम्पनीको तर्फबाट गर्नु पर्ने सबै किसिमका दायित्वहरू पूर्ण रूपमा निर्वाह गरी आएको समेत छ। माथि लेखिए अनुसार सम्झौता पत्रमा दुबै पक्षले आ-आपनो दायित्व निर्वाह गर्नुपर्ने हुन्छ। एकपक्षको दायित्व निर्वाह नभएको कारणले अर्को पक्षलाई प्रत्यक्ष असर परेमा सो असरको कारणले सो पक्षको अनुत्तरदायित्वलाई हेर्न नमिल्ने व्यवस्था सम्झौतामा छुँदैन। एक पटक विपक्षी प्राधिकरणले सम्झौता रद्द गरेको कारणबाट कम्पनीलाई मर्का परेको र मुद्दा गर्नुपर्ने बाध्यता आईपरेको यस अदालतमा (उत्प्रेषण परमादेश ०६९-WO-०९८८) को निवेदन दर्ता गरेकोमा अन्तरिम आदेशसमेत जारी भएपछि विपक्षीले सहमतिमा आई पुनः सम्झौता गरेबाट कामको थालनी भएको थियो। विपक्षीले सम्झौता रद्द गरेको ११ महिना चानचुनको अवधिमा काम बन्द भएको थियो, पछि पुन सम्झौता भएपछि २०७०।१०।२६ मा मुद्दा फिर्ता लिइएको समेत थियो। यी यस्ता घटना र तथ्य रहेको छुँदाछुँदै विपक्षी प्राधिकरण आफैले RCOD को म्याद थप्ने सैद्धान्तिक निर्णय गर्दा गर्दै पनि हामीले RCOD (Required Commercial Operation Date) मूल सम्झौतामा तोकिएको म्यादभित्र हामीले काम सम्पन्न गर्न नसको भन्ने अत्तो थापी हामीले दिएको बैंक ग्यारेन्टीको रकम विपक्षीहरूले दिने लिने सोचमा रहेको भन्ने कुरा हामीलाई २४ नोभेम्बर २०१५ मा बैंकलाई लेखेको पत्रबाट थाहा हुन आएकोले प्रस्तुत निवेदन गर्न बाध्य हुनु परेको छ। सम्झौतापत्रको दफा १६ को (६) १७ को (ख) (ग) दफा २९ को प्रत्यक्ष र सम्पूर्ण सम्झौताको विपरित हुने गरी विपक्षी प्राधिकरणले हाम्रो बैंक ग्यारेन्टीको रकम जफत गर्न मिल्दैन, विपक्षी बैंकले पनि सो जफत कार्यमा साथ दिई हाम्रो रकम प्राधिकरणलाई दिन नमिल्ने कुरा स्पष्ट छ। यस अवस्थामा विवादको समाधानको लागि समन्वय समितिबाट कुनै निष्कर्षको निर्णय नगर्ने र विपक्षी प्राधिकरणले प्रतिनिधि पनि नतोक्ने आफैले २ वर्षको RCOD को २ वर्ष म्याद थप गर्न लेखेको पत्र अनुसार हामीले वारम्बार म्याद थप गरी पाउँ भनी निवेदन गर्दा गर्दै पनि म्याद थप नगरी उल्टै सम्झौताको पुरानो मितिलाई आधार बनाई २०७१।१२।१२ लाई इंगित गरी सम्झौताको दफा ३८.१५ र ३८.१६ अनुसारको भौतिक प्रगति मापन नगरीकनै बैंक ग्यारेन्टी (Performance Guarantee) जफत गर्ने तर्फ विपक्षीहरू लागेको कार्यले हामीलाई सम्झौताले प्रदान गरेको सुविधाबाट वञ्चित गराई नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ को दफा ६, ९ द्वारा प्रदत्त समानता एवम् सम्पतिको हकबाट वञ्चित गर्ने प्रवृत्त आशङ्का भएकोले ऐ. को दफा १७ (२) अन्तर्गत र न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८ (२) अनुसार विपक्षीहरूबाट सो काम कुरा रोकी पाउन विपक्षीहरू उपर निषेधाज्ञाको आदेश जारी गरी पाउँ। साथै विपक्षीहरूले यस कम्पनीको सो बैंक ग्यारेन्टीको रकम विपक्षीहरूले तत्कालै जफत गर्न सक्ने प्रवृत्त सम्भावना भएकोले यो निवेदनको अन्तिम निर्णय हुन समय लाग्न सक्ने भएकोले परिस्थितिलाई हेरी अपुरणीय क्षति हुन नदिनका लागि विपक्षीहरूलाई उक्त बैंक ग्यारेन्टीको रकम जफत गर्ने गराउने कार्य तत्काल नगर्नु नगराउनु भनी

विपक्षीहरूका नाममा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ३३ क बमोजिम अन्तरिम आदेश समेत गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको माई भ्याली हाईड्रोपावर प्रा.लि.को अख्तियार प्राप्त निर्देशक सन्तोष कुमार प्रधानको मिति २०७२।८।९ को निवेदन।

२. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको निवेदन मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुनु नपर्ने कुनै आधार कारण र प्रमाण भए सबूद प्रमाणसहित सूचना म्याद पाएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र आफैं वा आफ्नो कानूनबमोजिमको प्रतिनिधि मार्फत् लिखित जवाफ पेश गर्नुहोला भनी यो आदेश र निवेदनको प्रतिलिपि साथै राखी विपक्षीहरूका नाममा म्याद सूचना जारी गरी लिखित जवाफ परेपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नुहोला। निवेदनको मागबमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गर्ने वा नगर्ने सम्बन्धमा हेर्दा सम्झौताको प्रकृति विषयवस्तुको गाम्भीर्यताका दृष्टिबाट विपक्षीलाई समेत राखी छलफल हुन आवश्यक एवं मनासिव देखिएकोले सो प्रयोजनका लागि मिति २०७२।८।१७ गतेका दिन छलफलका लागि उपस्थित हुनु भनी विपक्षीहरूलाई समेत सूचना दिई सोही मितिमा पेश गर्नु। निवेदक र विपक्षी विद्युत प्राधिकरण बीच भएको मिति २०६८।१२।२३ को सम्झौता Power Purchase Agreement (PPA) अनुसार रहेको जमानत रु.३०,६०,०००।- जफत गर्ने गराउने विपक्षीहरूको November 24 र 25, 2015 को पत्रानुसारको कार्य सो मिति २०७२।८।१७ सम्मका लागि नगर्नु नगराउनु भनी पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ३३ क (१) (१) बमोजिम विपक्षीहरूको नाममा अन्तरिम आदेश जारी गरिदिएको छ भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।८।१० को आदेश।
३. यसमा नेपाल विद्युत प्राधिकरणले च.नं. १०७५ मिति २०७२।२।११ को पत्रद्वारा निवेदक र प्राधिकरण बीच भएको मिति २०६८।१२।२३ को सम्झौताको "दफा ३८.१५ को प्रावधानको कार्यमा आयोजनाको साइटको स्थलगत निरीक्षण गर्न ७ दिनको अवधि दिइएको" र "सो कार्यका लागि कम्पनीको तर्फबाट समन्वय हुन नसकेमा कम्पनीले बुझाएको आयोजनाको March 26th 2015 सम्मको Progress Status Report लाई आधार मानी परफरमेन्स बैंक जमानत सम्बन्धी आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाइने" व्यहोराको पूर्व जानकारी निवेदकलाई दिएको देखिन्छ। सो अगावै मिति २०७१।१०।६ मा सम्झौताको दफा १४ अनुसार गठीत समन्वय समितिको बैठकमा कम्पनीको तर्फबाट निवेदक सन्तोषकुमार प्रधान स्वयम उपस्थित भई निर्णय हुँदा "ROCD को म्यादका सम्बन्धमा कुनै निष्कर्ष हुन नसकेकोले सो आयोजनाको विद्युत खरिद विक्री सम्झौताको प्रावधान अनुसारको प्रक्रिया अगाडि बढाउन सिफारिस गर्ने" निर्णय भएको समेत देखिन्छ। यसरी सम्झौताको दफा ३२ अनुसार उक्त सम्झौता संशोधनका लागि अर्को लिखित सम्झौता भएको समेत नदेखिएको स्थितिमा उक्त सम्झौताको दफा १४ अनुसार समन्वय समितिको सिफारिस तथा सम्झौताको दफा ३८.१५ को कार्यार्थ March 27th 2015 सम्मको Progress Status Report को आधार समेतको परिप्रेक्षमा

नविल बैंकमा निवेदकले दिएको बैंक जमानत जफत गर्ने सम्बन्धमा नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गरेको पत्राचारलाई अन्यथा भन्न मिल्ने देखिएन। अतः यस अदालतबाट मिति २०७२।८।१० मा जारी भएको अन्तरिम आदेशलाई निरन्तरता दिन परेन। आदेशको जानकारी दुबै पक्षलाई दिई कानून बमोजिम गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।८।१७ को आदेश।

४. सम्झौताको प्रावधानको आधारमा निवेदन खारेज भागी छ। प्रस्तुत निवेदनबाट सम्झौताको प्रावधानको आधारमा सुनवाई र निरोपण हुन सक्ने प्राधिकरणको आरक्षणलाई सुरक्षित राख्दै सम्झौताको प्रावधानको आधारमा समेत निवेदनपत्र खारेज भागी भएको प्रष्ट गर्दछ। सम्झौतापत्रको प्रावधान अनुसार RCOD को मिति २०७१।१२।१२ सम्ममा सम्झौतापत्रको प्रकरण नं.३८.१५ बमोजिम ५० प्रतिशत भन्दा बढी निर्माण कार्य भएको नत दावी नत प्रमाण नै प्रस्तुत गर्न सक्नु भएको छ। उक्त मिति अगावै काबुवाहिरको परिस्थिति परेको समेत दावी छैन। त्यस्तो अवस्था उत्पन्न भएको भए कारवाई सम्म अगाडि बढाउनु भएको छैन। जहासम्म RCOD को अवधी थप सम्बन्धमा मिति २०७१।२।८ मा RCOD को मिति संशोधन गर्न इच्छुक भएमा आवश्यक कागजात सहित सम्पर्क गर्न भनिएको हो। यो केवल प्रस्तावको आव्हान सम्म हो। सो बमोजिम RCOD को म्याद थप गर्ने गरी मिति २०७१।१।१२ मा प्रथम संशोधन सरह कुनै संशोधन भएको छैन। लिखित सम्झौता भएको राज्य संयन्त्रसँग कुनै कार्य गर्ने मिति किटान गरी सम्झौता नभएसम्म अवधी थप हुँदैन। अस्पष्ट शर्त करारमा हुन नसक्ने करारको मान्य सिद्धान्त छ। स्थायी निषेधाज्ञा निवेदकले कुनै घटना नभएसम्म तत्कालिन प्रकृतिको निषेधाज्ञा माग गरी स्थायी निषेधाज्ञा माग गर्नु भएको छ। प्रस्तुत निवेदनमा निवेदकको माग बमोजिम आदेश जारी भएमा प्राधिकरणले बैंक जमानत कहिल्यै दावी गर्न नसक्ने हुन्छ। करारीय दायित्व पूरा गरेको दावी नभएको अवस्थामा बैंक जमानत कहिल्यै दावी गर्न नपाउने गरी स्थायी निषेधाज्ञा जारी हुन सक्दैन भन्ने समेत व्यहोराको नेपाल विद्युत प्राधिकरण दरवारमार्ग काठमाडौंको अख्तियार प्राप्त ऐ. का कार्यकारी निर्देशक मुकेशराज काफ्लेको मिति २०७२।८।२७ को लिखित जवाफ।

५. बैंकले जारी गरेको ग्यारेण्टी भनेको ग्यारेण्टी बहाल रहेको अवस्थामा Beneficiary ले भुक्तानी माग गरेको अवस्थामा विना कुनै शर्त भुक्तानी दिन्छौं भन्ने बैंकको जमानीपत्र हो। पक्षहरू बीच भएको सम्झौता उल्लंघन भए नभएको छानविन गर्ने, निक्क्याँल गर्ने कार्य बैंकको होइन र त्यस्तो छानविन निक्क्याँल गरे पश्चात मात्र ग्यारेण्टीको रकम बैंकले भुक्तानी गर्नु पर्ने होइन। ग्यारेण्टीमा उल्लेख भए मुताविक Beneficiary को दावी परेपछि उक्त ग्यारेण्टी वापतको रकम भुक्तानी गर्नुपर्ने बैंकको दायित्व हुने वैकिङ्ग मान्यता, प्रचलन तथा अभ्यास हो। त्यस्तो प्रचलन, मान्यता र अभ्यासको कारणले नै विश्वमा भुक्तानी प्रणालिमा बैंक ग्यारेण्टी माथि विश्वास रहेको हुन्छ। यदि यसै गरी बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम भुक्तानी बैंकले रोक्ने हो भने उक्त

विश्वास शून्य हुने र समग्र बैकिङ्ग प्रणालीमा नै प्रत्यक्ष असर पुग्न गई भुक्तानि प्रणाली समेत प्रभावित भई समग्र अर्थ तन्त्रमा नै असर पुग्न जान्छ। बैंक ग्यारेण्टी सम्बन्धी नियमन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय चेम्बर अफ कमर्स (International Chamber of Commerce) द्वारा जारी ICC UNIFORM RULES FOR DEMAND GUARANTEES (URDG), ICC PUBLICATION NO. 758 (2010 REVISION) हाल विद्यमान रहेको छ। सोही URDG मा भएको बुँदा नं. 20 (a) व्यवस्थालाई टेकेर Beneficiary को दावी परे पश्चात रकम भुक्तानीका लागि माई भ्याली हाइड्रोपावर प्रा.लि.लाई पाँच दिनको हदैसम्मको समय हामी बैंकले प्रदान गरेका थियौं। सो पश्चात माइ भ्याली हाइड्रोपावर प्रा.लि.ले हामी समेत उपर पुनरावेदन अदालतमा निषेधाज्ञाको लागि रिट निवेदन दर्ता गरी उक्त निवेदनमा अन्तरिम आदेश जारी भएको आदेशको प्रतिलिपि संलग्न गरी सन् २६ नोभेम्बर २०१५ को इमेल मार्फत हामी बैंकलाई जानकारी गराएको थियो। बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम भुक्तानीको प्रक्रियामा नै रहेको अवस्थामा त्यस सम्मानित अदालतबाट यसै मुद्दामा भएको आदेशानुसार बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम Beneficiary नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई भुक्तानी दिइसकेको अवस्था छैन। बैंक ग्यारेण्टीमा उल्लिखित शर्त एवं सो सम्बन्धित राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन, अभ्यास एवं मान्यता बमोजिम Beneficiary नेपाल विद्युत प्राधिकरणको दावि परे पश्चात् उक्त बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम भुक्तानीका लागि प्रक्रिया अगाडि बढाइएको हो। बैंक ग्यारेण्टीको शर्त, राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय बैंकङ्ग मान्यता अनुरूप नै बैंकले आफ्नो बैकिङ्ग व्यवसाय एवं कार्य गर्नु पर्ने व्यवस्था बमोजिम हामी बैंकले विपक्षीको अनुरोधमा जारी गरेको बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम Beneficiary नेपाल विद्युत प्राधिकरणको दावी परेपछि रकम भुक्तानी प्रक्रिया अगाडि बढाइएको तथा बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम हाल नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई भुक्तानी नभैसकेको अवस्थासमेत रहेको हुँदा हामी बैंकको हकमा विपक्षीको निषेधाज्ञाको निवेदनपत्र खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको नविल बैंक लि. को मिति २०७२।८।२९ को लिखित जवाफ।

आदेश खण्ड

६. नियमबमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक पेशी सूचीमा यस इजालससमक्ष चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत विषयमा निवेदन पत्र तथा प्राप्त लिखित जवाफ सहितका मिसिल संलग्न रहेका प्रमाण कागजहरू अध्ययन गरियो।
७. निवेदकका तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री शम्भु थापा तथा विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री केशवप्रसाद मैनाली र श्री गान्धी पण्डितले निवेदकले हकअधिकारको संरक्षणका लागि साबिकका न्यायिक याचना गर्नुपरेको कारणका अतिरिक्त २०७२ साल बैशाख १२ गते गएको बिनाशकारी भूकम्प, तत्पश्चात् भएको अघोषित नाकाबन्दी तथा स्वयम् विपक्षी मध्येका नेपाल विद्युत प्राधिकरणले काबेरी कोरीडोरको प्रसारण लाइन समयमा निर्माण गर्न नसकेका समेतका कारणले सम्झौताअनुसारको समयभित्र विद्युत उत्पादन हुन नसकेको हो। उपरोक्त बाध्यात्मक अवस्थालाई मध्यनजर राखी विपक्षीबाटै २०७२।२।८ मा दुईवर्षका

लागि सम्झौताको म्याद थप गर्न सकिने पत्र प्राप्त भएको हो। नबिल बैङ्क दरवार मार्गबाट जारी भएको बैङ्क ग्यारेण्टीको अवधि १६ जुलाई २०१६ सम्म रहेको अवस्थामा पनि विपक्षी मध्येको नेपाल विद्युत प्राधिकरणले निवेदकले तत्काल राखेको रु ३०,६०,०००। बैङ्क जमानत पाउनका (जफत) का लागि विपक्षीमध्येको नबिल बैङ्कमा पत्राचार गरेकोले बैङ्क जमानतका रूपमा रहेको सम्पत्ति कानून विपरित जफत भइ कानूनी हक हनन हुने प्रबल सम्भावना रहेकोले निवेदक र विपक्षीमध्येको नेपाल विद्युत प्राधिकरणको बीचमा भएको सम्झौता पूर्ण रूपमा भङ्ग भइनसकेसम्म सम्झौताअनुसारको बैङ्क जमानत जफत नगर्नु नगराउनु भनी सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट जारी भएको मिति २०७२।८।१० को अन्तरिम आदेशले निरन्तरता पाउने गरी विपक्षीहरूका नाउँमा निषेधाज्ञाको आदेश जारी हुनुपर्छ भन्नेसमेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

८. विपक्षी नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् अधिवक्ताद्वय श्री सरद कोइराला र श्री राजकुमार पोखरेलले प्राधिकरण र निवेदकसँग भएको मिति २०६८।१२।१२ को मूल सम्झौता विद्युत खरिद बिक्रि (Power purchase Agreement-PPA) को सम्झौता हो। जसको म्याद मिति २०७१।१२।१२ सम्म मात्र थियो। तत्पश्चात सम्झौताको अवधि बढ्न र बढाउन सक्ने प्रावधान रहेभएपनि सो अवधि विधिवत रूपमा अवधि थप भएको छैन। सम्झौता अनुरूपको कामकारवाही नभए नगरिएको विषयमा करार ऐन २०५६ को दफा ८७ आकर्षित हुनेमा निषेधाज्ञाको माध्यमबाट उपचार खोज्ने निवेदकको न्यायिक याचना कानूनसम्मत छैन। सम्झौताअनुसारको विद्युत उत्पादन गर्ने कार्य तोकिएको अवधिभित्र सम्पन्न गरेर विद्युत खरिदका लागि प्राधिकरणमा जान नसकेको यथार्थतालाई निवेदक स्वयंले स्वीकार गरेको हुँदा निवेदकको मागअनुसार तथ्यगत आधारमा पनि निषेधाज्ञाको आदेश जारी हुनुपर्ने अवस्था छैन। निवेदन दाबी खारेज हुनुपर्छ भन्नेसमेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

९. विपक्षी नबिल बैङ्कका तर्फबाट रहनुभएका विद्वान् अधिवक्ता श्री प्रविण पौडेलले निवेदक र नेपाल विद्युत प्राधिकरणको बीचमा भएको सम्झौताअनुसार नबिल बैङ्कमा रहेको बैङ्क ग्यारेण्टीको दावेदार नेपाल विद्युत प्राधिकरण हो। सम्झौताको अवधिभित्र सम्झौताअनुसारको काम भएन भनी माग गरेको अवस्थामा राखिएको बैङ्क ग्यारेण्टी उपलब्ध गराउनु बैङ्कको दायित्व हो। यसमा अन्यथा तर्क गरी बैङ्कले बैङ्क जमानतको भुक्तानी रोक्न मिल्दैन। राखिएको बैङ्क ग्यारेण्टी भुक्तानी माग भएको अवस्थामा भुक्तानी दिनु अघि माग हुनुको औचित्यतासमेतका विषयमा बैङ्कले छानबीन गर्न मिल्दैन। बैङ्किङ पद्धति र मान्यताअनुसार जमानत पत्रको औचित्यताभित्र प्रवेशगर्ने अधिकार नबिल बैङ्कलाई छैन। विवादसँग सम्बन्धित बैङ्क ग्यारेण्टी नेपाल विद्युत प्राधिकरणले भुक्तानीका लागि पत्राचार गरिसकेको भएतापनि अदालतको अन्तरिम आदेशको कारणले भुक्तानी हुन बाँकी रहेको छ भन्नेसमेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

१०. विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता एवम विद्वान् अधिवक्ताहरूले गर्नुभएको उपरोक्तानुसारको बहस सुनी निवेदकको माग दाबीबमोजिम निषेधाज्ञाको आदेश जारी हुनुपर्ने हो होइन भन्नेसम्बन्धी निर्णयमा पुग्नका लागि बैङ्क ग्यारेण्टी यसको कानूनी मान्यता एवम् व्यवहारिक औचित्यताको परिप्रेक्ष्यबाट सम्झौताका पक्षहरूका बीचमा सम्झौताको अवधि थप हुने वा गर्ने सम्बन्धमा स्वीकारोक्ति रहेको व्यवहारिकताको कसीमा उक्त बैङ्क ग्यारेण्टी रोक्न मिल्ने हो वा होइन ? भन्ने प्रमुख सवाल मै केन्द्रित रहनुपर्ने देखियो।

११. बैङ्क जमानतलाई सामान्य रूपमा बुझदा: दुई पक्षका बीच भएको करारबमोजिमको कार्य (कुनै प्रकारको व्यापार, व्यवसाय, निर्माण वा सेवा वा व्यवस्था) ऋणी वा निर्माणकर्ता वा सेवाप्रदायकले यथासमयमा सम्पन्न गर्न नसक्ने अवस्थामा धनी वा सेवाग्राही (हितकारी) पक्षलाई पर्न जाने नोक्सानीको पूर्तिको पूर्ण विश्वासका लागि बैङ्कले दिने निश्चयात्मक आधार पत्रका रूपमा बुझिन्छ। अर्थात् यो दुई पक्षका बीचमा भएको करार परिपालना नभएमा त्यसको क्षतिपूर्तिका लागि बैङ्कले लिएको मौद्रिक जवाफदेहिता हो। बैङ्क जमानतलाई करारीय जमानत वा सुरक्षण पनि भनिन्छ। यो बैङ्क वा बिमा कम्पनी (A performance bond, also known as a contract bond, is a surety bond issued by an insurance company or a bank to guarantee satisfactory completion of a project by a contractor.) समेतबाट जारी हुन्छ।

करार ऐन २०५६ को दफा १५ देखि दफा २१ सम्ममा जमानत सम्बन्धी करारको उल्लेख गरेको छ। दफा १५ ले जमानत करारलाई कुनै व्यक्तिले आफूले लिएको ऋण वा कबुल गरेको दायित्व चुक्ता नगरेमा वा पूरा नगरेमा तेस्रो पक्षले चुक्ता वा पूरा गरिदिने गरी करार भएकोमा जमानत सम्बन्धी करार रूपमा परिभाषित गरेको छ।

"HANDLING SURETY PERFORMANCE BOND AND PAYMENT BOND CLAIMS- विषयक लेख (www.margolisedelstein.com) मा R. James Reynolds, Jr. ले परफर्ममेन्स बण्डको उद्देश्यका बारेमा निम्नअनुसार उल्लेख गरेका छन्:

1. A performance bond protects the owner against the risk of default on a construction contract.
2. A performance bond provides available funds to complete the principal's contract should the principal be in default of the performance that is owed to the obligee.
3. The surety's obligation tracks that of the principal under the bonded contract up to the penal sum of the bond, subject to the specific terms and limitations in the bond, and is conditioned upon the principal's material default of its performance obligations under the bonded contract.

बिड बण्ड (Bid bond), परफर्ममेन्स बण्ड (Performance bond), एडभान्स पेमेन्ट बण्ड (Advanced payment bond), वारेण्टी बण्ड (warranty bond), डिमान्ड ग्यारेण्टी (Demand guarantee), क्रेडिक सेक्युरिटी बण्ड (credit security bond), रेन्टल ग्यारेण्टी (Rental security), कन्फर्म पेमेन्ट अर्डर (conform payment order), इरिभोकेवल लेटर अफ क्रेडिट (irrevocable letter of credit) आदि यसका प्रयोगहरू हुन। यसलाई दुईपक्षका बीचमा भएको मूल करारले सिर्जना गरेको तेस्रो पक्षसँगको सम्बन्ध र दायित्वलाई सम्बोधन गर्ने विशेष करार पनि भन्न

सकिन्छ। मूल करारको ऋणी वा सेवा प्रदायकले (Principle debtor) ले दायित्व पूरा नगरेको अवस्थामा विशेष करार (second debtor) को दायित्व स्वतः सिर्जना हुन्छ। बैङ्क जमानत ऋणको सुरक्षणका लागि मात्र होइन, ठूला ठूला निर्माण वा आपूर्ति वा सेवा व्यवस्थाको निश्चयताका लागि राष्ट्रिय कानून एवम् अन्तराष्ट्रिय कानून (International chamber of commerce rules) द्वारा संरक्षित द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय करारको कार्यान्वयको वैधानिक शक्ति हो। जसमा "नगद सरह साहुलाई बुझाउनु पर्ने जमानी पत्र अर्थात् हितग्राही पक्षले मागेका बखत सम्बन्धित बैङ्कले बैङ्क ग्यारेण्टीको रकम भुक्तानी गर्नुपर्ने" मान्यता (भरतराज उप्रेति: करार कानून फ्रिडिल २०६६ पृष्ठ ४६४) रहेको हुन्छ। यसको कार्यान्वयनमा स्वायत्तताको सिद्धान्त (Principle of autonomy) आकर्षित हुन्छ।

बैङ्क जमानत सम्बन्धी मान्यता बेलायतबाट आरम्भ भई करारीय सिद्धान्तको विकास संगै यसको विकास भएको हो। यो कतै अलगै कानूनका रूपमा र कतै करारीय कानूनसँग सम्बन्धित रहेर यसको प्रभावकारिता कायम रहेको पाइन्छ। अमेरिकामा Miller Act of 1932 (जसलाई "Little Miller Act" पनि भनिन्छ) द्वारा व्यवस्थित छ। नेपालमा करार ऐन २०२३ ले विशेष करारको रूपमा नराखेपनि करार ऐन २०५६ को परिच्छेद ४ (दफा १५।२१) मा रहेको जमानत र हर्जाना सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था यससँग सम्बन्धित छ।

प्रस्तुत विवादको सन्दर्भमा करार ऐन २०५६ को समग्र व्यवस्थालाई अध्ययन गर्दा "करारको दायित्व उल्लङ्घन हुनासाथ जमानत दिनेबाट पुरा गराउन सकिने" (दफा १६) भन्ने र "मूल करारका पक्षहरू बीच विवाद भएको कारणले जमानीबमोजिमको दायित्व पूरा गर्नबाट जमानी दिने मुक्त नहुने" (दफा १७।४) भन्ने व्यवस्थाहरू सम्बन्धित देखिन्छन्।

यस सम्बन्धमा स्थापित न्यायिक मान्यतातर्फ अध्ययन गर्दा निम्नअनुसारको न्यायिक मान्यता रहेको देखिन्छ:

प्रतितपत्र र बैङ्क जमानत पत्रको भुक्तानीमा अदालतले हस्तक्षेत्र गर्नु हुँदैन। (करिश्मा इम्पेक्स वि. नेश्रल ट्रेडिङ लिमिटेड। ने.का.प. २०४८ पृष्ठ. ८९१)

मूल करारमा कुनै विवाद उठेका कारणले वा त्यस्तो विवाद कुनै अदालत वा मध्यस्थमा बिचाराधिन रहेको कारणले मात्र त्यस्तो जमानत पत्रको भुक्तानी रोक्नु हुँदैन।

(नेपाल बिद्युत प्राधिकरण वि. मोर्डन मालेवल्स लि को उत्प्रेषणयुक्त परमादेश (सर्वोच्च अदालत, नजिरसंग्रह भाग ४ पृष्ठ ५४८)

मूल करारका पक्षहरू बीचको विवादसँग जमानत सम्बन्धी करार अन्तर्गत जमानतकर्ताले पूरा गर्नुपर्ने दायित्वमा कुनै असर गर्दैन। मूल करारमा विवाद उत्पन्न भएको कारणले मात्र जमानत सम्बन्धी करारीय दायित्व पुरा गर्नबाट जमानत दिने मुक्त हुन सक्दैन।

जमानत पत्रको भुक्तानी पाउन माग गरेपछि सोही माग नै मूल ऋणीले करारीय दायित्व पूरा नगरेको प्रमाण बन्दछ।

बैङ्क जमानत पत्रको म्याद सकिएको अवस्थामा बाहेक जारी गर्ने बैङ्कले थप विवाद उठाउने वा प्रमाण बुझी निर्णय गर्ने अधिकार राख्दैन। जमानत पत्रको रकम मागअनुसार भुक्तानी गर्नुपर्छ।

(नेपाल ओरियण्टल म्याग्नेसाइट प्रा लि विरुद्ध ऋणअसुली पुनरावेदन न्यायाधीकरणसमेतको उत्प्रेषणयुक्त परमादेश -ने.का.प.२०६८अङ्क ४ नि. नं. ८६०५)

A bank which gives a performance guarantee must honour that guarantee according to its terms. It is not concern in the least with the relation between the supplier and the customer, nor with the question whether the supplier has performed his contracted obligation or not, nor with the question whether the supplier is in default or not. The bank must pay, according to its guarantee, on demand, if so stipulated, without proof or condition. the only exception is when is a clear fraud of which the bank has notice.

Lord DENNING/ Edward Owen Engineering Ltd Vs, Barclays Bank International Ltd. (1979)All ER 976(CA):(1978)1 QB 159(CA) citedby: M. L. TANNAN-"TANNAN'S BANKING: law and practice in INDIA",23th ed,2012 page.1545)

The principle which underlines demand guarantee is that contract is autonomous. In particular, the obligations of the guarantor are not affected by disputes under the underlying contract between the beneficiary and the principle. If the beneficiary makes an honest demand, it matters not weather as between himself and the principal he is entitled to payment, The guarantor must honour the demand, the principal must reimburse the guarantor or counter guarantor and any disputes between the principal and beneficiary, including any claim by principal that drawing was a breach of the contract between them, must be resolved in separate proceedings to which the banks will be parties.

(Hindustan steel workers construction Ltd Vs Tarapor & co. AIR 1996 Sc 2268 cited from - भरतराज उप्रेति- करार कानून पृष्ठ ४६८)

...IF there is not any challenges or if the challenge is not substantial, prima facie, no injunction should be guaranteed and the bank should be left free to honour its contractual obligation, although restrictions may well be imposed upon the freedom of the beneficiary to deal with the money after he has received it.

(Bolivinter Oil Sa Vs. Chase Manhattan Bank, NA - cited by, ibid-page -476)

The bank guaranty, because it is an independent contract between the beneficiary and the bank, the enforcement of which depends upon terms and conditions of the bank guarantee. The bank is least concerned with the relation between the parties under the original contract nor whether the guarantee has been invoked rightly or wrongly nor the bank can question the decision of the beneficiary regarding the outstanding amount.

(General electric Technical services company Inc, Vs. Punj sons Pvt. ltd. AIR 1991 Sc 1994:(1991)4 Scc 230- cited by: M. L. TANNAN-"TANNAN'S BANKING: law and practice in INDIA",23th ed,2012 page1548)

Writ court shall not interfere in encashment of bank guarantee. A writ petition was not maintainable in matters of this kind; The amount under the guarantee had already been appropriated towards breach of contract terms.

(Vajra Chemical Pvt.Ltd Vs Aadhra Pradesh state Financial corporation (1998) 94 comp. cas.81(AP)DB-cited by; ibid page :1550)

बैङ्क जमानतलाई व्यवहारिकताको कसीमा राखेर हेर्दा निम्नानुसारको अवस्था हुने देखिन्छः

- बैङ्क जमानत (विशेष करार) मूल करारको उल्लङ्घनको अवस्थामा हुने गम्भीर अन्तिम उपचार अर्थात् आइसियू (ICU) सरहको उपचारविधि हो। यसले मूल करारको उल्लङ्घन

वा विवादको बीचमा पनि पक्षहरूलाई करारीय दायित्व बोध गराउन र पारिपालनाका लागि परोक्ष्य रूपमा बाध्य गराउन मद्दत गरेको हुन्छ।

- बैङ्कको काम मौद्रिक काम हो। विवाद समाधान बैङ्कको कार्यक्षेत्र भित्र पर्दैन। तिथि मिति, अङ्क अक्षर, मौजदात र हस्ताक्षर जस्ता पूर्व शर्तहरूकासाथ आफूकहाँ पेश भएका अन्य विनिमेय पत्रहरूमा जस्तै बैङ्किङ जमानतमा पनि तत्काल भुक्तानी बैङ्कको प्राथमिक दायित्व हो। भुक्तानी रोकी पाउन निवेदन परेको अवस्था र पेश भएका विनिमेयपत्रहरू प्राथमिक रूपमा हेर्दा जालसाजी हुन भन्ने देखिएको अवस्थामा बाहेकको अवस्थामा सम्बद्ध मौजदात रकमबाट तत्काल भुक्तानी दिनु बैङ्कको व्यवसायी कर्तव्य हो।
- "विश्वास" रूपी सामाजिक सम्बन्धलाई व्यवहारिकता दिने व्यवसायिक सम्बन्धको जीवन नली (Bank guarantee are life line of business and commerce) का रूपमा रहेको जमानत करार अन्तिममा गएर बैङ्किङ विश्वासमा नै अडेको हुन्छ। बैङ्क जमानतमा यो वा त्यो अर्थ वा तर्क गरी भुक्तानी रोकी अविश्वसनीयता बढ्न दिने हो भने मौद्रिक कारोबार र सम्बन्धमा हुन सक्ने बिचलनबाट भत्केको सामाजिक सम्बन्धलाई त्राण दिने बैङ्किङ पद्धतिको साखः पनि गिर्न जान्छ र अन्ततः, बैङ्किङ पद्धति नै तहसनहस हुन पुग्दछ।
- करारीय सम्बन्ध र करारको परिपालनाको व्यवहारिकताको दृष्टिबाट हेर्दा: एकातिर जमानतको म्याद समाप्त भएपछि धनीले दाबी गर्न नपाउने अवस्था हुन्छ भने अर्कोतिर तोकिएको निर्माण वा सेवाले पूर्णता पाउन पनि कठिन हुन्छ। बैङ्क जमानतलाई निशर्त रूपमा नलिने हो भने निर्माण सेवा वा व्यवस्था जस्ता व्यवसायिक व्यापार र वाणिज्य क्षेत्रका कारोबारको सफलतामा पनि गम्भीर सङ्कट उत्पन्न हुन्छ। परोक्ष्य रूपमा समग्र मुलुकी विकास मै बाधा पर्न जान्छ।

१२. उपरोक्त अनुसार जमानत करारको सैद्धान्तिक एवम् न्यायिक मान्यता तथा व्यवहारिकताको कसीमा निवेदकको मागअनुसार निषेधाज्ञाको आदेश जारी गर्न मिल्ने वा नमिल्ने के हो ? भन्नेसम्बन्धमा हेर्दा निवेदक माइभ्याली हाईड्रोपावर प्रा. लि. (प्रस्तुत आदेशमा यसपछि माइभ्याली मात्र भनिने) र विपक्षी नेपाल प्राधिकरण (प्रस्तुत आदेशमा यसपछि प्राधिकरण मात्र भनिने) बीच मिति २०६८।१२।१२ मा बिद्युत खरिद बिक्री सम्झौता (Power purchase Agreement-PPA) हुँदा दरवार मार्गस्थित विपक्षी नबिल बैङ्कबाट प्राधिकरणलाई रु.३०,६०,०००। (तीस लाख साठी हजार मात्र) बैङ्क जमानत जारी भएको र सोअनुसार भएको मूल सम्झौताको म्याद २०७१।१२।१२ सम्म मात्र बाँकी रहेको भन्ने देखिन्छ। सोही सम्झौताअनुसार जारी भएको बैङ्क जमानत (Performance guarantee) को म्याद १६ जुलाई २०१६ सम्म मात्र रहेको भन्ने देखिन्छ। निवेदक र प्राधिकरण बीचमा भएको उक्त सम्झौताको दफा २(२.२) मा अवधि थप गर्न सक्ने प्रावधान भएपनि यस बीचमा अवधि थपका बारेमा अर्को सम्झौता भएको भन्ने निवेदकको दाबी आधार देखिँदैन। यसअघि विपक्षी प्राधिकरणले सम्झौता रद्द गरेकोमा निवेदकले यसै अदालतमा दिएको २०६९ सालको रिट नं ९८८ को निवेदन मिति

२०७०।१०।२६ मा निवेदक आफैले फिर्ता लिएको देखिन्छ। प्राधिकरणले सम्झौता अनुसार RCOD (Required Commercial Operation Date) को म्याद थपका लागि इच्छुक भएमा आवश्यक कागजात सहित सम्पर्क राख्नु भनी निवेदकलाई पठाएको मिति २०७१।२।८ को पत्रको व्यहोरा सम्झौताको अवधि थपको स्विकारोक्ति नभइ अवधि थपको आशय पत्रसम्मका रूपमा देखिन्छ। त्यसप्रकारको आशयपत्रलाई करार मात्र मिल्दैन। सम्झौताको दफा ३५.१५ अनुसार ५० प्रतिशत कार्य प्रगतिको प्रमाणिकता पनि हुन सकेको छैन। मिति २०७२।२।११ मा प्राधिकरणले सम्झौताको दफा ३८.१५ अनुसार साइट निरीक्षण गर्नका लागि थप ७ दिनको समय दिएको देखिन्छ। तत्पश्चात २७ मार्च, २०१५ सम्मको प्रगति विवरणलाई आधार मानी प्राधिकरणले बैङ्क जमानत सम्बन्धी आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाई सोको जानकारी निवेदकलाई दिएको देखिन्छ। मिति २०७१।१०।६ मा सम्झौताको दफा १४ अनुसार गठित समन्वय समितिको बैठकमा निवेदक प्रा. लि. का तर्फबाट निवेदक सन्तोषकुमार प्रधान स्वयम् नै उपस्थित भएका छन् र उक्त बैठकमा "RCOD को सम्बन्धमा कुनै निष्कर्ष हुन नसकेकोले सो आयोजनाको विद्युत खरिद बिक्री सम्झौताको प्रावधान अनुसारको प्रक्रिया अगाडि बढाउन सिफारिस गर्ने" निर्णय गरेको देखिन्छ। यसप्रकार सम्झौता अनुसारको कार्य प्रगति निवेदक स्वयंबाट नभएको र निवेदक स्वयंले सम्झौता अनुसार प्रक्रिया अगाडि बढाउनसमेत सहमति जनाएको भन्ने देखिन्छ।

१३. उल्लिखित आधार र अवस्थाले निवेदकको दाबीको विषयमा निम्न अवस्था रहेको देखिन आउने हुदा मागबमोजिमको निषेधाज्ञाको आदेश जारी गर्न मिल्ने देखिएन।

प्रथमतः करारीय दायित्व पूरा नगर्ने निवेदकलाई करार अनुसारको कार्य गराई पाँउ भनी दाबी गर्ने अधिकार नहुने करारसम्बन्धी मान्य सिद्धान्तका आधारमा निवेदकको दाबी निरर्थक देखिन आयो।

दोस्रो: जारी भएको जमानत जालसाजीपूर्ण हो भन्ने वा जमानतको भुक्तानी मागको प्रक्रिया जालसाजीपूर्ण रहेको भन्नेसम्बन्धमा निवेदकको दाबी नरहेको र बैङ्क जमानत जारी गर्दा कुनै शर्त बन्देज रहेको पनि नरहेकोले दाबीको जमानत पत्र निशर्त जमानत पत्र भन्ने देखियो। निशर्त रूपमा जारी भएका जमानत पत्रहरू भनेका विनिमेय पत्र (Negotiable instruments) सरहका बैङ्किङ सम्पत्ति र स्रोत हुन्। मागदासाथ भुक्तानी दिनुपर्ने आधार स्रोतहरूलाई अन्यथा तर्कगरी कहींकतैबाट रोक्न लगाउन वा रोक्न मिल्दैन।

तेस्रो: नगद सरहको विश्वसनीय आधारपत्र वा विनिमेयपत्र सरहको जमानतपत्रलाई सम्झौताको अवधि समाप्त भइसकेपछि सटही गर्ने अधिकार विपक्षी प्राधिकरणको करारीय कानूनले दिएको निशर्त अधिकार हो।

चौथो: अवधि (RCOD) म्याद थपका बारेमा निवेदक र प्राधिकरणका बीचमा भएका पत्राचार वा मिति २०७२।०८।०६ को पछिल्लो पत्रले मूल करारको अवधि थप गरी नसकेको र सहायक करार अर्थात् जमानतपत्र अनुसारको रकम भुक्तानी माग भएमा भुक्तानी दिने दायित्व

विपक्षी नवील बैङ्कको रहेको हुँदा त्यस्तो जमानीपत्रको भुक्तानी माग गर्ने प्राधिकरणको अधिकारमा असर पर्ने गरी अदालतबाट हस्तक्षेप हुनु न्याय, समानता र करारीय कानूनको मर्म तथा यस सम्बन्धमा स्थापित न्यायिक मान्यता विपरित हुन जान्छ।

पाँचौं: निवेदकले स्थायी निषेधाज्ञाको आदेश माग गरेको देखिन्छ। यसको अर्थ निजले माग गरेअनुसारको आदेश जारी हुनुभनेको सम्झौता अनुसारको कार्य हुने सम्भावना ज्यादै कम रहनु हो। र निवेदकलाई करारीय दायित्वबाट उन्मुक्ति रहेको न्यायिक घोषणा हुनु सरह हो।

छैँठौं: न्याय वा सुविधा सन्तुलनको दृष्टिबाट आवश्यक देखिएमा अदालतले निषेधाज्ञा जारी गर्ने वा नगर्ने मध्येको बीचको बाटो अर्थात् उपयुक्त आदेशपनि जारी गर्न सक्दछ। हितग्राही पक्षले जारी भएको जमानतपत्रबाट नाजायज फाइदा लिन खोजेको भन्ने दाबीकासाथ यससम्बन्धमा उपयुक्त आदेश जारी गरीपाउँ भन्नेतर्फ निवेदकको दाबी छैन। र विवादको विषयवस्तुबाट त्यस्तो अवस्थापनि देखिदैन। करारीय दायित्व पुरा नगरेको कारणले बैङ्क जमानत जफत हुने अवस्थालाई गम्भीर अन्याय भएको वा सुविधा सन्तुलनको दृष्टिबाट गम्भीर क्षति हुन पुगेको भनी मान्न मिल्दैन।

सातौं: सिद्धान्ततः निवेदककै कारणले करार उल्लङ्घन भइसकेको अवस्थामा व्यवहारिकताको नाउमा व्याख्याको बुझ् चढेर करार कानून र यसका मान्य सिद्धान्तहरूको विपरित हुनेगरी जथाभावी निषेधाज्ञा (वा अन्य उपयुक्त) आदेश जारी गर्दा नेपालको बैङ्किङ पद्धतिमा कठिनाई आउने मात्र होइन, बहुपक्षीय करारीय प्रकृतिमा हुने बहुराष्ट्रिय बैङ्किङ अन्तरसम्बन्धको नाताले अन्तराष्ट्रिय व्यवसायिक सम्बन्धमा नेपालका अदालतको विश्वसनीयताको मानक पक्ष पनि कमजोर हुनजान्छ भन्नेतर्फको न्यायिक संबेदनशिलता सधैँ कायम हुनुपर्छ।

१४. यसर्थ सम्झौताको दफा १४ अनुसार मिति २०७१।२।८ मा लेखेको पत्र मिति २०७२।२।११ मा दिएको ७ दिनको अवधि र सम्झौताको दफा २९.१ को प्रयोजनार्थ मिति २०७२।११।११ मा प्रतिनिधि खटाएको समेतका सदाशयपूर्ण रूपमा प्राधिकरणबाट भएका काम कार्बाहीहरूको आधारमा पक्षहरू बीचको करारीय सम्बन्ध कायमै रहेको भन्ने अर्थ गरी करार अनुसार कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने अवधि समाप्त भइसकेको अवस्थामा स्वतः पाउनु पर्ने जमानीपत्रको भुक्तानीलाई रोक्नुपर्ने न्यायिक औचित्यता समेत देखिदैन। तोकिएको अवधिमा सम्झौता अनुसारको कार्य सम्पन्न हुन नसकेको अवस्थामा हितग्राही पक्षले आफ्नो सुविधा अनुसार हुने गरी भुक्तानी लिन पाउने गरी बैङ्कमा रहेको जमानत हितग्राही पक्षले लिन पाउनु उसको करारीय अधिकार हो। यसप्रकार रहेको जमानीपत्रको भुक्तानी दिनु सम्बन्धित बैङ्कको बाध्यात्मक करारीय दायित्व मात्र होइन, बैङ्किङ सुशासनको प्रत्याभूतिको एक आधार पनि हो। अब यस अदालतको संयुक्त इजलासले मिति २०७२।८।१७ मा निवेदकको माग बमोजिमको अन्तरिम आदेश जारी गर्न नमिल्ने भनी गरेको आदेशलाई बदर गरी सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट यस अदालतको एकल इजलासबाट जारी भएको आदेशलाई निरन्तरता दिने गरी मिति २०७२।९।२० मा जारी भएको अन्तरिम आदेशको रोहबाट निवेदकको माग बमोजिम

निषेधाज्ञाको आदेश जारी हुनु पर्ने हो कि भन्नेतर्फ हेर्दा: प्रथमतः उक्त आदेशमा अभिव्यक्त सम्झौताको दफा २८ र २९ मा अवधि बढाउने सम्बन्धी प्रावधान नै रहेको देखिँदैन। त्यसलाई टाइपको त्रुटी मानी सम्झौताको दफा ३८ र ३९ को सन्दर्भबाट हेर्दापनि सम्झौताको म्यादभित्र सम्झौताअनुसारको कार्य सम्पन्न हुन नसकेको अवस्थामा गठन हुने समन्वय समिति वा मध्यस्थताले गर्ने निर्णय भनेको मूल करारको विवादित विषय हो। सहायक करार अर्थात् जमानतसम्बन्धी करारको विषय होइन। करारअनुसारको अवधिभित्र कार्यसम्पन्न नगरेको अवस्थामा हितग्राही पक्ष अर्थात् प्राधिकरणले माग गर्दासाथ स्वतः भुक्तानी पाउने बैङ्क जमानतको विषय मध्यस्थले हेर्न मिल्ने विषय नै होइन। किनकी बैङ्क जमानत मूल करारको अभिन्न अङ्ग होइन। अभिच्छेद्य करार होइन। स्वतन्त्र करार हो। यसमा विवाद समाधानको सम्बन्धमा समन्वय समिति वा मध्यस्थ रहने जस्ता कुनै शर्त राखिँदैन। प्रस्तुत विवादसँग सम्बन्धित बैङ्क जमानत करारमा पनि कुनै शर्तहरू रहेका छैनन्। यसर्थ करारका पक्षहरूका बीचमा करारको परिपालनाका सम्बन्धमा विवाद उठेको अवस्थामा न्यायिक निरोपण गर्ने मध्यस्थले बैङ्क जमानतको विषयमा हेरी निर्णय गर्न क्षेत्राधिकारको अभावका आधारमा नपाउने हुँदा समन्वय समितिको गठन, निर्णय वा मध्यस्थको निर्णयसम्मका लागि जमानत भुक्तानी रोक्नु सम्बद्ध कानून, न्यायिक मान्यता र व्यवहारिक औचित्यता समेतको दृष्टिबाट मनासिब देखिएन।

१५. मुलुकमा देखिएको विद्युत अभावको जटिलतालाई सम्बोधन गर्न विद्युतीय उर्जाको उत्पादन, बिक्री बितरण तथा व्यवस्थापनको पक्षमा सम्बन्धित सबैको संबेदनशिलता बढ्नु आजको आवश्यकता हो भन्ने तथ्यलाई अन्यथा भन्न मिल्दैन। यसका लागि विवादित करारको परिपालनामा दुबैपक्षको समझदारी र सक्रियता हुनुपर्नेमा पक्षहरूका बीचमा समझदारी कायम हुन नसकी न्यायिक समाधानको मार्गतर्फ साबिकमा पनि केही समय लागेको कारण र काबेरी कोरिडोर प्रशासन लाइन समयमै बिस्तार हुन नसकेको तत्कालीन परिस्थितिका अतिरिक्त सम्झौताको अवधि समाप्तपछि देखिएका बिनाशकारी भूकम्प र अघोषित नाकाबन्दी जस्ता समस्याहरूलाई मध्यनजर राखी दुबैपक्षले आपसमा भएको विद्युत खरिद बिक्रीसहितको मूल सम्झौतामा पुनरावलोकन गरी अवधि थप गर्न र सोबमोजिम अवधि थप गर्दा लिनुपर्ने छुट्टै जमानती (Performance guarantee) का सम्बन्धमा लचकतापूर्वक लिने र हेर्ने अधिकार पक्षहरूका बीचमा रहेको कानूनी अधिकारका अतिरिक्त स्वविवेकीय अधिकार पनि हो। तर सम्झौता अनुसारको कार्य हुन नसकेको स्पष्ट अवस्थामा लिइसकेको जमानतमा ऋणी अर्थात् निवेदकको हक कायम रहन सक्दैन।

१६. पहिले नै जारी भएको जमानत पत्रको भुक्तानी पाउने अधिकार हितग्राहीपक्ष अर्थात् नेपाल विद्युत प्राधिकरणको निशर्त अधिकार हो। निवेदकले निवेदनमा दाबी गरेका कुनैपनि आधारबाट सो जमानती अङ्क रु ३०,६०,०००। (तीसलाख साठी हजार) निवेदकको पक्षमा सुरक्षित

रहिरहन सक्ने देखिँदैन। अपितु, माथि विभिन्न प्रकरणहरूमा उल्लेख भएका जमानतसम्बन्धी सैद्धान्तिक आधार, न्यायिक मान्यता एवम बैङ्किङ अभ्याससमेतका आधार र न्यायिक तथा व्यवहारिक औचित्यताको कसीबाट हेर्दा विवादित बैङ्क जमानतमा अन्यथा शर्त नलेखिएको, जारी भएको जमानत जालसाजीपूर्ण हो भन्ने वा जालसाजीपूर्ण रूपमा बैङ्क जमानत माग गरिएको भन्ने दाबी नरहेको र मागदासाथ भुक्तानी दिनुपर्ने प्रकृतिको बैङ्क जमानत भन्ने देखिँदा त्यस्तो जमानतपत्रलाई विपक्षी नबिल बैङ्क (दरबारमार्ग) ले रोकी राख्न मिल्दैन। उल्लिखित आधारहरूका अतिरिक्त विपक्षी प्राधिकरणले उक्त जमानत मागि सकेको अवस्था हुँदासमेत निषेधाज्ञाको माध्यमबाट विवादित बैङ्क जमानत (Performance guarantee) पत्रको भुक्तानी रोकी पाँउ भन्ने निवेदकको दाबी न्यायसङ्गत देखिएन। विपक्षी नबिल बैङ्कले यथासम्भव सिघ्र उक्त जमानतको भुक्तानी विपक्षी नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई दिनुपर्ने हुन्छ।

१७. तसर्थ माथि विवेचित आधारमा निवेदकको मागबमोजिम निषेधाज्ञाको आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्था विद्यमान नदेखिँदा निवेदन दाबी खारेज भई यस सम्बन्धमा जारी भएको अन्तरिम आदेशसमेत निष्कृत हुने ठहर्छ।

.....

न्यायाधीश

(डिल्लीराज आचार्य)

१८. यसमा निवेदकको मागबमोजिम निषेधाज्ञाको आदेश जारी गर्नु पर्ने अवस्था विद्यमान नदेखिँदा निवेदन खारेज हुने ठहर्छ भनी माननीय न्यायाधिश श्री डिल्लीराज आचार्यले राय व्यक्त गर्नु भएकोले उक्त रायमा महमत हुन नसकी प्रस्तुत मुद्दामा निम्नानुसारको छुट्टै राय व्यक्त गरेको छु।

१९. प्रस्तुत मुद्दामा मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा निवेदक कम्पनीले उत्पादन गरेको विद्युत सो कम्पनीसँग विपक्षी नेपाल विद्युत प्राधिकरणले खरिद गरी वितरण गर्ने जिम्मेवारी लिने दिने गरी मिति २०६८।१२।२३ मा विद्युत खरिद विक्री सम्झौता भएकोमा विवाद देखिँदैन। तर निवेदक कम्पनीले विद्युत विकास विभागबाट विद्युत उत्पादन गर्ने प्रयोजनार्थ दिएको निवेदन उपर कारवाही हुँदा नेपाल सरकार उर्जा मन्त्रालयबाट मिति २०७०।३।२६ मा मात्र उक्त इजाजत पत्र जारी भएको देखिँदा कम्पनीको उद्देश्य अनुरूपको निर्धारित काम थालनी हुनमा नै ढिलाई भएको देखिन्छ। सो कार्य सञ्चालन गर्नको लागि नबिल बैंकको दरबारमार्ग शाखाबाट जारी रु. ३०,६०,०००।- (अक्षरूपी रु तीसलाख साठीहजार) को Performance Guarantee बापतको बैंक जमानत निवेदक तर्फबाट विद्युत प्राधिकरणलाई दिइएको र सो को म्याद १६ जुलाई २०१६ सम्म भएको देखिन आयो। यसै बीचमा नेपाल विद्युत प्राधिकरणले उल्लेखित सम्झौता रद्द गरेउपर निवेदक तर्फबाट उत्प्रेषण परमादेशको निवेदन यसै अदालतमा परी सम्झौता रद्द भएको ११ महिना पश्चात् निवेदक र विद्युत प्राधिकरण बीचमा पुन सम्झौता भई

मुद्दा फिर्ता लिइएको समेत देखिन आयो। यसरी सम्झौता अनुसार काम सम्पन्न गर्न निवेदक र विपक्षी प्राधिकरणको बीचमा केही अवरोध आएको देखिएतापनि पुरानै सम्झौता अनुसार काम अगाडि बढाउन दुवै पक्ष पुन सहमत भई पूर्व सम्झौता अनुसार नै काम सम्पन्न गर्ने सहमती साथ परियोजना अगाडि बढेको देखिन्छ। निवेदक र विपक्षी प्राधिकरणको बीचमा परियोजना सम्पन्न गर्ने क्रममा कुनै असमझदारी उत्पन्न भएमा सम्झौता पत्रमा नै विवाद समाधानको लागि समन्वय समितिको व्यवस्था गरिएको देखिन्छ। यसरी सम्झौतापत्रमा प्रष्ट उल्लेख भएतापनि उक्त समितिमा आफ्नो तर्फबाट प्रतिनिधि नतोकी सो समितिलाई समयमा नै पूर्णता दिई क्रियाशिल (Active) बनाउने कार्य नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट भएको देखिन आएन। सम्झौतापत्रमा उल्लेख भएको विवाद समाधानको संयन्त्र नै पूर्ण नभएको र त्यस्तो पूर्णता प्रदान नगर्नमा स्वयं विद्युत प्राधिकरणकै ढिलाई रहेको देखिएको र उर्जा मन्त्रालयबाट उत्पादन इजाजतपत्र ढिलाई गरी जारी भएको समेतको अवस्थालाई हेर्दा दुवै पक्ष बीचमा सम्झौता अवधी बढाउने सम्बन्धमा विवाद देखिन आयो र तर उक्त विवादलाई समाधान गर्न सम्झौतापत्रमै उल्लेखित समन्वय समिति क्रियाशिल भएको देखिन आएन।

२०. निवेदक र विपक्षी बीच सम्पन्न भएको विद्युत खरिद विक्री सम्बन्धी सम्झौताको दफा ३८.१५ र ३८.१६ मा उल्लेखित शर्तको मुल आशय भौतिक प्रगति मापन गरेर मात्र परियोजनाको अवधी वृद्धिको सम्बन्धमा दुवै पक्षको सहमतीले टुङ्गे लगाउनु पर्नेमा सम्झौताको प्रावधान अनुसार त्यस्तो मापन भएको मिसिल संलग्न कागजातबाट देखिन आएन। साथै, नेपाल विद्युत प्राधिकरणको विद्युत व्यापार विभागबाट मिति २०७२।११।११ मा भएको पत्राचार लाई हेर्दा सम्झौता अनुसारको कार्यको निरन्तरता भई सम्झौता कायमै रहेको भन्ने विपक्षी विद्युत प्राधिकरणको ब्यवहारबाट देखिन आयो। उक्त पत्रबाट ब्यक्त आशय समेतलाई आधार मानी हेर्दा करार सम्झौतामा उल्लेखित शर्त अनुसार पुरा गर्नु पर्ने काम कारवाही नै नगरी नगराई केबल हितग्राही (Beneficiary) पक्षबाट माँग हुनासाथ बैक जमानत बापतको रकम भुक्तानी गर्नुपर्दछ भन्ने आधारमा प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने ठहर्छ भन्ने राय व्यक्त गर्नु हुने माननीय न्यायाधीश ज्यूको रायसँग सहमत हुन सकिएन।

२१. तसर्थ, निवेदक र विपक्षी बीच मिति ०६८।१२।२३ मा भएको विद्युत खरिद विक्री सम्बन्धी सम्झौताको दफा ३८.१५ र ३८.१६ मा उल्लेखित शर्त एवं नेपाल विद्युत प्राधिकरणको विद्युत ब्यापार विभागबाट मिति २०७२।११।११ मा गरिएको पत्राचारको आधार समेतलाई हेर्दा पक्षहरू बीचमा उक्त करार सम्झौता कायम रहेको देखिँदा निवेदकको निवेदन माग दाबी बमोजिमको निषेधाज्ञा आदेश जारी हुने ठहर्छ। सो ठहर्नाले रिट निवेदन दाबी खारेज गर्ने गरी भएको माननीय न्यायाधीश श्री डिल्लीराज आचार्यको रायसँग सहमत हुन नसकेकोले न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ८ (४) अनुसार निर्णयार्थ तेश्रो न्यायाधीश समक्ष पेश गर्नु।

प्रस्तुत आदेशको बिद्युतीयप्रती कम्प्युटर प्रणालीमा अपलोड गरी दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल एक न्यायाधीशको इजलास समक्ष पेश गर्ने गरी पुनः दर्ता गरी नियमानुसार गर्नु।

.....

न्यायाधीश
(किशोर सिलवाल)

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

शाखा अधिकृत: दिपक भण्डारी

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७३ साल जेष्ठ ५ गते रोज ४ शुभम्.....

श्री
उच्च अदालत, पाटन
एक न्यायाधीशको इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री बालकृष्ण उप्रेती
आदेश

मुद्दा नं. ०७३-FJ-००१४

इजलास नं. :-११

निर्णय नं. :-२

ललितपुर जिल्ला ललितपुर उप-महानगरपालिका वडा नं.३ हरिहरभवन पुल्चोक स्थित
कार्यालय रहेको माई भ्याली हाइड्रोपावर प्रा.लि.का अख्तियार प्राप्त कार्यकारी निर्देशक
सन्तोषकुमार प्रधान १

निवेदक

विरुद्ध

नेपाल विद्युत प्राधिकरण दरवारमार्ग काठमाडौं समेत.....जना २ विपक्षी

मुद्दा: - निषेधाज्ञा।

न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा १६(३) बमोजिम सयुक्त इजलासका माननीय
न्यायाधीश बीच मतैक्य हुन नसकी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं
आदेश यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. निवेदक कम्पनी नेपाल सरकारबाट इजाजत प्राप्त जलविद्युत उत्पादन गर्ने कम्पनी हो। यस
कम्पनीले उत्पादन गरेको विद्युत शक्ति यस कम्पनीसँग विपक्षी प्राधिकरणले खरिद गरी
सार्वजनिक रूपले वितरण गर्ने जिम्मेवारी लिन सम्बन्धमा विपक्षी प्राधिकरण र यस कम्पनीका
बीचमा २०६८।१२।२३ का दिन विद्युत खरिद बिक्री सम्झौता (Power Purchase
Agreement) मा हस्ताक्षर भई सो पश्चात विद्युत विकास विभागबाट विद्युत उत्पादनको
इजाजतपत्र लिन निवेदन दिएकोमा नेपाल सरकार उर्जा मन्त्रालयबाट विद्युत उत्पादन
इजाजतपत्र जारी गर्न धेरै ढिलो गरिएको (२०७०।३।२६) मा उत्पादनका लागि इजाजतपत्र
प्राप्त भएको) सो उत्पादन इजाजतपत्र बेगर उत्पादन निर्माण कार्य अगाडि बढाउन नपाइने
भएकोले कम्पनीको उद्देश्य अनुरूपको काम शुरु गर्न पनि ढिलाई भएको यथार्थतालाई विपक्षी
प्राधिकरणले पनि महसुस गरेको छ। उक्त काम सञ्चालन गर्नका लागि विपक्षी बैंकले हाम्रो
तर्फबाट विपक्षी प्राधिकरणलाई रु.३०,६०,०००। (तीस लाख साठी हजार) को बैंक जमानत
(Performance Guarantee) दिएको छ। जसको म्याद सन् १६ जुलाई २०१६ सम्मका लागि
नवीकरण गरी विपक्षी प्राधिकरण समक्ष पेश गरेको छ। कम्पनीको तर्फबाट गर्नुपर्ने सबै

किसिमका दायित्वहरू पूर्ण रूपमा निर्वाह गरी आएको अवस्था छ। सम्झौता पत्रमा दुबै पक्षले आ-आफ्नो दायित्व निर्वाह गर्नुपर्ने हुन्छ। एकपक्षको दायित्व निर्वाह नभएको कारणले अर्को पक्षलाई प्रत्यक्ष असर परेमा सो असरको कारणले सो पक्षको अनुत्तरदायित्वलाई हेर्न नमिल्ने व्यवस्था सम्झौतामा छँदैछ। एक पटक विपक्षी प्राधिकरणले सम्झौता रद्द गरेको कारणबाट कम्पनीलाई मर्का परेको र मुद्दा गर्नुपर्ने बाध्यता आईपरेको यस अदालतमा (उत्प्रेषण परमादेश ०६९-WO-०९८८) को निवेदन दर्ता गरेकोमा अन्तरिम आदेश समेत जारी भएपछि विपक्षीले सहमतिमा आई पुनः सम्झौता गरेबाट कामको थालनी भएको थियो। विपक्षीले सम्झौता रद्द गरेको ११ महिना चानचुनको अवधिमा काम बन्द भएको थियो। पछि पुनः सम्झौता भएपछि २०७०।१०।२६ मा मुद्दा फिर्ता लिईएको समेत थियो। यी यस्ता घटना र तथ्य रहेको छँदाछदै विपक्षी प्राधिकरण आफैले RCOD को म्याद थप्ने सैद्धान्तिक निर्णय गर्दा गर्दै पनि हामीले RCOD (Required Commercial Operation Date) मूल सम्झौतामा तोकिएको म्यादभित्र हामीले काम सम्पन्न गर्न नसकेको भन्ने अत्तो थापी हामीले दिएको बैंक ग्यारेन्टीको रकम विपक्षीहरूले दिने लिन सोचमा रहेको भन्ने कुरा हामीलाई २४ नोभेम्बर, २०१५ मा बैंकलाई लेखेको पत्रबाट थाहा हुन आएकोले प्रस्तुत निवेदन गर्न बाध्य हुनु परेको छ। सम्झौतापत्रको दफा १६ को (६) १७ को (ख) (ग) दफा २९ को प्रत्यक्ष र सम्पूर्ण सम्झौताको विपरीत हुने गरी विपक्षी प्राधिकरणले हाम्रो बैंक ग्यारेन्टीको रकम जफत गर्न मिल्दैन। विपक्षी बैंकले पनि सो जफत कार्यमा साथ दिई हाम्रो रकम प्राधिकरणलाई दिन नमिल्ने कुरा स्पष्ट छ। यस अवस्थामा विवादको समाधानको लागि समन्वय समितिबाट कुनै निष्कर्षको निर्णय नगर्ने र विपक्षी प्राधिकरणले प्रतिनिधि पनि नतोक्ने आफैले २ वर्षको RCOD को २ वर्ष म्याद थप गर्न लेखेको पत्र अनुसार हामीले बारम्बार म्याद थप गरी पाउँ भनी निवेदन गर्दागर्दै पनि म्याद थप नगरी उल्टै सम्झौताको पुरानो मितिलाई आधार बनाई २०७१।१२।१२ लाई इंगित गरी सम्झौताको दफा ३८.१५ र ३८.१६ अनुसारको भौतिक प्रगति मापन नगरी नै बैंक ग्यारेन्टी (Performance Guarantee) जफत गर्ने तर्फ विपक्षीहरू लागेको कार्यले हामीलाई सम्झौताले प्रदान गरेको सुविधाबाट वञ्चित गराई नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ एवं न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ द्वारा प्रदत्त कानूनी हकमा आघात पार्न लागेको हुँदा बैंक ग्यारेन्टीको रकम जफत गर्ने गराउने कार्य तत्काल नगर्नु, नगराउनु भनी विपक्षीहरूका नाममा अन्तरिम आदेश सहित निषेधाज्ञाको आदेश जारी गरी पाउँ भन्नेसमेत ब्यहोराको माई भ्याली हाईड्रोपावर प्रा.लि.को अख्तियार प्राप्त निर्देशक सन्तोषकुमार प्रधानको मिति २०७२।८।९ को निवेदन।

२. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको निवेदन मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो? निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुनु नपर्ने कुनै आधार कारण र प्रमाण भए सबुद प्रमाणसहित सूचना म्याद पाएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र आफै वा आफ्नो कानूनबमोजिमको प्रतिनिधि मार्फत् लिखित जवाफ पेश गर्नुहोला भनी यो आदेश र निवेदनको प्रतिलिपि साथै राखी विपक्षीहरूका नाममा म्याद सूचना जारी गरी लिखित जवाफ परेपछि वा

अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नुहोला। निवेदनको मागबमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गर्ने वा नगर्ने सम्बन्धमा हेर्दा सम्झौताको प्रकृति विषयवस्तुको गाम्भीर्यताका दृष्टिबाट विपक्षीलाई समेत राखी छलफल हुन आवश्यक एवं मनासिव देखिएकोले सो प्रयोजनका लागि मिति २०७२।८।१७ गतेका दिन छलफलका लागि उपस्थित हुनु भनी विपक्षीहरूलाई समेत सूचना दिई सोही मितिमा पेश गर्नु। निवेदक र विपक्षी विद्युत प्राधिकरण बीच भएको मिति २०६८।१२।२३ को सम्झौता Power Purchase Agreement (PPA) अनुसार रहेको जमानत रु.३०,६०,०००।- जफत गर्ने गराउने विपक्षीहरूको November 24 र 25, 2015 को पत्रानुसारको कार्य सो मिति २०७२।८।१७ सम्मका लागि नगर्नु, नगराउनु भनी पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ३३ क (१) (१) बमोजिम विपक्षीहरूको नाममा अन्तरिम आदेश जारी गरिदिएको छ भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।८।१० को आदेश।

३. यसमा नेपाल विद्युत प्राधिकरणले च.नं. १०७५ मिति २०७२।२।११ को पत्रद्वारा निवेदक र प्राधिकरणबीच भएको मिति २०६८।१२।२३ को सम्झौताको "दफा ३८.१५ को प्रावधानको कार्यमा आयोजनाको साइटको स्थलगत निरीक्षण गर्न ७ दिनको अवधि दिइएको" र "सो कार्यका लागि कम्पनीको तर्फबाट समन्वय हुन नसकेमा कम्पनीले बुझाएको आयोजनाको March 26th 2015 सम्मको Progress Status Report लाई आधार मानी परफरमेन्स बैंक जमानतसम्बन्धी आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाइने" ब्यहोराको पूर्व जानकारी निवेदकलाई दिएको देखिन्छ। सो अगावै मिति २०७१।१०।६ मा सम्झौताको दफा १४ अनुसार गठित समन्वय समितिको बैठकमा कम्पनीको तर्फबाट निवेदक सन्तोषकुमार प्रधान स्वयं उपस्थित भई निर्णय हुँदा "ROCD को म्यादका सम्बन्धमा कुनै निष्कर्ष हुन नसकेकोले सो आयोजनाको विद्युत खरिद बिक्री सम्झौताको प्रावधान अनुसारको प्रक्रिया अगाडि बढाउन सिफारिस गर्ने" निर्णय भएकोसमेत देखिन्छ। यसरी सम्झौताको दफा ३२ अनुसार उक्त सम्झौता संशोधनका लागि अर्को लिखित सम्झौता भएकोसमेत नदेखिएको स्थितिमा उक्त सम्झौताको दफा १४ अनुसार समन्वय समितिको सिफारिस तथा सम्झौताको दफा ३८.१५ को कार्यार्थ March 27th 2015 सम्मको Progress Status Report को आधारसमेतको परिप्रेक्ष्यमा नविल बैंकमा निवेदकले दिएको बैंक जमानत जफत गर्ने सम्बन्धमा नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गरेको पत्राचारलाई अन्यथा भन्न मिल्ने देखिएन। अतः यस अदालतबाट मिति २०७२।८।१० मा जारी भएको अन्तरिम आदेशलाई निरन्तरता दिन परेन। आदेशको जानकारी दुबै पक्षलाई दिई कानूनबमोजिम गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।८।१७ को आदेश।

४. सम्झौताको प्रावधानको आधारमा निवेदन खारेज भागी छ। प्रस्तुत निवेदनबाट सम्झौताको प्रावधानको आधारमा सुनवाई र निरोपण हुन सक्ने प्राधिकरणको आरक्षणलाई सुरक्षित राख्दै सम्झौताको प्रावधानको आधारमा समेत निवेदनपत्र खारेज भागी भएको प्रष्ट गर्दछ।

सम्झौतापत्रको प्रावधान अनुसार RCOD को मिति २०७१।१२।१२ सम्ममा सम्झौतापत्रको प्रकरण नं.३८.१५ बमोजिम ५० प्रतिशत भन्दा बढी निर्माण कार्य भएको नत दावी नत प्रमाण नै प्रस्तुत गर्न सक्नु भएको छ। उक्त मिति अगावै काबु बाहिरको परिस्थिति परेको समेत दावी छैन। त्यस्तो अवस्था उत्पन्न भएको भए कारवाहीसम्म अगाडि बढाउनु भएको छैन। जहाँसम्म RCOD को अवधी थप सम्बन्धमा मिति २०७१।२।८ मा RCOD को मिति संशोधन गर्न इच्छुक भएमा आवश्यक कागजात सहित सम्पर्क गर्न भनिएको हो। यो केवल प्रस्तावको आव्हानसम्म हो। सो बमोजिम RCOD को म्याद थप गर्ने गरी मिति २०७१।१।१२ मा प्रथम संशोधन सरह कुनै संशोधन भएको छैन। लिखित सम्झौता भएको राज्य संयन्त्रसँग कुनै कार्य गर्ने मिति किटान गरी सम्झौता नभएसम्म अवधी थप हुँदैन। अस्पष्ट शर्त करारमा हुन नसक्ने करारको मान्य सिद्धान्त छ। स्थायी निषेधाज्ञा निवेदकले कुनै घटना नभएसम्म तत्कालिन प्रकृतिको निषेधाज्ञा माग गरी स्थायी निषेधाज्ञा माग गर्नु भएको छ। प्रस्तुत निवेदनमा निवेदकको माग बमोजिम आदेश जारी भएमा प्राधिकरणले बैंक जमानत कहिल्यै दावी गर्न नसक्ने हुन्छ। करारीय दायित्व पुरा गरेको दावी नभएको अवस्थामा बैंक जमानत कहिल्यै दावी गर्न नपाउने गरी स्थायी निषेधाज्ञा जारी हुन सक्दैन भन्ने समेत व्यहोराको नेपाल विद्युत प्राधिकरण दरवारमार्ग काठमाडौंको अख्तियार प्राप्त ऐ. का कार्यकारी निर्देशक मुकेशराज काप्लेको मिति २०७२।८।२७ को लिखित जवाफ।

५. बैंकले जारी गरेको ग्यारेण्टी भनेको ग्यारेण्टी बहाल रहेको अवस्थामा Beneficiary ले भुक्तानी माग गरेको अवस्थामा बिना कुनै शर्त भुक्तानी दिन्छौं भन्ने बैंकको जमानीपत्र हो। पक्षहरू बीच भएको सम्झौता उल्लंघन भए, नभएको छानविन गर्ने, निक्क्याँल गर्ने कार्य बैंकको होइन र त्यस्तो छानविन निक्क्याँल गरे पश्चात मात्र ग्यारेण्टीको रकम बैंकले भुक्तानी गर्नुपर्ने होइन। ग्यारेण्टीमा उल्लेख भए मुताबिक Beneficiary को दावी परेपछि उक्त ग्यारेण्टी वापतको रकम भुक्तानी गर्नुपर्ने बैंकको दायित्व हुने बैंकिङ्ग मान्यता, प्रचलन तथा अभ्यास हो। त्यस्तो प्रचलन, मान्यता र अभ्यासको कारणले नै विश्वमा भुक्तानी प्रणालीमा बैंक ग्यारेण्टी माथि विश्वास रहेको हुन्छ। यसैगरी बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम भुक्तानी बैंकले रोक्ने हो भने उक्त विश्वास शुन्य हुने र समग्र बैंकिङ्ग प्रणालीमा नै प्रत्यक्ष असर पुग्न गई भुक्तानि प्रणाली समेत प्रभावित भई समग्र अर्थ तन्त्रमा नै असर पुग्न जान्छ। बैंक ग्यारेण्टी सम्बन्धी नियमन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय चेम्बर अफ कमर्स (International Chamber of Commerce) द्वारा जारी ICC UNIFORM RULES FOR DEMAND GUARANTEES (URDG), ICC PUBLICATION NO. 758 (2010 REVISION) हाल विद्यमान रहेको छ। सोही URDG मा भएको बुँदा नं. 20 (a) व्यवस्थालाई टेकेर Beneficiary को दावी परे पश्चात रकम भुक्तानीका लागि माई भ्याली हाइड्रोपावर प्रा.लि.लाई पाँच दिनको हदैसम्मको समय हामी बैंकले प्रदान गरेका थियौं। सो पश्चात माइ भ्याली हाइड्रोपावर प्रा.लि.ले हामी समेत उपर पुनरावेदन अदालतमा निषेधाज्ञाको लागि रिट निवेदन दर्ता गरी उक्त निवेदनमा अन्तरिम आदेश जारी भएको आदेशको प्रतिलिपि

संलग्न गरी सन् २६ नोभेम्बर २०१५ को इमेल मार्फत हामी बैंकलाई जानकारी गराएको थियो। बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम भुक्तानीको प्रकृत्यामा नै रहेको अवस्थामा त्यस सम्मानित अदालतबाट यसै मुद्दामा भएको आदेशानुसार बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम Beneficiary नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई भुक्तानी दिइसकेको अवस्था छैन। बैंक ग्यारेण्टीमा उल्लिखित शर्त एवं सो सम्बन्धि राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन, अभ्यास एवं मान्यता बमोजिम Beneficiary नेपाल विद्युत प्राधिकरणको दावी परे पश्चात् उक्त बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम भुक्तानीका लागि प्रकृत्या अगाडी बढाइएको हो। बैंक ग्यारेण्टीको शर्त, राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय बैकिङ्ग मान्यता अनुरूप नै बैंकले आफ्नो बैकिङ्ग व्यवसाय एवं कार्य गर्नुपर्ने व्यवस्था बमोजिम हामी बैंकले विपक्षीको अनुरोधमा जारी गरेको बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम Beneficiary नेपाल विद्युत प्राधिकरणको दावी परेपछि रकम भुक्तानी प्रकृत्या अगाडी बढाइएको तथा बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम हाल नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई भुक्तानी नभै सकेको अवस्था समेत रहेको हुँदा हामी बैंकको हकमा विपक्षीको निषेधाज्ञाको निवेदनपत्र खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको नबिल बैंक लिमिटेडको मिति २०७२।८।२९ को लिखित जवाफ।

६. सम्झौताको दफा १४ अनुसार मिति २०७१।२।८ मा लेखेको पत्र मिति २०७२।२।११ मा दिएको ७ दिनको अवधि र सम्झौताको दफा २९.१ को प्रयोजनार्थ मिति २०७२।११।११ मा प्रतिनिधि खटाएको समेतका सदाशयपूर्ण रूपमा प्राधिकरणबाट भएका काम कारवाहीहरूको आधारमा पक्षहरू बीचको करारीय सम्बन्ध कायमै रहेको भन्ने अर्थ गरी करार अनुसार कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने अवधि समाप्त भइसकेको अवस्थामा स्वतः पाउनु पर्ने जमानीपत्रको भुक्तानीलाई रोक्नुपर्ने न्यायिक औचित्यता समेत देखिदैन। तोकिएको अवधिमा सम्झौता अनुसारको कार्य सम्पन्न हुन नसकेको अवस्थामा हितग्राही पक्षले आफ्नो सुविधा अनुसार हुने गरी भुक्तानी लिन पाउने गरी बैङ्कमा रहेको जमानत हितग्राही पक्षले लिन पाउनु उसको करारीय अधिकार हो। यसप्रकार रहेको जमानीपत्रको भुक्तानी दिनु सम्बन्धित बैङ्कको बाध्यात्मक करारीय दायित्व मात्र होइन, बैङ्किङ सुशासनको प्रत्याभूतिको एक आधार पनि हो।
७. यस अदालतको संयुक्त इजलासले मिति २०७२।८।१७ मा निवेदकको माग बमोजिमको अन्तरिम आदेश जारी गर्न नमिल्ने भनी गरेको आदेशलाई बदर गरी सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट यस अदालतको एकल इजलासबाट जारी भएको आदेशलाई निरन्तरता दिने गरी जारी भएको अन्तरिम आदेशको रोहबाट निवेदकको माग बमोजिम निषेधाज्ञाको आदेश जारी हुनुपर्ने हो कि भन्नेतर्फ हेर्दा: प्रथमतः उक्त आदेशमा अभिव्यक्त सम्झौताको दफा २८ र २९ मा अवधि बढाउने सम्बन्धी प्रावधान नै रहेको देखिदैन। त्यसलाई टाइपको त्रुटी मानी सम्झौताको दफा ३८ र ३९ को सन्दर्भबाट हेर्दापनि सम्झौताको म्यादभित्र सम्झौताअनुसारको कार्य सम्पन्न हुन नसकेको अवस्थामा गठन हुने समन्वय समिति वा मध्यस्थताले गर्ने निर्णय भनेको मूल करारको विवादित विषय हो। सहायक करार अर्थात जमानत सम्बन्धि करारको

विषय होइन। करार अनुसारको अवधिभित्र कार्य सम्पन्न नगरेको अवस्थामा हितग्राही पक्ष अर्थात् प्राधिकरणले माग गर्दासाथ स्वतः भुक्तानी पाउने बैङ्क जमानतको विषय मध्यस्थले हेर्न मिल्ने विषय नै होइन। किनकी बैङ्क जमानत मूल करारको अभिन्न अङ्ग होइन। अभिच्छेद्य करार होइन। स्वतन्त्र करार हो। यसमा विवाद समाधानको सम्बन्धमा समन्वय समिति वा मध्यस्थ रहने जस्ता कुनै शर्त राखिदैन। प्रस्तुत विवादसँग सम्बन्धित बैङ्क जमानत करारमा पनि कुनै शर्तहरू रहेका छैनन्। यसर्थ करारका पक्षहरूका बीचमा करारको परिपालनाका सम्बन्धमा विवाद उठेको अवस्थामा न्यायिक निरोपण गर्ने मध्यस्थले बैङ्क जमानतको विषयमा हेरी निर्णय गर्न क्षेत्राधिकारको अभावका आधारमा नपाउने हुँदा समन्वय समितिको गठन, निर्णय वा मध्यस्थको निर्णयसम्मका लागि जमानत भुक्तानी रोक्नु सम्बद्ध कानून, न्यायिक मान्यता र व्यवहारिक औचित्यता समेतको दृष्टिबाट मनासिव देखिए नआएकोले विपक्षी प्राधिकरणले उक्त जमानत मागिसकेको अवस्था हुँदा निषेधाज्ञाको माध्यमबाट विवादित बैङ्क जमानत (Performance guarantee) पत्रको भुक्तानी रोकी पाउँ भन्ने निवेदकको दावी न्याय संगत देखिएन। तसर्थ विवेचित आधारमा निवेदकको माग बमोजिम निषेधाज्ञाको आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्था विद्यमान नदेखिँदा निवेदन दावी खारेज भई यस सम्बन्धमा जारी भएको अन्तरिम आदेश समेत निष्कृत हुने ठहर्छ भन्ने माननीय न्यायाधीश श्री डिल्लीराज आचार्यले व्यक्त गर्नु भएको राय।

८. निवेदक र विपक्षी बीच सम्पन्न भएको विद्युत खरिद विक्री सम्बन्धी सझौताको दफा ३८.१५ र ३८.१६ मा उल्लेखित शर्तको मुल आशय भौतिक प्रगति मापन गरेर मात्र परियोजनाको अवधी वृद्धिको सम्बन्धमा दुवै पक्षको सहमतीले टुङ्गो लगाउन पर्नेमा सझौताको प्रावधान अनुसार त्यस्तो मापन भएको मिसिल संलग्न कागजातबाट देखिन आएन। साथै, नेपाल विद्युत प्राधिकरणको विद्युत ब्यापार विभागबाट मिति २०७२।११।११ मा भएको पत्राचारलाई हेर्दा सझौता अनुसारको कार्यको निरन्तरता भई सझौता कायमै रहेको भन्ने विपक्षी विद्युत प्राधिकरणको व्यवहारबाट देखिन आयो। उक्त पत्रबाट व्यक्त आशय समेतलाई आधार मानी हेर्दा करार सझौतामा उल्लेखित शर्त अनुसार पुरा गर्नुपर्ने काम कारवाही नै नगरी नगराई केवल हितग्राही (Beneficiary) पक्षबाट माग हुनासाथ बैक जमानत वापतको रकम भुक्तानी गर्नुपर्दछ भन्ने आधारमा प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने ठहर्छ भन्ने राय व्यक्त गर्नु हुने माननीय न्यायाधीश ज्यूको रायसँग सहमत हुन नसकेकोले निवेदक र विपक्षी बीच मिति २०६८।१२।२३ मा भएको विद्युत खरिद विक्री सम्बन्धी सझौताको दफा ३८.१५ र ३८.१६ मा उल्लेखित शर्त एवं नेपाल विद्युत प्राधिकरणको विद्युत ब्यापार विभागबाट मिति २०७२।११।११ मा गरिएको पत्राचारको आधार समेतलाई हेर्दा पक्षहरू बीचमा उक्त करार सझौता कायम रहेको देखिँदा निवेदकको निवेदन माग दावी बमोजिमको निषेधाज्ञा आदेश जारी हुने ठहर्छ। सो ठहर्नाले रिट निवेदन दावी खारेज गर्ने गरी भएको माननिय न्यायाधिेश श्री डिल्लीराज आचार्यको रायसँग सहमत हुन नसकेकोले न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ८

(४) अनुसार निर्णयार्थ तेश्रो न्यायाधीश समक्ष पेश गर्नु भन्ने माननीय न्यायाधीश श्री किशोर सिलवालले व्यक्त गर्नु भएको राय।

आदेश खण्ड

९. नियम बमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक पेशी सूचीमा चढी यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री गान्धी पण्डित तथा विपक्षी नेपाल विद्युत प्राधिकरणका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री शरदप्रसाद कोइराला र विपक्षी नबिल बैंक लिमिटेडका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री प्रविण पौडेलले गर्नु भएको बहस समेत सुनियो।
१०. उपरोक्त बमोजिमको निवेदन जिकिर, बहस बुँदा र संलग्न कागज प्रमाणहरूको आधारमा निवेदन माग बमोजिम निषेधाज्ञाको आदेश जारी हुनु पर्ने हो वा होइन ? साथै निवेदन खारेज हुने गरी वा रिट जारी हुने भनी अलग अलग राय व्यक्त गर्नु भएका माननीय न्यायाधीशको राय मध्ये के कुन राय सदर हुने हो ? सो सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने देखियो।
११. निर्णय तर्फ विचार गर्दा निवेदक र विपक्षी नेपाल विद्युत प्राधिकरणका बीचमा मिति २०६८।१२।२३ मा विद्युत खरिद बिक्री सम्बन्धी सम्झौता भएको र उक्त सम्झौता अनुरूप विद्युत उत्पादनको इजाजत पत्र लिन निवेदकले उर्जा मन्त्रालयमा आवेदन गरेकोमा मिति २०७०।३।२६ मा इजाजत प्राप्त गरेको भन्ने निवेदनमा उल्लेख भएको पाइन्छ। माथिल्लो माई "सी" जलविद्युत आयोजनाको व्यापारिक उत्पादन शुरू गर्नुपर्ने मिति RCOD भित्र काम सम्पन्न गर्नका लागि विभिन्न बाधा व्यवधान परि आएको खण्डमा निवेदक र विपक्षी प्राधिकरणको सल्लाह सहमतीबाट म्याद बढाउन सकिने ब्यहोरा सम्झौता पत्रमा उल्लेख भएको र सोही सम्झौता बमोजिम RCOD सम्बन्धी म्याद थप गर्ने सम्बन्धमा विपक्षीलाई पटक पटक अनुरोध गरेकोमा सो उपर विपक्षीबाट कुनै काम कारवाही नबढाई सम्झौताको पालना नभएको अवस्थामा पुरानो मितिलाई आधार मानी विपक्षीले सम्झौताको दफा ३८.१५ र ३८.१६ बमोजिम बैंक ग्यारेन्टी जफत गर्न लागेकोले सो कार्य रोकी पाउँ भन्ने निवेदकको मुख्य निवेदन दावी रहेको देखिन्छ। सम्झौता पत्रको प्रावधान अनुरूप RCOD को मिति २०७१।१२।१२ सम्ममा सम्झौता पत्रको प्रकरण नं.३८.१५ बमोजिम ५० प्रतिशत भन्दा बढी निर्माण कार्य सम्पन्न भएको भन्ने निवेदकको दावी रहेको छैन। जहाँसम्म RCOD को अवधि थप सम्बन्धमा मिति २०७१।२।८ मा RCOD को सशोधन गर्न इच्छुक भएमा आवश्यक कागजात सहित सम्पर्क भनिएको हो र यो केवल प्रस्तावको आव्हानसम्म रहेको र सो सम्बन्धमा विपक्षीसँग कुनै लिखित सम्झौता नभएको अवस्था हुँदा निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने विपक्षी विद्युत प्राधिकरणको तर्फबाट लिखित जवाफ पेश हुन आएको देखिन्छ।

१२. उपयुक्त तथ्य समेतका आधारमा निवेदक र विपक्षी बीच सम्झौता भएको देखिएको छ। उक्त सम्झौतामा RCOD को म्याद थप सम्बन्धी व्यवस्था रहे भएको ब्यहोरालाई विपक्षीले स्वीकार गरेको पाइन्छ। जहाँसम्म विपक्षीको आफू समक्ष RCOD को म्याद थप गर्ने सम्बन्धमा कुनै निवेदन प्राप्त नभएको भन्ने जिकिर छ सो तर्फ हेर्दा विपक्षीलाई निवेदकका तर्फबाट RCOD को म्याद थपका लागि मिति २०७१।२।२२, २०७१।११।६, २०७१।११।२५, २०७२।२।१७ तथा २०७२।८।६ मा पत्राचार गरेको र सो मध्ये केही पत्रहरू विपक्षी नेपाल विद्युत प्राधिकरणले बुझी भरपाई समेत गरिदिएको संलग्न पत्रहरूबाट देखिँदा आफू कहाँ RCOD को म्याद थप सम्बन्धी प्रस्ताव नै प्राप्त नभएको भन्ने विपक्षीको जिकिर सहि मात्र मिलेन। यसैगरी विपक्षीले निवेदकले दाखिला गरेको बैंक ग्यारेन्टी रकम जफतका लागि माग गर्दा निवेदककले सम्झौताको दफा ३८.१५ बमोजिम आयोजनाको भौतिक प्रगति ५० प्रतिशत भन्दा कम भएमा परफरमेन्स जमानत जफत हुनेछ भन्ने प्रावधान रहेको र सोही प्रावधानको पालना नभएकोले परफरमेन्स जमानत जफतका लागि पत्राचार गरिएको भन्ने विपक्षीको जिकिरका हकमा निवेदकका तर्फबाट नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई च.नं.६९ मिति २०७३।६।१६ मा गरेको पत्राचारमा आयोजनाको समग्रमा ९० प्रतिशत कार्य सम्पन्न भई हाल आयोजनाको निर्माण कार्य अन्तिम चरणमा रहेको र चाडै नै निर्माण कार्य सम्पन्न गरिने ब्यहोरा उल्लेख गरी प्रगति विवरण पेश गरेको ब्यहोरालाई विपक्षीले अन्यथा भन्न सकेको पाइँदैन। यसैगरी निवेदकले RCOD को म्याद थपका लागि दिएको निवेदन उपर माथिल्लो माई "सी" जलविद्युत आयोजनाको व्यापारिक उत्पादन शुरू गर्नुपर्ने मिति (Required Commercial Operation Date) श्री कार्यकारी निर्देशक ज्यूको मिति २०७३।७।३ को निर्णय बमोजिम मिति २०७२।१०।२५ कायम गरिएको भन्ने उल्लेख भएको ब्यहोराको जानकारी निवेदकले प्राप्त गरेको भनी सो को जानकारी निवेदकबाट इजलास समक्ष पेश भएकोमा सो सम्बन्धमा विपक्षीको कुनै प्रतिक्रिया नरहेबाट यी निवेदकले सम्झौताको दफा ३८.१५ र ३८.१६ को शर्त बमोजिमको कार्य सम्पन्न नगरेको कारण जनाई बैंक ग्यारेन्टी जफतको लागि गरेको पत्राचार कानून अनुरूप भए गरेको मात्र मिल्ने अवस्था नदेखिई रहेको यस स्थितिमा निवेदन माग बमोजिम बैंक ग्यारेन्टीको रकम जफत नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीको नाउँमा निषेधाज्ञाको आदेश जारी हुने अवस्था संलग्न कागजातहरूबाट देखिएकोले रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्नाई राय व्यक्त गर्नु हुने माननीय न्यायाधीश श्री डिल्लीराज आचार्यको रायसँग सहमत हुन सकिएन।
१३. तसर्थ विवेचित आधार कारणबाट RCOD को म्याद मिति २०७२।१२।१२ सम्ममा ५० प्रतिशत निर्माण कार्य सम्पन्न नभएको भनी निवेदकले राखेको बैंक ग्यारेन्टी प्राप्तिको लागि नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट नबिल बैंक लिमिटेडमा पत्राचार भएकोमा निवेदकका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री गान्धी पण्डितले आज इजलास समक्ष बहसको क्रममा प्रस्तुत गर्नु भएको नेपाल विद्युत प्राधिकरण योजना, अनुगमन तथा सूचना प्रविधि निर्देशनालय विद्युत

व्यापार विभागबाट श्री पञ्चकन्या माई हाइड्रोपावर लिमिटेड (निवेदक) लाई मिति २०७३।७।५ मा लेखिएको च.नं. २७४ को पत्रको प्रतिलिपिबाट श्री पञ्चकन्या माई हाइड्रोपावर लिमिटेडद्वारा प्रवर्धित ५१०० कि.वा. क्षमताको माथिल्लो माई "सी" जलविद्युत आयोजनाको व्यापारिक उत्पादन शुरू गर्नुपर्ने मिति (Required Commercial Operation Date) श्री कार्यकारी निर्देशक ज्यूको मिति २०७३।७।३ को निर्णयबमोजिम मिति २०७२।१०।२५ कायम गरिएको भन्ने उल्लेख भएको देखिएकोमा उक्त मिति २०७२।१०।२५ सम्ममा निवेदकबाट ५० प्रतिशत काम नभएको भन्ने आधार प्रमाण निवेदक र विपक्षी नेपाल विद्युत प्राधिकरणका बीच भएको विद्युत खरिद बिक्री सम्बन्धी सम्झौताको दफा ३८.१५ र ३८.१६ अनुरूप विपक्षी नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट प्रस्तुत हुन नसकेको स्थिति हुँदा निवेदकको निवेदन माग दावीबमोजिमको निषेधाज्ञाको आदेश जारी हुने ठहर्नाई राय व्यक्त गर्नु हुने माननीय न्यायाधीश श्री किशोर सिलवालको राय सदर हुने ठहर्छ। अरुमा तपसिलबमोजिम गर्नु।

तपसिल खण्ड

- क) माथि आदेश खण्डमा लेखिएबमोजिम विपक्षीहरूका नाउँमा निषेधाज्ञाको आदेश जारी हुने ठहरेकोले आदेशको जानकारी निवेदक तथा विपक्षीहरूलाई दिनु..... १
- ख) सरोकारवालाले नक्कल माग गरे नक्कल दिनु..... २
- ग) प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी, फैसला विद्युतीय प्रणालीमा अपलोड गर्नु र मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु..... ३

.....
बालकृष्ण उप्रेती
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: ध्रुव प्रसाद सुवेदी

कम्प्युटर अपरेटर: नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्बत् २०७३ साल कार्तिक २४ गते रोज ४ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री थीरबहादुर कार्की
माननीय न्यायाधीश श्री रत्नबहादुर बागचन्द
आदेश

सम्बत् २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-WO-०३६४

इजलास नं. :- २

निर्णय नं. :- २३८

- कसूर भएभन्दा पछि बनेको कानून लागू हुने, नहुने?
- कम्पनीको ऋण, सञ्चालक वा शेयर धनीहरूमा विस्तार हुने, नहुने?
- मुद्दा दायर नगरी सम्पत्ति रोक्का राख्न मिल्ने वा नमिल्ने ?

का.जि.,का.म.न.पा. वडा, नं. ४ सुकेधारा बस्ने रामेश्वरप्रसाद श्रेष्ठ समेत.....जना ५ निवेदक
विरुद्ध

केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरो, नेपाल प्रहरी, महाराजगंज काठमाडौं समेत.....जना ५ विपक्षी

मुद्दा :- उत्प्रेषण/निषेधाज्ञा समेत

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(२) बमोजिम यस अदालतमा दायर भई नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं आदेश यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. हामी निवेदकहरू मध्येका केही निवेदकहरूले विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू र विभिन्न कम्पनीहरू स्थापना गरी संचालन गरिआएका छौं। यसरी, बैंक वित्तीय संस्थाहरू स्थापना गरी संचालन गर्ने क्रममा जीतबहादुर श्रेष्ठसमेत संस्थापक भई बिदेशी लगानीकर्तासमेतको लगानीमा नेपाल बङ्गलादेश बैंकसमेतको स्थापना गरी संचालन गरी आएका छौं। नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. स्थापना भई बैंकले उद्देश्यअनुरूप तत्काल बहाल रहेको बाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ लगायत अन्य प्रचलित कानून र बैंकको नियम र प्रत्यर्थी बैंकको निर्देशन लगायतको अधिनमा बैंकिङ कारोबार गरी आउने क्रममा अन्य विभिन्न ऋणीहरूको अतिरिक्त प्रचलित कम्पनी कानूनअनुसार दर्ता भएका एन.वि.बात्रा हस्पिटल एण्ड मेडिकल रिसर्च सेन्टर लि. र ललितपुर ईन्जिनियरिङ्ग कम्पनी लि. समेतलाई मिति २०६१।३।३१ मा ऋण कर्जा प्रवाह तथा बैंकिङ सुविधाहरू उपलब्ध गराएको थियो। उल्लेखित दुबै कम्पनीहरू सीमित दायित्ववाला अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला पब्लिक लिमिटेड कम्पनीहरू हुन् र निजहरूको

दायित्व शेयरहोल्डरहरूमा समेत कुनै पनि हालतमा विस्तारित हुँदैन। मिति २०६९।९।२ मा हामी सबै निवेदकहरूको नाम उल्लेख गरी हामीहरूको नाममा रहेका सबै किसिमका निक्षेप, खाता तथा लकरहरू रोक्का राखि दिन भन्ने व्यहोराको पत्र प्रत्यर्थी नियमन विभागलाई लेखि उक्त विभागबाट सोही मिति "बैंक खाता तथा लकर रोक्का राख्ने" भन्ने व्यहोराको पत्र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रेषित गरिएको रहेछ। त्यस्तै गरी मिति २०७०।३।११ मा हाम्रो नामको अचल सम्पत्ति तथा जायजेथा रोक्का राख्ने भन्ने व्यहोराको पत्र अर्थ मन्त्रालयबाट भूमि सुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय र भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालयलाई प्रेषित गरी बोधार्थ नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक सुपरिवेक्षण विभागलाई दिइएको रहन्छ। निवेदकहरू आफ्नो चल-अचल सम्पत्ति बेचबिखन गर्न जाँदा सम्बन्धित मालपोत कार्यालय लगायतबाट सोही पत्र देखाई रोक्का भएको जानकारी गराइयो। त्यस्तै गरी मिति २०६९।९।२ मा निवेदकहरूको नामको शेयर खरिद बिक्री रोक्का राख्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंक, सुपरिवेक्षण विभागले नेपाल धितोपत्र बोर्डलाई पत्र प्रेषित गरी बोधार्थ नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि. लाई दिएको रहेछ। पछि बुझ्दै जाँदा हरिसिद्धि र यसको १०० होल्डिङ रहेका एन वि.बात्रा हस्पिटल एण्ड मेडिकल रिसर्च सेन्टर लि. र ललितपुर ईन्जिनियरिङ कम्पनी लि. समेतलाई मिति २०६९।३।३१ मा ऋण कर्जा प्रवाह तथा बैंकिङ सुविधाहरू उपलब्ध गराएकोमा उल्लेखित ऋणहरू अनियमित भई चुक्ता हुन नसकेको भनी निवेदकहरू समेत उपर बैंकिङ कसूर कारवाहि बढाउन प्रत्यर्थीहरूले प्रक्रिया थालेको भन्ने सूचना प्राप्त हुन आएको छ।

२. प्रत्यर्थीहरूको उपरोक्त कामकारवाही र पत्रहरूले निवेदकको उल्लेखित हकको अतिरिक्त नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ को दफा ३, ६, १०, ११, १२ प्रदत्त कानूनी हक, नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ द्वारा प्रदत्त हकाधिकार, कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ७, ८, ९, १५ परिच्छेद ५, ६ अन्तर्गतका विभिन्न कानूनी हक आघातित, अपहरित भएको र पत्रहरू बदर गरी हकको संरक्षण तथा प्रचलन गरी पाउने प्रभावकारी वैकल्पिक कानूनी उपचारको मार्ग नरहेकोले नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ को दफा १७ तथा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८ अन्तर्गत सम्मानित अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र प्रयोग गराई माग्न आएका छौं। निवेदकहरूको खाता तथा लकर रोक्का एवं शेयर खरिद बिक्री रोक्का राख्ने सम्बन्धमा प्रत्यर्थी सुपरिवेक्षण विभागबाट लेखिएको भनिएको मिति २०६९।९।२ को पत्र, प्रत्यर्थी नियमन विभागको सोही मितिको पत्रलगायत सो सम्बन्धमा प्रत्यर्थीहरूबाट भए गरिएका टिप्पणी-आदेश, निर्णय-पत्र र पत्राचार लगायतका सम्पूर्ण काम कारवाही र निवेदकको अचल सम्पत्ति तथा जायजेथा रोक्का राख्ने सम्बन्धमा प्रत्यर्थी अर्थ मन्त्रालयबाट मिति २०७०।३।११ मा प्रेषित पत्र लगायतका काम कारवाहीहरू न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ (संशोधन सहित) को दफा ८ (२) बमोजिम उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी कम्तिमा ऋण असुली न्यायाधिकरणबाट अन्तिम फैसला नहोउन्जेल निवेदकहरूको

नामको कुनै खाता तथा लक्करहरू शेयर खरिद बिक्री र चलअचल सम्पत्ति तथा जायजेथाहरू संचालनमा कुनै बाधा अवरोध नगर्नु-नगराउनु भनी नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ को दफा १७ तथा न्याय प्रशासन ऐन, २०१२ को दफा ८ बमोजिम निषेधाज्ञा प्रतिषेधको आदेश जारी गरी निवेदकहरूको खाता तथा लक्कर शेयर खरिद बिक्री र चल-अचल सम्पत्ति तथा जायजेथा यथावत संचालन गर्न दिनु-दिलाउनु भन्ने परमादेशको आदेश लगायत अन्य जो चाहिने उपयुक्त आज्ञा आदेश वा पूर्जा जारी गरिपाउँ। साथै, निवेदनपत्रको किनारा नभएसम्म निवेदकहरूले प्रचलित कानूनबमोजिम आर्जन र प्राप्त गरेका निर्विवाद हक स्वामित्वका नगद तथा गरगहना लगायतका सम्पत्तिहरू चलन गर्न बञ्चित हुनु परेको अवस्थामा निवेदकहरूलाई जीवन निर्वाह गर्न कठिनाई हुने, जीवन बचाउनको लागि स्वास्थ्य उपचार गर्न सम्भव नहुने, निर्विवाद हक स्वामित्वका सम्पत्तिहरू प्रचलित कानूनको अधीनमा भोग चलन गर्न नपाएको अवस्थामा गम्भीर आर्थिक हानी नोक्सानी भई सो को पूर्ति कहीं कतैबाट हुन नसक्ने, अनधिकृत र गैरकानूनी पत्र क्रियाशिल हुने भएकोले सुविधा र सन्तुलनको सिद्धान्तबाट समेत निवेदनपत्रको किनारा नलागेसम्म निवेदकहरूले कानूनबमोजिम संचालन गरिआएको खाता तथा लक्करहरू यथावत संचालन गर्न दिनु-दिलाउनु, शेयर खरिद बिक्री गर्न दिनु-दिलाउनुका साथै प्रत्यर्थी सुपरिवेक्षण विभागबाट लेखिएको भनिएको मिति २०६९।९।२ का पत्रहरू, प्रत्यर्थी नियमन विभागको सोही मितिको पत्रलगायत सोसम्बन्धमा प्रत्यर्थीहरूबाट भने गरिएका टिप्पणी, आदेश, निर्णयपत्र र पत्राचार लगायतका सम्पूर्ण अनुसन्धानका काम कारवाही र मिति २०७०।३।११ मा अर्थ मन्त्रालयबाट निवेदकहरूको अचल सम्पत्ति तथा जायजेथा रोक्का राख्ने पत्रलगायतका पत्राचार र काम कारवाही यो निवेदनको अन्तिम किनारा नलागेसम्म अगाडि नबढाउनु, यथास्थितमा राख्नु भनी पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ३३ क बमोजिम प्रत्यर्थीहरूको नाममा अन्तरिम आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने निवेदनपत्र।

३. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? मागबमोजिमको आदेश जारी हुनु नपर्ने कुनै आधार कारण र प्रमाण भए सबुद प्रमाणसहित म्याद सूचना पाएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक पन्ध्र दिनभित्र विपक्षी नं.१, २ र ३ ले पुनरावेदन सरकारी वकील कार्यालय पाटन मार्फत् र विपक्षी नं. ४ र ५ को हकमा आफैं वा आफ्नो कानूनबमोजिमको प्रतिनिधि मार्फत् लिखितजवाफ पेश गर्नुहोला भनी बदेश र निवेदनको प्रतिलिपिसमेत साथै राखी विपक्षीहरूका नाममा म्याद सूचना जारी गरी लिखितजवाफ परे वा अवधि व्यतित भएपछि नियमानुसार गरी पेश गर्नुहोला। यसमा, दुबै पक्षलाई राखी अन्तरिम आदेशको छलफलको लागि मिति २०७०।७।११ का दिन उपस्थित हुन जनाउ दिई छलफलका लागि उक्त दिन पेश गर्नु। सो दिनसम्मका लागि निवेदकको मागबमोजिमका कार्यहरू नगर्नु, यथास्थितिमा राख्नु भनी विपक्षीहरूका नाममा

पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ३३ क (१) बमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गरिएको छ। सोको जानकारी अविलम्ब विपक्षीहरूलाई दिनु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।७।५ को आदेश।

४. यसमा अन्तरिम आदेश सम्बन्धमा छलफलका लागि पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनको व्यहोरा अध्ययन गर्दा वाणिज्य प्रकृतिको देखिई वाणिज्य इजलासबाट हेर्दा उपयुक्त हुने देखेको हुँदा सो सुनुवाईको मितिसम्म यस अदालतबाट मिति २०७०।७।५ मा भएको अन्तरिम आदेशलाई निरन्तरता दिई आवश्यक निर्देशन लिनु पर्ने भए लिई मिति २०७०।७।२९ गतेका दिन अन्तरिम आदेश सम्बन्धमा छलफलका लागि पेशी तोकी नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।७।१९ को आदेश।
५. विपक्षीले लिनु भएका जिकीरका सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक तथा सुपरिवेक्षण विभागको प.सं. बै.सु.वि./प्र.का.म. / बङ्गलादेश बैंक/ २२/०६९/०७० मिति २०७०।२।१७ को पत्रबाट उक्त बैंकको बै.सु.वि./प्र.का.म./बङ्गलादेश बैंक/२२/०६९/०७० मिति २०६९।९।२ को सोही पत्रसाथ संलग्न विभिन्न व्यक्तिहरूको नाममा रहेको अचल सम्पत्ति रोक्का राखिदिनका लागि अनुरोध गरिएको व्यहोरा अवगत गराउँदै यसै सन्दर्भमा गृह मन्त्रालय, महानगरीय प्रहरी परिसर काठमाडौंको प.सं. ०६९।०७० च.नं. १०३२० मिति २०७०।२।०६ को पत्रबाट समेत निवेदकहरूको नामको चल-अचल सम्पत्ति रोक्का राखिदिने सम्बन्धी पत्र प्राप्त हुन आएकोले आवश्यक कार्यार्थ उक्त पत्रको प्रतिलिपि संलग्न गरी पठाइएको व्यहोरा उल्लेख गरी पत्रबमोजिम निजहरूको नाममा रहेका सम्पूर्ण अचल सम्पत्तिको हकमा रोक्का राख्न भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयमार्फत् सम्पूर्ण मालपोत कार्यालयहरूलाई आवश्यक पत्राचार गरी सहयोग गरिदिनका लागि पुनः अनुरोध गरिएको एवं सोही पत्रबाट चल सम्पत्ति गाडी लगायतको हकमा खरिद विक्री नामसारी लगायत रोक्का राख्न श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयमा आवश्यक पत्राचार गरिदिने व्यवस्थाका लागि समेत अनुरोध भई आएअनुरूप निवेदकहरू लगायतका व्यक्तिहरूको नाममा रहेको अचल सम्पत्ति एवं जायजैथाहरू रोक्का राख्न भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय र चल सम्पत्ति गाडीलगायतको हकमा खरिद विक्री नामसारी लगायत रोक्का राख्न भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालयलाई यस मन्त्रालयको मिति २०७०।३।९ को मा. मन्त्रिस्तरीय निर्णयानुसार च.नं. ५२३ मिति २०७०।३।१९ को पत्रबाट अनुरोधसम्म गरिएको हुँदा यस मन्त्रालयसमेतलाई विपक्षी बनाउनु युक्तिसंगत नभएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेजयोग्य छ। खारेज गरिपाउँ भन्ने अर्थ मन्त्रालयको मिति २०७०।७।१४ को लिखित जवाफ।
६. रिट निवेदक रामेश्वर प्रसाद श्रेष्ठसमेतले नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. पुतलीसडक शाखाबाट एन.बि.बान्ना हस्पिटल एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि.लाई रु. पन्ध्र करोड र ललितपुर ईन्जिनियरीङ्ग कम्पनी लि.लाई प्रवाह गरेको रु. पाँच करोड कर्जा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा

एन.वि. समूहका सदस्य निजहरूको नातेदार तथा निजहरू संलग्न रहेको फर्महरूले सोही बैंक एवम् नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्श बैंकबाट लिएको कर्जा तिर्न प्रयोग भएको, सोही बैंकको हकप्रद शेयर खरिद गर्न प्रयोग गरेको कर्जाको निर्धारित उद्देश्यभन्दा फरक प्रयोजनमा लगाई कर्जा दुरूपयोग गरी कर्जा साँवा ब्याज नतिरी अपलेखन समेत गरी गराई बैंकिङ श्रोत साधनको दुरूपयोग गरेको स्पष्ट देखिनुका साथै उक्त व्यक्ति तथा फर्मलाई अनुचित फाइदा पुग्ने र बैंकलाई प्रत्यक्ष हानी नोक्सानी पुऱ्याएको साथै एन.वि. समूहको तर्फबाट बैंकको सञ्चालक समितिमा बसी उक्त कर्जा स्वीकृत गर्ने र सो कर्जाको साँवा ब्याज नतिरी सोही कर्जा अपलेखन गर्ने निर्णयमा समेत निजहरू संलग्न भएको पाइएकोले बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ समेतका ऐन अनुसारको कसूरमा दण्ड सजाय गर्ने प्रयोजनका लागि आवश्यक अनुसन्धान तहकीकात गर्नुहुन भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक सुपरीवेक्षण विभागबाट प.सं. बै.सु.वि./प्र.का.म./बङ्गलादेश बैंक/२१/०६९/०७० मिति २०६९।९।२ को पत्रबाट लेखिआएको, उपरोक्तानुसारको पत्र प्राप्त भए पश्चात् यस व्यूरोबाट प्रारम्भिक अनुसन्धान हुँदा पत्रमा उल्लेख भए बमोजिमको कसूरमा थप अनुसन्धान तहकीकात गर्नु आवश्यक देखिएकोले सो का लागि यस व्यूरोबाट च.नं. १९३२ मिति २०७०।२।२ गतेको पत्रबाट महानगरीय प्रहरी परिसर हनुमानढोका, काठमाडौं पठाइएकोमा उल्लेखित परिसरले कानून बमोजिम मुद्दा दर्ता गरी अनुसन्धान तहकीकातको कार्य गरेको। यस व्यूरोबाट प्रचलित कानूनको उलङ्घन गरी रिट निवेदकहरूलाई गैरकानूनी रूपमा पक्राउ गर्ने, निजहरूको हक अधिकार कुण्ठित पार्ने लगायत कानून विपरीतका कुनै पनि कार्य नभए नगरेको तथा गैरकानूनी कार्य गर्नका लागि मातहत कुनै निकायलाई निर्देशन पनि नभएकोले केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोसमेत विरुद्ध दायर गरेको रिट निवेदन खारेजभागी छ, भन्ने केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरो, महाराजगञ्जको मिति २०७०।७।१५ को लिखित जवाफ।

७. विपक्षी रिट निवेदक रामेश्वर प्रसाद श्रेष्ठसमेतले अर्थ मन्त्रालयबाट भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय लगायतलाई हाम्रा अचल सम्पत्ति तथा जाय जेथा रोक्का राख्ने भन्ने व्यहोराको पत्र मिति २०७०।३।११ मा पत्राचार गरेका कारण सोही पत्रका आधारमा मसमेतका नामका अचल सम्पत्ति सम्बन्धित मालपोत कार्यालयहरूले रोक्का गरी वेचबिखन गर्न नदिँदा आफूलाई अन्याय परेको भन्ने मुख्य माग दावीका सम्बन्धमा विचार गर्दा जिल्लास्थित मालपोत कार्यालयहरूले वित्तीय संस्था तथा नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूको लिखित अनुरोधमा रोक्का तथा फुकुवा सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने कार्यसम्म मात्र हो। बिपक्षीले रिट निवेदनमा नेपाल राष्ट्र बैंकको अनुरोधमा अर्थ मन्त्रालय माफत रोक्का राख्न स्पष्ट लेखिआएको हुँदा कानूनतः त्यस्तो अचल सम्पत्ति रोक्का राख्नु मालपोत कार्यालयहरूको कर्तव्य हुन आउँछ। तसर्थ, कानूनबमोजिम अन्य निकायको लिखित अनुरोधमा रोक्का राखिएको जग्गा यस मन्त्रालयले फुकुवा गरिदिने विषय होइन। निज

बिपक्षीको सो जग्गा रोक्का गर्ने सम्बन्धित कार्यालयको फुकुवा पत्र पेश भएको अवस्थामा वा अदालतको आदेशबाट मात्र फुकुवा गर्न सकिने कानूनी व्यवस्था छ। सम्मानित अदालतबाट आदेश भएका बखत कानूनबमोजिम हुने नै हुँदा रोक्का फुकुवा सम्बन्धी सो रिटमा यस मन्त्रालयलाई विपक्षी बनाउनु पर्ने कुनै आधार देखिँदैन। अतः विना आधार र कारण बिपक्षी बनाई दायर गरिएको उक्त रिट निवेदन यस मन्त्रालयको हकमा खारेज गरिपाउँ भन्ने भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयको मिति २०७०।७।२९ को लिखितजवाफ।

८. नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडको के कस्तो काम कारवाही, निर्णयसमेतबाट विपक्षी निवेदकको कानूनी हक अधिकारमा अतिक्रमण भएको हो भन्ने कुरा समग्र रिट निवेदनमा उल्लेख नगरी केवल प्रत्यर्थी खण्डमा मात्रै यस लिमिटेडलाई विपक्षी बनाएको देखियो। रिट निवेदनको सम्पूर्ण व्यहोरा तथा दावी खण्डमा समेत निवेदकहरूको बैंक खाता तथा लकर रोक्का एवं शेयर खरिद बिक्री रोक्का राख्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट निर्णय भई मिति २०६९।९।२ मा पत्राचार भएको तथा नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयबाट अचल सम्पत्ति तथा जायजेथा रोक्का राख्ने गरी मिति २०७०।३।११ मा भएको पत्राचार निर्णय बदर गरी पाउन माग दावी लिएको देखिन्छ। निवेदकहरूले उल्लेख गरेको उल्लेखित पत्र तथा निर्णय नेपाल राष्ट्र बैंक तथा नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयसँग सम्बन्धित भई उक्त निकायहरूबाट प्रस्तुत हुने लिखितजवाफबाट त्यससम्बन्धी व्यहोरा अवगत हुने नै भएको र यस लिमिटेडले निवेदकहरूको कुनै पनि कानूनी हक अधिकारलाई कुण्ठित गराउने निर्णय काम कारवाही नगरेको हुँदा यस लिमिटेडलाई प्रत्यर्थी नै बनाउन नमिल्ने आधारहिन रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडको तर्फबाट ऐ. का महाप्रबन्धक सिताराम थपलियाको मिति २०७०।८।७ को लिखित जवाफ।

९. बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा २४ (६) मा सञ्चालकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाको व्यवस्थापनको दैनिक काम कारवाहीमा हस्तक्षेप गर्नु हुँदैन भनी उल्लेख गरेको हुँदाहुँदै सो कानूनको उल्लङ्घन गरी कर्जा स्वीकृत गरेको देखिन्छ। यस्तो कर्जा स्वीकृत गर्ने कार्य नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएको एकिकृत निर्देशनको समेत विरुद्ध छ। कन्सोर्टियम लोन (टर्म लोन) मिति २०६९।३।२४ मा कार्यकारी समितिबाट स्वीकृत गरी मिति २०६९।४।५ मा बैंकको सञ्चालक समितिबाट कर्जा स्वीकृत हुँदा कम्पनीसँग वर्तमान र भविष्यमा रहने सम्पत्ति र कम्पनीसँग सम्बन्धित प्रमुख व्यक्तिहरूको व्यक्तिगत जमानत लिने शर्तबमोजिम कर्जा स्वीकृत गरेको भए तापनि सोबमोजिम सुरक्षण लिएको देखिँदैन। मिति २०६९।३।२९ मा प्रवाह गरेको ब्रीज ग्याप कर्जाको साँवा तथा ब्याज एकमुष्ट सहवित्तीयकरण कर्जामा समावेश हुने गरी कर्जा स्वीकृत गरी मिति २०६३।३।२९ मा प्रवाह भएको हुँदा सुरक्षण विना कर्जा

प्रवाह गर्ने बिपक्षीहरूको नियत कर्जा प्रवाह गददिखि नै गलत मनसायबाट अभिप्रेरित भएको प्रष्ट हुन्छ। एन.वी ग्रुपसँग प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा संलग्न रहेका व्यक्ति तथा फर्महरूलाई प्रवाह गरिएका अधिकांश कर्जाहरू खराब कर्जाको रूपमा परिणत भइसकेको अवस्थामा समेत ऋणीहरू उपर कुनै कारवाही अगाडि नबढाइएको, हरिसिद्धि ईटा तथा टायल कारखाना लि. को प्रबन्धपत्रबमोजिम संस्थापक शेयरधनीहरूमा जीतबहादुर श्रेष्ठ, नरसिंहबहादुर श्रेष्ठ (जीतबहादुर श्रेष्ठ, लक्ष्मी बहादुर श्रेष्ठ, लक्ष्मी देवी श्रेष्ठ, पूर्णबहादुर श्रेष्ठ, बाबुकाजी श्रेष्ठ, कृष्णदेवी श्रेष्ठको पिता) लक्ष्मीबहादुर श्रेष्ठ रहेका कर्जा सूचना लि.को मिति २०६२।४।१८ को पत्रानुसार हरिसिद्धि ईटा तथा टायल कारखाना लि. का सञ्चालकहरूको नाममा जीतबहादुर श्रेष्ठको समेत नाम उल्लेख भएकोले उक्त संस्थापक र सञ्चालक समेतमा एन.वि. ग्रुपकै मानिसहरूको संलग्नता भएको पुष्टि भएको देखिन्छ। नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनको दफा ९५ को विपरीत कार्य गर्ने व्यक्तिहरूलाई नेपाल सरकार वादी भई मुद्दा चल्ने र सो को अनुसन्धान तथा छानविन राज्यको कानूनबमोजिम अधिकार प्राप्त निकायहरूले गर्न पाउने नै हुँदा अपराधको सम्बन्धमा भइरहेको छानविन प्रक्रियामा सम्बन्धित निकायले अगाडि बढाएका प्रक्रियाहरूले सो कसूरमा संलग्न पाएका व्यक्तिहरूको सम्पत्ति रोक्का राख्ने लगायतका कार्य गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ८० लगायतका व्यवस्थाले अख्तियार प्रदान गरेको सो अख्तियार प्रयोग गरी भएको काम कारवाहीले निजको संवैधानिक हकको हनन भएको भनी दावी लिन कदापि मिल्दैन। अतः कानूनले दिएको अख्तियारीभिन्न रही कानूनबमोजिमको अनुसन्धान तथा कारवाहीको भए गरेका कुनै पनि कार्यले बिपक्षीको संवैधानिक हक कुण्ठित भएको भनी अर्थ गर्न नमिल्ने व्यहोरा सम्मानित अदालत समक्ष सादर अनुरोध गर्दछु। अतः निवेदकको रिट निवेदन जारी गर्न नमिल्ने भएकाले रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंकका गभर्नर डा. युवराज खतिवडाको मिति २०७०।८।७ को लिखित जवाफ।

आदेश खण्ड

१०. नियमबमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी इजलाससमक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको निम्न व्यहोरा रहेको देखिन्छ:-

- (क) हामी निवेदकमध्येका म जीतबहादुरसमेत संस्थापक भई नेपाल बङ्गलादेश बैंकसमेतको स्थापना गरी संचालन गरिआएका छौं। साथै, हरिसिद्धि ईटा टायल कारखानाको पूर्ण स्वामित्वमा सहायक कम्पनीको रूपमा ललितपुर इन्जिनियरिङ्ग कम्पनी र एन.वि.बात्रा हस्पिटल एण्ड रिसर्च सेन्टर स्थापना भई यी दुबै विशुद्ध पब्लिक लि. कम्पनीहरू कानूनी व्यक्ति भएको हुँदा यसका शेयरहोल्डरहरू भन्दा पृथक् व्यक्तित्व भएकोले यी कम्पनीहरूको दायित्व कुनै पनि शेयरहोल्डरहरूमा विस्तारित हुन नसक्ने कानूनी व्यवस्था भइरहेको र यी कम्पनीहरूले पर्याप्त धितो राखी मिति २०६१।३।३१ मा

बङ्गलादेश बैंकबाट कर्जा तथा बैंकिङ सुविधा लिएको समेत विषयमा प्रत्यर्थी नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ को उत्पन्न भएको भनी प्रत्यर्थी नं. २ ले मिति २०६३।७।२६ मा दुई वर्षका लागि बङ्गलादेश बैंकको सञ्चालक समिति निलम्बन गरी व्यवस्थापन आफ्नो नियन्त्रणमा लिइएको हो ;

- (ख) उपरोक्त कर्जाको सम्बन्धमा बङ्गलादेश बैंकको तत्कालीन अध्यक्ष म निवेदक जीतबहादुर लगायत सञ्चालक समितिलाई स्पष्टीकरण सोधी सञ्चालक समितिका अध्यक्षलाई मिति २०६४।४।४ मा विशेष सतर्कता अपनाउन निर्देशन दिई अनियमितता भएको भनिएका कर्जाका सम्बन्धमा नियमित गराई मिति २०६६।९।३० मा बैंकको व्यवस्थापन बैंकलाई नै फिर्ता गरिएको हो ;
- (ग) उपर्युक्त दुई कम्पनीको ऋण असुली सम्बन्धमा अधिकार सम्पन्न कर्जा असुली न्यायाधिकरणमा कर्जावाल यी दुई कम्पनीहरू र सो ऋणको लागि जमानी दिने व्यक्तिहरूका विरुद्ध मुद्दा चलाई कर्जा लिंदा धितो राखिएका तमाम जग्गासमेतबाट सम्पूर्ण कर्जा असुली हुन सक्ने अवस्था विद्यमान रहेकोमा उक्त कम्पनीको सञ्चालक वा जिम्मेवार पदमा नरहेका हामी निवेदकहरूलाई उक्त दुई कम्पनीहरूको ऋणका सम्बन्धमा जिम्मेवार ठानी हामी निवेदकहरूको खाता तथा लकर शेयर खरिद विक्री र जायजैथाहरू रोक्का राखी अनुसन्धान गर्ने भन्ने विषयमा प्रत्यर्थी नेपाल राष्ट्र बैंक सुपरिवेक्षक विभागबाट बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागलाई मिति २०६९।९।२ मा लेखेको पत्र, सोही बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागबाट सोही मितिमा प्रेरित पत्र, अर्थ मन्त्रालयको २०७०।३।११ को पत्र, भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयको पत्र नेपाल धितोपत्र बोर्डलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले पत्रहरू लेखिएका छन् ;
- (घ) उक्त पत्रहरू लेखिएका कारण हामी निवेदकहरूले हामीहरूको बैंक खाता, लकर जग्गा जमीन, जायजैथा उपभोग वेचविखन गर्न नपाई ऋणी कम्पनीले लिएको ऋणको सम्बन्धमा सरोकार र जिम्मेवार नै नभएका हामी निवेदकहरूको नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ को दफा ३, ६, ११, १२ द्वारा प्रदत्त हक तथा कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ७,८,९,९५ र परिच्छेद ५ र ६ अन्तर्गतका हकमा आघात पुग्न गएकोले नागरिक अधिकार ऐनको दफा १७ तथा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८ (२) अन्तर्गत हामी निवेदकहरू न्याय माग्न आएका छौं ;
- (ङ) अतः हामी निवेदकहरूको खाता तथा लकर रोक्का एवं शेयर खरिद विक्री रोक्का राख्ने सम्बन्धमा प्रत्यर्थी सुपरिवेक्षण विभागबाट लेखिएको भनिएको मिति २०६९।९।२ को पत्र तथा प्रत्यर्थी नियमन विभागको सोही मितिको पत्र पत्राचारलगायत बैंकिङ कसूर सम्बन्धमा प्रत्यर्थीहरूबाट भए गरेका टिप्पणी-आदेश निर्णय-पत्र र पत्राचार लगायतका सम्पूर्ण काम कारवाहीहरू उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी ऋण असुली न्यायाधिकरणबाट अन्तिम फैसला नहुन्जेल निवेदकहरूको

कानूनबमोजिम संचालन भई आएको खाता तथा लकरहरू संचालनमा कुनै बाधा अवरोध नगर्नु-नगराउनु, शेयर खरिद विक्री सम्बन्धमा कुनै अवरोध नगर्नु, नगराउनु, निवेदकको चल-अचल सम्पत्ति तथा जायजेथाको हक हस्तान्तरण एवं वेचविखनमा कुनै बाधा अवरोध नगर्नु-नगराउने, रोक्का नगर्नु-नगराउनु भनी निषेधाज्ञा, प्रतिषेधको आदेश जारी गरी निवेदकहरू विरुद्ध जारी गरिएको मिति २०६९।९।२ मिति २०७०।३।११ पत्र लगायतका पत्रहरू, टिप्पणी आदेश निर्णयहरू र सम्पूर्ण काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशले वदर गरी निवेदकहरू विरुद्धको बैकिङ कसूर लगायतमा भए गरेको अनुसन्धान तहकिकात छानविन लगायतको कार्य नगर्नु, नगराउनु र बैकिङ कसूरको कारवाही अगाडि नवढाउनु भन्ने निषेधाज्ञाको आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने व्यहोराको निवेदकहरूको निवेदन जिकीर रहेको देखिन्छ।

११. रिट निवेदक पूर्णबहादुर श्रेष्ठसमेतले नेपाल बङ्गलादेश बैकबाट एन.वी. बात्रा हस्पिटल एण्ड रिसर्च सेन्टर र ललितपुर इन्जिनियरिङ्ग कम्पनीलाई प्रवाह गरेको ऋण, सो ऋणको दुरूपयोग सम्बन्धमा यी निवेदकहरूको संलग्नता रहेको र बैकिङ कसूरमा दण्ड सजाय गर्ने प्रयोजनका लागि आवश्यक अनुसन्धान तहकिकात गर्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैकको मिति २०६९।९।२ को पत्र लेखिआएको तथा प्रारम्भिक अनुसन्धानपछि तथा उल्लेखित कसूरमा अनुसन्धान गर्न आवश्यक देखिएकोले यस व्यूरोबाट मुद्दा दर्ता गरी अनुसन्धानको कार्य गरिएकोले रिट निवेदकहरू विरुद्ध कानून विपरीत कुनै पनि कार्य नभएको भन्ने व्यहोराको प्रत्यर्थी केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोको लिखित जवाफ रहेको देखिन्छ।
१२. निवेदकहरूले उल्लेख गरेको उल्लेखित पत्र तथा निर्णय नेपाल राष्ट्र बैक तथा अर्थ मन्त्रालय समेतसँग सम्बन्धित भई उक्त निकायहरूबाट प्रस्तुत हुने लिखित जवाफबाट त्यस सम्बन्धी व्यहोरा अवगत हुने नै भएको र यस लिमिटेडले निवेदकहरूको कुनै पनि कानूनी हक अधिकारलाई कण्ठित नगरेको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने व्यहोराको नेपाल धितोपत्र बोर्डको लिखित जवाफ रहेको देखिन्छ।
१३. नेपाल राष्ट्र बैकको मिति २०७०।२।१७ को पत्र र सो पत्रसाथ संलग्न महानगरीय प्रहरी परिसरको मिति २०७०।२।६ को पत्रसमेतबाट निवेदकहरूको नामको चल-अचल सम्पत्ति रोक्का राखिदिने सम्बन्धी पत्रहरू प्राप्त हुन आएकोले सोही अनुरूप निवेदकहरू लगायतका व्यक्तिहरूको नाममा रहेको अचल सम्पत्ति एवं जायजेथाहरू रोक्का राख्ने सम्बन्धमा यस मन्त्रालयको मिति २०७०।३।११ को मन्त्रीस्तरको निर्णयानुसार भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय र भौतिक तथा पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालयलाई पत्र लेखी अनुरोधसम्म गरिएको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफ रहेको देखिन्छ।

१४. नेपाल बङ्गलादेश बैंक आन्तरिक लेखा परीक्षण विभागमार्फत् एन.वि.ग्रुपसँग सम्बन्धित कर्जाको छानविन गरी पेश गरेको मिति २०६३।११।३ को प्रतिवेदनमा सो बैंकका तत्कालीन अध्यक्ष जीतबहादुर र अन्य रिट निवेदकहरू निजका परिवारका सदस्यहरू र एन.वी.ग्रुपमा आवद्ध छन्। निज जीतबहादुरसमेतको संलग्नतामा सो बैंकबाट एन.वी. बात्रा हस्पिटल र ललितपुर इन्जिनियरिङ्ग कलेजको नाममा ऋण जारी गर्दा नियम विपरीत ऋण जारी गरी सो कर्जाको उपयोग प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा एन.वी. समूहका सदस्यहरू जेन श्रेष्ठ, विनु श्रेष्ठ, पूर्णबहादुर श्रेष्ठ, लक्ष्मीबहादुर श्रेष्ठसमेतले दुरूपयोग गरेको भन्ने छानविन प्रतिवेदन तथा विद्यमान कानून तथा तथ्यगत आधारबाट देखिएको हुँदा रिट निवेदकहरूको रिट निवेदन खारेजभागी भएकोले खारेज गरिपाउँ भन्ने व्यहोराको नेपाल राष्ट्र बैंकको लिखितजवाफ रहेको देखिन्छ।
१५. प्रस्तुत रिट निवेदन इजलास समक्ष पेश भई सुनवाइ हुँदाको क्रममा रिट निवेदकहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री राधेश्याम अधिकारी, अधिवक्ताद्वय श्री मेघराज पोखरेल तथा श्री एगराज पोखरेलले गर्नुभएको बहस जिकिरको मुख्य बहस बुँदा निम्न रहेको छः
- (क) हरिसिद्धि ईटा तथा टायल कम्पनीको सहायक कम्पनी बात्रा हस्पिटल र ललितपुर इन्जिनियरिङ्ग कलेजले बङ्गलादेश बैंकबाट कर्जा लिँदा हरिसिद्धि ईटा तथा टायल कम्पनीको ४१२ रोपनी जग्गामध्ये रु १ अरब २० करोड मूल्य पर्ने जग्गा ८१ रोपनी जग्गा सो कर्जा वापत धितो सुरक्षण राखिएको हो ;
- (ख) दुबै ऋणी कम्पनीको परियोजनामा जग्गा अधिग्रहणको विवाद र स्थानीय व्यक्तिहरूको कारण परियोजना अधि बढ्न सकेन। परिणामस्वरूप ऋण समयमा चुक्ता हुन नसक्दा सोही विषय समेतका कारणले नेपाल राष्ट्र बैंकले बङ्गलादेश बैंकको संचालन आफ्नो हातमा लिई दुबै कम्पनीका ऋण प्रवाह र उपयोगका सम्बन्धमा छानविन पछि निवेदक मध्येका बैंकका तत्कालीन अध्यक्ष जीतबहादुर श्रेष्ठलाई कारवाही स्वरूप विशेष सतर्कता अपनाई बैंकिङ कारोबार गर्न सचेत गराउने भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंकले मिति २०६४।४।४ मा निर्णय गरी बैंकको व्यवस्थापन फिर्ता गरेको हो;
- (ग) सोही कर्जाको सम्बन्धमा एकपटक यी निवेदक जीबहादुरलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा २ (क) बमोजिम सचेत गराउने सजाय गरिसकेको अवस्था र उक्त दुबै कम्पनीले मिति २०६१।५।११, मिति २०६१।३।२० मा समेत गरी तिनवटा कर्जा लिएको र सो चुक्ता गर्न नसकेको विषयमा सो कर्जा असुलीका लागि ऋण असुली न्यायाधिकरणमा नेपाल बङ्गलादेश बैंकले मिति २०७०।२।२२ मा मुद्दा दायर गरी विचाराधीन रहेको छ। साथै, सोअधि मिति २०६९।९।२ मा सोही ऋणको विषयमा बैंकिङ कसूर ऐनको मुद्दा दायर गर्न

- नेपाल राष्ट्र बैंकले जाहेरी दरखास्त दर्ता गराएको थियो। मिति २०६१।३।२० र मिति २०६१।५।११ मा ऋण प्रवाह गर्दा र सोको दुरूपयोग भएको भन्ने कसूरका सम्बन्धमा २०६१।९।२ मा जाहेरी दरखास्त दर्ता भएको कार्य कानून विपरीत छ ;
- घ) बैंकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा १७ मा जाहेरी परेको छ महिनाभित्र मुद्दा चलाउनु पर्ने व्यवस्था भइरहेकोमा जाहेरी दर्ता भएको एक वर्षसम्ममा पनि मुद्दा चलाएको अवस्था छैन ;
- ङ) दुई ऋणी कम्पनीको ऋणको विषयमा नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपाल बङ्गलादेश बैंकको व्यवस्थापन मिति २०६३।७।२७ मा आफूले जिम्मा लिँदा नै जानकारीमा लिएको तथा सो समेत विषयमा तत्कालीन अध्यक्षलाई सजाय स्वरूप सचेत गराउने कारवाही गरिसकेपछि उक्त मिति २०६१ सालमा भए गरेको कुनै कार्यका लागि सोमा २०६४ सालमा लागू भएको बैंकिङ कसूर ऐन यसमा लागू नै नहुने अवस्थामा जाहेरी दिई, लिई सोको अनुसन्धानको लागि भनी एकवर्षभन्दा बढी समयसम्म सो ऋणसँग असम्बन्धित व्यक्ति यी रिट निवेदकहरूको सम्पत्ति रोक्का राख्ने पक्राउ गर्ने जस्ता कार्य गर्न नागरिक अधिकार ऐन समेतले प्रत्यर्थीहरूलाई छुट दिएको नहुँदा रिट निवेदन मागबमोजिमको रिट आदेशहरू जारी गरिनुपर्दछ।

१६. प्रत्यर्थी केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता श्री गोविन्द उपाध्याय र नेपाल राष्ट्र बैंकका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्तात्रय श्री रामहरि न्यौपाने, श्री रेशम आचार्य र श्री योगराज शर्माले गर्नुभएको बहसको मुख्य बुँदा निम्न रहेको छ:-
- क) ऋणी एन.वी. बात्रा हस्पिटल र ललितपुर इन्जिनियरिङ कम्पनी एन.वी.गुपले स्थापना गरेको हरिसिद्धि ईटा कारखानाको सहायक कम्पनी जसमा एन.बी. गुपका सदस्यहरू नै बङ्गलादेश बैंकका पनि पदाधिकारी शेयर होल्डर रहेको तथा ती कर्जा प्रवाह हुँदा साविकका पदाधिकारीलाई हटाई यी निवेदक जीतबहादुर समेतले कर्जा प्रवाहको निर्णय गरेको अवस्था छ;
- (ख) यी ऋणी कम्पनीको नाममा ऋण स्वीकृत गर्ने निवेदकमध्येका जीतबहादुरसमेतले सो ऋण परियोजनामा नलगाई व्यक्तिगत तथा एन.वि. गुपको अन्य कम्पनीको ऋण चुक्ता गर्न लगायतको कार्यमा दुरूपयोग गरेको अवस्था छ ;
- ग) ऋणी कम्पनीमा आफू मातहतका कर्मचारीहरूलाई देखाई निवेदकहरूले ऋणको दुरूपयोग गरी निर्दोष कर्मचारीहरूलाई कालो सूचीमा राख्ने अवस्था पारी अन्याय गरेको अवस्था छ ;
- घ) निवेदकहरूले नागरिक अधिकारमा बन्देज लगाएको भन्ने जिकिर लिँदैमा हुँदैन, Duty भनेको जहिले पनि Positive हुन्छ कसूर कायम हुन 'Actas reas र Mens rea' तथा

mind र Hand को प्रयोग भएको छ, छैन भन्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकले जाहेरी दिएको हो;

ड) निवेदकहरू बैकिङ कसूरसँग सम्बन्धित कसूरमा संलग्न व्यक्तिहरू भएकाले सो मुद्दाको अनुसन्धानका लागि निजहरू उपर छानविन गर्न निजहरूको सम्पत्ति रोक्का राख्नु पर्ने भएकोले निजहरूको रिट निवेदनको माग बमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने होइन, खारेज गरिनुपर्दछ भनी गर्नुभएको बहस जिकिर समेत सुनियो।

१७. प्रस्तुत रिट निवेदन तथा लिखितजवाफमा उल्लेखित गरिएका तथ्य तथा मिसिल संलग्न प्रमाण कागज र विद्वान कानून व्यवसायीहरू तथा विद्वान सरकारी वकिलको बहससमेतलाई मध्यनजर गर्दा निम्न प्रश्नहरूको निरोपण गरी रिट निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने हो-होइन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय गर्नुपर्ने देखियो:-

(क) ऋणी कम्पनीहरूलाई प्रवाह गरिएको ऋणको सम्बन्धमा यी निवेदकहरू उपर अनुसन्धान गर्न खोजिएको बैकिङ कसूरको वारदातको समयावधि बैकिङ कसूर ऐन, २०६४ लागू हुन सक्ने समयावधि भित्रको हो-होइन ? यी निवेदकहरू उपरको जाहेरी दरखास्त बैकिङ कसूर ऐन, २०६४ को दफा ७ बमोजिमको अवधि र हदम्यादभित्र छ-छैन ? मुद्दाको अनुसन्धान र मुद्दा दायर गर्ने कार्य हदम्यादभित्र भएको छ-छैन ?

(ख) कुनै कम्पनीको ऋणको दायित्व सञ्चालक वा शेयर होल्डरहरूमा विस्तार गर्न सकिन्छ-सकिदैन, ऋणी कम्पनीहरूको ऋणको दायित्व यी निवेदकहरूमा सर्न सक्छ-सक्तैन ?

(ग) कुनै नागरिक विरुद्ध मुद्दा दायर नगरी निजहरूको सम्पत्ति रोक्का राख्न मिल्छ- मिल्दैन, बैकिङ कसूरको अनुसन्धान प्रयोजनका लागि भनी यी निवेदकहरूको सम्पत्ति रोक्का राख्ने गरी प्रत्यर्थी नेपाल राष्ट्र बैंक र अन्य प्रत्यर्थीहरूको निर्णय तथा पत्राचार कानूनमा आधारित छ-छैन, प्रत्यर्थीहरूको निर्णय तथा कारवाही विरुद्ध नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ ले निवेदकहरूको हक संरक्षण गर्छ-गर्दैन ?

१८. निर्णयतर्फ विचार गर्दा, सर्वप्रथम, ऋणी कम्पनीहरूलाई प्रवाह गरिएको ऋणको सम्बन्धमा यी निवेदकहरू उपर अनुसन्धान गर्न खोजिएको बैकिङ कसूरको वारदातको समयावधि बैकिङ कसूर ऐन, २०६४ लागू हुनसक्ने समयावधि भित्रको हो- होइन भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा, ऋणी कम्पनीहरूले नेपाल बङ्गलादेश बैंकबाट लिएको ऋण रकमबाट सोही बैंकसमेतको कर्जा तिर्न प्रयोग गरेको, सोही बैंकको हकप्रद शेयर खरिद गर्न प्रयोग गरेको, कर्जाको निश्चित उद्देश्यभन्दा फरक प्रयोजनमा लगाई कर्जा दुरुपयोग गरेको र कर्जाको साँवा-व्याज नतिरी अपलेखनसमेत गरी गराई बैकिङ स्रोतसाधनको दुरुपयोग गरेको, बैंकलाई प्रत्यक्ष हानी-नोक्सानी पुऱ्याई कसूरसँग सम्बन्धित कार्य भएको भन्ने लिखितजवाफ प्रस्तुतकर्ता नेपाल राष्ट्र बैंकको लिखित जवाफबाट देखिन्छ। सो लिखितजवाफमा उल्लेख भएअनुसार ऋणी कम्पनीहरूको नाममा कर्जा प्रवाहको लागि निर्णय गर्दाको मिति २०६१।३।२४, मिति

२०६१।३।२९, मिति २०६१।३।३० र मिति २०६१।४।५ मा उक्त बैकिङ कसूरको कार्य भई नेपाल बङ्गलादेश बैंकको आन्तरिक लेखा परीक्षण विभाग मार्फत् एन.वी ग्रुपसँग सम्बन्धित कर्जाको छानविन गरी पेश गरेको मिति २०६३।११।३ को प्रतिवेदनबाट देखिएको भन्ने प्रत्यर्थी नेपाल राष्ट्र बैंकको लिखितजवाफमा उल्लेख भएबाट निवेदकहरू विरुद्ध अनुसन्धान गर्न लागिएको बैकिङ कसूरको वारदातको समयावधि मिति २०६१।३।२४ देखि प्रतिवेदन पेश भएको मिति २०६३।११।३ को बीचको हो भन्ने देखिन्छ। निवेदकहरूले गरेको भनिएको कसूरलाई समेटि तयार भएको प्रतिवेदनलाई नै निजहरू विरुद्धको कारवाहीको आधार मानिएको हुँदा सो प्रतिवेदन पेश भएको मिति (२०६३।११।३) पछिको अवधिमा भए गरेको कार्यलाई सो प्रतिवेदनले समेट्ने भन्ने हुन सक्तैन।

१९. उपर्युक्त उल्लेखित बैकिङ कसूरको वारदात भएको भनिएको समयावधि र बैकिङ कसूर ऐन, २०६४ लागू भएको अवधिलाई विचार गर्दा बैकिङ कसूर ऐन २०६४ सालमा लागू भएको र उक्त वारदात सो ऐन लागू हुनुअघि अर्थात् २०६३ सालमै भएको भन्ने तथ्यमा विवाद हुनसक्ने अवस्था नदेखिँदा निवेदकहरू विरुद्ध अनुसन्धान गर्न खोजिएको भनिएको अपराधको वारदात बैकिङ कसूर ऐन, २०६४ लागू हुनुभन्दा पहिलाको भएको देखिएकोले सो ऐनअन्तर्गत उक्त वारदात सम्बन्धमा कारवाही चलाउन सक्ने भन्ने स्थापित न्यायको सिद्धान्तले समेत मिल्ने देखिँदैन।
२०. यी निवेदकहरू उपरको जाहेरी दरखास्त बैकिङ कसूर ऐन, २०६४ को दफा ७ बमोजिमको अवधि र हदम्याद भित्र छ-छैन भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा, यी निवेदकउपर मुद्दा चलाउनका लागि अनुसन्धान गर्न खोजिएको मुद्दाको वारदात बैकिङ कसूर ऐन, २०६४ लागू हुनुपूर्वको २०६१ साल देखि २०६३ साल सम्मको समयावधिको हो भन्ने देखिएको अवस्थामा उक्त वारदातको समयावधिमा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ तथा बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ लागू भइरहेको र सो ऋणी कम्पनीहरूको ऋण प्रवाहसम्बन्धी कार्य फौजदारी अपराधको वर्गमा रहने गरी उक्त ऐनहरूले व्यवस्था गरेको देखिँदैन। यद्यपि, उक्त ऋण प्रवाह सम्बन्धी विषयसमेतमा ऋण प्रवाह गर्ने नेपाल बङ्गलादेश बैंकले आफूले ऐनबमोजिम पूरा गर्नुपर्ने दायित्व पूरा गर्न नसकेको वा निक्षेपको अहित हुने कार्य गरेको भन्ने आधारमा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनको दफा ८६ बमोजिम उक्त नेपाल बङ्गलादेश बैंकको सञ्चालक समिति निलम्बन गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले उक्त बैंकलाई आफ्नो नियन्त्रणमा लिनुको साथै उक्त ऋणी कम्पनीहरूलाई कर्जा प्रवाहमा भएको कमजोरीको सम्बन्धमा सोही ऐनको दफा १०० (२) को (क) बमोजिम सो बङ्गलादेश बैंकका तत्कालीन अध्यक्ष तथा रिट निवेदक मध्येका जीतबहादुर श्रेष्ठलाई सजायस्वरूप सचेत गराइने भन्ने निर्णयसमेत नेपाल राष्ट्र बैंकबाट भएको भन्ने मिसिल संलग्न कागजातबाट देखिन्छ। ऋणी

कम्पनीहरूलाई प्रवाह भएको कर्जा र सो कर्जा सम्बन्धी प्रश्नमा तत्कालीन समयमा आकर्षित हुने नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन अन्तर्गत नै कारवाही भइसकेको भन्ने देखिन्छ भने निज निवेदकमध्येका जीतबहादुर बाहेकका रिट निवेदकहरूको सम्बन्धमा निजहरू उक्त बैंकका सञ्चालक वा पदाधिकारी भएको मिसिल संलग्न कागजातबाट देखिएको छैन, साथै निजहरू उपर विगतमा कारवाही भएको भन्नेसमेत देखिंदैन।

२१. उपर्युक्त उल्लिखित तथ्यगत अवस्थाका कारण बैंकिङ कसूर ऐन, २०६४ सो ऐन लागू हुन सक्ने देखिंदैन। उक्त ऐन अस्तित्वमा आएपछि भए गरेको बैंकिङ कसूर अपराधमा सो ऐनको दफा ७ ले वारदात भएको कुरा थाहा पाएको मितिले एकवर्षभित्र जाहेरी दिइसक्नु पर्ने र त्यसरी जाहेरी परेको मितिले छ महिनाभित्र अदालतमा मुद्दा दायर गरिसक्नु पर्ने भन्ने व्यवस्था भएको देखिन्छ।
२२. प्रस्तुत निवेदनमा उल्लेखित ऋणी कम्पनीहरूलाई प्रवाह गरिएको ऋणकै सम्बन्धमा यदि बैंकिङ कसूर हुने वारदात उक्त ऐन लागू भएपछिको अवधिमा भएको रहेछ भने पनि वारदात भएको भनिएको मितिले थाहा पाएको एकवर्षभित्र जाहेरी दिएको र जाहेरी परेको छ महिनाभित्रको अवधिमा मुद्दा दायर भइसक्नु पर्ने भन्ने बैंकिङ कसूर ऐन, २०६४ को दफा ७ को वाध्यात्मक अवस्था रहन्छ। प्रस्तुत मुद्दामा वारदात २०६१ सालदेखि २०६३ सालको बीचको अवधिसम्ममा भएकोमा सोको जाहेरी मिति २०६९।९।२ मा परेको तथा सो मितिले छ महिना अर्थात् मिति २०७०।३।१ गतेसम्ममा मुद्दा दायर भईसक्नु पर्नेमा प्रत्यर्थी केन्द्रीय अनुसन्धान ब्युरोले अनुसन्धान कार्यसमेत पूरा गरेको भन्ने देखिंदैन। तसर्थ, प्रस्तुत मुद्दामा ऐनको हदम्यादभित्र जाहेरी नदिई अवधि नाघेपछि परेको जाहेरी र हदम्यादभित्र मुद्दा दायर नै नभएको अवस्था विद्यमान रहेको देखिन्छ।
२३. कुनै कम्पनीको ऋणको दायित्व सञ्चालक वा शेयर होल्डरहरूमा विस्तार हुन सक्छ-सक्दैन, ऋणी कम्पनीको ऋणको दायित्व यी निवेदकहरूमा सर्न सक्छ सक्तैन भन्ने प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ७ ले कम्पनी अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला स्वशासित र संगठित संस्था हुने र कम्पनीले कम्पनी ऐनको अधिनमा रही व्यक्ति सरह सम्पत्ति प्राप्त गर्ने, राख्ने, विक्री गर्ने र आफ्नो नामबाट नालेस उजुर गर्ने र कम्पनीउपर पनि अरुको नालेश उजुर लाग्ने व्यवस्था हुनुको साथै कम्पनीको ऐनको दफा ८ ले कम्पनीको कारोवारको सम्बन्धमा शेयरधनीको दायित्व निजले खरिद गरेको वा खरिदको कबोल गरेको शेयरको अधिकतमहदसम्म मात्र सीमित रहने भन्ने व्यवस्था गरेबाट कम्पनीले लिएको ऋणको दायित्व शेयरधनीमा विस्तारित गर्न नसकिने देखिन्छ। त्यसैगरी, कम्पनीका सञ्चालकको दायित्व र जवाफदेहिता सम्बन्धी कम्पनी ऐन, २०६३ दफा ९९ ले कुनै सञ्चालकले कम्पनीको कामको सन्दर्भमा व्यक्तिगत फाइदा लिएमा सो रकम ऋण सरह निजबाट भराईलिन पाउने भन्ने व्यवस्था भएको देखिन्छ। यद्यपि, कम्पनीले लिएको ऋणका

सम्बन्धमा सञ्चालकमा ऋणको दायित्व विस्तार गर्न सक्ने व्यवस्था कम्पनी ऐनले गरेको देखिँदैन। यस कानूनी पृष्ठभूमिमा, प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकहरू ऋणी कम्पनीहरूको शेयरधनीको रूपमा मात्र पनि रहेका छन् भन्ने मिसिल संलग्न कागजातबाट देखिँदैन। यसरी, ऋणी कम्पनीको शेयरधनी समेत नरहेका यी निवेदकहरूउपर सो कम्पनीहरूको ऋणको दायित्व निजहरूमा सर्नसक्ने भन्ने नै देखिँदैन।

२४. अब, कुनै नागरिक विरुद्ध मुद्दा दायर नगरी निजहरूको सम्पत्ति रोक्का राख्न सकिन्छ-सकिँदैन भन्ने प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ८० ले कुनै पनि किसिमको कसूरको अनुसन्धानको सिलसिलामा समेत कुनै व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा संस्थाको नामको बैंक खाताबाट कुनै पनि किसिमले भुक्तानी दिन वा रकमान्तर गर्न नपाउने गरी खाता रोक्का राख्न राष्ट्र बैंकले निर्देशन दिन सक्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। उपर्युक्त उल्लेखित ऐनको व्यवस्थालाई विचार गर्दा कुनै व्यक्तिको बैंक खाता रोक्का राख्न कुनै पनि अपराधको विषयमा कानून बमोजिमको जाहेरी दरखास्त दर्ता भई कानूनबमोजिम अनुसन्धान भइरहेको अवस्थामा कुनै व्यक्तिको बैंक खाता रोक्का राख्ने कार्य उक्त भइरहेको अनुसन्धानको महत्त्वपूर्ण भाग हुने रहेछ भने सो रोक्का राख्न कानूनले अनुमति दिएको देखिन्छ। कुनै कार्यलाई तत्कालीन कानूनले अपराध भनी परिभाषित नगरेको कार्यको विषयमा त्यस्तो कार्य भइसकेपछि बनेको कानूनको हवाला दिँदै दायर गरेको जाहेरीको आधारमा कुनै व्यक्तिको बैंक खाता रोक्का राख्ने अधिकार प्रचलित कानूनले कसैलाई पनि प्रदान गरेको देखिँदैन। कुनै समयमा कुनै कार्य भएको रहेछ भने त्यस्तो कार्य भएको समयमा सो कार्य आर्थिक दायित्वको विषय रहेछ तर सो कार्यलाई आपराधिक दायित्वको विषय भनी तत्कालीन कानूनले मानेको रहेनछ भने त्यस्तो विगतको गैह्रआपराधिक कार्यको हवाला दिँदै कसैको नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ को दफा ३, ६, १०, ११ र १२ द्वारा प्रदत्त अधिकारहरू कानूनको दृष्टिमा समानता र कानूनको समान संरक्षण, नेपाल राज्यभर विना रोकटोक घुमफिर गर्ने, सम्पत्ति आर्जन गर्ने, भोग गर्ने बेचबिखन गर्ने, कुनै पेशा रोजगार उद्योग वा व्यापार गर्ने, तत्काल प्रचलित नेपाल कानूनले सजाय नहुने कुनै काम गरेवापत कुनै सजाय नहुने र कुनै व्यक्तिउपर एकै अपराधमा एकपटक भन्दा बढ्ता मुद्दा नचलाइने र दण्ड सजाय नगरिने भन्ने यी कानूनद्वारा संरक्षित नागरिकको हक भएकोले तिनको विपरीत हुनेगरी राज्यका निकायहरूले स्वेच्छाचारीरूपमा कार्य गर्न सक्ने गरी कुनै कानूनले छूट दिएको भन्ने देखिँदैन।

२५. प्रस्तुत रिट निवेदनमा बैंकिङ कसूरको अनुसन्धानका प्रयोजनको लागि भनी यी निवेदकहरूको सम्पत्ति रोक्का राख्ने गरी नेपाल राष्ट्र बैंक समेतका प्रत्यर्थीहरूको निर्णय तथा पत्राचार कानूनमा आधारित छ-छैन भन्ने प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, सर्वप्रथम, नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रत्यर्थी केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोलाई लेखेको पत्र सहितको जाहेरी दरखास्त नै पहिले कानूनद्वारा

अपराध नमानिएको कार्यलाई पछि अपराध मानिएको विषयमा पश्चातदर्शी प्रभाव हुने गरी दायर गरेको देखिएकोले त्यस्तो पश्चातदर्शी जाहेरीको अस्तित्व नै शून्य बराबरको रहने तथा त्यस्तो शून्यताको जाहेरीलाई आधार बनाई अन्य प्रत्यर्थीबाट भए गरेका थप कार्य कानून अनुकूल छन् भनी मान्न मिल्ने देखिंदैन। नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ ले कानूनको दायराभन्दा बाहिर गई गरिने स्वेच्छाचारी नियन्त्रण विरुद्ध नागरिकको स्वतन्त्रता र कानूनको समान संरक्षणलाई प्रत्याभूत गरेको अवस्थामा यी निवेदकहरूको सम्पत्ति र स्वतन्त्रतालाई प्रत्यर्थीहरूले कानूनद्वारा बाहेक कुण्ठित र नियन्त्रित गर्न सकिने भन्ने देखिंदैन।

२६. तसर्थ, उपर्युक्त उल्लेखित तथ्य र प्रमाणको विवेचनाबाट निवेदकहरूको मागबमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंक सुपरिवेक्षण विभागबाट नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागलाई मिति २०६९।१।२ मा लेखेको पत्र, सो सम्बन्धमा प्रत्यर्थीहरूबाट भए-गरेका टिप्पणी, आदेश, निर्णयलगायतका सम्पूर्ण काम कारवाहीहरू र निवेदकहरूका जायजथा रोकका राख्ने सम्बन्धमा अर्थ मन्त्रालयलाई मिति २०७०।३।११ मा प्रेषित पत्र उत्प्रेषणको आदेशले बदर भई ऋण असुली न्यायाधिकरणबाट अन्तिम फैसला नहुन्जेल निवेदकहरूको बैंक खाता तथा लकरहरू, शेयर खरिद बिक्री र जायजथाहरू संचालनमा कुनै बाधा नगर्नु नगराउनु भनी प्रत्यर्थीहरूका नाममा निषेधाज्ञाको आदेश जारी गरिदिएको छ। अरुमा तपसिलबमोजिम गर्नु।

तपसिल

- (क) प्रस्तुत आदेशको जानकारीसहित यस अदालतको आदेशमा चित्त नबुझे ऐनका म्याद ३५ दिनभित्र श्री सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न जानु भनी विपक्षीलाई पुनरावेदनको म्याद दिनु।
- (ख) प्रस्तुत आदेशको विद्युत्तीयप्रति अपलोड गरी सोको निस्सा फैसलाको पीठमा जनाइदिनु।
- (ग) प्रस्तुत मुद्दाको दायरी लगत कट्टा गरी मिसिल अभिलेख शाखामा बुझाइदिनु।

.....
(रत्नबहादुर बागचन्द)
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(थीरबहादुर कार्की)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - दिपक भण्डारी

कम्प्युटर टाइप गर्ने: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्बत् २०७१ साल वैशाख १५ गते रोज २ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री नारायण प्रसाद दाहाल
माननीय न्यायाधीश श्री द्वारिकामान जोशी
आदेश

सम्बत् २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-WO-१३५४

इजलास नं. :- १

निर्णय नं. :- १३५

- नेपाल राष्ट्र बैङ्कबाट बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिने निर्देशनहरूको क्षेत्र कति हुने हो ?
- त्यस्तो निर्देशनको वैधानिकता परीक्षण हुन सक्छ, सक्दैन ?

काठमाडौं जिल्ला, का.म.न.पा.,वडा नं. १६ महेपी बस्ने शंकरमान श्रेष्ठ.....१ निवेदक
विरुद्ध

काठमाडौं जिल्ला, का.म.न.पा.,वडा नं. २ बालुवाटार स्थित नेपाल राष्ट्र बैंक समेत.....९ विपक्षी

मुद्दा: - उत्प्रेषणयुक्त प्रतिषेध र परमादेश।

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(२) बमोजिम यस अदालतमा दायर भै नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं आदेश यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. विपक्षीहरूले निम्नानुसारको कानून विपरीत जारी निर्देशन, निर्णय तथा पत्रहरूबाट मेरो नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ को दफा ४, ६ (६), ७ (६), ९ द्वारा प्रदत्त समानताको हक, सम्पत्तिसम्बन्धी हक, पेशा, रोजगारी इत्यादी गर्ने हक उल्लंघन भएको हुँदा सो सम्पूर्ण काम कारवाही, निर्णय एवं निर्देशन तथा पत्रहरू समेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी मैले विपक्षी कम्पनीबाट प्राप्त गर्ने उपदानको रकमबाट मैले कानूनबमोजिम खाई पाई आएको मासिक ग्रेड रकम रु. ५१,०००।- का दरले २८ महिनाको हुने जम्मा रु. १४,२८,०००।- र रु १०,५००।- को अनुपातिक हिसावले फरक पर्न सक्ने रकम रु ४०,९५०।- बोनस बापतको रु २,३९,८५०।- बाट घट्टा हुने रु.१,९८,९००।- समेत जम्मा रु. १६,२६,९००।- विपक्षी नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन नं. ६ जारी भएको मिति २०६६।२।१ भन्दा पहिले अर्थात् मिति २०५८ सालदेखि २०६५।५।२७ सम्म विपक्षी कम्पनीको संचालक समिति एवं संचालक समितिका अध्यक्षका निर्णयहरू बमोजिम नै खाई पाई आएको उक्त सुविधाका रकम विपक्षी नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मिति २०६६।३।१ देखि जारी निर्देशन नं. ६ बमोजिम फिर्ता

हुन सक्दैन। अतः उक्त रकम म निवेदकले विपक्षी कम्पनीबाट प्राप्त गर्न बाँकी उपदानको रकमबाट कट्टा हुनै नसक्ने भएकोले प्रतिषेधको आदेशले नकाटनु नकटाउनु र उपदानको रकम पूरै दिनु भनी परमादेशको आदेशसमेत जारी गरी न्याय पाऊँ। (क) विपक्षी ने.रा. बै. लघुवित्त प्रवर्धन तथा सुपरीवेक्षण विभागको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदन, २०६८ माघको निर्देशन नं. ४.२.(ख) मिति २०६९।१०।३ को ने.रा.बै. लघुवित्त प्र.सु.वि. २/७/०६९/०७० च.नं. २३४० बाट जारी गरेको थप निर्देशन नं. ७ को " २०६८ श्रावणदेखि हालसम्मको मासिक ग्रेड रु. ६९,५००।-असुल उपर गर्ने" निर्देशन।(ग) ने.रा.बै. लघुवित्त प्रवर्धन तथा सुपरीवेक्षण विभागको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदन २०७० भाद्रको बुँदा नं. ७.१ (ग) मा उल्लिखित निर्देशन। (घ) ने.रा.बै. लघुवित्त प्रवर्धन तथा सुपरीवेक्षण विभागको मिति २०७०।१२।२३ को पत्रबाट जारी गरेको थप निर्देशनको बुँदा नं. ३३।(ङ) रुरल माइक्रोफाइनान्स डेभलपमेन्ट सेन्टर लि. को मिति २०७१।१।२४ को २४२ औं बैठकबाट मैले खाई पाइ आएको मासिक ग्रेड बापतको रु. ५९,०००।- का दरले २८ महिनाको हुने जम्मा रु. १४,२८,०००।- र बोनस बापत रु २,३९,८५०।- समेत जम्मा रु. १६,६७,८५०।- समेत म निवेदकले भुक्तानी प्राप्त गर्न बाँकी उपदान रकमबाट कट्टा गर्ने निर्णय भन्नेसमेत व्यहोराको मिति २०७१।३।३० को निवेदनपत्र।

२. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी हुनु पर्ने हो होइन ? मागबमोजिमको आदेश जारी हुनु नपर्ने कुनै आधार र कारण भए सवुद प्रमाण सहित म्याद सूचना प्राप्त भएका मितिले बाटोको म्याद बाहेक १५ (पन्ध्र) दिनभित्र आफैं वा आफ्नो कानूनी प्रतिनिधि मार्फत् लिखित जवाफ पेश गर्नुहोला भनी प्रस्तुत आदेश र निवेदनको प्रतिलिपिसमेत साथै राखी विपक्षीहरूका नाउँमा म्याद सूचना जारी गरी लिखित जवाफ परे वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु। साथै निवेदकको अन्तरिम आदेश माग सम्बन्धमा दुबै पक्षलाई राखी छलफल गराई निक्क्यौल गर्न उचित देखिँदा सो प्रयोजनार्थ मिति २०७१।४।८ गतेको पेशी तोकिएको पेशीको जानकारी विपक्षीहरूलाई समेत दिई पेश गर्नु तथा सो अवधिसम्मको लागि निवेदकको उपदानसमेतका रकमलाई यथास्थितिमा राख्नु भनी पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ३३ क बमोजिम प्रत्यर्थीहरूका नाउँमा अन्तरिम आदेश जारी गरिदिएको छ। यसको जानकारीसमेत दिई कानूनबमोजिम गर्नु भन्ने यस अदालतबाट मिति २०७१।०३।३१ मा भएको आदेश।

३. यसमा निवेदकलाई 31 July, 2013 को नियुक्तिमा ग्रेड पाउने भनी अङ्क तोकेको, त्यसै गरी 21 July, 2011 को नियुक्ति पत्र दिनुभन्दा पहिलेको मिति २०६८।०३।२७ को रुरल माइक्रो फाइनान्स डेभलपमेन्ट सेन्टर लि. को संचालक समितिको एकसय त्रियानब्बे औं बैठकको निर्णय नं. ४ ले सेवा शर्त सुविधाको हकमा पछि पुनरावलोकन गर्ने गरी हाल कायम भएबमोजिम नै यथावत राख्ने भनी निर्णय गरेको र सो मितिमा निवेदकले ग्रेड रकम खाई पाई आएको देखिएकोबाट र सो कार्य भइरहेको ऐन, नियम एवं विनियमअनुरूप नै देखिएकोबाट

यसमा यस अदालतबाट मिति २०७१।०३।३१ मा जारी भएको अन्तरिम आदेशलाई निरन्तरता दिइएको छ। यो आदेशको जानकारी प्रत्यर्थीहरूलाई दिई कानूनबमोजिम गर्नु भन्ने यस अदालतबाट मिति २०७१।०४।०८ मा भएको आदेश।

४. निज रिट निवेदक आफू कार्यकारी प्रमुखमा रहंदा संचालक समितिबाट निर्णय भई आफ्नो करारनामामा उल्लेख भएबमोजिमको तलव भत्ता तथा सुविधा लिनु पर्नेमा नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई नियमन गर्ने सिलसिलामा जारी गरेको एकिकृत निर्देशनको सुशासनसम्बन्धी निर्देशन तथा निजलाई तेस्रो पटक नियुक्ति गर्दाको सम्झौतामा निजले ग्रेड बापत के कति रकम प्राप्त गर्ने भन्ने उल्लेख भएकोमा सो विपरीत आफूले दोस्रो कार्यकालमा खाई रहेको ग्रेड रकममा थप रकम र महंगी भत्ता समेत लिए खाएको विषय निरीक्षणको क्रममा देखिएकाले यसरी कानूनविपरित हुने गरी लिए खाएको रकम निजबाट फिर्ता गराउन उक्त संस्थालाई निर्देशन दिइएको र सोही निर्देशनको कार्यान्वयन गर्ने क्रममा सो संस्थाबाट निजले प्राप्त गर्ने विभिन्न रकमबाट कानून विपरीत निजले लिए खाएको रकम कट्टी गर्ने कार्यलाई अन्यथा भन्न मिल्ने अवस्था नरहेकाले विपक्षीको रिट निवेदन खारेजभागी रहेको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु। विपक्षीले आफूले कानूनबमोजिम गरेको भनेको कार्यलाई नेपाल राष्ट्र बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरेको तत्काल कायम रहेको एकिकृत निर्देशन, २०६८ को निर्देशन नं. ६ को बुँदा नं. १० को देहायबमोजिमको व्यवस्थाको प्रष्ट विपरीत छ। "इजाजतपत्र प्राप्त गर्ने क्रममा रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाका प्रस्तावित संचालक वा प्रबन्ध संचालकहरूले वित्तीय कारोवार गर्ने इजाजतपत्र प्राप्त नगरेसम्म कुनै पनि प्रकारको पारिश्रमिक भत्ता तथा अन्य आर्थिक सुविधाहरू लिन पाइने छैन। प्रस्तावित संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूले प्रस्तावित संचालक समितिले निर्णय गरे बमोजिमको पारिश्रमिक लिन भने बाधा पर्ने छैन। वित्तीय कारोवारको इजाजतपत्र प्राप्त गरी सकेका तर सर्वसाधारणमा सार्वजनिक शेयर निष्काशन नगरेका संस्थाका संचालक, प्रबन्धक संचालक तथा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत लगायतका अधिकारीहरूले प्राप्त गर्ने पारिश्रमिक, भत्ता तथा अन्य आर्थिक सुविधाहरू उक्त संस्थाको सर्वसाधारण शेयरधनीको प्रतिनिधित्व भएको प्रथम साधारणसभा सम्पन्न नभएसम्म वृद्धि गर्न पाइने छैन।" अतः तथ्य र प्रचलित कानून, न्याय तथा औचित्यका आधारमा समेत यस बैंकबाट जारी निर्देशन कानूनले दिएको अख्तियारी भित्रै रही गरेको र विपक्षीको मागबमोजिम गर्न नमिल्ने भएकाले रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०७१।४।१५ को नेपाल राष्ट्र बैंक समेतका ६ विपक्षीहरूको संयुक्त लिखित जवाफ।

५. विपक्षी रिट निवेदकलाई सेन्टरबाट प्रमुख कार्यकारी अधिकृत (CEO) पदमा १ अगस्त १९९९ तदनुसार मिति २०५६।०४।१६ मा प्रथम पटक नियुक्ति दिई तत्पश्चात अगस्त १, २००३ (तदनुसार २०६०।४।१६, अगस्त १, २००७ (तदनुसार २०६४।४।१६), अगस्त १, २०११ (तदनुसार २०६८।४।१६) र १ अगस्त, २०१३ (तदनुसार

२०७०।४।१७) मा पुनर्नियुक्ति पाई यस लिखित जवाफवाला रुरल माईक्रोफाईनान्स डेभलपमेन्ट सेन्टरमा प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको रूपमा कार्यरत हुनु हुन्थ्यो र मिति २०७१।१।८ गते विपक्षीले आफ्नो पदबाट दिनु भएको राजिनामा यस सेन्टरको मिति २०७१।१।१० को बैठकबाट मिति २०७१।१।१४ गते देखि लागू हुने गरी स्वीकृत भएको हो। त्यसरी उहाँको राजिनामा स्वीकृत भएपछि उहाँले पाउने रकममा नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशनबमोजिम उहाँले लिन खान नपाउने ग्रेड रकम र सोबमोजिम सो रकमबाट प्राप्त हुने बोनस लगायत सुविधासमेत कट्टा गर्ने भन्नेसमेत व्यहोराको पटक पटक निर्देशन प्राप्त भई पछिल्लो पटक मिति २०७०।१२।२३ को पत्रको निर्देशन नं. ३३ अनुसार रु. १७,३०,८५०। कट्टा गर्नुपर्ने भई मिति २०७१।१।२४ गतेको सेन्टरको २४२ औं बैठकको निर्णयबाट राष्ट्र बैंकको निर्देशनबमोजिम निर्णय गरिएको हुँदा विपक्षीको झुठ्टा एवं कपोलकल्पित रिट निवेदन खारेजभागी छ। यस लिखित जवाफवाला रुरल माईक्रो फाईनान्स डेभलपमेन्ट सेन्टर हाल बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ बमोजिम सञ्चालित "घ" बर्गको एक लघुवित्त संस्था हो यसले नेपाल भरीका विभिन्न लघुवित्त संस्थाहरूलाई थोक कर्जा प्रवाह गर्ने कार्य गर्दछ। यस सेन्टरले बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ र नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ७९ अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले दिएको निर्देशन कानून सरह पालना गर्नुपर्ने हुँदा यस लिखित जवाफवाला सेन्टरबाट नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन पालना गरी कानूनबमोजिम गरेको निर्णयअनुसार उहाँबाट असुल गर्ने क्रममा उहाँले सेवाबाट अवकाश लिएपछि पाउने उपदान जुन सेन्टरबाट उहाँलाई दिन बाँकी रहेको अवस्थामा रहेको छ। सो रकम मध्येबाट रु. १७,३०८५०। कट्टा गर्ने निर्णय भएको हो। यसरी बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ र नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ बमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंकले दिएको निर्देशन पालना गरी भएको कार्य बदर हुन नसक्ने हुँदा विपक्षीको सम्पूर्ण रिट निवेदन खारेज योग्य छ। अतः खारेज गरी अलग फूसद दिलाई पाऊँ भन्नेसमेत व्यहोराको रुरल माईक्रो फाईनान्स डेभलपमेन्ट सेन्टरसमेत विपक्षी ३ को संयुक्त लिखित जवाफ।

६. यसमा निवेदकको सेवा सुविधा र नियुक्ति सम्बन्धमा संचालक समितिबाट भएका शुरु देखिका निर्णयहरू भएको सक्कल माइन्सूट रुरल माईक्रो फाईनान्स डेभलपमेन्ट सेन्टर लि.बाट पेशीका दिन इजलाससमक्ष देखाई फिर्ता लैजाने गरी पत्राचार गरी नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतबाट मिति २०७१।८।५ मा भएको आदेश।

आदेश खण्ड

७. नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत विवादमा निवेदक र प्रत्यर्थीहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् कानून व्यवसायीहरूले गर्नु भएको बहस बुँदाहरू देहायबमोजिम रहेका छन्।

<p>निवेदकको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री पूर्णमान शाक्य तथा विद्वान् अधिवक्ता श्री उत्तमराज पाठक।</p>	<p>प्रत्यर्थी नेपाल राष्ट्र बैंकको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताद्वय श्री हेमराज अधिकारी तथा श्री जुगलकिशोर कुशवाह।</p>
<ul style="list-style-type: none"> • निवेदक शंकरमान श्रेष्ठ प्रत्यर्थीहरूमध्ये रुरल माइक्रो फाइनान्स डेभलपमेन्ट सेण्टर लि. मा २०५६ सालदेखि २०७१ सालसम्म प्रमुख कार्यकारी अधिकृत पदमा रही कार्यरत रहेको। • संचालक समितिको निर्णयानुसार समय समयमा पारिश्रमिक, ग्रेड र अन्य सुविधा वृद्धि हुँदै आएको। • एकिकृत निर्देशन, २०६६ लागू हुनु अगाडिदेखि कायम भइरहेको ग्रेड रकमसमेत फिर्ता गर्नुपर्ने अवस्था नै रहेको छैन। • सो निर्देशन पश्चात् ग्रेड वृद्धि गरी रकम लिएको छैन। • नेपाल राष्ट्र बैंकले स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनको आधारमा निर्देशन दिई सो रकम फिर्ता माग्न मिल्ने होइन। • कानूनविपरीतको निर्देशनको आधारमा प्रत्यर्थी फाइनान्सले उपदान रकमबाट कट्टा गर्ने निर्णय गर्न मिल्ने पनि होइन। • भूतलक्ष्मी असर दिने गरी निर्देशन दिनु एवं निर्णय गर्नु भनेको कानूनको उल्लंघन गर्नु हो। • अतः निवेदन मागबमोजिम उत्प्रेषण, प्रतिषेध र परमादेशको आदेश समेत जारी होस्। 	<ul style="list-style-type: none"> • नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी भएको निर्देशन कानून सरह हुन्छ। • निर्देशनविपरीत ग्रेड दिनु अवैध हो। • अवैध रूपमा दिएको ग्रेड रकमसमेत असुल उपर गर्न जारी भएको पत्राचार एवं निर्देशन कानूनसम्मत हुँदा निवेदन नै खारेज होस्। <p>प्रत्यर्थी रुरल माइक्रो फाइनान्स डेभलपमेन्ट सेन्टरको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताद्वय श्री श्यामकुमार खत्री तथा श्री बिमल सुवेदी।</p> <ul style="list-style-type: none"> • नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन कार्यान्वयन गर्नका लागि निवेदकले पाउने उपदान रकमबाट कट्टा गर्ने निर्णय भएको हो। • खान नपाउने ग्रेड फिर्ता लिनका लागि निर्णय गर्नु गैरकानूनी हुन सक्दैन। • ०७०।१२।२३ को निर्देशन नं. २३ बमोजिम मिति २०७१।१।२४ को निर्णय कानूनसम्मत हुँदा निवेदन खारेज होस्।

८. निवेदक र प्रत्यर्थीहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् कानून व्यवसायीहरूले गर्नु भएको बहस सुनी निवेदनपत्र सहितको मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा, माथि तथ्य खण्डमा उल्लिखित व्यहोराको

निवेदन दाबी र लिखित जवाफहरू परेको देखिन्छ। निवेदकले उत्प्रेषण, परमादेश र प्रतिषेधको आदेशहरूसमेत जारी गरिपाउँ भनी माग दाबी लिएको देखिन्छ। वस्तुतः उत्प्रेषण (Certiorari) को अर्थ 'to certify' हो जुन उच्चतम अदालतले आफ्नो मातहतका अड्डा, अदालत वा निकाय वा अधिकारीबाट भए गरेका अवैध एवं अमान्य काम कारवाही वा निर्णय बदर गर्न जारी गर्ने विशिष्ट आदेश हो। सिद्धान्ततः देहायका आधारहरू मध्ये सबै वा कुनै एक विद्यमान रहेको अवस्थामा उत्प्रेषणको आदेश जारी हुन्छ:

- प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तको उल्लंघन (Breach of Principles of Natural Justice),
- अधिकार क्षेत्र नाघेको (Excess of Powers),
- कानूनको त्रुटी (Errors of Law),
- कार्यविधिको त्रुटी (Errors of Procedure),
- पदीय दायित्व पूरा नगरेको (Failure to Perform a duty),
- बदनियत राखेको (Bad faith),
- अधिकारको दुरुपयोग गरेको (Abuse of power),

९. त्यस्तै प्रतिषेध (Prohibition) भन्नाले कुनै पनि न्यायिक वा अर्ध न्यायिक निकायले अधिकार क्षेत्रको अभावमा वा अधिकार क्षेत्र अतिक्रमण गरी वा प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तविपरीत वा कानूनविपरीत कामकारवाही गरिरहेको अवस्थामा सो काम कारवाही रोक्नका लागि जारी गरिने आदेश हो भने परमादेश (Mandamus) भन्नाले कुनै सार्वजनिक निकाय वा अधिकारीले आफ्नो कानूनी कर्तव्य (Legal duty) निर्वहन गर्न अनिच्छा वा इन्कार वा अनुचित विलम्ब गरेमा सो कानूनी कर्तव्य निर्वहन गर्न गराउनका लागि जारी गरिने आदेश हो। यस सैद्धान्तिक कोणबाट निवेदन दाबी अवलोकन गर्दा, निवेदकले मूलतः बैङ्क तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा २६ बमोजिम बैकको आन्तरिक कुरा भई संचालक समितिले निर्धारण गरेअनुरूप खाई पाई आएको मासिक ग्रेड रु. ५१,०००।- दरले प्राप्त गरेको रकम एवं बोनससमेत फिर्ता दिनुपर्ने गरी प्रत्यर्थीहरूबाट भएका निर्णय, निर्देशन र पत्रहरूसमेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी कम्पनीबाट प्राप्त गर्न बाँकी उपदानको रकमबाट कट्टा हुन नसक्ने हुँदा प्रतिषेधको आदेशले सो नकाटनु, नकटाउनु र उपदानको रकम दिनु भनी परमादेशको आदेशसमेत प्रत्यर्थीहरूका नाममा जारी गरिपाउँ भनी निवेदन दाबी लिएको देखिन्छ। यसमा मूलतः निवेदकको माग दाबीबमोजिम उत्प्रेषणयुक्त प्रतिषेध र परमादेशको आदेशसमेत जारी गर्नुपर्ने अवस्थाको विद्यमानता छ कि छैन ? भन्ने सन्दर्भमा निर्णय दिनु पूर्व देहायका प्रश्नहरूको निरूपण गर्नुपर्ने देखियो।

- नेपाल राष्ट्र बैकबाट पारिश्रमिक एवं भत्तासमेत वृद्धि गर्न नपाउने सम्बन्धमा के कस्तो निर्देशन जारी भएको हो ? साथै सो निर्देशन कहिले देखि लागू भएको हो ?

- नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनको सन्दर्भमा निवेदकले खाई पाई आएको ग्रेडसमेत फिर्ता गर्नुपर्ने गरी जारी भएको निर्देशन कानून सरह हो वा होइन ? साथै यस अदालतले सो निर्देशनको वैधता परीक्षण गर्न सक्छ कि सक्दैन ?
- यी निवेदक प्रमुख कार्यकारी अधिकृत पदमा कार्यरत रहेको अवस्थामा नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन विपरीत निजको ग्रेडसमेत वृद्धि गरेको अवस्था छ, छैन ?
- प्रत्यर्थीहरूबाट २०६८ साल साउनदेखि २०७० साल असारसम्म यी निवेदकले खाई पाई आएको सम्पूर्ण ग्रेड रकमसमेत फिर्ता गर्नुपर्ने गरी भए गरेका निर्णय, निर्देशन एवं काम कारवाही कानून सम्मत छ वा छैन ?

१० पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएको एकीकृत निर्देशन-२०६६ को बुँदा नं. ११ ले मूलतः वित्तीय कारोबारको इजाजतपत्र प्राप्त गरी सकेका तर सर्वसाधारणमा सार्वजनिक शेयर निष्काशन नगरेका संस्थाका सञ्चालक, प्रबन्धक सञ्चालक तथा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत लगायतका अधिकारीहरूले प्राप्त गर्ने पारिश्रमिक, भत्ता तथा आर्थिक सुविधाहरू उक्त संस्थाको सर्वसाधारण शेयरधनीको प्रतिनिधित्व भएको प्रथम साधारण सभा सम्पन्न नभएसम्म वृद्धि गर्न नपाउने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। तदनुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले मिति २०६६।११।४ मा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयलाई पत्रसमेत जारी गरेको देखिन्छ। यसको साथै माथि उल्लिखित एकीकृत निर्देशन-२०६६ मिति २०६६।४।१ देखि लागू हुने व्यवस्थासमेत रहेको देखिन्छ।

११. दोश्रो प्रश्न तर्फ विचार गर्दा, निवेदकले मूलतः खाईपाई आएको ग्रेड रकमसमेत फिर्ता दिनु पर्ने गरी नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी भएको निर्देशन उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरिपाऊँ भनी माग दाबी लिएको देखिन्छ। तर प्रत्यर्थीमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकले उक्त निर्देशन कानून सरह सबैले पालन गर्नुपर्ने हुँदा निवेदन मागबमोजिमको आदेशहरू जारी हुन नसक्ने भनी लिखित जवाफ दिएको देखिन्छ। वस्तुतः निर्देशन दुई वटा अधिकारअन्तर्गत जारी गर्ने गरिन्छ। पहिलो कानूनी अख्तियारअन्तर्गत र दोश्रो प्रशासनिक प्रक्रियाअन्तर्गत। कानूनको अख्तियारबाट जारी गरिने निर्देशन कानून सरहकै हैसियत राख्ने हुन्छ। तर प्रशासनिक प्रक्रियाबाट कानूनको उद्देश्य परिपूर्ति गर्न जारी गरिने निर्देशनमा कानूनी हैसियत नरहन पनि सक्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकबाट बैंकको नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षणको क्रममा प्रशासनिक रूपमा जारी भएका निर्देशनको सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट "नेपाल राष्ट्र बैंकले केन्द्रीय बैंकको हैसियतबाट वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाको काम कारवाहीका सम्बन्धमा प्रशासनिक रूपमा पनि प्रचलित कानूनविपरीत नहुने गरी निर्देशन जारी गर्न सक्ने हुन्छ। ...त्यसरी जारी भएका निर्देशन, परिपत्र र आदेशहरू प्रचलित कानूनको सिमाभित्र रहनु पर्ने बाध्यता रहे पनि स्वयंमा कानूनको हैसियत राख्ने भने हुँदैनन्।" भनी नेपाल कानून पत्रिका, २०६४ नि.नं. ४८६७ पृ. ९५४ मा कानूनी सिद्धान्तसमेत प्रतिपादन भईरहेको परिप्रेक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्थलगत

निरीक्षण प्रतिवेदनको सन्दर्भमा यी निवेदकले खाईपाई आएको ग्रेडसमेत फिर्ता गर्नुपर्ने गरी जारी भएको निर्देशन स्वयं कानून सरह मान्न मिल्ने देखिएन। अतः यस अदालतले न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८ (२) अन्तर्गत सो निर्देशनको वैधता परीक्षण गर्न मिल्ने नै देखियो।

१२. तेश्रो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, यी निवेदक रुरल माईक्रो फाइनेन्स डेभलपमेन्ट सेन्टर लि. मा प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको रूपमा कार्यरत रहँदा सो कम्पनीको सञ्चालक समितिको मिति २०६५।५।२७ को बैठकबाट मिति २०६५।४।१ देखि लागू हुने गरी निजको ग्रेड स्वरूप रु ८,५००।- थप गर्ने निर्णय गरी निजको मासिक ग्रेड रु ५९,०००।- कायम गरेको देखिन्छ। तत्पश्चात् मिति २०६८।३।२७ मा बसेको सञ्चालक समितिको बैठकबाट निज शंकरमान श्रेष्ठलाई पुनः दुई वर्षको लागि नियुक्ति दिने र शर्त सुविधाहरूको हकमा पछि पुनरावलोकन गर्ने गरी हाल कायम भएबमोजिम यथावत राख्ने निर्णय भएको देखिन्छ। जुन निर्णयले निवेदकले नियमित रूपमा खाई पाई आएको पारिश्रमिक एवं ग्रेडसम्म यथावत राखेको देखिन्छ। तर अन्य सुविधाको हकमा प्रष्ट रूपमा बोलेको देखिएन। वस्तुतः बैङ्क तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा २६ (५) ले कार्यकारी प्रमुखको पारिश्रमिक र सेवाको अन्य शर्त सञ्चालक समितिले तोकेबमोजिम हुने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। तदनुरूप रुरल माईक्रो फाइनेन्स डेभलपमेन्ट सेन्टर लि. को कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन तथा ग्रेडसम्बन्धी कार्यविधि, २०५८ को ३ (घ) ले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएपछि सञ्चालक समितिले प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको संस्थासम्बन्धी दृष्टिकोण (Vision), नेतृत्व क्षमता र कार्य सम्पादन स्तरको आधारमा वार्षिक ग्रेड वृद्धि रकम निर्धारण गरी ग्रेड दिने व्यवस्था समेत गरेको परिप्रेक्ष्यमा यी निवेदकलाई ग्रेड नै दिन मिल्दैन भनी प्रत्यर्थीहरूका तर्फबाट उपस्थित कानून व्यवसायीहरूले लिनु भएको बहस जिकिरसँग यो इजलास सहमत हुन सकेन। कानूनतः एकीकृत निर्देशन-२०६६ जारी भएको मिति २०६६।४।१ भन्दा अगाडि नै सञ्चालक समितिको बैठकबाट यी निवेदकको मासिक ग्रेड रु. ५९,०००।-कायम भएको ग्रेडलाई पछि पनि यथावत कायमसम्म गरेको कार्यलाई एकीकृत निर्देशन, २०६६ विपरीत ग्रेड वृद्धि गरेको भन्न मिल्ने देखिएन। एकीकृत निर्देशन जारी भएपछि ग्रेड वृद्धि गरेको र अन्य सुविधा दिएको हदसम्म मान्य हुन नसक्ने हुँदा त्यसतर्फ निवेदन दाबी पुग्न सक्दैन। तर सो एकीकृत निर्देशन-२०६६ जारी हुनुपूर्व नै सञ्चालक समितिले कायम गरेको ग्रेडलाई पछि पनि यथावतसम्म कायम गरेको स्थितिमा गैरकानूनी रूपमा निर्णय बेगर नै ग्रेड वृद्धि गरेको मान्न मिल्ने।

१३. चौथो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, सेवासम्बन्धी विधिशास्त्र (Service Jurisprudence) को अवधारणानुरूप कुनै पनि संस्थाले आफ्ना कर्मचारीहरूलाई कानून मार्फत् देहायका ३ कुराको प्रत्याभूत दिन्छ र दिनुपर्छ:

- सेवाको सुरक्षा,
- पर्याप्त पारिश्रमिक एवं अन्य सुविधा, र
- बढुवा एवं वृत्ति विकासको अवसर।

अतः सेवासम्बन्धी विधिशास्त्र (Service Jurisprudence) ले कुनै पनि कर्मचारीले कानून बमोजिम खाई पाई आएको तलव एवं ग्रेडसमेत फिर्ता लिन निर्देश गर्दैन। वस्तुतः एकीकृत निर्देशन-२०६६ जारी हुनु पूर्व नै विधिवत् रूपमा कायम भएको ग्रेडलाई पछि सो यथावत कायमसम्म गरेको कार्यलाई सुविधा वृद्धि गरेको र सञ्चालक समितिको निर्णय बेगर नै ग्रेड रकम प्रदान गरेको भन्न मिल्ने देखिएन।

१४. वस्तुतः नेपाल कानून व्याख्यासम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा ४ को खण्ड (ग) ले यसरी खारेज भएको कुनै ऐनबमोजिम पाएको, हासिल गरेको वा भोगेको कुनै हक, सुविधा, कर्तव्य वा दायित्वमा असर पर्ने छैन भन्ने कुराको उद्घोष गरेको पाइन्छ। प्रस्तुत कानूनी व्यवस्थाको परिप्रेक्ष्यमा प्रत्यर्थीहरूले गरेका भूतलक्ष्यी निर्णय एवं निर्देशनसमेत पश्चात्दर्शी कानूनको सिद्धान्त (Doctrine of Retrospective Effect) र प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त (Principles of Natural Justice) विपरीत हुने भएकोले एकीकृत निर्देशन -२०६६ जारी हुनु पूर्व नै सञ्चालक समितिको निर्णयबाट कायम गरेबमोजिम यथावत रूपमा यी निवेदकले खाई पाई आएको ग्रेड सुविधामा असर पर्न सक्दैन। यस सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट "निवेदकले खाई पाई भोगिसकेको बिदा र सुविधामा असर पर्ने गरी ..... भएको निर्णयलाई नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा ४ को खण्ड (ग) मा उल्लिखित 'यसरी खारेज भएको कुनै ऐनले पाएको, हासिल गरेको वा भोगेको कुनै हक, सुविधा, कर्तव्य वा दायित्वमा असर पर्ने छैन' भन्ने व्यवस्थाले समर्थन गरेको नपाइदा खाई पाई भोगिसकेको तलवसमेतको सुविधालाई रद्द गरेको निर्णय सो हदसम्म न्यायसम्मत हुन नसक्ने" भनी नेपाल कानून पत्रिका, २०६३ नि.नं. ७७१८ पृ. ७८२ मा कानूनी सिद्धान्तसमेत प्रतिपादन भइरहेको पाइन्छ। अतः प्रत्यर्थीहरूले २०६८ साउनदेखि २०७० असारसम्म रु. ५१,०००।- का दरले यी निवेदकले खाई पाई आएको ग्रेड रकम फिर्ता गर्नुपर्ने गरी भए गरेका निर्णय, निर्देशन एवं काम कारबाहीलाई सो हदसम्म कानून र न्यायसम्मत रहेको मान्न माथि उल्लिखित कानूनी सिद्धान्त, कानून व्याख्याको सिद्धान्त र सेवासम्बन्धी विधिशास्त्रले अनुमति प्रदान गर्दैन।

१५. सिद्धान्ततः कानूनबमोजिम पारिश्रमिक एवं ग्रेडसमेत लिन खान पाउने कर्मचारीको अधिकारमा अवैध रूपमा अंकुश लगाउने अधिकार कसैलाई पनि हुँदैन। किनकि यो पेशा एवं रोजगारसम्बन्धी हक र सम्पत्ति सम्बन्धी हकसँग अन्तर सम्बन्ध रहेको हुन्छ। अतः एकीकृत निर्देशन-२०६६ जारी भएपछि वृद्धि गरेको ग्रेड र अन्य सुविधामा यी निवेदकको दाबी पुग्न सक्दैन। तर कानूनतः निजले २०६८ साउनदेखि २०७० असारसम्ममा मासिक ग्रेड रु. ५१,०००।- का दरले पाउने ग्रेड रकम कानूनी आधार एवं कारण बेगर फिर्ता गर्नुपर्ने गरी

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मिति २०७०।१२।२३ मा स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनको प्रत्युत्तर उपर थप निर्देशन भनी जारी भएको पत्रको निर्देशनको बुँदा नं. ३३ र रुरल माइक्रो फाइनेन्स डेभलपमेन्ट सेण्टर प्रा.लि.को सञ्चालक समितिबाट मिति २०७१।१।२४ मा भएको निर्णय लगायत तत्सम्बन्धमा भए गरेका सम्पूर्ण पत्राचार, निर्देशन एवं निर्णयसमेत अधिकार विहीन एवं कानूनी त्रुटिपूर्णसमेत रहे भएको देखिँदा सो हदसम्म उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने नै देखियो। त्यस्तै यी निवेदकले कानूनबमोजिम पाउने उपदान रकम कानूनी आधार बेगर काटन, कटाउन वा रोक्न रोकाउनसमेत सेवासम्बन्धी विधिशास्त्र (Service Jurisprudence) ले अनुमति प्रदान नगर्ने हुँदा निवेदन मागबमोजिम प्रतिषेध एवं परमादेशको आदेशसमेत जारी हुने नै देखियो।

१६. तसर्थ माथि विवेचित आधार एवं कारणबाट मासिक रु. ५१,०००/-का दरले खाईपाई आएको ग्रेड रकम यी निवेदकबाट असुलउपर गर्न कानूनतः नमिल्ने हुँदा निवेदकको मागबमोजिम २०६८ साउनदेखि २०७० असार मसान्तसम्मको ग्रेड रकम निवेदकबाट असुल उपर गर्नु भनी जारी भएका निर्देशन, निर्णय एवं कामकारवाही सो हदसम्म उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने र कानूनबमोजिम बाहेक निवेदकले पाउने उपदानको रकमबाट कट्टा नगर्नु, नगराउनु र कानूनबमोजिम पाउनुपर्ने उपदान रकमसमेत निवेदकलाई दिनु भनी प्रत्यर्थीहरूका नाममा प्रतिषेध एवं परमादेशको आदेशसमेत जारी हुने ठहर्छ। अरु तपसिल बमोजिम गर्नु।

तपसिल

क) यसमा माथि आदेश खण्डमा निवेदकको मागबमोजिम २०६८ साउनदेखि २०७० असार मसान्तसम्मको ग्रेड मासिक रु. ५१,०००।- का दरले ग्रेड रकम निवेदकबाट असूल उपर गर्नु भनी जारी भएको निर्देशन, निर्णय एवं काम कारवाही सो हदसम्म उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने र कानूनबमोजिम बाहेक निवेदकले पाउने उपदानको रकमबाट कट्टा नगर्नु, नगराउनु र कानूनबमोजिम पाउने उपदान रकमसमेत निवेदकलाई दिनु भनी प्रत्यर्थीहरूका नाममा प्रतिषेध एवं परमादेशको आदेशसमेत जारी हुने ठहरेकोले सो को जानकारी प्रत्यर्थीहरूलाई दिनु।

ख) प्रस्तुत आदेशमा चित नबुझे ३५ दिनभित्र श्री सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न जानु होला भनी निवेदक एवं प्रत्यर्थीहरूलाई पुनरावेदनको म्याद दिनु।

ग) सरोकारवाला पक्ष नक्कल माग गर्न आए नियमानुसार नक्कल दिनु।

घ) यो आदेशको विद्युतीय प्रति अपलोड गरी प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल कानूनबमोजिम गरी राख्न अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

.....
(द्वारिकामान जोशी)

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(नारायणप्रसाद दाहाल)

न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

शाखा अधिकृत:- रवि न्यौपाने

कम्प्युटर अपरेटर:- नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७१ साल पौष ३ गते रोज ५ शुभम्.....

श्री
उच्च अदालत, पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री जीवनहरि अधिकारी
माननीय न्यायाधीश श्री प्रमोद कुमार श्रेष्ठ वैद्य
फैसला

मुद्दा नं. ०७२-DP-१५७३

इजलास नं. :- ११

निर्णय नं. :- १४५

मुद्दा: - ट्रेडमार्क दर्ता ।

- पेटेन्ट, डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ को व्यवस्थाले दर्ता भई सकेको ट्रेडमार्क बदर गर्न मिल्छ, मिल्दैन ?

कन्साई नेरोलेक पेण्टस् लिमिटेड, नरोलेक हाउस, गनपत राव कदम मार्ग लोअर परेल मुम्बई ४००, ०१३ भारतको अख्तियार प्राप्त ग्लोबल ल.एसोसिएट्स प्रा.लि., पो.ब.नं. ५७, पुतलीसडक, काठमाडौं नेपालका तर्फबाट ऐ. मा कार्यरत अधिवक्ता दामोदर तिमिसिना १

पुनरावेदक

विरुद्ध

रुकमनी केमिकल इण्डस्ट्रिज प्रा.लि., काठमाडौं जिल्ला साविक जोरपाटी गा.वि.स.वडा नं.४, हाल गोकर्णेश्वर नगरपालिका वडा नं.१३ काठमाडौं पोष्ट बक्स नं. १९३०१, फोन नं. ०१-४९१२४६५, ४९११९२८ फ्याक्स नं. ४९१२५९५ समेत.....जना १

प्रत्यर्थी

शुरु निर्णय गर्ने निकाय :- श्री उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर
शुरु निर्णय गर्ने अधिकारी :- महानिर्देशक श्री महेश्वर न्यौपाने
शुरु निर्णय मिति :- २०७२।०६।१४।५

न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ८(३) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्र भित्र परी दायर हुन आएको पुनरावेदनसहितको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र अदालतको ठहर यसप्रकार रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. यस कम्पनीले मिति २०६८।८।८ मा उद्योग विभागबाट प्राप्त गरिसकेको ट्रेडमार्कको नाम, डिजाइन रङ्ग समेत हुबहु मिल्ने गरी विपक्षीले निवेदन गरेकोमा पहिले दर्ता भए नभएको एकीन

समेत नगरी मिति २०६८।९।२९ मा सूचना प्रकाशित गरी कम्पनीको साख र ख्यातिमा गम्भीर आघात पुग्ने, व्यापार व्यवसायमा नोक्सान पार्ने गरी हाम्रो उद्योगले विपक्षीको भन्दा पहिले मिति २०६८।३।१९ मा गरेको निवेदनमा कारवाही अगाडि नबढाई त्यसपछि मिति २०६८।४।१७ मा विपक्षीले गरेको निवेदन अनुसार मिति २०६९।१।२२ मा विपक्षीको नाममा ट्रेडमार्क दर्ता गरेको हुँदा उल्लेखित कार्य पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ को विपरित हुँदा दफा १८ (३) बमोजिम वदर गरी पाउँ। विपक्षीको उजुरी दावी नै नभएको अवस्थामा मिति २०६८।८।८ मा RCI मा मात्र एकाधिकार रहने गरी निर्णय गर्ने अधिकार उद्योग विभागमा रहेको छैन। निवेदक कम्पनीले यस विभागबाट मिति २०६८।८।८ मा RCI NEROLAC, RCI NEROLAC ULKTRA EX-CEL नामका ट्रेडमार्क दर्ता गरिसकेपछि विपक्षीले सोही नामसँग र डिजायनसमेत मिल्ने गरी ट्रेडमार्क दर्ता गरेको तथा निवेदकको ट्रेडमार्कको शाख प्रतिष्ठा तथा ब्राण्डमा समेत आघात पर्न गएकोले विपक्षीको ट्रेडमार्कले पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ (३) बमोजिम खारेज गरी पाउँ भन्ने द.नं.३७, ३८ र ३९ मिति २०६९।०५।६ को रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.को उजुरी।

२. NEROLAC हामी आफैले सृजना गरेको शब्द हो। नेरोलेक ट्रेडमार्क हाम्रो मौलिक सृजना भएको र उक्त ट्रेडमार्क भारतमा सन् १९४२ मा नै दर्ता भएको र तत्पश्चात हामीले नै निरन्तर प्रयोग गर्दै आइरहेका छौं। नेरोलेक ट्रेडमार्क विश्वभरी नै सुपरिचित Well-Known ट्रेडमार्क स्थापित भइसकेको छ। हाम्रो नेरोलेक ट्रेडमार्कको ख्यातिको दुरुपयोग गरी अनुचित लाभ लिन ट्रेडमार्क दर्ता गरिएको हो। नेपाल Paris Convention for the Protection of Industrial Property को सदस्य रहेको र नेपाल सन्धि ऐन, २०४७ को दफा ९ ले कानून सरह लागू हुने अवस्था गरेको छ। जसको कारण उक्त Paris Convention का सम्पूर्ण व्यवस्थाहरू नेपाल कानून सरह लागू हुनु पर्ने हुन्छ। Paris Convention को धारा ६ (१) को प्रावधान बमोजिम नेपालमा संरक्षण प्राप्त गर्ने हैसियत राख्दछ। औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा प्रकाशित भएको मितिले ९० दिनभित्र कसैको दावी विरोध नपरेको हुँदा हाम्रो नाममा दर्ता भएको हो। पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ (३) तथा Paris Convention लगायतका कानूनी आधारमा खारेज गरी विपक्षीलाई RCI मा मात्र एकाधिकार भएकाले विपक्षीका दर्ता प्रमाणपत्रमा NEROLAC शब्दसमेत हटाई पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको कन्साई नेरोलेक पेन्ट्स इण्डियाको मिति २०६९।६।२८ को संयुक्त लिखित जवाफ।
३. कन्साई नेरोलेक पेन्ट्स लि. भारतले उद्योग विभागमा औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिन वर्ष ६, अंक ५ प्रकाशन मिति २०६९।५।१४, Computer File Date २०६९।४।१, Application No. ४४६५० को NEROLAC BEAUTY & Logo, Application No ४४६५१ को NEROLAC BEAUTY & Logo, Application No, ४४६५३ को NEROLAC SURAKSHA PLUS &

Logo, Application No. ४४६५४ को NEROLAC BEAUTY GOLD & Logo, Application No ४४६५५ को K.N. NEROLAC & Logo, Application No. ४४६५६ को K.N.& Logo, Application No.४४६५८ को K.N. KANSALK NEROLAC PAINTS & Logo, Application No ४४६५९ को NEROLAC EXCEL SEMI ELKASTOMERCE & Logo र औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिन वर्ष ७ अंक १ प्रकाशित मिति २०६९।११।१४ Computer File Date २०६९।६।१५ Application No ४५८७६ को NEROLAC TOUCH WORD, Application No, ४५८७७ को NEROLAC LITTLKE MASTER WORD समेत ११ थान ट्रेडमार्कहरू दर्ताको लागि उद्योग विभागमा निवेदन परे उपर विपक्षीका सबै ट्रेडमार्कमा KANSAI NEROLAC नामक शब्द र लोगो हुबहु रूपमा नाम, डिजाइन, रङ्गसमेत मिल्ने गरी एउटै वर्गमा सोही वस्तु उत्पादन गर्ने भनी ट्रेडमार्क दर्ताको लागि गरेको निवेदन पेटेण्ड डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १६ बमोजिम प्राप्त अधिकारमा गम्भीर असर पुगेकोले सोही ऐनको दफा १८(३) बमोजिम विपक्षीको नाममा उल्लेखित ट्रेडमार्क दर्ता नगरी वदर गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.को मिति २०६९।८।१० र मिति २०७०।२।९ को दावी विरोध उजुरी।

४. उजुरीकर्ता रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.ले दर्ता माग गरी उद्योग विभागमा द.नं. ३५४ मिति २०६९।४।२९ मा RCI NEROLAC WASHEBEL (Logo) द.नं. ३५३ मिति २०६९।४।२९ मा NEROLAC ENAMEL सहितको (Logo) द.नं. ३५२ मिति २०६९।४।२९ मा RCI NEROLAC PLASTIC EMULSION सहितको (Logo) द.नं. ३५१ मिति २०६९।४।२९ मा RCI NEROO-EZ सहितको (Logo) द.नं. ३५० मिति २०६९।४।२८ मा RCI NEROLAC ULTRA EX-CEL सहितको (Logo) द.नं. ३४९ मिति २०६९।४।२९ मा RCI NEROOX सहितको (Logo) तथा मिति २०६८।५।३ मा RCI NEROLAC CEMENT PRIMER दर्ताको लागि निवेदन दिएको रहेछ। तत्पश्चात उद्योग विभागले औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिन वर्ष ६ अंक ६ मिति २०६९।७।१ मा दावी विरोधको सूचना प्रकाशित गरेको गरेको थियो। उपरोक्त रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.ले दर्ताको लागि निवेदन दिएको ट्रेडमार्क उपर विपक्षी कन्साई नेरोलेक पेण्टस् लि. मुम्बईले उद्योग विभागमा नेरोलेक हामी आफैले सृजना गरेको शब्द हो। नेरोलेक ट्रेडमार्क हाम्रो मौलिक सृजना भएको र उक्त ट्रेडमार्क भारतमा सन् १९४२ मा नै दर्ता भएको र तत्पश्चात हामीले नै निरन्तर प्रयोग गर्दै आईरहेको छौं। नेरोलेक ट्रेडमार्क विश्वभरी नै सुपरिचित Well-Known ट्रेडमार्क स्थापित भइसकेको छ। हाम्रो नेरोलेक ट्रेडमार्कको ख्यातिका दुरूपयोग गरी अनुचित लाभ लिन ट्रेडमार्क दर्ता गराएको हो। नेपालमा Paris Convention for the Protection of industries property सदस्य रहेको र नेपाल सन्धि ऐन, २०४७ को दफा ९ ले कानून सरह लागू हुने व्यवस्था गरेको छ। जसको कारण उक्त Paris Convention को सम्पूर्ण व्यवस्थाहरू नेपाल कानून सरह लागू हुनपर्ने हुन्छ Paris Convention को धारा ६(१) को प्रावधानबमोजिम

नेपालमा संरक्षण प्राप्त गर्ने हैसियत राख्दछ। पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ (१) तथा Paris Convention बमोजिम खारेज गरी हामी वास्तविक हकवालाको अधिकार संरक्षण गरी पाउँ भन्ने कन्साई नेरोलेक पेन्टस भारतले मिति २०६९।९।८ मा दिएको दावी विरोध उजुरी।

५. रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.ले उद्योग विभागमा उपरोक्त ट्रेडमार्कको दर्ता माग गरी दिएका निवेदन उपर विपक्षी कन्साई नेरोलेक पेन्टस् लि. मुम्बईले दर्ता गर्न नमिल्ने भनी उद्योग विभागमा उजुरी गरे पश्चात् उद्योग विभागले च.नं. ५६६ मिति २०६९।१२।२१ मा उजुरकर्ता रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.लाई प्रतिक्रिया पेश गर्न भनी पत्राचार गरिएकोमा विभागमा मिति २०६७।८।१६ मा RCI NEROLAC ULTRA EX-CEL शब्द- १ र RCI NEROLAC शब्द -१ दर्ता गर्न निवेदन गरे बमोजिम मिति २०६८।८।८ मा प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको र मिति २०६८।३।१९ गते RCI NEROLAC PAINTS र RCI KANSAI NEROLAC नामको ट्रेडमार्क दर्ता गर्नका लागि उद्योग विभागमा निवेदन दिएकोमा विपक्षीले मिति २०६८।४।१७ मा दिएको निवेदनको आधारमा मिति २०६९।०१।२२ मा विपक्षीको नाममा ट्रेडमार्कको दर्ता गरेको कार्य ऐनको दफा १८ (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको विपरित छ। पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २१(ख) मा विदेशमा दर्ता भएको पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क सम्बन्धित व्यक्तिले नेपालमा दर्ता नगराई त्यस्तो पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्कमा निजको नेपालमा हक कायम हुने छैन भन्ने व्यवस्था भएकोले नेपालमा दर्ता नभएको पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्कमा विपक्षीको हक कायम र संरक्षण हुन सक्दैन। यस अवस्थामा पहिला दर्ताको लागि निवेदन दिनेको हक स्थापित हुने कुरा स्वतः स्थापित छ। उद्योगले मिति २०५३।११।१२ मै उद्योग विभागबाट RCI NEROLAC र (Logo) RCI HEROLAC र (Logo) RCI SUPERLAC र (Logo) दर्ता गरी आफ्ना उत्पादनहरू बजारमा पुऱ्याइसकेको थियो। यस अवस्थामा हाम्रो ट्रेडमार्क दर्ता खारेजीको माग गर्नु भनेको उपभोक्तालाई झुक्याई स्वदेशी उद्योगलाई गम्भीर रूपमा व्यापारिक घाटामा पारी नेपाली बजारमा एकाधिकार कायम गर्ने मनसाय रहेको प्रष्ट देखिन्छ। Paris Convention धारा ६ मा विदेशी औद्योगिक सम्पत्तिलाई स्वदेशमा ग्राह्यता दिने भन्ने व्यवस्थासमेत गरेको हो। धारा ६(१) ले कुनै पनि विदेशी ट्रेडमार्कले नेपालको कानूनी प्रक्रिया पूरा नगरी संरक्षण प्राप्त गर्न सक्दैन भन्ने व्यवस्था रहेको छ। विपक्षीले Paris Convention को सुविधाको दावी गर्ने आधार छैन। जो पहिला दर्ता गर्न आउछ उसले नै अग्राधिकार पाउने मान्यतालाई Paris Convention ले आत्मसात् गरेको छ। रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. विपक्षीभन्दा पहिला दर्ताको लागि उद्योग विभागमा गएको हो। यस अवस्थामा विपक्षीले संरक्षण पाउन सक्ने होइन। ऐनको दफा १६ बमोजिमको हक रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. को स्थापित भएको हुँदा हाल विपक्षीले उजुरी गर्दैमा ट्रेडमार्क वदर हुन सक्दैन। विपक्षीले गरेको उजुरी

खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.को ११ वटा ट्रेडमार्कमा मिति २०७०।१।२९ मा लिखित प्रतिक्रिया।

६. कन्साई नेरोलेक पेण्टस लि.ले NEROLA TOUCH (Word) र NEROLAC LITTLE MASTER (Word) दर्ताको लागि उद्योग विभागमा निवेदन दिएकोमा विभागले मिति २०६९।११।१४ वर्ष ७ अंक १ को बुलेटिनमा दावी विरोधको सूचना प्रकाशित भएकोमा निवेदक उद्योगले ट्रेडमार्क दर्ताको लागि आवेदन गरेको र दर्ता प्रक्रिया विचाराधीन रहेको अवस्थामा नामसँग हुबहु मिल्ने गरी कम्पनीको ट्रेडमार्कको नक्कल गरी दिएको निवेदन ऐनको दफा १८(१) को विपरित छ। नेरोलेक शब्द निवेदक कम्पनी बाहेक अन्यको नाममा दर्ता हुन सक्दैन। प्रकाशित NEROLAC TOUCH (Word) र NEROLAC LITTLE MASTER (Word) निवेदक कम्पनीको ख्याति र शाखामा धक्का पार्ने हुँदा विपक्षीको निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने रुकमणि केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. नेपालको मिति २०७०।२।९ को दावी विरोध उजुरी निवेदन र सो को खण्डन गर्ने आफ्नो नाममा दर्ता हुनुपर्ने भन्ने समेत व्यहोराको कन्साई नेरोलेक पेण्टस लि. भारतको लिखित प्रतिक्रिया।
७. मिति २०६८।८।८ मा नै उद्योग विभागमा ट्रेडमार्क दर्ता गरी पुनः मिति २०६८।३।१९ मा ट्रेडमार्क पाउन आवेदन दर्ता गराउने रुकमणि केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. जोरपाटी पहिलो आवेदक उद्योगको उल्लेखित मिति २०६८।३।१९ को आवेदन माग बमोजिम RCI NEROLAC मा एकधिकार रहने गरी RCI KANSAI NEROLAC र RCI KANSAI NEROLAC PAINTS का ट्रेडमार्क दिनुपर्ने ठहर्छ। सो ठहर्नाले मिति २०६८।४।१७ को निवेदनबाट ट्रेडमार्क माग गरी मिति २०६९।१।२२ मा ट्रेडमार्क प्राप्त गरी व्यापार व्यवसाय गर्दै गरेको कन्साई नेरोलेक पेण्टस इण्डियाका कारण रुकमणि केमिकल इ.प्रा.लि.को प्रतिष्ठामा पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशबमोजिम धक्का पर्ने अवस्था देखिएकोले सोही ऐनको दफा १८ (३) बमोजिम कन्साई नेरोलेक पेण्टस इण्डियाका नाममा मिति २०६९।१।२२ मा दर्ता भएको NEROLAC HOME STYLES (and Logo) NEROLAC EXCEL HI-PLREORMANCE ENAMEL (And Logo) NEROLAC IMPRESSION (and Logo) ट्रेडमार्कको दर्ता वदर हुने ठहर्छ। कन्साई नेरोलेक पेण्टेस इण्डियाका नाममा दर्ता गरिएको उल्लेखित ३ ट्रेडमार्कहरू खारेज हुने ठहर भएकोले उद्योग विभागबाट औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिन वर्ष ६ अंक ६ मिति २०६९।५।१४ मा प्रकाशित NEROLAC BEAUTY ELEXY, NEROLAC BEAUTY SILVER, NEROLAC BEAUTY NEROLAC SURAKHA PLUSM, NELROLAC BEAUTY GOLD, K.N. NEROLAC PAINTS, K.N. KANSAI NEROLAC, NEROLAC EXCEL SEMI ELASTOMERCE. NEROLLAC TOUCH, NEROLAC LITTLE MASTER ट्रेडमार्कहरू कन्साई नेरोलेक पेण्टस् इण्डियाअन्तर्गत रहने गरी दर्ताका लागि आवेदन गरेको देखिँदा सो आवेदनबमोजिम दर्ता गरी दिन नमिल्ने ठहर्छ। कन्साई पेटेन्ट प्रा.लि. इण्डियाको उजुरी दावी

नपुनने ठहर भएको हुँदा रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.ले मिति २०६९।४।२८ मा दर्ता माग गरी आवेदन गरेको RCI NERO-X RCIULTRA EX- CEL RCI NEROLZ, RCI NEROLAC PLASTIC, EMULSION RCI NEROLAC ENAMIL, RCI NEROLAC WASHABLE र मिति २०६९।५।३ मा आवेदन माग गरेको RCI NEROLKAC CEMENT PRIMER ट्रेडमार्कहरू रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.को नाममा दर्ता हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको उद्योग विभागबाट मिति २०७२।६।१४ मा भएको निर्णय।

८. पुनरावेदक कन्साई नेरोलेक पेन्ट्स लिमिटेडको नाममा सन् १९४२ मा भारतमा दर्ता भई सन् १९९४ (वि.सं. २०५०) देखि नेपाली बजारमा विक्री वितरण भइरहेको तथा पुनरावेदकको नाममा भारत लगायत विश्वका थुप्रै मुलुकमा दर्ता कायम रहेको ख्याति प्राप्त NEROLAC अन्तर्गतका ट्रेडमार्कहरू विधिवत रूपमा नेपालमा दर्ताका लागि उद्योग विभागमा मिति २०६८।३।१९ मा गरेको आवेदन उपर विभागबाट कारवाही भई पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ (१) बमोजिम आवश्यक जाँचवुझ गरी सार्वजनिक दावी विरोधका निमित्त मिति २०६८।९।२९ को औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा सूचना प्रकाशित गरी विपक्षी कम्पनी लगायत कसैको दावी विरोध नगरेपछि मिति २०६९।०१।२२ मा पुनरावेदकको नाममा उद्योग विभागबाट ट्रेडमार्क दर्ता प्रमाणपत्र जारी भएको हो। सो पश्चात उक्त ट्रेडमार्कहरूको दर्ता बदरको निमित्त पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ (३) उल्लेख गरी विपक्षीले गरेको उजुरी मात्रको आधारमा उजुरी दावी भन्दा बाहिर गई मिति २०६८।८।४ को निर्णयानुसार मिति २०६८।८।८ मा विपक्षीको नाममा जारी भएको ट्रेडमार्क दर्ता प्रमाणपत्रमा उल्लेखित RCI मा मात्र एकाधिकार रहने आफ्नै उल्लिखित पूर्व निर्णयद्वारा तोकिएको शर्त आफैले बदर गर्दै पुनरावेदकको एकाधिकार रहेको "NEROLAC" शब्दमा समेत विपक्षीको एकाधिकार रहने गरी विभागबाट भएको निर्णय ऐ. ऐनको दफा १८ (३) र २७ को प्रतिकूल हुनुको साथै बेरितको रहेको छ। दफा १८ (३) अनुरूप परेको कसैको उजुरीको आधारमा कसैको ट्रेडमार्क खारेज गर्न सकिने भए तापनि उक्त दफाको आधारमा प्राप्त उजुरीको आधारमा विभागले आफ्नै पूर्व निर्णय संशोधन वा बदर गर्न नसक्ने र विभागको निर्णय उपर चित्त नबुझेमा ऐ. ऐनको दफा २७ बमोजिम पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन गर्नुपर्नेमा चित्त बुझाई पुनरावेदन गर्ने म्यादसमेत गुजारी बसेको विपक्षीको दुबै प्रयोजनका निमित्त ऐनको दफा १८ (३) बमोजिमको उजुरीको आधारमा आफ्नै पूर्व निर्णय बदर गर्ने विभागको निर्णय क्षेत्राधिकार विहिन रहेको छ। उद्योग विभागबाट भएको निर्णयमा २०५३ सालदेखि नै रुकमणि केमिकल इण्डष्ट्रिजका नाममा ट्रेडमार्क तथा कम्पनी दर्ता गरी गुणस्तर प्रमाणपत्रसमेत प्राप्त गरी सोही नामबाट नेपालमा व्यापार व्यवसाय गर्दै आएको मिसिल संलग्न कागज प्रमाणबाट देखिएको मिति २०६८।३।१९ गते उल्लिखित रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजले दर्ता नं.३३२५ बाट RCI KANSAI NEROLAC तथा दर्ता नं. ३३२६ बाट RCI KANSAI NEROLAC PAINTS अंकित लोगो सहितको ट्रेडमार्क दर्ताका लागि निवेदन

दिएकोमा सो निवेदन उपर कुनै कारवाही अगाडि नबढाइने भन्ने व्यहोरा उल्लेख गरिएको भए तापनि निर्णयकै पेटबोलीमा रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज नामक फर्ममा २०५३।१०।३ मा RCI NEROLAC नामक ट्रेडमार्क दर्ता गरिएको उल्लेख गरिएको भए तापनि सो वखत उद्योग विभागले प्रमाणपत्र जारी गर्दा पनि विपक्षी रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजलाई "RCI" मा मात्र एकाधिकार रहने गरी प्रमाणपत्र जारी गरिएको थियो र विपक्षीले विभागको सो निर्णयलाई सोही समयदेखि स्वीकार गरी विभागको निर्णयमा चित्त बुझाई बसेको थियो। सो बेलामा पनि NEROLAC मा एकाधिकार नदिई उही व्यक्ति/कम्पनीलाई प्रमाणपत्र जारी गरिएको तथ्यले सो वखत पनि नेपाली बजारमा पुनरावेदकको उल्लेखित ट्रेडमार्कको उपस्थित तथा ख्याती प्रचलित रही सुपरिचित (Well-Known) ब्राण्ड रहेको तथ्यलाई पुष्टि गरिरहेको छ। अर्कोतर्फ दर्ता भएको ट्रेडमार्क कानूनबमोजिम नियमित नवीकरण नगराएको अवस्थामा ऐ. ऐनको दफा २३ ख. (२) बमोजिम दर्ता स्वतः खारेज हुने भएकोले उक्त फर्मको नाममा जारी उल्लेखित ट्रेडमार्कको अस्तित्व कायम नरहेको तथ्य पनि निर्विवादित रूपमा स्थापित रहेको छ। निर्णयको पेटबोलीमा उल्लेख भएजस्तै रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजकै निरन्तरता विपक्षी कम्पनीको रहेको भए र उक्त मिति २०५३।१०।३ मा जारी भएको ट्रेडमार्कको अस्तित्व कायमै रहेको भए विपक्षी कम्पनीले सोही ट्रेडमार्क दर्ताको लागि पुनः उद्योग विभागमा निवेदन दिइरहनु पर्ने थिएन, ऐ. ऐनको दफा २१ घ (४) बमोजिम नामसारी मात्र गराए पुग्थ्यो। विपक्षीले कम्पनीको नाममा विदेशमा दर्ता रहेको तथा नेपालमा संरक्षित रहेको ट्रेडमार्क आफ्नो नाममा दर्ता गराउनका लागि २०६८।३।१९ मा निवेदन दिनु भएको हो भने सोही मितिमा विपक्षीको कम्पनी दर्ता भएको तथ्य स्वयं विपक्षीले श्री उद्योग विभागमा पेश गर्नु भएको उजुरीको प्रकरण १ बाट प्रष्ट रहेको छ। उद्योग दर्ता नहुँदै कम्पनी दर्ता भएकै मितिमा ट्रेडमार्क दर्ताको लागि आवेदन गर्ने विपक्षीको कार्य दुषित उद्देश्यले अभिप्रेरित रहेको तथ्य स्वयंसिद्ध छ। अर्कोतिर विपक्षीले यस नामले उत्पादन विक्रीको कार्य नै गर्न नसकेको अवस्थामा विपक्षीको ख्यातिलाई नकारात्मक प्रभाव पारेको भनी पुनरावेदकको नाममा जारी प्रमाणपत्र खारेज गर्ने उद्योग विभागको निर्णय दुषित रहेको छ। विपक्षी कम्पनीले नेपाल गुणस्तर चिह्नसमेत प्राप्त गरेको भन्ने व्यहोरा उद्योग विभागको निर्णयमा उल्लेख गरिएको भए तापनि NEROLAC नामक ट्रेडमार्क अंगित उत्पादनका लागि विपक्षीले नेपाल गुणस्तर चिह्न प्राप्त गरेको तथ्य स्थापित गर्ने प्रमाण सम्बन्धमा उक्त निर्णयमा कहिकतै केहि उल्लेख छैन। आफ्नै निर्णयबाट समेत नेपालमा पुनरावेदकको ट्रेडमार्क सुपरिचित (Well-Known) ट्रेडमार्कका रूपमा रहेको तथ्य स्थापित हुँदाहुँदै पनि कन्साई नेरोलेक पेण्टस इण्डियाका ट्रेडमार्क विख्यात रहेको पुष्टि हुन नसकेको भने निर्णयाधार आफ्नै निर्णयको पेटबोलीबाट खण्डित भइरहेकाले समेत उद्योग विभागको निर्णय वदर भागी रहेको छ। उद्योग विभागले प्रस्तुत विषयको मुद्दाको सुनुवाईका वखत फरक/फरक चारवटा मुद्दाको सुनुवाई गरेकोमा फैसला गर्दा त्रुटिपूर्ण रूपमा तीनवटा मुद्दाको मात्र फैसला गरेको छ। पुनरावेदकले विपक्षीको ट्रेडमार्क वदरको माग गरी

दर्ता गरेको निवेदन उजुरीमाथि विभागले सुनुवाई गरे पनि सो सम्बन्धमा उद्योग विभागले कुनै निर्णय गरेको छैन। एकै समयमा उही विषयका फरक फरक चारवटा मुद्दाको सुनुवाई गरी तीन वटाको हकमा मात्रै निर्णय गर्नु नै कानूनीरूपमा त्रुटिपूर्ण रहेको छ। तसर्थ उद्योग विभागबाट भएको निर्णय उल्टी वदर गरी पाउँ। साथै सोही निर्णयबाट ट्रेडमार्क NEROLAC विपक्षीको नाममा दर्ता गर्ने गरी भएको निर्णयसमेत वदर गरिपाउँ र हामीले दर्ता माग गरेका ट्रेडमार्कहरू हाम्रो नाममा दर्ता गरिदिनका लागि उद्योग विभागको नाममा आदेशसमेत जारी गरीपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको नेरोलेक हाउस गनपत कन्साई नेरोलेक पेण्ट्सको तर्फबाट अधिवक्ता दामोदर तिमिसिनाको मिति २०७२।८।१५ को पुनरावेदनपत्र।

९. निवेदकले नेपालमा सम्पूर्ण कानूनी प्रक्रिया पूरा गरी विधिवत रूपमा दर्ता गरी ट्रेडमार्क NEROLAC का उत्पादनहरू नेपाली बजारमा विक्री वितरण गरिरहेकोमा उद्योग विभागको गैरकानूनी र हचुवा निर्णयले निवेदकलाई प्राप्त कानूनी अधिकार कुण्ठित मात्र गरेको छैन, ट्रेडमार्क NEROLAC माथि विश्वभर स्थापित भएको साम्पत्तिक अधिकारको समेत हनन भएको छ। उद्योग विभागको निर्णय तत्काल कार्यान्वयन भइहाले निवेदकको व्यापार व्यावसाय धराशायी भई निवेदकलाई अपूरणीय व्यापारिक तथा आर्थिक क्षति हुने तथा उपभोक्ताले समेत आफूले खोजेको गुणस्तरीय वस्तुको उपभोग गर्न पाउने अधिकारबाट वन्चित हुने र अस्वस्थ्य व्यापारिक क्रियाकलापले प्रश्रय पाउने अवस्था सिर्जना हुन्छ। साथै कानूनी रूपमा त्रुटिपूर्ण र बेरीतको रहेको विभागको उक्त निर्णय कार्यान्वयन भए गैरकानूनी निर्णयहरूले कानूनी मान्यता पाउने गलत नजिरसमेत स्थापित हुने भएको हुँदा उद्योग विभागको २०७२।६।१४ मा भएको निर्णय उपर यस सम्मानित अदालतमा निवेदकको तर्फबाट दायर भएको पुनरावेदनपत्रको अन्तिम टुङ्गो/किनारा नभएसम्म तत्काल कार्यान्वयन नगर्नु, नगराउनु विपक्षीहरूको नाममा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को दफा ४५ बमोजिम अन्तरकालीन आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको अधिवक्ता दामोदर तिमिसिनाको मिति २०७२।८।१६ को निवेदन।

१०. यसमा विपक्षी उद्योग विभागको निर्णय उपर यस अदालतमा पुनरावेदन परी विचाराधीन रहेको अवस्थामा तत्काल उक्त निर्णय कार्यान्वयन गर्दा हुन सक्ने निर्णयको असर र प्रभावसमेतलाई दृष्टिगत गरी पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४५ बमोजिम मिति २०७२।८।२३ गते सम्मका लागि उक्त निर्णय कार्यान्वयन नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीहरूका नाममा अन्तरकालीन आदेश जारी गरिदिएको छ। सोबमोजिम जारी गरिएको अन्तरकालीन आदेशलाई निरन्तरता दिने वा नदिने सम्बन्धमा छलफलका लागि २०७२।८।२३ गते विपक्षी रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजलाई कानूनबमोजिमको प्रतिनिधित्वद्वारा छलफलमा उपस्थित हुन र विपक्षी उद्योग विभागका हकमा विशेष सरकारी वकीलको कार्यालय माइतीघरलाई समेत सूचना दिई नियमानुसार गरी पेश गर्नु। प्रस्तुत

आदेशको जानकारी सहितको सूचना निवेदकलाई दिई उक्त दिन सम्बन्धित सक्कल मिसिलसमेत विपक्षीमध्ये उद्योग विभागबाट झिकाई पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७२।०८।१७ को आदेश ।

११. यसमा यस अदालतको मिति २०७२।८।१७ को आदेशानुसारको मिसिल प्राप्त हुन आएको नदेखिँदा उक्त मिसिल प्राप्त हुन आए साथै राखी प्रस्तुत अन्तरकालीन आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने निवेदन मिति २०७२।८।२७ गते पेश गर्नु। सो पेशीको जानकारी निवेदक, विपक्षी तथा विशेष सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौंलाई दिनु। उक्त मिति २०७२।०८।२७ सम्मका लागि मिति २०७२।८।१७ को आदेशानुसार जारी भएको अन्तरकालीन आदेशलाई निरन्तरता दिइएको छ भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७२।८।२३ को आदेश ।
१२. यसमा प्रस्तुत मुद्दा आजको दैनिक पेशी सूचीमा प्रकाशन हुँदा पहिले एकल इजलाशको सूचीमा प्रकाशित भई पछि पुनः यस संयुक्त इजलासको सूचनामा थप हुन आएको बुझिँदा सुनुवाईलाई अगाडि बढाउन अफठ्यारो परेकोले आजको सुनुवाईलाई स्थगित गरिदिएको छ। अन्तरकालीन आदेशको विषय भएको र पहिले पनि तोकिएको पेशीमा सुनुवाई हुन नसकी लम्बिरहेको अवस्था हुँदा मिति २०७२।८।२८ मा सुनुवाई हुने गरी पेशी तोकिएको सम्बन्धित पक्षहरूलाई सोको जानकारी गराई नियमानुसार पेश गर्नुहोला। साथै उक्त मिति २०७२।८।२८ सम्मका लागि पूर्वदिशानुसारको अन्तरकालीन आदेशलाई निरन्तरता दिइएको छ भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७२।०८।२७ को आदेश ।
१३. यसमा प्रत्यर्थी रुकमनी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.ले मिति २०६८।८।८ मा प्रमाणपत्र नं. क्रमशः ३११७१ र ३११७२ को ट्रेडमार्क दर्ता प्रमाणपत्र प्राप्त गर्दा RCI मा मात्र एकाधिकार रहने भनी उल्लेख भएको देखिँदा पुनरावेदकले मिति २०६९।१।२२ मा ट्रेडमार्क प्रमाणपत्र नं. ३२०७७, ३२०७४ र ३२०७६ बाट NEROLAC HOME STYLE (and Logo) NEROLAC EXLEL HIPERFORMANCE ENAMEL (Logo) दर्ता भएकोमा ट्रेडमार्क सम्बन्धी विवाद परी उद्योग विभागबाट मिति २०७२।६।१४ मा भएको निर्णय उपर पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २७ बमोजिम यस अदालत समक्ष पुनरावेदन परी विचाराधिन रहेको अवस्था हुँदा प्रस्तुत पुनरावेदनबाटै ठहरे बमोजिम निरूपण भै विवादको अन्तिम फैसला हुने भएबाट तत्काल उद्योग विभागबाट भएको निर्णय कार्यान्वयन भै जाने अवस्था नहुँदा तत्काल पुनरावेदकलाई अपुरणीय क्षति भैजानेसमेत नदेखिँदा पुनरावेदन अदालतबाट मिति २०७२।८।१७ मा भएको आदेशलाई निरन्तरता दिई रहन परेन भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७२।८।२९ को आदेश ।
१४. यसमा पुनरावेदकले पुनरावेदनपत्रको सि.नं.४ मा प्रस्तुत मुद्दाको सुनुवाईका वखत फरक फरक ४ वटा मुद्दा सुनुवाई गरेकोमा पुनरावेदकले विपक्षीको ट्रेडमार्क वदर माग गरेको उजुरी माथि निर्णय नगरी ३ वटा मुद्दाको हकमा मात्र फैसला गरेको भनी लेखेको देखिँदा अर्को विवादमा

फैसला भैसकेको छ वा छैन ? फैसला भई सकेको भए सो को प्रतिलिपि र नभएको भए सो को जानकारी उद्योग विभागबाट माग गरी नियमनुसार गरी पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७२।११।२७ को आदेश।

१५. यसमा उद्योग विभागबाट विपक्षी रुकमनी केमिकल इण्डष्ट्रिजका नाममा मिति २०६८।८।८ मा ट्रेडमार्क प्रमाणपत्र जारी हुँदा RCI मा मात्र एकाधिकार रहने गरी जारी भएको अवस्था देखिएकोमा उद्योग विभागबाट मिति २०७२।६।१४ मा निर्णय हुँदा सोही विभागबाट मिति २०६९।१।२२ मा पुनरावेदकको नाममा Nerolac Home stylers (and logo), Nerolac Excel HiPerformance Enamel (and logo) र Nerolac Impression (and logo) मा एकाधिकार रहने गरी जारी भएको ट्रेडमार्कसमेत वदर हुने गरी भएको उद्योग विभागको निर्णय प्रमाण मूल्याङ्कनको रोहमा विचारणीय भई फरक पर्न सक्ने देखिँदा छलफलका लागि मुलुकी ऐन अ.बं. २०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई म्यादमा हाजिर भए वा अवधी व्यतीत भएपछि नियमानुसार पेश गर्नुहोला भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७३।२।११ को आदेश।

१६. यसमा उद्योग विभागबाट प्राप्त सक्कल फाइलमा कन्साई नेरोलाक पेन्ट्स लिमिटेडले मिति २०६९।१।२२ (May 4, 2012) मा प्राप्त गरेको ट्रेडमार्क दर्ता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि मात्र रहेको देखिँदा उल्लिखित कन्साई नेरोलेक पेन्ट्स लिमिटेडले उद्योग विभागमा ट्रेडमार्क दर्ता गरी पाउँ भनी आवेदन गरेदेखि दर्ता प्रमाणपत्र प्राप्त गरेसम्मका सम्पूर्ण कागजात देखिने सक्कल फाइल उद्योग विभागबाट झिकाई प्राप्त भएपछि लगाएका मुद्दाहरू साथै राखी नियमानुसार पेश गर्नुहोला भन्ने यस अदालतको मिति २०७३।१०।२६ को आदेश।

ठहर खण्ड

१७. नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदकको तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ताहरू श्री बद्रीबहादुर कार्की, श्री शम्भु थापा, श्री पूर्णमान शाक्य, श्री शतिसकृष्ण खरेल, श्री कृष्ण सापकोटा र अधिवक्ताहरू श्री जनक प्रसाद भण्डारी, श्री रमन कुमार कर्ण, श्री शार्दुल थापा र श्री दामोदर तिमिसनाले हाम्रो पक्षले भारतमा १९५० सालभन्दा अगाडि नै ट्रेडमार्क दर्ता गरी भारतलगायत विश्वका धेरै देशमा सोही ट्रेडमार्कका आधारमा विक्री वितरण गरी आएको छ। नेपालमा पनि २०५० सालदेखि नै सोही ट्रेडमार्कबाट विक्री वितरण गरी ख्याति आर्जन गरी सकेको छ। विपक्षीले २०५३ सालमा दर्ता गरेको ट्रेडमार्कमा RCI मा मात्र एकाधिकार रहने भनी उल्लेख भएको हुँदा विपक्षीको कायम भएको छैन। आफ्नै मौलिक ट्रेडमार्क भारतमा दर्ता भै ख्यातिसमेत आर्जन गरेकोमा पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ (१) बमोजिम जाँच बुझ गरी दावी विरोध सम्बन्धमा उद्योग विभागबाट ९० दिने सूचना प्रकाशित गरी कोही कसैको दावी विरोध नपरेपछि प्रक्रिया पूरा गरी हाम्रो पक्षका नाउँमा ट्रेडमार्क दर्ता गरेको र अन्तर्राष्ट्रिय

क्षेत्रमा ख्याति आर्जनसमेत गरी सकेको हुँदा र नेपाल Paris Convention for the Protection of Industrial Property को सदस्य राष्ट्र भएको हुँदा Paris Convention का आधारमा समेत हाम्रो पक्षले दर्ता गरेको ट्रेडमार्कहरू कायम रहनु पर्नेमा बदर गर्ने गरेको उद्योग विभागको निर्णय नमिलेको हुँदा उक्त निर्णय बदर गरी हाम्रो पक्षको नामको ट्रेडमार्क कायम हुनु पर्छ भनी वहस गर्नु भयो। त्यसै गरी प्रत्यर्थी रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिको तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री रामकृष्ण निराला, अधिवक्ताहरू श्री सन्जनवर सिंह थापा, श्री मेघराज पोखरेल, श्री रमेश कुमार बस्नेतसमेतले हाम्रो पक्षले RCI NEROLAC(and Logo) ट्रेडमार्क दर्ता गरी प्रमाणपत्र पाएको राम्रो काम गरेवापत गुणस्तर चिह्नसमेत प्राप्त गरिसकेको हो। हाम्रो पक्षले सो ट्रेडमार्कलाई निरन्तरता दिदै २०६८।३।१९ मा ट्रेडमार्क पाउनको लागि निवेदन दिएकोमा सो निवेदन उपर कुनै कारवाही नगरी विपक्षीले मिति २०६८।४।१७ मा दिएको निवेदनका आधारमा ट्रेडमार्क दिने निर्णय गरेको हुँदा कानून विपरीतको निर्णय विभागले नै बदर गर्न पाउने हुँदा बदर गरी हाम्रो पक्षलाई ट्रेडमार्क दिने गरी भएको उद्योग विभागको निर्णय सदर हुनुपर्छ भनी वहस गर्नु भयो।

१८. विद्वान् कानून व्यवसायीहरूको वहससमेत सुनी पुनरावेदन सहितका सम्पूर्ण मिसिल कागजातहरू अध्ययन गरी निर्णय तर्फ विचार गर्दा शुरु उद्योग विभागले गरेको निर्णय मिलेको छ, छैन ? पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिरबमोजिम हुने हो, होइन सोसम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने हुन आयो।
१९. निर्णयतर्फ विचार गर्दा, निवेदक रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.ले मिति २०६८।८।८ मा उद्योग विभागबाट प्राप्त गरी सकेको ट्रेडमार्कको नाम, डिजाइन र रङसमेत हुबहु मिल्ने गरी पहिला हाम्रो नाममा दर्ता भएको ट्रेडमार्क विपक्षीलाई दिने निर्णयले हाम्रो कम्पनीको साख ख्यातिसमेतमा गम्भीर असर पर्न गएको छ। साथै हाम्रो कम्पनीले २०५३ सालदेखि ट्रेडमार्क दर्ता गरी गुणस्तर चिह्नसमेत प्राप्त गरी सकेको र सोलाई नै निरन्तरता दिई विभागबाट मिति २०६८।८।८ मा RCI-NEROLAC र RCI-NEROLAC ULTRA EXCEL नामको ट्रेडमार्क दर्ता गरी सकेको र अन्य ट्रेडमार्कहरू दर्ता गर्न मिति २०६८।३।१९ मा विभागमा निवेदन दिएकोमा सो भन्दा पछाडि मिति २०६८।०४।१७ मा विपक्षीले विभागमा निवेदन दिएको आधारमा हाम्रो पहिला नै दर्ता भएको ट्रेडमार्कका सम्बन्धमा बुझ्दै नबुझी हाम्रो कम्पनीको प्रतिष्ठा ख्यातिसमेतमा आघात पर्ने गरी मिति २०६९।०९।२२ मा विपक्षीका नाउँमा दर्ता गरेको ट्रेडमार्क बदर गरी हाम्रो कम्पनीले ट्रेडमार्क दर्ताको लागि दिएको मिति २०६८।३।१९ को निवेदन अनुसार ट्रेडमार्क दर्ता गरी पाउँ र विपक्षीले पुनः मिति २०६९।५।१४ मा ११ थान ट्रेडमार्कहरू दर्ता गर्न विभागमा निवेदन दिएकोमा विपक्षीले निवेदनमा उल्लेख गरेको ट्रेडमार्कहरू हाम्रो कम्पनीमा दर्ता भएका KANSAI NEROLAC सँग हुबहु मिल्ने भएको हुँदा उक्त ट्रेडमार्कहरू समेत दर्ता हुनु हुँदैन भनी उद्योग विभागमा छुट्टा

छुट्टै निवेदन परेकोमा रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिले मिति २०६८।३।१९ मा दिएको निवेदनका आधारमा RCI NEROLAC मा एकाधिकार रहने गरी KANSAI NEROLAC र RCI KANSAI NEROLAC PAINTS का ट्रेडमार्कहरू दर्ता गरी दिनुपर्ने, कन्साई नेरोलेक पेन्टस इण्डियाका नाममा मिति २०६९।१।२२ मा उद्योग विभागबाट दर्ता भएका NEROLAC HOME STYLES (and Logo) NEROLAC EXCEL HI-PLREORMANCE ENAMEL (and Logo) NEROLAC IMPRESSON (and Logo) ट्रेडमार्कको दर्ता खारेज हुने, कन्साई नेरोलेक पेन्टस इण्डियाले निवेदन दिई औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटीन वर्ष ६ अंक ५ मिति २०६९।५।१४ मा प्रकाशित NEROLAC BEAUTY ELEXY, NEROLAC BEAUTY SILVER, NEROLAC BEAUTY NEROLAC SURAKHA PLUSM, NELROLAC BEAUTY GOLD, K.N. NEROLAC PAINTS, K.N. KANSAI NEROLAC, NEROLAC EXCEL SEMI ELASTOMERCE. NEROLLAC TOUCH, NEROLAC LITTLE MASTER ट्रेडमार्कहरू निजको नाममा दर्ता गर्न नमिल्ने र रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.ले मिति २०६९।४।२४ मा र मिति २०६९।५।३ मा माग गरेको RCI NERO-X, RCI ULTRA EX- CEL, RCI NEROEX, RCI NEROLAC PLASTIC EMULKSION RCE NEROLAC ENAMIL, RCI NEROLAC WASHABLE र RIC NEROLAC CEMENT PRIMER ट्रेडमार्कहरू रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. को नाउँमा दर्ता हुने भन्ने उद्योग विभागको मिति २०७२।६।१४ को निर्णय उपर कन्साई नेरोलेक पेन्टस लि. मुम्बई ४००१३ भारतको पुनरावेदन पर्न आएको देखिन्छ।

२०. उपरोक्त अनुसारको उद्योग विभागको निर्णय उपर कन्साई नेरोलेक पेन्टस लि. को तर्फबाट पर्न आएको पुनरावेदन तर्फ हेर्दा NEROLAC हाम्रो आफ्नै सृजना हो १९४२ सालमा भारतमा ट्रेडमार्क दर्ता भै ख्याति प्राप्त कम्पनीको रूपमा रही २०५० सालदेखि नेपालमा समेत व्यापार बिस्तार गरी ख्याति कमाएको हुँदा सोही आधारमा उद्योग विभागमा मिति २०६८।४।१७ मा निवेदन दिई पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को प्रक्रिया पुरा गरी विभागले दर्ता गरी दिएका ट्रेडमार्कहरू वदर हुने होइनन् साथै हाम्रो मौलिक सृजना NEROLAC अंकित अन्य ट्रेडमार्कहरू हाम्रो कम्पनीका नाउँमा Paris Convention को आधारमा समेत ट्रेडमार्क दर्ता हुने हुँदा विपक्षीको उजुरी दावी खारेज हुनुपर्छ भन्ने उल्लेख गरी विभागमा प्रतिक्रिया दिएको र सोहीअनुसार पुनरावेदन जिकिरसमेत लिएको देखिन्छ।

२१. प्रमाणको रूपमा प्राप्त विभागको सक्कल फायलहरू अध्ययन गर्दा रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.का नाममा २०५३।११।१२ मा पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ बमोजिम RCI NEROLAC (and Logo) ट्रेडमार्क उद्योग विभागबाट दर्ता गरी प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको देखिन्छ। यसरी ट्रेडमार्क प्राप्त गरी आफ्नो व्यवसाय बिस्तार गरेकै कारणबाट कम्पनीले गुणस्तरको प्रमाणपत्र समेत प्राप्त गरेको देखिन्छ। यसरी हेर्दा २०५३ सालमानै रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिले RCI NEROLAC ट्रेडमार्क दर्ता गरी सोही ट्रेडमार्कका आधारमा आफ्नो व्यापार व्यवसाय संचालन गरी आएको अवस्था देखिन्छ। रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज

प्रा.लि.ले मिति २०६३।५।१ मा उद्योग विभागमा दिएको निवेदनबमोजिम विभागले पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ मा उल्लेख भएका प्रावधानअनुसार दावी विरोधमा सूचना प्रकाशित गरी दावी विरोधसमेत नपरी सम्पूर्ण प्रक्रिया पूरा गरी मिति २०६८।८।८ मा रुकमणी इन्डष्ट्रिजका नाउँमा RCI NEROLAC ट्रेडमार्कको प्रमाणपत्र जारी गरेको पाइन्छ। उक्त प्रमाणपत्रमा RCI NEROLAC उल्लेख गरी ट्रेडमार्कको प्रमाणपत्र प्राप्त गरी सकेपछि पुनरावेदक तर्फका विद्वान् कानून व्यवसायीहरूले जिकिर लिएअनुसार RCI मा मात्र एकाधिकार रहने हो NEROLAC मा कुनै पनि अधिकार सृजना हुने होइन भन्न मिल्ने अवस्था देखिँदैन। विभागले दिएको प्रमाणपत्रमा RCI NEROLAC ट्रेडमार्क भनी स्पष्ट उल्लेख गरेको स्थितिमा NEROLAC मा एकाधिकार नरहने भन्न मिल्ने अवस्था आउँदैन।

२२. पुनरावेदकले भारतमा १९४२ सालमा नै ट्रेडमार्क दर्ता गरी व्यापार व्यवसाय गरी १९५० सालदेखि नेपालमा व्यापार बिस्तार गरी ख्याति आर्जन गरेको हुँदा पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २१ (१) बमोजिम र Paris Convention का आधारमा समेत NEROLAC ट्रेडमार्क हाम्रो नाउँमा कायम हुने हो भन्ने जिकिरका सम्बन्धमा हेर्दा **Paris Convention for the Protection of Industrial Property** को ६ (१) मा " *The countries of the Union undertake, ex officio if their legislation so permits, or at the request of an interested party, to refuse or to cancel the registration, and to prohibit the use, of a trademark which constitutes a reproduction, an imitation, or a translation, liable to create confusion, of a mark considered by the competent authority of the country of registration or use to be well known in that country as being already the mark of a person entitled to the benefits of this Convention and used for identical or similar goods. These provisions shall also apply when the essential part of the mark constitutes a reproduction of any such well-known mark or an imitation liable to create confusion therewith* " र ६(२) मा " *A period of at least five years from the date of registration shall be allowed for requesting the cancellation of such a mark. The countries of the Union may provide for a period within which the prohibition of use must be requested.* " भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ। उक्त Paris Convention को व्यवस्था हेर्दा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा ट्रेडमार्क प्रयोग गरी आएको कम्पनी भए पनि राष्ट्रिय कानूनअनुसार ट्रेडमार्क दर्ता गर्नुपर्ने र यसरी दर्ता भएको ट्रेडमार्कलाई राज्यले संरक्षण गर्नुपर्ने भन्ने देखिन्छ। साथै अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा ख्याती कमाएको ट्रेडमार्क राष्ट्रिय कानूनअनुसार अन्य कसैले दर्ता गरेको रहेछ भने दर्ता भएको ५ वर्षभित्र निवेदन दिएमा त्यस्तो ट्रेडमार्क खारेज गर्न सक्ने भन्ने व्यवस्था भएको देखिन्छ। पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २१ (ग) मा विदेशी पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्कको दर्ता भनी " विदेशमा दर्ता भएको पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्कको प्रमाणपत्र साथै राखी दर्ताको लागि विभागमा निवेदन दिएमा विभागले त्यस्तो पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क सम्बन्धमा जाँचबुझ नगरी कुनै पनि दर्ता गर्न सक्ने छ " भन्ने व्यवस्था गरेको छ। यो व्यवस्थाले विदेशमा दर्ता भएको ट्रेडमार्कको प्रमाणपत्र पेश गरेमा ऐनमा भएको प्रावधान अनुसारको सम्पूर्ण जाँचबुझको प्रक्रिया नपुन्याई दर्ता गर्न सकिने

व्यवस्था गरेको छ। सोही ऐनको दफा २१ (ख) मा नेपालमा दर्ता नगरी हक कायम नहुने भनि विदेशमा दर्ता गरिएको पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क सम्बन्धित व्यक्तिले नेपालमा दर्ता नगराई त्यस्तो पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्कमा निजको नेपालमा हक कायम हुने छैन भन्ने व्यवस्था गरेको छ। यसरी विदेशमा दर्ता भएको ट्रेडमार्क भएपनि नेपालमा दर्ता नगरी त्यस्तो ट्रेडमार्कको हक नेपालमा प्राप्त हुने अवस्था देखिँदैन। यहि कुरालाई Paris Convention ले समेत उल्लेख गरी राष्ट्रिय कानूनअनुसार दर्ता भएको विदेशी ट्रेडमार्कलाई संरक्षण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। पुनरावेदक कन्साई नेरोलेक पेन्टस इण्डियाले १९४२ सालदेखि नै भारतमा दर्ता भएको ट्रेडमार्क प्रयोग भएका उत्पादनहरू २०५० साल देखि नेपालमा विक्री वितरण गरी ख्याति आर्जन गरेको कुरा उल्लेख गरेको देखिन्छ। यसरी पुनरावेदक कम्पनीले आफ्ना उत्पादनहरू नेपालमा विक्री वितरण गरी ख्याति आर्जन गरेको अवस्था भए कानूनअनुसार सोही समयमा ट्रेडमार्क दर्ता गरी प्रयोग गर्नुपर्ने अवस्था आउथ्यो। २०५३ सालमा प्रत्यर्थी रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजले उद्योग विभागबाट RCI NEROLAC (and Logo) ट्रेडमार्क दर्ता गरी सोही ट्रेडमार्क प्रयोग गरी व्यापार व्यवसाय गरेको कारणबाट गुणस्तर चिह्नसमेत प्राप्त गरेको अवस्थामा समेत पुनरावेदक कन्साई नेरोलेक पेन्टसले कहिँ कतै उजुर गरेको देखिँदैन। आफ्नो ट्रेडमार्क प्रयोग गरी उत्पादन गरेको भए Paris convention को 6(2) बमोजिम ट्रेडमार्क दर्ता भएको ५ वर्षभित्र विभागमा निवेदन दिई पुनरावेदकले विपक्षीको ट्रेडमार्क वदर गराउन सक्नु पथ्यो सोसमेत गर्न सकेको अवस्था देखिँदैन। यसरी रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजले RCI NEROLKAC ट्रेडमार्क प्रयोग गरी २०५३ सालदेखि नै आफ्ना उत्पादनहरू बजारमा ल्याई विक्री वितरण गरेको अवस्थामा पुनरावेदकले कुनै उजुरी निवेदन नगरेको अवस्थासमेतबाट पुनरावेदकले भारतमा दर्ता भएको ट्रेडमार्क प्रयोग गरी नेपालमा व्यापार विस्तार गरी ख्याति कमाएको भन्ने मिल्न अवस्था देखिएन।

२३. २०५३ सालमा दर्ता गरेको ट्रेडमार्क रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजले नवीकरण नगरेको अवस्था देखिए पनि सोही ट्रेडमार्कलाई आफ्नो कम्पनीले निरन्तरता दिने उद्देश्यले मिति २०६३।५।१ मा विभागमा निवेदन दिई मिति २०६८।८।८ मा RCI-NEROLAC ट्रेडमार्क प्राप्त गरेको देखिन्छ। यसरी विभागबाट मिति २०६८।८।८ मा प्राप्त गरेको ट्रेडमार्कलाई अझ विस्तार गर्न पुनः RCI KANSAI NEROLAC, र RCI KANSAI NEROLKAC PAINTS अंकित ट्रेडमार्क दर्ता गर्न मिति २०६८।३।१९ मा रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजले विभागमा निवेदन दिएको देखिन्छ। यसरी २०५३ साल देखि रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजले NEROLAC अंकित ट्रेडमार्क दर्ता गरी सञ्चालनमा ल्याएको र सो ट्रेडमार्कलाई नै निरन्तरता दिँदै मिति २०६८।८।८ मा दुई थान ट्रेडमार्क दर्ता भएको र मिति २०६८।३।१९ मा उक्त NEROLAC अङ्कित अन्य ट्रेडमार्कहरू दर्ता गर्न निवेदन दिई कारवाहीयुक्त रहेकै अवस्थामा पुनरावेदक कन्साई नेरोलेक पेन्टस लिमिटेडका नाउँमा सोही ट्रेडमार्कसँग मिल्ने ट्रेडमार्क मिति २०६८।४।१७ मा दिएको निवेदनको आधारमा मिति २०६९।१।२२ मा उद्योग

विभागबाट दर्ता गरेको देखियो। यसरी पहिला नै दर्ता भै प्रयोगमा आइरहेको रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजको ट्रेडमार्क पुनः मिति २०६८।३।१९ मा दर्ताको लागि विभाग समक्ष निवेदन दिएको अवस्थामा सो निवेदनमा कारवाही नगरी सोभन्दा पछाडि मिति २०६८।४।१७ मा पुनरावेदकले दिएको निवेदनका आधारमा पहिला दर्ता भै सकेको ट्रेडमार्कको जाँचबुझ नै नगरी मिति २०६९।१।२२ मा पुनरावेदक कम्पनीलाई ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने गरेको निर्णय पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को भावना र मर्म विपरीत देखिन्छ।

२४. पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ दफा १८ (१) मा " दफा १७ बमोजिम ट्रेडमार्कको दर्ताको निमित्त कसैको दरखास्त परेमा सो ट्रेडमार्कका सम्बन्धमा आवश्यक जाँचबुझ गरी कसैको दावी विरोध भए त्यस्तो दावी विरोध गर्न मनासिब मौका दिई कसैको दावी विरोध पर्न आएमा सो उपर समेत छानबिन गरी दर्ता गर्न उपयुक्त ठहरिएमा सो ट्रेडमार्क दरखास्तवालाको नाममा दर्ता गरी अनुसूची - २(ग) बमोजिमको प्रमाणपत्र दिनुपर्छ। तर, त्यस्तो ट्रेडमार्कबाट कुनै व्यक्ति वा संस्थाको प्रतिष्ठामा धक्का पर्ने वा सर्वसाधारण जनताको सदाचार वा नैतिकता वा राष्ट्रिय हितमा नराम्रो असर पर्ने वा अरू कसैको ट्रेडमार्कको ख्यातिमा धक्का पर्ने सम्भावना छ भन्ने लागेमा वा सो ट्रेडमार्क पहिले अरू कसैको नाममा दर्ता भैसकेको देखिएमा सो ट्रेडमार्क दर्ता गरिने छैन।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रमाणपत्र प्राप्त गर्नको निमित्त ट्रेडमार्कको दर्ता दस्तुर बापत दरखास्तवालाले अनुसूची - ३(३) को (ख) मा तोकिएबमोजिमको दर्ता दस्तुर विभागमा बुझाउनु पर्छ।

(३) उपदफा (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा लेखिएको कुनै अवस्था छ भन्ने लागेमा विभागले दर्ता भएको कुनै ट्रेडमार्कको दर्ता बदर गर्न सक्नेछ। तर सोबमोजिम कुनै ट्रेडमार्क बदर गर्नुभन्दा अगावै विभागले सो ट्रेडमार्कवालालाई सो ट्रेडमार्क बदर हुनु नपर्ने कुनै कारण भए देखाउन मनासिब माफिकको मौका दिनु पर्छ।

२५. यसरी दफा १८ ले गरेको व्यवस्थाअनुसार कसैका नाउँमा ट्रेडमार्क दर्ता भै सकेको अवस्था भएपनि सो ट्रेडमार्क पहिला अरू कसैको नाउँमा दर्ता भै सकेको देखिएमा विभागले दर्ता भै सकेको ट्रेडमार्क बदर गर्न सक्ने व्यवस्था देखिन्छ। यही कानूनी व्यवस्थाका आधारमा कन्साई नेरोलेक पेन्टस् लिमिटेडले मिति २०६९।०१।२२ मा प्राप्त गरेको ट्रेडमार्क रुकमणी इण्डष्ट्रिजले पहिलादेखि नै प्रयोग गरेको र दर्ता गर्न दिएको निवेदनसमेत पुनरावेदकको भन्दा जेठो देखिएको आधारमा पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ बमोजिम कन्साई नेरोलेक पेन्टस् लिमिटेडले मिति २०६९।०१।२२ मा प्राप्त गरेको ट्रेडमार्क विभागले बदर गरेको निर्णय कानून सम्मत नै देखिन्छ।

२६. रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजले २०५३ सालदेखिनै RCI NEROLAC ट्रेडमार्क प्राप्त गरी ख्यातिसमेत आर्जन गरी सकेको र सोहीलाई निरन्तरता दिन मिति २०६३।०५।०१ मा निवेदन दिई उद्योग विभागबाट सम्पूर्ण प्रक्रिया पुन्याई २०६८।८।८ मा RCI NEROLAC ट्रेडमार्क प्राप्त गरी पुनः मिति २०६८।३।१९ मा NEROLAC संग सम्बन्धीत ट्रेडमार्क प्राप्त गर्न निवेदन दिएको अवस्थामा सो पछि मिति २०६८।४।१७ मा कन्साई नेरोलेक पेन्टेन्स लिमिटेडले दिएको निवेदनका आधारमा निजका नाउँमा मिति २०६९।०१।२२ मा दर्ता गर्ने गरेको ट्रेडमार्क Paris Convention को प्रावधान र पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८, १८ ख २१ (ख) र २१ ग को कानूनी व्यवस्था विपरीतको देखिँदा कन्साई नेरोलेक पेन्टेन्स लि.ले मिति २०६९।०१।२२ मा प्राप्त गरेको ट्रेडमार्क बदर गर्ने ठहराएको उद्योग विभागको निर्णय मनासिव नै देखिन्छ ।
२७. अतः उपरोक्त आधार प्रमाणसमेतबाट रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिजले ट्रेडमार्क दर्ता गर्न मिति २०६८।३।१९ मा दिएको निवेदनका आधारमा RCI NEROLAC मा एकाधिकार रहने गरी RCI NEROLAC र KANSAI NEROLAC PAINTS को ट्रेडमार्क दर्ता हुने, मिति २०६८।४।१७ को निवेदनबाट ट्रेडमार्क माग गरी मिति २०६९।०१।२२ मा ट्रेडमार्क प्राप्त गरी व्यापार व्यवसाय गर्दै गरेको कन्साई नेरोलेक पेन्टेन्स इण्डियाका कारण रुकमणि केमिकल इ.प्रा.लि.को प्रतिष्ठामा पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशबमोजिम धक्का पर्ने अवस्था देखिएकोले सोही ऐनको दफा १८ (३) बमोजिम कन्साई नेरोलेक पेन्टेन्स इण्डियाका नाममा मिति २०६९।१।२२ मा दर्ता भएको NEROLAC HOME STYLES (and Logo) NEROLAC EXCEL HI-PLREORMANCE ENAMEL (And Logo) NEROLAC IMPRESSON (and Logo) ट्रेडमार्कको दर्ता बदर हुने ठहर्छ। कन्साई नेरोलेक पेन्टेन्स इण्डियाका नाममा दर्ता गरिएको उल्लेखित ३ ट्रेडमार्कहरू खारेज हुने ठहर भएकोले NEROLAC BEAUTY ELEXXY, NEROLAC BEAUTY SILVER, NEROLAC BEAUTY NEROLAC SURAKHA PLUSM, NELROLAC BEAUTY GOLD, K.N. NEROLAC PAINTS, K.N. KANSAI NEROLAC, NEROLAC EXCEL SEMI ELASTOMERCE. NEROLLAC TOUCH, NEROLAC LITTLE MASTER ट्रेडमार्कहरू कन्साई नेरोलेक पेन्टेन्स इण्डियाअन्तर्गत रहने गरी दर्ताका लागि आवेदन अनुसार ट्रेडमार्क दर्ता गर्न नमिल्ने ठहर्छ। रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.ले मिति २०६९।४।२८ मा दर्ता माग गरी आवेदन गरेको RCI NERO-X RCIULTRA EX- CEL, RCI NEROLZ, RCI NEROLAC PLASTIC EMULSION, RCI NEROLAC ENAMIL, RCI NEROLAC WASHABLE र मिति २०६९।५।३ मा आवेदन माग गरेको RCI NEROLKAC CEMENT PRIMER ट्रेडमार्कहरू रुकमणी केमिकल इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.को नाममा दर्ता हुने ठहराएको उद्योग विभागको मिति २०७३।६।१४ को फैसला मनासिव नै देखिन्छ।

२८. माथी विवेचित आधार र कारणहरूबाट उद्योग विभागको मिति २०७२।०६।१४ को निर्णय मिलेकै देखिंदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक कन्साई नेरोलेक पेन्टस लिमिटेड मुम्बई ४००१३ भारतको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। यो फैसलाको प्रतिलिपिसमेत साथै राखी फैसला भएको जनाउ विशेष सरकारी वकील कार्यालय, माईतिघर, काठमाण्डौलाई दिनु। प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी फैसलाको विद्युतीय प्रति अपलोड गरी मिसिल सुरक्षित राख्न अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु ।

.....
(जीवनहरि अधिकारी)
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

.....
(प्रमोदकुमार श्रेष्ठ वैद्य)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: महेश्वर अर्याल

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायण प्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७३ साल फागुन २४ गते रोज ३ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री तिल प्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री चण्डीराज ढकाल
फैसला

मुद्दा नं. ०७०-DP-१९३२

इजलास नं. :- ११

निर्णय नं. :- ९२

मुद्दा: - ट्रेडमार्क दर्ता नगरी दिने समेत।

- ट्रेडमार्कमा एकाधिकार प्राप्त हुन आवश्यक मौलिक सृजना र सुपरिचित ट्रेडमार्कको आधार के-
कस्तो हुनु पर्ने ?

पान पराग हाउस २४/१९, द मल, कानपुर, २०८००१, यु. पी., भारत स्थित पान
पराग इण्डिया लिमिटेडबाट अख्तियार प्राप्त का.जि., का.म.न.पा., वडा नं. ३२ पुनरावेदक
पुतलीसडक स्थित श्री ग्लोबल ट्रेडमार्क प्रोटेक्सन सर्भिसेज प्रा.लि., काठमाण्डौ,
नेपालमा कार्यरत दामोदर तिमिसिना.....१

विरुद्ध

राधाकृष्ण प्रोडक्ट्स, विराटनगर-५ मोरङ्ग, नेपाल समेत.....जना २ विपक्षी

सुरु निर्णय गर्ने निकाय :- श्री उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर
सुरु निर्णय गर्ने अधिकारी :- महानिर्देशक श्री ध्रुवलाल राजवंशी
सुरु निर्णय मिति :- २०७०।१२।०५

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(१) तथा पेटेण्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२
को दफा २७ बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्र भित्र परी दायर हुन आएको पुनरावेदन सहितको
प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र अदालतको ठहर यसप्रकार रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सले Nice Classification वर्ग ३४ अन्तर्गत गुटखामा प्रयोग गर्ने गरी "ॐ
साई पराग" (and Logo) नामको ट्रेडमार्क दर्ता गरिपाउँ भनी आवेदन नं. ४६७०२ बाट मिति
२०६९।०८।२८ मा उद्योग विभागमा आवेदन दर्ता गराएको र मिति २०७०।०३।१९ मा

सो उद्योगले ॐ साई पराग नामक ट्रेडमार्क संशोधन गरी "राधे-राधे पराग" (and logo) नामको ट्रेडमार्क कायम गरी दर्ता प्रकृत्या अगाडि बढाई पाउँ भनी निवेदन दिएकाले लाग्ने दस्तुर लिई सो दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क दर्ता प्रयोजनार्थ दाबी विरोधको लागि मिति २०७०।०५।।२१ मा उद्योग विभागबाट प्रकाशित औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिन वर्ष ७ अंक ३ मा सूचना प्रकाशन गरिएको।

२. प्रकरण नं. १ मा उल्लिखित आवेदनका सम्बन्धमा उजुरकर्ता भारत स्थित कोठारी प्रोडक्ट्स लिमिटेड इण्डिया, पानपराग हाउसका तर्फबाट पेशल थापाले उजुरीकर्ता उद्योगको नाममा वर्ग ३४ मा "पराग" नामक ट्रेडमार्क दर्ता रहेको अवस्थामा विपक्षीले सोहि वर्गमा राधे राधे पराग (and logo) नामको ट्रेडमार्क दर्ता गरिपाउँ भनी आवेदन गर्नु भएकोले पेटेण्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ बमोजिम कुनै उद्योगका नाममा दर्ता रहेको ट्रेडमार्कसँग मिल्दो जुल्दो ट्रेडमार्क अरुलाई दर्ता गरी दिन नमिल्ने भएकोले उजुरीकर्ता उद्योगको नाममा दर्ता रहेको "पराग" नामक ट्रेडमार्कसँग मिल्दो जुल्दो नाम र लेवलमा पानको पात राखी दर्ता माग गर्नु भएकाले विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क दर्तामा रोक लगाई पाउँ भनी मिति २०७०।०८।१३ मा उद्योग विभागमा उजुरी दर्ता गराएको।
३. प्रकरण नं. १ मा उल्लेखित आवेदनका सम्बन्धमा उजुरकर्ता भारतस्थित पान पराग इण्डिया लिमिटेडको तर्फबाट अखितयार प्राप्त अधिवक्ता जनकप्रसाद भण्डारीले उजुरीकर्ता उद्योगको नाममा वर्ग ३४ मा "पराग" नामक ट्रेडमार्क दर्ता भै Well-known ट्रेडमार्कको रूपमा स्थापित भइसकेको छ। हाम्रो सुपरिचित ट्रेडमार्कको ख्याती भजाई अनुचित व्यापारिक लाभ लिने उद्देश्यले विपक्षीले दर्ता माग गरेको "राधे राधे पराग" (and logo) नामको ट्रेडमार्क दर्ता योग्य छैन, PARAG नामक ट्रेडमार्कमा उजुरीकर्ताको मात्र एकलौटी हकभोग स्वामित्व रहेको र हाम्रो वैधानिक अनुमति बिना अन्य कसैले कुनै पनि प्रकारले सो शब्द तथा लेवल प्रयोग गर्न नपाउने भएकाले विपक्षीले गलत मनसाय राखी दर्ता माग गरेको "राधे राधे पराग" (and logo) नामको ट्रेडमार्क दर्ता गर्न मिल्ने होइन, उजुरीकर्ता उद्योगका नाउँमा PARAG नामक ट्रेडमार्क दर्ता रहेको अवस्थामा सोहि वर्गमा "राधे राधे पराग" (and Logo) नामको ट्रेडमार्क दर्ता गर्दा हाम्रो PARAG नामक ट्रेडमार्कको ख्यातीमा धक्का पर्ने तथा उपभोक्ता झुक्किन जाने अवस्था रहन्छ। साथै नेपाल Paris Convention को सदस्य भई सकेको अवस्थामा Well-Known ट्रेडमार्कको संरक्षण गर्ने दायित्व नेपालको पनि भएकाले विपक्षीले दर्ता माग गरेको "राधे राधे पराग" (and logo) नामक ट्रेडमार्क दर्तामा रोक लगाई पाउँ भनी मिति २०७०।०८।१९ मा उद्योग विभागमा उजुरी दर्ता गराएको।
४. प्रकरण नं. २ र ३ मा उल्लेखित उजुरीका सम्बन्धमा विपक्षीसँग प्रतिक्रिया माग गरिएकोमा विपक्षीका नाउँमा वर्ग ३४ मा PARAG नामक ट्रेडमार्क दर्ता रहेको र राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सले "राधे राधे पराग" (and logo) नामको ट्रेडमार्क दर्ता गर्न आवेदन गरेको हो। "राधे राधे पराग"

(and logo) नामक ट्रेडमार्क विपक्षीको भन्दा शब्द र लेवल दुबैमा फरक रहेको छ। PARAG शब्द विपक्षीले मौलिक श्रृजना गरेको शब्द नभै Common Word हो। तसर्थ सो Common Word को अगाडि राधे राधे शब्द राखी दर्ताका लागि आवेदन गरेको हो। "राधे राधे पराग" (and logo) नामक ट्रेडमार्क दर्ता हुँदा विपक्षीलाई कुनै हानी नोक्सानी नहुने एवं विपक्षीको ट्रेडमार्कको ख्यातीमा असर पर्न जाँदैन र सोबाट उपभोक्ता समेत झुक्यानमा पर्दैनन्। विपक्षीको ट्रेडमार्क Well-known ट्रेडमार्क हो भनी गर्नु भएको दाबी सम्बन्धमा कस्तो ट्रेडमार्क Well-known ट्रेडमार्क हो भन्ने सम्बन्धमा Paris Convention ले निश्चित मापदण्ड तोकेको छ। Well-known मार्क हुन यसको विश्व बजारमा विशिष्ट स्थान, कम्पनीबाट उत्पादित वस्तुको विश्व बजारमा प्रयोग तथा विश्व बजारमा यसको मूल्याङ्कन हुनु पर्ने हुन्छ। PARAG नामक ट्रेडमार्क नेपाल र भारतमा मात्र दर्ता गराएको तथा नेपाली बजार र भारतमा मात्र उत्पादित गुटखा बिक्री वितरण गर्दैमा सो ट्रेडमार्क Well-known ट्रेडमार्क हो भन्ने विपक्षीको आधार गलत रहेको हुँदा विपक्षीको उजुरी दाबी खारेज गरी ट्रेडमार्क दर्ता गरिपाउँ भनी मिति २०७०।१०।१२ मा उद्योग विभागमा लिखित प्रतिक्रिया दर्ता गराएको।

५. "पराग" नामक ट्रेडमार्क र "राधे राधे पराग" (and logo) नामक ट्रेडमार्क बीच दृष्यात्मक आधारमा, उच्चारणका आधारमा र अर्थका आधारमा समेत फरक नै देखिने भएको कारण एवं आधारमा विपक्षीले वर्ग ३४ मा गुटखामा प्रयोग गर्ने गरी दर्ता माग गरेको "राधे राधे पराग" (and logo) नामक ट्रेडमार्क दर्तामा रोक लगाई पाउँ भनी गर्नु भएको उजुरीमा सहमत हुन सकिएन। सो हुनाले उजुरीकर्ताको उजुरी दाबी नपुग्ने ठहर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको उद्योग विभागका महानिर्देशक श्री ध्रुवलाल राजवंशीबाट मिति २०७०।१२।५ मा भएको निर्णय पर्चा।
६. PARAG ट्रेडमार्कको विस्तृत र निरन्तर प्रयोगकर्ता एवं नेपाल लगायत थुप्रै राष्ट्रमा ट्रेडमार्कको प्रसार र दर्ता गरेको हैसियतले सोमा निहित सर्वाधिकार पुनरावेदकसँग मात्र छ। हामी पुनरावेदक कम्पनीको Well-known ट्रेडमार्क PARAG ले नेपालमा दर्ता नभएकै अवस्थामा पनि स्वतः (Ipsa Facto) संरक्षण पाउने हैसियत राख्दछ। तर, पुनरावेदकले दर्तासमेत प्राप्त गरिसकेको अवस्थामा पेरिस महासन्धिको धारा 6^{Bis} (१) तथा सन्धि ऐन, २०४७ को दफा ९ लगायतका प्रावधानहरूका अक्षर र भावनाको ठाडै प्रतिकूल हुने गरी उद्योग विभागबाट पुनरावेदकको एकलौटी हकभोग, स्वामित्व र निरन्तर प्रयोगमा रहेको सुपरिचित (Well-known) PARAG ट्रेडमार्कको ख्यातीबाट अनुचित आर्थिक लाभ लिन सक्ने गरी गलत मनसायले प्रेरित भई विपक्षी राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सका नाममा RADHE RADHE PARAG (AND LOGO) ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने गरी उद्योग विभागले गरेको निर्णयले हामीलाई प्राप्त साम्प्रतिक र कानूनी हक अधिकारको उल्लंघन भएको छ। PARAG पुनरावेदकको उत्पादनहरू चिनाउने ट्रेडमार्क मात्र नभई हाम्रो कम्पनीको नाम (Trade Name) पनि हो। पेटेण्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२

को दफा १८ को उपदफा (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशले कुनै व्यक्ति वा संस्थाको प्रतिष्ठामा वा अरु कसैको ट्रेडमार्कको ख्यातीमा धक्का पर्ने गरी वा पहिले नै अरुको नाममा दर्ता भइसकेको ट्रेडमार्क दर्ता नहुने प्रष्ट व्यवस्था गरेको छ। यसरी विपक्षीले पुनरावेदकको नाममा पहिले दर्ता भई निरन्तर र अनवरत प्रयोगमा आएको ट्रेडमार्कको ख्यातीबाट अनुचित लाभ हासिल गर्ने दुराशयले एकै नाम उस्तै डिजाइन र सेटिङको ट्रेडमार्क दर्ता माग गरेको अवस्थामा हाम्रो दाबी विरोध पर्दापर्दै पनि ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने निर्णय उपर्युक्त कानूनी व्यवस्थाको ठाउँ प्रतिकूल छ। पुनरावेदकको स्वामित्वको सुपरिचित PARAG ट्रेडमार्कको नक्कल गरी विपक्षी कम्पनीले दर्ता गराएको विवादास्पद ट्रेडमार्कबाट उपभोक्तामा भ्रम सिर्जना हुने तथ्यलाई उद्योग विभागले आफ्नो व्याख्यामा स्वीकार गरेर पनि निर्णयमा उपेक्षा गरेको छ। विपक्षीले उक्त विवादित RADHE RADHE PARAG (and logo) ट्रेडमार्कका लागि मिति २०६९।०८।२८ मा आवेदन गरेको उँ साई पराग गुटखा लाई संशोधन गरी मिति २०७०।३।१९ मा आवेदन गरेको देखिन्छ। जबकि पुनरावेदक कम्पनीका PARAG ट्रेडमार्क विपक्षीले दर्ता गरेको मितिभन्दा १२ वर्ष अघि नै नेपालमा दर्ता भइसकेको संलग्न ट्रेडमार्क दर्ता प्रमाणपत्रबाट पुष्टि हुन्छ। अतः हाम्रो नाममा दर्ता रहेको सुपरिचित (Well-Known) तथा हामी आफैले सृजना गरेको (Invented) ट्रेडमार्कको नक्कल गरी दूषित मनसाय राखी दर्ता माग गरेको र उक्त ट्रेडमार्कको वास्तविक धनी हामी पुनरावेदक कम्पनीको ट्रेडमार्कको व्यापारिक ख्यातीमा समेत गम्भीर असर पर्ने गरी उद्योग विभागले गरेको निर्णय पेटेण्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८, सन्धि ऐनको दफा ९ एवम् पेरिस महासन्धिको धारा ६^{bis} र १०^{bis} तथा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तसमेतको विपरित छ। तसर्थ, उद्योग विभागका महानिर्देशकज्यूबाट मिति २०७०।१२।५ मा भएको निर्णय त्रुटिपूर्ण भएकाले विपक्षीको नाममा दर्ता भएको RADHE RADHE PARAG (and logo) ट्रेडमार्क बदर गर्नु गराउनु भनी नेपाल सरकार उद्योग विभागको नाममा आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०७१।३।२३ मा परेको पुनरावेदनपत्र।

७. उद्योग विभागले हामी निवेदकलाई निर्णयको जानकारी समेत नदिई मिति २०७१।२।९ मा विपक्षी राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सको नाममा हाम्रो ट्रेडमार्क PARAG सँग हुबहु मिल्ने गरी दर्ता गरी दिएको ट्रेडमार्क RADHE RADHE PARAG को प्रयोग गरी वस्तु उत्पादन तथा सो को बिक्री वितरण हुँदा निवेदकलाई अपूरणीय क्षति हुने तथा उपभोक्तासमेत झुक्यानमा पर्ने अवस्था भएकोले हामीले दायर गरेको पुनरावेदनको अन्तिम किनारा नलागुन्जेलसम्मका लागि उक्त RADHE RADHE PARAG ट्रेडमार्कको प्रयोग तत्काल नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीहरूको नाममा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम २२ बमोजिम अन्तरकालीन आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०७१।४।२१ को पुनरावेदकको निवेदनपत्र।

८. यसमा उद्योग बाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, उद्योग विभागले मिति २०५८।६।८ मा कोठारी प्रोडक्सन लि. लाई PARAG शब्द ट्रेडमार्क दर्ता गर्नको साथै मिति २०६७।७।२४ मा PARAG (and Logo) (ले) ट्रेडमार्क दर्ता गरी उक्त पराग (ले) को समष्टिगत सेटीङ्गमा एकाधिकार रहने गरी प्रमाणपत्र प्रदान गरेको अवस्था र ने.का.प. २०६२ अंक ५ नि.नं. ७५३६ मा प्रतिपादित सिद्धान्तको रोहमा समेत सुरु उद्योग विभागको मिति २०७१।२।९ को निर्णय फरक पर्न सक्ने देखिँदा मुलुकी ऐन, अ.बं. २०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ नं. बमोजिम प्रत्यर्थीहरूलाई झिकाई उपस्थित भएपछि वा अवधि व्यतित भएपछि नियमानुसार पेश गर्नु। निवेदन नं. ०७१-FN-००७० को निवेदनबाट अन्तरकालीन आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने निवेदकको निवेदन माग दाबी सम्बन्धमा विचार गर्दा तत्काल निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी नगर्दा निवेदकलाई अपूरणीय क्षति पुग्ने अवस्था विद्यमान रहेको नदेखिँदा मागबमोजिम अन्तरकालीन आदेश जारी गरिरहनु परेन। निवेदनको हकमा कानूनबमोजिम गर्नु भन्ने यस अदालतबाट मिति २०७१।५।१६ मा भएको आदेश।
९. पराग नामक ट्रेडमार्क र "राधे राधे पराग" (and logo) नामक ट्रेडमार्क बीच दृष्यात्मक आधारमा, उच्चारणका आधारमा र अर्थका आधारमा समेत फरक नै देखिने भएको कारण एवं आधारमा विपक्षीले वर्ग ३४ मा गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी दर्ता माग गरेको "राधे राधे पराग" (and logo) नामक ट्रेडमार्क दर्तामा रोक लगाई पाउँ भनी गर्नु भएको उजुरीमा सहमत हुन सकिएन भनी यस विभागबाट कानूनबमोजिम मिसिल संलग्न प्रमाणहरूको मूल्याङ्कन गरी निर्णय भएको। पुनरावेदकले "पराग" नामक ट्रेडमार्क शब्दमा एकाधिकार रहने गरी दर्ता गराएको भए निजले सो शब्द अरुलाई प्रयोग गर्न दिन मिल्दैन भनी दाबी गर्न मिल्थ्यो तर विपक्षीले "पराग" नामक ट्रेडमार्क समष्टिगत सेटिङ्गमा मात्र दर्ता गराएकाले विपक्षीले परागमा आफ्नो मात्र अधिकार रहेको भन्न मिल्ने होइन। परागको अर्थ सुगन्धित वासना भन्ने हुने हुँदा त्यस्तो सुगन्धित वासनामा कसैको एकाधिकार नभई त्यस्तो शब्द Common रूपमा प्रयोग हुने भएकाले यस विभागबाट "राधे राधे पराग" (and logo) नामको ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने गरी निर्णय भएको हुँदा विपक्षीको पुनरावेदन जिकिर खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको उद्योग विभागको मिति २०७१।६।७ को लिखित प्रतिवाद।
१०. निवेदन मागबमोजिम आदेश जारी नगर्दा निवेदकलाई अपूरणीय क्षति पुग्ने अवस्था विद्यमान रहेको नदेखिँदा अन्तरकालिन आदेश जारी गरी रहनु परेन भनी पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट भएको मिति २०७१।५।१६ को आदेश मिलेकै देखिँदा परिवर्तन गरी रहनु परेन। कानूनबमोजिम गर्नु भनी श्री सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०७१।१०।९ मा भएको आदेश मिसिल संलग्न रहेको देखिन्छ।

ठहर खण्ड

११. नियमबमोजिम दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी आज यस इजलासमा पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक पान पराग इन्डिया लिमिटेडका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री जनकप्रसाद भण्डारी, प्रत्यर्थी उद्योग विभागका तर्फबाट उपस्थित पुनरावेदन सरकारी वकील कार्यालय, पाटनका विद्वान् शाखा अधिकृत श्री विनोद पौडेल तथा प्रत्यर्थी राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री अनिलकुमार सिन्हा र विद्वान् अधिवक्ता श्री नविनकुमार बर्माले गर्नु भएको बहस सुनियो। बहसका क्रममा पुनरावेदकका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताले "PARAG" ट्रेडमार्क पुनरावेदक कम्पनीको सिर्जना भएको, सन् १९८४ मा पहिलोपटक भारतमा "PARAG" ट्रेडमार्क दर्ता गरी अनवरत प्रयोग गर्दै आएको र सुपरिचित (Well-Known) हैसियत प्राप्त गरेको, सुपरिचित ट्रेडमार्कलाई पेरिस महासन्धिको संरक्षण प्रदान गरिरहेको तथा नेपाल पनि पेरिस महासन्धिको पक्ष बनिस्केकोले पेरिस महासन्धिबाट सिर्जित दायित्वबाट मुक्त हुनसक्ने नहुँदा "PARAG" ट्रेडमार्कसँगै हुबहु मिल्ने गरी प्रत्यर्थी राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सले माग गरेको "राधे राधे पराग (And Logo)" नामको ट्रेडमार्क दर्तामा रोक लगाईपाउँ भन्ने दाबी नपुग्ने ठहर्‍याई उद्योग विभागबाट भएको निर्णय बदर हुनुपर्छ भनी बहस प्रस्तुत गर्नु भएको छ। उद्योग विभागका तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका शा.अ. श्री विनोद पौडेलले लेबल हेर्दा उपभोक्ता झुक्किने अवस्था नदेखिएको र पुनरावेदकको ट्रेडमार्क सुपरिचित ट्रेडमार्कको रूपमा स्थापित भैसकेको नदेखिएको हुँदा "राधे राधे पराग (And Logo)" नामको ट्रेडमार्क दर्ता गरिदिने गरी भएको उद्योग विभागको निर्णय बदर हुनुपर्ने होइन भनी बहस प्रस्तुत गर्नु भएको छ। त्यसैगरी प्रत्यर्थी राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता र अधिवक्ताहरूले "पराग" शब्द पुनरावेदक आफैले सिर्जना गरेको शब्द नभएको, पेरिस महासन्धिका व्यवस्थाहरू नेपालमा हुबहु लागू हुन सक्ने नभएको, उद्योग विभागबाट वर्ग ३४ मै "S.S.PARAG" जस्ता शब्दहरू दर्ता भई प्रमाणपत्र समेत जारी भइसकेको अवस्थामा पराग शब्दलाई Generic शब्दको रूपमा ग्रहण गरिसकिएको स्थिति हुँदा पुनरावेदकको जिकिरबमोजिम उद्योग विभागको निर्णय बदर हुनुपर्ने होइन भनी बहस प्रस्तुत गर्नु भएको छ।
१२. यसमा मिसिल संलग्न कागज प्रमाणहरू अध्ययन गर्दा राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सले Nice Classification वर्ग ३४ अन्तर्गत गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी सुरुमा "ॐ साइ पराग (and Logo)" नामको ट्रेडमार्क दर्ता गरी पाउन आवेदन गरेकोमा पछि मिति २०७०/३/१९ मा "ॐ साइ पराग" नामक ट्रेडमार्क संशोधन गरी "राधे राधे पराग (and Logo)" नामको ट्रेडमार्क कायम गरी दर्ता गरी पाउन आवेदन दिए अनुसार उद्योग विभागबाट दाबी विरोधका लागि मिति २०७०/५/२१ मा सूचना प्रकाशित हुँदा पुनरावेदक तर्फबाट यस अघि वर्ग ३४ मा आफ्नो "पराग" नामक ट्रेडमार्क दर्ता रहेको अवस्था देखाउँदै आफ्नो ट्रेडमार्कसँग मिल्दोजुल्दो हुनेगरी दर्ता गर्न माग गरेको निवेदकको "राधे राधे पराग (and Logo)" ट्रेडमार्क

दर्तामा रोक लगाइ पाउन उजुरी दर्ता गराएको र उद्योग विभागबाट मिति २०७०/१२/५ मा "राधे राधे पराग (and Logo)" नामक ट्रेडमार्क दर्तामा रोक लगाईपाउँ भन्ने उजुरीकर्ताको दाबी नपुग्ने ठहर्‍याई भएको निर्णय उपर चित्त नबुझाई उजुरीकर्ता पुनरावेदक पान पराग इण्डिया लिमिटेडका तर्फबाट प्रस्तुत पुनरावेदन पर्न आएको देखिन्छ।

१३. उपर्युक्त अनुसारको पुनरावेदन जिकिर, पुनरावेदक तथा प्रत्यर्थीहरू दुबैपक्षबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता एवं अधिवक्ताहरूबाट प्रस्तुत बहसबुँदाहरू र मिसिल संलग्न कागज प्रमाणहरूको अध्ययन गरी इन्साफ तर्फ विचार गर्दा, यसमा पुनरावेदक पान पराग इण्डिया लिमिटेडको तर्फबाट प्रस्तुत उजुरी दाबी नपुग्ने ठहर्‍याइ उद्योग विभागबाट भएको मिति २०७०/१२/५ को निर्णय मिलेको छ वा छैन ? र पुनरावेदक उजुरीकर्ताको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो वा होईन ? सोही सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो। उद्योग विभागको निर्णय उपर पर्न आएको प्रस्तुत पुनरावेदनमा मुख्यतः देहायका जिकिरहरू लिइएको पाइन्छ:-

- क. पुनरावेदकले तीन दशक अघि सिर्जना गरेको "PARAG" ट्रेडमार्क सोही अवधिदेखि निरन्तर प्रयोगमा रहेकोमा उक्त ट्रेडमार्कमा पुनरावेदकको एकाधिकार प्राप्त हुने हुँदा प्रत्यर्थीको "राधे राधे पराग (and Logo)" दर्ता गर्न नमिल्ने,
- ख. "PARAG" सुपरिचित (Well-Known) ट्रेडमार्क भई यसले स्वतः संरक्षण पाउने अवस्था हुँदा उद्योग विभागको निर्णय कानून र सन्धिको अक्षर एवं भावना प्रतिकूल छ,
- ग. "PARAG" पुनरावेदकको ट्रेडमार्कमात्र नभइ कम्पनीको ट्रेडनाम पनि हुँदा यस्तो ट्रेडमार्कको ख्यातीबाट अनुचित लाभ हासिल गर्ने दुराशयले उस्तै नाम, डिजाइन र सेटिङको ट्रेडमार्क दर्ता गर्न नमिल्ने।

१४. यसमा निर्णय तर्फ विचार गर्दा, प्रत्यर्थी राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सले Nice Classification वर्ग ३४ अन्तर्गत गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी "ॐ साइ पराग (and Logo)" नामको ट्रेडमार्क दर्ता गरी पाउन मिति २०६९/८/२८ मा आवेदन नं. ४६७०२ को आवेदन उद्योग विभागमा दर्ता गराएको र मिति २०७०/३/१९ मा "ॐ साइ पराग" नामक ट्रेडमार्क संशोधन गरी "राधे राधे पराग (and Logo)" नामक ट्रेडमार्क दर्ता गरी पाउन निवेदन दिएकोमा मिति २०७०/५/२१ मा दाबी विरोध प्रयोजनार्थ उद्योग विभागबाट सूचना प्रकाशन भएको पाईन्छ। सोही सूचनाबमोजिम यी पुनरावेदक पान पराग इण्डिया लिमिटेडका तर्फबाट वर्ग ३४ मा "पराग" नामक आफ्नो ट्रेडमार्क दर्ता भई सुपरिचित (Well-Known) ट्रेडमार्कको रूपमा स्थापित भई सकेको भन्दै आफ्नो सुपरिचित ट्रेडमार्कको ख्याती भजाई अनुचित व्यापारिक लाभ लिने उद्देश्यले दर्ता माग गरेको "राधे राधे पराग (and Logo)" नामको ट्रेडमार्क दर्ता योग्य छैन, उक्त ट्रेडमार्क दर्तामा रोक लगाई पाउँ भनी मिति २०७०/८/१९ मा उद्योग विभागमा उजुरी दर्ता गराएको पाईन्छ। उद्योग विभागबाट मिति २०७०/१२/५ मा निर्णय हुँदा "राधे

राधे पराग (and Logo)" नामको ट्रेडमार्क दर्तामा रोक लगाई पाउँ भन्ने उजुरीकर्ताको उजुरी दाबी नपुग्ने ठहर्‍याई निर्णय भएको र मिति २०७१/२/९ मा "राधे राधे पराग (and Logo)" ट्रेडमार्क दर्ता गरी प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको देखिन्छ।

१५. प्रस्तुत मिसिल संलग्न कागजातहरूको अध्ययन गर्दा सन् १९८४ मै "PARAG" नामको ट्रेडमार्क भारतमा दर्ता भएको देखिन्छ भने नेपालमा "PARAG" (शब्द) ट्रेडमार्क २०५८ सालमै दर्ता गरेको र मिति २०६७/७/२४ देखि "PARAG (लेबल)" को समष्टिगत सेटिङ्गमा सो ट्रेडमार्क दर्ता भएको पाइन्छ। निश्चय नै पुनरावेदकले जिकिर लिए जस्तो आफ्नो बन्दव्यापार वा कारोबारको ट्रेडमार्क दर्ता गराएकोमा त्यस्तो ट्रेडमार्क उपर दर्तावालालाई कानूनबमोजिमको हक प्राप्त हुन्छ। पेटेण्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८(१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा कसैले नयाँ दर्ता गर्न लागेको ट्रेडमार्कबाट कुनै व्यक्ति वा संस्थाको प्रतिष्ठामा धक्का पर्ने वा सर्वसाधारण जनताको सदाचार वा नैतिकता वा राष्ट्रिय हितमा नराम्रो असर पर्ने वा अरु कसैको ट्रेडमार्कको ख्यातीमा धक्का पर्ने सम्भावना छ भन्ने लागेमा वा सो ट्रेडमार्क पहिले अरु कसैको नाममा दर्ता भईसकेको देखिएमा सो ट्रेडमार्क दर्ता गरिने छैन भनी उल्लेख भएको पनि पाईन्छ। तर प्रस्तुत मुद्दाका सन्दर्भमा राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सका नाममा दर्ता हुने "राधे राधे पराग (and Logo)" नामको ट्रेडमार्कबाट पुनरावेदकको "पराग" ट्रेडमार्कको ख्यातीमा धक्का पर्ने सम्भावना छ, छैन भन्ने प्रश्न महत्त्वपूर्ण छ।

१६. पुनरावेदकको "पराग" ट्रेडमार्क र प्रत्यर्थीले दर्ता गर्न माग गरेको "राधे राधे पराग (and Logo)" नामको ट्रेडमार्क उस्तै (Similar) हो या होइन, र उस्तै (Similar) हो भने पनि झुक्किने हदसम्मको उस्तै (Deceptively Similar) हो या होइन तथा सो ट्रेडमार्कको दर्ताबाट पुनरावेदकको ट्रेडमार्कको ख्यातीमा धक्का पुग्ने संभावना छ या छैन भन्ने तर्फ विचार विश्लेषण गर्नु अघि पुनरावेदकले जिकिर लिए जस्तो "PARAG" निज कम्पनीको मौलिक सिर्जना (Invented) हो वा होइन भन्ने तर्फ विचार गरौं। कुनै शब्दले सिर्जना (Invented) को मान्यता प्राप्त गर्नका लागि उक्त शब्दको पहिलो प्रयोग हुनुभन्दा अगाडि प्रचलनमा नरहेको तर सोही प्रयोजनका लागि पहिलो पटक प्रयोगमा ल्याइएको हुनु पर्छ। त्यसैले उत्पादित वस्तुबाहेक अन्य सन्दर्भमा यस्ता शब्दहरूको कुनै अर्थ रहने गर्दैन। जस्तो फोटोग्राफीका लागि प्रयोग हुने कोडाक (KODAK) को बेग्लै कुनै स्वतन्त्र अर्थ छैन तर प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदकले दर्ता गराएको "पराग" नयाँ सिर्जना (Invented) हो भन्ने देखिदैन। "पराग" शब्द पुनरावेदकले ट्रेडमार्कको रूपमा दर्ता गर्नु भन्दा पहिल्यैदेखि नेपाली शब्दकोशमा प्रचलनमा रहेको पाइन्छ। नेपाली शब्दकोशमा "पराग" शब्दको अर्थ "फूलको भित्रको वास्नादार धूलो, पुष्परज, कुसुमरज, कपूरचुर्ण, कपूरको धूलो, बुकुवा, चन्दनको लेप" भनी उल्लेख भएको देखिन्छ (नेपाली शब्दसागर, चौथो संस्करण २०६२, पृ. ७९८, वसन्तकुमार शर्मा "नेपाल", भाभा

पुस्तक भण्डार, काठमाण्डौ)। यो पृष्ठभूमिमा "PARAG" शब्द पुनरावेदक कम्पनीको मौलिक सिर्जना हो भनी पुनरावेदकले लिएको जिकिरसँग सहमत हुन सकिने अवस्था देखिएन।

१७. अब पुनरावेदकले आफूले दर्ता गराएको "PARAG" ट्रेडमार्क सुपरिचित (Well-Known) ट्रेडमार्कको रूपमा स्थापित भईसकेको अवस्था हुँदा यसले पेरिस महासन्धिसमेतको आधारमा स्वतः संरक्षण पाउनु पर्ने भनी लिएको जिकिर तर्फ विचार गरौं। पुनरावेदकले "PARAG" शब्द २०५८ सालदेखि नै र मिति २०६७/७/२४ मा "PARAG (ले)" को समष्टिगत सेटिङ्गमा दर्ता गराएको कुरामा विवाद छैन। सुपरिचित ट्रेडमार्कको संरक्षणका लागि पेरिस महासन्धिको धारा ६^{bis} (१) ले गरेको व्यवस्था विचारणीय छुदैंछु, सो महासन्धिद्वारा व्यवस्था भएको संरक्षण प्रस्तुत मुद्दामा विवादित "PARAG" ट्रेडमार्कलाई प्राप्त हुने वा नहुने भन्नुभन्दा अगाडि उक्त ट्रेडमार्कले सुपरिचित (Well-Known) मान्यता हासिल गरेको छ वा छैन भन्ने प्रश्नको निक्क्यौल हुनु आवश्यक देखिन्छ। कुनै माल वस्तुको सम्बन्धमा सुपरिचित ट्रेडमार्क भन्नाले कम्तिमा पनि त्यस्तो माल वस्तुको प्रयोग गर्ने उपभोक्ताहरूका बीच यस्तो प्रसिद्धि आर्जन गरेको हुनु पर्छ कि अरु माल वस्तुमा यस्तो ट्रेडमार्कको प्रयोग गरिएमा पनि पहिलो मालवस्तु नै बुझ्नु। वस्तुका उपयोगकर्ताहरूमा ट्रेडमार्कको यस्तो प्रभाव रहन गएको हुन्छ कि अमुक ट्रेडमार्क देखासाथ त्यस्तो मालवस्तुको उत्पादनकर्ताको पहिचान भइहाल्छ। त्यसैले यस्ता ट्रेडमार्कले व्यापारिक एवं औद्योगिक क्षेत्रमा उच्चस्तरको मान्यता र सम्मान प्राप्त गरेका हुन्छन् र यो आफैमा महत्त्वपूर्ण सम्पत्ति मानिन्छ। तथापि कुनै ट्रेडमार्क सुपरिचित हो वा होईन भन्ने कुरा तथ्यगत प्रश्न हो। भारतीय ट्रेडमार्क ऐन, १९९९ को दफा २(१)(zg) मा परिभाषा गरिए जस्तो सुपरिचित ट्रेडमार्कको परिभाषा नेपालको पेटेण्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ मा गरिएको छैन न त पेरिस महासन्धि १८८३ मै गरिएको छ। तर पेरिस युनियनको सभा र विश्व बौद्धिक सम्पत्ति संगठन (WIPO) को महासभाको संयुक्त सिफारिस १९९९ को धारा २(१) को खण्ड (ख) मा कुनै ट्रेडमार्क सुपरिचित ट्रेडमार्क हो या होइन भनी छुट्टयाउन देहायका विषयहरूलाई आधार बनाउन सकिने उल्लेख छः-

- क. सम्बन्धित क्षेत्रका जनसाधारण बीच अमुक ट्रेडमार्कका सम्बन्धमा रहेको मान्यता वा जानकारीको स्तर,
- ख. सम्बन्धित ट्रेडमार्क प्रयोगको अवधि र भौगोलिक क्षेत्र,
- ग. सम्बन्धित ट्रेडमार्कको प्रवर्धनको अवधि र भौगोलिक क्षेत्र,
- घ. प्रयोग वा मान्यताका दृष्टिले ट्रेडमार्क दर्ताको अवधि र भौगोलिक क्षेत्र,
- ङ. ट्रेडमार्क अधिकारको सफल कार्यान्वयनका सम्बन्धमा उपलब्ध अभिलेख,
- च. ट्रेडमार्कसँग जोडिएको मूल्य।

Mc Donalds Corporation v. Joburger's Dirve- Inn Restavrvants and others को मुद्दामा दक्षिण अफ्रिकी सर्वोच्च अदालतले भनेको छः "the term well-known should be tested by reference to whether sufficient people knew the mark well enough to entitle it to protection against deception or confusion: a degree of knowledge similar to that protected

by the law of passing off (1996) 4 All SA I (A), <http://www.sdaweb.com/lib/judgment.html>

१८. सुपरिचित ट्रेडमार्कको निर्धारणका लागि आधार मात्र सकिने उल्लिखित परिभाषा र तत्त्वहरूलाई ध्यानमा राख्दा कुनै ट्रेडमार्कको सुपरिचितता प्रमाणित गर्न सम्बन्धित वस्तुको प्रयोगकर्ताहरू बीच सर्वेक्षण गरिएको हुन सक्दछ, प्रवर्धनका लागि विज्ञापन गरिएको, प्रदर्शनीहरू आयोजना गरिएको वा प्रचार प्रसारका अन्य कार्यक्रमहरू आयोजना गरिएको हुन सक्दछ। जस्तो भारतमा Duracell Ultra को मुद्दा (Indian Shaving Products Ltd. v. Gift Pack (1992) PTC 698 (Del.)) मा बिक्री सुरु गरिएको १ वर्ष पनि भएको थिएन तर सोही अवधि बीच व्यापक रूपमा गरिएको प्रचार प्रसार र भएको बिक्रीको मात्रालाई आधार मानिएको थियो। N R Dongre v. Whirlpool Corp (1996) PTC (16) 583 SC को मुद्दामा भारतीय बजारमा यसका उत्पादकहरू नहुँदै पनि त्यहाँ गरिएको व्यापक विज्ञापन अभियानलाई आधार मानिएको थियो। Marico Ltd. v. Madhu Gupta (I A Nos 15565 and 16243/2009, High Court of Delhi, 17 April 2010) को मुद्दामा पनि अदालतले विज्ञापनमा गरेको ठूलो धनराशीलाई आधार मानेको थियो। यसका अतिरिक्त बजारको मात्रा प्रमाणित गर्न बिक्रीको परिमाण, सम्बन्धित कार्यालयमा तिरिएको कर, विदेशबाट आयात हुने वस्तुहरूका हकमा भन्सार प्रज्ञापनपत्र आदि प्रस्तुत गर्न सकिन्छ। यद्यपि कुनै ट्रेडमार्कको सुपरिचितता प्रमाणित गर्न यही मात्र आधार हुने भनी सिमित मापदण्डको विकास गर्न सकिने भने देखिँदैन। यो कुरा प्रत्येक मुद्दाको तथ्य र परिस्थितिमा आधारित हुन्छ। प्रस्तुत मुद्दाका सन्दर्भमा विचार गर्दा पुनरावेदकले आफ्नो ट्रेडमार्कलाई सुपरिचित भनी दाबी जिकिर लिए देखि बाहेक सो प्रमाणित हुने कुनै आधार प्रमाण गुजार्न सकेको देखिँदैन। कुनै ट्रेडमार्क दर्ता हुँदा सुपरिचित हैसियत प्राप्त गरी हाल्दैन। न त यति वर्षदेखि प्रयोगमा रहेको भन्ने कारणले मात्र यसको सुपरिचितता प्रमाणित हुन्छ। कुनै ट्रेडमार्क दर्ता हुनु र प्रयोगमा रहनु एउटा कुरा हो तर त्यसले सुपरिचित मान्यता प्राप्त गर्नु बेग्लै कुरा हो। यस स्थितिमा पुनरावेदकले आफ्नो "PARAG" ट्रेडमार्कले सुपरिचित मान्यता हासिल गरिसकेको भनी लिएको जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन। जब पुनरावेदकको ट्रेडमार्कले सुपरिचित मान्यता हासिल गरेको नै देखिँदैन भने सुपरिचित ट्रेडमार्क भएको हैसियतले कानूनी संरक्षण प्राप्त हुनुपर्ने भनी लिएको जिकिर तर्फ थप विवेचना गर्नु पर्ने देखिएन।

१९. अब "PARAG" पुनरावेदकको ट्रेडमार्क मात्र नभई कम्पनीको ट्रेडनाम पनि भएको भनी लिइएको अर्को जिकिरका सम्बन्धमा विचार गरौं। ट्रेडमार्क र ट्रेडनामको कानूनी स्थिति एउटै हुँदैन। ट्रेडनामले कुनै माल वस्तुको उत्पादनको विशिष्टता (Distinctiveness) जनाउँदैन। ट्रेडनामले कुनै माल सामानको उत्पादन वा कारोबार गर्ने कम्पनीको परिचयसम्म दिने हो। ट्रेडमार्कले उत्पादन हुने वस्तुको विशिष्टता बुझाउने हुनाले एकपटक रितपूर्वक दर्ता भएपछि यो स्वयंले व्यापारिक सम्पत्तिको मान्यता प्राप्त गर्दछ तर ट्रेडनामले ट्रेडमार्क अधिकारको सिर्जना गर्दैन। कुनै कम्पनीले ट्रेडनामलाई नै ट्रेडमार्कको रूपमा दर्ता र प्रयोग गरेको हुन सक्दछ तर पनि ट्रेडनामले ट्रेडमार्कको हैसियत प्राप्त गर्न सक्तैन। आफ्नो ट्रेडनाम अरु कसैको ट्रेडमार्कसँग

मिल्ने भएमा ट्रेडमार्कले मान्यता पाउने अवस्था हुन्छ। ट्रेडमार्ककै रूपमा दर्ता भएको अवस्थामा बाहेक ट्रेडनामाले मात्र ट्रेडमार्क अधिकारको संरक्षण पाउन सक्ने।

२०. पुनरावेदकले प्रत्यर्थी राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सले दर्ता गरेको "राधे राधे पराग (and Logo)" ट्रेडमार्क निजको आफ्नो "पराग" ट्रेडमार्कसँग उस्तै र मिल्दो रहेको हुँदा उक्त ट्रेडमार्क दर्ता गर्न नमिल्ने भन्ने जिकिर पनि लिएको पाइन्छ। ट्रेडमार्क कानूनमा ट्रेडमार्कहरू उस्तै देखिनु स्वयंमा महत्त्वपूर्ण छैन जबसम्म यो उस्तैपना (Similarity) झुक्किने हदसम्मको हुँदैन। भारतीय ट्रेडमार्क ऐन, १९९९ को दफा २(१)(ज) मा "झुक्किने हदसम्मको समानता" लाई यसरी परिभाषित गरिएको छ: "A mark shall be deemed to be deceptively similar to another mark if it so nearly resembles that other mark as to be likely to deceive or cause confusion." नेपाल कानूनमा यस किसिमको परिभाषा गरिएको पाइँदैन। तथापि दृष्यात्मक (Visual) आधारमा, उच्चारण (Phonetically) का आधारमा र अर्थ (Conceptually) का आधारमा यो कुराको परिक्षण गर्न सकिन्छ। त्यसैगरी प्रतिस्पर्धी वस्तुहरूको बजारक्षेत्र पनि अर्को मापदण्ड बन्न सक्दछ। जस्तो AVEDA Corporation v. Dabur India Ltd. (I A No. 14808/2009, High Court Of Delhi (4 Jan. 2010) मा वादी पक्षले "AVEDA" नामबाट सौन्दर्य सामग्री बिक्री गरेको र प्रतिवादीले "UVEDA" नामबाट सौन्दर्य सामग्री बिक्री गरेकोमा वादीका सामग्रीहरू भारतको ऋषिकेश क्षेत्रमा मात्र आपूर्ति हुने गरेको स्थितिलाई ध्यानमा राखी अन्य क्षेत्रका उपयोगकर्ताहरू नझुक्किने निष्कर्षमा पुगेको पाइन्छ। यतिमात्र होइन कतिपय अवस्थामा सिर्जना गरिएका नयाँ शब्दहरू पनि सामान्यीकरण (Genericised) हुँदै जाने स्थिति हुन्छ। सामान्य (Common) प्रयोगमा आएका शब्दहरूले ट्रेडमार्कको मान्यता गुमाउँदै जान्छन् र त्यस्तो शब्द माथि ट्रेडमार्क दर्तावालाको एकाधिकार कायम नरहने स्थिति बन्न सक्दछ। जस्तो Aspirin सुरुमा नयाँ सिर्जना मानिएको र Bayer Company को ट्रेडमार्क नै भए पनि यसलाई अरु कम्पनीहरूले पनि प्रयोग गर्न सक्ने गरी खुला गरिएको छ। प्रस्तुत मुद्दामा पनि पुनरावेदकले "पराग" शब्द माथि एकाधिकारको दाबी गरेको पाइए पनि उद्योग विभागबाट प्रत्यर्थी राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सको नाममा "राधे राधे पराग (and Logo)" नामको ट्रेडमार्क दर्तामा रोक नलगाउने निर्णय गर्नु अघि वर्ग ३४ मा नै "S.S.Parag" जस्ता शब्दमा दर्ता भईसकेको कुरा प्रत्यर्थी तर्फका विद्वान् अधिवक्ताको बहसनोटमा उल्लेख भएको पाइन्छ। पुनरावेदकको पराग ट्रेडमार्कलाई राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सले दर्ता माग गरेको "राधे राधे पराग" ट्रेडमार्कसँग तुलना गर्दा पुनरावेदकको "पराग" ट्रेडमार्क ठूलो अक्षरमा अङ्कित गरेको देखिन्छ भने प्रत्यर्थीको ट्रेडमार्कमा "राधे राधे" भन्ने शब्द ठूलो अक्षरमा अङ्कित भई "पराग" शब्द सानो अक्षरमा अङ्कित भएको पाइन्छ। यसरी हेर्दा दृष्यात्मक रूपमा दुवै ट्रेडमार्कहरू एक आपसमा भिन्न देखिन्छन्। "पराग" र "राधे राधे" शब्दका अर्थहरू पनि फरक छन्। के भनिन्छ भने the average consumer normally perceives a mark as a whole and does not proceed to analyse its various details. यो तथ्यलाई आधार मान्दा पुनरावेदकको ट्रेडमार्कमा "पराग" ठूलो अक्षरमा

देखिई अनिमात्र गुट्खा देखने तर प्रत्यर्थीको ट्रेडमार्कमा पहिले "राधे राधे" ठूलो अक्षरमा देखने स्थिति भएबाट यी दुई ट्रेडमार्कहरूको भिन्नता सहजै छुट्याउन सक्ने किसिमको देखिन्छ। यी दुबै ट्रेडमार्कहरूको समष्टिगत सेटिङ्ग हेर्दा पनि फरक फरक रहेको देखिन्छ। दुबै ट्रेडमार्कहरूमा प्रयुक्त अक्षरको लेखाई र रङ्गको संयोजन पनि एउटै नभई फरक रहेको देखिन्छ। यसरी एउटै वर्गका उत्पादनहरू भए पनि प्रत्यर्थीले दर्ता गर्न माग गरेको ट्रेडमार्कको लेबल र नाम पुनरावेदकको ट्रेडमार्कको लेबल र नाम भन्दा फरक रही उपभोक्ताहरू झुक्किनेसम्मको अवस्था नदेखिँदा पुनरावेदकको ट्रेडमार्कको ख्यातीमा असर पुग्ने मात्र पनि सकिएन।

२१. यसप्रकार पुनरावेदकले जिकिर लिए जस्तो पुनरावेदकको ट्रेडमार्क "PARAG" निज कम्पनीको मौलिक सिर्जना नभएको, उक्त ट्रेडमार्कले सुपरिचित (Well-Known) मान्यता हासिल गरिसकेको अवस्था पनि नदेखिएको, पुनरावेदकको ट्रेडमार्कको सेटिङ्गको तुलनामा प्रत्यर्थी राधाकृष्ण प्रोडक्ट्सले दर्ताका लागि माग गरेको ट्रेडमार्क दृष्यात्मक, उच्चारण र अर्थसमेतका आधारमा फरक देखिई झुक्किने हदसम्मको समान नदेखिएको समेतका आधारमा प्रत्यर्थीको ट्रेडमार्क दर्ता रोकीपाउँ भन्ने पुनरावेदकको उजुरी दाबी नपुग्ने गरी उद्योग विभागबाट मिति २०७०/१२/५ मा भएको निर्णय मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्तैन। प्रस्तुत फैसलाको विद्युतीय प्रति अपलोड गरी सो को निस्सा फैसलाको पिठमा जनाउनु। सरोकारवालालाई फैसलाको नक्कल माग गर्न आए नियमानुसार नक्कल दिनु। प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

(तिल प्रसाद श्रेष्ठ)

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

(चण्डीराज ढकाल)

न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: रवि न्यौपाने

कम्प्युटर अपरेटर: - अदीप खड्का

इति सम्बन्ध २०७२ साल असोज २१ गते रोज ५ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री शिवराज अधिकारी
माननीय न्यायाधीश श्री हरिप्रसाद बगाले
फैसला

सम्बत् २०७० सालको मुद्दा नं. ०७०-DP-०२२४
इजलास नं. :- २
निर्णय नं. :- ३३९

मुद्दा: - ट्रेडमार्क संशोधन।

- कस्तो ट्रेडमार्कले कानूनी संरक्षण पाउने हो ?

कपिलवस्तु जिल्ला, कृष्णनगर गा.वि.स. वडा नं. ३, बस्ने वर्ष ३३ को विकाश
केडिया.....१ पुनरावेदक

विरुद्ध

कपिलवस्तु जिल्ला, कृष्णनगर गा.वि.स. वडा नं. ५, स्थित विजार्ड फ्रेग्नेन्स.....१ विपक्षी

शुरु निर्णय गर्ने निकाय :- श्री उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर
शुरु निर्णय गर्ने अधिकारी :- श्री ध्रुवलाल राजवंशी
शुरु निर्णय मिति :- २०७०।३।१३

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(१) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्रभित्र परी
दायर हुन आएको पुनरावेदन सहितको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र अदालतको ठहर यसप्रकार
रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. Wizard Fragrances, India ले Nica classification अन्तर्गत वर्ग ३४ मा Shudh Plus (and logo), Rounak LABEL र PUNCHMUKHI (World Mark) ट्रेडमार्क दर्ता गरिपाउँ भनी मिति २०६७।११।१ मा दिएको दरखास्त।
२. Wizard Fragrances, Kapilvastu, Nepal (प्रो. विकाश केडिया) ले समेत वर्ग ३१ अन्तर्गत Sudh plus (and logo) , Rounak र वर्ग ३४ मा Shudh Plus र गुट्खा PUNCHMUKHI ट्रेडमार्क दर्ता गरिपाउँ भनी मिति २०६७।११।१३ मा गरेको आवेदन।

३. सो पश्चात् Wizard Fragrances, India ले आफूले दर्ताका लागि आवेदन गरेको ट्रेडमार्कहरू Wizard Fragrances, उद्योग (प्रो. विकास केडिया) को नाममा दर्ता गरिदिनका लागि मन्जुरी दिइ सो बमोजिम गरिदिन अनुरोध गरि पठाएको पत्र उद्योग विभागमा मिति २०६७।११।२५ मा दर्ता भएको।
४. सोही Wizard Fragrances, Kapilvastu, Nepal (प्रो विकाश केडिया) ले वर्ग ३१ अन्तर्गत Punchmukhi र वर्ग ३४ मा गुटखा Rounak दर्ता गरिपाउँ भनी उद्योग विभागमा मिति २०६७।११।३० मा दिएको छुट्टाछुट्टै दरखास्त।
५. मिति २०६७।१२।८ मा वर्ग ३४ अन्तर्गत Rounak र Punchmukhi नामक ट्रेडमार्कहरू दावी विरोधका लागि बुलेटिन मार्फत् सूचना जारी गर्ने निर्णय भएको र मिति २०६८।४।३१ मा औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिन वर्ष ५ अङ्क ३ मार्फत् ९० दिने सूचना जारी गरिएको।
६. सो पश्चात् यस विभागबाट मिति २०६७।११।२५ मा वर्ग ३१ अन्तर्गत Rounak Shudh Plus र वर्ग ३४ मा Shudh Plus नामक ट्रेडमार्कहरू दावी विरोधका लागि बुलेटिन मार्फत् सूचना जारी गर्ने निर्णय भएको र मिति २०६८।६।१० मा औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिन वर्ष ५ अङ्क ४ मार्फत् ९० दिने जारी गरिएको सूचना।
७. उल्लेखित मितिहरूमा बुलेटिन मार्फत् सूचना जारी गरिएकोमा तोकिएको समयभित्र कसैको उजुरी नपरेको।
८. उल्लेखित Wizard Fragrances, Kapilvastu, Nepal (प्रो विकाश केडिया) को नाउँमा दर्ता रहेको उक्त उद्योग घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, कपिलवस्तुको मिति २०६८।३।३ को निर्णयले अनिता देवी कानोडियाको नाउँमा भएको नामसारी।
९. उक्त उद्योगको परिवर्तित प्रोपाइटरको नाम र ठेगाना परिवर्तन भए पश्चात् Wizard Fragrances, Udyog का तर्फबाट प्रोपाइटर अनितादेवी कानोडियाले Wizard Fragrances, Kapilvastu ले मिति २०६७।११।२५ मा वर्ग ३१ अन्तर्गत पान मसलामा प्रयोग गर्ने गरी रौनक र शुद्धप्लस र वर्ग ३४ अन्तर्गत गुटखामा प्रयोग गर्ने गरी शुद्धप्लस लेवल र मिति २०६७।१२।०८ मा सो उद्योगले वर्ग ३४ अन्तर्गत गुटखामा प्रयोग गर्ने गरी पञ्चमुखी र रौनक र वर्ग ३१ अन्तर्गत पान मसलामा प्रयोग गर्ने गरी पञ्चमुखी लेवल ट्रेडमार्क दर्ता हुन आवेदन गरेकोमा उल्लेखित ट्रेडमार्कहरू दावी विरोधका लागि आगामी औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा प्रकाशन गर्ने गरी उपरोक्त मितिको निर्णयबमोजिम पत्र प्राप्त भएको सन्दर्भमा उद्योग विभागबाट प्रकाशित औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा ३ महिनाभित्र दावी विरोध गर्ने सार्वजनिक सूचना प्रकाशन भएकोमा सो म्यादभित्र निम्न दावी विरोधको सूचना दर्ता गराउन चाहन्छु। उल्लेखित उद्योग सुरुमा मिति २०६७।०९।१६ मा घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

कपिलवस्तुमा दर्ता हुँदाका बखत विकास केडिया, कृष्णनगर ३, कपिलवस्तुको नाममा उद्योग दर्ता भएकोमा विकाश केडियाले सो उद्योगको सम्पूर्ण सम्पत्ति (चल अचल र ट्रेडमार्कसमेतको स्वामित्व हस्तान्तरण गरी सकेकोले) र दायित्वसमेतको कारोबार हस्तान्तरण गरी सकेकोले घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय कपिलवस्तुबाट सो उद्योगको प्रोपाइटरसीपमा श्रीमती अनिता देवी कानोडिया कायम भएको र कृष्णनगर वडा नं. ५ कपिलवस्तुको नाममा प्रमाणपत्र जारी भएको र तदनुरूप आन्तरिक राजश्व कृष्णनगरबाट सो Wizard Fragrances, Udyog को सञ्चालकमा अनिता देवी कानोडिया गा.वि.स.कृष्णनगर वडा नं. ५ कपिलवस्तुको नाममा भ्याट दर्ता प्रमाणपत्र र अन्तशुल्कको इजाजतपत्रसमेत जारी भएको व्यहोरा अनुरोध गर्दै अब सो उद्योगको नाममा दर्ता कायम हुने उपरोक्त ट्रेडमार्कमा Wizard Fragrances, Udyog कपिलवस्तु (प्रो. विकास केडिया) को स्वामित्व परिवर्तन गरी निजको ठाउँमा Wizard Fragrances, Udyog कपिलवस्तु नेपाल (प्रो. अनितादेवी कानोडिया) कृष्णनगरको नाम कायम गराई पाउन अनुरोध गर्दछु। साथै औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा Wizard Fragans Udyog भएकोमा Wizard Fragrances, Udyog कायम गराई पाउनसमेत अनुरोध छ भनी मिति २०६८।०९।०८ मा उद्योग विभागमा दिएको निवेदन।

१०. माग भएको ट्रेडमार्कमा उद्योग विभागबाट प्रकाशित सूचनामा तोकिएको अवधिसम्ममा कसैको उजूरी नपरेको हुँदा उक्त Wizard Fragrances, Bahadurgunj VDC, Ward No, 7, Kapilvastu (प्रो. अनिता देवि कानोडिया) लाई माग भएबमोजिमको उल्लेखित ट्रेडमार्कहरू वर्ग ३१ अन्तर्गतको Panchmukhi(and logo) साथै वर्ग ३४ अन्तर्गतको Panchmukhi(and logo) र Raunak (and logo) मा दर्ता गरी मिति २०६८।८।१४ मा प्रमाणपत्र जारी गरिएको।
११. वर्ग ३१ अन्तर्गत Shudh Plus, Raunak र वर्ग ३४ अन्तर्गतका Shudh Plus ट्रेडमार्कहरू Wizard Fragrances, Bahadurgunj VDC, Ward No, 7, Kapilvastu (प्रो. अनितादेवि कानोडिया)का नाउँमा दर्ता गरी मिति २०६८।९।२० मा प्रमाणपत्र जारी गरिएको।
१२. घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, कपिलवस्तुले मिति २०६८।३।५ मा विकाश केडियाको नाममा दर्ता रहेको Wizard Fragans Udyog यस कार्यालयबाट मिति २०६८।३।३ मा कृष्णनगर, ५ कपिलवस्तु बस्ने श्रीमती अनितादेवी कानोडियाको नाममा बिक्री नामसारी भएको, तर सो उद्योगको उत्पादन शुद्धप्लस, रौनक र पञ्चमुखिको ट्रेडमार्क यस कार्यालयबाट नामसारी बिक्री नभै साविककै रहेको व्यहोरा अनुरोध छ भनी उद्योग विभागमा जानकारी गराएको पत्रको प्रतिलिपि उद्योग विभागमा मिति २०६८।११।२३ मा विकाश केडियाले संशोधन निवेदन साथ पेश गरेको देखिएको र सो पत्रको ब्यहोरा उल्लेख गरी घरेलु तथा साना

उद्योग कार्यालय कपिलवस्तुले पुनः मिति २०७०।१।२६ मा उद्योग विभागलाई लेखेको पत्र मिति २०७०।१।२९ मा उद्योग विभागमा दर्ता भएको।

१३. यसरी उक्त Wizard Fragrances, Kapilvastu, Nepal नामक उद्योगलाई वर्ग ३१ र ३४ अन्तर्गतका उत्पादनमा प्रयोग गर्ने गरी मिति २०६८।८।१४ र २०६८।९।२० मा Panchmukhi (and logo) Rounak (and logo) र Shudh Plus नामक ट्रेडमार्क प्रमाणपत्र जारी भए पश्चात् उक्त उद्योगका साविकका प्रो. विकास केडियाले "आफूले उल्लेखित ट्रेडमार्कहरू दर्ताका लागि आवेदन गर्दा मेरो व्यक्तिगत फर्म विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योगको नामसमेत उल्लेख भएकोमा मिति २०६८।२।२७ मा श्रीमती अनितादेवी कानोडियालाई Tangible asset सम्पूर्ण मेसिनरी सामान, कच्चा पदार्थ, तयारी सामान तथा विद्युत उपकरण बिक्री गरी फर्म नामसारी गरिदिएको, फर्म नामसारी गर्दा मैले विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योगको नामबाट कारोवार गर्दा प्रयोग गरेको मेरो कुनै ट्रेडमार्कको हक हस्तान्तरण गरेको छैन। साथै मेरो नाममा दर्ता प्रक्रियामा रहेको ट्रेडमार्कहरूको समेत कुनै प्रक्रियाबाट हक छोडेको छैन। Tangible asset को मात्र हस्तान्तरण भएको हो। Intangible asset को कुनै खरिद बिक्री भएको छैन। मिति २०६८।३।३ मा घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय कपिलवस्तुले उद्योगको नामसारी गर्दा सो कुराको जानकारी गराई मिति २०६८।३।५ मा यस विभागलाई तथा श्रीमती अनिता देवी कानोडियालाई समेत उद्योगको मात्र नामसारी भएको तथा ट्रेडमार्कहरूको नामसारी बिक्री नभई साविक धनी म निवेदकनै रहेको व्यहोराको पत्र दिएको थियो। मैले विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग बिक्रीका लागि आवेदन दिए पछि तथा घरेलु साना उद्योग कार्यालय, कपिलवस्तुले उद्योग नामसारी गर्ने पूर्व मिति २०६८।३।१ गते म निवेदक र श्रीमती अनिता देवी कानोडिया विच म निवेदकको ट्रेडमार्कहरू प्रयोग गर्ने लाइसेन्सिङ्ग करार भएको थियो। जसमा निज श्रीमती अनिता कानोडियाले म निवेदक माथि उल्लेखित ट्रेडमार्कहरूको धनी रहेको स्वीकारिँदाँ सो ट्रेडमार्कहरू आफूले प्रयोग गर्न लाइसेन्सिङ्ग करार गर्नु भएको थियो। सो कारण मैले दर्ताको लागि आवेदन गरेका ट्रेडमार्कहरू मेरो ठेगाना परिवर्तन भएकाले निवेदनमा ठेगाना परिवर्तन गरिपाउँँ साथै नाम विकाश केडिया मात्र कायम गरिपाउँँ भनी उद्योग विभागमा मिति २०६८।११।२३ मा दिएको निवेदन।
१४. उल्लेखित शुद्धप्लस, रौनक र पञ्चमुखी नामक ट्रेडमार्कहरू विजार्ड फ्रेग्नेन्स भारतका नाउँमा दर्ता रहेको ट्रेडमार्कहरू हुन्। सो ट्रेडमार्कहरू विजार्ड फ्रेग्नेन्स भारत र विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग कपिलवस्तु (प्रो. विकास केडिया) का बीच भएको सहमतिबमोजिम ७२ महिनाका लागि प्रयोग गर्ने विकाश केडियालाई दिइएको हो। निजले ती ट्रेडमार्कहरू बिक्री वितरण गर्न पाउने हैनन्। उल्लेखित ट्रेडमार्कहरूमा विजार्ड फ्रेग्नेन्स भारतको हक रहेको छ। सो कारण उल्लेखित ट्रेडमार्कहरू अन्यका नाउँमा दर्ता गर्न रोकि पाउँँ भनी विजार्ड फ्रेग्नेन्स भारतका तर्फबाट परेको उजुरी।

१५. उल्लेखित निवेदनका सम्बन्धमा यस विभागबाट मिति २०६९।८।१३ मा विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग, बहादुरगञ्ज, कपिलवस्तुसँग लिखित प्रतिक्रिया माग गरिएकोमा सो उद्योगबाट विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग मिति २०६७।९।१६ मा विपक्षी उजुरीकर्ता विकाश केडियाको नाममा दर्ता रहेको प्रोपराइटरशिप फर्म भए तापनि निजले सो उद्योग र उद्योगका सम्पत्तिहरू बिक्री गर्ने इच्छा व्यक्त गरी सो फर्मनै हामीलाई बिक्री गर्दाको मितिसम्म निज विकाश केडियाले कुनै पनि ट्रेडमार्क दर्ताको कार्य सम्पन्न गर्नु भएको थिएन। उद्योग सञ्चालन हुँदै आएका बखत फर्मको नामबाट वर्ग ३१ र ३४ अन्तर्गत Shudh Plus, Rounak र Panchmukhi ट्रेडमार्कहरू दर्ता गर्न निवेदन दिएकै अवस्थामा सो उद्योग र उद्योगका सम्पत्तिहरू सम्पूर्ण हामीले खरिद गरी लिई फर्म सम्पूर्ण नै नामसारी गरी आफ्नो नाम कायम गरी हामीले उद्योग सञ्चालन गरी आएको हो। यस विषयमा निज विकाश केडियाको कुनै विमति थिएन र छैन। हामीले फर्मको सम्पत्ति दायित्व आदि सबै सकार गरी नामसारी गरी लिई उद्योग सञ्चालन रहेको अवस्थामा त्यस विभागबाट मिति २०६८।४।३१ र २०६८।६।१० मा प्रकाशित औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा दावी विरोधको ९० दिने सूचना समेत प्रकाशित भएको अवस्थामा पनि निज विकाश केडियाको कुनै दावी वा बाधा विरोध परेको वा निजले आफ्नो विजार्ड फ्रेग्नेन्सको नाममा नभै विकाश केडिया वा अन्य कसैको नाममा दर्ता गर्न दरखास्त संशोधनको लागि निवेदन दिएको अवस्था पनि छैन। यसरी वास्तवमा हामीलाई फर्म बिक्री गरी सो वापत प्रतिफल लिई सकेपछि हामीले कानूनको सबै रीत पुऱ्याई ती ट्रेडमार्कहरू दर्ता गरी गराई आफ्नु उत्पादनमा प्रयोग गर्दै आएका हौं। निज विकाश केडियाले फर्मको सम्पत्ति बेचेकोमा विवाद नभएको प्रतिफल पनि पाइसकेको र कानूनबमोजिम मौका दिँदा कुनै दावि विरोधसमेत नगरेको अवस्थामा उद्योग सञ्चालन गर्ने फर्मको नाममा ट्रेडमार्क दर्ता भै हालसम्म दर्ता कायम रहेको र अनवरत रूपमा व्यवसायमा प्रयोग भै आएको ट्रेडमार्कहरूमा विकाश केडियाले दावी गर्ने हकदैया नै रहँदैन, ट्रेडमार्क कुनै व्यक्तिका नाउँमा दर्ता हुने वस्तु होइन उद्योगको नाममा दर्ता गर्नुपर्दछ। फर्मको नामबाट ट्रेडमार्क दर्ताको आवेदन गरे पश्चात आफुले स्वइच्छाले फर्म बेचेपश्चात् र बाधा विरोधको लागि मौका दिँदा समेत कुनै विरोध नगरी स्विकार गरी वसेपछि अब यस विषयमा निज विकाश केडिया विवन्धित छन, कुनै पनि ट्रेडमार्क आफ्नो नाममा दर्ता नगराई सो ट्रेडमार्क उपर आफ्नो एकाधिकारनै प्राप्त नगरी आफ्नु नाममा कायमनै नभएको कुनै पनि ट्रेडमार्क अरुको नाममा हस्तान्तरण (Licensing) गर्न सकिने अवस्था समेत रहँदैन। हामीले फर्म खरिद गर्दाको अवस्थामा सो ट्रेडमार्कहरू दर्ता भै सकेको अवस्था थिएन, दर्ता सम्पन्न हुँदाको अवस्थामा उक्त फर्म हामीले खरिद गरी लिइसकेको र सो ट्रेडमार्कहरू प्रयोग गरी हामीले व्यापार व्यवसाय सञ्चालन गरि आएका हौं। पेटेण्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ ले पनि दर्ता भएको ट्रेडमार्कहरूको मात्र संरक्षण प्राप्त गर्ने भएको हुँदा दर्ता नभएको ट्रेडमार्कमा निज विकाश केडियाको कुनै हक श्रृजना भएको अवस्था छैन। आफ्नु हकै नभएको ट्रेडमार्क (Licensing) गरी दिने अधिकार विपक्षीमा रहँदैन। पेटेण्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन,

२०२२ बमोजिम कुनै पनि ट्रेडमार्क हस्तान्तरण गरीदा लिने र दिने दुबैपक्षको संयुक्त निवेदन उद्योग विभागमा पेश गरी उद्योग विभागको स्विकृतिबाट हस्तान्तरण गरिने व्यवस्था छ। तर बिपक्षीले विभागबाट निवेदन स्विकृत भएको व्यहोराको जिकिर लिन सक्नु भएको छैन। बिपक्षीसँग उद्योग खरिद गर्दा उद्योग लगायत सम्पूर्ण सम्पत्ति खरिद गरेको हो। बिपक्षीले उल्लेख गरे बमोजिम ट्रेडमार्क बाहेकका सम्पत्तिमात्र खरिद गरेको होईन सो कारण सम्पूर्ण कानुनी प्रक्रिया पूरा गरी हामीले उद्योग खरिद गरी ट्रेडमार्क दर्ता गरी लिएको हुँदा बिपक्षीको उजुरी खारेज गरीपाउँ भन्ने मिति २०६९।१२।२ मा उद्योग विभागमा पेश गरेको लिखित प्रतिक्रिया।

१६. यसै विषयमा ट्रेडमार्क दर्तामा अनियमितता भएको भनी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा उजुरी परि ट्रेडमार्क दर्तामा अनियमितता भएको भन्ने उजूरीका सम्बन्धमा आयोगबाट छानविन हुँदा "विजार्ड फ्रेग्नेन्स इण्डियाका नाममा भारतमा ट्रेडमार्क दर्ता रहेको शुद्धप्लस रौनक र पञ्चमुखी ब्राण्डका वर्ग ३१ र ३४ अन्तर्गतका पान मसला र गुट्टा नेपालमा प्रयोग अनुमति तथा दर्ता सहमति प्रदान गरी विकाश केडियालाई दिएको देखिन्छ भने विकाश केडियाले विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योगको नाममा उपरोक्त ३१ र ३४ वर्ग अन्तर्गतका शुद्धप्लस, रौनक र पञ्चमुखी ब्राण्डका गुट्टा र पान मसलामा प्रयोगको विज्ञापनिक शब्द चित्रसहितको ट्रेडमार्क दर्ताका लागि उद्योग विभाग समक्ष निवेदन दिएको कारवाहीयुक्त अवस्था रहेको स्थितिमा विकाश केडियाको स्वामित्वमा रहेको विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग अनिता कानोडियालाई बिक्री गरेको देखिन्छ। उद्योग बिक्रीका लागि भएको सम्झौतामा उद्योगको भौतिक सम्पत्ति उत्पादन लगायतका वस्तुको खरिद बिक्री गर्ने उल्लेख गर्दै उत्पादित वस्तुको बौद्धिक सम्पत्ति (ट्रेडमार्क) बापत प्रति बोरा रु. १० अनितादेवी कानोडियाले, विकाश केडियालाई तिर्ने शर्त उल्लेख भएको र सोहि आधारमा सम्पत्ति हस्तान्तरण सम्बन्धी संयुक्त निवेदन र कारोवार हस्तान्तरण फाराममा उल्लेखित भौतिक सम्पत्तिको मात्र हस्तान्तरण माग गरेको अवस्था र घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय कपिलवस्तुको पत्रबाट विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योगको भौतिक सम्पत्तिमात्र बिक्री भएको, बौद्धिक सम्पत्ति बिक्री नभएको, ट्रेडमार्क बिक्री नभएको भन्ने पत्रसमेतबाट विकाश केडियाले अनिता कानोडियालाई ट्रेडमार्क सम्बन्धी बिक्री गर्को स्पष्ट हुन सकेको देखिँदैन।" ट्रेडमार्क" फर्म कम्पनी वा व्यक्तिका नाममा जारी हुन सक्ने कानूनी व्यवस्था एवं उद्योग विभागको प्रतिक्रियासमेत रहेको र विकाश केडिया नामबाट ट्रेडमार्क दर्ताका लागि परेको आवेदनमा निर्णय भई नसक्यै अर्थात् कारवाहीयुक्त अवस्थामा नै दर्ता नहुनाको वा हुन नसक्ने कारण नजनाई सोहि ट्रेडमार्कको अर्को आवेदकलाई दर्ता गरी दिने गरी भएको निर्णय र अनिता कानोडियाको तर्फबाट उद्योगको भौतिक सम्पत्ति खरिद पश्चात् ट्रेडमार्क दर्ताको लागि आवेदन परेपछि औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा दावी विरोधको सूचना प्रकाशित गरेको तर सोही नाम र शब्द चित्र एवं लोगोको ट्रेडमार्क दर्ताको लागि आवेदन परी कारवाहीयुक्त अवस्थाको पक्षबाट सोबारे प्रतिक्रिया लिएको अवस्था नदेखिँदा ट्रेडमार्क दर्ता

सम्बन्धी सम्पूर्ण प्रक्रिया पारदर्शी रहेको स्थिति देखिँदैन। ट्रेडमार्क दर्ता सम्बन्धी विषय उद्योग विभागको प्रशासनिक उद्योग प्रशासन अन्तर्गतको काम भएको र त्यस उपर महानिर्देशक समक्ष पुनरावलोकन सरहको निवेदन वा दावी विरोधको निवेदन परी मानिर्देशक समक्ष विचाराधीन अवस्था रहेको हुँदा व्यापार एवं बौद्धिक सम्पत्ति सम्बन्धी प्रचलित मान्यता र सिद्धान्तसमेतलाई मध्यनजर गरी कानूनसम्मत निर्णय लिन प्राप्त सक्कल फायल उद्योग विभागमा फिर्ता पठाई दिने" भन्ने आयोगको मिति २०७०।१।३० को निर्णयानुसार मिति २०७०।२।२ को पत्रबाट लेखी आएको।

१७. उजुरीकर्ता विकास केडियाले उद्योग विभागमा दर्ताका लागि विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग कपिलवस्तुका तर्फबाट माग गरेको ट्रेडमार्कहरू आफ्नो नाममा दर्ता नै नगराई, आफ्नो हक प्राप्त नै नगरी बिपक्षीलाई Licensing करार गरिदिनु भएकोले आफूले दर्ता गरी नलिएको र आफ्नो हक नै नभएका ट्रेडमार्कहरू अर्कालाई प्रयोग गर्न दिने गरी Licensing करार गर्न कानूनतः मिल्ने देखिँदैन। कानूनबमोजिम दावी विरोधको मौका दिँदा दिँदै पनि तोकिएको म्याद ९० दिनभित्र कुनै दावी विरोध नै नगरी मौन बसेबाट औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा प्रकाशन भए अनुसार ट्रेडमार्क दर्ता भएमा बिपक्षीको मञ्जुरी रहेको मान्नु पर्ने हुन आउँछ। उद्योग विभागबाट बिपक्षीका नाउँमा ट्रेडमार्क दर्ता भैसके पश्चात् पेटेण्ट डिजायन र ट्रेडमार्कबाट बिपक्षीका नाउँमा ट्रेडमार्क दर्ता भैसके पश्चात् पेटेण्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ बमोजिम ट्रेडमार्क दर्ता बदर गरी पाउन उजुरी गर्नुपर्नेमा सोबमोजिम उजुरी नगरी ट्रेडमार्क संशोधन मात्र गरिपाऊँ भनी विकास केडियाले निवेदन दिएको पाइन्छ। कानूनबमोजिम उजुरी दावी नै नगरेको विषयमा उद्योग विभागबाट निर्णय गर्न मिल्ने अवस्था रहदैन। पेटेण्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ बमोजिम कुनै फर्म कम्पनी वा व्यक्तिले ट्रेडमार्क दर्ताका लागि आवेदन गर्न सक्ने र जसले ट्रेडमार्क दर्ताका लागि आवेदन गरेको छ उसैका नाउँमा ट्रेडमार्क दर्ता गरी प्रमाणपत्र जारी गरिने प्रावधान रहेबमोजिम विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग, कपिलवस्तुले ट्रेडमार्क दर्ताका लागि आवेदन गरेको र सोही उद्योगका नाउँमा नै मागबमोजिमका ट्रेडमार्कहरू कानूनी प्रक्रिया पूरा गरी दर्ता गरी प्रमाणपत्र जारी गरिएको हुँदा उजुरीकर्ता विकास केडियाको मागमा सहमत हुन सकिएन। त्यसै गरी विजार्ड फ्रेग्नेन्स, भारतले नेपाल पेटेण्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी आफ्नो नाममा उल्लेखित कुनै पनि ट्रेडमार्क दर्ता गराएको पाइँदैन। सोही ऐनको दफा २१ (ग) अनुसार विदेशमा दर्ता रहेको ट्रेडमार्क पनि नेपालमा दर्ता हुन सक्ने प्रावधान रहँदा रहँदै पनि उजुरीकर्ता विजार्ड फ्रेग्नेन्स भारतले आफ्नो नाममा कुनै पनि ट्रेडमार्क दर्ता गराएको देखिँदैन। पेटेण्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २१ (ख) मा विदेशमा दर्ता गरिएको ट्रेडमार्क सम्बन्धित व्यक्तिले नेपालमा दर्ता नगराई त्यस्तो ट्रेडमार्कमा निजको नेपालमा हक कायम हुने छैन भन्ने प्रावधान रहेकोबाट नेपालमा दर्ता नभएको कुनै पनि विदेशी ट्रेडमार्कले

कानूनबमोजिम संरक्षण प्राप्त गर्न नसक्ने भएकोले विजार्ड फ्रेगनेन्स, भारतले उल्लेखित ट्रेडमार्कहरू नेपालमा दर्ता गराई हक प्राप्त गरी सकेको अवस्था नरहेको देखिएकाले शुद्धप्लस रौनक र पञ्चमुखी नामक ट्रेडमार्कहरू आफ्नो हो भनी विजार्ड फ्रेगनेन्स, भारतले गरेको उजुरीमा समेत सहमत हुन सकिएन। उल्लेखित आधार कारण एवं प्रमाणहरूबाट उजुरीकर्ताहरूको उजुरी दावी नपुग्ने ठहर्छ भन्ने उद्योग विभागको मिति २०७०।०३।१३ को निर्णय।

१८. मिति २०६८।२।२७ मा विपक्षी विजार्ड फ्रेगनेन्सको प्रो. श्रीमती अनितादेवी कानोडिया र पुनरावेदक बीचमा उद्योगको मेशिनरी सामान, कच्चा पदार्थ, तयारी सामान तथा विद्युतीय उपकरणसमेतका मूर्त (Tangible Asset) सम्पत्ति मात्र बिक्री वितरणको लागि सम्झौतापत्र भएको हो। सम्झौतामा विजार्ड फ्रेगनेन्स उद्योगको नामबाट कारोबार गर्दा प्रयोग गरेको कुनै ट्रेडमार्कहरूको हक हस्तान्तरण भए गरेको छैन (SHUDH PLUS, PUNCH/ MUKHI ROUNAK(AND LOGO) ट्रेडमार्क विजार्ड फ्रेगनेन्स, (Wizard Fragrances, ५०२ Triveni Appartment, Dharamshla Bazar Gorakhpur, UP, India) भारतको हो। उक्त भारतीय कम्पनीले नेपालमा उल्लेखित ट्रेडमार्क दर्ताको लागि मिति २०६७।११।११ गते नै उद्योग विभाग समक्ष निवेदन दिई पेटेण्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ अन्तर्गतको सायोगिक हक (Contingent Right) श्रृजना गरिरहेको छ। म पुनरावेदकले मिति २०६७।११।३ गते भारतीय कम्पनीसँग सम्झौता गरी उल्लेखित वर्ग ३१ र ३४ मा ट्रेडमार्कहरू Licensing का सम्बन्धमा सम्झौता भएको हो। सोही सम्झौताबमोजिम म पुनरावेदकले मिति २०६७।११।१३ गते उल्लेखित वर्ग ३१ र ३४ का ट्रेडमार्क दर्ताको लागि उद्योग विभाग समक्ष आवेदन गरेको हो। यसरी निवेदन गरे पश्चात उक्त भारतीय पक्षसँग भएको सम्झौता बमोजिम म विकास केडियाले उल्लेखित ट्रेडमार्क पाउने शर्तमा भारतीय पक्षले निवेदन फिर्ता लिएको थियो। मैले ट्रेडमार्क दर्ताको लागि दिएको आवेदनको कारवाहीमा रही रहेको अवस्थामा सो मेरो जेठो आवेदन उपर कारवाही नचलाई थाँती राखी पछि दावी विरोध गर्न आउने व्यक्तिका नाममा उद्योग विभागले उल्लेखित ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने निर्णय गरेको छ। श्रीमती अनिता देवी कानोडियासँग भएको सम्झौता पत्रले दिएको अधिकारभन्दा बाहिर गई गलत व्याख्या र अर्थ लगाई विपक्षीलाई उल्लेखित ट्रेडमार्क दिने गरी निर्णय भएको छ। विपक्षी अनितादेवी कानोडियाले उक्त ट्रेडमार्कको प्रयोग गरेवापत निजबाट मिति २०६८।१।३० मा रु. ६०,०००।- मेरो नामको एभरेष्ट बैंकको चेक नं. १४४९१८० बाट भुक्तानीसमेत लिएको छु। यसबाट उक्त उद्योग बिक्री भएपछि उक्त ट्रेडमार्क भाडामा लिएदिएको स्पष्ट देखिन्छ। पुनरावेदकले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्क भारतमा नै दर्ता भई नेपालमा व्यापारिक रूपमा प्रवेश गरिसकेको हुँदा नेपालमा दर्ता नगरेको भन्ने उद्योग विभागको निर्णयको आधार कानून विपरित छ। औद्योगिक बुलेटिनको मिति २०६८।७।३० र २०६८।९।७ मा पुनरावेदकको ट्रेडमार्कको सूचना प्रकाशित भएपछि समयमा नै दावी विरोधको उजुरी

दिइएको थियो। तर सो को कुनै सुनुवाई भएको छैन, कुनै टुङ्गो नलगाई विपक्षीको निवेदनको आधारमा ट्रेडमार्क प्रदान गरिएको हो। पेटेन्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १६ ले यस ऐनबमोजिमको हक प्राप्त गर्न दर्ता गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको हो। करार ऐन, २०५६ को दफा ५ र प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ५४ बमोजिम उक्त ट्रेडमार्क मेरो प्रयोग र स्वामित्वको हो भन्नेमा समेत स्पष्ट छ। पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐनबमोजिम दर्ता भएको ट्रेडमार्कले मात्र वैधानिकता प्राप्त गर्ने होइन। अन्य व्यवहार प्रचलन र प्रयोगले पनि ट्रेडमार्कमा अन्य प्रचलित कानूनबमोजिम हक प्राप्त हुन आउँछ। दर्ताको प्रक्रियामा दावी विरोध गरिसकेपछि यी सम्पूर्ण प्रमाणहरू हेरी तर्कसंगत र कानूनसम्मत निर्णय गरी मेरो नाममा ट्रेडमार्क कायम गर्नुपर्नेमा कानूनको गलत व्याख्या गरी प्रत्यर्थीको नाममा मेरो ट्रेडमार्क दर्ता भएको कार्य बदनियतपूर्ण तथा स्वेच्छाचारी भै बदर भागी छ। पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐनअन्तर्गत दर्ता भएको ट्रेडमार्कसम्म ऐनको दफा २१ घ. अन्तर्गत विभागबाट स्वीकृत लिई अरुलाई प्रयोग गर्न दिनसकिने व्यवस्था भएको हुँदा दर्ताको प्रक्रियामा गएको हो। दर्ताको वैधानिक अपेक्षा सहितको सांयोगिक हक स्थापित भएको ट्रेडमार्क अरुलाई प्रयोग गर्न दिन विभागको स्वीकृती नै नचाहिनेमा जवरजस्ती विभागको हस्तक्षेपको आवश्यकता पर्ने भाषा राखी भएको निर्णय पूर्वाग्रहीपूर्ण छ। ऐनको दफा १८ (१) को प्रतिवन्धात्मक व्यवस्थाले ट्रेडमार्क बदरका लागि उजुरी नै हालनुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरेको छैन। विदेशमा दर्ता भएको ट्रेडमार्क दफा २१ ख. अन्तर्गत नेपालमा दर्ता नगरी हक प्राप्त नगर्ने भन्ने निर्णय आधार पनि मिलेको छैन। म पुनरावेदक र विपक्षी विजार्ड फ्रेगनेन्सको प्रो. अनिता देवी कानोडियाका बीचमा भएको मिति २०६८।२।२७ को सम्झौताबमोजिम SHUDH PLUS, PUNCH MUKHI/ ROUNAK (AND LOGO) ट्रेडमार्क विपक्षीलाई विक्री वितरण तथा नामसारी नभएको हुँदा उद्योग विभागले उक्त सम्झौताको गलत व्याख्या गरी प्रचलित नेपाल कानून र स्थापित सिद्धान्तको विपरित हुने गरी मिति २०७०।३।१३ मा गरेको निर्णय बदर योग्य भएकोले मु.ऐ.अ.बं. २०२ नं. बमोजिम विपक्षी झिकाई उक्त मितिको निर्णय बदर गरिपाऊँ भन्ने विकाश केडियाको मिति २०७०।५।४ को पुनरावेदन पत्र।

१९. निवेदक र भारतीय कम्पनी WIZARD FRAGRANCES, 502 TRIVENI APARTMENT DHARAMSHALA BAZAR, GORAKHPUR, UP INDIA बीच भएको मिति २०६७।११।३ को सम्झौता निवेदक र विपक्षीसँग मिति २०६८।२।२७ मा भएको सम्झौता, भारतीय कम्पनीले उद्योग विभागलाई ई.सं. २०११।२।२८ मा लेखेको पत्र, घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, कपिलवस्तु, तौलिहवाले उद्योग विभागलाई मिति २०७०।१।२६ मा लेखेको पत्र र अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले उद्योग विभागलाई मिति २०७०।२।२ मा लेखेको पत्रसमेतलाई दृष्टिगत गरी प्रस्तुत मुद्दाको अन्तिम किनारा नभएसम्म उद्योग विभागको मिति २०७०।३।१३ को निर्णयअनुसार उक्त ट्रेडमार्क प्रयोग

नगरी यथास्थितिमा राख्नू भनी पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४५ बमोजिम विपक्षीको नाममा अन्तरकालीन आदेश जारी गरिएको छ। सोको जानकारी विपक्षीलाई दिई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।५।१० को आदेश।

२०. यसमा पुनरावेदक विकास केडिया र भारतीय कम्पनी विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग प्रा.लि. बीच २०६७।११।३ मा भएको सम्झौतामा "Shudh Plus" "Rounak" र Punchmukhi Trdemark विकास केडियाको नाममा नेपालमा दर्ता गराउने विषय उल्लेख भएको र विकास केडियाले आफ्नो नामको विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग अनिता कानोडियालाई विक्री गरी सकेपछि विकास केडिया र अनिता कानोडिया बीच जन १५, २०११ मा सम्पन्न सम्झौतामा माथि उल्लेखित ट्रेडमार्कको रोयल्टी अनिता कानोडियाले विकास केडियालाई बुझाउने व्यहोरासमेत उल्लेख भएको देखियो। विकास केडियाले उक्त ट्रेडमार्कहरू दर्ता गराउनका लागि उद्योग विभागमा निवेदन दर्ता गराएको र सो निवेदनमा कारबाही चल्दा चल्दैको अवस्थामा उक्त ट्रेडमार्कहरू अनिता कानोडियाको उद्योगले प्रयोग गर्न पाउने गरी ट्रेडमार्क दर्ता गरेको देखिँदा उद्योग विभागको निर्णय समग्र प्रमाणको मूल्याङ्कन तथा पेटेण्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ मा अन्तर्निहित ट्रेडमार्क सम्बन्धि सिद्धान्त र उक्त ऐनको कानूनी व्यवस्थासमेतका आधारमा फरक पर्न सक्ने देखिँदा अ.बं. २०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम छलफलका लागि प्रत्यर्थी झिकाई आएपछि वा सो अवधि व्यतीत भएपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।१०।२२ को आदेश।

ठहर खण्ड

२१. नियमानुसार साप्ताहिक तथा दैनिक पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन सहितको शुरु निर्णय फाइलसमेत अध्ययन गरियो। पुनरावेदक तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री पूर्णमान शाक्य र विद्वान् अधिवक्ताहरू क्रमशः श्री रुद्रप्रसाद पोखरेल, श्री योगराज पोखरेल र श्री मेघराज पोखरेलले बहसको क्रममा प्रस्तुत मुद्दाको विवादमा रहेको Nice Classification को वर्ग ३१ र ३४ अन्तर्गत पर्ने शुद्धप्लस, रौनक र पञ्चमुखी नामक ट्रेडमार्कहरू र लोगो (Logo) बौद्धिक सम्पत्तिको रूपमा कसले दर्ता गर्न पाउने भन्ने नै निर्णय दिनुपर्ने विषय हो। यस्तो सम्पत्ति कि त आफैले श्रृजना (Create) गरेको हुनु पर्दछ, कि त अर्कले श्रृजना गरेको बौद्धिक सम्पत्ति (Intellectual Property) प्रयोग गर्ने हक प्राप्त गरेको हुनुपर्दछ। उक्त ट्रेडमार्कहरू Wizard Fragrances, 502 Triveni Appartment, Dharamshala Bazar Gorakhpur UP, India को नाउँमा भारतमा दर्ता भएको र उक्त भारतीय उद्योगबाट पुनरावेदक विकास केडियाले २०६७।११।३ मा सम्झौता गरी निजले तत्कालीन आफ्नो विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग, कपिलवस्तुको उत्पादनमा उक्त ट्रेडमार्कहरू प्रयोग गरेका हुन्। सोही ट्रेडमार्कहरू नेपालमा दर्ताका लागि उक्त भारतीय उद्योगको तर्फबाट

मिति २०६७।११।१ मा उद्योग विभागमा निवेदन परेको थियो। तर उल्लेखित ट्रेडमार्कहरू Wizard Fragrances, Kapilvastu Nepal लाई दर्ता गरि दिने शर्तमा उक्त भारतीय कम्पनीले मिति २०६७।११।२५ मा आवेदन फिर्ता लिई दर्ता प्रक्रियाबाट बाहिरिएको हो। पुनरावेदकले उक्त ट्रेडमार्कहरू दर्ताको लागि मिति २०६७।११।१३ मा आवेदन दिई दर्ता प्रक्रियामा रही रहेको अबस्थामा निजले सो उद्योग विपक्षी अनिता कानोडियालाई मूल्य रु.१,१९,८७,९०६।२९ मा बिक्री गर्ने गरी मिति २०६८।३।१ मा सम्झौता भएको र घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, कपिलवस्तुबाट २०६८।३।३ मा अनिता कानोडियाको नाउँमा उद्योग नामसारी भएको हो। विकास केडियाले विपक्षीलाई उद्योग बिक्री गर्दा उद्योगका मेसिनरी सामान, कच्चा पदार्थ, तयारी सामान तथा विद्युतिय उपकरणहरू मात्र बिक्री गरेको हो। तर निजले प्रयोग गरेको उक्त ट्रेडमार्कहरू विपक्षीलाई बिक्री गरेको छैन। विपक्षी संग भएको २०६८।२।२७ को उद्योग बिक्रीको सम्झौता अनुसार उद्योगले प्रयोग गरेको ट्रेडमार्क विपक्षीले प्रयोग गर्ने र सो वापत पुनरावेदकलाई Royalty रकम तिर्ने गरी भाडामा दिएको हो। उक्त ट्रेडमार्कहरू दर्ता गर्ने अधिकार नै नभएको विपक्षीले मिति २०६८।७।२ मा ट्रेडमार्क दर्ता गरिपाउँ भनी निवेदन दिएकी हुन्। पुनरावेदकको निवेदनको दर्ता कारवाहीमा उद्योग विभागले दावी विरोधको सूचना औद्योगिक सम्पत्ती बुलेटिनमा प्रकाशित गरेपछि उक्त उद्योग मैले खरिद गरेको भनी विपक्षीले मिति २०६८।७।३० मा दावी विरोधको उजुरी गरेपछि पुनरावेदकको निवेदनको सुनुवाई र संबोधन नै नगरी उद्योग विभागले मिति २०६८।८।१३ मा विपक्षी प्रोप्राइटर भएको उद्योगको नाउँमा उक्त ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने निर्णय गरेको र सो उपर पुनरावेदकले ट्रेडमार्क दर्ता गरिपाउन दिएको निवेदनमा उल्लेखित ठेगाना संशोधन गरी आफ्नो नाउँमा उक्त ट्रेडमार्कहरू संशोधन गरीपाउँ भनी २०६८।११।२३ मा दिएको निवेदन दावी पुन नसक्ने गरी उद्योग विभागका महानिर्देशकबाट मिति २०७०।३।१३ मा भएको निर्णय त्रुटीपूर्ण हुँदा बदर हुनु पर्दछ भनी बहस गर्नु भयो।

२२. विपक्षी विजार्ड फ्रेगनेन्स उद्योगको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ताहरू श्री शंभु थापा, श्री तुलसी भट्ट, श्री अनिलकुमार सिंह र विद्वान् अधिवक्ता श्री नविन कुमार वर्माले पान मसला, गुट्का, जर्दासमेत उत्पादन गर्ने उद्देश्यले Wizard Fragrances उद्योगका प्रोप्राइटर पुनरावेदक विकास केडियाको नाउँमा २०६७।९।१६ मा दर्ता भएको हो। निजले उक्त उद्योगको नाममा वर्ग ३१ अन्तर्गत पान मसलामा प्रयोग गर्ने गरी रौनक, शुद्धप्लस र पञ्चमुखी र वर्ग ३४ अन्तर्गत गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी शुद्धप्लस, पञ्चमुखी र रौनक दर्ता गर्न आवेदन दिएका थिए। उक्त ट्रेडमार्क दर्ता नहुँदै २०६८।३।३ मा सो उद्योग अनिता देवी कानोडियालाई बिक्री नामसारी गरिदिएका हुन्। तत्पश्चात् उक्त उद्योगको नयाँ प्रो. अनितादेवीले उक्त ट्रेडमार्कहरू आफ्नै उद्योगकै नाममा दर्ता कायम गरी पाउन उद्योग विभागमा मिति २०६८।७।३० मा निवेदन दिएकी हुन्। उद्योग विभागबाट मिति

२०६८।४।३१ र २०६८।६।१० मा प्रकाशित औद्योगिक संपत्ति बुलेटिनमा प्रकाशित ९० दिने दावी विरोधको सूचनाको म्याद भित्र सो निवेदन उपर पुनरावेदकले कुनै दावी विरोध नगरेको र उद्योग विभागले मिति २०६८।८।१३ मा सो उद्योगका प्रो. अनितादेवीको ठेगानामा कायम गरी उद्योगकै नाउँमा उक्त ट्रेडमार्कहरू दर्ता गर्ने निर्णय गरेको हो। उक्त ट्रेडमार्क अनितादेवीको उद्योगको नाउँमा दर्ता गरे उपर पुनरावेदकले ट्रेडमार्क बदर गराउने तर्फ कुनै दावी विरोध गरेका छैनन्। केवल लाग्ने आवश्यक दस्तुर लिई हाल मेरा ट्रेडमार्कहरू आवेदन भर्दाको ठेगाना परिवर्तन भएकाले कृष्णनगर वडा नं ३ कपिलवस्तु ठेगाना र नाम विकास केडिया मात्र कायम गरी पाउँ भनि उद्योग विभागमा मिति २०६८।११।२३ मा निवेदन दिएका छन्। ट्रेडमार्क उत्पादित वस्तुमा लगाउने चिन्ह हो। तर पुनरावेदकले उद्योग नै बिक्री गरेका र निजको नाउँमा त्यस्तो प्रकारको ट्रेडमार्क प्रयोग गर्ने वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योग नै नहुँदा ट्रेडमार्क दावी गर्ने औचित्य नै छैन। निजले पेटेण्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ अन्तर्गत ट्रेडमार्क दर्ता नगराएको हुँदा उद्योगको नाउँमा दर्ता भैसकेको ट्रेडमार्क निजको निजी नाममा दर्ता हुने गरी संशोधन हुनै सक्तैन। निजले भारतीय उद्योगको नाममा भारतमा दर्ता भएको उक्त ट्रेडमार्कहरू भारतीय पक्ष सँग सम्झौता गरी प्रयोग गर्ने अधिकार प्राप्त गरेको भनि पुनरावेदन जिकिर लिएको भएतापनि भारतीय कम्पनीले आफ्नो देशमा उक्त ट्रेडमार्क दर्ता भएको Home Registration Certificate पेश गर्न सकेको छैन। विदेशी कम्पनीले नेपालमा ट्रेडमार्क दर्ता नगरेसम्म त्यस्तो ट्रेडमार्कले कानूनी संरक्षण पाउँदैन र उद्योग विभागको अनुमति विना अर्कालाई प्रयोग गर्न दिन पनि सक्तैन। त्यसैगरी यी पुनरावेदकले आफ्नो नाउँमा ट्रेडमार्क दर्ता नगराई भारतीय उद्योगसँग सम्झौता गरी प्राप्त भएको भन्ने आधार कानूनी हक श्रृजना हुन नसक्ने र सोको आधारमा अरुसँग ट्रेडमार्क लाइसेन्डि करार गर्ने कार्यलाई प्रचलित करार ऐन, २०५६ अनुसार वैध करार मान्न नमिल्ने र त्यसले कानूनी मान्यता प्राप्त गर्न सक्तैन। तसर्थ, उक्त ट्रेडमार्कहरू अनितादेवी कानोडियालाई सम्झौता गरी प्रयोग गर्न दिएको भन्ने जिकिर पनि कानून प्रतिकूल छ। उक्त ट्रेडमार्क दर्ता गर्न उद्योग विभागमा निवेदन दिने भारतीय पक्ष पनि दर्ता प्रक्रिया परित्याग गरी दर्ता प्रक्रियाबाटै बाहिरिई सकेको अवस्थासमेत हुँदा कानूनी अधिकार श्रृजना नभएको हकाधिकार विहिन तथा कानूनले संरक्षण दिन नसक्ने विषयको ट्रेडमार्क संशोधन गरीपाउँ भन्ने पुनरावेदकसमेतको उजुरी दावी पुग्न नसक्ने ठहर गरी उद्योग विभागका महानिर्देशकबाट मिति २०७०।३।१३ मा भएको निर्णयमा कुनै कानूनी त्रुटी विद्यमान नहुँदा उक्त निर्णय सदर हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहससमेत सुनियो।

२३. उपरोक्त तथ्य र बहस जिकिर भएको प्रस्तुत मुद्दामा उद्योग विभागले ट्रेडमार्क दर्ता उपर परेको उजुरीका सम्बन्धमा उद्योग विभागले गरेको मिति २०७०।३।१३ को शुरु निर्णय मिलेको छ, छैन र उक्त निर्णय बदर हुनुपर्ने अवस्था छ, छैन भन्ने विषयमा निर्णय दिनु पर्ने देखियो।

२४. अब निर्णयतर्फ विचार गर्दा, साविकमा पुनरावेदकका नाउँमा दर्ता रहेको विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योगले उत्पादन गर्ने पानमसला र गुटखामा प्रयोग गर्ने वर्ग ३१ र ३४ अन्तर्गत पर्ने रौनक, शुद्धप्लस र पञ्चमुखी लेवलसमेतका ट्रेडमार्कहरू उद्योगको नाममा दर्ता गरि पाउन उद्योग विभागमा आवेदन गरेकोमा सो दर्ताको निर्णय टुङ्गो नलाग्दै पुनरावेदकले मिति २०६८।३।३ मा सो उद्योग विपक्षी अनिता देवी कानोडियालाई मूल्य रु. १,१९,८७,९०६।२९ मा बिक्री नामसारी गरिदिएको र निजले भारतीय WIZARD FRAGRANCES उद्योग, गोरखपुरको नाउँमा दर्ता रहेका उक्त ट्रेडमार्कहरू सो उद्योगसँग सम्झौता गरी आफ्नो उद्योगको उत्पादित माल सामानमा प्रयोग गर्ने हक प्राप्त भएको भनि विपक्षी अनिता कानोडियालाई उद्योग बिक्री गर्दाका अवस्थामा Licensing करार गरि प्रयोग गर्न दिएको भन्नेसमेत पुनरावेदकको कथन रहेको देखिन्छ। तथापी उक्त ट्रेडमार्कहरू दर्ता गर्न एकातिर पुनरावेदकले आवेदन दिएको र अर्को तर्फ भारतीय विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योगले समेत नेपालमा उक्त ट्रेडमार्कहरू दर्ताको लागि आवेदन दिएको स्थितिमा उक्त ट्रेडमार्कहरू नेपालकै विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योगलाई नै दर्ता गर्न दिने शर्तमा भारतीय उद्योगले आफ्नो आवेदन फिर्ता लिएको देखिन्छ। यसका अतिरिक्त ट्रेडमार्क दर्ता प्रक्रियामा रहेकै अवस्थामा सो उद्योग खरिद गर्ने अनिता देवी कानोडियाले आफुले उद्योग खरिद गरेको जानकारी गराई सो उद्योगका साविकका प्रोप्राइटर पुनरावेदक विकास केडियाले उद्योगको नाउँमा उक्त ट्रेडमार्कहरू दर्ताका लागि आवेदन गरेका हुँदा सो उद्योगको प्रोप्राइटर मेरा नाउँमा कायम गरी उक्त ट्रेडमार्कहरू मैले खरिद गरि लिएको उद्योगको नाउँमा नै दर्ता गरी प्रमाणपत्र जारी गरीपाउँ भनी निवेदन दिएको स्थितिसमेत विद्यमान देखियो। यसरी ट्रेडमार्क दर्ताको लागि दोहोरो आवेदन परेको अवस्थामा दावी विरोधको प्रयोजनार्थ उद्योग विभागबाट औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा प्रकाशित ९० दिने सूचनामा कसैको दावी विरोध नपरेको कारण उक्त ट्रेडमार्कहरू विपक्षी अनितादेवी प्रोप्राइटर रहेको विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग, कपिलवस्तुकै नाउँमा दर्ता गरिदिने गरी उद्योग विभागबाट मिति २०६८।८।१३ मा निर्णय भएको देखियो।

२५. उक्त निर्णयलाई चुनौती दिने गरी यी पुनरावेदकले पेटेण्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ (३) बमोजिम ट्रेडमार्क दर्ता बदर गरी पाउन उजुरी गरेको स्थिति नभएको र केवल निजले ट्रेडमार्कको लागी दिएको मौकाको आवेदन फारममा उल्लेखित ठेगाना परिवर्तन भएको हुँदा कृष्णनगर वडा नं ३ कपिलवस्तु ठेगाना कायम हुने गरी ठेगाना संशोधन गरी ट्रेडमार्क उद्योगको नाउँमा नभई म विकास केडियाको नाममा कायम गरी शंसोधन गरिपाउँ भन्ने उजुरी निवेदन सम्म गरेकोमा पुनरावेदकको नाममा, कानूनबमोजिम ट्रेडमार्क दर्ता नै नभएको, आफुले हक प्राप्त नगरी अर्कालाई Licensing करार गर्न कानूनतः नमिल्ने, ट्रेडमार्क दर्ता गर्दा कानूनको म्यादभित्र दावी विरोध नगरेको भन्नेसमेतका आधारमा ट्रेडमार्क संशोधन तथा ठेगाना परिवर्तन गरिपाउँ भन्ने पुनरावेदकको उजुरी दावी र पेटेण्ट, डिजाइन र ट्रेडमार्क

ऐन, २०२२ को दफा २१ (ख) बमोजिम विदेशमा दर्ता भएको भनिएको ट्रेडमार्क नेपालमा दर्ता नगराई नेपालमा हक कायम नहुने र कानूनी संरक्षणसमेत प्राप्त नहुने हुँदा ट्रेडमार्कका सम्बन्धमा बिजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग भारतले गरेको उजुरी दावीसमेत नपुग्ने ठहर गरी उद्योग विभागका महानिर्देशकबाट मिति २०७०।३।१३ मा निर्णय भएको देखियो। उक्त निर्णय उपर भारतीय पक्षको पुनरावेदन नपरेको र विकास केडियाको मात्र प्रस्तुत पुनरावेदन परेको अवस्था देखिन्छ। निजले पुनरावेदनमा मूलतः विपक्षी अनिता कानोडियालाई उद्योग बिक्री गर्दा Tangible Asset (भौतिक सम्पत्ति) अर्थात् उद्योगका सम्पूर्ण मेसीनरी, कच्चा पदार्थ, तयारी सामान तथा विद्युतीय उपकरणहरू मात्र बिक्री गरेको र Intangible (अमूर्त) वस्तुको रूपमा रहेको ट्रेडमार्क बिक्री गरेको छैन, उद्योगले प्रयोग गरेको ट्रेडमार्कहरू विपक्षीसँग Licensing करार गरेर प्रयोग गरे वापत रकम लिने गरी निजलाई प्रयोग गर्नसम्म दिएको, उक्त ट्रेडमार्कहरू भारतीय उद्योगसँग सम्झौता गरी प्रयोग गर्ने सांयोगिक हक (Contingent Right) प्राप्त गरी मेरो हक कायम भएको ट्रेडमार्कहरूमा विपक्षीको निवेदन तथा उजुरीको आधारमा मात्र निजको हक स्थापित नहुने हुँदा प्रचलित कानून र स्थापित बौद्धिक सम्पत्ति सम्बन्धि सिद्धान्तको प्रतिकूल हुनेगरी विपक्षी उद्योगको नाउँमा ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने र मेरो उजुरी दावी नपुग्नेसमेत ठहर गरी उद्योग विभागबाट भएको निर्णय त्रुटीपूर्ण हुँदा उक्त निर्णय बदर गरीपाउँ भन्ने नै मुख्य पुनरावेदन जिक्तिर रहेको पाइयो।

२६. वस्तुतः प्रस्तुत मुद्दामा ट्रेडमार्क के हो ? यसको दर्ता प्रक्रियामा के हो र ट्रेडमार्कको कानूनी संरक्षण तथा हस्तान्तरण सम्बन्धमा प्रचलित कानूनी व्यवस्था कस्तो छ भन्ने तर्फ नै हेर्नु पर्ने हुन्छ। पेटेण्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २ (ग) मा ट्रेडमार्क भन्नाले कुनै फर्म, कम्पनी वा व्यक्तिले आफ्नो उत्पादित मालसामान वा आफुले प्रदान गर्ने सेवालालाई अरुको मालसामान वा सेवाबाट फरक देखाउन प्रयोग गरिने चित्र (Generic Sign) वा शब्द Generic Term or Word) चिन्ह (Generic Sign) र चित्र तिनै कुराको संयोग सम्झनु पर्छ भनी परिभाषित गरेको देखिँदा शब्द, चिन्ह र चित्रको आधार विना स्वतन्त्र रूपमा ट्रेडमार्क बन्न सक्तैन। उपभोक्ताहरू उत्पादित वस्तुमा नझुकिउन् भन्ने उद्देश्यले निर्मित ट्रेडमार्क कुनै उद्योगको उत्पादित सामानको नविन पहिचान (Novelty) गराउने र अरुबाट अलग वा भिन्न (Distinct) देखाउने प्रयोजनको लागि प्रयोग हुने चिन्ह हो। यसर्थमा, ट्रेडमार्क tangible वस्तु भित्रै पर्ने हुँदा ट्रेडमार्कलाई अमूर्त (Intangible) वस्तु हो भन्ने पुनरावेदकको पुनरावेदन जिक्तिर तथा निज तर्फका कानून व्यावसायीहरूको बहस जिक्तिरले सार्थकता पाउने देखिएन। त्यसैगरी ट्रेडमार्कको प्रयोग गर्न स्थापित उद्योग हुनु पर्ने र उद्योगबाट माल सामान उत्पादन भएको हुनु पर्ने पूर्व शर्तलाई उक्त परिभाषाले ईगित गरेको परिप्रेक्षमा पुनरावेदकले आफ्नो उद्योग विपक्षीलाई बिक्री गरे पश्चात निजसँग त्यस्तो ट्रेडमार्क प्रयोग गर्ने उद्योग तथा उत्पादित वस्तु रहे भएको भनी जिक्तिर लिन सकेको देखिँदैन।

२७. त्यसैगरी पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १६ मा बन्द-व्यापार र कारोवारको ट्रेडमार्क यसै ऐनको दफा १८ बमोजिम उद्योग विभागमा दर्ता गराएपछि मात्र ट्रेडमार्क उपर यस ऐन बमोजिम हक प्राप्त हुने भनी स्पष्ट व्यवस्था गरेको देखिन्छ। त्यस्तो ट्रेडमार्कको अरुले नक्कल गर्न वा दफा २१ (घ) बमोजिम आफ्नो नाउँमा नामसारी नगराई वा दर्तावालाको लिखित अनुमति नलिई आफ्नो वा अरुको नामबाट प्रयोग गर्न गराउन हुँदैन भनि प्रतिबन्ध लगाएको समेत देखिन्छ। यो कानूनी व्यवस्थाको परिप्रेक्षमा हेर्दा यी पुनरावेदकले यस ऐनबमोजिम ट्रेडमार्क दर्ता गराई आफ्नो हक स्थापित गरेको अवस्थासमेत देखिँदैन। निजले उद्योग बिक्री गर्नु पूर्व प्रयोगमा ल्याएका ट्रेडमार्कहरू भारतीय उद्योगसँग सम्झौता गरी आफ्नो सांयोगिक हक (Contingent Contractual Right) प्राप्त भएको भन्ने जिकिर लिए तापनि त्यस्तो अनिश्चित र भविष्यको घटना क्रममा आधारित हुने हकलाई पूर्ण हकाधिकार (Absolute Right) श्रृजना भएको भन्न मिल्ने देखिँदैन। त्यसैगरी पुनरावेदकले भारतीय उद्योगसँग सम्झौता गरी उक्त ट्रेडमार्कहरू प्रयोग गरेको जानकारी ऐनको दफा २१ घ. को उपदफा (२) र (३) बमोजिम उद्योग विभागलाई गराएको वा सो विभागको अनुमति लिएको अवस्था समेत देखिँदैन। पुनरावेदकले जिकिर लिएको ट्रेडमार्कमा निजको पूर्णाधिकार कायम नभएको कारणले नै निजले यस ऐनको संरक्षण प्राप्त गर्ने उद्देश्यले विवादित ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने प्रक्रिया प्रारम्भ गरेको स्थिति देखिन्छ। यसका अतिरिक्त निजले उद्योग बिक्री गर्दा विपक्षीलाई आफ्नो ट्रेडमार्क प्रयोग गर्न दिने सम्झौता (Licensing Agreement) गरी रकम लिने शर्तमा भाडामा प्रयोग गर्न दिएको भन्ने जिकिर लिएको देखिए तापनि उक्त ट्रेडमार्कमा निजको पूर्ण हक नै स्थापित नभई सकेको अवस्थामा त्यस्तो सम्झौता गरेको आधारमा मात्र निजलाई यस ऐनबमोजिम हक प्राप्त हुने र कानूनी संरक्षण प्राप्त हुने अवस्था देखिँदैन। यसका अतिरिक्त करार ऐन, २०५६ को दफा १३ को देहाय (ड) मा प्रचलित कानूनको विरुद्धमा भएको वा प्रचलित कानूनले निषेध गरेको कुरामा भएको करारलाई कानूनी मान्यता प्राप्त नहुने गरी बदर योग्य करारको रूपमा राखेको देखिँदा पुनरावेदकले विपक्षीसँग गरेको भनिएको करारीय सम्झौता प्रचलित पेटेन्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ ख. र २१ घ. ले निषेध गरेको कार्य भित्र पर्ने देखिँदा सो सम्झौताले कानूनी संरक्षण प्राप्त गर्न सक्ने अवस्था समेत देखिएन।

२८. भारतीय विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योगले उल्लेखित ट्रेडमार्कहरू दर्ता गर्न दिएको आवेदन र उक्त उद्योगले यी पुनरावेदकको नाउँमा दर्ता रहेको तत्कालिन उद्योगलाई नै ट्रेडमार्क दर्ता गर्न दिने शर्तमा आफ्नो आवेदन फिर्ता लिएको भन्ने पुनरावेदकको जिकिरको सन्दर्भलाई हेर्दा, ऐनको दफा २१ ख. मा विदेशमा दर्ता गरिएको ट्रेडमार्क सम्बन्धीत व्यक्तिले नेपालमा दर्ता नगराई त्यस्तो ट्रेडमार्कमा निजको नेपालमा हक कायम नहुने तथा त्यस्तो ट्रेडमार्कले कानूनी संरक्षण प्राप्त नहुने व्यवस्था गरेको देखिन्छ भने पेरिस महासन्धि, १८८३ को भावनालाई आत्मसात

गरी सोही ऐनको दफा २१ ग. मा विदेशमा दर्ता भएको ट्रेडमार्कको प्रमाणपत्र साथै राखी दर्ताको लागी उद्योग विभागमा निवेदन दिनुपर्ने भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ। उक्त भारतीय उद्योगले सोही प्रयोजनार्थ ट्रेडमार्क दर्ताको लागी आवेदन दिएको भए तापनि भारतमा दर्ता भएको प्रमाणपत्र पेश नगरेको हुँदा विभागले आवेदकसँग अनिवार्य रूपमा पेश गर्नु पर्ने Home Registration Certificate (HRC) माग गर्दा पेश गर्न नसकेको स्थिति हुँदा उक्त भारतीय उद्योगको ट्रेडमार्क दर्ताको वैधानिकतामा पनि प्रश्न चिन्ह खडा भएको र उक्त उद्योग ट्रेडमार्क दर्ता प्रक्रियाबाट बाहिरिएको अवस्थासमेत विद्यमान देखियो। त्यस्तो ट्रेडमार्क दर्ताको आधिकारिकता प्रमाणित नभएको उद्योगसँग सम्झौता गरी ट्रेडमार्क प्रयोग गर्ने र दर्ता गर्ने Contingent Right प्राप्त गरेको भन्ने पुनरावेदकको जिकिरलाई प्रचलित कानून सम्मत भन्न मिल्ने अवस्थासमेत देखिएन।

२९. त्यसैगरी ऐनको दफा १८ मा ट्रेडमार्क दर्ताको निमित्त कसैको दरखास्त परेमा सो सम्बन्धमा आवश्यक जाँचबुझ गरी कसैको दावी विरोध भएमा दावी विरोध गर्न मनासिव मौका दिई दावी विरोध परेमा सो उपरसमेत छानविन गरी दर्ता गर्न उपयुक्त ठहरिएमा दरखास्तवालाको नाममा ट्रेडमार्क दर्ता गरी प्रमाणपत्र दिनुपर्ने व्यवस्था गरेको हुँदा सो बमोजिम उद्योग विभागलाई त्यस्तो ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने नगर्ने निर्णय गर्ने अधिकार प्रदान गरेको देखिन्छ। तदनुरूप विवादित ट्रेडमार्क दर्ताको लागि आवेदन दिने भारतीय उद्योगले आफ्नो आवेदन फिर्ता लिइसकेको अवस्था भएको र यी पुनरावेदकले उद्योगको नाममा ट्रेडमार्क दर्ता गर्न दिएको आवेदन दर्ता प्रक्रियामा नै रहेको र सो अवस्थामा निजले विपक्षीलाई उद्योग बिक्री गरे पश्चात् विपक्षीले समेत उक्त विवादित ट्रेडमार्कहरू आफूले प्रयोग गरिरहेको हुँदा आफ्नो उद्योगको नाममा दर्ता गर्न निवेदन दिएको स्थिति हुँदा उद्योग विभागले औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा प्रकाशित गरेको ९० दिने दावी विरोधको सूचनामा यी पुनरावेदकलगायत कसैको पनि दावी बिरोध नपरेको अवस्था हुँदा विभागले मिति २०६८।८।१३ मा विपक्षी उद्योगको नाममा नै उक्त ट्रेडमार्क दर्ता गरी प्रमाणपत्र दिने निर्णय गरेको देखिन्छ। उक्त निर्णय पश्चात् यी पुनरावेदक तथा भारतीय उद्योगले ऐनको दफा १८ (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशअनुसार सो ट्रेडमार्क दर्ता गर्न नमिल्ने भनि सोही ऐनको दफा १८ (३) बमोजिम त्यसरी दर्ता भएको ट्रेडमार्क बदर गराउने तर्फ कारवाही चलाएको स्थिति देखिँदैन। केवल मौकामा दिएको ट्रेडमार्क दर्ताको आवेदन फाराममा उल्लेखित ठेगाना र आवेदन फाराममा लेखिएको उद्योगको नाममा नभई विकास केडियाको व्यक्तिगत नाउँमा ट्रेडमार्क संशोधन गरिपाउँ भन्ने उजुरी दावी गरेको अवस्थासम्म देखिन्छ। तथापि पुनरावेदकले विपक्षीलाई उद्योग बिक्री गरेपछि आफूसँग त्यस्तै प्रकृतिको ट्रेडमार्क प्रयोग हुन सक्ने समानस्तरको अर्को उद्योग रहे भएको वा औद्योगिक वस्तु उत्पादन गरेको भन्ने दावी लिन सकेको पाईँदैन। पुनरावेदक तथा निजलाई विवादित ट्रेडमार्क प्रयोग गर्न दिने भनिएको भारतीय उद्योगले विपक्षी अनितादेवी कानोडियाको नाउँमा दर्ता रहेको उद्योगको नाउँमा ट्रेडमार्क दर्ता गरी उद्योग विभागले प्रमाणपत्र जारी गरे पश्चात् विपक्षी

उद्योगलाई उक्त ट्रेडमार्क प्रयोग गर्न रोक लगाउनेसम्मको प्रतिक्रिया व्यक्त गरी ट्रेडमार्क संशोधनको दावी गरेको भए तापनि सो ट्रेडमार्कको दर्ता बदर तर्फ पुनरावेदकले कारवाही चलाएको स्थिति विद्यमान देखिँदैन।

३०. उपरोक्त वर्णित कानूनले निर्धारित गरेको प्रक्रिया र कार्यविधि अवलम्बन गरी दावी विरोधको सूचनासमेत प्रकाशित गरी कानूनबमोजिम बिपक्षी विजार्ड फ्रेग्नेन्स उद्योग, कपिलवस्तुका नाममा ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने र सो उद्योगले नै उक्त विवादित ट्रेडमार्कहरू प्रयोग गर्न पाउने भनी उद्योगको नाउँमा प्रमाणपत्र जारी गर्ने गरी उद्योग विभागले निर्णय गरेको देखिँदा त्यस्तो निर्णय गर्दा पुनरावेदकलाई कानूनबमोजिम दावी विरोध तथा सुनुवाईको मौका दिएकै अवस्था देखियो। यसका अतिरिक्त यी पुनरावेदकलाई विवादित ट्रेडमार्क सम्झौता गरी प्रयोग गर्न र दर्ता गर्न सहमति दिने भनिएको भारतीय उद्योगको तर्फबाट यस अदालतमा पुनरावेदन पर्न नआएको र पुनरावेदक विकास केडियाले मौकामा ट्रेडमार्क दर्ता गर्न दिएको आवेदन फारमको ठेगाना र आवेदकको नाम संशोधन गरिपाउन उद्योग विभागमा गरेको उजुरी दावीसमेत माथिल्ला प्रकरणहरूमा विवेचित तथ्य, प्रमाण र कानूनसमेतका आधारमा कानूनसम्मत नदेखिएको भनी पुनरावेदकको उक्त उजुरी दावी पुन नसक्ने ठहर गरी उद्योग विभागका महानिर्देशकबाट मिति २०७०।३।१३ मा भएको निर्णयमा पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर बमोजिम निजलाई उचित सुनुवाईको मौका नदिएको तथा प्रचलित नेपाल कानून विपरित निर्णय भए गरेको भन्नेलगायतका कुनै पनि कानूनी र कार्यविधिगत त्रुटी रहेको भएको अवस्था विद्यमान नदेखिँदा उक्त निर्णयलाई न्याय तथा औचित्यको रोहमा अन्यथा भन्न मिल्ने अवस्था देखिएन। अतः पुनरावेदन जिकिरबमोजिम उद्योग विभागको उक्त निर्णय बदर हुनु पर्छ भन्ने समेतको पुनरावेदक तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन।

३१. तसर्थ, उद्योग विभागका महानिर्देशकबाट पुनरावेदकको उजुरी दावी पुन नसक्ने ठहर गरी मिति २०७०।३।१३ मा भएको निर्णय मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक विकास केडियाको पुनरावेदन जिकिर पुन सक्दैन। यस अदालतबाट मिति २०७०।५।१० मा जारी भएको अन्तरकालिन आदेश स्वतः निष्क्रिय हुन्छ। दायरीको लगत कट्टा गरी प्रस्तुत फैसलाको विद्युतीय प्रति अपलोड गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

.....

(हरिप्रसाद बगाले)

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(शिवराज अधिकारी)

न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - नवराज कार्की

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायण प्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७१ साल असार २२ गते रोज १ शुभम्.....

श्री पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री रत्नबहादुर बागचन्द
माननीय न्यायाधीश श्री हरिप्रसाद बगाले
फैसला

सम्बन्ध २०७० सालको मुद्दा नं. ०६९-DP-२०९८

इजलास नं. ३

निर्णय नं. ५९

मुद्दा: - ट्रेडमार्क।

- ट्रेडमार्क मिलेको नमिलेको अवस्था के कस्तो हुन्छ ?

काठमाडौं जिल्ला, का.म.न.पा., वडा नं. २ स्थित सूर्य नेपाल प्राइभेट लिमिटेड (साविक सूर्य टोबाको कम्पनी) को तर्फबाट अख्तियार प्राप्त व्यक्ति प्रबन्धक सन्चालक श्री सैयद महमूद अहमद.....१ पुनरावेदक वादी

विरुद्ध

सुनसरी जिल्ला, अकम्बा, गा.वि.स.वडा नं. ४, सुनसरी स्थित शक्ति इन्डष्ट्रिज प्रत्यर्थी समेत.....जना २ प्रतिवादी

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(१) बमोजिम यस अदालतमा दायर भै नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं आदेश यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. विपक्षी शक्ति इण्डष्ट्रिजले Nice Classification को वर्ग ३१ र ३४ अन्तर्गत गुट्खामा प्रयोग गर्न भनी "न्यू शाही शिखर" नामको ट्रेडमार्क दर्ता गर्न भनी मिति २०६९।४।१६ मा विभाग समक्ष दिएको निवेदन अनुसारको ट्रेडमार्क दर्ता प्रयोजनार्थ दावी विरोधको लागि विभागबाट प्रकाशन भएको औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनको मिति २०६९।७।१ (वर्ष ६, अङ्क ६) को अङ्कमा सूचना प्रकाशन भएको।
२. प्रकरण नं १ मा उल्लेखित सूचनाका सम्बन्धमा स्वस्तिक फ्रेगनेन्स प्रा.लि.ले मिति २०६९।९।२७ मा "प्रमाणपत्र नं. २५१३२ मा वर्ग ३४ अन्तर्गत गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी SHIKAR (and logo) उजुरकर्ताको नाउँमा विभागमा दर्ता रहेकोमा विपक्षीले उजुरकर्ताको नाउँमा कायम रहेको उल्लिखित ट्रेडमार्कको लेबलसँग हुबहु र दुरुस्तै मिल्ने गरी"

न्यू शाही शिखर" नामको लेबल ट्रेडमार्क दर्ताको लागि दावी विरोध प्रयोजनार्थ विभागबाट प्रकाशन भएको औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा प्रकाशन भएको हुँदा उल्लिखित आधार एवं कारण अनुसार उक्त लेबल खारेज गरी उजुरकर्ताको नाउँमा कायम रहेको शिखर गुट्खाको संरक्षण गरी पाउँ" भन्नेसमेत व्यहोराको उजुरी गरेको।

३. प्रकरण नं १ मा उल्लिखित सूचनाका सम्बन्धमा विशाल केमिकल उद्योग, विराटनगर, मोरङ्गले मिति २०६९।९।२७ मा उद्योग विभागले गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी मिति २०५३।१०।८ मा प्र.प.नं. १२२४५ मा अंकित गरी 'शिखर' ट्रेडमार्क प्रदान गरेको र सो ट्रेडमार्कको व्यापार प्रवर्द्धनसमेत उजुरकर्ताले गरी लोकप्रियतासमेत हासिल गरिसकेको अवस्थामा सो लोकप्रियतालाई असर पर्ने गरी विपक्षीले वर्ग ३४ मा गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी NEW SAHI SHIKHAR (and logo) दर्ताको लागि आवेदन गरेको र सो आवेदन अनुसारको ट्रेडमार्क दर्ता प्रयोजनार्थ विभागबाट प्रकाशित औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा प्रकाशन भएको सो ट्रेडमार्क दर्ता भएमा उजुरीकर्ताले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्कमा असर पर्ने भएकाले उल्लिखित ट्रेडमार्क दर्ता नगरीदिन र दर्ताको लागि परेको आवेदन खारेज गरिदिन हुन" भन्नेसमेत व्यहोराको उजुरी गरेको।

४. प्रकरण नं १ मा उल्लिखित सूचनाको सम्बन्धमा सूर्य नेपाल प्रा.लि.ले मिति २०६९।९।२९ मा "विपक्षीले Nice Classification को वर्ग ३४ अन्तर्गत दर्ताको लागि आवेदन गरेको "न्यू शाही शिखर" (ले) नामको ट्रेडमार्क उजुरकर्ताको हकभोगको सुपरिचित ट्रेडमार्क 'शिखर' सँग मिल्दो जुल्दो भएको, 'शिखर' नामको ट्रेडमार्क धेरै वर्ष अघि दर्ता भई प्रयोगमा आएको सुपरिचित ट्रेडमार्क हो। विपक्षीले यस ट्रेडमार्कको नक्कल गरी "न्यू शाही शिखर" ट्रेडमार्क दर्ता गर्न खोजेको हो। उजुरीकर्ताले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्क र विपक्षीले दर्ता गर्न माग गरेको प्रस्तावित ट्रेडमार्क लागेको वस्तु उही भएको र दुबै ट्रेडमार्कहरू एकै वर्ग (वर्ग ३४) अन्तर्गत पर्ने हुँदा यसरी विपक्षीले माग गरेको ट्रेडमार्क दर्ता गरी दिएमा उजुरकर्ताको ट्रेडमार्कको ख्यातिमा धक्का पर्नुको साथै ट्रेडमार्क सम्बन्धी हकमा समेत आघात पुग्न सक्ने सम्भावना प्रष्ट छ। प्रचलित पेटेण्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १८ को उपदफा (१) को प्रतिवन्धात्मक वाक्यांश अनुसार विपक्षीको माग अनुसारको "न्यू शाही शिखर" नामको ट्रेडमार्क दर्ता योग्य छैन। 'शिखर' ट्रेडमार्क ख्यातिप्राप्त भएकोले आफूलाई फाइदा हुने गरी दुषित मनसायले विपक्षीले "न्यू शाही शिखर" नामको ट्रेडमार्क दर्ता गर्न खोजेको हुँदा उक्त ट्रेडमार्क दर्ता नगरियोस" भन्ने समेत व्यहोराबाट उजुरी गरेको। उल्लिखित व्यहोरा र पेरिस महासन्धि एवं उपभोक्ता संरक्षण ऐन समेतको आधारमा विपक्षीले वर्ग ३१ अन्तर्गत दर्ता माग गरेको "न्यू शाही शिखर" ट्रेडमार्क दर्ता नगरियोस भन्ने समेत व्यहोराबाट मिति २०६९।१०।२ मा सूर्य नेपाल प्रा.लि.ले उजुरी गरेको।

५. उल्लिखित उजुरीका सम्बन्धमा प्रतिक्रिया पेश गर्नको लागि विपक्षी शक्ति इण्डष्ट्रिजलाई विभागबाट पत्राचार गरिएको।
६. स्वस्तिक फ्रेगनेन्सले पेश गरेको उजुरीका सम्बन्धमा प्रतिक्रिया पेश हुँदा "कुनै पनि कागजातले कानूनी मान्यता प्राप्त गर्न त्यस्तो कागजको रित पुगेको हुनुपर्छ। स्वस्तिक फ्रेगनेन्सले आफ्नो अख्तियारवाला मार्फत् दर्ता गराएको उजुरी निवेदनमा सहिछाप वा हस्ताक्षर गरेको देखिँदैन। सहीछाप वा हस्ताक्षर नै नभएको उजुरी निवेदनले कानूनी हैसियत नराख्ने, उजुरकर्ताले प्राप्त गरेको लेबलसहितको ट्रेडमार्क र विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क फरक भएकोले उजुरी दावी खारेज गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराबाट विपक्षीले मिति २०६९।११।१० मा लिखित प्रतिक्रिया पेश गरेको।
७. विशाल केमिकल उद्योगले पेश गरेको उजुरीको सम्बन्धमा उजुरकर्ताले कुन वर्गमा शिखर ट्रेडमार्क प्राप्त गरेको हो सो कुरा आफ्नो उजुरीमा नखुलाएको, उजुरकर्ताले वर्ग ३१ अन्तर्गत आफ्नो ट्रेडमार्क दर्ता गराएकोमा वर्ग ३४ अन्तर्गत दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्कमा दावी विरोध गर्न मिल्ने होइन। वर्ग ३१ अन्तर्गत दर्ता गरी वर्ग ३४ अनुसारको सामान उत्पादन गरेको हुँदा उजुरकर्ताको ट्रेडमार्क नै खारेज योग्य छ। खारेज योग्य ट्रेडमार्कले भिन्नै वर्गमा दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क दर्ता नगरियोस् भनी दिइएको उजुरीको कुनै कानूनी आधार छैन, उजुरकर्ताले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्क र विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्कको नाम फरक छ, शिखर, हिमाल, चुचुरो जस्तो शब्दमा कसैको पनि एकाधिकार रहदैन तसर्थ न्यू शाही शिखर नामको ट्रेडमार्क दर्ता गर्न नमिल्ने होइन। उल्लिखित आधार एवं कारणबाट उजुरकर्ताको उजुरी खारेज गरी पाउँ" भन्नेसमेत व्यहोराबाट विपक्षीले मिति २०६९।११।१० मा लिखित प्रतिक्रिया पेश गरेको।
८. सूर्य नेपाल प्रा.लि.ले वर्ग ३४ को "न्यू शाही शिखर" ट्रेडमार्क दर्ता गरी पाउँ भनी दिएको आवेदनको सम्बन्धमा पेश गरेको उजुरीको बारेमा उजुरकर्ताले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्कको नाम र विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्कको नाम नै फरक रहेको, उजुरकर्ताले दर्ता गरेको ट्रेडमार्कको फेहरिस्त हेर्दा सम्पूर्ण ट्रेडमार्कहरू चुरोटमा प्रयोग गर्ने गरी दर्ता भएको देखिएकोमा विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क चुरोटमा प्रयोग गर्ने नभै गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी माग गरिएको हो। चुरोटमा प्रयोग Smoking गरेर हुन्छ भने गुट्खाको प्रयोग Chewing गरेर हुन्छ। विपक्षीले दर्ता माग गरेको लेबल, ज्यापरको बनोट र डिजायन उजुरकर्ताले चुरोट राख्न प्रयोग गर्ने बट्टाको भन्दा फरक छ। यसर्थ विपक्षीले दर्ता माग गरेको " न्यू शाही शिखर" नामको ट्रेडमार्क दर्ता योग्य छ। उजुरकर्ताले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्क र विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क प्रयोग हुने वस्तुले आ-आफ्नो छुट्टै पहिचान दिने हुनाले उपभोक्ताहरू

झुक्यानमा पर्ने कुनै गुन्जायस नै रहँदैन। यसकारण पनि विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क दर्ता योग्य छ। गुट्खा र चुरोट दर्ता हुने वर्ग एउटै भए पनि गुट्खा र चुरोट भिन्ना-भिन्नै डिजायनमा प्याकिङ्ग हुने, प्रयोग गरिने तरिका पनि फरक हुने, वस्तुको बोट पनि फरक हुने (चुरोट Stick मा र गुट्खा धुलो रूपमा रहने) हुँदा यी दुईको बीचमा नितान्त फरक रहने हुन्छ। यसर्थ विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क दर्ता नहुनुपर्ने कुनै कारण छैन। उजुरकर्ताले विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क दर्ताको लागि विभागमा आवेदन गरेको वा विभागमा दर्ता गराई सकेको भन्ने उजुरीमा उल्लेख नभएको उजुरकर्ताको दावी झैं गलत मनसायले ट्रेडमार्क दर्ता गराउन खोजेको होइन। उजुरकर्ताको ट्रेडमार्क छुट्टै वस्तुमा प्रयोग हुने र विपक्षीको ट्रेडमार्क छुट्टै वस्तुमा प्रयोग हुने दावी सत्ययुक्त तथ्यसमेत नभएकोले उजुरीकर्ताको उजुरी दावी खारेज गरी मागबमोजिमको ट्रेडमार्क दर्ता गराई पाउँ" भन्नेसमेत व्यहोराको विपक्षीले मिति २०६९।११।१० मा लिखित प्रतिक्रिया पेश गरेको।

९. सूर्य नेपाल प्रा.लि.ले वर्ग ३१ अन्तर्गत 'न्यू शाही शिखर' ट्रेडमार्क दर्ता गरी पाउँ भनी दिएको आवेदनको सम्बन्धमा पेश गरेको उजुरीको बारेमा उजुरकर्ताले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्कको नाम र विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्कको नाम नै फरक रहेको, उजुरकर्ताले दर्ता गरेको ट्रेडमार्कको फेहरिस्त हेर्दा सम्पूर्ण ट्रेडमार्कहरू चुरोटमा प्रयोग गर्ने गरी दर्ता भएको देखिएकोमा विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क चुरोटमा प्रयोग गर्ने नभै पानमसलामा प्रयोग गर्ने गरी माग गरिएको हो। चुरोटको प्रयोग Smoking गरेर हुन्छ भने पानमसलाको प्रयोग Chewing गरेर हुन्छ। विपक्षीले दर्ता माग गरेको लेबल, ज्यापरको बोट र डिजायन उजुरकर्ता चुरोट राख्न प्रयोग गर्ने बट्टाको भन्दा फरक छ। यसर्थ विपक्षीले दर्ता माग गरेको "न्यू शाही शिखर" नामको ट्रेडमार्क दर्ता योग्य छ। उजुरकर्ताले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्क र विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क प्रयोग हुने वस्तुले आ-आफ्नो छुट्टै पहिचान दिने हुनाले उपभोक्ताहरू झुक्यानमा पर्ने कुनै गुन्जायस नै रहँदैन। यसकारण पनि विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क दर्ता योग्य छ। पानमसला र चुरोट दर्ता हुने वर्ग एउटै भए पनि पानमसला र चुरोट भिन्ना भिन्नै डिजायनमा प्याकिङ्ग हुने, प्रयोग गरिने तरिका पनि फरक हुने, वस्तुको बोट पनि फरक हुने (चुरोट Stick मा र पानमसला धुलो रूपमा रहने) हुँदा यी दुईको बीचमा नितान्त फरक रहने हुन्छ। यसर्थ विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क दर्ता नहुनु पर्ने कुनै कारण छैन। शिखर नामको ट्रेडमार्क मिति २०५३।१०।८ मा विशाल केमिकलको नाउँमा वर्ग ३१ मा दर्ता भई सकेकोमा सो ट्रेडमार्क दर्ता हुँदाको बखत कुनै उजुर वाजुर नगरी हालसम्म पनि सो ट्रेडमार्क उपर कुनै दावी नलिई सो ट्रेडमार्कलाई उजुरकर्ताले निर्वाध प्रयोग गर्न दिइरहेको तथ्य एकातर्फ छ भने उजुरकर्ताको ट्रेडमार्कसँग नाम नै नमिल्ने ट्रेडमार्क विपक्षलाई प्रयोग गर्न नदिइयोस् भनी उजुरकर्ताले लिएको दावी युक्तिसंगत समेत छैन। उजुरकर्ताले विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क दर्ताको लागि विभागमा आवेदन गरेका वा विभागमा दर्ता गराई सकेको भन्ने उजुरीमा उल्लेख नभएको उजुरकर्ताको दावी झैं गलत

- मनसायले ट्रेडमार्क दर्ता गराउन खोजेको होइन। उजुरकर्ताको ट्रेडमार्क छुट्टै वस्तुमा प्रयोग हुने र विपक्षीको ट्रेडमार्क छुट्टै वस्तुमा प्रयोग हुने भएकोले दुषित र गलत मनसायले ट्रेडमार्क दर्ता गराउन लागेको भनी उजुरकर्ताले लिएको दावी सत्ययुक्त तथ्ययुक्त समेत नभएकोले उजुरकर्ताको उजुरी दावी खारेज गरी मागबमोजिमको ट्रेडमार्क दर्ता गराई पाउँ" भन्नेसमेत व्यहोराबाट विपक्षीले मिति २०६९।११।१० मा लिखित प्रतिक्रिया पेश गरेको।
१०. उजुरीकर्ताले दर्ता प्राप्त गरेको र विपक्षीले दर्ता माग गरेको वस्तु प्रयोग हुने वर्ग Nice Classification को एउटै वर्गमा परे पनि उजुरकर्ताको दर्ता रहेको ट्रेडमार्क प्रयोग हुने वस्तु र विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्कमा प्रयोग हुने वस्तुले आ-आफ्नो छुट्टै पहिचान दिने र उपभोक्ताहरू ती वस्तुहरू प्रयोग गर्नमा झुक्किने गुन्जायस पनि देखिंदैन। Nice Classification को प्रयोग ट्रेडमार्क दर्ताको लागि आवेदन गर्दा व्यवस्थापन गर्नलाई सजिलो होस भनी प्रयोगमा ल्याइएको हो। गुट्खा र चुरोट एउटै वर्गमा दर्ता हुने, भएपनि चुरोट र गुट्खा भिन्ना भिन्नै डिजायनमा प्याकिड हुने, वस्तु प्रयोग गर्ने तरिका पनि फरक हुने, वस्तुको बनेोट पनि फरक हुने (चुरोट Stick मा र गुट्खा धुलो रूपमा रहने) यी दुईको बीचमा नितान्त फरक हुने हुन्छ। यसबाट पनि उपभोक्ताहरू झुक्क्यानमा पर्ने देखिंदैन। उजुरकर्ताको दर्ता रहेको ट्रेडमार्क शिखर रहेको छ भने विपक्षीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क "न्यू शाही शिखर" भएको हुँदा एउटै नाम हो भनी मान्न सकिने अवस्था पनि देखिएन, उजुरकर्ताले "न्यू शाही शिखर" नामको ट्रेडमार्क दर्ता गराएको वा दर्ता प्रयोजनार्थ आवेदन गरेको भन्ने फाइल संलग्न कागजातबाट खुल्न नआएको हुँदा र उपरोक्त उल्लिखित आधार कारणबाट उजुरकर्ताको दावी पुग्न सक्ने देखिंदैन। विपक्षीले वर्ग ३४ मा ट्रेडमार्क दर्ताको आवेदन गर्दा ट्रेडमार्क दर्ता आवेदनको एकाधिकार रहने पक्षहरूको महलमा "न्यू शाही शिखर" नाम सहितको समष्टिगत सेटिडमा एकाधिकार माग गरेको र संलग्न न्यापरको नमूनामा पनि गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी "न्यू शाही शिखर"को शब्द उल्लेख भएको देखिँदा विपक्षीले दर्ता माग गरेको सो शब्द र लेबल गुट्खा बाहेक अन्य चिज वस्तुहरूमा प्रयोग गर्न दिन मनासिव देखिंदैन। उजुरकर्ता विशाल केमिकल उद्योगको उजुरी दावी पुग्न नसक्ने, उजुरकर्ता सूर्य नेपाल प्रा.लि.ले लिएको उजुरी दावी पुग्न नसक्ने तथा उजुरकर्ता स्वस्तिक फ्रेगनेन्स प्रा.लि.को उजुरी दावी खारेज हुने ठहर्छ भन्ने उद्योग विभागको निर्णय पर्चा।
११. उद्योग विभागले मिति २०६९।११।२८ गतेको निर्णयबमोजिम प्रत्यर्थी उद्योगलाई मिति २०६९।१२।०४ गते जारी गरेको लोगो सहितको "न्यू शाही शिखर" ट्रेडमार्क दर्ता प्रमाणपत्र (द.नं. ३४१३५) कानून विपरित छ। मुलुकी ऐन २०२० को दण्ड सजायको ४३ र ४४ नं. बमोजिम मुद्दा फैसला भई पुनरावेदन उजुरीको म्याद नाघेपछि फैसला बमोजिम चलन चलाउन पाइने व्यवस्था छ। हामी पुनरावेदक कम्पनीले मिति २०६९।१२।०७ मा

मात्र प्रत्यर्थी उद्योग विभागबाट उक्त निर्णयको जानकारी पाएका थियौं, तर, सो निर्णयको जानकारी पाउनु अघि नै प्रत्यर्थी उद्योगलाई मिति २०६९।१२।०४ गते "न्यू शाही शिखर" लोगो सहितको ट्रेडमार्क दर्ता प्रमाणपत्र (द.नं. ३४१३५) जारी गरेको छ। अतः मुलुकी ऐन २०२० को दण्ड सजायको व्यवस्था विपरित हुने गरी उल्लेखित गैर कानूनी निर्णयको परिणाम स्वरूप प्रत्यर्थी उद्योगको नाममा जारी भएको "न्यू शाही शिखर" लोगो सहितको ट्रेडमार्क दर्ता प्रमाणपत्र (द.नं. ३४१३५) समेत खारेज भागी छ। पुनरावेदक कम्पनीको नाममा "शिखर" ट्रेडमार्क दर्ता भईसकेको अवस्थामा प्रत्यर्थी आवेदक कम्पनीको नाममा उही वर्ग र उही उत्पादनमा प्रयोग हुने गरी पुनः "न्यू शाही शिखर" लोगो सहितको ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने प्रत्यर्थी उद्योग विभागको मिति २०६९।११।२८ को निर्णय र पुनरावेदक कम्पनीलाई दिइएको मिति २०६९।१२।०४ को जानकारी पत्र पेटेण्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २ (ग), दफा १६, दफा १८ र दफा २७, मुलुकी ऐन, २०२० को दण्ड सजायको ४३ र ४४ नं. प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ५४, नेपाल सन्धि ऐन, २०४७ को दफा ९ तथा नेपाल पक्ष राष्ट्र रहेको औद्योगिक सम्पत्ति सम्बन्धी पेरिस महासन्धि, १८८३ को धारा २, धारा ६^{bis} तथा धारा १०^{bis} एवम् सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित उल्लिखित कानूनी सिद्धान्त तथा ट्रेडमार्क सम्बन्धी सर्वमान्य सिद्धान्तसमेतको विपरित भएकोले वदर गरी पाउँ। पुनरावेदक कम्पनीको "शिखर ट्रेडमार्कमा रहेको हक सुरक्षित गरी प्रत्यर्थी उद्योग विभागले प्रत्यर्थी उद्योगको नाममा जारी गरेको "न्यू शाही शिखर" लोगो सहितको ट्रेडमार्क दर्ता प्रमाणपत्र समेत वदर गरी पाउँ भन्ने सूर्य नेपाल प्राईभेट लिमिटेडको तर्फबाट अख्तियार प्राप्त व्यक्ति प्रबन्धक सन्चालक श्री सैयद महमूद अहमदको पुनरावेदन पत्र।

ठहर खण्ड

१२. नियम बमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा उजुरकर्तामध्येको स्वस्तिक फ्रेगनेन्स प्रा.लि. ले मिति २०६९।९।२७ मा प्रमाणपत्र नं २५१३२ मा वर्ग ३४ अन्तर्गत गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी Shikhar (and Logo) उजुरकर्ताको नाममा विभागमा दर्ता रहेकोमा विपक्षी शक्ति इण्डष्ट्रिजले उल्लेखित ट्रेडमार्कको लेबलसँग हुबहु र दुरुस्तै मिल्ने गरी न्यू शाही शिखर नामको लेबल ट्रेडमार्क दर्ताको लागि दावी विरोध प्रयोजनार्थ विभागबाट प्रकाशन भएको औद्योगिक सम्पत्ति बुलेटिनमा प्रकाशन भएको हुँदा उल्लेखित आधार एवं कारण अनुसार उक्त लेबल खारेज गरी उजुरकर्ताको नाममा कायम गरी शिखर गुट्खाको संरक्षण गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको उजुरी रहेको देखिन्छ। उजुरकर्ता मध्येको विशाल केमिकल उद्योगले मिति २०६९।९।२७ मा उद्योग विभागले गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी मिति २०५३।१०।८ मा शिखर ट्रेडमार्क प्रदान गरेको र सो ट्रेडमार्कको व्यापार प्रवर्द्धनसमेत उजुरकर्ताले गरी लोकप्रियतासमेत हासिल गरिसकेको अवस्थामा सो लोकप्रियतालाई असर पर्ने गरी विपक्षीले वर्ग ३४ मा गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी New Sahi Shikhar (and logo) दर्ताको लागि आवेदन गरेको र सो मागबमोजिम ट्रेडमार्क दर्ता

- भएमा उजुरकर्ताले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्कमा असर पर्ने भएकोले विपक्षीको आवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने व्यहोराको उजुरीको व्यहोरा रहेको देखिन्छ।
१३. उजुरकर्तामध्येको सूर्य नेपालले मिति २०६९।९।२९ मा विपक्षीले Nice Classification को वर्ग ३४ अन्तर्गत दर्ताको लागि आवेदन गरेको न्यू शाही शिखर नामको ट्रेडमार्कको उजुरकर्ताको हकभोगको सुपरिचित ट्रेडमार्कसँग मिल्दोजुल्दो शिखरको नक्कल गरी न्यू शाही शिखर दर्ता गर्न खोजेको र सो नक्कल गरिएको ट्रेडमार्क दर्ता हुन गएमा उजुरकर्ताको ट्रेडमार्कको ख्यातिमा धक्का पर्नुका साथै ट्रेडमार्कसम्बन्धी हकमा आघातसमेत पर्न जाने हुँदा उक्त माग गरिएको ट्रेडमार्क दर्ता नगरियोस् भन्ने व्यहोराको उजुरी रहेको देखिन्छ।
१४. वर्ग ३१ मा कृषिजन्य वस्तुहरू दर्ता हुने साथै वर्ग ३४ मा सूतिजन्य वस्तुहरू दर्ता हुने र उजुरकर्ता विशाल केमिकल उद्योगले उजुरीसाथ पेश गरेको ट्रेडमार्क दर्ताको प्रमाणपत्र हेर्दा निजले वर्ग ३१ मा प्रयोग गर्ने गरी शिखर गुट्खा ट्रेडमार्क प्राप्त गरेका हुन वर्ग ३४ अन्तर्गत प्राप्त गरेका होइनन् वर्ग ३४ अन्तर्गत हामीले ट्रेडमार्क दर्ता माग गरेका हौं, वर्ग ३४ अन्तर्गत हामीले New Sahi Shikhar (and logo) ट्रेडमार्क दर्ताका लागि माग गरेको नाम नै फरक छ, शिखर, हिमाल, चुचुरो जस्ता शब्दहरू कोही कसैले पनि प्रयोग गर्न पाउने साझा शब्द हुन्। शिखर शब्दमा कसैको एकाधिकार नरहने भएकोले उजुरी दावी खारेज गरिपाउँ भन्ने व्यहोराको शक्ति इन्डष्ट्रिजको दर्ता नं ४४४६ को लिखितजवाफ रहेको देखिन्छ।
१५. उजुरकर्ता सूर्य नेपालले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्कको नाम र लिखितजवाफ प्रस्तुतकर्ता शक्ति इन्डष्ट्रिजले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्कको नाम नै फरक छ, उजुरकर्ताले शिखर र सो शब्दको पछाडि अन्य शब्दहरू जोडी ट्रेडमार्क दर्ता गराएको हो भने, हामीले शिखर शब्दको अगाडि न्यू शाही शब्द जोडी न्यू शाही शिखर (लेबल) ट्रेडमार्क दर्ता माग गरेका हौं, उजुरकर्ताको दर्ता भएको ट्रेडमार्कको फेहरिस्त हेर्दा सम्पूर्ण ट्रेडमार्कहरू चुरोटमा प्रयोग गर्ने गरी दर्ता भएको, तर हामीले माग गरेको ट्रेडमार्क चुरोटमा प्रयोग हुने नभई गुट्खामा गर्ने प्रयोजनका लागि हो, चुरोट Smoking गरेर सेवन गरिन्छ भने, गुट्खा Chewing गरेर सेवन गरिन्छ, हामीले माग गरेको लेबल, गुट्खा राख्न प्रयोग हुने न्यापरको बनोट र डिजायन उजुरकर्ताले चुरोट राख्न प्रयोग गर्ने बट्टा भन्दा फरक भएको, साथै उजुरकर्ताले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्क प्रयोग हुने वस्तु र हामीले दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क प्रयोग हुने वस्तुको आ-आपनै छुट्टै पहिचान हुने हुँदा उपभोक्तालाई झुक्याउने किसिमको नहुने अवस्था रहेको तथा हामीले गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी माग गरे जस्तै उजुरकर्ताले त्यस्तो ट्रेडमार्क दर्ताका लागि आवेदन गरेको वा विभागमा दर्ता गराइएको भन्ने कुरा उजुरीबाट पुष्टि गर्न नसकेको अवस्थामा उजुरी दावी खारेज गरिपाउँ भन्ने व्यहोराको दर्ता नं ४४४२ को शक्ति इन्डष्ट्रिजको लिखितजवाफ रहेको देखिन्छ।

१६. उजुरकर्ता स्वस्तिक फ्रेगनेन्स प्रा.लि. ले प्राप्त गरेको लेबलमा शिकार गुट्खा मात्र उल्लेख भएको र हामीले दर्ताका लागि माग गरेको लेबलमा निलो अक्षरमा न्यू शाही लेखी सोभन्दा तल शिखर गुट्का उल्लेख गरी उजुरकर्ता स्वस्तिक फ्रेगनेन्स प्रा.लि.ले प्राप्त गरेको लेबल ट्रेडमार्कको भन्दा भिन्न पहिचानको भएको अवस्थामा हाम्रो ट्रेडमार्क दर्ता माग खारेज हुनु पर्ने होइन भन्ने व्यहोराको दर्ता नं ४४४५ को शक्ति इण्डष्ट्रिजको लिखितजवाफ रहेको देखिन्छ।
१७. उजुरकर्ता विशाल केमिकल उद्योगको उजुरी दावीको सम्बन्धमा उजुरकर्ता विशाल केमिकल उद्योगले आफ्नो ट्रेडमार्क दर्ता रहेको वर्ग ३१ को कृषिजन्य वस्तुभन्दा भिन्दै वर्ग ३४ सुतीजन्यमा दर्ता माग गरेको ट्रेडमार्क दर्ता नगरियोस् भनी लिएको दावी पुग्न नसक्ने ठहर्‍याई प्रत्यर्थी उद्योग विभागबाट निर्णय भएको देखिन्छ।
१८. स्वस्तिक फ्रेगनेन्स प्रा.लि.को उजुरी दावीको सम्बन्धमा उजुरकर्ताको हस्ताक्षर र सहिछाप परेको नदेखिएको रितपूर्वकको उजुरी नभएको भन्ने आधारमा दावी खारेज हुने ठहर्‍याई प्रत्यर्थी उद्योग विभागबाट निर्णय भएको देखिन्छ।
१९. उजुरकर्ता सूर्य नेपाल प्रा.लि.को उजुरी दावीको सम्बन्धमा उजुरकर्ता सूर्य नेपालको ट्रेडमार्क चुरोटमा प्रयोग हुने र विपक्षी शक्ति इण्डष्ट्रिजको ट्रेडमार्क पानमसलामा प्रयोग हुने हुँदा वस्तु फरक रही उपभोक्ताहरू झुक्किने अवस्था नहुँदा उजुरीकर्ताको दावी विरोध खारेज हुने ठहर्‍याई प्रत्यर्थी उद्योग विभागबाट निर्णय भएको देखिन्छ।
२०. उपर्युक्त उल्लेखित शक्ति इण्डष्ट्रिजको ट्रेडमार्क दावी विरोध सम्बन्धी विशाल केमिकल उद्योग, स्वस्तिक फ्रेगनेन्स र सूर्य नेपालको उजुरी दावी विरोधउपर भएको प्रत्यर्थी उद्योग विभागको निर्णयउपर उजुरीकर्तामध्ये विशाल केमिकल उद्योग र स्वस्तिक फ्रेगनेन्सले पुनरावेदन नगरी बसेको देखिन्छ। पुनरावेदक सूर्य नेपालको नाममा शिखर ट्रेडमार्क दर्ता भइसकेको अवस्थामा प्रत्यर्थी आवेदक शक्ति इण्डष्ट्रिजको नाममा उही वर्ग र उही उत्पादनमा प्रयोग हुने गरी पुनः न्यू शाही शिखर लोगो सहितको ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने प्रत्यर्थी उद्योग विभागको मिति २०६९।११।२८ को निर्णय र पुनरावेदक कम्पनीलाई दिइएको मिति २०६९।१२।४ को जानकारी पत्र पेटेन्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २ (ग), दफा १६, दफा १८ (१) र दफा २७, उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०५४ को दफा १०; मुलुकी ऐन, २०२० को दण्ड सजायको ४३ र ४४ नं.; अदालती बन्दोबस्तको १८४ नं.; प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ५४, नेपाल सन्धि ऐन, २०४७ को दफा ९ तथा औद्योगिक सम्पति सम्बन्धी पेरिस महासन्धि, १८८३ को धारा २, धारा ६bis तथा धारा १० bis एवं सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्त तथा ट्रेडमार्क सम्बन्धी सर्वमान्य सिद्धान्तसमेतको विपरीत भएकोले वदर गरी पुनरावेदक कम्पनीको शिखर ट्रेडमार्कमा रहेको हक सुरक्षित गरी प्रत्यर्थी उद्योग विभागले जारी गरेको न्यू शाही शिखर लोगोसहितको ट्रेडमार्क दर्ता

प्रमाणपत्रसमेत वदर गरिपाउँ भन्ने व्यहोराको पुनरावेदक उजुरकर्ता सूर्य नेपाल प्रा.लि. को पुनरावेदन जिकिर रहेको देखिन्छ।

२१. प्रस्तुत मुद्दा इजलास समक्ष पेश भई सुनवाई हुँदाको क्रममा पुनरावेदक उजुरकर्ताको तर्फबाट विद्वान् अधिवक्तात्रय शिव प्रसाद रिजाल, अन्जु उप्रेती ढकाल र नारायण चौलागाईंले गर्नुभएको संक्षिप्त बहस बुँदा निम्न लिखित रहेको देखिन्छ।

१. सूर्य नेपालले धेरैवर्ष अघिदेखि शिखर ट्रेडमार्क दर्ता गराई विभिन्न वस्तुमा प्रयोग गरिआएकोमा प्रत्यर्थी शक्ति इण्डष्ट्रिजले शिखरको नक्कल गरी न्यू शाही शिखर दर्ता गर्न खोजेको।
२. वर्ग ३४ मा ट्रेडमार्क दर्ताको आवेदन गर्दा ट्रेडमार्क दर्ता आवेदनको एकाधिकार रहने पक्षहरूको महलमा न्यू शाही शिखर नामक सहितको समष्टिगत सेटिङ्गमा एकाधिकार माग गरेको र संलग्न न्यापरको नमूनामा पनि गुट्खामा प्रयोग गर्ने गरी न्यू शाही शिखर शब्द उल्लेख भएको देखिदा विपक्षीले दर्ता माग गरेको सो शब्द र लेबल प्रयोग गर्न दिनु मनासिव नहुने।
३. Nice Classification को Nice Class Headings Goods को ३४ मा Tobacco, smoking articles, matches भन्ने उल्लेख रहेको र Class ३१ मा Agriculture forestry grain भन्ने उल्लेख रहेबाट विपक्षी शक्ति इण्डष्ट्रिजलाई विपक्षी विभागले Class ३४ अन्तर्गतको article को रूपमा ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने गरी भएको निर्णय Paris Convention को article २, ६ bis र १० bis तथा उपभोक्ता संरक्षण ऐनको, दफा १० एवं पेटेन्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २ (ज), दफा १६, दफा १८, र दफा २७ विपरीत रहेको।
४. Smoking र Chewing एउटै वर्गमा पर्दछ र चुरोटमा प्रयोग हुने र गुट्खामा प्रयोग हुने वस्तु सुर्तीजन्य एउटै वस्तु हुँदा उपभोक्ता झुक्किने अवस्था विद्यमान रहेको।
५. प्रत्यर्थी विभागले वर्ग ३१ र वर्ग ३४ को विषयमा छुट्टाछुट्टै निर्णय गर्नुपर्ने दुबैमा एउटै निर्णय गरेको कार्यविधिगत त्रुटि भएको।

२२. प्रस्तुत मुद्दाको मिसिल संलग्न तथ्य, प्रमाण र विद्वान् कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकिर समेतलाई मध्यनजर गर्दा निम्न प्रश्नहरूको निरोपण गरी सुरु विभागको निर्णय मिले-नमिलेको के रहेछ, सो सम्बन्धमा निर्णय गर्नुपर्ने देखियो:-

१. उजुरकर्ता सूर्य नेपालले ट्रेडमार्क प्रयोग गरेको वस्तु र प्रत्यर्थी शक्ति इण्डष्ट्रिजले ट्रेडमार्क प्रयोग गर्न खोजेको वस्तु, त्यसको न्यापर, बनोट, डिजायन र पहिचान तथा

ट्रेडमार्कको नाम एउटै हो वा फरक छ, उपभोक्ताहरूलाई झुक्याउने किसिमको छ, छैन ?

२. कुनै सामान्य अर्थ दिने शब्द जस्तै 'शिखर' स्वतन्त्र रूपमा कुनै व्यक्ति वा कम्पनीको ट्रेडमार्क हुन सक्छ-सक्तैन, वा त्यस्तो कुनै शब्दउपर कुनै व्यक्ति वा कम्पनीको एकाधिकार वा स्वामित्व कायम रहन सक्छ-सकदैन ?
३. चुरोट र गुट्टा एउटै वर्ग र समूहमा वा फरक-फरक वर्ग समूह के मा पर्दछन् ? प्रस्तुत मुद्दाका विषयहरूमा प्रत्यर्थी उद्योग विभागबाट छुट्टाछुट्टै निर्णय हुनुपर्ने हो- होइन?
४. प्रस्तुत मुद्दामा शुरु उद्योग विभागको निर्णय पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २ (ग) दफा १६, दफा १८, पेरिस महासन्धि १८८३ को धारा २, धारा ६ bis, धारा १० bis को विपरीत छ-छैन ?

२३. सूर्य नेपालले ट्रेडमार्क प्रयोग गरेको वस्तु र प्रत्यर्थी शक्ति इण्डष्ट्रिजले ट्रेडमार्क प्रयोग गर्न खोजेको वस्तु, त्यसको न्यापर, बनोट, डिजायन, पहिचान, ट्रेडमार्कको नाम एउटै हो, वा फरक छ, उपभोक्ताहरूलाई झुक्याउने किसिमको छ-छैन भन्ने पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, सर्वप्रथम ट्रेडमार्कको सम्बन्धमा के-कस्तो कानूनी व्यवस्था विद्यमान रहेछ भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा, पेटेन्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २ (ज) मा "ट्रेडमार्क" भन्नाले कुनै फर्म, कम्पनी वा व्यक्तिले आफ्नो उत्पादित मालसामान वा आफूले प्रदान गर्ने सेवालालाई अरुको मालसामान वा सेवाबाट फरक देखाउन प्रयोग गरिने चित्र वा शब्द, चिह्न र चित्र तिनै कुराको संयोग संझनु पर्छ" भनी व्यवस्था भएको देखिन्छ। अर्थात् कुनै एक व्यक्तिको नाममा दर्ता भएको ट्रेडमार्क कुनै अर्को प्रतिस्पर्धी व्यक्तिले अनाधिकृत रूपले प्रयोग गर्दा उपभोक्ता झुक्किन्छन् भन्ने कुरामा विवाद गर्ने ठाउँ हुँदैन। किनकी, ट्रेडमार्क स्वभावैले कुनै उद्योगको उत्पादित सामानको पहिचान गराउन र अरुबाट अलग देखाउने प्रयोजनको लागि प्रयोग हुने चिह्न हो। त्यस्तो चिह्नसँग अर्को ट्रेडमार्क फरक भएमा उपभोक्ताहरू झुक्किँदैनन् भन्ने अवस्था रहेको हुन्छ। जसले गर्दा ट्रेडमार्क एउटासँग अर्को नवीन (invented), फरक चिह्न, अलग पहिचान Distinctness) रहेको अवस्था हुनुपर्दछ।

२४. पेटेन्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १६ मा ट्रेडमार्क उद्योग विभागमा दर्ता भएपछि सम्बन्धित पक्षलाई सोउपर हक प्राप्त हुने र सो ट्रेडमार्कको अरुले नक्कल गर्न वा अधिकार बिना प्रयोग गर्न नहुने भन्ने व्यवस्था गरेको छ। त्यसैगरी, सोही ऐनको दफा १८ मा ट्रेडमार्क दर्ता गर्दा दावी विरोधउपर छानविन गरी उपयुक्तताका आधारमा विभागले ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने नगर्ने निर्णय गर्न सक्ने भन्ने प्रावधान गरिएको देखिन्छ।

२५. Paris Convention for the Protection of Industrial Property, 1883 को article 2 (2) मा The protection of Industrial property has as its object patents, utility models, industrial

designs, trademarks, service marks, tradenames, indications of source or appellations of origin, and the repression of unfair competition भन्ने व्यवस्था भएको देखिन्छ।

२६. त्यसैगरी, सो महासन्धिको Article 6 bis (1) मा "the Countries of the Union undertake, exofficio if their legislation so permits, or at the request of an interested party, to refuse or to cancel the registration, and prohibit the use, of a reproduction, an imitation or a translation, liable to create confusion, of a mark considered by the competent authority of the country of a registration or use to be well-known in that country as being already the mark of a person entitled to the benefits of the convention and used for industrial or similar goods .
२७. उपर्युक्त उल्लेखित विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनी प्रावधानहरूबाट ट्रेडमार्कका सम्बन्धमा निम्न मान्यता रहेको देखिन्छ:-
- (क) उत्पादन हुने मालसामान वा सेवा अरुको त्यस्तो वस्तु वा सेवाभन्दा फरक देखाउन शब्द, चिह्न, चित्र फरक रूपमा प्रयोग गरिन्छ;
  - (ख) एउटा ट्रेडमार्क अर्को ट्रेडमार्कसँग हुबहु मिल्ने वा एउटै हो भनी उपभोक्ता झुक्याउने किसिमको हुनुहुँदैन; एउटासँग अर्को नवीन (invented), फरक चिह्न र अलग पहिचान (Distinctness) रहेको हुन्छ;
  - (ग) एउटा ट्रेडमार्क उद्योग विभागमा दर्ता भई सकेपछि सोसँग अर्को ट्रेडमार्क मिल्दोजुल्दो हुने गरी दर्ता हुन सक्दैन। तर, कुनै तरहले दर्ता भए वा हुन लागे सम्बन्धित पक्षको दावी विरोध भएमा छानवीन भई त्यस्तो पहिले दर्ता वा दर्ता हुन आएको ट्रेडमार्क हुबहु वा उपभोक्ता झुक्याउने किसिमको पाइएमा दर्ता खारेज गर्ने वा दर्ता नगर्ने निर्णय गर्नुपर्ने हुन्छ।
२८. प्रस्तुत मुद्दामा उजुरकर्ताको दर्ता भएको ट्रेडमार्कको नाम शिखर रहेको र प्रत्यर्थीको दर्ताका लागि निवेदन दिइएको ट्रेडमार्कको नाम न्यू शाही शिखर भन्ने रहेको देखिन्छ। उजुरकर्ताले आफ्ना अन्य वस्तुहरूमा प्रयोग गर्न शिखर मात्रै वा सो शब्दको पछाडि अन्य शब्दहरू जस्तै Filter, Filter king, menthol, select, Premium, matches आदि जोडेर प्रयोग गर्ने गरेको र प्रत्यर्थीले शिखर शब्दको अगाडि न्यू शाही शब्द जोडेर प्रयोग गर्न खोजेको देखिन्छ। त्यसैगरी, उजुरकर्ताको सम्पूर्ण शिखर नामको ट्रेडमार्क विविध चुरोटको नाममा प्रयोग भएको देखिन्छ भने प्रत्यर्थीले गुट्टा र पानमसला वर्गका दुइटा वस्तुमा प्रयोग गर्न चाहेको देखिन्छ। उजुरकर्ताले शिखर नाम प्रयोग गरेको एउटा वस्तु र प्रत्यर्थीले प्रयोग गर्न चाहेको न्यू शाही शिखर नामका अर्को दुई वस्तुलाई तुलना गरी हेर्दा, उजुरकर्ताको शिखर फिल्टर चुरोट र प्रत्यर्थीको न्यू शाही शिखर पानमसला आपसमा उपभोक्ता झुकिने अवस्था हुन्छ-हुँदैन भनी विचार गर्दा, सर्वप्रथम उजुरकर्ताको वस्तु चुरोट हो भने प्रत्यर्थीको पानमसला हो। यसमा

चुरोट भन्नु र पानमसला भन्नु नितान्त फरक हुन्छ। चुरोट Smoking (धुँवा) गरेर सेवन गरिन्छ भने पानमसला (chewing) चपाएर खाइन्छ। चुरोटको बट्टा वा खिल्लीको साइज प्याकेजिङ्ग न्यापरमा प्रयोग हुने वस्तु एवं बनोट र प्रत्यर्थीको पान मसलाको पाउच वा थैलीको आकार, प्याकेजिङ्ग न्यापर र त्यसमा प्रयोग हुने वस्तु र त्यसको बनोटभन्दा नितान्त फरक हुनेपनि अवस्था यी दुई वस्तु चुरोट र पानमसलाको आ-आफ्नै मौलिक गुण, पहिचान र उपयोगिताका कारणले हुने देखिन्छ। सोका अतिरिक्त, शिखर ब्राण्डका उत्पादनमा उत्पादकको नाम सूर्य नेपाल भन्ने रहेको र न्यू शाही शिखर ब्राण्डका उत्पादनमा उत्पादकको नाम शक्ति इण्डस्ट्रिज भनी उल्लेख भएको वा हुने अवस्था देखिएकोले शिखर चुरोट वर्गका उत्पादनसँग न्यू शाही शिखर पान मसला र गुट्टा वर्गका उत्पादन हुबहु र उपभोक्ता झुक्याउने किसिमको रहेका छन् भन्ने देखिँदैन।

२९. कुनै सामान्य अर्थ दिने शब्द जस्तै 'शिखर' स्वतन्त्र रूपमा कुनै व्यक्ति वा कम्पनीको ट्रेडमार्क हुन सक्छ-सक्तैन वा त्यस्तो शब्दउपर कुनै व्यक्ति वा कम्पनीको एकाधिकार वा स्वामित्व कायम रहन सक्छ-सक्तैन भन्ने दोश्रो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, ट्रेडमार्क सम्बन्धी हाम्रो देशको मौजुदा कानून पेटेन्ट, डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २ (ग) मा ट्रेडमार्कको परिभाषा गरिएको छ उक्त परिभाषाले "आफ्नो उत्पादित मालसामान वा आफूले प्रदान गर्ने सेवालाई अरुको मालसामान वा सेवाबाट फरक देखाउन प्रयोग गरिने शब्द, चिह्न वा चित्र वा शब्द, चिह्न र चित्र तिनै कुराको संयोगलाई ट्रेडमार्कको संज्ञा दिएको छ। अर्थात् उत्पादित मालसामान अरुबाट फरक देखाउन कुनै शब्दको प्रयोग, कुनै चिह्नको प्रयोग वा कुनै चित्रको प्रयोग वा त्यस्तो शब्द, चिह्न र चित्र तिनै कुराको संयोजन गरिएको छ भने त्यो ट्रेडमार्क हुन सक्छ। International Trademark Association (INTA) का अनुसार Generic terms are common words or terms, often found in the dictionary, that identify products and services are not specific to any particular source. It is not possible to register as a trademark a term that is generic for goods/ services identified in the application. If a trademark becomes generic, often as a result of improper use, rights in the mark may no longer be enforceable .
३०. INTA को Website मा Trademark संरक्षण गर्ने सम्बन्धमा केही Handy Rule को चर्चा गरिएको छ, जसमध्ये यहाँ एउटा उदाहरण लिन सकिन्छ। Enforce correct grammatical usage. A trademark is meant to be used as an adjective; correct usage : I need a "KLEENEX" tissue" incorrect usage: I need a "KLEENEX". यसबाट के देखिन्छ भने 'KLEENEX' शब्द Fanciful mark अर्थात् Coined (made-up) word हो। यो कागजमा आधारित (Paper- based) उत्पादन जस्तै Facial tissue, bathroom tissue, paper towel आदि को Variety Brand Name हो। 'KLEENEX' को Trademark संरक्षणको लागि 'KLEENEX' भनेर पुग्दैन, 'KLEENEX' Tissue भनेर विशेषणको रूपमा प्रयोग भएको हुनु पर्ने हुन्छ।

३१. त्यसैगरी, Apple भनेको स्थापित र परिचित एउटा फलको नाम हो। Apple चिह्न, नाम र चित्रले 'स्याउ' उपर वा अन्य कुनै उत्पादन उपर स्वामित्व वा एकाधिकार कायम हुन सक्तैन। तर Apple Computer भनी चिह्न, नाम र चित्र प्रयोग गरी ट्रेडमार्क रजिष्टर्ड गराउने कम्पनीले Apple Car भनी चिह्न, नाम र चित्र प्रयोग गरी ट्रेडमार्क रजिष्टर्ड गराई Apple नामको Car उत्पादन गर्न सो को ट्रेडमार्क दर्ता गराएको छैन भने अर्को कुनै कम्पनीले Apple Car उत्पादन गर्नका लागि ट्रेडमार्क दर्ता गराउन सक्तैन भन्ने हुँदैन। अर्थात्, जुन वस्तु आफूले उत्पादन गर्नको लागि वस्तुको नाम, चिह्न वा चित्र सहितको ट्रेडमार्क आफूले कानूनबमोजिम दर्ता नगराएसम्म कुनै अर्को कम्पनीले त्यस्तो वस्तुको लागि ट्रेडमार्क दर्ता गराई ट्रेडमार्क संरक्षण गराउन सक्ने नै हुन्छ।
३२. उपर्युक्त उदाहरणबाट के देखिन्छ भने सामान्यतः स्थापित र परिचित कुनै शब्द (Generic Term), चिह्न (Generic sign), चित्र (Generic design) अरु शब्द, चिह्न वा चित्रको सहयोग विना स्वतन्त्र रूपमा ट्रेडमार्क बन्न सक्तैन।
३३. प्रस्तुत मुद्दामा उजुरकर्ताले प्रयोग गरेको शब्द 'शिखर' निजले मात्र आफूले चाहेको वस्तु वा उत्पादनमा प्रयोग गर्न पाउने र अरु कसैले शिखर शब्द कुनै वस्तु वा उत्पादनमा प्रयोग गर्न नपाउने गरी उक्त शब्द 'शिखर' उपर एकाधिकार र स्वामित्व प्राप्त हुने गरी निजले ट्रेडमार्क प्राप्त गरेको वा त्यसरी निजले मात्र शिखर शब्दको प्रयोग गर्न पाउने र अरुले नपाउने गरी शब्दमाथिको सम्पूर्ण अधिकार प्रदान गर्ने प्रावधान मौजूदा कानूनमा र अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता रहेको समेत कहिकतै पनि देखिँदैन। उजुरकर्ताले प्राप्त गरेका ट्रेडमार्कहरू हेर्दा Cigarette (34) वर्गको विभिन्न किसिमका शिखर शब्द र सो शब्दपछि अन्य शब्द उल्लेख भएका तेह थान ट्रेडमार्क उपर निजको अधिकार संरक्षित रहेको नै देखिन्छ। सो बाहेक Shikhar नाम राखी गुट्टा वा पानमसाला वर्गको वस्तु उत्पादनका लागि ट्रेडमार्क रजिष्टर्ड गराई उजुरकर्ताले अधिकार सुरक्षित गरेको अवस्था मिसिल संलग्न कागजातबाट देखिँदैन।
३४. उपर्युक्त उल्लेखित ऐन तथा अन्तर्राष्ट्रिय मान्यतासमेतलाई विचार गर्दा, कुनै कम्पनीको उत्पादित वस्तुको वर्ग र किसिम जनाउने गरी कुनै शब्द र सो शब्दसँग अन्य शब्द, चिह्न वा चित्रको संयोजन गरी दर्ता गराइएको ट्रेडमार्कको संरक्षण गर्नु कानूनबमोजिम स्थापित र निर्देशित निकायको कर्तव्य हुने भएपनि 'शिखर' जस्तो सामान्य र स्वतन्त्र शब्द, Generic term जसको अर्थ 'उच्च', 'अग्लो' र 'हिमाल' हुन्छ, सो शब्द उजुरकर्ताले ट्रेडमार्कको रूपमा चुरोटको वर्गमा दर्ता गराई संरक्षित गराएको तेह किसिम र थानका ट्रेडमार्क बाहेक सो शिखर शब्द प्रयोग गरी अन्य किसिम र वर्गका उत्पादनमा शिखर शब्दसँग अन्य शब्द चिह्न वा चित्रको

संयोजन गरी अरु कसैले नवीन (Invented) ट्रेडमार्क दर्ता गराउने र गर्ने कार्य मौजुदा कानून र अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता विपरीत हुने देखिंदैन।

३५. चुरोट र गुट्खा तथा Smoking र Chewing एउटै वर्ग समूह वा फरक-फरक वर्ग समूह केमा पर्दछन् तथा प्रस्तुत मुद्दाको विषयहरूमा प्रत्यर्थी उद्योग विभागबाट छुट्टा-छुट्टै निर्णय हुनु पर्ने हो-होइन भन्ने तेश्रो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, World Intellectual Property Organization द्वारा प्रकाशित Nice Classification मा उल्लेख भए अनुसार Class 34 मा Tobacco, smoker's articles र matches तीन वटा समूहअन्तर्गत सैतिस वटा वस्तु सूचीकृत रहेको देखिन्छ। जसमध्ये तीन समूह Tobacco (सूर्ती) smokers articles (धूम्रपान गर्नेहरूको वस्तु) र matches (सलाइ- लाइटर) मध्ये गुट्खा सूती समूह र चुरोट धूम्रपान गर्नेहरूको वस्तु समूहमा पर्ने देखिन्छ। Nice classification को वर्ग ३४ को आइटम नं. 340012 अन्तर्गत Chewing tobacco अर्थात् सूतीजन्य गुट्खा र आइटम नं 340020 अन्तर्गत Cigarettes अर्थात् सूतीजन्य चुरोट सूचीकृत भएको देखिन्छ। यसबाट चुरोट र गुट्खा वर्ग ३४ मा पर्ने भएपनि आइटम नं र यी वस्तुको सेवन विधि तथा नाम, किसिम, आकार र प्रकार फरक-फरक हुने गरेको देखिन्छ।
३६. त्यसैगरी, प्रस्तुत मुद्दाको विषयहरूमा प्रत्यर्थी विभागबाट छुट्टा-छुट्टै निर्णय हुनुपर्ने वा नपर्ने भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा, प्रत्यर्थी शक्ति इण्डष्ट्रिजले दर्ता गर्न चाहेको ट्रेडमार्कहरू उपर यी पुनरावेदक उजुरकर्ता सूर्य नेपालसहित अन्य दुई उजुरकर्ताहरूले प्रत्यर्थी शक्ति इण्डष्ट्रिजले ट्रेडमार्क दर्ता गराउन प्रत्यर्थी विभागमा निवेदन दिए उपर दावी विरोधको रूपमा उजुरी दर्ता गराएको देखिएको अवस्थामा यी प्रत्यर्थी शक्ति इण्डष्ट्रिजको ट्रेडमार्क दर्ता हुने-नहुने भन्ने विषयमा यी पुनरावेदक सहित अन्य दुई उजुरकर्ताको दावी विरोध उजुरी पर्दैमा निर्णय पनि छुट्टा-छुट्टै हुनुपर्ने भन्ने पुनरावेदकतर्फका विद्वान् कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन।
३७. प्रस्तुत मुद्दामा सुरु उद्योग विभागको निर्णय पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा २ (ग) दफा १६, दफा १८, पेरिस महासन्धिको धारा २, धारा ६^{Bis}, धारा १०^{Bis} को विपरीत छ-छैन भन्ने चौथो र अन्तिम प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, उजुरकर्ताको ट्रेडमार्क शिखर चुरोटका आइटमभन्दा फरक आइटम र फरक वस्तुको नविन (invented) रूपमा प्रत्यर्थी शक्ति इण्डष्ट्रिजले ट्रेडमार्क दर्ता गराउन चाहेको र सोसम्बन्धी सम्पूर्ण कानूनी तथा अन्तर्राष्ट्रिय अभ्याससमेतलाई बर्खिलाप नहुने गरी निजको ट्रेडमार्क दर्ता गर्नेगरी प्रत्यर्थी उद्योग विभागबाट निर्णय भएको देखिंदा उक्त निर्णय उपर्युक्त उल्लेखित कानून विपरीत रहेको देखिंदैन।
३८. तसर्थ, उपर्युक्त उल्लेखित तथ्य, प्रमाण, कानूनी व्यवस्था र अन्तर्राष्ट्रिय मान्यतासमेतको विवेचनाबाट उजुरकर्ता सूर्य नेपाल प्रा.लि.को दावी विरोध खारेज हुने ठहर्नाई प्रत्यर्थी उद्योग विभागबाट मिति २०६९।११।२८।२ मा भएको निर्णय मिलेकै देखिंदा सदर हुने ठहर्छ।

पुनरावेदक उजुरकर्ता सूर्य नेपाल प्रा.लि.को पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्तैन। दायरीको लगत कट्टा गरी फैसलाको विद्युतीय प्रति अपलोड गरी मिसिल नियमानुसार बुझाइदिनु।

.....
(रत्नबहादुर बागचन्द)
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(हरिप्रसाद बगाले)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - बिमल रेग्मी

कम्प्युटर टाईप गर्ने: - नारायण प्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७० साल पौष २५ गते रोज ५ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री तिल प्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री डिल्लीराज आचार्य
आदेश

मुद्दा नं.०७१-FJ-००७६

इजलास नं.:- १२

निर्णय नं.:- २०८

मुद्दा: - मध्यस्थता

- करार अन्त्य भैसकेको अवस्थामा करारअन्तर्गतको विवाद समाधान गर्नका लागि मध्यस्थ नियुक्ति गर्न मिल्ने, नमिल्ने ?

का.जि.,का.म.न.पा.,वडा नं. ३२ पुतलीसडकस्थित महादेव खिम्ती निर्माण सेवा प्रा.लि.का तर्फबाट ऐ. का अधिकार प्राप्त प्रबन्ध निर्देशक रवि सिंह ..... १ निवेदक

विरुद्ध

पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय सडक निर्देशनालय, दमक, झापा समेत ..... जना ४ विपक्षी

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(३)(क) तथा मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ७ बमोजिम यस अदालतमा दायर भै नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं आदेश यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. हामी निवेदकले आफ्नो व्यवसाय गर्ने क्रममा मिति २०६९।३।२४ (8th July, 2012) मा विपक्षी मध्येको नेपाल सरकार भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय, सडक विभागअन्तर्गत पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय सडक निर्देशनालय, दमक, झापासँग मेची मार्गको फिक्कलदेखि माईखोला ७९+५५०-१०४+१४० र राँकेदेखि फिदिम १५०+७००-१८१+५६० सम्मको सडक खण्ड रिसिलिङ्ग कार्यको लागि सम्झौताको मूल्य रु २,६२,४१,१८८।९९ (भ्याट बाहेक) कायम गरी ठेक्का RSDPAF-W-SYMP-NCB-ER-Ilam-1B को ठेक्का, करार/सम्झौता गरेका थियौं। तर विपक्षीको असहयोगका कारण ठेक्काबमोजिम केही कार्य सम्पन्न भए तापनि पुरै कार्य सम्पन्न हुन सकेको छैन। विपक्षीले ठेक्का, करार/सम्झौता उल्लङ्घन गरी एक पक्षीय ढंगबाट करारको अन्त्य गरी बैंक ग्यारेन्टीलगायतको रकम दावी गरी हामीलाई पत्राचार

गरेको र हामीले पाउनु पर्ने ठेक्का/ सम्झौताबमोजिम काम गरेको रकम भुक्तानी नदिएकोले हामी बिच विवाद सिर्जना भई रहेको साथै ठेक्का, करार/सम्झौताबमोजिम सम्झौताको विषयलाई लिएर उठेका विवादित विषयहरूको समाधानका लागि हामी निवेदकले एडजुडिकेटर र मध्यस्थ नियुक्तिको प्रकृया अगाडि बढाएको भए तापनि विपक्षीको असहयोग र ठेक्का सम्झौतामा भएको व्यवस्थाअनुसार नेपाल ईन्जिनियरिङ्ग काउन्सील र नेपाल मध्यस्थता परिषद्को कार्यालयको कारणले एडजुडिकेटर तथा मध्यस्थ नियुक्ति हुन नसकेकोले मध्यस्थता ऐन, २०५५ मा भएको कानूनी व्यवस्थाबमोजिम यस सम्मानित अदालतबाट विपक्षी तर्फको मध्यस्थ नियुक्ति गरिपाउँ। ठेक्का सम्झौताको शर्त नं. २३, २४, र २४.४ मा एडजुडिकेटर तथा मध्यस्थताको माध्यमबाट ठेक्का सम्झौताको कुनै पनि विवादलाई समाधान गर्ने प्रावधान उल्लेख छ। यस्तो व्यवस्था करारको दुबै पक्षलाई समान रूपले लागू भै बन्धनकारीसमेत हुन्छ। विपक्षीको हामीप्रति कुनै गुनासो भए सम्झौतामा भएको व्यवस्थाको अनुसरण गरी विवादलाई समाधान गराउने तर्फ लाग्नु पर्नेमा सो नगरी करार आफैले उल्लङ्घन गरी भङ्ग गर्ने, हामीले काम गरेको पाउनु पर्ने रकम नदिने र एडजुडिकेटर एवं मध्यस्थ नियुक्तिको प्रक्रियालाई असहयोग गर्ने कार्य सम्झौता विपरित भई मान्य सिद्धान्तको समेत प्रतिकूल छ। हामी र विपक्षी बीचको सम्बन्धमा उठेको विवादलाई ३ जना मध्यस्थहरूद्वारा निपटारा गर्ने प्रयोजनको लागि हामी निवेदकको तर्फबाट एक जना मध्यस्थ श्री बलराम के.सी.लाई मिति २०७१।१०।११ मा नियुक्त गरेको जानकारी विपक्षीलाई मिति २०७१।१०।१३ को पत्र मार्फत् गराएका थियौं। तर विपक्षीले मिति २०७१।१०।२० र मिति २०७१।११।१० मा पत्र पठाई मध्यस्थ नियुक्त नगर्ने जानकारी गराएका छन्। सम्मानित अदालतबाट मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ७ (१) प्रयोजनका लागि दफा ७ (२) बमोजिमका ३ जना सम्भाव्य मध्यस्थकर्ताहरू क्रमश श्री दुर्गाप्रसाद वस्ती, का.जि.का.म.न.पा. -१० नारायणीश्रवणमार्ग काठमाडौं, श्री यक्षध्वज कार्की, का.जि.का.म.न.पा.-१० नयाँबानेश्वर र श्री शिवप्रसाद रिजाल, का.जि.का.म.न.पा.-३२ अनामनगर काठमाडौंमध्येबाट कुनै एकजनालाई विपक्षी पुर्वाञ्चल क्षेत्रीय सडक निर्देशनालय, दमक झापाको तर्फबाट मध्यस्थ नियुक्ति गरिपाउँ तसर्थ सम्मानित अदालतबाट विपक्षी तर्फको मध्यस्थ नियुक्ति गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको महादेव खिम्ती निर्माण सेवा प्रा.लि.का तर्फबाट रवि सिंहको मिति २०७१।११।२६ को निवेदन।

२. यसमा निवेदकको निवेदन मागबमोजिमको मध्यस्थ नियुक्ति गर्नु नपर्ने कुनै आधार, कारण र प्रमाण भए सबूद प्रमाणसहित म्याद सूचना पाएका मितिले बाटाका म्यादबाहेक १० दिनभित्र विशेष सरकारी वकील कार्यालय, काठमाडौं मार्फत् लिखित जवाफ पेश गर्नुहोला भनी आदेश र निवेदनको प्रतिलिपिसमेत साथै राखी विपक्षीहरूका नाममा म्याद सूचना जारी गरी नियमानुसार पेश गर्नुहोला भन्ने यस अदालतको मिति २०७१।११।२८ को आदेश।

३. नेपाल सरकार नीति तथा कार्यक्रमको लक्षित उद्देश्यअनुसार सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को प्रक्रिया पूरा गरी सार्वजनिक सडकको निर्माण तथा रिसिलिंग गर्ने कार्यका लागि पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय सडक निर्देशनालयसँग मिति २०६९।३।२४ मा ठेक्का सम्झौता भई संचालन गरिएको निर्माण कार्यको ठेक्का सम्झौता भङ्ग (समाप्त) भई सकेको एवम् उक्त सम्झौताको विवाद सम्बन्धमा मध्यस्थता नियुक्ति गर्ने कार्यमा यस मन्त्रालयको कुनै पनि संलग्नता नरहने हुँदा निवेदकले विना कारण, प्रमाण र आधार यस मन्त्रालयलाई विपक्षी बनाई दायर गरिएको प्रस्तुत रिट निवेदन कपोल कल्पित र दुराशययुक्त देखिई औचित्यपूर्ण नदेखिएकोले निजको माग दावी र जिकिर खारेज भागी छ, निवेदकलाई प्राप्त कानूनी हक प्रतिकूल हुने गरी यस मन्त्रालयबाट कुनै पनि प्रकारको काम कारवाही भए गरिएको नहुँदा यस मन्त्रालयलाई विपक्षी बनाउनु नपर्ने विषयमा विपक्षी बनाई दायर गरिएको प्रस्तुत निवेदन दुराशयपूर्ण भावनाले अभिप्रेरित भई दायर भएको देखिएकोले खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको नेपाल सरकार भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालयको मिति २०७१।१२।२४ को लिखित जवाफ।
४. विपक्षी निर्माण व्यवसायीले सम्झौताबमोजिम कार्य सम्पन्न नगरेको, काम गर्ने प्रयास पनि नगरेकोले सम्झौताबमोजिम काम गर्नु हुन भनी योजना प्रमुखबाट विभिन्न मितिमा पटक पटक ताकेता गर्दासमेत उक्त आदेश तथा निर्देशनको पालना नगरी ठेक्का सम्झौताको उल्लङ्घन गरेको अवस्था छ। विपक्षीले Adjudicator नियुक्ति गरी पाउँ भनी निवेदन गर्नु भएकोमा प्रस्तुत ठेक्का सम्झौताको अन्त्य भैसकेकोले Adjudicator तथा Arbitrator नियुक्त गर्न नसकिने भनी विपक्षीलाई जानकारी गराई सकिएको छ। सम्झौता कार्यान्वयनको चरणमा सम्झौताका पक्षहरूबीच उत्पन्न विवादको विषयमा मात्र Adjudicator तथा Arbitrator सम्बन्धी प्रक्रियाको अवलम्बन गरी विवादको समाधान गर्न सकिने अवस्था हुन्छ। विपक्षी निवेदकले दुई पक्षबीचको सम्झौताको शर्त पालना नगरेको कारणबाट उक्त सम्झौता भङ्ग भैसकेको अवस्थामा आफ्नो तर्फबाट मध्यस्थता ऐन, २०५५ बमोजिम मध्यस्थ नियुक्ति गरी यस विभागको तर्फबाट समेत मध्यस्थ नियुक्ति गरी पाउँ भनी लिएको जिकिर कानून सम्मत छैन। प्रस्तुत निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको सडक विभाग वैदेशिक महाशाखाको तर्फबाट संजयकुमार श्रेष्ठको मिति २०७१।१०।२५ को लिखित जवाफ।
५. ठेक्का जिवित हुँदासम्म निवेदकको तर्कसँग सहमत हुन सकिन्छ। GCC को २४.१ ले Adjudicator बाट विवाद समाधान गराउने क्षेत्राधिकार Project Manager को निर्णयको हकमा मात्र हुने स्पष्टै छ। ठेक्का तोड्ने निर्णय Employer यस निर्देशनालयबाट भएको हुँदा सो विवाद हेर्ने क्षेत्राधिकार Adjudicator लाई छैन। यसै गरी बैंक ग्यारेन्टीका सम्बन्धमा Project Manager ले कुनै निर्णय लिन नसक्ने र त्यस्ता ग्यारेन्टी निःशर्त रूपमा Employer का पक्षमा जारी हुने हुँदा निवेदकले जिकिर गरेअनुसार Adjudicator बाट विवाद समाधान हुने अवस्था नै होइन। हाल आएर ठेक्का तोडिएको अवस्थामा Adjudicator तथा मध्यस्थताको माध्यमबाट

विवाद समाधान गर्ने कुरामा सहमत हुन सकिँदैन। किनकी ठेक्का लिएर समयमा काम सम्पन्न नगर्ने निर्माण व्यवसायीसँग भएको सम्झौता अन्त्य भैसकेको छ। निवेदकले समयमा काम सम्पन्न गर्न नखोज्ने, खाली ठेक्का लम्ब्याई अग्रिम भुक्तानीको रकम व्यक्तिगत फाइदाको लागि प्रयोग गर्न खोज्ने, PM ले लेखेको पत्रको बेवास्ता गर्ने, आफ्नो कार्य तालिकाबमोजिम काम नगर्ने, आफूले गरेको प्रतिबद्धताबमोजिम पनि काम नगर्ने र ठेक्का तोड्ने अवस्था निज निर्माण व्यावसायीलाई एकिन भएपछि फेरी lingering गर्न Adjudicator को बहाना खडा गरी सडकलाई थप कमजोर बनाउने र सर्वसाधारणको सहज रूपमा पाउने यातायात सुविधामाथि नै अवरोध सिर्जना गर्ने नियत नियम, कानून र ठेक्का सम्झौताको विपरित देखिन्छ। Performance Bank Guarantee निशर्त, अविलम्ब यस निर्देशनालयको रा.बा.बैंक दमक, खाता नं.३०६०२०६००२६०२ मा जम्मा गर्नु पर्दछ। ठेक्का नं. RSDPAF-W-SYMP-NCB-ER- Ilam-1B लगायत तिनै ठेक्काहरूको निज निर्माण व्यवसायीले नगरेको कामको २५ प्रतिशत रकम यस निर्देशनालयको रा.बा बैंक दमक, खाता नं. ३०६०२०६००२६०२ मा मिति २०७९।५।१५ गतेभित्र जम्मा गरि दिन र तिनवटै ठेक्काहरूको Performance Security रकम यस कार्यालयको खातामा जम्मा गर्न सम्बन्धित बैंकहरूलाई पत्राचार गरिएको अवस्था छ। अतः माथि विवेचित आधार र कारणबाट निवेदकको निवेदन जिकिरअनुसार मध्यस्थ नियुक्त हुनुपर्ने अवस्था नहुँदा निवेदन खारेज गरीपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय सडक निर्देशनालय, दमक झापाको मिति २०७९।१२।३० को लिखित जवाफ।

६. विपक्षी निर्माण व्यवसायीले सम्झौताबमोजिम कार्य सम्पन्न नगरेको, काम गर्ने प्रयास पनि नगरेकोले सम्झौताबमोजिम काम गर्नुहुन भनी योजना प्रमुखबाट विभिन्न मितिमा पटक पटक ताकेता गर्दासमेत उक्त आदेश तथा निर्देशनको पालना नगरी ठेक्का सम्झौताको उल्लङ्घन गरेको अवस्था छ। विपक्षीले Adjudicator नियुक्ति गरी पाउँ भनी निवेदन गर्नु भएकोमा प्रस्तुत ठेक्का सम्झौताको अन्त्य भैसकेकोले Adjudicator तथा Arbitrator नियुक्त गर्न नसकिने भनी विपक्षीलाई जानकारी गराई सकिएको छ। सम्झौता कार्यान्वयनको चरणमा सम्झौताका पक्षहरूबीच उत्पन्न विवादको विषयमा मात्र Adjudicator तथा Arbitrator सम्बन्धी प्रक्रियाको अवलम्बन गरी विवादको समाधान गर्न सकिने अवस्था हुन्छ। विपक्षी निवेदकले दुई पक्षबीचको सम्झौताको शर्त पालना नगरेको कारणबाट उक्त सम्झौता भङ्ग भैसकेको र सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालयको मिति २०७९।११।२२ को निर्णयानुसार विपक्षी निर्माण व्यवसायीलाई एक वर्ष कालोसूचीमा राख्ने भनी मिति २०७९।११।२७ को गोरखापत्रमा सूचना प्रकाशित भैसकेको अवस्थामा आफ्नो तर्फबाट मध्यस्थता ऐन, २०५५ बमोजिम मध्यस्थ नियुक्ति गरी यस विभागको तर्फबाट समेत मध्यस्थ नियुक्ति गरी पाउँ भनी लिएको जिकिर कानून सम्मत छैन, प्रस्तुत निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको

सडक विभाग, डिभिजन सडक कार्यालय, इलामको तर्फबाट डिभिजन प्रमुख शिवलाल दाहालको मिति २०७२।१।३ को लिखित जवाफ।

७. २०७२ सालमा जारी भएको नेपालको संविधानको धारा १३५ ले सर्वोच्च अदालतका सेवा निवृत्त न्यायाधीशलाई मध्यस्थ भइ काम गर्न रोक लगाएको भन्ने जानकारी हाम्रोतर्फबाट नियुक्त रहनुभएका मध्यस्थ श्री बलराम के.सी.ले जानकारी दिनुभएको हुँदा यस कम्पनीको तर्फबाट श्री शम्भु थापालाई मध्यस्थ नियुक्त गरिएको व्यहोराको महादेव खिम्ति निर्माण सेवाको मिति २०७२।१२।२ को निवेदनपत्र।

आदेश खण्ड

८. नियमबमोजिम दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी आज यस इजलाशमा पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा मिसिल संलग्न कागजातहरूको अध्ययन गरी निवेदक महादेव खिम्ती निर्माण सेवा प्रा.लि.को तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताद्वय श्री योगेन्द्रमान सिंह बस्नेत र श्री डिल्लीराज भण्डारीले तथा विपक्षी कार्यालयहरूको तर्फबाट उपस्थित विशेष सरकारी वकील कार्यालय काठमाडौंका विद्वान् उपन्यायधिवक्ता श्री उमाकान्त पौडेलले गर्नुभएको बहससमेत सुनियो। बहसको क्रममा निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताहरूले विवादित ठेक्का सम्झौताबमोजिम कार्य सम्पन्न हुन नसक्नुमा हाम्रो पक्षको कमजोरी नभई विपक्षीहरू कै असहयोग कारणको रूपमा रहेको, विपक्षीहरूले विवाद समाधानको प्रक्रिया मै नगर्दै एकतर्फी रूपमा सम्झौता अन्त्य गरेको, निवेदकले गरेको कामको भुक्तानी पाउन बाँकी नै रहेको र सम्झौतामा उल्लेख भएबमोजिम मध्यस्थ नियुक्तिको प्रक्रियामा जाँदा मध्यस्थ नियुक्त गर्न पनि विपक्षीहरूले इन्कार गरेको अवस्था हुँदा निवेदन मागबमोजिम मध्यस्थ नियुक्तिको आदेश हुनुपर्छ भनी आफ्नो जिकिर प्रस्तुत गर्नुभएको छ। यसै गरी विपक्षी कार्यालयहरूको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् उपन्यायाधिवक्ताले निवेदकलाई पटक पटक मौका दिँदा पनि सम्झौताबमोजिमको कार्य सम्पन्न नगरेको, समयमा कार्य सम्पन्न नगरेकोमा निवेदकलाई कालो सूचीमा राख्ने निर्णय पनि भैसकेको तथा करार अन्त्य भैसकेपछि मात्र निवेदकले मध्यस्थ नियुक्तिको प्रक्रिया प्रारम्भ गरेको अवस्था हुँदा निवेदन मागबमोजिम हाल मध्यस्थ नियुक्तिको आदेश हुनुपर्ने होइन भनी आफ्नो जिकिर प्रस्तुत गर्नुभएको छ।

९. मिसिल संलग्न कागजातहरू अध्ययन गर्दा निवेदकले विपक्षीमध्येका पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय सडक निर्देशनालयसँग मेची मार्गको फिक्कलदेखि माइखोला र राँकेदेखि फिदिमसम्मको सडक खण्ड रिसिलिङ्ग गर्ने कार्यको लागि मिति २०६९।३।२४ (८ जुलाई २०१२) मा ठेक्का नं. RSDPAF-W SYPM-NCB-ER- Ilam -IB को सम्झौता गरेको पाइन्छ। यसरी ठेक्का अनुसारको कार्य गर्दै जाँदा कार्य सम्पन्न नहुँदै विपक्षीले सम्झौता उल्लङ्घन गरी बैंक ग्यारेण्टीको रकम दावी गरेको कुरा कृषि विकास बैंक लिमिटेड, शाखा कार्यालय, इलामको

मिति २०७१।३।१२ को पत्र मिति २०७१।३।२८ मा पाउँदा विवाद सिर्जना भएको थाहा भयो। विवाद समाधानका लागि सम्झौताबमोजिम एडजुडिकेटर नियुक्तिको प्रक्रियामा जाँदा एडजुडिकेटर नियुक्त हुन नसकेको, यसैबीच मिति २०७१।४।४ को पत्र मार्फत् विपक्षीले सम्झौता तोडिएको कुराको जानकारी गराएको, मध्यस्थ नियुक्तिको प्रक्रियामा जाँदा विपक्षीको मिति २०७१।११।१० को पत्रबाट मध्यस्थ नियुक्त हुन नसक्ने जानकारी गराएको हुँदा यो निवेदन दायर गरेको छु। प्रस्तावित व्यक्तिहरू मध्येबाट मध्यस्थ नियुक्त गरी पाउँ भनी निवेदकका तर्फबाट प्रस्तुत निवेदन पर्न आएको पाइन्छ। विपक्षी पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय सडक निर्देशनालयले लिखित जवाफ फिराउँदा निवेदकसँग सम्झौता भएकोमा अन्यथा जिकिर लिएको नदेखिए पनि लिखित जवाफमा निवेदकले समयमा काम सम्पन्न नगरेको, स्वीकार्य कार्यको निवेदकले पूरै भुक्तानी पाइसकेको, कुनै पनि भुक्तानी हुन बाँकी बिल नरहेको, निवेदकबाट काममा ठूलो लापरवाही भएको र हाल ठेक्का जीवित पनि नरहेको भन्दै मध्यस्थ नियुक्त हुनु नपर्ने जिकिर लिएको पाइन्छ।

१०. उपर्युक्त अनुसारको निवेदन जिकिर, लिखित जवाफ व्यहोरा, विद्वान् कानून व्यवसायीहरूबाट प्रस्तुत बहस बुँदाहरू र मिसिल संलग्न कागज प्रमाणहरू अध्ययन गरी इन्साफतर्फ विचार गर्दा यसमा मुख्यतः निवेदन माग दावीबमोजिम मध्यस्थ नियुक्त गर्नुपर्ने हो या होइन ? सोही विषयमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो। खास गरेर निवेदन जिकिर र लिखित जवाफ व्यहोरालाई हेर्दा प्रस्तुत मुद्दामा देहायका प्रश्नहरूको निरोपण हुनुपर्ने देखिन आएको छ :-

- क) करारमा उल्लेख भएबमोजिम करारका कुनै एक पक्षले मध्यस्थ नियुक्तिको लागि अनुरोध गरेकोमा अर्को पक्षले इन्कार गर्न मिल्छ वा मिल्दैन ?
- ख) करारको एक पक्षले करार तोडिएको सूचना गरी करारको अन्त्य भैसकेको अवस्थामा अर्को पक्षको मागबमोजिम मध्यस्थ नियुक्त गर्नु पर्ने हो वा होइन ? र
- ग) निवेदकको मागदावीबमोजिम यस अदालतबाट मध्यस्थ नियुक्त गरिदिनु पर्ने हो वा होइन?

११. यसमा निर्णय तर्फ विचार गर्दा, निवेदक र विपक्षीबीच सम्पन्न करारनामाको सामान्य शर्त (General Condition) को बुँदा नं. २३ र २४ मा विवाद समाधानसम्बन्धी व्यवस्थाहरू समावेश भएको पाइन्छ। शर्तको बुँदा नं. २३.१ मा एडजुडिकेटर नियुक्तिसम्बन्धी व्यवस्था रहेको पाइन्छ भने शर्तको बुँदा नं. २४.३ मा एडजुडिकेटरले गरेको निर्णय उपर मध्यस्थ समक्ष उजुर गर्न सकिने व्यवस्था रहेको पाइन्छ। करारमा भएको यही व्यवस्थाअनुसार निवेदकले एडजुडिकेटर नियुक्तिको लागि अनुरोध गर्दा विपक्षीले मिति २०७१।४।१९ मा एडजुडिकेटर नियुक्ति नगर्ने जानकारी निवेदकलाई दिएको पाइन्छ भने मिति २०७१।४।४ मा ठेक्का तोडिएको सूचना विपक्षीले निवेदकलाई मिति २०७१।४।९ मा दिएको देखिन्छ। एडजुडिकेटर नियुक्ति नगर्ने र ठेक्का पनि तोडिएको सूचना प्राप्त भएपछि निवेदकले मध्यस्थ

नियुक्त गरी पाउन मिति २०७१।५।२ मा मध्यस्थ परिषद्को कार्यालयमा अनुरोध गरेकोमा सो कार्यालयबाट मध्यस्थ नियुक्त हुन नसकेको जानकारी निवेदकलाई मिति २०७१।९।८ मा प्राप्त भएको पाइन्छ भने पुनः आफ्नो तर्फबाट वलराम के.सी. लाई मध्यस्थ नियुक्त गरी निवेदकले सो को जानकारी मिति २०७१।१०।१३ को पत्र मार्फत विपक्षीलाई दिएकोमा विपक्षीको मिति २०७१।१०।२० र मिति २०७१।११।१० को पत्रबाट मध्यस्थ नियुक्त नगर्ने व्यहोराको जानकारी निवेदकलाई प्राप्त भएको पाइन्छ। यस प्रकार करारमा उल्लेख भए बमोजिम मध्यस्थ नियुक्तिको प्रक्रियामा जाँदा मध्यस्थ नियुक्त हुन नसकेपछि मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ७ अन्तर्गत निवेदकका तर्फबाट मध्यस्थ नियुक्त गरी पाउन माग दावी सहित प्रस्तुत निवेदन यस अदालतमा दायर हुन आएको पाइन्छ।

१२. माथि प्रकरण ९ मा उल्लेख भए बमोजिम यी निवेदकले मध्यस्थ नियुक्तिको लागि अनुरोध गरेकोमा विपक्षीले इन्कार गरेको अवस्था हुँदा करारमा उल्लेखित शर्त विपरीत मध्यस्थ नियुक्त गर्न इन्कार गर्न मिल्ने वा नमिल्ने के हो ? भन्ने पहिलो प्रश्न तर्फ बिचार गरौं। करार करारका पक्षहरू स्वयंले आफूहरू स्वयंका लागि बनाएको कानून मानिन्छ। करार गर्न नहुने भनी प्रचलित कानूनले निषेध गरेको वा करार गरेकै भएपनि प्रचलित कानूनले मान्य नहुने भनी व्यवस्था गरेको देखि बाहेक कुनै काम गर्न वा नगर्न सम्झौता गर्न पक्षहरू स्वायत्त हुने ठानिन्छ। पक्षहरूको सो स्वायत्तताको अधिकार भित्र करारका शर्तहरू र करार उल्लंघन भए वापत उपचारको प्रकृति निर्धारण गर्न मात्र होइन, करार कार्यान्वयनका क्रममा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा त्यस्तो विवाद समाधान गर्ने उपाय निश्चित गर्ने अधिकार पनि समावेश हुन्छ जसलाई हाम्रो करार ऐन, २०५६ को दफा ४ मा स्पष्टतः मान्यता दिइएको पनि छ। यसैले करार सम्बन्धी विवादमा अदालतको भूमिका भनेको करार गर्दाका बखत पक्षहरूले करारनामा मार्फत व्यक्त गरेको इच्छा वा तिनीहरू बीचको सहमतिलाई लागू गरिदिनु रहेको हुन्छ। अदालतको सो भूमिका करारका पक्षहरूको स्वायत्ततालाई सम्मान गर्नुपर्छ भन्ने सिद्धान्तमा आधारित छ। यही सिद्धान्तमा आधारित रहेर कुनै करारमा विवाद समाधानका लागि मध्यस्थताको प्रक्रिया अवलम्बन गरिने कुरा उल्लेख भएको रहेछ भने कुनै पक्ष मध्यस्थताको प्रक्रियामा नगएर अदालतमा प्रवेश गर्नु भन्ने पनि अदालतले क्षेत्राधिकार ग्रहण नगर्ने अभ्यास विकसित भएको पाइन्छ। सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट दि ओरियन्टल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. विरुद्ध रामकृष्ण रावल भएको करारबमोजिमको बीमा रकम पाउँ भन्ने मुद्दामा यही सिद्धान्त प्रयोग गरी करारका मध्यस्थद्वारा विवाद समाधान गर्ने कुरा उल्लेख हुँदा हुँदै करारको एउटा पक्ष मध्यस्थमा नगई अदालतमा फिराद लिई प्रवेश गरेकोमा अदालतले क्षेत्राधिकार ग्रहण गर्न नमिल्ने भनी सिद्धान्त प्रतिपादन भएको पाइन्छ (ने.का.प.२०६६ नि.नं. ८०७८ पृ.२७२)। यस प्रकार करारमा विवादको समाधान मध्यस्थद्वारा गरिने कुरा उल्लेख भएकोमा अदालतमा फिराद गर्न पनि नपाइने र मध्यस्थ नियुक्तिको प्रक्रियामा जाँदा अर्को

पक्षले इन्कार गर्न सक्ने कुरालाई मान्यता दिने हो भने करार अन्तर्गत उत्पन्न हुने विवादका सम्बन्धमा पक्षहरू उपचार विहिनताको अवस्थामा पुगी न्यायबाट बञ्चित हुने स्थिति पैदा हुने देखिन्छ। सम्झौता बमोजिम एडजुडिकेटर वा मध्यस्थ नियुक्त हुन सम्झौताको कुनै पक्षको कारणबाट नसक्दा सम्झौताले प्रदान गरेको उपचारको हक शुन्यमा परिणत हुन्छ भनी मान्न सकिन्न। आमोदानन्द मिश्र विरुद्ध पुनरावेदन अदालत पाटन भएको उत्प्रेषण मुद्दामा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट पनि यही सिद्धान्त प्रतिपादन भएको पाइन्छ (ने.का.प. २०६२ नि.नं. ७५४६ पृ. ६३३)। करार गर्दाका बखत मध्यस्थद्वारा विवाद समाधान गर्ने कुरामा सहमति जनाई सो विषयलाई करारको एउटा शर्तको रूपमा उल्लेख गरेकोमा पछि करारको एउटा पक्षले मध्यस्थ नियुक्त गर्न अनुरोध गर्दा अर्को पक्षले इन्कार गर्नु करारकै शर्तको उल्लंघन हुन जानुका अतिरिक्त विवन्धनको सिद्धान्त प्रतिकूल समेत हुन जाने देखिन्छ।

१३. अब हाल करारको अन्त्य भैसकेकोमा मध्यस्थको नियुक्ति गरी मध्यस्थद्वारा विवाद समाधान गर्ने कुरामा सहमत हुन नसकिने भनी विपक्षीहरूले उठाएको जिकिर तर्फ बिचार गरौं। मिसिल कागजातको अध्ययनबाट प्रस्तुत मुद्दामा विपक्षी पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय सडक निर्देशनालयले विवादित ठेक्का मिति २०७१।४।४ मा तोडी सो को सूचना निवेदकलाई मिति २०७१।४।९ मा दिएपछि निवेदकका तर्फबाट मिति २०७१।५।२ मा मध्यस्थ नियुक्तिको प्रक्रिया प्रारम्भ भएको पाइन्छ। विपक्षीले यही कुरालाई आधार बनाइ जब करार नै अन्त्य भैसकेको अवस्था छ भने करार अन्तर्गतको विवाद समाधानका लागि मध्यस्थ नियुक्त गर्न कसरी मिल्छ ? भन्ने प्रश्न उठाएको देखिन्छ। तर करार कानूनमा मध्यस्थको व्यवस्थाका सम्बन्धमा विपक्षीहरूले उठाएको प्रश्न भन्दा भिन्न प्रकृतिको अभ्यास र मान्यता विकसित भएको पाइन्छ। प्रस्तुत मुद्दा विपक्षीहरूले जब करार नै अन्त्य हुन्छ भने सोही करारको एउटा शर्तको रूपमा रहेको मध्यस्थ नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था कसरी बाँचीरहन सक्छ भन्ने एउटा सामान्य समझको आधारमा यो प्रश्न उठाएको हुनसक्छ तर करार कानूनमा सम्झौताका अन्य व्यवस्थाहरू र विवाद समाधान सम्बन्धी व्यवस्थालाई फरक फरक व्यवस्थाको रूपमा हेर्ने मान्यता विकसित भई आएको पाइन्छ। खास गरेर करार कानूनमा विकसित स्वतन्त्रताको सिद्धान्त (Principle of Separability) अनुसार सम्झौताको अन्य शर्त भन्दा विवाद समाधानको व्यवस्थालाई स्वतन्त्र व्यवस्था मानिन्छ र सम्झौताको एक पक्षले करार भङ्ग गर्दैमा वा तोड्दैमा सम्झौतामा उल्लेख भएको मध्यस्थद्वारा विवाद समाधान गराउने व्यवस्था भङ्ग नहुने मान्यता राखिन्छ। यस अनुसार करारको वैधतामा प्रश्न उठे पनि करारको अवैधताले मध्यस्थता सम्बन्धी व्यवस्थालाई प्रभाव पार्दैन भन्ने मान्यता राखिन्छ। UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) को धारा २१ (२) मा भनिएको छ "An arbitration clause which forms a part of a contract and which provides for arbitration under these rules shall be treated as an agreement independent of the other terms of the contract." Hodsdon V. Direct TV को मुद्दामा अमेरिकी अदालतले भनेको छ " arbitration agreements have a life and validity separate and apart from the agreement in which they are imbedded." (www.lexology.com)

/library/detail.aspx?g=002cd505-ff7b-47bf-bfdf-564 be 251f1b2). Harbour Assurance Co (UK) Ltd V. Kansa General International Assurance Co. Ltd को मुद्दामा बेलायती उच्च अदालतले करार कानूनमा स्वतन्त्रताको सिद्धान्त (Principles of Separability) को व्याख्या गर्दै भनेको छ -" The practical effect of the rule is that unenforceability of the underlying agreement does not automatically render an arbitration agreement contained within it unenforceable-" (1993 All ER 897). National Agricultural Coop. Marketing Federation India Ltd V. Gains Trading Ltd. को मुद्दामा भारतीय सर्वोच्च अदालतले पनि यही सिद्धान्तलाई अंगिकार गर्दै भनेको छ " An arbitration clause is a collateral term in the contract, which relates to resolution of disputes and not performance. Even if the performance of the contract comes to an end on account of repudiation, frustration or breach of contract, the arbitration agreement would survive for the purpose of resolution of disputes arising under or in connection with the contract. (2007 (5) SC 692) . Pipeline Services WA PTY Ltd. V. ATCO Gas Australia PTY Ltd को मुद्दामा अष्ट्रेलियन अदालतले पनि " arbitration agreements are generally considered to be independent of the contracts in which they are contained and in the absence of the contrary intention of the parties, survive termination of the underlying contract" भन्ने फैसला गरेको छ (2014 WASC 10)। नेपाल मै पनि सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट नेशनल कन्स्ट्रक्सन कम्पनी वि. पुनरावेदन अदालत, पाटन भएको मुद्दामा "सम्झौता भङ्ग गरे पनि सम्झौतालाई लिएर उत्पन्न विवाद मध्यस्थद्वारा समाधान गराउने मध्यस्थताको व्यवस्था भङ्ग हुँदैन" भनी फैसला भैरहेको पाइन्छ। विवादित सम्झौताको GCC २३ र २४ मा विवाद समाधानका लागि एडजुडिकेटर र मध्यस्थ नियुक्त गरिने व्यवस्था भएकोमा विवाद नभएको र करार भङ्ग भएमा वा तोडिएमा मध्यस्थद्वारा विवाद समाधान गराउने व्यवस्था पनि अन्त्य हुने वा अन्यथा हुने भन्ने सम्बन्धमा करारमा कुनै कुरा उल्लेख नभएको अवस्थामा करारको अन्त्य भएकोले मध्यस्थ नियुक्त गर्नु नपर्ने भनी विपक्षीहरूबाट लिइएको जिकिर माथि उल्लिखित सिद्धान्तको विपरीत रहेको देखिन आयो।

१४. अब निवेदकको माग दावी बमोजिम यस अदालतबाट मध्यस्थ नियुक्त गरी दिनु पर्ने हो वा होइन ? भन्ने अन्तिम प्रश्नमा विचार गरौं। मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ७ मा अदालतद्वारा मध्यस्थको नियुक्ति शीर्षक अन्तर्गत उपदफा (१) मा " देहायको अवस्थामा कुनै पक्षले मध्यस्थको नियुक्तिको लागि पुनरावेदन अदालतमा निवेदन दिन सक्ने छ" भन्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ :-

(क) सम्झौतामा उल्लिखित प्रक्रिया अपनाउंदा मध्यस्थ नियुक्त हुन नसकेकोमा, र

(ख) सम्झौतामा मध्यस्थ नियुक्ति गर्ने सम्बन्धमा कुनै कुरा उल्लेख नभएमा।

यो मुद्दामा सम्झौतामा मध्यस्थ नियुक्त गर्ने व्यवस्था नरहेको अवस्था छैन। सम्झौताको GCC दफा २३ र २४ मा एडजुडिकेटर र मध्यस्थ नियुक्त गर्ने व्यवस्था उल्लेख भएको पाइन्छ। सम्झौतामा उल्लेख भए बमोजिम यी निवेदकका तर्फबाट एडजुडिकेटर र मध्यस्थ नियुक्तिको लागि अनुरोध गरिएकोमा विपक्षीहरूबाट करारको अन्त्य भै सकेको भन्ने समेतको आधारमा

मध्यस्थ नियुक्त गर्न नपर्ने जवाफ दिएको देखिन्छ। करारको अन्त्य भएकै कारणले मात्र मध्यस्थ नियुक्त गर्न इन्कार गर्न नमिल्ने सम्बन्धमा यस अधिका प्रकरणहरूमा विवेचना भैसकेको छ। विपक्षीहरूले लिखित जवाफमा स्वीकार्य कार्यको निवेदकले भुक्तानी पाइसकेको र भुक्तानी हुन बाँकी विल पनि नरहेको भन्ने उल्लेख गरी विवाद समाधानको प्रक्रियामा जानु पर्ने अवस्था नरहेको संकेत गर्न खोजेको पाइन्छ। तर निवेदकले आफ्नो निवेदनको प्रकरण ५ मा आफूले काम गरेको रकमको भुक्तानी नपाएको भनी जिकिर लिएको पाइन्छ। निवेदकको यो जिकिरलाई हेर्दा रकम भुक्तानीका विषयमा विवाद नरहेको भन्ने पनि देखिएन। वस्तुतः प्रस्तुत निवेदनबाट अदालतले विवादको तथ्यमा प्रवेश गरी निरोपण गर्दैन र मध्यस्थ नियुक्त भई मध्यस्थले विवाद हेर्दा कै वखत पनि तथ्यहिन आधारमा विवादको निरोपण गर्छ भनी अनुमान गर्न मिल्ने हुँदैन। करारको एउटा पक्षले अनुरोध गरेपछि विवाद रहे नरहेको र विवाद रहेको भए त्यसको उपयुक्त समाधानमा पुग्न पनि मध्यस्थ नियुक्तिको प्रक्रियामा जानै पर्ने हुन्छ। यदि अर्को पक्षको असहयोगको कारण मध्यस्थ नियुक्तिको प्रक्रिया निष्कृत हुन सक्ने कुरालाई मान्यता दिने हो भने करारीय विवादहरूमा उपचार विहिनताको स्थिति मात्र सिर्जना हुने नभई करारमा मध्यस्थताद्वारा विवाद समाधान गर्ने व्यवस्थाको महत्व शुन्यमा परिणत हुन जाने देखिन्छ।

१५. विपक्षीहरूका तर्फबाट लिखित जवाफमा मध्यस्थ नियुक्त हुने हो भने बैंक ग्यारेण्टी लिई ठेक्का सम्झौता गर्ने व्यवस्था प्रचलित नियम कानूनको मर्म विपरीत हुने भन्ने पनि उल्लेख भएको पाइन्छ। बैंक ग्यारेण्टीको विषय मध्यस्थ नियुक्तिको विषय भन्दा विलकुलै भिन्न विषय हो। बैंक ग्यारेण्टीको रकम भुक्तानी नगर्न स्पष्ट आदेश भएको अवस्था भए बेग्लै कुरा हो तर मध्यस्थ नियुक्त भएको भन्ने कारणले मात्र बैंक ग्यारेण्टी वापतको रकम भुक्तानी प्रक्रिया प्रभावित हुने हुँदैन।

१६. यस प्रकार सम्झौतामा मध्यस्थद्वारा विवाद समाधान गर्ने व्यवस्था रहेकोमा विवाद नरहेको, सम्झौतामा मध्यस्थद्वारा विवाद समाधान गर्ने व्यवस्था रहेको अवस्थामा करारको कुनै पक्षले मध्यस्थ नियुक्त गर्न इन्कार गर्न सक्ने नदेखिएको, करारको अन्त्य भएकै कारणले पनि मध्यस्थ सम्बन्धी करारको व्यवस्था प्रभावित हुने नदेखिएको, निवेदकले मध्यस्थ नियुक्तिको लागि प्रक्रिया अपनाएकोमा विपक्षीहरूको असहयोगको कारण मध्यस्थ नियुक्त हुन नसकेको देखिएको र सम्झौतामा उल्लिखित प्रक्रिया अपनाउंदा मध्यस्थ नियुक्त हुन नसकेमा मध्यस्थ नियुक्त गर्ने अधिकार यस अदालतलाई प्राप्त भइरहेकै देखिंदा मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ७ (३) को अधिकार प्रयोग गरी निवेदकका तर्फबाट वरिष्ठ अधिवक्ता श्री शम्भु थापा र विपक्षीका तर्फबाट का.जि. का.म.न.पा. -१० नारायणीश्वरमार्ग काठमाडौंका श्री दुर्गा प्रसाद वस्तीलाई मध्यस्थको रूपमा नियुक्त गरी दिएको छ। अरुमा तपसिल बमोजिम गर्नु।

तपसिल

- (क) माथि आदेश खण्डमा मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ७ को उपदफा (३) बमोजिम निवेदकका तर्फबाट वरिष्ठ अधिवक्ता श्री शम्भु थापा र विपक्षीका तर्फबाट का.जि. का.म.न.पा. -१० नारायणीश्वरमार्ग काठमाडौंका श्री दुर्गा प्रसाद वस्तीलाई मध्यस्थको रूपमा नियुक्त गरिदिने ठहर्‍याई आदेश भएको हुँदा निज मध्यस्थहरूलाई यस आदेशको प्रतिलिपि सहित जानकारी दिनु.....१
- (ख) यस आदेशको पूर्णपाठको विद्युतीय प्रति अपलोड गरी सो को निस्सा यसै आदेशमा पछाडी जनाई दिनु १
- (ग) यस आदेश तथा प्रस्तुत मुद्दाको मिसिल संलग्न कागजातहरूको नक्कल मागे कानूनको रित पुर्‍याई नक्कल दिनु १
- (घ) प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु.....१

.....
(तिल प्रसाद श्रेष्ठ)
न्यायाधीश

उपर्युक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(डिल्लीराज आचार्य)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने:

शाखा अधिकृत - दिपक भण्डारी

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

ईति सम्बत् २०७२ साल चैत्र १७ गते रोज ४ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री टंकबहादुर मोक्तान
माननीय न्यायाधीश श्री शिवराज अधिकारी
आदेश

सम्बत् २०६९ सालको मुद्दा नं.०६९-FJ-०३२०
इजलास नं.:- १
निर्णय नं.:- ६२

मुद्दा: - मध्यस्थ नियुक्ति गरिपाउँ।

- मध्यस्थता ऐन, २०५५को दफा ७ (३)को व्यवस्थामा मध्यस्थ नियुक्तिमा विवाद नभए के गर्ने?

सुकवीर गुरुङको नाति रुद्रबहादुर गुरुङको छोरा कास्की जिल्ला, पुम्दीभुम्दी गा.वि.स. वडा नं. ९ घर भई हाल का.जि., का.म.न.पा. वडा नं. १६ बस्ने रोहित गुरुङ समेत....जना १०

निवेदक

विरुद्ध

महेन्द्रबहादुरको नाति सुशील बस्नेतको छोरा का.जि., का.म.न.पा. वडा नं. १० बस्ने सुधीर बस्नेत समेत.....जना २

विपक्षी

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(३)(क) तथा मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ७ बमोजिम यस अदालतमा दायर भै नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं आदेश यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. प्रत्यर्थी मध्येको सुधीर बस्नेतको एकल लगानीमा संस्थापित एवं संचालित ओरियन्टल विल्डर्स एण्ड डेभलपर्स प्रा.लि. र बैंक अफ एशिया नेपाल लिमिटेड वित्तीय साझेदार भै निर्माण गरी बिक्री गर्न सार्वजनिक रूपमा आव्हान एवं खुल्ला गरिएको काठमाडौं जिल्ला, धापासी गा.वि.स. वडा नं. २, चक्रपथ हाइट नामक संयुक्त आवासको आवास इकाई खरीद गर्न हामी निवेदकहरूसँग सम्झौतापत्र भएको छ। संयुक्त आवासको स्वामित्व सम्बन्धी ऐन, २०५४ को दफा ८ मा संस्थापकले आवास इकाईको पूरै रकम भुक्तानी लिई वा किस्ताबन्दीमा भुक्तानी लिने गरी बिक्री गर्न सक्ने र यसरी बिक्री गर्दा सम्झौता गर्नुपर्ने ऐ. को दफा ८(३) र १५ मा प्रावधान रहेको छ। तदानुसार प्रत्यर्थीद्वारा निर्माण गरी बिक्री गर्न प्रस्ताव गरिएको संयुक्त

आवासको इकाई खरीद गर्न सहमति भई लिखित सम्झौतापत्र र रकम लेनदेन भएकाले करार ऐन, २०५६ को दफा ५ बमोजिम करारीय सम्बन्ध स्थापना भएकाले ऐ. को दफा ७४ बमोजिम करारको दायित्व परिपालना गर्नुपर्ने दायित्व विपक्षीले इन्कार गर्न सक्ने अवस्था छैन।

२. करारनामा भएको ३६ महिनाभित्र संयुक्त आवास हस्तान्तरण गर्नुपर्ने (६ महिना अवधि थप गर्न सकिने) र उक्त अवधिमा हस्तान्तरण गर्न नसकेमा विपक्षीले १०% का दरले व्याजसहित रकम फिर्ता गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ। हामी निवेदकहरू मध्ये रोहित गुरुङ, स्वयम्भुरत्न तुलाधर, प्रयासा शर्मा, सरला सुब्बा (लिम्बु), प्रभाकुमारी माथेमा (पालिखे) ले संयुक्त आवासको सहमति भएको सम्पूर्ण रकम भुक्तानी गरी सकेका छौं। अन्य निवेदकहरूको सम्झौताको प्रावधान अनुसार केही किस्ताको रकम बुझाएकोमा करार अनुसारको अवधिभित्रै आवास इकाई निर्माण गरी हस्तान्तरण गर्न जुन तत्परता र गतिमा निर्माण कार्य हुनुपर्थ्यो सो अनुसार निर्माण कार्य नभएको र २०६८ सालको शुरुवातबाट निर्माण कार्य पूर्णतः बन्द भएको तथा निर्माणस्थलमा रहेको निर्माण सामग्री समेत हटाउने कार्य भयो। तत्पश्चात हामीले विपक्षीलाई पटक-पटक संयुक्त आवास निर्माण कार्य पुनः प्रारम्भ गरी आवास इकाई निर्माण गरी हस्तान्तरण गर्ने विश्वासिलो र भरपर्दो आधार तयार गर्नुहोस् भन्दा समेत कुनै चासो दिनु भएन। त्यसमा पनि संयुक्त आवास निर्माण गर्ने जग्गा नै वित्तीय साझेदार रहेको बैंक अफ एशिया नेपाल लिमिटेडमा धितो सुरक्षण दिई सोबाट कर्जा असूलीको क्रममा लिलामीको कारवाही गर्दासमेत प्रत्यर्थाबाट सोलाई रोक्न कुनै कार्य गर्नु भएन।
३. विपक्षीले आवास इकाई निर्माण गरी हस्तान्तरण गर्ने गरी हामीसँग ठूलो धनराशी लिई आजसम्म उपभोग गरी आएको, सम्झौताअनुसार आवास इकाई हस्तान्तरण गर्ने समयसमेत समाप्त भएकाले हामीहरूले क्षतिपूर्तिसहित रकम माग गर्दा नदिई विवाद उत्पन्न भएकाले सम्झौतासम्बन्धी विषयमा उत्पन्न विवाद समाधानको प्रकृति पक्षहरूले निर्धारण गर्न सक्ने करार ऐन, २०५६ को दफा ४ मा प्रावधान रहेको छ। तदनुसार प्रत्यर्थासँग सम्पन्न करारको प्रकरण नं. १८ मा सम्झौता सम्बन्धमा कुनै विवाद उठेमा मध्यस्थताद्वारा विवाद समाधान गर्ने प्रबन्ध गरिएकाले मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ३(१) बमोजिम मध्यस्थताद्वारा विवाद समाधान गर्नुपर्ने भएकाले मध्यस्थता गठनको लागि हामीहरूले हाम्रो तर्फबाट मध्यस्थ नियुक्ति गरी विपक्षीको तर्फबाट मध्यस्थको नियुक्तिको लागि ७ दिनको अवधि दिई निवेदकमध्ये दिलबहादुर गुरुङ, दीपकप्रसाद भट्टराई, कमलप्रकाश सुवेदी, सुबिन पौडेल, स्वयम्भुरत्न तुलाधर र सरला सुब्बा लिम्बु र प्रयाशा शर्माले मिति २०७०।२।२१ मा र निवेदकमध्ये रोहित गुरुङ, लक्ष्मीकुमारी थापा र प्रभाकुमारी माथेमाले मिति २०७०।३।११ मा उल्लेखित निवेदन गर्दा पनि विपक्षीले हालसम्म मध्यस्थ नियुक्त नगरेकाले मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ६(१) र ७(१) बमोजिम यो निवेदन गरेका छौं।

४. हामी निवेदकतर्फबाट अधिवक्ता श्री विष्णुप्रसाद न्यौपाने (प्र.प.नं. ७४४०) लाई नियुक्ति गरेकोमा विपक्षीतर्फबाट मध्यस्थ हुन सक्ने श्री ताराप्रकाश पौडेल, श्री विजयप्रसाद मिश्र, श्री सरोजकृष्ण घिमिरे मध्यस्थ भई कार्य गर्न सक्षम रहेको र निजहरूको प्रस्तुत विवाद कुनै पक्षसँग कुनै पनि व्यवसायिक सम्बन्ध नरहेको तथा मध्यस्थ भई कार्य गर्न सहमति गरेकाले हाम्रो तर्फबाट नियुक्त मध्यस्थ प्रस्ताव नगरेमा उल्लिखित व्यक्तिहरूलाई मध्यस्थ ऐन, २०५५ को दफा ७(३) र मध्यस्थता (अदालत कार्यविधि) नियमावली, २०५९ को नियम ५(६) बमोजिम नियुक्त गरी प्रचलित कानूनबमोजिम विवाद निरोपण गर्नु गराउनु भन्ने लिखित जनाउसमेत जारी गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको मिति २०७०।३।२३ को निवेदन।
५. यसमा के कसो भएको हो? भएको व्यहोरा खुलाई १० दिनभित्र निवेदकले प्रस्ताव गरेका नाम सम्बन्धमा प्रतिक्रिया एवं मध्यस्थ नियुक्त गर्न नाम प्रस्ताव गरी लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा म्याद सूचना जारी गरी जवाफ परे वा अवधि व्यतित भएपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको एकल इजलासको मिति २०७०।३।२५ को आदेश।
६. विवादको समाधान मध्यस्थद्वारा गर्नका लागि मेरो पनि सहमति भएको हुँदा मेरातर्फबाट अधिवक्ता श्री विष्णु लुईटेल (प्र.प.नं. ३८४०) लाई नियुक्ति गरियोस् भन्नेसमेत व्यहोराको सुधीर बस्नेत तथा ओरियन्टल विल्डर्स एण्ड डेभलपर्स प्रा.लि. समेतको मिति २०७०।५।२८ को संयुक्त लिखित जवाफ।

आदेश खण्ड

७. नियमानुसार साप्ताहिक तथा दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मध्यस्थको नियुक्ति गरिपाउँ भन्ने निवेदनमा निवेदक तर्फबाट रहनु भएका विद्वान् अधिवक्ता श्री गोपालप्रसाद अर्यालले गर्नु भएको बहससमेत सुनी मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा, यसमा निवेदन माग दावीबमोजिम मध्यस्थको नियुक्ति हुनपर्ने नपर्ने के हो ? भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आएको छ।
८. विपक्षीसँग संयुक्त आवास लिनेदिने गरी सम्झौता भएकोमा सम्झौताको शर्तबमोजिमको कार्य नगरी विवाद उत्पन्न भएकाले करारको शर्त नं. १८ बमोजिम उत्पन्न विवाद समाधानका लागि मध्यस्थ नियुक्ति गरी पठाउँदासमेत विपक्षीले कुनै चासो नदेखाएकोले मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ३(१) बमोजिमको विवाद समाधानका लागि ऐ. ऐनको दफा ६(१) र ७(१) बमोजिम हाम्रातर्फबाट नियुक्त मध्यस्थ विष्णुप्रसाद न्यौपानेलाई यथावत राखी विपक्षीहरूबाट प्रस्ताव भएमा सो र नभएमा मध्यस्थ हुन सक्ने श्री ताराप्रकाश पौडेल, श्री विजयप्रसाद मिश्र र श्री सरोजकृष्ण घिमिरेलाई विपक्षीको तर्फबाट मध्यस्थ नियुक्त गरिपाउँ भन्ने निवेदन माग दावी भएकोमा विवादको समाधान मध्यस्थद्वारा निरोपण गर्न सहमति जनाई आफ्नो तर्फबाट

अधिवक्ता श्री विष्णु लुईटेललाई नियुक्त गरियोस् भनी विपक्षी सुधीर बस्नेत तथा ओरियन्टल विल्डर्स एण्ड डेभलपर्स प्रा.लि. को तर्फबाट लिखित जवाफ प्रस्तुत गरेको पाइयो।

९. अदालतद्वारा मध्यस्थको नियुक्ति सम्बन्धमा मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ७ (३) मा उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएपछि पुनरावेदन अदालतले सबै पक्षलाई सूचना दिई मध्यस्थ हुने व्यक्तिका सम्बन्धमा सम्बन्धित सबै पक्षको मतैक्य भएमा तिनीहरूले प्रस्ताव गरेको व्यक्तिलाई र मतैक्य हुन नसकेमा पुनरावेदन अदालतले उपयुक्त ठहर्‍याएको व्यक्तिलाई त्यस्तो निवेदन प्राप्त भएको साठी दिनभित्र मध्यस्थ नियुक्त गर्नुपर्ने छ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहे भएको पाइन्छ। विपक्षीको लिखित जवाफबाट उक्त कानूनी व्यवस्था अनुसार आफ्नो तर्फबाट अधिवक्ता विष्णु लुईटेललाई मध्यस्थ नियुक्त गरियोस् भन्ने देखिएकाले विपक्षीको तर्फबाट अधिवक्ता विष्णु लुईटेललाई मध्यस्थ नियुक्त गर्न मिल्ने नै देखियो।
१०. तसर्थ विपक्षीले निवेदकको निवेदन मागअनुसार मध्यस्थ नियुक्त गर्न सहमति जनाई मध्यस्थकर्ताको नामसमेत प्रस्ताव गरेको देखिएकोले निवेदक तर्फबाट निवेदनमा प्रस्ताव गरिएको मध्यस्थकर्ता श्री विष्णुप्रसाद न्यौपाने (अधिवक्ता) प्र.प.नं. ७४४० लाई कायम राखी विपक्षीका तर्फबाट लिखित जवाफमा प्रस्ताव गरिएका श्री विष्णु लुईटेल (अधिवक्ता) प्र.प.नं. ३८४० लाई मध्यस्थता ऐन, २०५५ को दफा ७(३) तथा मध्यस्थता (अदालत कार्यविधि) नियमावली, २०५९ को नियम ५(६) बमोजिम मध्यस्थ नियुक्त गरी दिइएको छ। निर्णयको जानकारी सम्बद्ध पक्षहरूलाई दिनु। दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल सुरक्षित राख्न अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

.....
(टंकबहादुर मोक्तान)

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(शिवराज अधिकारी)

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: - दीपक धिताल

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्बत् २०७० साल कात्तिक २६ गते रोज ३ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री शारङ्गा सुवेदी
माननीय न्यायाधीश श्री चण्डीराज ढकाल
फैसला

०७२- DP - २१४६
इजलास नं. :- १२
निर्णय नं. :- ८८

मुद्दा :- इन्जिनियरिङ्ग तथा ठेकेदार सम्पूर्ण जोखिम बीमा दाबी भुक्तानी।

- मुख्य बीमक र सहबीमकको दायित्व कसरी निर्धारण हुने ?
- मुख्य बीमकले दावी स्वीकार गरेको अवस्थालाई कसरी लिने ?

का.जि., का.म.न.पा.वडा नं.११ त्रिपुरेश्वरस्थित कार्यालय रही संचालनमा रहेको
नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडका अख्तियार प्राप्त प्रमुख कार्यकारी अधिकृत डा.
प्रोणव सेनको १

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

ललितपुर जिल्ला, ललितपुर उपमहानगरपालिका वडा नं.३ धोविघाट स्थित कार्यालय
रही संचालनमा रहेको हाइ हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि. (पोष्ट बक्स
नं.१२६३७, फोन नं. ५५५२९०५ फ्याक्स नं.५५५१५४६ Email: high
himalayan@yahoo.com १

प्रत्यर्थी
वादी

शुरु निर्णय गर्ने निकाय :- बीमा समिति, कुपण्डोल, ललितपुर
शुरु निर्णय गर्ने अधिकारी :- अध्यक्ष प्रा.डा. फत्तबहादुर के.सी.
सदस्य टेकप्रसाद ढुङ्गाना
सदस्य चन्द्रकला पौडेल
सदस्य सुरज विक्रम शाही
सदस्य सुगतरत्न कंसाकार

शुरु निर्णय मिति:- २०७२/०५/०८

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(१) बमोजिम यसै अदालतको अधिकार क्षेत्रअन्तर्गत
रही पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र यस अदालतको ठहर यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. उपरोक्त सम्बन्धमा निवेदक हाइ हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि. मुख्य निर्माता भई सिनर्जी डेभलपमेन्ट प्रा.लि. काठमाडौं मार्फत दोलखा जिल्ला गौरीशंकर गा.वि.स. सिप्रिड खोलामा निर्माण गरी रहेको सिप्रिड खोला हाइड्रो इलेक्ट्रिक प्रोजेक्टको निर्माणको कार्य सुरु गरेको थियो। यसरी निवेदक कम्पनीले सिप्रिड खोला हाइड्रो इलेक्ट्रिक प्रोजेक्टको काम गर्ने जिम्मा लिए पश्चात् तत्कालै कम्पनीको तर्फबाट निर्माणस्थलको भौतिक संरचनालगायत सम्पूर्ण विवरण उल्लेख गरी निर्माणको लागि आवश्यक निर्माण सामग्रीहरू, सबै मेशिन औजार र कामदारहरू समेतको विवरण राखी हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.ली.सँग आयोजनाका कर्मचारी, कामदार आवास, मेशिन, पूर्वाधार, निर्माण सामग्रीसमेतको बीमा गर्न अनुरोध गरेकोमा उक्त बीमकले मिति २०६७।१।१९ (सन् ०२/०५/२०१०) मा बीमा गरिएको थियो। बीमकले जारी गरेको बीमालेख यस कम्पनीलाई देखाउँदा बीमालेख जारी गर्ने बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.लि.को दायित्व ५१ प्रतिशत र अर्को बीमक नेशलन इन्स्योरेन्स कं.लि.को दायित्व ४९ प्रतिशत भन्ने कुरा उल्लेख गरेको हुँदा यस कम्पनीको तर्फबाट नेपालका अन्य इन्स्योरेन्स कम्पनीहरूको भर छैन, तसर्थ अर्को बीमकको नाम नराखी सम्झौता गर्नु पर्ने भनी अनुरोध गर्दा हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.लि.बाट सम्झौता मूल्याङ्कन बीमा क्षतिको मूल्याङ्कन, बीमा दावीको भुक्तानी लगायतका सम्पूर्ण कार्य आफुले नै गर्ने र कुनै समस्या नपर्ने भनी आश्वस्त पारेकाले यस कम्पनीले उक्त बीमा सम्झौता गरेको र उक्त सम्झौताबमोजिम हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं. लि.लाई बीमा शुल्क वापत विल नं. १६४६८ बाट रु.१८,४६,८००। (अठार लाख छयालिस हजार आठसय रुपैयाँ मात्र भुक्तानी गरिएको थियो। यसरी यस निवेदक कम्पनीको बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. मा बीमा गर्दा उक्त बीमा लेख मिति २०६७।१।१८ (सन् २०१०/०५/०१) देखि लागू भई बढीमा १८ महिनासम्म बहाल रहने व्यवस्था गरिएको थियो। बीमा गराएपछि आफ्नो निर्माण सम्बन्धी कार्य अगाडी बढाउने क्रममा मिति २०६७।४।१७ गते रातको समयमा आएको अविरल वर्षाको कारण सिप्रिड खोलामा आएको बाढी पहिरोमा परी ११ जना मजदुरको असामयिक निधन भएको र केही कामदार घाइते हुनुको साथै उक्त आयोजनाको लागि ल्याइएका मेशिनरी औजार, भण्डारण गरी राखिएका निर्माण सामग्री तथा भवनहरू लगायतका भौतिक संरचनाहरू नष्ट भएका थिए। सो सम्बन्धमा तत्काल इलाका प्रहरी कार्यालय, सिंगी तथा गौरी शंकर गा.वि.स. को कार्यालय समेतबाट भएको सर्जिमिन मुचुल्का तथा प्रतिवेदनसहित यस निवेदकले बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.लि.लाई जानकारी गराएको थियो। यस निवेदक कम्पनीले उक्त स्थानमा भएको क्षतिको सम्बन्धमा प्रहरी कार्यालय तथा गा.वि.स.का स्थलगत सर्जिमिन मुचुल्का तथा प्रतिवेदनसमेतका कागजातहरू सहित हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.मा जानकारी गराएपछि बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.ले सर्भेयर खटाई निज सर्भेयरले उक्त स्थानको स्थलगत निरीक्षण तथा क्षति मूल्याङ्कन गरी पेश गरेको पोलिसि नं. (Policy No 01/05/11/09/

10/00307.U/Y year: 2009 को रु. ७३,४०,०००।- (त्रिहत्तर लाख चालिस हजार रुपैयाँ) नोकसानी भएको व्यहोरा उल्लेख गरिएको थियो। बाढीबाट यस कम्पनीलाई अपुरणीय क्षति भएको अवस्थामा मूल्यांकन गरिएको रकमबाट कम्पनीलाई भएको वास्तविक हानी नोकसानी परिपूर्ति नहुने स्वतः जान्दा जान्दै पनि तुरुन्तै रकम पाईने र पुनः काम सुचारु पनि गर्न सकिने आशा राखी सोही मूल्याङ्कित रकममै यस कम्पनी चित्त बुझाई बसेको थियो।

यस निवेदक कम्पनीले हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.ले ठहर्‍याएको रकममध्ये पहिलो किस्ताको रूपमा रु.३५,८४,०५२।०२ (अक्षरेपी पैतीस लाख चौरासी हजार बाउन्न रुपैयाँ दुई पैसा) मात्र रकम उक्त बीमकबाट प्राप्त गरेको र बाँकी हुन आउने रु. ३७,५५,९४७।०२ मात्र रकम पाउनका लागि बीमा कम्पनीसँग पटक- पटक अनुरोध गर्दा हामी चाँडो मिलाउँछौं भनी आश्वासन मात्र दिने गरेको र लामो समयपछि सो रकमको सम्बन्धमा मिति २०६९।३।६ (च.नं. १२६३/०६८/०६९) को पत्रबाट पोलिसी नं. (Policy No 01/05/11/09/ 10/00307.U/Y year: 2009) मा नेशनल इन्स्योरेन्सको हिस्सा ४९ प्रतिशत रहेकोले बाँकी रकम सह-बीमक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.मा गई सम्पर्क राख्नु भनी जानकारी गराएको र नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. मा सम्पर्क गर्दा हामीलाई थाहा छैन, हामीले बीमालेख जारी गरेको पनि होइन, बीमालेख जारी गर्ने बीमकमै जानु भनी मौखिक जानकारी दिएको र पुनः बीमालेख जारी गर्ने हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनीमा सम्पर्क राख्दा कुनै चासो नदेखाएको हुनाले वाध्य भई बीमा दावी वापतको बाँकी रकम रु.३७,५५,९४७।०२ दिलाई उक्त हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.लाई कानूनी कारवाही गरी पाउनका लागि बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३३ बमोजिमको प्रस्तुत निवेदनसहित उपस्थित भएको छु भन्ने व्यहोराको मिति २०६९।१२।५ को निवेदक हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.को अख्तियारवाला व्यक्ति श्री सुरेन्द्र कुँवरको उजुरी निवेदन।

२. समितिको मिति २०६९।१२।०८ को पत्रबाट उक्त बीमा दावी सम्बन्धमा के कसो भए गरेको हो ? सो को लिखित जवाफका साथ तत्सम्बन्धी सम्पूर्ण कागजात तथा विवरण समेत यो पत्र प्राप्त मितिले १५ (पन्ध्र) दिन भित्र पेश गर्नु भनी बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३३ (१क) बमोजिम बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.लाई दिएको निर्देशन।
३. बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.को मिति २०६९।१२।२३ को पत्रबाट "तहाँको उपरोक्त पत्रमा उद्धृत गरिएको हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.को उजुरी निवेदनमा उल्लेख भएअनुसार बीमा लेखअन्तर्गत परेको दावी तथा मूल्याङ्कन भुक्तानी लगायतका सम्पूर्ण कार्य यस कम्पनीले गर्ने र कुनै समस्या नपर्ने भनी आश्वस्त पारेको भन्ने उजुरी सत्य साँचो होइन। यस कम्पनीबाट जारी गरिएको बीमालेखको आधारमा नै पछि पर्न सक्ने बीमा दावी उपर बीमकले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वको निर्धारण हुने भएकोले उजुरीकर्ताको

सहमतिमै यस हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.लि. को हिस्सा ५१ प्रतिशत तथा अर्का सह-बीमक (Co-insurer) नेशनल इन्स्योरेन्स कं.लि.को हिस्सा-४९ प्रतिशत किटानी भई तदनुसारनै बीमितको जोखिम रक्षावरण गरी बीमितबाट प्राप्त बीमा शुल्क पनि बीमक बीचमा सोही प्रतिशतको आधारमा लेनदेन भएको हो। उजुरीकर्ता निवेदकले बीमक भनी बीमाको करार गर्दा र पोलिसी लिंदा नै स्वीकार राख्नु भएको सह-बीमक (Co-insurer) नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. ले उजुरीकर्ताको दावी उपर यस बीमकलाई मिति २०६८।१२।१० (२३/०३/२०१२) (प.सं.२४०/Tech/11/12) को पत्रबाट प्राप्त हुन आएको कागजातसमेत संलग्न गरी यस बीमकको प.सं. १०४९ मिति २०६९।१।२१ (१४ अप्रिल २०१२) को पत्रबाट उजुरीकर्ता हाई हिमालयन हाइड्रो कन्सट्रक्सन प्रा.लि.लाई पठाई सो बारेमा प्रतिक्रिया समेत माग गरिएको सो सम्बन्धमा उजुरीकर्ताले कुनै प्रतिक्रिया पेश गर्नु भएको छैन। उजुरीकर्ता बीमितको दावी पेश भएपछि कूल बीमा दायित्व रु. ७३,४०,०००।- मध्येको यस कम्पनीले बीमा पोलिसीमा स्वीकार गरेको आफ्नो ५१ प्रतिशत हिस्साको लागि बीमा दायित्व रु.३६,४३,४००।- निर्धारित गरी सो मध्येबाट सह-बीमा नेशनल इन्स्योरेन्स कं. लि.ले व्यहोर्नु पर्ने मध्येको सभै फि.रु.१,५७,३४७।०२ घटाई बाँकी रु.३५,८६,०५२।९८ को डिस्चार्ज भौचर जारी गरी रु.३५,८६,०५२।०८ बीमितलाई बुझाइएको निस्सासमेत प्राप्त भैसकेको छ। नेशनल इन्स्योरेन्स कं.लि.ले व्यहोर्नु पर्ने सभै फि को सोधभर्ना यस हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.लि.ले प्राप्त गरेपछि सभै फि वापत हाललाई कट्टा गरिएको सह-बीमक (Co-insurer) को भागको सभै फि को रकम रु. १,५९,३४७।०२ उजुरीकर्ता निवेदकलाई भुक्तानी दिने कुरामा हामी प्रतिवद्ध रहेको कुरा उजुरीकर्तालाई समेत जानकारी भएको कुरा हो। The Chartered insurance institute बाट प्रकाशित P Wildman को पुस्तक "Property insurance" को परिच्छेद १० मा सह-बीमक (Co-insurer) बीचको बीमा दायित्व फछ्यौट कार्य अलग अलग हुन्छ, हुँदैन भनी उल्लेख रहेकोबाट उजुरीकर्ता निवेदकले त्यस सम्मानित समिति समक्ष पेश गरेको उजुरी दावीमा बीमालेखमा उल्लेखित नेशनल इन्स्योरेन्स कं. लि.लाई विपक्षी बनाई कुनै उजुरी दावी नगरेको अवस्थामा सो सह- बीमक (Co-insurer) ले आफ्नो दायित्वभित्र दावी फछ्यौट नगरेको बीमा दायित्वको लागि यस हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं. लि. उपरमा आधारित बीमा दावी उजुरी पेश गर्नु सरासर गैरकानूनी हो। सह-बीमक (Co-insurer) नेशनल इन्स्योरेन्स कं.लि. ले आफ्नो पत्रमा उल्लेख गरे अनुसार उजुरीकर्ताले क्षति भएको मालसामान खरिद गर्दा नेपाल सरकारको राजश्व भ्याट नबुझाएको भन्ने आधार देखाई उजुरीकर्ताको बीमा दावी भुक्तानी नगर्ने भन्ने भनाई दावी ठिक हो, होइन ? सो बारेमा उक्त सह- बीमक (Co-insurer) समक्ष आफ्नो भनाई राखी चित्त नबुझे पछि सो भनाई दावी उपर उजुरीकर्ताले कानूनी उपचारको बाटो पहिल्याई आफ्नो बीमा दावी फछ्यौटको लागि कानूनी आधार तयार गर्नुपर्नेमा उल्टी आफ्नो बीमा दावी हिस्सा फछ्यौट गरी सकेको यस हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.लि. उपर तहाँ पेश गरेको झुठ्ठा व्यहोराको उजुरी दावी सरासर गैरकानूनी तथा ग्रहण योग्य नरहेको स्पष्टै देखिन्छ।

तसर्थ, आफ्नो हिस्साको बीमा दायित्व निर्धारण गरी दावी समेत फछ्यौट गरिसकेको लिखित जवाफवाला यस हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.लि.ले सह-बीमक (Co-insurer) ले आफ्नो हिस्साको बीमा दायित्व फछ्यौट गर्न नसक्ने भनी देखाएको आधार तथा जिकिर जाँच गरी त्यसमा निर्णय गर्न सक्ने वा सह-बीमक (Co-insurer) लाई सो बीमा दावीको भुक्तानी दिन वाध्य पार्ने गरी कुनै पनि ऐन कानून वा प्रचलित बीमाको सिद्धान्तसमेतले यस हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.लि.लाई अधिकार प्रदान नगरेकोमा सह-बीमक (Co-insurer) ले दावी भुक्तानी दिन इन्कार गरेको भन्ने सत्य साँचो कुरालाई ढाकछोप गरी आफ्नो हिस्साको बीमा दायित्व अधिनै फछ्यौट गरी सकेको यस हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं. लि. उपर परेको गैरकानूनी उपचार निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.का लिखित जवाफ ।

४. मिति २०७०।५।४ मा मिति २०६९।१२।५ को उजुरीको व्यहोरासहित यस कम्पनीले हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनीले ठहर्‍याएको रकममध्ये पहिलो किस्ताको रूपमा रकम रु.३५,८४,०५२।०२ रकम उक्त हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.बाट रकम प्राप्त गरेको र बाँकी हुन आउने रकम रु.३५,८४,०५२।०२ रकम पाउनका लागि बीमा कम्पनीसँग पटक-पटक अनुरोध गर्दा हामी चाँडो मिलाउँछौं भनी आश्वासन मात्र दिने गरेको र लामो समय पछि सो रकमको सम्बन्धमा च.नं. १२६३/०६८/०६९ मिति २०६९।३।६ बाट पोलिसी नं. (Policy No 01/05/11/09/ 10/00307.U/Y year: 2009) नेशनल इन्स्योरेन्सको हिस्सा ४९ प्रतिशत रहेकोले बाँकी रकम सह- बीमक (Co-insurer) नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.मा गई सम्पर्क राख्नु भनी जानकारी गराएको हुँदा सोही बमोजिम नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.मा सम्पर्क गर्दा बीमा दावीको सम्बन्धमा एक जना कानून व्यवसायीले हचुवाको आधारमा गैर जिम्मेवारी तथा प्रचलित बीमाको सिद्धान्त विपरित दिएको राय हामीले उक्त रकम दिन नसक्ने भन्ने व्यहोरा मौखिक रूपमा जानकारी गराएपछि हामीले उक्त कम्पनीसँग हाम्रो सम्झौता पनि नभएको आधारमा हाम्रो सम्झौताको पत्र कम्पनीलाई कारवाही गरी रकम माग गरी यसै कार्यालयमा निवेदन दिई उक्त निवेदन कारवाही प्रकृत्यामा रहेको अवस्थामा यस कार्यालयबाट उक्त इन्स्योरेन्सको पक्ष कम्पनी नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी पनि भएको भनी जानकारी गराएको हुँदा उक्त हाम्रो कम्पनीको बीमा दिने दायित्व रहेको नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनीलाई कारवाही गरी हाम्रो कम्पनीको क्षति भएको भनी सर्भेयरले दिएको रिपोर्टबमोजिमको रकममध्ये बीमक कम्पनीले आफ्नो दायित्वको रकम भुक्तानी गरी सकेको भनी दिएको पत्रको आधारमा बाँकी हुन आउने रकम रु.३७,५५,९४७।०२ मात्र दिने दायित्व भएको सह-बीमक (Co-insurer) नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.बाट दिलाई भराई पाउनु पर्ने हो भन्ने सन्दर्भमा निम्न आधार प्रस्तुत गर्दछु ।

क) कुनै इन्स्योरेन्स कम्पनीले कुनै सह-बीमा अन्तर्गत बीमा दावी गर्दा मुख्य बीमकले माग गरेको आधारमा दिने नभई निजको तर्फबाट खटाइएको सर्भेयरले दिएको क्षतिको विवरणका आधारमा

बीमा रकम दिने हो वा अन्य कुनै व्यक्तिको हचुवा किसिमको रायको आधारमा दिने हो सो सम्बन्धमा उक्त राय प्रतिवेदन आधारमा बोलिएको पाइँदैन।

ख) कुनै कम्पनीले कर तिरेको छ छैन भन्ने हेर्ने दायित्व इन्स्योरेन्स कम्पनीको हुन सक्ने होइन। कुनै पनि ठाउँको क्षति हो वा होइन भन्ने कुरा कर तिरेको आधारमा निर्धारण हुन सक्ने होइन। सो क्षति निर्धारण गर्नक लागि कुनै पनि निकायले कानूनबमोजिम नियुक्त गरेको आफ्नो प्रतिनिधि वा निकायबाट दिएको प्रतिवेदनको आधारमा रकम दिने हो भन्ने सम्बन्धमा कानूनी राय दिन कानून व्यवसायी अनभिज्ञ रहेको पाइन्छ।

ग) कुनै पनि निकायबाट कुनै कुरा छानविन गर्नका लागि कुनै व्यक्तिलाई नियुक्त गरी सो व्यक्ति वा संस्थाले कुनै प्रतिवेदन दिई सो प्रतिवेदन मूल कम्पनीले स्वीकार गरी सकेपछि उक्त कम्पनीको साझेदार कम्पनीले सो कुरालाई अन्यथा गर्न सक्ने कुन कानून हो सो सम्बन्धमा उक्त राय दिने कानून व्यवसायीले खुलाउन सक्नु भएको पाइँदैन। यसरी विभिन्न बहानाबाजी गरी हाम्रो कम्पनीले पाउनु पर्ने बीमा रकम नदिने नियत राखेको प्रष्ट रहेको पाइन्छ।

घ) प्रमाण ऐनले एक पटक स्वीकार गरी सकेपछि पुनः सो कुरालाई अन्यथा हुने गरी भन्न पाइँदैन, बिबन्धन लाग्छ। यसरी सम्झौताको मूल पक्षले स्वीकार। गरी सकेको कुरालाई बेतुकका कुरा उल्लेख गरी रकम दिन नमिल्ने भनी दिएको प्रतिवेदन बीमा ऐन, नियमावली एवं प्रमाण ऐनसमेत प्रतिकूल रहनुका साथै बीमा गरी काम गर्ने कम्पनीलाई धरासायी बनाउने बहाना मात्र हो।

यसरी बेतुकका हचुवा किसिमको कानूनी रायमा आधारित भई मेरो बीमा दावीको रकम खाने पचाउने नियत गरी विभिन्न बहानामा मलाई दुःख हैरानी दिएको उक्त कम्पनीलाई यसै कार्यालयबाट बुझी यस अगावै दिएको निवेदनसमेतलाई साथै राखी मैले पाउनु पर्ने बीमा दावीको बाँकी रु.३७,५५,९४७।०२ मात्र दिलाई उक्त सह-बीमक (Co-insurer) नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.लाई कानूनी कारवाही गरी पाउनका लागि बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३३ बमोजिमको प्रस्तुत निवेदनसहित उपस्थित भएको छु" भन्ने व्यहोराको निवेदक सुरेन्द्र कुँवरलाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.को पुरक उजुरी निवेदन।

५. समितिको मिति २०७०।५।१० को पत्रबाट निवेदक श्री सुरेन्द्र कुँवर, लाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.को बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. विरुद्ध दायर हुन आएको मिति २०६९।१२।५ को उजुरी एवं उक्त बीमकबाट प्राप्त जवाफ हेर्दा उक्त उजुरी तहाँसँग समेत सम्बन्धित देखिएकोले तहाँ समक्ष भएका सो बीमा तथा बीमा दावी सम्बद्ध सम्पूर्ण कागजात माग दावीबमोजिम भुक्तानी गर्नु नपर्ने अन्य कागजात तथा विवरण भए सोसमेत पत्र प्राप्त मितिले ७ (सात) दिनभित्र समितिमा पेश गर्नु भनी बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३३ (१ख) बमोजिम बीमक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. लाई दिइएको निर्देशन।

६. बीमक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. को २०७०।५।२० को पत्रबाट हुन आएको उक्त बीमा सम्झौतामा निवेदक कम्पनी केवल सह-बीमक (Co-insurer) को रूपमा मात्र रहेको र बीमालेखसँग सम्बन्धित आवश्यक कागजात संलग्न गरी त्यहाँ कार्यालयमा पेश गर्न थप केही समय लाग्ने हुँदा कृपया १५ दिनको थप समय पाउँ भनी यो निवेदन पेश गरेको छु। माग भएको थप समय अवधिभित्र उक्त बीमालेखसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण कागजात र कम्पनीको आधिकारिक धारण समेत पेश गर्ने व्यहोरा अनुरोध गर्दछु भन्ने व्यहोराको लिखित जवाफ।
७. बीमक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडको मिति २०७०।६।१४ को पत्रबाट पेश हुन आएको बीमित हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.को तर्फबाट सुरेन्द्र कुँवरले त्यस समितिमा दिनु भएको निवेदनका सम्बन्धमा निवेदकले निवेदन खण्डमा उल्लेख गरे बमोजिम यस कम्पनीले हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्सले जारी गरेको बीमालेख बमोजिमको ४९ जोखिम भार वहन गर्ने गरी हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनीसँग (Co-insurer) को सम्झौता भएको हो। उक्त सम्झौता केवल हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. सँग भएको र बीमितसँग नभएको व्यहोरा अनुरोध छ। मिति २०६७।१।१९ गते बीमा गरिएको र मिति २०६७।४।१७ मा बीमित आयोजनाको निर्माणधिन क्षेत्रमा बाढी आई ११ जना कामदार कर्मचारीहरूको मानवीय क्षति भएको र केही निर्माण सामग्री समेत क्षति भएको भन्ने जानकारी भएपछि मुख्य बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.ले सर्भेयर खटाई क्षति यकिन गराएको। मुख्य बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.ले खटाएको सर्भेयरले तयार गरेको प्रतिवेदनका आधारमा भएको क्षति मूल्यांकन उपर नै विश्वास योग्य आधार नदेखाएकोले सो सम्बन्धमा स्पष्ट गर्न पटक पटक मुख्य बीमक कम्पनीसँग गराएका पत्रहरू संलग्न छन्। यस कम्पनीले खडा गरेको प्रश्नको यथोचित जवाफ मुख्य बीमक कम्पनीबाट प्राप्त नभएपछि यस कम्पनीले ई.एस.के यादवलाई सर्भेयर नियुक्त गरी उक्त घटनामा भएको क्षतिको मापन गर्ने निर्देशन गरियो। साथै बीमितले खरिद गरेको सामग्रीको खरिद विल प्राप्त नभएको र उक्त खरिद विल सक्कली नभएको भन्ने जानकारी प्राप्त भएपछि बीमा सर्भेयर, अनुसन्धान एवं क्षति मूल्यांकनकर्ता श्री ज्ञानेन्द्रबहादुर भारीलाई बीमितले खरिद गरिएका विल भर्पाईहरू छानविन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न नियुक्त गरिएको थियो। यस कम्पनीले नियुक्त गरेको सर्भेयर एस.के. यादव तथा सर्भेयर अनुसन्धानकर्ता एवं क्षति मूल्यांकनकर्ता श्री ज्ञानेन्द्र बहादुर भारीले बीमितले दावी गरेको खरिदकको विभिन्न वीलहरू मध्ये श्री श्रृङ्गेश्वर निर्माण सेवा सिटी दोलखाले जारी गरेको बीजक नं. ३३ र ३४ नक्कली बीजक हो भनी उल्लेख गरेको र सोही आधारमा यस कम्पनीले सम्बन्धित राजश्व कार्यालय भक्तपुर तथा राजश्व अनुसन्धान कार्यालयलाई पत्राचार गर्दा उक्त बीजकका जारीकर्ताले बीजकमा उल्लेखित मितिमा कुनै विवरण नै पेश नगरेको देखिएको हुँदा ती बीजकहरू नक्कली भएको भनी जानकारी प्राप्त हुन आएको थियो। यसरी बीमितले दावी गरेको क्षति भएको वस्तुको खरिद नै झुठो हो भनी पुष्टि भएकोले मुख्य बीमक कम्पनीसँग छलफल गर्दा सो तर्फ कुनै निष्कर्षमा नै नपुगि केवल

यस कम्पनीले उठान गरेको विषयलाई ढाकछोप गर्ने र बीमितलाई यस कम्पनीमा दवाव सृजना गर्न लगाउने गर्नु भयो। मुलतः सम्पूर्ण रूपमा जोखिम बहन गर्ने गरी भएको बीमामा मुख्य बीमक कम्पनी नै क्षतिको लागि जवाफदेही हुन्छ। यसरी बीमितको खरिद नै नक्कली भएको भन्ने देखिएपछि सोही सम्बन्धमा सम्पूर्ण मिसिल सहित कानून राय माग गर्दा कानून व्यवसायीले सम्बन्धित राजश्व न्यायाधिकरणमा गई सो सँग सम्बन्धित कागजात विवरण निकाली खरिद गरिएको भनिएको विलनै नक्कली भन्ने पुष्टि भएको अवस्थामा क्षति भएको भनिएको वस्तु खरिद भयो र नष्ट भएको होला भन्ने अनुमानको आधारमा बीमा रकम भुक्तानी गर्न नमिल्ने राय पेश भएको। बीमा सम्झौता असल नियतको आधारमा गरिने सम्झौता हो। बीमक कम्पनीले वास्तविक नोक्सानीलाई मात्र पूर्ति गर्ने हो। मिलेमतोको आधारमा नक्कली कागजात तयार गरी सोबाट अनुचित लाभ हासिल गर्ने माध्यम बीमा होइन। तसर्थ सोसम्बन्धमा मुख्य बीमक कम्पनीसँग छलफल हुँदा निष्कर्षमा नै नपुगेको अवस्थामा तेस्रो पक्ष यस बीमकलाई दोषी भनी बीमा सम्झौताको सिद्धान्तसमेतको विपरित दायर भएको निवेदनसमेत स्वतः खारेज भागी छ। उक्त बीमालेख बमोजिम यस कम्पनीले बहन गर्न मन्जुर गरेको हिस्सा ४९ प्रतिशत हो। निर्विवाद रूपमा क्षति पुष्टि भएको रकमको ४९ प्रतिशत हिस्सा व्यहोर्नु कुनै आपत्ति छैन। तर नक्कली बीजकको आधारमा दावी गरिएको वस्तुको दावी भएको क्षति भुक्तानी गर्न कानूनतः नमिल्ने हुँदा सोही बमोजिमको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु। उक्त बीमा दावीसँग सम्बन्धित सर्भेयरको प्रतिवेदन मूल्याङ्कनकर्ताको प्रतिवेदन तथा कानून व्यवसायीको रायसहित कर कार्यालय भक्तपुरबाट निकालेको कर विवरण, मुख्य बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.लि.सँग भएको पत्राचार, राजश्व अनुसन्धान विभागलाई लेखेको पत्र लगायतका कागजात यसै साथ संलग्न छ" भन्ने व्यहोराको लिखित जवाफ।

८. समितिको मिति २०७०।९।७ को पत्रबाट बीमक श्री हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.लाई यस समितिमा तहाँ समेतको विरुद्धमा हिमालयन हाइड्रो इलेक्ट्रोनिक्स कम्पनी प्रा.लि.ले दायर गरेको ठेकेदार सम्पूर्ण बीमा दावी उजुरी सम्बन्धमा छलफल गर्नुपर्ने भएकोले उल्लेखित बीमा दावीसम्बन्धी सम्पूर्ण कागज प्रमाणसहित तहाँको दावी विभाग प्रमुख मिति २०७०।९।९ गते मङ्गलबार दिनको २.०० बजे समितिको कार्यालयमा उपस्थित हुन दिइएको सूचना।
९. समितिको मिति २०७०।९।१६ को पत्रबाट बीमक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.लाई यस समितिमा तहाँ समेतको विरुद्धमा हाई हिमालयन हाइड्रो इलेक्ट्रोनिक्स कम्पनी प्रा.लि. दायर गरेको ठेकेदार सम्पूर्ण बीमा दावी उजुरी सम्बन्धमा छलफल गर्नुपर्ने भएकोले उक्त बीमा दावी सम्बन्धी सम्पूर्ण कागज प्रमाणसहित तहाँको दावी विभाग प्रमुख मिति २०७०।९।१८ गते बिहीबार दिनको ०२.०० बजे समितिको कार्यालयमा उपस्थित हुन दिएको सूचना।

१०. बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.को मिति २०७०।०९।१७ को पत्रबाट पेश हुन भएको तहाँको प.सं. १५७ (०७०/०७१ च.नं. २२२१ मिति २०७०।९।७ को पत्र अनुसार Synergy Development (P) Ltd A/C High Himalaya Hydro Construction Pvt. Ltd. संगको विवादको सिलसिलामा यस कम्पनीका प्रतिनिधि तहाँ उपस्थित भई मिति २०७०।९।९ मा छलफल भएको आधारमा थप कागजातहरू यसै साथ संलग्न गरी पठाएका छौं। High Himalaya Hydro Construction Pvt. Ltd. ले दावी गरेअनुसारको यस कम्पनीले व्यहोर्नु पर्ने आफूले कबुल गरेको दावी भुक्तानी दिइसकेको व्यहोरा पुनः अनुरोध गर्दै सोसम्बन्धी अन्य कागजातहरू यस अघि नै च.नं.९३९/०६९/०७० मिति २०६९। १२।२३ को पत्रबाट पठाईसकेको व्यहोरा अनुरोध गर्दछौं भन्ने व्यहोराको जवाफ।
११. बीमक नेशनल इन्स्योरेन्स कं. लि.को मिति २०७०।१२।०७ को पत्रबाट पेश हुन आएको "हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. बाट जी भएको पोलिसी नं. ०१/०५/११/०९/१०/००३०७ बीमा लेखमा यस कम्पनीको ४९ प्रतिशत हिस्सा रहेको र उक्त बीमा दावी सम्बन्धमा बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.लाई आवश्यक कुरा जानकारी गराएको व्यहोरा अनुरोध छ। उक्त बीमा सम्झौतामा निवेदक कम्पनी केवल सहायक सह-बीमक (Co-insurer) को रूपमा मात्र रहेको र बीमालेखसँग सम्बन्धित आवश्यक कागजात सहित मुख्य बीमकसँग नै रहने कुरा विदितै छ तथापि तहाँबाट यस कम्पनीका प्रतिनिधिहरूलाई बोलाई सो बीमालेख र दावी सम्बन्धमा भएको छलफलमा उठान गरेका विषयहरूका सम्बन्धमा निम्नबमोजिम निवेदन गर्दछु।
- उक्त बीमालेख तथा बीमा दावीका सम्बन्धमा यस कम्पनी र मुख्य बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. का बीच भएका पत्राचारहरूको प्रतिलिपि यसैसाथ संलग्न गरी पठाइएको व्यहोरा अनुरोध छ। संयुक्त बीमालेख जारी भएको अवस्थामा बीमा दावी गर्न आएमा मुख्य बीमक कम्पनीले पुरै दावी भुक्तानी दिने र सहायक बीमक कम्पनीको भागको हिस्सा पछि मुख्य कम्पनीले असुल गर्ने प्रचलन रहेको व्यहोरा अनुरोध छ। प्रस्तुत बीमालेखको मुख्य बीमकले प्रचलित मान्यताभन्दा बाहिर आफ्नो हिस्सा मात्र भुक्तानी दिएर बाँकी रकम भुक्तानीको लागि सह-बीमक समक्ष बीमितलाई पठाएको विषय नै प्रचलन र मान्यता विपरित रहेको छ। दायित्व बहन गर्नुपर्ने पक्षले आफूले बहन गर्नु पर्ने दायित्व सही हो वा होइन भनी यकिन गर्न नपाइने भनी अर्थ गर्न नमिल्ने हुँदा उक्त बीमा दावीमा गरिएको रकम सही हो वा होइन भनी छानविन गर्नको लागि यस कम्पनीले मुख्य बीमकलाई जानकारी दिएर नै सर्भेयर खटाएको हो जुन कुरा कम्पनीहरू बीचको पत्राचारले प्रष्ट गर्ने नै छ।
  - बीमा व्यवसाय मूलतः विश्वासको आधारमा गरिने व्यवसाय हो। मुख्य बीमकको दावी स्वीकार गर्नु र वास्तविक रूपमा क्षतिको यकिन भएको हो वा होइन भन्ने विषय फरक हो। जुन वस्तु खरिद गरेको थियो र क्षति भयो भनी दावीमा लिइएको छ। सो कुराको खरिद प्रमाण पेश भएको छैन। वस्तु उपलब्ध गराउने कम्पनीले उक्त वस्तुको विक्री देखाएको छैन भने खरिद

गर्ने पक्षले खरिद पुष्टि हुने कागजातसमेत मिसिलमा देखिँदैन। साथै उक्त वस्तुको खरिद विक्री गर्ने दुवै पक्ष मुल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता रहेको हुँदा मुल्य अभिवृद्धि कर दर्ता पक्षको खरिद विक्री निजहरूले पेश गरेको मु.अ.क.को आवधिक विवरणमा समेत छैन। सो सम्बन्धमा यस कम्पनीले राजश्व अनुसन्धान कार्यालयबाट पत्राचार गरेको छ भने सम्बन्धित आन्तरिक राजश्व कार्यालयले सम्पूर्ण विवरण उतार गरिदिएको छ।

- वस्तु खरिद नै नगरिकन झुठ्ठा विजक देखाई बीमा दावी भएको तथ्यमा विवाद छैन। यस्तो अवस्थामा के कति कारणले मुख्य बीमकले दावी मन्जुर गरे सो कुरा पुष्टि हुनु पर्दछ। खरिद भएको वस्तु वास्तविक रूपमा खरिद भएकै हो भनी मिसिल संलग्न बीजक यदि सक्कली नै हो भनी आधिकारिक निकायले पुष्टि गर्दछ भने सो वापतको दायित्व वहन गर्न यस कम्पनीलाई कुनै आपत्ति छैन। एक पक्षले नक्कली वीजक देखाई बीमा दावी गर्ने र मुख्य बीमकले जस्ताको तस्तै सदर गर्ने र तेश्रो पक्ष (सह-बीमक) ले सो वापतको भार वहन गर्नुपर्ने भन्ने मनसाय संयुक्त बीमा सम्झौताको हुन सक्दैन। जसले बिल जारी गरेको हो। उसैलाई किन पत्राचार नगरेको भनी प्रश्न उठेको सम्बन्धमा वस्तु विक्रेताले मु.अ.क.नं. को आधारमा सम्बन्धित कर कार्यालय गई बुझ्दा मात्र ती वीजक नक्कली भन्ने जानकारी पाएको र सम्बन्धित कर कार्यालयले सो सम्बन्धमा आवश्यक छानविन गर्ने नै हुँदा यस कम्पनीले पत्राचार नगरेको हो। साथै वस्तु सप्लायर्स श्री सृङ्गेश्वर निर्माण सेवालालाई सो सम्बन्धमा बुझ्नु पर्ने भए निजलाई बुझी सो सम्बन्धमा सोधपुछ गरियोस् भनी निवेदन गर्दछु। यस कम्पनीले बिमितसँग प्रत्यक्ष सम्झौता नगरेको हुँदा दावी मन्जुर गरी बिमितलाई दावी मन्जुर गर्नुपर्ने दायित्व यस कम्पनीको होइन। कम्पनीले दावी नामन्जुर गरेको कुरा मुख्य बीमक कम्पनीलाई यथासमयमा जानकारी गराएका छौं। यस सम्बन्धमा सम्बन्धित कम्पनीको प्रतिनिधिसँग धेरै पटक छलफल भएको व्यहोरा जानकारी गराउँदछु। दावी भुक्तानीको मुख्य आधार भनेको दावी गर्दा क्षति भयो भनी दावी गरेको वस्तु नै खरिद नगरिएको अवस्थामा क्षति भुक्तानी दिनु पर्ने वाध्यता नहुने हुँदा उक्त बीमालेखको दावी भुक्तानी दिन असमर्थ रहेको व्यहोरा अनुरोध छ" भन्ने व्यहोराको लिखित जवाफ।

१२. बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. बाट खटाइएको सर्भेयर नेपाल क्लेम ब्यूरो (Nepal Claims Bureau) बाट सन् ०५/०३/२०११ मा बीमक समक्ष पेश भएको BQQ item A, General items अन्तर्गत ६ नं. मा Transportation of equipment Including airlift Rs. 40,00,000. र नं. ८ Cost of Infrastructure Rs.25,00,000. BQQ ITEM B, Tunnel Works including fort bay मा 5 & 6 Rock Bolts types Rs. 12,777,746.88 and BQQ ITEM B, Tunnel works including fore bay को 11 नं. मा Wire mesh for shortcrete Rs. 11,191,950 समेत उल्लेख गरी बीमा लेख अन्तर्गत दायित्व हुने भनी क्षति मूल्याङ्कन गरी रु. ७३,४०,०००।- उल्लेख भएको सर्भे प्रतिवेदन।

१३. बीमक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.बाट खटाइएका सर्भेयर SK Yadav ले उक्त बीमक समझ मिति २०६७।११।११ (सन् २३/०२/११) मा "Invoice no, 240 dated 8th July 2020, issued by Shree Airline for Rs. 17,60,000. With out Mentioning any particulars but on the inquiry from co-surveyor that bill was for the cost of air lifting construction equipments Kathmandu sinuate- Kathmandu. The bill of such huge amount without paying VAT does not seem to be in order father the risk was covered under construction all risk policy so underwriter is to confirm whether the transportation cost of equipment is admissible or not. on physical inspection of the site on equipment was shown to me. Refer the agreement 1.1 GA between sringshwar Nirman sewa and High Himalayan Hydro construction which states that 1.5% TDS to be deducted from each bill of contractor. so the TDS needs to be submitted to justify the payment"
१४. समितिको मिति २०७२।४।२८ को पत्रबाट बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.लि.लाई "त्यस बीमक विरुद्ध निवेदक श्री सुरेन्द्र कुँवर, हाई हिमालय हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.ले दायर गर्नु भएको ठेकेदार सम्पूर्ण जोखिम बीमा दावी मुद्दामा त्यस बीमक र निवेदक समेतलाई झिकाई छलफल गर्नुपर्ने हुँदा उक्त बीमा दावीसम्बन्धी मुद्दाको सम्पूर्ण सक्कल कागजात/ प्रमाण सहित तहाँको प्रमुख कार्यकारी अधिकृत एवं दावी विभाग प्रमुखसहित मिति २०७२।४।३२ गते सोमवार विहान ९.०० बजे समितिको कार्यालयमा उपस्थित हुनु" भनी दिइएको सूचना।
१५. समितिको मिति २०७२।४।२८ को पत्रबाट बीमित श्री सुरेन्द्र कुँवर, हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.लाई "तपाईंले श्री हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं. लिमिटेड विरुद्ध यस समितिमा दायर गर्नु भएको ठेकेदार सम्पूर्ण जोखिम बीमा दावी सम्बन्धी मुद्दामा तपाईं र विपक्षी बीमकसमेतलाई झिकाई छलफल गर्नुपर्ने हुँदा उक्त मुद्दा सम्बद्ध कागजात तथा विवरण सहित मिति २०७२।४।३२ गते सोमवार विहान ९.०० बजे समितिको कार्यालय कुपण्डोलमा उपस्थित हुनु" भनी दिइएको सूचना।
१६. समितिको मिति २०७२।४।२८ को पत्रबाट बीमक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.लाई "त्यस बीमक विरुद्ध निवेदक श्री सुरेन्द्र कुँवर, हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.ले दायर गर्न भएको ठेकेदार सम्पूर्ण जोखिम बीमा दावी मुद्दामा त्यस बीमक र निवेदक समेतलाई झिकाई छलफल गर्नुपर्ने हुँदा उक्त बीमा दावी सम्बन्धी मुद्दाको सम्पूर्ण सक्कल कागजात प्रमाण सहित तहाँको प्रमुख कार्यकारी अधिकृत एवं दावी विभाग प्रमुख मिति २०७२।४।३२ गते सोमवार विहान ९.०० बजे समितिको कार्यालयमा उपस्थित हुनु" भनी दिइएको सूचना।
१७. मिति २०७२।४।३२ मा आम हडताल परेकोले सुनुवाई हुन नसक्ने जानकारी दिई बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. बीमक श्री नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. तथा निवेदक हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.लाई मिति २०७२।५।३ गते सोही समयमा छलफलका लागि उपस्थित हुन दिइएको सूचना।

१८. बीमालेख अन्तर्गत मुख्य बीमकबाट खटाईएका सर्भेयरले पेश गरेको प्रतिवेदन बमोजिम मुख्य बीमकले निर्धारण गरेको रकममध्ये बीमालेखको व्यवस्थाबमोजिम आफ्नो दायित्व तर्फको रकम बीमितलाई भुक्तानी गर्ने भनी बीमक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.लाई बीमा ऐन, २०४९ को दफा ८ (घ१), दफा १७ (४) तथा बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३३ को उपनियम (२) बमोजिम आदेश दिने ठहर्छ भन्ने बीमा समितिका संचालकहरूबाट मिति २०७२।५।८ मा भएको निर्णय।
१९. सिनर्जी डेभलपमेन्ट प्रा.लि. (प्रवर्द्धक कम्पनी) ले दोलखा जिल्लाको गौरीशंकर गा.वि.स. अन्तर्गत पर्ने सिप्रिड खोलामा प्रवर्द्धन गरेको सिप्रिड खोला हाइड्रो इलेक्ट्रीक प्रोजेक्टको निर्माण कार्य गर्नको लागि हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.सँग मिति २०६६।१०।२५ (०८/०२/२०१०) मा सम्झौता भए बमोजिम उक्त आयोजनाको ठेकेदार कम्पनी हाई हिमालयन हाईड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.ले आफूले निर्माण गर्ने पूर्वोक्ता आयोजनाको निर्माण कार्य, मेशिनरी, कर्मचारी, कामदार, आवास पूर्वाधार विकास आदि कार्यको जोखिम न्यूनीकरणको लागि हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. सँग बीमा सम्झौताको प्रस्ताव गरी सोही कम्पनीले विपक्षीको प्रस्ताव स्वीकार गरी बीमा शुल्क लिई मिति २०६७।१।१८ (मे १, सन् २०१०) देखि मिति २०६८।७।१४ (अक्टोबर ३१, २०११) र थप मर्मत समय १२ महिनासम्म लागू हुने गरी मिति २०६७।१।१९ (मे.२, सन् २०१०) भनी मुख्य बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. ले विपक्षीका नाउँमा बीमा लेख जारी गरेको छ। यसरी बीमा लेख जारी भएपछि मुख्य बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.ले आफूले जारी गरेको बीमा लेखको ४९ प्रतिशत जोखिम रक्षावरण गर्नको लागि पुनरावेदक कम्पनीलाई अनुरोध गरेकोले यस कम्पनीले मिति २०६७।२।९ (२३ मे, २०१०) मा मुख्य बीमकको प्रस्ताव स्वीकार गरी मिति २०६७।३।२२ मा जोखिम रक्षावरण गरेवापत पाउनु पर्ने मु.अ.क. सहितको रु. १०,२२,५३७।१६ रकम माग गरी सो रकम कम्पनीको खातामा जम्मा गर्न अनुरोध गरी पत्राचार भएपछि मात्र पुनरावेदकले प्राप्त गर्नुपर्ने प्रिमियम रकम प्राप्त भएको स्पष्ट छ। बीमा लेख जारी हुँदा त्रिपक्षीय सम्झौताको आधारमा बीमा लेख जारी भएको होइन। हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स र विपक्षी बीच बीमा सम्झौता भएको हो, जुन कुरा स्वयं विपक्षीले बीमा समिति समक्ष बीमा दावीको बाँकी रकम उपलब्ध गराई पाउँ भनी पेश गरेको मिति २०६९।१२।५ को निवेदनमा समेत उल्लेख छ। मुख्य कम्पनीले आफूले ग्रहण गरेको जोखिम भार कम गर्नको लागि पुनरावेदक कम्पनीलाई ४९ प्रतिशत शेयरमा सहभागी गराएको हो। विपक्षीसँग प्रत्यक्ष कम्पनीले सम्झौता नगरेको हुँदा करारको पक्ष नै नभएको व्यक्ति/ कम्पनी (Third Party/ Stranger) ले यस कम्पनीसँग बीमा करारबमोजिम क्षति वापतको रकम माग गर्न विपक्षीलाई मुलुकी ऐन अदालती बन्दोवस्तको ८२ नं. ले हकद्वैया नै प्रदान गर्दैन भने करारको पक्ष नै नरहेको व्यक्ति/कम्पनीलाई दायित्व वहन गराउने गरी करारको निजत्वको सिद्धान्त (Privities of Contract) को विपरित बीमा समितिले पनि

पुनरावेदक कम्पनीलाई बाध्यता सृजना गराई निर्णय गर्न नसक्ने हुँदा हकद्वैया विहिन व्यक्तिको निवेदन उजुरीको आधारमा करारको आधारभूत सिद्धान्त विपरित भएको बीमा समितिको निर्णय बदर गरी पाऊँ। मुख्य बीमकले आफूले पूरा गर्नुपर्ने कार्य नगरी केवल दायित्व पन्छाउने उद्देश्यले मात्र आफैले आफ्नो सीमा निर्धारण गरी सहबीमालेखको भावना, प्रचलित व्यवहार र सिद्धान्त विपरित सम्झौताले पहिचान नै नगरेको पक्ष समक्ष आफ्नो पक्षलाई पठाउने गरी गरेको कार्य सम्झौताको पूर्णतः विपरित छ। साथै क्षति मापन गर्ने पक्षले क्षति भएको तथ्यलाई प्रमाणित गर्ने आधारभूत तथ्यले प्रमाणित गर्न सकेको छैन। आफूले लिएको दावी प्रमाणित नगरी विवाद सृजना गर्ने कार्य स्वयं मुख्य बीमितबाट भएको छ। क्षतिको मूल्याङ्कन र सो को प्रमाणित भएको अवस्थामा मात्र पुनरावेदकले आफ्नो हिस्साको दायित्व वहन गर्नुपर्ने हो। आवश्यक प्रमाण, कागजातको अभाव र पेश भएका बील भर्पाईसमेत सक्कली होइनन् भनी सम्बन्धित विज्ञ र कार्यालयले उल्लेख गरेको अवस्थामा नक्कली बीजकका आधारमा वस्तु खरिद भएको र ती वस्तु क्षति भई बीमितको नोक्सानी भएको होला भन्ने अनुमानको भरमा मात्र पुनरावेदकले क्षति वापतको रकम भुक्तानी दिन नमिल्ने हुँदा बील भरपाई र अन्य कागजातका आधारमा पुष्टि भएको क्षतिको ४९ प्रतिशत रकम मुख्य बीमकलाई दिन तत्पर नै रहेकोले सो विपरित कानूनी आधार र प्रमाण बीना नै न्यायिक मनको प्रयोग नै नगरी " बीमालेखअन्तर्गत मुख्य बीमकबाट खटाइएका सर्भेयरले पेश गरेको पुनरावेदनबमोजिम मुख्य बीमकले निर्धारण गरेको रकममध्ये बीमालेखको व्यवस्था बमोजिम आफ्नो दायित्व तर्फको रकम बीमितलाई भुक्तानी गर्नु भनी बीमक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. लाई बीमा ऐन, २०४९ को दफा ८ (घ१), दफा १७ (४) तथा बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३३ को उपनियम (२) बमोजिम आदेश दिने ठहर्छ" भनी भएको निर्णय कानून विपरित रहेको हुँदा बदर गरी पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडको मिति २०७२।१२।१४ को पुनरावेदनपत्र।

२०. यसमा आफ्नो दायित्व तर्फको रकम बीमितलाई भुक्तानी गर्नु भन्नेसम्मको उल्लेख भएको तर यति रकम भनी रकमको अङ्क नखोली भएको बीमा समितिको निर्णय प्रमाण मूल्याङ्कनको रोहमा विचारणीय भई फरक पर्न सक्ने देखिँदा मुलुकी ऐन अ.बं.२०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थीलाई झिकाई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७३।२।४ को आदेश।

२१. बीमा कम्पनीले बीमा गर्दा Policy No 09/10/00307 को आधारमा बीमा गर्ने हाई हिमालय हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि. सँग रकम बुझिएको अवस्था हो सो पोलिसी अनुसार प्रिमियम रकम नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनीले बुझेको होइन छैन भनी भन्न सक्नु भएको छैन। यसरी जोखिम बीमा गर्ने भनी प्रिमियम कुनै कम्पनीसँग बुझिएपछि दुर्घटना भएपछि सो प्रिमियम खाएको कम्पनीको दायित्व वहन गर्न नपर्ने भन्ने कुन कानून हो सोसमेत उल्लेख नगरी दिएको

पुनरावेदनपत्र सुरुदेखि नै वदर भागी छ वदर गरी सुरु बीमा समितिले गरेको निर्णय कायम गरी न्याय इन्साफ पाउँ। जोखिम बीमा पोलिसी अनुसार बीमा गर्दै जाने र पछि दुर्घटना भएपछि मुख्य बीमा कम्पनीले गरेको कार्य नै गलत हो हामी स-बीमा गर्नेलाई पक्ष कायम गर्न मिल्ने होइन हाम्रो वीचमा कुनै सम्झौता भएको छैन भनी भन्ने तर्फ मात्र पुनरावेदकको पुनरावेदनपत्र देखिन्छ। तर पुनरावेदकले मैले पोलिसी अनुसार प्रिमियम अनुसार रकम प्राप्त गरेको छैन भनी भन्न सक्नु भएको छैन। यसरी पोलिसीमा उल्लेख भए अनुसार प्रिमियम खाने र दुर्घटना भएपछि करारको पक्ष छैन भनी दायित्व रहन सक्दैन भनी अनेक किसिमबाट वहाना वाजी गर्नु कुन कानूनले विपक्षीलाई छुट दिनु पर्ने हो सोसमेत विपक्षीको पुनरावेदनपत्रमा स्पष्ट छैन। विपक्षी पुनरावेदकलाई सर्भेयरले दिएको प्रतिवेदन गलत भएको खण्डमा उक्त प्रतिवेदन उपर च्यालेन्ज गर्न निजलाई कानूनले रोक लगाएको अवस्था थिएन सो उपर कुनै च्यालेन्ज गरेको अवस्था नहुँदा उक्त प्रतिवेदन कानूनसम्मत रहेको प्रष्ट हुँदा प्रस्तुत पुनरावेदनपत्र खारेज भागी छ खारेज गरी न्याय पाउँ। हाई हिमालय हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.ले बीमा गरी काम अगाडी बढाउने क्रममा २०६७।४।१७ गतेको रातिको अविरल वर्षाको कारण निर्माण कार्य अगाडि बढाउने क्रममा सिप्रिम खोलामा आएको बाढिले उक्त स्थानमा रहेको सम्पूर्ण भौतिक संरचना तथा मेशिन, औजार भण्डारण गरिएका निर्माण सामग्री लगायत सम्पूर्ण वस्तुहरू बाढिले वगाई लगी क्षति भएको व्यहोरा सहित बीमा कम्पनीलाई जानकारी दिएपछि बीमा कम्पनीले उक्त स्थानमा सर्भेयर खटाई सर्भेयरले दिएको प्रतिवेदनको आधारमा जिवन बीमा तर्फको रकम पहिलो किस्ताको रूपमा दिएको। निर्जिवन बीमा तर्फको क्षतिको रूपमा Policy No 09/10/00307 को हकमा बीमा कम्पनीले पठाएको सर्भेयरले उक्त स्थानको निरीक्षण गरी सबै भौतिक संरचना लगायतका सर्भेयरले लिने आधार लिई उक्त स्थानमा भएको सम्पत्ति क्षतिको रकम भनी Total claim assessed and approved by us Rs 73,40,000/- देखाई रिपोर्ट दिनु भएको आधारमा बीमा कम्पनीले हामीलाई जानकारी गराएपछि सोही व्यहोरामा यस कम्पनीले पनि सहमति जनाई सोहीबमोजिमको रकम लिन तयार भएको हो भन्ने समेत व्यहोराको हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.को मिति २०७३।३।१७ को लिखित प्रतिवाद।

ठहर खण्ड

२२. नियमबमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत पुनरावेदनमा मिसिल संलग्न कागजातहरूको अध्ययन गरी पुनरावेदक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडका तर्फबाट विद्वान् अधिवक्ता द्वय श्री विजय प्रसाद मिश्र र श्री भरत कुमार लकाई तथा विपक्षी हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि. को तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री माधव बास्कोटा एवं विद्वान् अधिवक्ता द्वय श्री सुरज अधिकारी र श्री सुरेन्द्र कुँवरले गर्नुभएको बहस जिकिरसमेत सुनियो।

२३. आवश्यक प्रमाण, कागजात पेश नभएको र पेश भएका बील भर्पाईसमेत सक्कली होइनन् भनी सम्बन्धित विज्ञ र कार्यालयले उल्लेख गरेको अवस्थामा नक्कली बीजकका आधारमा वस्तु खरिद भएको र ती वस्तु क्षति भई बीमितको नोक्सानी भएको होला भन्ने अनुमानको भरमा मात्र पुनरावेदकले क्षति वापतको रकम भुक्तानी दिन नमिल्ने हुँदा बील भरपाई र अन्य कागजातका आधारमा पुष्टि भएको क्षतिको ४९ प्रतिशत रकम मुख्य बीमकलाई दिन तत्पर नै रहेकोले सो विपरित कानूनी आधार र प्रमाण बिना न्यायिक मनको प्रयोग नै नगरी "बीमालेख अन्तर्गत मुख्य बीमकबाट खटाइएका सर्भेयरले पेश गरेको प्रतिवेदनबमोजिम मुख्य बीमकले निर्धारण गरेको रकम मध्ये बीमालेखको व्यवस्थाबमोजिम आफ्नो दायित्व तर्फको रकम बीमितलाई भुक्तानी गर्नु भनी बीमक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. लाई बीमा ऐन, २०४९ को दफा ८ (घ१), दफा १७ (४) तथा बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३३ को उपनियम (२) बमोजिम आदेश दिने ठहर्छ" भनी भएको निर्णय कानून विपरित रहेको हुँदा वदर गरी ईन्साफ पाउँ भनी पुनरावेदनपत्र पेश गरेको देखिन्छ।
२४. प्रस्तुत मुद्दाको मिसिल संलग्न तथ्य, प्रमाण र विद्वान् कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकिर समेतलाई मध्यनजर गर्दा बीमा समितिबाट मिति २०७२।५।८ मा भएको निर्णय मिलेको छ, छैन ? पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो, होइन ? सो सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो।
- २५ निर्णयतर्फ विचार गर्दा, हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि. मुख्य निर्माता भई सिनर्जी डेभलपमेन्ट प्रा.लि. काठमाडौं मार्फत् दोलखा जिल्ला गौरीशंकर गा.वि.स. सिप्रिड खोलामा निर्माण गरी रहेको सिप्रिड खोला हाईड्रो इलेक्ट्रीक प्रोजेक्टको निर्माणको सञ्चालन गर्दा कम्पनीको तर्फबाट निर्माणस्थलको भौतिक संरचना लगायत सम्पूर्ण विवरण उल्लेख गरी निर्माणको लागि आवश्यक निर्माण सामग्री सबै मेशिन औजार र कामदारहरू समेतको विवरण राखी मिति २०६७।१।१९ (सन ०२।०५।२०१०) मा बीमा भएको देखियो। प्रत्यर्थी वादीको बीमा सम्झौता हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्ससँग भए पनि हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं. लि. को दायित्व ५१ प्रतिशत र यी पुनरावेदक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. को दायित्व ४९ प्रतिशत दायित्व स्वीकार गरी पोलिसी नं. (Policy No 01/05/11/09/10/00307.U/Y year: 2009) को बीमा लेख जारी भएको कुरामा विवाद देखिँदैन। मुख्य बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी र सह बीमक यी पुनरावेदक भएको अवस्थामा मिति २०६७।४।१७ गते रातको समयमा वर्षाको कारण सिप्रिड खोलामा आएको अविरोल बाढीको कारणले ११ जना मजदुरको मृत्यु हुनुका अतिरिक्त भण्डारण गरिएका मेशिनरी औजार लगायतको सामान नष्ट भएको भन्ने इलाका प्रहरी कार्यालय सिंगटी तथा गौरीशंकर गा.वि.स. को कार्यालयसमेतबाट सिफारिस र सर्जमीन भएको भनी उल्लेख भएकोमा मुख्य बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. बाट खटाएको सर्भेयरबाट उल्लिखित स्थानको

स्थलगत क्षति विवरण रु. ७३,४०,०००।- रुपैया भएको भनी उल्लेख भएको देखियो। उक्त क्षतिको आधारमा मुख्य बीमक हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनीका तर्फबाट आफ्नो दायित्वभित्र पर्ने रकम बीमितलाई भुक्तानी दिइसकेको भन्ने हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनीको लिखित जवाफबाट देखिन आएको र सो कुरालाई प्रत्यर्थी वादीले अन्यथा हो भनेको पनि देखिन आएन।

२६. सहबीमकका तर्फबाट मुख्य बीमकले खटाएको सर्भेयरको प्रतिवेदन उपर नै शंका कायम गरी आफ्नो तर्फबाट खटाएको सर्भेयरले ऋङ्गेश्वर निर्माण सेवा सिटी दोलखाबाट जारी भएका नं. ३३ र ३४ नक्कली विजक देखिएको भन्दै नोक्सानी भयो भनी उल्लेख भएको वस्तुको क्षति नै निर्विवाद रूपमा पुष्टी नभएको हुँदा मागबमोजिमको क्षति भुक्तानी गर्न कानूनत मिल्ने होइन। प्रत्यक्षत पुनरावेदकले प्रत्यर्थी वादीसंग संझौता नगरेकोले बीमितको दावी मञ्जुर गर्नुपर्ने दायित्व यस कम्पनीको होइन। यस सम्बन्धमा मुख्य बीमक नै पहिले जिम्मेवार हुनपर्ने हो भन्ने यी पुनरावेदकले उल्लेख गरेकोमा निज पुनरावेदकले बीमा गर्दा Policy No 01/05/11/09/10/00307 को आधारमा बीमा गर्ने हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि. संग रकम बुझेको देखिन्छ। सो Policy अनुसारको रकम आफूले बुझेको होइन भन्ने जिकिर पुनरावेदकले लिन सकेको देखिँदैन। बीमाको समयवधि भित्र दुर्घटना भएको अवस्थामा प्रिमियम बुझेका कम्पनीको क्षति व्यहोर्दिन भन्ने व्यहोरा कानूनत: मिल्ने देखिँदैन। पुनरावेदकले खटाएको सर्भेयरले दिएको प्रतिवेदनमा मुख्य बीमकका सर्भेयरले दिएको प्रतिवेदन उपरनै आशंका व्यक्त गरेको भएपनि ०६७।४।१७ गतेको रातको समयमा सिप्रिङ्ग खोलामा आएको बाढीबाट गम्भीर नोक्सानी भएको, प्रत्यर्थी वादी हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि. का ११ जना कामदारको मृत्युसमेत भएको देखिएको अवस्थामा मात्र रु. ७३,४०,०००।- को हानी नोक्सानी भएको कुरामा कुनै आशंका गर्नुपर्ने स्थिति देखिँदैन। मुख्य बीमकले आफ्नो दायित्व स्वीकार गरी ५१ प्रतिशत को हुने रकम हिसाव गरि भुक्तानीसमेत गरी सकेको अवस्थामा ४९ प्रतिशतको दायित्व स्वीकार गरी बीमालेख बापतको प्रिमियम स्वीकार गर्ने यी निवेदक उपर झुट्टा बिगोको भुक्तानी गर्न लगाउनु पर्नेसम्मको अवस्था पनि देखिँदैन। यस स्थितिमा पुनरावेदकले दायित्व स्वीकार गरी बुझेको प्रिमियमबमोजिमको रकम भुक्तानी दिने गरि भएको बीमा समितिको निर्णय अन्यथा देखिन नआएकोले सो निर्णय उल्टी गरीपाउँ भन्ने पुनरावेदन र निज तर्फका विद्वान् अधिवक्ताले गर्नुभएको बहस जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन।

२७. तसर्थ, मिसिल संलग्न तथ्य, प्रमाण र बहस जिकिरलाई विवेचना गर्दा पुनरावेदक नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडले प्रत्यर्थी हाई हिमालयन हाइड्रो कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि. को हकमा ४९% बीमा लेख स्वीकार गरी प्रिमियमसमेत बुझेको कुरामा विवाद नदेखिँदा बीमा लेखको व्यवस्थाबमोजिम आफ्नो दायित्व तर्फको रकम बीमितलाई भुक्तानी दिने गरी भएको मिति

२०७२।५।८ को बीमा समितिको निर्णय मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। अरुमा तपसिल बमोजिम गर्नु।

तपसिल खण्ड

- क) यस फैसला तथा मिसिल संलग्न कागजातहरूको सरोकारवालाले नक्कल मागे कानूनको रीत पुन्याई नक्कल दिनु १
- ख) यो फैसला अपलोड गरी सोको निस्सा फैसलाको पीठमा जनाई प्रस्तुत मुद्दाको दायरी लगत कट्टा गर्नु २

.....
(चण्डीराज ढकाल)
न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

.....
(शारङ्गा सुवेदी)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने
शाखा अधिकृत:- दिपक भण्डारी
कम्प्युटर टाईप गर्ने :- नारायणप्रसाद आचार्य
इति सम्वत् २०७३ साल श्रावण २७ गते रोज ५ शुभम्.....

श्री
उच्च अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री किशोर सिलवाल
माननीय न्यायाधीश श्री शेखर प्रसाद पौडेल
आदेश

मुद्दा नं. ०७३-CB-००३८

इजलास नं. :- ११

निर्णय नं. :-१६

मुद्दा: - सञ्चालक तथा अध्यक्षको नियुक्ति बदर।

- कम्पनी नियमावलीमा भएको संशोधित व्यवस्था कहिलेदेखि लागू हुने हो ?

काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ३२ रामशाहपथ स्थित कैलाश विकास बैंक लिमिटेडको शेयरधनी भई काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ३४ आलोकनगर बस्ने राम प्रसाद मैनाली..... १

निवेदक

विरुद्ध

काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ३२ पुतलीसडक न्यू प्लाजामा अवस्थित कैलाश विकास बैंक लिमिटेड सञ्चालक समितिका सञ्चालक अध्यक्ष राजेन्द्र गिरी समेत.....जना ४

विपक्षी

न्याय प्रशासन ऐन २०७३ को दफा ८(१) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्रभित्र परी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य व्यहोरा र आदेश यसप्रकार रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. म निवेदक बैंकको साधारण शेयर समूहको शेयरधनी लगानीकर्ता हुँ। प्रत्यर्थी बैंक २०५० सालमा अन्नपूर्ण फाईनान्स कम्पनी लिमिटेडको नामबाट स्थापना भई मिति २०६९ सालमा कैलाश विकास बैंक लिमिटेडमा स्तरोन्नती भएको र रजिष्टर्ड कार्यालय पुतलीसडक, न्यू प्लाजा काठमाडौंमा रहेको छ। हाल विभिन्न फाईनान्स कम्पनीहरूसँग मर्जर भई अधिकृत पुँजी रु. ३,१०,००,००,०००।- जारी पुँजी रु.१,५८,०३,३६,०००।- र चुक्ता पुँजी रु. १,५८,०३,३६,०००।- रहेको छ। बैंकको स्वीकृत प्रबन्धपत्र तथा नियमावलीबमोजिम सञ्चालक समितिको कुल सञ्चालक संख्याको संस्थापक समूह ३ जना सर्वसाधारण समूह ३ जना र व्यवसायिक स्वतन्त्र सञ्चालक १ जना गरी जम्मा ७ जनाको सञ्चालक समिति रहेको छ। सञ्चालक समितिको १ कार्यकाल ४ वर्षको रहने व्यवस्था कम्पनी ऐन, २०६३ को

दफा ९०(२) र बैंकको प्रबन्धपत्र तथा नियमावलीको नियम ३० बमोजिम शुरु ४ वर्षको रहने गरी कम्पनी बैंकको हालको पुँजीगत संरचना तथा व्यवस्थापकिय संरचना रहेको र सोहीबमोजिम हाल लागू भै कार्यान्वयनमा रहेको छ। प्रत्यर्थी बैंकको शुरु स्थापना कालदेखि लगातार २० वर्ष सञ्चालक र १६ वर्ष सञ्चालक समितिको अध्यक्ष पदमा हालसम्म निरन्तर निर्वाचित भई आउनु भएका हालका सञ्चालक समितिका अध्यक्ष विपक्षी राजेन्द्र गिरी बैंकको मिति २०७३।९।२९ मा सम्पन्न निर्वाचनमा निर्विरोध सञ्चालक पदमा निर्वाचित भई आउनु भएको रहेछ। बैंकको प्रबन्धपत्र तथा नियमावलीको नियम ३० बमोजिम सञ्चालक पुनः नियुक्ति हुन सक्ने वा नसक्ने संस्थाको अध्यक्ष तथा सञ्चालक लगातार दुई पटकभन्दा बढी उक्त पदमा निर्वाचित मनोनित वा नियुक्त हुन सक्ने छैन। यसै सम्बन्धमा बैंक सञ्चालक तथा अध्यक्षको कार्यकाल बारे बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १७ र १८ बमोजिम योग्यता पुगेको व्यक्ति ऐ.ऐ. को दफा २० बमोजिमको सञ्चालक पदावधी ४ वर्षको हुने र साथै कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ९० समेतले कम्पनीको प्रबन्धपत्र तथा नियमावलीमा उल्लेख भए बमोजिम हुने र नेपाल राष्ट्र बैंकले राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ७९ ले दिएको अधिकार प्रयोग गर्दै नेपाल राष्ट्र बैंकबाट क,ख,ग वर्गको इजाजत पत्र प्राप्त संस्थाहरूलाई जारी गरिएको एकिकृत निर्देशन, २०७३ को (संशोधन सहित) इजाजत प्राप्त निर्देशन नं. ६/०७३ को निर्देशन नं. १(१६) बमोजिम इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाका अध्यक्ष तथा सञ्चालक लगातार दुई पटकभन्दा बढी उक्त पदमा निर्वाचित वा मनोनित वा नियुक्त हुन नसक्ने गरी सम्बन्धित संस्थाले आफ्नो नियमावलीमा व्यवस्था गर्नुपर्ने छ। कानूनले निषेध गरेको वा अयोग्य प्रमाणित भै सकेको व्यक्तिले बैंकको सञ्चालक समितिको सञ्चालक/अध्यक्ष पदमा निर्वाचित हुने सक्दैन। विपक्षीहरूको झुठो विवरण र गलत प्रभावमा पारी सम्पन्न भएको निर्वाचनबाट गैर कानूनी रूपमा निर्वाचित भई प्रचलित कानूनी व्यवस्था विपरित निर्वाचित भएकोले निज विपक्षी राजेन्द्र गिरी सञ्चालक तथा अध्यक्ष पदमा रही काम गर्ने गराउने वा निर्णय गर्ने गराउने अधिकार कदापी छैन, हुँदैन। यसकारण प्रचलित ऐन तथा नियम, निर्देशन र कम्पनीको प्रबन्ध-पत्र तथा नियमावली विपरित सञ्चालक तथा अध्यक्ष पदमा गरिएको नियुक्ति बदर भागी छ। विषयवस्तुको गाम्भीर्यता र विपक्षीहरूको कानून विपरित निर्वाचित भएको कैलाश विकास बैंक लिमिटेडले सञ्चालक तथा अध्यक्षका हैसियतबाट कुनै पनि काम वा निर्णय नगर्नु तथा सञ्चालक समितिको बैठकको अध्यक्षता गर्न नपाउने गरी प्रस्तुत निवेदनमा सुनुवाई गरी कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १३९ तथा उच्च अदालत नियमावली, २०७३ को नियम ४२ बमोजिम प्रत्यर्थी बैंकको मिति २०७३।९।२९ मा सम्पन्न निर्वाचनबाट निर्वाचित सञ्चालक/अध्यक्षलाई सञ्चालकको हैसियतले कुनै कार्य नगर्नु, नगराउनु, गर्न नदिनु भनी अन्तरकालीन/अन्तरिम आदेशले रोक लगाई पाउँ भन्नेसमेत ब्यहोराको रामप्रसाद मैनालीको निवेदन पत्र।

२. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको निवेदन मागबमोजिमको कारवाही किन हुनु नपर्ने हो? निवेदन माग अनुसारको आदेश जारी हुनु नपर्ने भए आधार कारण एवं प्रमाण सहित म्याद सूचना तामेल भएको मितिले बाटाका म्याद बाहेक ७ दिनभित्र आफै वा आफ्नो कानून बमोजिमको प्रतिनिधि मार्फत् लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा आदेश र निवेदनको प्रतिलिपि साथै राखी म्याद जारी गरी लिखित जवाफ प्राप्त भएपछि वा अवधि व्यतित भएपछि नियमानुसार पेश गर्नुहोला। साथै निवेदकले अन्तरिम आदेशसमेत माग गरेतर्फ विचार गर्दा प्रस्तुत निवेदनमा उल्लिखित विषयवस्तुको गाम्भीर्यता समेतका आधारमा दुवै पक्षको छलफल सुनी निष्कर्षमा पुग्न उपयुक्त हुने देखिँदा मिति २०७३।१२।२२ को अन्तरिम आदेश सम्बन्धमा छलफलका लागि पेशी तारेख तोकी सो को सूचना विपक्षीहरूलाई दिई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतबाट मिति २०७३।१२।१७ मा भएको आदेश।
३. नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागबाट जारी भएको एकीकृत निर्देशन, २०७३ को दफा १(१६) मा भएको इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाका अध्यक्ष तथा सञ्चालक लगातार दुई पटकभन्दा बढी उक्त पदमा निर्वाचित मनोनित वा नियुक्त हुन नसक्ने गरी सम्बन्धित संस्थाले आफ्नो नियमावलीमा व्यवस्था गर्नु पर्नेछ भन्नेसमेत व्यवस्थाबमोजिम प्रत्यर्थी कैशाल विकास बैंक लिमिटेडले आफ्नो नियमावली संशोधन गरी मिति २०७३।२।१६ मा अभिलेख गराएकोमा उक्त नियमावलीको नियम ३० मा संस्थाको अध्यक्ष तथा सञ्चालक लगातार दुई पटकभन्दा बढी उक्त पदमा निर्वाचित मनोनित वा नियुक्ति हुन सक्ने छैन भन्ने व्यवस्था रहेको देखिन्छ। कैलाश विकास बैंक लिमिटेडको सञ्चालक तथा अध्यक्ष पदमा रहेको विपक्षी राजेन्द्र गिरी यस अघि नै लगातार दुई पटकभन्दा बढी सञ्चालक तथा अध्यक्ष पदमा कार्यरत रही आएकोमा मिति २०७३।२।१६ मा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा अभिलेख गरी उपर्युक्त नियमावली स्वीकृत भए पश्चात् मिति २०७३।१।२९ मा विपक्षी बैंकको साधारण सभाबाट भएको निर्वाचनबाट निज पुनः बैंकको सञ्चालक तथा अध्यक्ष पदमा निर्वाचित भई कार्यरत रहेको देखिँदा उक्त कार्य प्रथम दृष्टिमा नै कैलाश विकास बैंकको नियमावलीको नियम ३० प्रतिकूल देखिन आएको हुँदा यो निवेदनको अन्तिम टुङ्गो नलागेसम्म विपक्षी राजेन्द्र गिरीले कैलाश विकास बैंक लिमिटेडको सञ्चालक समितिको सञ्चालक र अध्यक्ष भई काम नगर्नु, नगराउनु भनी कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १३९ (२) (३) तथा उच्च अदालत नियमावली, २०७३ को नियम ४२ (१) बमोजिमको अन्तरिम आदेश जारी गरिदिएको छ। यो आदेशको जानकारी विपक्षीहरूलाई दिई कानूनबमोजिम गर्नु होला भन्ने यस अदालतबाट मिति २०७३।१२।२२ मा भएको आदेश।
४. मिति २०७३।१।२९ को साधारण सभाबाट म लगायत ६ सञ्चालक पदमा भएको निर्विरोध निर्वाचनको विषय अनुमोदन भएको हो। उक्त अनुमोदनको कार्य स्वयम् विपक्षीको उपस्थितिमा

भएको थियो। साधारणसभामा उपस्थित शेयरधनीहरूको उपस्थिति पुस्तिकाको क्र.सं. २६९ मा निजको नाम समावेश भएको र उपस्थितमा विपक्षीको दस्तखत गर्नु भएको छ। तत्काल आफूद्वारा अनुमोदित विषयवस्तुलाई हाल आएर आफैले उक्त नियुक्ति नियमावलीको नियम ३० विपरित छ भन्नु आफैमा गलत छ। विपक्षीले मिति २०७३।९।२९ को साधारणसभामा समर्थन गरेको विषयलाई हाल आएर सम्मानित अदालत समक्ष आफ्नै समर्थनको विरुद्धमा हुने गरी कुनै विषय उठाउन प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३४ बमोजिम विपक्षी विवन्धित हुनु हुन्छ। मिति २०७३।९।२९ को साधारण सभाबाट अनुमोदन भएको सञ्चालक समितिले आफ्नो कार्य सोही मितिबाट प्रारम्भ गरी आएको अवस्थाको जानकारी भएका विपक्षीले मिति २०७३।१२।१९ मा मात्र प्रस्तुत निवेदन गर्नु भएको छ। मिति २०७३।९।२९ को साधारण सभाबाट गरिएको निर्वाचन सञ्चालकहरूको पदावधि समाप्त भएर गरिएको नभई मिति २०७२।११।२९ को विशेष साधारण सभाबाट पारित नियमावलीको नियम ३० को पालना गरी पटक निर्धारण गर्नका लागि गरिएको हो। सञ्चालक समितिबाट नियुक्त निर्वाचन अधिकृतले निर्वाचनको कार्यतालिका एवं निर्वाचन सम्बन्धी प्रकाशित मिति २०७३।९।२२ को सूचनामा मतदाता नामावली प्रकाशन देखि मतगणना र परिणामको घोषणा समेत समावेश गरिएको थियो। उक्त सूचनामा उम्मेदवारको मनोनयन उपर दावी विरोध भए मिति २०७३।९।२४ का दिन निर्वाचन अधिकृत समक्ष सो दावी विरुद्ध गर्नुपर्ने थियो। उक्त सूचनामा विपक्षी लगायत कसैको पनि मेरो उम्मेदवारीको योग्यताको सम्बन्धमा दावी विरोध रहेको थिएन। मिति २०७३।९।२९ मा सम्पन्न निर्वाचनमा झुठो विवरण दिई र कसैलाई पनि गलत प्रभावमा पारी निर्वाचित भई आएको होइन। मैले उक्त दिन कसैलाई गलत प्रभावमा पारेको भए विपक्षी उक्त सभामा उपस्थित हुँदा किन उक्त विषयलाई तत्काल सभामा प्रवेश गराउन सक्नु भएन सो गर्नबाट विपक्षीलाई कसैले रोकेको थिएन। अतः कम्पनीको नियमावली, २०७२।११।२९ मा विशेष साधारणसभाबाट पारित भई मिति २०७३।२।११ मा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट अभिलेख स्वीकृत पश्चात संशोधित नियमावलीको व्यवस्था लागू भएको हो। सञ्चालक तथा अध्यक्षको नियुक्ति प्रचलित कानून बमोजिम भएको र नियुक्तका सम्बन्धमा साधारण सभाबाट भए गरेको सम्पूर्ण काम कारवाहीको जानकारी लिई तत्काल नियुक्ति हुँदाको वखत विपक्षी स्वयम् उपस्थित भई साधारण सभाको निर्णयमा सहमति स्वीकृति जनाई आफैद्वारा अनुमोदित सञ्चालक पदको नियुक्तिलाई हाल आएर कानून सम्मत छैन भनी आफै विरुद्धमा लिएको विपक्षीको निवेदन दावी र मिति २०७३।१२।२२ को अन्तरिम आदेशसमेत खारेज गरी पाउँ भन्नेसमेत ब्यहोराको राजेन्द्र गिरीको लिखित जवाफ।

५. विपक्षी निवेदकले हाल कायम रहेको नियमावलीको नियम ३० बमोजिम शेयरधनी राजेन्द्र गिरी मिति २०७३।९।२९ को साधारण सभाबाट कानून विपरित निर्वाचित हुनु भएको भनी आरोप लगाउनु भएको भए तापनि यथार्थ त्यस्तो होइन। सञ्चालक राजेन्द्र गिरी मिति २०७३।९।२९ को साधारण सभाबाट पुनः नियुक्ति भएको होइन। नियमावली संशोधन भई

लगातार २ पटकभन्दा बढी सञ्चालक अध्यक्ष पुनः नियुक्ति हुन नसक्ने व्यवस्था लागू भयो। उक्त व्यवस्था लागू भए पश्चात् मिति २०७३।९।२९ को साधारण सभाले राजेन्द्र गिरीलाई निर्विरोध सञ्चालक स्वीकार गरेको हो। उक्त नियुक्ति पुनः नियुक्ति नभई संशोधन पछिको पहिलो ४ वर्ष कार्यकालको लागू हुँदा संशोधन हुनु पूर्व भएको व्यवस्था संशोधन भएपछिको व्यवस्थासँग निरन्तरताको सम्बन्ध रहँदैन र जोड्न पनि मिल्दैन। शेरधनी राजेन्द्र गिरी कुनै पनि कानूनले अयोग्य घोषित भएको अवस्था छैन। अतः कम्पनीको नियमावली, २०७२।११।२९ मा विशेष साधारणसभाबाट पारित भई मिति २०७३।२।११ मा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट अभिलेख स्वीकृति पश्चात् संशोधित नियमावलीको व्यवस्था लागू भएको हो। उक्त नियमावली लागू भएपछि लगातार २ पटकभन्दा बढी अध्यक्ष तथा सञ्चालक निर्वाचित हुन नपाइने हो। नियमावली संशोधन पश्चात् मिति २०७३।९।२९ को साधारणसभा जसमा विपक्षीसमेत सामेल रहेको र पहिलो कार्यकालका लागि सञ्चालक पदमा निर्विरोध निर्वाचित भई कम्पनीको सञ्चालक समितिका बैठकले अध्यक्षको जिम्मेवारीसमेत सञ्चालक राजेन्द्र गिरीलाई दिइएको हो। सञ्चालक तथा अध्यक्षको नियुक्ति प्रचलित कानूनबमोजिम भएको र नियुक्तिको सम्बन्धमा साधारणसभाबाट भए गरेको सम्पूर्ण काम कारवाहीको जानकारी लिई तत्काल नियुक्ति हुँदाको खत विपक्षी स्वयम् उपस्थित भई साधारण सभाको निर्णयमा सहमति स्वीकृति जनाई आफैंद्वारा अनुमोदित सञ्चालक पदको नियुक्तिलाई हाल आएर कानून सम्मत छैन भनी आफैं विरुद्धमा लिएको विपक्षीको निवेदन दावी र मिति २०७३।१२।२२ को अन्तरिम आदेश खारेज गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको कैशाल विकास बैंक सञ्चालक समिति, कैलाश विकास बैंक, ऐ.बैंकको २३ औं साधारणसभा समेतको लिखित जवाफ।

आदेश खण्ड

६. नियमबमोजिम आजको दैनिक पेशी सूचीमा चढी यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ताहरू श्री हरि उप्रेती र श्री पूर्णमान शाक्य तथा अधिवक्ता श्री तेजनाथ धमलाले विपक्षीमध्येको अन्नपूर्ण फाइनेन्स कम्पनीको स्थापना मिति २०५० सालमा भई २०६९ सालमा कैलाश विकास बैंक लिमिटेडमा स्तरोन्नती भएकोमा सो मितिदेखि हालसम्म विपक्षीमध्येका राजेन्द्र गिरी सञ्चालक अध्यक्ष पदमा रही आएको अवस्था छ। कैलाश विकास बैंक लिमिटेडको प्रबन्ध-पत्र र नियमावलीको नियम ३० लाई मिति २०७२।११।२९ मा सम्पन्न विशेष साधारण सभाबाट संशोधन गरी उक्त संशोधित नियमावली अभिलेखिकरणका गर्नु कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा पठाईएको र सोको अभिलेख गरी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट स्वीकृत भई आएको छ। उक्त स्वीकृत नियमावलीको नियम ३० मा एकै व्यक्ति लगातार २ पटकभन्दा बढी सञ्चालक तथा अध्यक्ष पदमा बस्न नमिल्ने भनी स्पष्ट व्यवस्था भएकोमा उक्त नियममा भएको व्यवस्था विपरित विपक्षी राजेन्द्र

गिरी मिति २०७३।९।२९ मा सम्पन्न भएको भनिएको विशेष साधारण सभाबाट पुनः अध्यक्ष पदमा निर्विरोध निर्वाचित भएको देखिँदा निजको अध्यक्ष पद नियमावलीमा भएको व्यवस्था विपरित रहेको र नेपाल राष्ट्र बैंकको एकिकृत निर्देशन, २०७३ को (संशोधन सहित) इ.प्रा.नं.६/०७३ को निर्देशन नं.१(१६) विपरित निज २ कार्यकाल भन्दा बढी संस्थामा रहन नपाउने भन्ने किटानी व्यवस्था रहेको हुँदा निज विपक्षी राजेन्द्र गिरीको अध्यक्षको नियुक्ति बदर हुनु पर्दछ भनी बहस गर्नुभयो।

७. यसैगरी विपक्षी कैलाश विकास बैंक लिमिटेडका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री उपेन्द्र केशरी न्यापाने, अधिवक्ताहरू श्री मणिराम आचार्य, श्री भिमबहादुर गुरुङ्ग, श्री तिर्थ बसौला र श्री हरि फूयालले विपक्षी निवेदकले निवेदनमा उल्लेख गरेबमोजिम राजेन्द्र गिरी लगातार सञ्चालक अध्यक्ष पदमा रहेको होइन। निवेदक स्वयंले २०५० सालमा अन्नपूर्ण फाइनान्सको रूपमा स्थापित भई २०६९ सालमा मात्र कैलाश विकास बैंक लिमिटेडमा स्तरोन्नती भएको तथा मिति २०७३।९।२९ मा विशेष साधारण सम्पन्न भएको ब्यहोरालाई स्वीकार गर्नु भएको छ। निवेदकसमेत उपस्थित भई साधारण सभा सम्पन्न भएको अवस्थामा विपक्षीमध्येका राजेन्द्र गिरी अध्यक्ष तथा सञ्चालक पदमा अयोग्य रहेको भए सोही बखत निवेदकले दावी विरोध गर्नु पर्नेमा दावी गर्न सकेको देखिँदैन। यस अलावा निवेदकले निवेदनमा उल्लेख गरेबमोजिम राजेन्द्र गिरी सञ्चालक तथा अध्यक्ष पदमा नियुक्तिको लागि अयोग्य रहेको भए Regulatory Body को हैसियतले नेपाल राष्ट्र बैंकले हस्तक्षेप गर्नुपर्नेमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट हस्तक्षेप गरी नियुक्ति सम्बन्धमा केहि बोलिएको अवस्था छैन। राजेन्द्र गिरी कैलाश विकास बैंकको मिति २०७२।११।२१ मा भएको साधारण सभाले संशोधन गरेको नियमावलीको नियम ३० बमोजिम मिति २०७३।९।२९ मा भएको विशेष साधारण सभाबाट पहिलो कार्यकालका लागि सञ्चालक अध्यक्ष पदमा नियुक्त भएको अवस्था हुँदा निवेदन खारेज हुनुपर्दछ भनी गर्नु भएको बहससमेत सुनियो।

८. यसमा विपक्षी कैलाश विकास बैंक लिमिटेड २०५० सालमा अन्नपूर्ण फाइनान्सका रूपमा स्थापना भई मिति २०६९ सालमा कैलाश विकास बैंक लिमिटेडमा स्तरोन्नती भएको र उक्त बैंकमा स्थापना कालदेखि हालसम्म पनि विपक्षीमध्येका राजेन्द्र गिरी अध्यक्षका रूपमा रही आउनु भएको छ। बैंकको प्रबन्ध-पत्र र नियमावलीमा अध्यक्ष तथा सञ्चालक लगातार दुई पटकभन्दा बढी उक्त पदमा निर्वाचित मनोनित वा नियुक्त हुन सक्ने छैन भन्ने नियमावलीमा स्पष्ट व्यवस्था रहेकोमा विपक्षी राजेन्द्र गिरीलाई मिति २०७३।९।२९ मा सम्पन्न विशेष साधारण सभाले निर्विरोध निर्वाचित गरेको हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंकको एकीकृत निर्देशन, २०७३ को (संशोधन सहित) इ.प्रा.नं.६/०७३ को निर्देशन नं.१(१६) तथा बैंकको प्रबन्ध-पत्र तथा नियमावलीको नियम ३० लाई बैंकको मिति २०७२।११।२१ मा सम्पन्न विशेष साधारण सभाबाट पारित गरी कम्पनी रजिष्ट्रार कार्यालयको मिति २०७३।२।११ मा संशोधित नियमावलीको व्यवस्था अभिलेखीकरणसमेत भई कार्यान्वयनमा आईसकेको अवस्थामा विपक्षी

मध्येका राजेन्द्र गिरी अध्यक्ष पदमा पुनः निर्विरोध निर्वाचित भएकोले प्रचलित कानूनी व्यवस्था विपरित निज अध्यक्ष पदमा रहेकोले कम्पनीको प्रबन्ध-पत्र र नियमावली विपरित सञ्चालक तथा अध्यक्ष पदमा गरिएको नियुक्ति बदर गरी पाउँ भन्ने निवेदकको मुख्य निवेदन दावी रहेको देखिन्छ।

९. कम्पनीको नियमावली २०७२।११।२१ मा विशेष साधारणसभाबाट पारित भई मिति २०७३।२।११ मा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट अभिलेख स्वीकृत पश्चात् संशोधित नियमावलीको व्यवस्था लागू भएको हो। उक्त नियमावली लागू भएपछि लगातार २ पटक भन्दा बढी अध्यक्ष तथा सञ्चालक निर्वाचित हुन नपाइने हो। नियमावली संशोधन पश्चात् मिति २०७३।९।२९ मा साधारण सभाबाट पहिलो कार्यकालका लागि सञ्चालक पदमा निर्विरोध निर्वाचित भई कम्पनीको सञ्चालक अध्यक्षको जिम्मेवारीसमेत प्राप्त भएको हो। सञ्चालक तथा अध्यक्षको नियुक्ति प्रचलित कानूनबमोजिम भएको र उक्त विशेष साधारण सभामा विपक्षी निवेदक समेत उपस्थित रहेको, निर्वाचनको अवस्थामा निजले कुनै दावी विरोध नजनाएको अवस्था हुँदा निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने राजेन्द्र गिरी र विपक्षी निवेदकले हाल कायम रहेको नियमावलीको नियम ३० बमोजिम शेयरधनी राजेन्द्र गिरी मिति २०७३।९।२९ को साधारण सभाबाट कानून विपरित निर्वाचित भएको भन्ने निवेदन दावी झुठ्ठा हो। सञ्चालक राजेन्द्र गिरी मिति २०७३।९।२९ को साधारण सभाबाट पुनः नियुक्ति भएको नभै नियमावली संशोधन पश्चात उक्त विशेष साधारण सभाबाट पहिलो कार्यकालको लागि निर्विरोध निर्वाचित भएको, मिति २०७३।९।२९ को विशेष साधारण सभामा विपक्षी समेत उपस्थित रहेको र राजेन्द्र गिरीको उम्मेद्वारीका सम्बन्धमा निजको कुनै दावी विरोध नरहेको र आफूसमेत उपस्थित भई गरेको कामका सम्बन्धमा हाल आएर विरोध जनाउन विपक्षी निवेदक विवन्धित रहेको अवस्था हुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने कैलाश विकास बैंक लिमिटेडसमेतको तर्फबाट लिखित जवाफ पेश हुन आएको देखियो।

१०. उपर्युक्त बमोजिमको निवेदन, लिखित जवाफ ब्यहोरा, विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता एवं विद्वान् अधिवक्ताहरूले गर्नु भएको बहस बुँदा एवं मिसिल कागजात अध्ययन गरी हेर्दा प्रस्तुत मुद्दामा देहायका दुई प्रश्नहरूमा केन्द्रित रही निर्णय दिनु पर्ने देखियो:-

- (क) कैलाश विकास बैंकमा लगातार २ पटकभन्दा बढी अवधी सञ्चालक अध्यक्ष पुनः नियुक्ति हुन नसक्ने भन्ने उक्त बैंकसँग सम्बन्धित कम्पनी नियमावलीमा उल्लेखित व्यवस्था रहेकोमा नियमावलीमा उल्लिखित पटक कुन मितिबाट गणना गर्ने ?
- (ख) निवेदकको माग दावीबमोजिम नियुक्ति बदर हुनु पर्ने हो वा होइन ?

११. पहिलो प्रश्न तर्फ विचार गर्दा, निवेदकले निवेदन दावीमा विपक्षी मध्येका राजेन्द्र गिरी २०५० सालदेखि हालसम्म अन्नपूर्ण फाइनेन्स लिमिटेड हुँदै हालको कैलाश विकास बैंक लिमिटेडको

सञ्चालक तथा अध्यक्ष पदमा रही आएको र निज २ पटकभन्दा बढी अवधिको लागि नियुक्ति भएकोले कैलाश विकास बैंक लिमिटेडको प्रबन्ध-पत्र तथा नियमावलीको नियम ३० मा भएको व्यवस्था एवं नेपाल राष्ट्र बैंकको एकिकृत निर्देशन, २०७३ को (संशोधन सहित) इ.प्रा.नं. ६/०७३ को निर्देशन नं.१(१६) विपरित निज अध्यक्ष पदमा रहेको हुँदा अध्यक्ष पदको नियुक्ति बढर गरी पाउँ भन्ने निवेदक दावी रहेको देखिन्छ। बैंकको प्रबन्ध-पत्र र नियमावलीको नियम ३० संशोधन गर्ने गरी मिति २०७२।११।२१ को साधारण सभाबाट पारित नियमावलीबमोजिम मिति २०७३।१।२९ मा सम्पन्न भएको विशेष साधारण सभाबाट पहिलो कार्यकालका लागि राजेन्द्र गिरी निर्वाचित भएको हो निजको पुनः नियुक्ति भएको होइन भनी विपक्षीहरूले लिखित जवाफ फिराएको पाइयो। यसरी निवेदन र लिखित जवाफ दुवैको व्यहोराबाट नेपाल राष्ट्र बैंकको उल्लेखित निर्देशन मिति २०७३।६।११ मा आएकोमा दुवै पक्षको मुख मिलेको देखिन्छ। उक्त निर्देशन जारी हुनु पूर्व नै विपक्षी कैलाश विकास बैंकले आफ्नो नियमावलीमा समाविष्ट (Incorporate) गर्ने कार्य अर्थात बैंकसँग सम्बन्धित कम्पनी नियमावलीको नियम ३० मा संशोधन गर्ने कार्य उक्त बैंकको मिति २०७२।११।२१ मा सम्पन्न विशेष साधारणसभाबाट पारित भएपछि सम्पन्न भएको देखिन्छ। ततपश्चात कम्पनी नियमावलीमा भएको उक्त संशोधित व्यवस्था कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट मिति २०७३।२।११ मा अभिलेखिकरण भएको भन्ने कम्पनी रजिष्ट्रार कार्यालयको पत्रबाट देखिँदा संशोधित उक्त नियमावलीको प्रावधान मिति २०७३।२।११ बाट मात्र कार्यान्वयनमा आएकोमा विवाद देखिन आएन।

१२. अब, कैलाश विकास बैंकको प्रबन्ध-पत्र तथा नियमावली रहेको संशोधित व्यवस्था हेरिँदा नियम ३० मा सञ्चालक पुनः नियुक्ति हुन वा नसक्ने:- "संस्थाको अध्यक्ष तथा सञ्चालक लगातार दुई पटकभन्दा बढी उक्त पदमा निर्वाचित, मनोनित, वा नियुक्त हुन सक्ने छैन" भनी उल्लेख भएको पाइन्छ। उल्लिखित नियमावलीमा, अघि नियुक्त भई काम काज गरी आएको व्यक्ति यस नियमावली पारित भए पश्चात अघि काम गरेको अवधि रहेछ भने सो अवधिको समेत गणना हुनेछ भनी उल्लेख भएको पाइँदैन। यसरी मिति २०७३।२।११ मा बैंक सम्बन्धित कम्पनी नियमावली संशोधन हुनु पूर्व कम्पनीको सञ्चालक समितिको अध्यक्ष एवं सञ्चालक जति पटक भए पनि हुन सक्ने भनी पटकको सम्बन्धमा संशोधन पश्चात् भएजस्तो बन्देज वा निषेधात्मक व्यवस्था नभएको अवस्थामा संशोधित नियमावलीमा उल्लेख नै नभएको विपक्षी मध्येका राजेन्द्र गिरी अध्यक्ष भै काम गरेको पूर्व अवधिलाई पनि पटक गणना गरी निज अध्यक्षले निरन्तर २ पटकभन्दा बढी अवधि कार्य गरेको भन्ने अर्थ लगाई निजको हालको पद कानून संगत नभएको मिल्ने देखिन आएन। निवेदकले दावी गरे जस्तो संशोधन पूर्वको अवधि समेत गणना गर्ने प्रयोजन वा उद्देश्य हुने हो भने संशोधन पूर्व कायम अवधिलाई समेत पटकको रूपमा गणना गर्ने भनी भुतलक्षी प्रभाव (Retrospective effects) कायम हुने गरी नियमावलीको संशोधित व्यवस्थामा उल्लेख गरिनु पर्ने हुन्छ। तर संशोधित नियमावलीमा सो

बमोजिमको भुतलक्षी प्रभाव कायम हुने गरी व्यवस्था भएको पाइदैन। यसरी कम्पनी नियमावलीमा कुनै व्यक्तिले नियमावली संशोधन हुनु पूर्व अध्यक्ष वा सञ्चालकको पदमा रही कार्य गरेको रहेछ भने पटक प्रयोजनार्थ निजले कार्य गरेको सो अवधिसमेत गणना गर्नु पर्ने भनी स्पष्टसँग उल्लेख नभएको अवस्थामा विद्यमान निर्वाचित अध्यक्षले संशोधन पूर्व अध्यक्षको हैसियतले कार्य गरेको अवधिलाई समेत पटक कायम गरिनु पर्ने भन्ने निवेदन दावी र निज तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता तथा अधिवक्ताहरूको बहससँग सहमत हुन सकिएन।

१३. साथै, विद्यमान बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ मा रहेको कानूनी व्यवस्था हेर्दा, दफा १५ मा, सञ्चालकको पदावधि:- (१) सञ्चालकको कार्यकाल नियमावलीमा उल्लेख भएबमोजिम बढीमा चार वर्षको हुनेछ र निज पुनः नियुक्ति तथा मनोनित हुन सक्नेछ भनी सोही ऐनको उपदफा (२) मा उपदफा (१) मा जुनसुकै लेखिएको भए तापनि यो प्रारम्भ भएपछि नियुक्त भएको कार्यकारी अध्यक्ष वा प्रबन्ध सञ्चालक लगातार दुई कार्यकालसम्म मात्र रहन सक्नेछ, भनी उल्लेख भई उक्त ऐन जारी हुनु पूर्वको अवधिको समेत पटक कायम हुने भनी भुतलक्षी प्रभाव दिने गरी वर्तमान परिमार्जित ऐनमा व्यवस्था भएको समेत पाइएन। कैलाश विकास बैंक लिमिटेडको नियमावलीमा मिति २०७३।२।११ मा भएको संशोधन पश्चात सो बैंकको अध्यक्ष वा सञ्चालकको पदावधिलाई मात्र पटक गणना गर्न मिल्ने देखिन आयो। सो संशोधन पूर्वका पदावधिलाई पटक प्रयोजनार्थ गणना गर्न मिल्दैन। अत एव नियमावली संशोधन पूर्व कार्यरत रहेको उक्त बैंकको अध्यक्ष पदको पदावधिसमेतलाई पटक कायम गरिनु पर्ने भन्ने निवेदन दावी मनासिव र औचित्यपूर्ण मान्न मिलेन।

१४. दोश्रो प्रश्न तर्फ विचार गर्दा, विपक्षी कैलाश विकास बैंक लिमिटेडको प्रबन्ध-पत्र तथा नियमावली एवं बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ मा भएको कानूनी व्यवस्थासमेतको परिप्रेक्ष्यमा विपक्षी कैलाश विकास बैंक लिमिटेडको प्रबन्ध-पत्र तथा नियमावली मिति २०७२।११।२१ मा संशोधन भई संशोधित नियमावली अनुसार मिति २०७३।९।२९ मा विशेष साधारण सभा सम्पन्न भएको तथ्यलाई विपक्षीले स्वीकार गरेको देखिएको, प्रबन्ध-पत्र तथा नियमावली एवं बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ मा नियमावली लागू हुनु पूर्व कायम रहेका पदाधिकारीहरूका हकमा समेत यो ऐन तथा नियमावलीमा उल्लेख भएबमोजिम पटकको गणना हुनेछ भनी उल्लेख भएको नदेखिएको, निवेदक स्वयं मिति २०७३।९।२९ को साधारणसभामा उपस्थित भएको भन्ने लिखित जवाफ ब्यहोरालाई निवेदकले अन्यथा भन्न लेखाउन नसकेको अवस्थामा तत्काल विद्यमान अन्नपूर्ण फाइनेन्स कैलाश विकास बैंक लिमिटेडमा मिति २०६९।१।१२ मा स्तरोन्नति हुनुपूर्व सञ्चालक वा अध्यक्ष रहेको भनी अर्थ गरी विपक्षी राजेन्द्र गिरी सञ्चालक तथा अध्यक्ष पदमा निरन्तर दुई

पटकभन्दा बढी अवधीको लागि नियमावलीको व्यवस्था विपरित नियुक्ति भएको भन्ने दावी विद्यमान विधायिकी कानून एवं नियमावलीसमेतको रोहमा युक्तिसंगत नदेखिँदा निवेदन दावीबमोजिम निज विपक्षीको नियुक्ति बदर गरिदिनु पर्नेसम्मको अवस्था देखिएन।

१५. तसर्थ विवेचित आधार कारणबाट कैलाश विकास बैंकको सञ्चालक एवं अध्यक्ष पदमा उक्त बैंकको साधारणसभाबाट प्रत्यर्थी मध्येका राजेन्द्र गिरीको नियुक्ति बदर गर्नुपर्ने भन्ने निवेदकको माग दावी पुग्न सक्दैन। निवेदन दावी पुग्न नसक्ने ठहरेकोले यस अदालतबाट मिति २०७३।१२।२२ मा जारी भएको आदेश निष्कृत हुन्छ। अरुमा तपसिलबमोजिम गर्नु।

तपसिल

- क) माथि आदेश खण्डमा लेखिएबमोजिम निवेदन दावी पुग्न नसक्ने ठहरी यस अदालतबाट मिति २०७३।१२।२२ मा जारी भएको अन्तरिम आदेशसमेत निष्कृत हुने ठहरेकोले आदेशको जानकारी निवेदक तथा विपक्षीहरूलाई दिनु..... १
- ख) सरोकारवालाले नक्कल माग गरे नियमानुसार नक्कल दिनु..... २
- ग) प्रस्तुत आदेश विद्युतीय प्रणालीमा अपलोड गरी दायरीको लगत कट्टा गर्नु र मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु..... ३

किशोर सिलवाल
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु,

शेखर प्रसाद पौडेल
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने:-

इजलास अधिकृत: - ध्रुव प्रसाद सुवेदी

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७४ साल असार ८ गते रोज ५ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री उदय प्रकाश चापागाई
माननीय न्यायाधीश श्री तिल प्रसाद श्रेष्ठ
फैसला

मुद्दा नं. ०७२-DP-०६९५

इजलास नं. :- ११

निर्णय नं. :- ४१९

मुद्दा: - कम्पनीको नाम परिवर्तन गर्नु भन्ने निर्णय बदर।

- कम्पनीको नाम र ट्रेडमार्कको प्रकृति र अधिकारबीच के-कस्तो सम्बन्ध रहने हो ?

सुनसरी जिल्ला धरान न.पा.वडा नं. ६ मा कार्यालय रहेको न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि.को तर्फबाट अख्तियार प्राप्त ऐ. का शेयर सदस्य का.जि.का.म.न.पा.वडा नं. १६ बालाजु बस्ने गोपाल मोक्तान .....

पुनरावेदक
विपक्षी

विरुद्ध

सुनसरी जिल्ला धरान न.पा.वडा नं. ८ मा मुख्य कार्यालय र का.म.न.पा.वडा नं ११ मा शाखा कार्यालय रहेको धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि.....

प्रत्यर्थी
उजुरीकर्ता

शुरु निर्णय गर्ने कार्यालय :- कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालय त्रिपुरेश्वर

शुरु निर्णय मिति :- २०७२।०४।२७

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(१) तथा कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १५९(४) बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने भई दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. त्यस कार्यालयबाट यस धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि. मिति २०६९ साल चैत्र ७ गते दर्ता गरी कार्य संचालन गर्दै आएको अवस्थामा सोही नामसरह मिल्ने गरी यान्त्रहरूलाई भ्रम सृजना हुने गरी झुक्यानमा पारी यस प्रा.लि.को साख खतम गर्ने गरी न्यू कोशी डिलक्स यातायात नाम राखी २०७०।२।७ गते प्रा.लि.नं. ११२८१६ दिएको भन्ने कुरा सुन्न

आएकोले सो यथार्थ हो भने उक्त कुरा कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ६(क) बमोजिम तथा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयको निर्देशिका विपरित हुने हुँदा न्यू कोशी डिलक्स यातायात नामको कम्पनीलाई तुरुन्त नाम परिवर्तन गराई पाउन उपस्थित भएको छु। "न्यू कोशी डिलक्स यातायात" नामको कम्पनीको नाम परिवर्तन गरी पाउँ भन्ने धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि.ले मिति २०७०।२।१३ को कम्पनी रजिष्ट्रार कार्यालयमा पेश गरेको पत्र।

२. धरान न्यू कोशी सुपर यातायातले यात्रुहरूलाई भ्रम सृजना हुने गरी यस प्रा.लि.को साख खतम गर्ने गरी न्यू कोशी डिलक्स यातायात नाम राखेको भन्ने कुरा सुन्नमा आएकोले उक्त कुरा कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ६ (क) को विपरित भएकोले न्यू कोशी डिलक्स यातायात नाम परिवर्तन गर्न लगाउन माग भएकोमा त्यस यातायातका संचालकलाई छलफलको लागि १५ दिन भित्र यस कार्यालयमा बोलाउने भनी मिति २०७०।२।१९ मा निर्णय भएकोले निर्णयानुसार उपस्थित हुन अनुरोध छ भन्ने कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयको मिति २०७०।२।२२ को धरान न्यू कोशी डिलक्स यातायातलाई लेखेको पत्र।
३. यस धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि. मिति २०६९ साल चैत्र ७ गते दर्ता गरी कार्य संचालन गर्दै आएको अवस्थामा सोही नाम सरह मिल्ने गरी यात्रुहरूलाई झुक्यानमा पार्ने गरी यस प्रा.लि. को साख खतम गर्ने गरी न्यू कोशी डिलक्स यातायात नाम राखी २०७०।२।७ गते दिएको भन्ने कुरा सुन्न आएकोले सो यथार्थ हो भने उक्त कुरा कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ६ (क) बमोजिम तथा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयको निर्देशन विपरित हुने तथा यस प्रा.लि.लाई नदिने र अन्यलाई न्यू कोशी डिलक्स यातायात दिने कार्य गरेको हुँदा न्यू कोशी डिलक्स यातायात नामको कम्पनीलाई तुरुन्त नाम परिवर्तन गराई कारवाही गरी पाउन त्यस कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा पटक पटक उपस्थित भएको र निवेदनसमेत दिएकोमा त्यस कार्यालयबाट विपक्षीले तपाईंहरूसँग सम्पर्क गरी आई निर्णय गर्ने भन्ने व्यहोराको कुरा यस प्रा.लि.लाई मौखिक जानकारी गराइएको तर हालसम्म पनि निज न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि.का कुनै व्यक्ति सम्पर्कमा नआएको हुनाले यस प्रा.लि. को निवेदन अनुसार कारवाही गरी यात्रुहरूलाई सजिलो र सुविधा गरिपाउँ भन्ने धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि.ले मिति २०७०।६।८ को कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयलाई पेश गरेको पत्र।
४. त्यस कार्यालयबाट मिति २०६९ साल चैत्र ७ गते दर्ता गरी धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि.नाम राखी दर्ता गरी काम अगाडि बढाई आएको अवस्थामा सोही हाम्रो नामसँग मिल्ने गरी यात्रुहरूलाई झुक्यानमा पार्ने गरी हाम्रो कम्पनीको शाख खतम गर्ने गरी कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ६ (क) बमोजिम तथा रजिष्ट्रारको कार्यालयको निर्देशन विपरित न्यू कोशी डिलक्स यातायात दिने कार्य गरेको हुँदा न्यू कोशी डिलक्स यातायात कम्पनीलाई तुरुन्त नाम परिवर्तन गर्न लगाई कारवाही गरी पाउन त्यस कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा पटक पटक

उपस्थित भएको र पटक पटक निवेदन दिई सकेको तथा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट विपक्षीका नाममा उपस्थित हुनु भनी पत्र पठाउँदासमेत कुनै पनि प्रतिक्रिया नपठाई अटेर गरी आएको हुँदा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि.को नाम परिवर्तन गर्न आवश्यक कानूनी काम कारवाही गराई पाउँ भन्ने धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि.को मिति २०७१।१।२ को कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयलाई पेश गरेको पत्र।

५. यस कार्यालयको च.नं. १९१३८ मिति २०७०।२।२२ को पत्र प्राप्त भई व्यहोरा अवगत गर्नु भएकै होला। सो पत्रानुसार त्यस यातायातका संचालकलाई छलफलको लागि १५ दिन भित्र उपस्थित हुन जानकारी गराइएकोमा हालसम्म पनि उपस्थित हुन नआएकोले पुनः यो पत्र लेख्ने काम भएको छ। पूर्व पत्रानुसार छलफलको लागि ७ दिन भित्र त्यस यातायातका संचालक उपस्थित हुनु होला। अन्यथा कानूनबमोजिम भै जाने व्यहोरा जानकारी गराइन्छ भन्ने कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयले मिति २०७०।३।२१ को न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि. लाई लेखेको पत्र।
६. यस कार्यालयको च.नं. १९१३८ मिति २०७०।२।२२ र च.नं. ९७ मिति २०७०।३।२१ को पत्र प्राप्त भई व्यहोरा अवगत गर्नु भएकै होला। सो पत्रानुसार त्यस यातायातका संचालकलाई छलफलको लागि ७ दिन भित्र उपस्थित हुन जानकारी गराइएकोमा हाल सम्म पनि उपस्थित हुन नआएकोले पुनः यो पत्र लेख्ने काम भएको छ। पूर्व पत्रानुसार छलफलको लागि त्यस न्यू कोशी डिलक्स यातायातका संचालकलाई छलफलको लागि पुनः उपस्थित हुन पत्राचार गर्ने भनी मिति २०७१।२।२९ मा निर्णय भएकोले यो पत्र बुझेको ७ (सात) दिन भित्र उपस्थित हुनुहोला अन्यथा कानूनबमोजिम भै जाने व्यहोरा जानकारी गराइन्छ भन्ने कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयले मिति २०७१।२।२९ को न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि.लाई लेखेको पत्र।
७. प्रस्तुत विषयमा पूर्वाञ्चल यातायात व्यवसायी संघ मातहतमा रहेका धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि. र न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि. को बीचमा नामको विवाद उत्पन्न भएको सम्बन्धमा न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि. का कार्यकारी अध्यक्ष हिरा उदास र पूर्वाञ्चल यातायात व्यवसायी संघका अध्यक्ष सरोज श्रेष्ठ मिति २०७१।३।११ मा यस कार्यालयमा उपस्थित भै छलफल हुँदा विवाद समाधानको लागि पूर्वाञ्चल यातायात व्यवसायी संघको तर्फबाट पहल गर्ने सहमति भएको हुँदा दुवै प्रा.लि.लाई बोलाई विवाद समाधानको लागि पहल गरी सो छलफलबाट भएको निर्णय यस कार्यालयमा पठाई दिनुहुन मिति २०७१।३।११ को निर्देशानुसार अनुरोध गरिन्छ भन्ने कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयले मिति २०७१।३।११ मा पूर्वाञ्चल यातायात व्यवसायी संघलाई लेखेको पत्र।

८. न्यू कोशी डिलक्स प्रा.लि. उपर मिति २०७१।१।२ मा निवेदन दिएको र उक्त निवेदन उपर त्यस कार्यालयबाट छलफलको लागि पूर्वाञ्चल यातायात व्यवसायी संघ समक्ष पठाएको तर त्यस कार्यालयका अध्यक्षले कुनै पहल नगरेको साथै निज अध्यक्ष विपक्षी न्यू कोशी डिलक्स प्रा.लि.को संस्थापक संचालक समेत रहेको हुँदा निजले कुनै पहल नगरेको हुनाले छलफल नगरी आलटाल गरिरहेको हुँदा वाध्य भई त्यस कार्यालयमा दिएको उजुरी निवेदन कारवाही अगाडि बढाई पाउन यो निवेदन गर्दछु भन्ने धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि.ले मिति २०७१।१।१६ मा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयलाई लेखेको पत्र।
९. त्यस न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि. र धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि. बीचमा कम्पनीको नाम विवाद भै राखेको र सो सम्बन्धमा यस कार्यालयबाट उपस्थित हुन यस भन्दा अधिसमेत पत्राचार भएको तर तहाँबाट कुनै सुनुवाई नभई सम्पर्क राख्न नआउनु भएको हुँदा यो पत्र प्राप्त मितिले ७ दिन भित्र उपस्थितको लागि पुनः यो पत्र लेखिएको व्यहोरा मिति २०७१।१।१३ को निर्णयानुसार अनुरोध छ भन्ने कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयले मिति २०७१।१।१३ मा न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि.लाई लेखेको पत्र।
१०. धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि.को माग अनुसार यस कम्पनीको नाम अन्य कम्पनीसँग मेल खान गएको देखिँदा कम्पनीको माग अनुसार न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि. को नाम परिवर्तन गर्नु भन्ने कम्पनी रजिष्ट्रार कार्यालयले मिति २०७२।०४।२७ को निर्णय।
११. त्यस प्रा.लि.को नाम धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि. (११०७७७) सँग मेल खाने गरी दर्ता हुन गएको हुनाले तीस (३०) दिन भित्र कम्पनीको नाम परिवर्तन गरी यस कार्यालयमा पेश गर्नु हुन निर्देशानुसार अनुरोध छ। अन्यथा कानूनबमोजिम हुने व्यहोरा जानकारी गराईन्छु भन्ने कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयले मिति २०७२।४।२७ मा न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि.लाई लेखेको पत्र।
१२. पुनरावेदक कम्पनी न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि. कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा मिति २०७०।०२।७ गते दर्ता भएको हो भने विपक्षी कम्पनी मिति २०६९।१२।७ गते कम्पनी कार्यालयमा दर्ता भएको रहेछ। पुनरावेदक कम्पनीले कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा दर्ता हुँदा सो अघि सो नामसँग मिल्ने गरी कुनै कम्पनी दर्ता भए नभएको सम्बन्धमा पुनरावेदकलाई थाहा हुने कुरा हुँदैन। कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ६ (क) मा कम्पनीको नाम मिल्न गएको खण्डमा कार्यालयले कम्पनी दर्ता गर्न इन्कार गर्न सक्ने प्रष्ट कानूनी व्यवस्था गरेको छ। यदि पुनरावेदक कम्पनीको नाम विपक्षी कम्पनीको नामसँग मिल्न गएको हो भने दर्ता कै अवस्थामा दर्ता इन्कार गर्नुपर्नेमा हाल आएर नाम परिवर्तन गर्नु भनी भएको निर्णय बदरभागी हुँदा बदर गरी पाउँ। पुनरावेदक कम्पनी दर्ता हुनुको कारण सो भन्दा अघि सो नामसँग मिल्ने कुनै कम्पनी दर्ता भएको छैन भन्ने हो। जहाँसम्म कम्पनी दर्ता हुँदा दिईने शर्तहरू मध्येको विशेष

शर्त नं.३ मा उल्लेख भएको "यो कम्पनी दर्ता गर्दा पहिले दर्ता भएको कुनै व्यापारिक नाम वा ट्रेडमार्कसँग मिलेमा सो नाम संशोधन गर्नुपर्ने छ" भन्ने व्यवस्था छ, सो शर्त मिति २०७२।०४।२७ गतेको पत्रको निर्णयको आधार हुन सक्दैन। पुनरावेदकले मिति २०७०।०२।७ गते कम्पनी दर्ता गरेपछि विपक्षीले उक्त विभागमा मिति २०७०।११।११ मा मात्र आएर उल्लेखित दुई ट्रेडमार्क दर्ता गरेको हो। पुनरावेदक कम्पनी दर्ता हुँदा सो नामसँग मिल्ने कुनै पनि कम्पनी वा व्यापारिक नाम कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा दर्ता नरहेको आधारमा पुनरावेदक कम्पनी दर्ता भएको हो। मिति २०७०।०२।७ मा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा दर्ता नम्वर ११२८१६ अन्तर्गत पुनरावेदकको न्यू कोशी डिलक्स यातायात (प्रा.लि.) दर्ता भएको र मिति २०६९।१२।७ मा विपक्षी धरान न्यू कोशी सुपर यातायात कम्पनी रजिष्ट्रार कार्यालयमा दर्ता भएको छ। दुबै कम्पनीले धरान-काठमाण्डौं रूपमा "कोशी" नदीको नामबाट बस सेवा संचालन गर्दै आइरहेकोले सर्वसाधारणको प्रयोगमा आइसकेको यस्ता Public Domain का शब्दमा विपक्षी कम्पनीले एकाधिकार पाउँ भनी दावी लिनु आफैमा असम्बन्धित र हास्यास्पद छ। तसर्थ पुनरावेदक न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि.ले कम्पनी ऐन, २०६३ बमोजिम दर्ता गरेको कम्पनीको नाम उल्लेख गरी सोही कम्पनीअन्तर्गत व्यवसाय चलाई आएको कम्पनीलाई नाम संशोधन गरी ल्याउनु भनी मिति २०७२।०४।२७ मा दिएको पत्रमा उल्लेखित निर्णय प्रथम दृष्टिमा अन्यायिक, आत्मनिष्ठ र गम्भीर त्रुटिपूर्ण हुँदा मुलुकी ऐन, अ.बं. २०२ नं. बमोजिम विपक्षी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयको निर्णय उल्टी/ बदर गरी पुनरावेदकले कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा मिति २०७०।०२।७ गते दर्ता गरेको नामलाई नै यथावत कायम गरी इन्साफ पाउन सम्मानित अदालत समक्ष निवेदन गर्दछु भन्ने समेत व्यहोराको न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि. को तर्फबाट ऐ. का शेयर सदस्य गोपाल मोक्तानको मिति २०७२।०५।२५ को पुनरावेदन।

१३. यसमा मिति २०७१।५।४ मा तामेलीमा राख्ने निर्णय गरी सकेको विषयमा पुनः निवेदन लिई पुनरावेदकलाई तत्सम्बन्धमा प्रतिवाद गर्ने अवसरसमेत नदिई गरेको कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालय, त्रिपुरेश्वरको निर्णय फरक पर्न सक्ने देखिँदा छलफलका निमित्त अ.बं. २०२ नं. को प्रयोजनार्थ पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम सूचना म्याद जारी गरी प्रत्यर्थी झिकाई हाजिर भएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।०८।०८ को आदेश।

१४. मैले मिति २०६९।१२।७ मा धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि.दर्ता गरी यातायात संचालनमा ल्याएपछि मेरो व्यापार र ख्यातिमा प्रतिकूल असर पार्नका लागि मेरो यातायात व्यवसायसँग मिल्दो जुल्दो हुने गरी मिति २०७०।०२।७ मा विपक्षीले न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि.नाम राखी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा कम्पनी दर्ता गराएका रहेछन्। नयाँ कम्पनी दर्ता गर्दा केही निश्चित शर्तहरू पालन गर्नुपर्ने कानूनी कर्तव्य र वाध्यता रहन्छ। नयाँ

कम्पनी दर्ता गर्दा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयले निर्धारण गरेको कम्पनी दर्ता प्रमाणपत्रको विशेष शर्त नं. ३ मा यो कम्पनीको नाम दर्ता गर्दा पहिले दर्ता भएको कुनै व्यापारिक नाम वा ट्रेडमार्कसँग मिलेमा सो नाम संशोधन गर्नुपर्छ र शर्त नं. ४ मा सेवामा ट्रेडमार्क दर्ता गराउनु पर्ने व्यहोरा रहेको छ। कानूनले निर्धारण गरेका सबै शर्तहरू पालन गर्नेछु भनी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा विपक्षीले कम्पनी दर्ता गराएपछि कम्पनी दर्ता गर्दाको समयमा आफूले स्वीकार गरेका शर्तहरू विपरित मैले मिति २०६९।१२।१८ मा दर्ता गरेको ट्रेडमार्कलाई असर पार्ने गरी विपक्षीले आफ्नो कम्पनी संचालन गरेको हुँदा विपक्षीको पुनरावेदन बदर भागी छ। ट्रेडमार्क सम्बन्धमा कानूनबमोजिम अख्तियार पाएको उद्योग विभागले मिति २०७१।०८।५ मा उजुरीको अन्तिम निर्णय नभएसम्म ट्रेडमार्क प्रयोग गर्नमा बन्देज लगाएकै थियो। विपक्षीलाई उल्लेखित नामको प्रयोगमा मात्र रोकिएको हो। विपक्षीको स्वामित्वमा रहेका यातायातका साधनहरू सञ्चालनमा कुनै निकायबाट रोक लगाइएको छैन। यातायात संचालन गर्दा सेवाग्राहीहरूमा भ्रम पर्न जाने र ट्रेडमार्कसँग मिल्दो जुल्दो गरी ऐनको प्रयोजन नै समाप्त हुने गरी यातायात संचालन नगर्न र कम्पनीको नाम परिवर्तन गर्न सम्मका लागि भएको निर्णय र पत्राचारबाट विपक्षीको कुनै हक हनन भएको छैन। कानूनसम्मत तरिकाबाट यातायात संचालन गर्नबाट विपक्षीलाई कुनै प्रकारको रोक नलगाएको हुँदा विपक्षीको पुनरावेदन जिकिर गैरकानूनी, गलत र कुनै सत्यता नभएकोले विपक्षीको पुनरावेदन खारेज गरी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयको मिति २०७२।४।२७ को आदेशबमोजिम गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि.को मिति २०७२।०९।२ को लिखित प्रतिवाद।

ठहर खण्ड

१५. नियमबमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक पेशी सूचीमा चढी आज यस इजलासमा पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक विपक्षी न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा.लि. का तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री सज्जन वरसिंह थापा, श्री एकराज पोखरेल र श्री मेघराज पोखरेल तथा प्रत्यर्थी उजुरकर्ता धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा.लि. का तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री राम प्रसाद भट्टराई र अधिवक्ता श्री अमर थापाले गर्नु भएको बहश सुनियो। बहशका क्रममा पुनरावेदक तर्फका विद्वान् अधिवक्ताहरूले कम्पनीको नाम परिवर्तन गर्न भनी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट निर्णय हुँदा सुनुवाइको मौका नदिएको, पुनरावेदक कम्पनी दर्ता हुँदाका बखत सो कम्पनीसँग मिल्दोजुल्दो नामको अर्को कम्पनी दर्ता भइसकेको अवस्था भए त्यतिबेलै दर्ताका लागि इन्कार गर्नुपर्नेमा सोबमोजिम नगरी हाल आएर मात्र नाम परिवर्तन गर्न लेखी आएको, पुनरावेदकले कम्पनी दर्ता गरेपछि मात्र प्रत्यर्थी उजुरकर्ताको ट्रेडमार्क दर्ता भएको देखिएको र विशेष शर्त लागू हुने अवस्था पनि नभएकोले कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट भएको निर्णय उल्टी गरी हाम्रो पक्ष कम्पनीको नाम यथावत कायम हुनुपर्छ भनी बहश जिकिर प्रस्तुत गर्नु भएको छ। प्रत्यर्थी तर्फका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता एवं

अधिवक्ताहरूले मिति २०७१।११।१३ मा बोलावट हुँदा निज पुनरावेदक नै उपस्थित हुन नगएकोले सुनुवाइको मौका नपाएको भन्ने भनाइ गलत हो, विशेष शर्तको दफा ३ र ४ बमोजिम एकपटक दर्ता भएकै आधारमा मात्र कम्पनीको नाममा एकाधिकार प्राप्त हुने व्यवस्था नभएको, हाम्रो पक्षले ट्रेडमार्क दर्ता गर्ने क्रममा दावी विरोधको सूचना प्रकाशित गर्दा मौकामा दावी विरोध नगरेको र हाल कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट नामको प्रयोग सम्ममा रोक लगाउने भए पनि यातायात सञ्चालन मै रोक लगाएको अवस्था नभएको हुँदा कम्पनी रजिष्ट्रारको निर्णय सदर हुनुपर्छ भनी बहश जिकिर प्रस्तुत गर्नु भएको छ।

१६. उपर्युक्त अनुसारको पुनरावेदन तथा लिखित प्रतिवाद जिकिर, विद्वान् कानून व्यवसायीहरूबाट प्रस्तुत बहश बुँदाहरू र मिसिल संलग्न कागज प्रमाणहरूको अध्ययन गरी इन्साफ तर्फ विचार गर्दा यसमा पुनरावेदक कम्पनीको नाम परिवर्तन गर्नु पर्ने गरी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट भएको निर्णय मिलेको छ वा छैन ? पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो या होइन? सोही सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो।

१७. यसमा निर्णय तर्फ विचार गर्दा उजुरकर्ता धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा. लि. ले आफ्नो कम्पनीको नामसँग मेल खाने गरी न्यू कोशी डिलक्स प्रा. लि. दर्ता गरी संचालन गरेकोले सो नाम हटाइ पाउन माग गरी यी पुनरावेदक कम्पनी उपर कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा उजुर गरेकोमा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट मिति २०७२।४।२७ मा पत्र लेखी पुनरावेदक कम्पनीलाई ३० दिन भित्र कम्पनीको नाम परिवर्तन गर्न निर्देशन भए उपर चित्त नबुझाई यी पुनरावेदक विपक्षीका तर्फबाट प्रस्तुत पुनरावेदन यस अदालतमा पर्न आएको पाइन्छ। पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर हेर्दा मुख्यतः कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट उक्त निर्णय हुँदा आफूलाई सुनुवाइको मौका नदिएको, प्रत्यर्थी धरान न्यूकोशी सुपर यातायात प्रा. लि. दर्ता भए पछि मात्र पुनरावेदक न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा. लि. दर्ता भएकोमा यदि पहिले दर्ता भएको कम्पनीसँग नाम मिलेको भए दर्ता हुँदा कै बखत दर्ता गर्न इन्कार गर्नुपर्नेमा हाल आएर मात्र नाम परिवर्तन गर्न लेखिएको, पुनरावेदक कम्पनी दर्ता भए पछि मात्र प्रत्यर्थी कम्पनीले ट्रेडमार्क दर्ता गराएको अवस्था हुँदा विशेष शर्त नं ३ लागू हुने अवस्था पनि नभएको भन्ने जिकिर लिएको देखिन्छ।

१८. मिसिल संलग्न कागज प्रमाणहरू अध्ययन गर्दा उजुरकर्ता कम्पनीले मिति २०६९।१२।७ मा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा. लि. नामको कम्पनी दर्ता गराई यातायात व्यवसाय सञ्चालन गरेको, यातायात व्यवसाय सञ्चालनको क्रममा मिति २०६९।१२।१८ मै "न्यू कोशी डिलक्स" र "न्यू कोशी सुपर" नामको ट्रेडमार्क दर्ताको लागि आवेदन गरेको तथा मिति २०७०।११।१२ मा वर्ग ३९ अन्तर्गत NEW KOSHI SUPER (and

logo) र NEW KOSHI DELUX (and logo) नामको ट्रेडमार्क दर्ता गराएको तथ्यमा विवाद रहेको देखिँदैन। पुनरावेदक कम्पनीले मिति २०७०।२।७ मा न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा. लि. नामको कम्पनी दर्ता गराई यातायात सेवा सञ्चालन गरेको पाइन्छ। आफ्नो कम्पनीको नामसँग मिल्ने गरी कम्पनी दर्ता गराएको भनी प्रत्यर्थी उजुरकर्ता कम्पनीले यी पुनरावेदक कम्पनी उपर मिति २०७०।२।१३ मै कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा उजुरी गरेको देखिन्छ। मिति २०७०।२।१३ मा उजुरी परेपछि कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयले पटक पटक पक्षहरू बीच छलफल गराएको कुरा पुनरावेदन लेखाइ र लिखित प्रतिवाद व्यहोराबाट देखिन्छ। पछिल्लो पटक मिति २०७१।११।१३ मा ७ दिनभित्र उपस्थित हुनु भनी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट पत्र लेखिएको कुरा पुनरावेदनपत्रको प्रकरण ३(ग) मा र सो पत्र मिति २०७१।११।१५ मा प्राप्त गरेको कुरा पुनरावेदनपत्रको प्रकरण ३(च) मा स्वीकारिएको छ। पुनरावेदक स्वयंको लेखाइबाट कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट ७ दिन भित्र उपस्थित हुन बोलाइएको पत्र मिति २०७१।११।१५ मा प्राप्त गरेकोमा मिति २०७१।११।२४ मा मात्र उपस्थित हुन गएको भनी पुनरावेदन पत्रको प्रकरण ३(ग) र ३(च) मा उल्लेख गरेको देखिएको छ। यसरी उजुरकर्ताको उजुरी परे पछि पटक पटक गराएको छलफलमा उपस्थित भएको र पछिल्लो पटक पनि मिति २०७१।११।१३ को पत्रबाट बोलावट भएको तथा निज पुनरावेदकको तर्फबाट मिति २०७१।११।२४ मा उपस्थिति भएको भनी उल्लेख गरेको अवस्थाबाट कम्पनीको नाम परिवर्तन गर्ने गरी निर्णय गर्दा सुनुवाइको मौका नै दिइएन भनी लिइएको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन।

१९. पुनरावेदक कम्पनी मिति २०७०।२।७ मा दर्ता हुनुभन्दा अगावै प्रत्यर्थी कम्पनी मिति २०६९।१२।७ मा दर्ता भएको भएपछि यदि उक्त कम्पनीसँग पुनरावेदक कम्पनीको नाम मिलेको अवस्था भए दर्ताका बखतमा नै इन्कार गर्नु पर्नेमा हाल आएर नाम परिवर्तन गर्नु भनी निर्णय गर्न नमिल्ने भन्ने अर्को पुनरावेदन जिकिर लिइएको पाइन्छ। यस सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था हेर्दा कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ६ को खण्ड (क) मा प्रस्तावित कम्पनीको नाम अघि दर्ता भई कायम रहेको कुनै कम्पनीको नामसँग मिल्ने भएमा वा भ्रम सिर्जना हुन सक्ने गरी त्यस्तो कम्पनीको नामसँग मिल्दोजुल्दो हुने भएमा कम्पनी दर्ता गर्न इन्कार गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ। कम्पनी ऐनको यो व्यवस्थाबाट सिद्धान्ततः एउटै नामबाट एकभन्दा बढी कम्पनीहरू दर्ता हुन नसक्ने कुरालाई हाम्रो कानूनले आत्मसात गरेको स्पष्ट छ। एकभन्दा बढी कम्पनीहरूको नाम मिल्न जाने अवस्थामा पछिल्लो कम्पनी दर्ता नहुने कुरा पनि यो व्यवस्थाले स्पष्ट गरेको देखिन्छ। यो व्यवस्था र मान्यतालाई पुनरावेदकले पनि अस्वीकार गरेको देखिँदैन। यस सम्बन्धमा पुनरावेदकको जिकिर हेर्दा यसरी नाम मिल्ने अवस्था भएमा दर्ता कै बखतमा सम्म इन्कार गर्न सकिने हो, दर्ता भइसकेपछि बदर गर्न सकिँदैन भन्ने रहेको छ। सर्वप्रथमतः पुनरावेदकको जिकिर कुन कानूनमा आधारित छ भन्ने सम्बन्धमा कुनै कानूनी व्यवस्था उल्लेख

गरिएको पाइँदैन। कम्पनी ऐनको सरसर्ती अध्ययनबाट एकपटक यसरी मिल्दो नामको अर्को कम्पनी दर्ता भएमा एकपटक दर्ता भएपछि त्यस्तो दर्ताले मान्यता पाइरहने र बदर गर्न नमिल्ने भनी निषेधात्मक व्यवस्था रहेको पनि पाइँदैन। जब एउटै नामका एकभन्दा बढी कम्पनी दर्ता गर्न नहुने मान्यतालाई आत्मसात गरिएको छ र कथंकदाचित एउटै नामका एकभन्दा बढी कम्पनी दर्ता भएकै खण्डमा पनि एकपटक दर्ता भइसकेपछि पुनः संशोधन गराउन नपाइने निषेधात्मक व्यवस्था गरिएको छैन भने नाम बदर गर्ने अख्तियारी दिने स्पष्ट व्यवस्थाको अभाव भएको भन्ने आधारमा मात्र मिल्दो नामको पछिल्लो कम्पनीको नाम संशोधन गर्ने निर्णयलाई गैरकानूनी भन्न मिल्ने देखिएन। यसका अतिरिक्त कम्पनी दर्ताको प्रमाणपत्र मै राखिएको विशेष शर्त ३ मा "यो कम्पनीको नाम दर्ता गर्दा पहिले दर्ता भएको कुनै व्यापारिक नाम वा ट्रेडमार्कसँग मिल्नेमा सो नाम संशोधन गर्नुपर्नेछ" भनी उल्लेख भइरहेको पाइन्छ र पुनरावेदकले कम्पनी दर्ता गर्दाका बखत सो शर्तलाई समेत पालन गर्ने गरी दर्ताको प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको पाइन्छ। प्रमाणपत्र लिंदाका बखत स्वीकार गरेको यो शर्तको विपरीत हाल नाम संशोधनका लागि लेखि आउँदा अन्यथा जिकिर लिनु प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३४ विपरीतसमेत हुने देखिन्छ।

२०. पुनरावेदकले विशेष शर्त नं ३ लागू नहुने भनी जिकिर लिँदा प्रत्यर्थीको ट्रेडमार्क आफ्नो कम्पनी मिति २०७०।२।७ मा दर्ता भएपछि मिति २०७०।११।१२ मा मात्र दर्ता गराएको भन्ने कुरालाई पनि आधार बनाएको पाइन्छ। पहिलो कुरा त प्रत्यर्थी उजुरकर्ताको ट्रेडमार्क पुनरावेदक कम्पनीको नाम मिति २०७०।२।७ मा दर्ता भएपछि मिति २०७०।११।१२ मा मात्र भएको कुरा साँचो भए पनि प्रत्यर्थी उजुरकर्ताले आफ्नो ट्रेडमार्क दर्ताका लागि मिति २०६९।१२।१८ मै आवेदन दिएको अवस्था देखिन्छ। कम्पनी दर्ताको तुलनामा ट्रेडमार्क दर्ताको प्रक्रिया लामो हुने भएको कारणले प्रत्यर्थी कम्पनीको ट्रेडमार्क दर्तामा पनि लामो समय लागेको अनुमान गर्न सकिन्छ। ट्रेडमार्क दर्ताको क्रममा दावी विरोधका लागि सूचना प्रकाशित हुँदा आफ्नो कम्पनीको नामसँग मिल्दो नामको ट्रेडमार्क दर्ता हुन नहुने भनी मौकामा यी पुनरावेदकको कुनै दावी विरोध परेको भनी पुनरावेदनमा जिकिर लिन सकेको देखिएको छैन। प्रमाणमा प्राप्त प्रत्यर्थी उजुरकर्ताले यिनै पुनरावेदकका विरुद्धमा ट्रेडमार्क प्रयोगमा रोक लगाइ पाउँ भनी उद्योग विभागमा दायर गरेको मुद्दाको मिसिल अध्ययन गर्दा प्रत्यर्थीको उजुरीका सम्बन्धमा यी पुनरावेदकसँग लिखित प्रतिक्रिया माग्दा पत्र बुझेर पनि म्यादभित्र लिखित प्रतिक्रिया पेश नगरेको भनी उल्लेख भएको पाइन्छ। वस्तुतः ट्रेडमार्क दर्ताको मितिसँग कम्पनी दर्ताको मिति अगाडि वा पछाडि भन्ने कुराले खासै महत्व राख्ने पनि होइन। एउटा कम्पनी र अर्को कम्पनीको नाम दर्ताका लागि सम्म कुन कम्पनी पहिले दर्ता भएको हो भन्ने कुरा सान्दर्भिक हुने हो तर ट्रेडमार्क दर्ताको प्रयोजन नै फरक हुने र कम्पनी एवं ट्रेडमार्कको दर्ता गर्ने निकाय पनि फरक फरक हुने हुँदा कम्पनी भन्दा ट्रेडमार्क दर्ता पछि भएको भन्ने कारणले ट्रेडमार्कसँग मिल्दो कम्पनीको नाम परिवर्तन गर्न नहुने भन्ने जिकिर मनासिव देखिन आउँदैन। अन्यत्रको अनुभव हेर्दा पनि ट्रेडमार्क र कम्पनीको नाम

बीचको सम्बन्ध निर्धारण गर्दा यस्तै अभ्यास विकसित भइ आएको देखिन्छ। भनिएको छ - " If a company registers a company name which is identical or similar to a registered trademark and provides similar goods or services, the owner of the registered trademark may be entitled to bring an action for trademark infringement against the company without the trademark, even if the company has incorporated its name before the filing date of the registered trademark." (<https://www.albright-ip-co-uk/2013/05/company-names-v-trademark/>)। किनभने ट्रेडमार्क सम्पत्ति हो, ट्रेडमार्कको मालिकसँग आफूले दर्ता गराएको ट्रेडमार्कमा एकलौटी (exclusive) हक प्राप्त हुन्छ, आफ्नो ट्रेडमार्कको प्रयोगबाट अरु जोसुकैलाई पनि रोक्ने अधिकार प्राप्त हुन्छ र यस्तो ट्रेडमार्क व्यापारिक नाममा मात्र सीमित नभएर शब्द, लोगो, चिन्ह आदिमा समेत प्राप्त गर्न सकिने हुन्छ तर कम्पनीको नाम स्वयंमा सम्पत्ति होइन। कम्पनीको दर्ताले कम्पनीको व्यक्तित्वसम्म प्राप्त हुने हो र नामले कम्पनीको पहिचानसम्म दिलाउने प्रयोजन हुन्छ। कम्पनीको दर्ताले कम्पनीको नाम मै पनि एकलौटी हक प्राप्त हुँदैन। यदि कम्पनीको नाममा एकलौटी हक स्थापित गर्न चाहने हो भने त्यसलाई ट्रेडमार्कको रूपमा पनि दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ। त्यसैले धेरै कम्पनीहरूले आफूलाई कम्पनीको रूपमा मात्र दर्ता नगरेर ट्रेडमार्कको रूपमा पनि दर्ता गर्ने गरेको पाइन्छ। कुनै कम्पनीको दर्ता भए पछि त्यस्तो कम्पनीको नामसँग मिल्ने अर्को कम्पनी दर्ता गर्न इन्कार गर्न सकिन्छ तर ट्रेडमार्क दर्ता गर्नबाट रोक्न सकिँदैन। यस सम्बन्धी अष्ट्रेलियाको मान्यतालाई हेर्दा पनि यस्तै अभ्यास चलेको देखिन्छ। भनिएको छ- a business name does not give you exclusive trading rights or ownership over that name. Registering a business name will not stop someone who has registered the name as a trademark from using it (asic.gov.au)। प्रस्तुत मुद्दामा त पुनरावेदकले कम्पनी दर्ता गरी प्राप्त गरेको प्रमाणपत्र मै एउटा विशेष शर्तको रूपमा शर्त नं ४ मा "यो कम्पनीले उत्पादन गर्ने वस्तु वा सेवामा कुनै व्यापारिक नाम वा चिन्ह प्रयोग गर्ने भएमा पेटेण्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ बमोजिम दर्ता गराएर मात्र गर्नु पर्नेछ" भनी उल्लेख भएको पाइन्छ। यो शर्त स्वयंबाट पनि कम्पनीको नामको नाताले ट्रेडमार्क सरहको अधिकार प्राप्त नहुने कुरालाई इङ्कित गरिरहेको छ। वास्तवमा ट्रेडमार्कका सम्बन्धमा पेटेण्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२ को दफा १६ को उपदफा (२) एवं दफा १९ मा भएजस्तो संरक्षण कम्पनीको नामका सम्बन्धमा कम्पनी ऐन, २०६३ मा भएको पनि पाइँदैन। यसका अतिरिक्त प्रस्तुत मुद्दामा प्रत्यर्थी उजुरकर्ता कम्पनीले पुनरावेदक कम्पनीका विरुद्धमा ट्रेडमार्क प्रयोगमा रोक लगाइ पाउँ भनी उद्योग विभागमा उजुरी गरेको र उद्योग विभागबाट मिति २०७२।३।१० मा निर्णय हुँदा यी पुनरावेदकले उजुरकर्ताको नाममा दर्ता रहेको न्यू कोशी डिलक्स नामको ट्रेडमार्क प्रयोग गरी यातायात सेवा सञ्चालन गर्न नपाउने गरी निर्णय भएको तथा सो निर्णय उपर यी पुनरावेदकको यस अदालतमा पुनरावेदन पर्दा यस अदालतबाट पनि ०७२-DP-०३६६ को पुनरावेदनमा मिति २०७२।९।२८ मा उद्योग विभागको निर्णय सदर हुने ठहरी फैसला भैसकेको अवस्था छ। जब यस अदालतको मिति २०७२।९।२८ को फैसलाबाट नै यी पुनरावेदकले न्यू कोशी डिलक्स नामबाट यातायात सञ्चालन गर्न नपाउने ठहर भैसकेको छ भने प्रस्तुत पुनरावेदनबाट उक्त फैसलाको विपरीत हुने

गरी अहिले निज पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिरबमोजिम निजको कम्पनीको नाम परिवर्तन गर्नुपर्ने गरी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट भएको निर्णय बदर गर्न पनि मिल्ने देखिन आएन।

२१. यी पुनरावेदकले आफ्नो पुनरावेदनको प्रकरण ३(झ) मा "कोशी" शब्द सार्वजनिक प्रयोग (public domain) मा आइसकेको हुँदा प्रत्यर्थीलाई एकाधिकार प्राप्त नहुने भन्ने जिकिर पनि लिएको देखिन्छ। तर प्रत्यर्थीले प्राप्त गरेको ट्रेडमार्क दर्ताको प्रमाणपत्र हेर्दा निजले "न्यू कोशी डिलक्स" मा ट्रेडमार्क प्राप्त गरिसकेको देखिन्छ। निजको उक्त ट्रेडमार्क उपर चुनौती भई हालसम्म कुनै अन्यथा आदेश वा निर्णय भएको कुरा पुनरावेदकले प्रमाणित गर्न सकेको अवस्था देखिँदैन। प्रस्तुत मुद्दा ट्रेडमार्क बदर हुनु पर्ने वा नपर्ने भन्ने विषयसँग सम्बन्धित नहुँदा यो पुनरावेदनबाट "कोशी" शब्द public domain को शब्द हो या होइन र त्यस्तो शब्दमा एकाधिकार प्राप्त हुने हो या होइन भन्ने प्रश्नमा प्रवेश गरी निर्णयमा पुग्न मिल्ने देखिँदैन।

२२. यस प्रकार पुनरावेदक न्यू कोशी डिलक्स यातायात प्रा. लि. ले दर्ता प्रमाणपत्र प्राप्त गर्दा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट लेखिएको मिति २०७०।२।७ को पत्रमा उल्लिखित विशेष शर्त नं ३ मा पहिले दर्ता भएको कुनै व्यापारिक नामसँग मिल्नेमा सो नाम संशोधन गर्नुपर्ने भन्ने उल्लेख भएको, प्रत्यर्थी धरान न्यू कोशी सुपर यातायात प्रा. लि. पुनरावेदक कम्पनी भन्दा अगाडि मिति २०६९।१२।७ मै दर्ता भइसकेको देखिएको, कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट मिति २०७२।४।२७ मा सोही विशेष शर्त नं ३ लाई आधार बनाई नाम परिवर्तन गर्न पत्राचार भएको देखिएको, विवादित पत्राचार हुनु अगाडि मिति २०७१।११।१३ को पत्रबाट यी पुनरावेदकलाई सुनुवाइको मौका स्वरूप उपस्थितिको लागि बोलाइएको र सो पत्रानुसार मिति २०७१।११।२४ मा उपस्थित भएकोमा पुनरावेदक स्वयंले स्वीकारेको देखिएको तथा निजै पुनरावेदकले यिनै प्रत्यर्थी उपर दायर गरेको ०७२-DP-०३६६ को ट्रेडमार्क मुद्दामा यसै अदालतबाट मिति २०७२।९।२८ मा फैसला हुँदा New Koshi Delux नामबाट यी पुनरावेदकले यातायात सेवा सञ्चालन गर्न नपाउने ठहराई फैसला भइरहेको समेतको अवस्था देखिँदा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट मिति २०७२।४।२७ मा कम्पनीको नाम संशोधन गरी ल्याउनु भनी लेखेको पत्र र निर्णय सदर हुने ठहर्छ। उक्त निर्णय बदर गरी पाउँ भन्ने पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। अरुमा तपसिलबमोजिम गर्नु।

तपसिल

क) सरोकारवालाले नक्कल माग गरे नियमानुसार गरी नक्कल दिनु..... १

ख) प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी फैसला विद्युतीय प्रणालीमा अपलोड गर्नु र मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु..... २

.....
(तिल प्रसाद श्रेष्ठ)

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(उदय प्रकाश चापागाईं)

न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने:

शाखा अधिकृत: - महेश्वर अर्याल

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्बत् २०७३ साल जेष्ठ १७ गते रोज २ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दुर्गादत्त भट्ट
माननीय न्यायाधीश श्री चण्डीराज ढकाल
आदेश

मुद्दा नं. ०७२-CB-००१०

इजलास नं. :- ११

निर्णय नं. :-१३९

मुद्दा: - कम्पनीको सञ्चालकहरूलाई बुझी उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउँ।

- कम्पनी ऐनको दफा १३९को उपदफा (३) र (४) अन्तर्गत कस्तो अवस्थामा आदेश जारी हुने हो ?

मोरङ जिल्ला, दवैसा गा.वि.स. वडा नं. ९ बस्ने केशवप्रसादको छोरा मिडल्याण्ड इङ्लिश बोर्डिङ स्कूल प्रा.लि.को शेयरधनी वर्ष ४० को भरत भट्टराई समेत.....जना ३

निवेदक

विरुद्ध

काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ९ पुरानो बानेश्वरमा २०४९ सालमा स्थापना भएको कम्पनी प्रा.नं. १९५३६ को मिडल्याण्ड इङ्लिश बोर्डिङ स्कूल.लि.समेत .....

विपक्षी

जना ४

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(३) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्र भित्रको भई पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र अदालतको आदेश यसप्रकार रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं.९ पुरानो बानेश्वरमा २०४९ सालमा स्थापित कम्पनी प्रा. लि.नं. १९५३६ भएको मिडल्याण्ड इङ्लिस बोर्डिङ स्कूल प्रा.लि. हाम्रो समेतको शेयर लगानीमा खरिद गरी लिई सञ्चालन गर्ने सल्लाह अनुसार मिति २०६५।१२।२७ गते सम्पूर्ण शेयरधनीहरूको प्रारम्भिक भेलाले निर्णय गरी रु.५८,००,०००।- मा मिनि बस-१, माइक्रो बस-१ र ५ वटा घर टहरा सहित प्रा.लि.को सम्पूर्ण स्वामित्व खरिद गरी लिई पूर्ण साधारण सभाबाट अर्को निर्णय नभएसम्मका लागि विपक्षीहरूलाई क्रमशः अध्यक्ष, उपाध्यक्ष र सदस्य सचिवमा सोही भेलाबाट चयन गरी कम्पनी (स्कूल) सञ्चालन गरी आएको अवस्था थियो। पूर्ण साधारण सभाबाट अर्को निर्णय नभएसम्मका लागि मात्र विपक्षीहरूलाई सञ्चालन पदाधिकारीमा चयन गरिएकोले साधारणसभाबाट पारित

नगरी सामान्य प्रशासनिक कार्य बाहेक विपक्षीहरूले गरेको काम कारोवारले वैधानिकता नपाउने हुँदा यथासक्य चाडो कम्पनीको पूर्ण साधारणसभा बोलाई सभाबाट पारित निर्णय तथा ऐन नियमावलीको अधिनमा रहेर कम्पनीको काम कारोवार गर्न विपक्षीहरूलाई बारम्बार अनुरोध गर्दा शेयरधनीको अनुरोधलाई वेवास्ता गरी यतिका वर्षसम्म पनि कम्पनीको साधारणसभा नबोलाएको र यस विषयमा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयसमेतलाई पटक पटक अनुरोध गर्दासमेत कुनै सुनुवाई भएको छैन। विपक्षी स्कूल प्रा.लि.को शेयरधनीहरू बीच कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १४८ (१) अनुसार साधारणसभा गर्नु नपर्ने कुनै सर्वसम्मत सम्झौता भएको छैन। यस्तो अवस्थामा विपक्षी सञ्चालनहरूले कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ७६(१) र प्रा.लि.को नियमावली, २०५९ को नियम १० को (२) बमोजिम कम्पनी खरिद गरी लिई सञ्चालन गरेको मितिले १ वर्षभित्र प्रथम र सो पश्चात् प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले ६/६ महिनाभित्र कम्पनीको साधारणसभा गरी कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ९५ (१), १०३(२) र कम्पनीको नियमावली, २०५९ को नियम १५ (क) अनुसार सभाबाट पारित निर्णयहरूको अधिनमा रहेर काम कारवाही गर्नु गराउनु पर्नेमा ८/८ वर्षसम्ममा पनि साधारण सभा नगरी कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ९९ (१), १०५ (१) ख तथा प्रबन्धपत्र नियमावली विपरित कार्यहरू गरी आएका छन्। विपक्षीहरूले हामीसमेतको अनुपस्थितिमा कुनै झुठा विवरण सहिछापबाट कुनै निर्णय गरेको भए पछि देख्न पाएका बखत सो को नामकरण गरी कानूनी उपचारको मार्ग अवलम्बन गर्ने अधिकार सुरक्षित नै रहेको छ। विपक्षीहरूले कानूनबमोजिम गर्न पर्ने कार्यहरू नगरी पदमा बहाल नै नरहेको अवस्थामा विपक्षी नं. २, ३ र ४ ले बदनियतका साथ अनधिकृत रूपले निवेदनको प्रकरण नं. ४ मा वर्णन गरिएका कार्यहरू गरी हामी लगायत सम्पूर्ण शेयरधनीहरू र कम्पनीको हक हितमा आघात, हानी नोक्सानी पुऱ्याई विद्यार्थीहरूको भविष्यसमेत अन्यौलमा पारेको हुँदा कम्पनीको साधारण सभा नभएसम्म कम्पनीको नामबाट कुनै ऋण लिने, व्यक्तिगत लिएका ऋणको दायित्व लिन शेयरधनीहरूलाई दबाव धम्की दिने र व्यक्तिगत लिएका ऋण कम्पनी (स्कूल) को रकमबाट तिर्ने, व्यक्तिगत साहुहरू कम्पनीको कार्यालयमा भेला गर्ने, शेयरधनी कर्मचारी तथा विद्यार्थीहरूलाई बाधा पुऱ्याउने जस्ता कम्पनी र शेयरधनीहरूको हक हित विरुद्ध हुने सबै कार्य तत्काल रोकी कम्पनीको सम्पत्ति यथास्थितिमा राखी कम्पनी खरिद गरी लिई सञ्चालन गर्न शुरु गरेको मितिदेखि आजका मितिसम्मको आय, व्यय, लेखापरीक्षण गरी साधारण सभा बोलाई सो सभाबाट पारित निर्णय एवं कम्पनी ऐन नियमावलीले गरेको व्यवस्थाका अधीनमा रही कम्पनी रीतपूर्वक सञ्चालन गर्नु गराउनु भनी कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १३८ को उपदफा (३) ऐ.ऐनको दफा १३९ को उपदफा (३) (४) नं.बमोजिम विपक्षीहरूका नाममा उपयुक्त आदेश जारी गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको भरत भट्टराईसमेतको निवेदन पत्र।

२. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको निवेदन मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुनु नपर्ने कुनै आधार, कारण र प्रमाण भए सबूद

प्रमाणसहित म्याद सूचना पाएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक ७ दिनभित्र विपक्षीहरूले आफैं वा आफ्नो कानूनबमोजिमको प्रतिनिधि मार्फत् लिखित जवाफ पेश गर्नु होला भनी विपक्षीहरूका नाममा प्रस्तुत निवेदन र आदेशको प्रतिलिपि साथै राखी म्याद सूचना जारी गरी लिखित जवाफ पेश भएपछि वा म्याद नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नुहोला भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।४।२८ को आदेश।

३. निवेदकको दावी हेर्दा साधारण सभा बोलाई लेखापरीक्षण समेतका कामहरू सम्पन्न गरी पाऊँ भन्ने देखिन्छ। उहाँहरूको मागलाई अन्यथा भन्न सकिने अवस्था छैन। यी काम कसले गर्ने? निवर्तमान भनेको के हो ? निवेदकहरूको माग दावी कानून सम्मत छ, छैन ? विचारणीय हुन्छ। निवेदकमध्येका भरत भट्टराई २०६८ को सञ्चालक समितिमा आफैं हुनुहुन्थ्यो। पार्वता गौतम अहिले र पहिले दुबै सञ्चालन समितिमा सदस्य हुनुहुन्छ। लेखा समिति र विभिन्न समयमा गठन भएका विशेष समितिहरूमा पार्वता गौतम हुनुहुन्छ। म सञ्चालन समिति हुँदा पटक पटक साधारणसभा बोलाएको छु। त्यसमा निवेदिका पार्वता गौतम बाहेक अरुको उपस्थिति छैन। कोरम पुग्न नसकेर पटक पटक बोलाइएका साधारण सभाहरू स्थगित भएका संलग्न निर्णयहरूका प्रतिलिपि हेरेमा प्रष्ट हुन्छ। उहाँहरूले आफ्नो कर्तव्य पुरा गरेको अवस्थामा उहाँहरूका माग सम्बोधन हुने अवस्था विगतमा नै थियो। पटक पटक साधारणसभा बोलाउँदा पनि साधारणसभा सम्भव नभएपछि २०७२।४।१९ गते बसेको विशेष साधारणसभाले वर्तमान सञ्चालन समिति विघटन गरी भगवानचन्द्र उपाध्याय ज्ञवालीको संयोजकत्वमा ७ सदस्यीय तदर्थ समिति चयन गरेको छ। तदर्थ समितिको काम भनेकै अडिटर नियुक्ति गर्ने, लेखापरीक्षण गर्ने, गराउने र साधारणसभा गर्ने हो। उहाँहरूले स्वयं निवेदनमा नै निवर्तमान अध्यक्ष भनेर उल्लेख गर्नु भएको छ। निवर्तमान भनेको वर्तमान अधिको भन्ने हुन्छ। उहाँहरूलाई थाहा हुँदाहुँदै मसमेतका मानिसहरू जसलाई साधारणसभा बोलाउने अधिकार नै छैन। उनीहरूलाई विपक्षी बनाई साधारण सभाको माग गर्नु भएको छ। जसले साधारणसभा बोलाउने हो उसलाई विपक्षी बनाउनु भएको छैन। विपक्षीहरूको माग दावी कम्पनीको सामान्य सिद्धान्त र कम्पनीको प्रबन्ध पत्र र नियमावली विपरित छ। हालको कम्पनीको सम्पूर्ण काम (साधारणसभा बोलाउने) समेत कार्यहरू तदर्थ समितिले गर्ने हुँदा तदर्थ समितिले गर्ने काम म र निवर्तमान सदस्यहरू कसैले पनि गर्न नसक्ने हुँदा यस्तो असंभव र त्रुटीपूर्ण निवेदनबाट इन्साफको रोहमा प्रवेश गरी इन्साफ गर्न नमिल्ने हुँदा निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको कमलप्रसाद थोक्लिहाङ्गको मिति २०७२।५।३० को लिखित जवाफ।

४. विपक्षी निवेदकहरूले निवेदनपत्रमा उल्लेख गरे जस्तो म समेतलाई साधारणसभा बोलाई सभाबाट पारित निर्णय तथा ऐन नियमावलीको अधिनमा रहेर कम्पनीको काम कारोबार गर्न अनुरोध गरेको भन्ने कुरा झुठ्ठा बनावटी र काल्पनिक हो। म लिखित जवाफ प्रस्तुतकर्ता उपाध्यक्ष पदमा रहेको तर म मिति २०६८ सालबाटै निष्कृत रहेको व्यक्ति हुँ। तत्कालीन

अर्का आर्थिक निर्देशक अर्जुन घिमिरे तथा सञ्चालन समिति सदस्य दलप्रसाद पुन र वर्तमान स्कूलका अध्यक्ष कमल थोक्लिहाङ्गका बीचमा शिक्षिकाको पारिश्रमिकका विषयलाई लिएर मनमुटाव भई दुई समुहमा बाँडिएपछि मलगायत केही शेरधनी साथीहरू मध्यमार्गी भई मिलाउन चाहँदा पनि नसकेपछि मैले विद्यालय र विद्यार्थीको पठन पाठनमा केही योगदान गर्न सक्छु कि भनेर यहाँ प्रवेश गरेको हुँ । कसैको ध्यान नगएपछि स्कूलमा लज्जित भएर बस्न सक्दिन मेरो शेरधनी फिर्ता गर्नुहोस् भन्दा अध्यक्षले मलाई तपाईंले केही गर्नुपर्दैन दोश्रो लटमा तपाईंको पनि शेरधनी वापतको रकम फिर्ता गर्नु भनेपछि सोही मिति २०६८।८।३ बाट निष्क्रिय रहेको हुँ । मेरो कुनै मिलेमतो छैन र विपक्षी निवेदकहरूले भने जस्तो मैले कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ९९(१), १०५(१) (ख) तथा प्रबन्धपत्र नियमावली विपरित कार्य गरेको छैन । मेरो सहमति तथा मेरो उपस्थितिमा विभिन्न व्यक्ति तथा संस्थासँग ऋण लिएको, विभिन्न व्यक्तिहरूलाई शेरधनीहरूले व्यहोर्नु पर्ने गरी तमसुक लेखिएको, स्कूललाई कालो सूचीमा राख्ने, विद्यार्थीहरूबाट मासिक शुल्क बाहिर बाहिरै उठाउने कार्य म बाट भएको छैन । मैले यस्तै स्कूलका अन्य व्यवहार मलाई पनि चित्त नबुझेको हुँदा सञ्चालक समितिमा बसेर काम गर्न नसक्ने भई मिति २०७१।३।२३ गते उपाध्यक्ष पदबाट सञ्चालक अध्यक्ष सामु निवेदन/ राजिनामा दिँदा सोबमोजिम सो राजिनामाअनुसार अध्यक्ष ज्यूले "हालै तपाईंलाई सञ्चालन समितिबाट हटाई अन्य आर्थिक दायित्व समेतबाट छुटकारा दिइएको जानकारी गराइन्छ" भनी मसमेतलाई जानकारी गराएको पत्र मिति २०७१।३।२३ मा मलाई दिइएको थियो । तसर्थ विपक्षी निवेदकहरूले भने जस्तो म अध्यक्षको अनुपस्थितिमा वा निर्देशनमा काम गर्ने व्यक्तिले मैले कम्पनीको साधारणसभा बोलाउने पनि होइन । म आफैलाई स्कूलमा काम गर्ने तौर तरिका मन नपरेर नै मैले अध्यक्ष सामु राजिनामा दिएको हुँ । राजिनामा अध्यक्षले स्वीकृत गरी मलाई सो को जानकारी गराई सकेको १ वर्षपछि विपक्षी निवेदकहरूले मसमेतलाई विपक्षी बनाई ल्याएको निवेदनबाट मैले कम्पनीको सम्पत्ति हिनामिना गर्न सक्ने, कम्पनीको नामबाट कुनै ऋण लिने, कम्पनीको भविष्यलाई अन्धकारमा पार्न सक्ने, कम्पनीमा हानी नोक्सानी पुऱ्याउने कार्य म कम्पनीको पद विहिन व्यक्तिबाट हुनै नसक्ने हुँदा विपक्षीहरूको निवेदन खारेज योग्य हुँदा खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको दिपककुमार कोइरालाको मिति २०७२।६।५ को लिखित जवाफ ।

५. यसमा विपक्षीमध्येका मिडल्याण्ड इडलिस बोर्डिङ स्कूल प्रा.लि. र देवराज सुवेदीका नामको म्याद तामेल भएकोमा तामेली म्यादमा निजहरूले लिखित जवाफ नफिराई म्याद गुजारी बसेको देखियो ।

आदेश खण्ड

६. नियमबमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री दलप्रसाद चेम्जोङ्गले निवेदक र विपक्षीहरू एक आपसमा मिलि २०४९ सालमा स्थापना भएको मिडल्याण्ड इड्लिश स्कूल, मिति

२०६५।१२।२७ गते भएको प्रारम्भिक साधारण सदस्यको भेलाले खरिद गर्ने निर्णय गरी विपक्षीहरूलाई अध्यक्ष, उपाध्यक्ष र सचिवमा चयन गरी सञ्चालन गरी आएकोमा, विपक्षीहरूले वार्षिक रूपमा गर्नु पर्ने साधारण सभासमेत गरेको अवस्था छैन। कम्पनी ऐन, तथा स्कूलको प्रबन्धपत्र र नियमावलीबमोजिम वार्षिक रूपमा गर्नु पर्ने कार्यहरू नभएको भन्ने लिखित जवाफ प्रस्तुतकर्ताहरूले स्वीकार गरी लिखित जवाफ पेश गरेका छन्। मिति २०६५।१२।२५ मा भएको प्रारम्भिक साधारणसभाले आफूहरूलाई सम्पूर्ण काम कारवाही गर्ने सम्मको अख्तियारी प्रदान गरेको थियो वा छ भनी विपक्षीहरूले लेखाउन सकेको पाइदैन। कुनै पनि संस्था वा प्रा.लि.को सञ्चालन विद्यमान कानून र कम्पनीकै प्रबन्धपत्र र नियमावलीमा उल्लेख भएका प्रावधानबमोजिम हुनेमा विपक्षीहरूले कानूनले तोकेबमोजिमको साधारण सभा गर्ने, कम्पनीको अडिट गरी आय व्यय पेश गर्नेलगायतका कुनै पनि काम कारवाही नगरेको र निजहरूको काम कारवाहीमा रोक नलगाउने हो भने शेयरधनी र स्कूल हक हितमा गम्भीर असर पुग्न जाने अवस्था हुँदा कानूनमा उल्लेख भएको वा तोकिएबमोजिमको काम कारवाही गर्नु गराउनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा मागबमोजिमको आदेश जारी हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहस सुनियो।

७. यसमा २०४९ सालमा स्थापित मिडल्याण्ड इड्लिस बोर्डिड स्कूल प्रा.लि. मिति २०६५।१२।२७ गते सम्पूर्ण शेयरधनीहरूको प्रारम्भिक भेलाले पूर्ण साधारण सभाबाट अर्को निर्णय नभएसम्मका लागि विपक्षीहरूलाई क्रमशः अध्यक्ष, उपाध्यक्ष र सदस्य सचिवमा चयन गरी कम्पनी (स्कूल) सञ्चालन गरी आएका थियौं। अर्को निर्णय नभएसम्मका लागि मात्र विपक्षीहरूलाई सञ्चालक पदाधिकारीमा चयन गरिएकोले साधारणसभाबाट पारित नगरी सामान्य प्रशासनिक कार्य बाहेक विपक्षीहरूले गरेको काम कारोवारले वैधानिकता नपाउने हुँदा पूर्ण साधारणसभा बोलाई सभाबाट पारित निर्णय तथा ऐन नियमावलीको अधिनमा रही कम्पनीको कारोवार गर्न विपक्षीहरूलाई अनुरोध गर्दा कम्पनीको साधारणसभा नबोलाएको, कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयलाई पटक पटक अनुरोध गर्दा सुनुवाई भएको छैन। विपक्षी स्कूल प्रा.लि. को शेयरधनीहरू बीच कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १४८ (१) अनुसार साधारणसभा गर्नु नपर्ने कुनै सर्वसम्मत सम्झौता भएको छैन। विपक्षी सञ्चालकहरूले कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ७६(१) र प्रा.लि.को प्रबन्धपत्र र नियमावली, २०५९ को नियम १० को (२) बमोजिम कम्पनी खरिद गरी लिई सञ्चालन गरेको मितिले १ वर्षभित्र प्रथम र सो पश्चात् प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले ६/६ महिनाभित्र कम्पनीको साधारणसभा गरी कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ९५ (१), १०३(२) र प्रा.लि.को प्रबन्धपत्र र नियमावली, २०५९ को नियम १५ (क) अनुसार सभाबाट पारित निर्णयहरूको अधिनमा रहेर काम कारवाही गर्नु गराउनु पर्नेमा ८ वर्ष सम्म साधारण सभा नगरी कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ९९ (१), १०५ (१) ख तथा प्रबन्ध पत्र नियमावली विपरित कार्यहरू गरी आएका छन्। विपक्षीहरूले कुनै झुठा विवरण वा सहिछापबाट कुनै निर्णय गरेको भए देख्न पाएका बखत सो को नामाकरण गरी कानूनी उपचारको मार्ग अवलम्बन गर्ने अधिकार निवेदकमा सुरक्षित नै रहेको

हुँदा कम्पनीको साधारण सभा नभएसम्म कम्पनीको नामबाट कुनै ऋण लिने, व्यक्तिगत लिएका ऋणको दायित्व लिन शेयरधनीहरूलाई दवाव वा धम्की दिने र व्यक्तिगत लिएका ऋण कम्पनी (स्कूल) को रकमबाट तिर्ने, व्यक्तिगत साहुहरू कम्पनीको कार्यालयमा भेला गर्ने, शेयरधनी कर्मचारी तथा विद्यार्थीहरूलाई बाधा पुऱ्याउने जस्ता कम्पनी र शेयरधनीहरूको हक हित विरुद्ध हुने सबै कार्य तत्काल रोकी कम्पनी रीतपूर्वक सञ्चालन गर्नु गराउनु भनी बमोजिम विपक्षीहरूका नाममा उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने निवेदकको निवेदन दावी रहेको देखियो।

यसैगरी म सञ्चालक समितिको अध्यक्ष हुँदा पटक पटक साधारण सभाको बैठक बोलाउँदा निवेदक मध्येका पार्वता गौतम मात्र उपस्थित भएको अन्य सदस्यहरू अनुपस्थित हुने गरेको, कोरम नपुगेर बोलाइएका साधारणसभा स्थगित भएको व्यहोरा संलग्न निर्णय प्रतिलिपीबाट देखिन्छ। पटक पटक साधारणसभा बोलाउँदा साधारणसभा सम्भव नभए पछि मिति २०७२।४।१९ को विशेष साधारण सभाले वर्तमान सञ्चालक समिति विघटन गरी भगवान चन्द्र उपाध्याय ज्वालीको अध्यक्षतामा तदर्थ समिति गठन गरेको छ। गठन भएको तदर्थ समितिले अडिटर नियुक्ती गर्ने, लेखापरिक्षण गर्ने र साधारण सभा गर्ने हो। म निवर्तमान अध्यक्ष भएको व्यहोरा निवेदकले स्वीकार गरेको अवस्था छ। निवेदककै निवेदन दावी अनुसार पनि मलाई साधारण सभाको बैठक बोलाउने अधिकार नभएको र तदर्थ समितिका सदस्यहरूलाई विपक्षीसमेत नबनाईएको अवस्था हुँदा निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने कमलप्रसाद थोक्लिहाङ्ग र निवेदनमा उल्लेख भए जस्तो मैले कम्पनी ऐन, २०६३ तथा स्कूलको प्रबन्ध पत्र नियमावली विपरितको कार्य गरेको छैन। स्कूल सञ्चालकहरूको व्यवहारका कारण सुधार गर्न नसकेकोले मैले मिति २०७१।३।२३ मा उपाध्यक्ष पदबाट राजिनामा दिएको छु र सो राजिनामा स्वीकृतसमेत भै सकेको अवस्था छ। राजिनामा दिएको करिब १ वर्षपछि मलाई विपक्षी बनाई निवेदन दायर भएको र निवेदनमा उल्लेख भएअनुसार मैले कम्पनीको (स्कूल) कुनै हानी गर्ने अवस्था नहुँदा म उपर मागबमोजिमको आदेश जारी हुनु पर्ने होइन भन्ने दिपकप्रसाद कोइरालाको लिखित जवाफ परेको देखियो।

८. अब, प्रस्तुत निवेदन दावीबमोजिमको आदेश जारी हुनु पर्ने हो वा होइन ? सोही सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने देखियो।
९. यसमा निवेदक तथा लिखित जवाफ प्रस्तुतकर्ताहरू विपक्षी मिडल्याण्ड इडिलिश बोर्डिङ स्कूल प्रा.लि.को शेयरधनी भएको, स्कूल प्रा.लि. यद्यपि सञ्चालनमा रहिरहेको र उक्त स्कूल कम्पनी ऐन, २०६३ र स्कूल कै प्रबन्धपत्र र नियमावली अनुरूप साधारण सभा लगायतका कानूनले तोकेअनुसारको काम कारवाही पूरा गरी सञ्चालन नभएको भन्ने निवेदन व्यहोरालाई विपक्षीहरूले स्वीकार गरी लिखित जवाफ पेश गरेको हुँदा प्रा.लि. कम्पनी ऐन तथा प्रा.लि.कै प्रबन्धपत्र र नियमावली अनुरूप सञ्चालन नभएको भन्ने तर्फ थप विवेचना गरी रहनु परेन। अब निवेदन दावीबमोजिम विपक्षीहरूका नाममा आदेश जारी हुने नहुने के हो र आदेश जारी भएमा के कुन

विपक्षीहरू उपर जारी हुने हो भन्ने तर्फ हेरिँदा मिडल्याण्ड इडिलश बोर्डिड स्कूल प्रा.लि. कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १४८ को उपदफा (१) बमोजिम वार्षिक साधारणसभा गर्नु नपर्ने गरी शेयरधनीहरूका बीच सर्वसम्मत सम्झौता भएको थियो वा छ भन्ने पनि कहीं कतैबाट देखिएको छैन। यस अवस्थामा नेपाल सरकार, कम्पनी रजिष्टारको कार्यालयमा दर्ता भई नविकरण नगरेको, नभएको तर हालसम्म पनि सञ्चालनमा रही जीवन्त रहेको संस्थाको कम्पनी ऐन, २०६३ र प्रा.लि.कै प्रबन्धपत्र र नियमावलीअनुसार साधारणसभा लगायतका प्रक्रिया पूरा गरी सञ्चालन हुनु पर्ने देखिन्छ। विपक्षीमध्येका मिडल्याण्ड इडिलश बोर्डिड स्कूल प्रा.लि. र देवराज सुवेदीले लिखित जवाफ नफिराएको, कमलप्रसाद थोक्लिहाङ्ग र दीपकप्रसाद कोइराला हाल स्कूल सञ्चालक समितिको पदाधिकारीमा नै नरहेको भन्ने ब्यहोरालाई निवेदकहरूले स्वीकार गरेको र निजै विपक्षीहरूको लिखित जवाफबाट हाल स्कूल सञ्चालनका लागि तदर्थ समिति गठन भएको भनी उल्लेख भएको देखिँदा उक्त प्रा.लि.का पदाधिकारी नै नरहेका निज विपक्षीहरूका हकमा आदेश जारी हुने अवस्था नरहेकोले मिडल्याण्ड इडिलश बोर्डिड स्कूल प्रा.लि.को हकमा सम्म निवेदनबमोजिमको आदेश जारी गर्नुपर्ने देखियो।

१०. तसर्थ, माथि विवेचित आधार कारणबाट विपक्षी मिडल्याण्ड इडिलश बोर्डिड स्कूल प्रा.लि.को सञ्चालक समितिका निवर्तमान अध्यक्ष कमल प्रसाल थोक्लिहाङ्ग रहेको भन्ने निवेदन ब्यहोराबाट देखिन्छ भने उक्त प्रा.लि. हाल के कुन पदाधिकारीबाट प्रा.लि.सञ्चालन भएको छ भन्ने देखिँदैन, यस स्थितिमा जीवन्त रहेको उक्त प्रा.लि.को साधारणसभा समेत हुन नसकेको भन्ने प्रा.लि.का शेयरधनीहरू (निवेदक) को जिकिर रहेको देखिँदा हाल स्कूल सञ्चालन गरी रहेका तदर्थ समितिलगायतका उक्त स्कूलसँग सम्बन्धित पदाधिकारीद्वारा स्कूल प्रा.लि.को साधारणसभा बोलाई उक्त साधारणसभामा निवेदकलाई समेत संलग्न गराई कम्पनी ऐन, २०६३, कम्पनीको प्रबन्धपत्र नियमावलीबमोजिम कम्पनी सूचारु रूपमा सञ्चालन गर्न गराउन मिडल्याण्ड इडिलश बोर्डिड स्कूल प्रा.लि.का नाममा कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १३९ को उपदफा (३) (४) बमोजिम आदेश जारी गरी दिएको छ। अरुमा कानूनबमोजिम गर्नु।

तपसिल

- क) माथी ठहर खण्डमा लेखिएबमोजिम कम्पनी ऐन, २०६३, कम्पनीको प्रबन्धपत्र नियमावलीबमोजिम कम्पनी सूचारु रूपमा सञ्चालन गर्न गराउन मिडल्याण्ड इडिलश बोर्डिड स्कूल प्रा.लि.का नाममा कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १३९ को उपदफा (३) (४) बमोजिम आदेश जारी हुने ठहरेकोले आदेशानुसारको काम गर्नु गराउनु भनी विपक्षीका नाममा आदेशको प्रतिलिपि साथै राखी लेखी पठाई दिनु..... १
- ख) यस आदेशमा चित्त नबुझे कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा १५९ को उपदफा (४) बमोजिम ३५ दिनभित्रमा श्री सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न जानु भनी विपक्षीहरूलाई पुनरावेदनको म्याद दिनु..... २
- ग) सरोकारवालाले नक्कल माग गरे नियमानुसार नक्कल दिनु..... ३

घ) प्रस्तुत फैसला विद्युतीय प्रणालीमा अपलोड गरी दायरीको लगत कट्टा गर्नु र मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु.....४

.....
दुर्गादत्त भट्ट
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
चण्डीराज ढकाल
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - ध्रुव प्रसाद सुवेदी

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७२ साल पौष ३० गते रोज ५ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री डिल्लीराज आचार्य
माननीय न्यायाधीश श्री चण्डीराज ढकाल
फैसला

मुद्दा नं. ०७२-DP-१३६१
इजलास नं. :- ११
निर्णय नं. :- ४६५

मुद्दा: - करारबमोजिम गरी पाउँ ।

- पक्षले लिखित रूपमा दिएको निवेदन व्यहोरालाई करारका शर्तहरूका सन्दर्भमा कसरी हेर्ने हो ?

काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ९ सिनामंगल बस्ने काले होर्डिङ्ग पुनरावेदक
फिटिङ्ग सेन्टरका प्रो. काले मिजार ..... १ प्रतिवादी

विरुद्ध

नेपाल औषधी लिमिटेड बबरमहल काठमाडौंका तर्फबाट अख्तियार प्राप्त निमित्त प्रत्यर्थी
प्रबन्धक झविन्द्र प्रसाद ज्ञवाली ..... १ वादी

सुरु फैसला गर्ने अदालत :- काठमाडौं जिल्ला अदालत
सुरु फैसला गर्ने न्यायाधीश :- श्री विष्णु सुवेदी
सुरु फैसला मिति :- २०७२।०३।६

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८ (१) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्र भित्र परी नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र अदालतको ठहर यसप्रकार रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. विपक्षी काले होर्डिङ्ग फिटिङ्ग सेन्टर र फिरादी नेपाल औषधी लिमिटेडबीच मिति २०६७।८।२० मा होर्डिङ्ग बोर्ड राख्ने सम्बन्धमा सम्झौता भएको थियो। जस अनुसार होर्डिङ्ग बोर्ड राखे वापत ३ वटा स्थानको जम्मा वार्षिक भाडा रकम रु. ७,५६,४५०।- तोकिएको थियो। उक्त सम्झौता अनुसार अवधि ५ वर्षको हुने, भाडा रकम ३/३ महिनामा दोश्रो पक्षले अग्रिम भुक्तानी गर्नुपर्ने सम्पूर्ण कर दोश्रो पक्षले नै व्यहोर्नु पर्ने, बहाल शुल्क प्रत्येक वर्ष १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने, तोकिएको समयभित्र लाग्ने शुल्कहरू लिमिटेडले

भुक्तानी नपाएमा वा सम्झौतामा उल्लिखित शर्तहरू दोश्रो पक्षले पालना गरेको नपाएमा सम्झौता स्वतः भङ्ग भएको मानिने समेतका शर्तहरू राखिएको थियो। त्यस्तै मिति २०६८।१।१५ को सम्झौतामा दुवै पक्ष बसी छलफल गरी केही संशोधन गरी पुरक सम्झौता गरिएको थियो। तर विपक्षीले आर्थिक वर्ष २०६७/०६८ को रकम चुक्ता गरेपनि आर्थिक वर्ष २०६८।०६९ को रकम चुक्ता नगरेको र आ.व.२०६९।०७० सालको श्रावण भाद्र र असोज ३ महिनाको रकम बुझाउने म्याद तोकिएकोमा निजले सो रकम पनि नबुझाएकोले मिति २०६९।७।१९ मा पत्र प्राप्त भएको ७ दिनमा भुक्तानी गर्ने जानकारी गराएको भएतापनि निजले सो रकम बुझाउनु भएन। विपक्षीले लिमिटेडलाई बुझाउनुपर्ने भाडा शुल्क बुझाउनको लागि पटक पटक लिखित तथा मौखिक रूपमा आग्रह गर्दा पनि अटेर गरेपछि लिमिटेडले बाध्य भई मिति २०६९।१२।८ मा उल्लिखित करार भङ्ग भएको जानकारी दिई बाँकी रकम असुल उपर गराउन नियम अनुसार आवश्यक कारवाही गर्ने गरी निर्णय गरेको थियो। मिति २०६९।१२।९ मा विपक्षीलाई करार भङ्ग भएको जानकारी दिई २०६९ फाल्गुण महिनासम्म होडिङ्ग बोर्ड राखे वापतको भाडा शुल्क रु. १०,६०,७५०। हाल सम्म नबुझाएकोले पत्र प्राप्त भएको ३ दिनभित्र बुझाउनु होला अन्यथा होडिङ्ग बोर्ड जफत गरी कानूनबमोजिम असुल उपर गरिने व्यहोरा जानकारी गराइएको थियो। अतः विपक्षीले दायित्व पुरा नगरी सम्झौता उल्लंघन गर्नु भएकोले २०६९ साल फागुन मसान्तसम्मको रकम रु.१०,६०,७५०।- तथा फिरादीलाई हालसम्म पर्न गएको क्षति अनुसार मनासिव माफिकको रकम र भरी भराउ नहुन्जेलसम्म सोही अनुपातको क्षतिपूर्ति रकमसमेत दिलाई भराई पाउँ भन्ने व्यहोराको वादीको फिराद पत्र।

२. मिति २०६७।८।२० मा सम्झौता भएको भएतापनि विपक्षीको प्रशासनिक एवं प्रक्रियागत जटिलताले मैले करार सम्झौताबमोजिम तत्कालै होडिङ्ग बोर्ड राख्न पाइन। मिति २०६८।१।१५ मा पूरक सम्झौता भएपश्चात मात्र होडिङ्ग बोर्ड राख्ने स्थान निर्धारण भएकोले म प्रतिवादीको ६ महिना नोक्सान भयो। पूरक सम्झौता भएपश्चात् पनि काठमाडौं महानगरपालिकाको सर्कुलर र नीतिले होडिङ्ग बोर्ड राख्न नदिने र भएको पनि हटाउने नीति कार्यान्वयन गर्‍यो। यसकारण विपक्षी र काठमाडौं महानगरपालिकाको कारणले सम्झौता परिपालनामा असम्भव परिस्थिति उत्पन्न भयो। विपक्षीको तर्फबाट म प्रतिवादी उपर असमान एवं अन्यायपूर्ण व्यवहार गरिएको छ। विपक्षीले होडिङ्ग बोर्डमा मैले लगाएका फलाम लगायतका सामान जफत गरिएको छ। जसको मूल्याङ्कित रकम मैले पाउनु पर्ने हो। अतः वादीको हकद्वैया विहिन, कानूनी आधारविहिन, हदम्याद विहिन फिराद दावी खारेज गरी पाउँ भन्नेसमेतको प्रतिवादी काले मिजारको प्रतिउत्तर पत्र।

३. प्रतिवादीद्वारा करारको पुनरावलोकनसमेतका लागि दिएका निवेदन अनुसार करारको संशोधन हुन नसकेको, २०६७।८।२० को मूल सझौतामा उल्लिखित रकमसमेतका हकमा परिवर्तन नभएको र करारका पक्षहरूले आपसी सहमतिमा तय गरेका करारका शर्त विपरित प्रतिउत्तरमा

उल्लिखित ब्यहोराका आधारमा अन्यथा भन्न र मान्न नमिल्ने भएबाट वादीले प्रतिवादीबाट फिराद दावीमा उल्लिखित रकम रु.१०,६०,७५०।- भरी भराउ गरी लिन पाउने ठहर्छ। करार सम्झौतामा स्पष्ट रूपले क्षतिपूर्तिसम्बन्धी प्रावधान उल्लेख भएको नदेखिनुका साथै मिसिल संलग्न कागजातमा उल्लिखित तथ्यसमेतलाई विचार गर्दा मनासिव माफिकको क्षतिपूर्ति रकम समेत भराई पाउँ भन्ने हदसम्मको वादीको फिराद दावी पुग्न नसक्ने ठहर्छ भन्ने शुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला।

४. विपक्षी वादीले शुरुमा मूल सम्झौता भएको मितिले ६ महिनासम्म होर्डिङ्ग बोर्ड राख्ने स्थान उपलब्ध नगराई पछिल्लो पटकको सम्झौताबाट होर्डिङ्ग बोर्ड राख्ने स्थानसमेत परिवर्तन गरी होर्डिङ्ग बोर्डको संख्या तीनबाट घटाई दुई मात्र कायम गरेको एवं काठमाडौं महानगरपालिका कार्यालयको परिपत्रबाट राखी सकेको होर्डिङ्ग बोर्डसमेत हटाउन परेको अवस्थामा जे वापत मैले भाडा तिर्नुपर्ने हो सो नै मैले प्राप्त नगरेको अर्थात मैले Consideration नै नपाएको अवस्थामा विपक्षी वादीलाई मैले कुनै भाडा रकम नै तिर्नु पर्ने अवस्था रहेको प्रष्ट छ। आ.व. २०६८।०६९ को दुई वटा बोर्डको पनि भाडा रकम मैले तिर्नु पर्ने अवस्था छैन। विपक्षी स्वयंले मिति २०६९ साल फाल्गुणमा करार अन्त्य गरिसकेको अवस्था छ। तर मैले समयमा तीन/ तीन महिनाको भाडा रकमको किस्ता तिर्न बुझाउन मैले नसकेको ब्यहोरा उल्लेख गरी विपक्षी वादीले मलाई पत्राचार गर्नु परेकोमा सो कार्य नै सम्झौताको अन्त्य भएको मानिने भन्ने कुरा हामी बीच सम्पन्न सम्झौताको बुँदा नं. १० बाट स्पष्ट भएको अवस्था छ। सो मितिबाट करार ऐन, २०५६ को दफा ८९ (२) (घ) ले मुद्दा गर्नुपर्ने कारण परेको मितिले दुई वर्षभित्र नपरेको विपक्षी वादीको फिराद पत्र खारेज गरी इन्साफ गर्नु पर्नेमा हदम्यादको प्रश्नलाई ठाडै उपेक्षा गरी त्रुटिपूर्ण तवरले भएको शुरु फैसला बदर भागी छ। यसरी करार ऐन, २०५६ को दफा ७१, ७४ र ८० ले करारको परिपालनामा दुबै पक्षले एक आपसमा सहयोग गर्नु पर्ने छ भनिएकोमा विपक्षी वादीको तर्फबाट सम्झौता भएको मिति देखिनै मूल सम्झौताले उल्लेख गरेको विज्ञापन आउने किसिमको उपयुक्त ठाउँमा मैले होर्डिङ्ग बोर्ड राख्न नै नपाएकोमा होर्डिङ्ग बोर्ड राख्न नपाएको अवधि देखि विपक्षी वादीले अनुचित तवरले भाडा रकम माग गरेको मिति २०६८।१।१५ मा पुनः अर्को पुरक सम्झौता गर्नु परी सो पुरक सम्झौताले दुई वटा मात्र स्थानमा होर्डिङ्ग बोर्ड राख्न दिएको विपक्षी वादीको असहयोग र काठमाडौं महानगरपालिका कार्यालयको नीतिबमोजिम होर्डिङ्ग बोर्डको स्थायित्व नभई विज्ञापन सामाग्री नपाएको होर्डिङ्ग बोर्डमा प्रयोग भएको सामान स्वयं विपक्षीले जफत गरेकोमा त्यसको चलन चल्तीको मूल्य निर्धारण गरी मैले होर्डिङ्ग बोर्ड राख्न नपाएको अवधिको भाडा रकम कटाई हिसाव समायोजन गर्नु पर्नेमा नगरेको जस्ता विपक्षी वादीको म विपन्न एवं दलित, निमुखा वर्गको व्यक्ति प्रतिको बलमिच्याई एवं अन्यायपूर्ण कार्यहरूको ठाडै उपेक्षा गर्दै विपक्षी वादीको मात्र पक्ष लिई फिराद

दावीमा उल्लिखित विगो तिर्नु पर्ने गरी भएको एक पक्षिय त्रुटिपूर्ण र अन्यायपूर्ण शुरु फैसला उल्टी गरी पाउँ भन्ने समेत ब्यहोराको काले मिजारको पुनरावेदन पत्र।

५. यसमा वादी प्रतिवादी बीच मिति २०६७।८।२० गते भएको करारको परिपालना सम्बन्धमा २०६८।१।१५ मा पुरक करार भएको र करारको परिपालनामा अवरोध सिर्जना भएको भनी प्रतिवादीले मिति २०६८।७।१९ र वादीले मिति २०६९।३।२१ मा निवेदन दिएको देखिएकोले मुल करारको शर्त नं.११ समेतलाई दृष्टिगत गर्दा शुरु अदालतको फैसला विचारणिय देखिँदा मुलुकी ऐन, अ.वं.२०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम छलफलका लागि प्रत्यर्थी झिकाई आएमा वा म्याद नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।१२।२३ को आदेश।
६. करार ऐन, २०५६ को दफा ८९(२) (घ) अनुसार मुद्दा गर्नुपर्ने कारण परेको मितिले २ वर्ष भित्र फिराद नपरेको हुँदा हदम्यादका आधारमा खारेज गरी पाउँ भनी उल्लेख गरिएको जिकिर पनि गलत छ। प्रस्तुत मुद्दाको फिराद हदम्याद भित्रको छ। विपक्षीले २०६९।३।२९ मा नेपाल औषधी लिमिटेडमा निवेदन पेश गरी आ.व.२०६८।०६९ को आधा रकम ३५ दिनभित्र र बाँकी रकम ४ महिनाभित्र भुक्तानी गर्नेछु भनी उल्लेख गर्नु भएको छ। विपक्षीसँग मिति २०६७।८।२० मा करार भएकोमा सो करारको अवधि सम्झौता भएको मितिले ५ वर्ष रहने उल्लेख भएकोमा विपक्षीले यस कम्पनीलाई तिर्नु बुझाउनु पर्ने रकम नबुझाएपछि कम्पनीले मिति २०६९।१२।८ मा करार भङ्ग गरी सो करार भङ्ग भएको ब्यहोराको जानकारी निजलाई गराई करार ऐन, २०५६ को दफा ८९(२) (घ) अनुसार मुद्दा गर्नुपर्ने कारण परेको मितिले २ वर्ष भित्रै फिरादपत्र दायर गरिएको हो। यस स्थितिमा प्रस्तुत मुद्दा हदम्यादभित्र भएको तथ्यमा कुनै विवाद छैन। विपक्षीले होर्डिङ्ग बोर्ड राखी सो बोर्डमा विज्ञापन दिने विज्ञापनदाताहरूबाट रकम लिई यस कम्पनीलाई बुझाउनुपर्ने रकम नबुझाएको स्पष्ट छ। कम्पनीले वादीसँग अनुचित तवरले भाडा रकम माग गरेकै छैन। कम्पनीले दर्ता गरेको फिरादपत्र हकदैया र हदम्यादभित्रै रहेको छ। अतः विपक्षीले यस अदालतमा दायर गरेको पुनरावेदन पत्र खारेज गरी शुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतले गरेको मिति २०७२।३।६ को फैसलालाई सदर कायम गरी पाउँ भन्ने समेत ब्यहोराको नेपाल औषधि लिमिटेडको तर्फबाट पेश हुन आएको लिखित प्रतिवाद।

ठहर खण्ड

७. नियम बमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक पेशी सूचीमा चढी यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा प्रत्यर्थी वादी तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री भोजराज आचार्यले विपक्षी पुनरावेदकले प्रत्यर्थी वादीसँग भएको सम्झौतालाई अन्यथा भन्न सकेको अवस्था छैन। उक्त सम्झौता बमोजिमको रकम दाखिला नगरेको कारण निज विपक्षीलाई रकम दाखिला गर्न पटक पटक लिखित तथा मौखिक ताकेता गर्दा समेत सम्झौता बमोजिमको रकम दाखिला नगरेको

कारण सम्झौता भङ्ग भएको जानकारी दिदाँ समेत विपक्षीले रकम नदिएको अवस्थामा विपक्षीले नै लिखित रूपमा स्वीकार गरेको सम्झौताको शर्त अनुरूप फिरादीले भाडा वापतको रकम दावी गरी मुद्दा दायर गरेको र शुरू अदालतबाट सम्झौता समेतको मूल्यांकन गरी पुनरावेदक प्रतिवादीबाट प्रत्यर्थी वादीलाई रकम भराई दिने गरी भएको फैसला मिलेकै हुँदा सदर हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहस सुनियो।

८. विपक्षी र फिरादी बीच मिति २०६७।८।२० मा ३ वटा स्थानमा होर्डिङ्ग बोर्ड राख्ने गरी सम्झौता भै उक्त सम्झौता बमोजिम वार्षिक भाडा रु. ७,५६,४५०।- तोकिएको थियो। उक्त सम्झौता अनुसार अवधि ५ वर्षको हुने, भाडा रकम ३/३ महिनामा दोश्रो पक्षले अग्रिम भुक्तानी गर्नुपर्ने सम्पूर्ण कर दोश्रो पक्षले नै व्यहोर्नु पर्ने, बहाल शुल्क प्रत्येक वर्ष १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने, तोकिएको समयभित्र लाग्ने शुल्कहरू लिमिटेडले भुक्तानी नपाएमा वा सम्झौतामा उल्लिखित शर्तहरू दोश्रो पक्षले पालना गरेको नपाएमा सम्झौता स्वतः भङ्ग भएको मानिने समेतका शर्तहरू राखिएको र मिति २०६७।८।२० को सम्झौतामा दुबै पक्ष बसी छलफल गरी केही संशोधन गरी पुरक सम्झौता गरिएकोमा विपक्षीले आर्थिक वर्ष २०६८।०६९ को रकम चुक्ता नगरेको र आ.व.२०६९।०७० सालको श्रावण, भाद्र र असोज ३ महिनाको रकम बुझाउने म्याद तोकिएकोमा निजले सो रकम नबुझाएकोले फिरादीलाई बुझाउनु पर्ने भाडा शुल्क बुझाउनको लागि पटक पटक लिखित तथा मौखिक रूपमा आग्रह गर्दा समेत विपक्षीले रकम नबुझाई करार बमोजिम दायित्व पुरा नगरी सम्झौता उल्लंघन गर्नु भएकोले २०६९ साल फागुन मसान्तसम्मको रु.१०,६०,७५०।- र मनासिव माफिकको क्षतिपूर्ति रकम समेत भराई पाउँ भन्ने फिराद दावी रहेकोमा विपक्षी वादीसँग मिति २०६७।८।२० मा सम्झौता भएको भएतापनि विपक्षीको प्रशासनिक एवं प्रक्रियागत जटिलताले मैले करार सम्झौता बमोजिम तत्कालै होर्डिङ्ग बोर्ड राख्न नपाएको मिति २०६८।१।१५ मा पूरक सम्झौता भएपश्चात मात्र होर्डिङ्ग बोर्ड राख्ने स्थान निर्धारण भएकोले म प्रतिवादीको ६ महिना नोक्सान भएको अवस्था छ। पूरक सम्झौता भएपश्चात पनि काठमाडौं महानगरपालिकाको सर्कुलर र नीतिले होर्डिङ्ग बोर्ड राख्न नदिने र भएको पनि हटाउने नीति कार्यान्वयन गर्नुभयो। उपयुक्त कारण परी विपक्षी र काठमाडौं महानगरपालिकाको कारणले सम्झौता परिपालनामा असम्भव परिस्थिति उत्पन्न भएकोमा विपक्षीले एकाएक होर्डिङ्ग बोर्डमा मैले लगाएका फलाम लगायतका सामान जफत गरिएको र वादीको हकदैया विहिन, हदम्याद विहिन फिराद दावी खारेज गरी पाउँ भन्ने प्रतिउत्तर जिकिर रहेको प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीद्वारा करारको पुनरावलोकन समेतका लागि दिएका निवेदन अनुसार करारको संशोधन हुन नसकेको, २०६७।८।२० को मूल सझौतामा उल्लिखित रकम समेतका हकमा परिवर्तन नभएको र करारका पक्षहरूले आपसी सहमतिमा तय गरेका करारका शर्त विपरित प्रतिउत्तरमा उल्लिखित व्यहोराका आधारमा अन्यथा भन्न र मान्न नमिल्ने भएबाट वादीले प्रतिवादीबाट

फिराद दावीमा उल्लिखित रकम रु.१०,६०,७५०।- भरी भराउ गरी लिन पाउने र करार सम्झौतामा स्पष्ट रूपले क्षतिपूर्ति सम्बन्धी प्रावधान उल्लेख भएको नदेखिदाँ मनासिव माफिकको क्षतिपूर्ति रकम समेत भराई पाउँ भन्ने हदसम्मको वादीको फिराद दावी पुग्न नसक्ने ठहरी भएको शुरु फैसला उपर चित्त नबुझाई प्रतिवादी तर्फबाट प्रस्तुत पुनरवेदन पर्न आएको देखियो।

९. उपर्युक्त अनुसारको पुनरावेदन जिकिर, बहस बुँदा र मिसिल संलग्न प्रमाणहरूको अध्ययन गरी इन्साफ तर्फ बिचार गर्दा यसमा सुरु जिल्ला अदालतले गरेको फैसला मिलेको छ, छैन ? पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्छ वा सक्दैन ? सोही विषयमा निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो।
१०. निर्णय तर्फ विचार गर्दा, क्षतिपूर्ति रकम भराई पाउँ भन्ने वादीको फिरादमा दावी भएपनि क्षतिपूर्ती भराइपाउँ भन्ने हदसम्मको फिराद दावी पुग्न नसक्ने ठहरी भएको फैसला उपर वादीको पुनरावेदन परेको नदेखिँदा त्यसतर्फ केही बोली रहनु परेन।
११. अब ६ महिना सम्म होर्डिङ्ग बोर्ड राख्नका लागि विपक्षी वादीले स्थान उपलब्ध नगराएको, तत्पश्चात काठमाडौँ महानगरपालिका कार्यालयको नीतिका कारण होर्डिङ्ग बोर्ड राख्न नै नपाई हटाउनु परेको तथा मुद्दा गर्नु पर्ने कारण परेको मितिले २ वर्षभित्र फिराद दायर गर्नु पर्नेमा नगरी हदम्याद विहिन फिराद दायर भएको भन्ने पुनरावेदन जिकिर रहेकोमा विपक्षी पुनरावेदक र प्रत्यर्थी वादीका बीच मिति २०६७।८।२० मा सम्झौता भएको र उक्त सम्झौताको केही शर्तहरू परिवर्तन गर्ने गरी निजहरू बीच मिति २०६८।१।१५ मा पुरक सम्झौता भएको भन्ने तथ्यमा दुवै पक्षको मुख मिलेको देखिन्छ। मिति २०६७।८।२० को सम्झौताको शर्त नं.१० मा "तोकिएको समयभित्र लाग्ने शुल्कहरू लिमिटेडले भुक्तानी नपाएमा वा माथि उल्लिखित शर्त दोश्रो पक्ष (कोटेशनदाता) ले पालना गरेको नपाएमा सम्झौता स्वतः भंग भएको मानिने छ" भनी उल्लेख भएको पाइन्छ। काले होर्डिङ्ग फिटिङ्ग सेन्टरका प्रो. काले मिजारले रकम भुक्तानीमा समय थप गरी पाउँ भनी नेपाल औषधि लिमिटेडमा पेश गरेको मिति २०६९।३।२९ को पत्रमा "...आजको मितिले अर्थात ठिक ३५ दिन भित्रमा जम्मा रकमको हुन आउने आधा रकम भुक्तानी गर्नेछु र बाँकी रकम ४ महिनामा भुक्तानी गर्नेछु। उक्त रकम भुक्तानी गर्न नसकेको खण्डमा वा आलटाल गरेमा करार ऐन, नियम अनुसार कारवाहीको भागीदार हुन कम्पनी तयार छ..." भनी उल्लेख गरेको प्रमाण मिसिलमा संलग्न रहेको पत्रबाट देखिन आएको छ। निजै पुनरावेदकले माग गरेको समयवाधिभित्र रकम दाखिला नगरेको कारण नेपाल औषधि लिमिटेडका तर्फबाट पुनरावेदकलाई भाडा रकम बुझाउन आउनु भनी च.नं.२४६-०६९/०७० मिति २०६९।१२।९ मा पठाएको पत्र बुझेर पनि पत्रमा उल्लेख भए अनुसारको रकम बुझाउन गएको भन्ने प्रतिउत्तर र पुनरावेदनपत्रको ब्यहोरा सम्मबाट पनि देखिन आएन। उपरोक्त अवस्थालाई विश्लेषण गरी हेर्दा पुनरावेदक

प्रतिवादीले वादीलाई रकम तिर्न बुझाउन बाँकी रहेको भन्ने फिरादीका पत्रको ब्यहोरालाई स्वीकार गरेको तर पत्रानुसारको रकम वादीलाई रकम दिनु नपर्ने वा दिई सकेको छु भनी कही कतै उल्लेख गर्न सकेको देखिन आएन।

१२. यसरी फिराद दायर हुनु पूर्व पुनरावेदक प्रतिवादी र विपक्षी वादी बीच पटक-पटक लिखित रूपमा पत्राचार भैरहेको, पुनरावेदकले मिति २०६९।३।२९ को पत्रबाट भाडा रकम बुझाउन ४ महिनाको समय माग गरेको र उक्त समयमा समेत रकम दाखिला नभए पश्चात प्रत्यर्थी वादीबाट विपक्षी पुनरावेदकलाई भाडा रकम दाखिला गर्नका लागि मिति २०६९।१२।९ मा दिएको पत्र समेत पुनरावेदकले बुझी सहिछाप गरेको तर रकम नबुझाएको कारण प्रस्तुत मुद्दाको फिराद दायर भएको देखिन्छ। करार ऐन, २०५६ को दफा ८९(२)(घ) ले मुद्दा गर्नु पर्ने कारण परेको मितिले २ वर्षभित्र नालेश गर्नु पर्ने भनि कानूनी व्यवस्था गरेको देखियो। भाडा रकम बुझाउने सम्बन्धमा पुनरावेदक र प्रत्यर्थीका बीच समय-समयमा पत्राचार भएको र मिति २०६९।१२।९ मा उक्त रकम बुझाउने भनि अन्तिम पत्राचार हुँदा समेत सो रकम नबुझाएको देखिँदा सोही मितिलाई मुद्दा गर्नुपर्ने कारण परेको मिति मान्नु पर्ने भएकोले मिति २०७१।३।३१ मा परेको फिराद २ वर्ष भित्र नै दायर भएको देखिँदा हदम्याद नाघेको भनी निज प्रतिवादिले लिएको पुनरावेदन जिकिर मनासिव मात्र नमिलेकोले शुरु अदालतको फैसला न्यायको रोहमा मिलेकै देखिन आयो।
१३. शुरु अदालतको फैसलाको अन्तिममा इति सम्बत लेखदा मिति २०७१ साल असार महिना ६ गते रोज १ उल्लेख गरिएको भएपनि प्रस्तुत फैसला उक्त मितिमा भएको नभै मिति २०७२।३।६ मा भएको भन्ने संलग्न शुरु मिसिलको तारेख भरपाई समेतबाट देखिन आएको छ। जुनकुरालाई पुनरावेदक प्रतिवादी तथा प्रत्यर्थी वादीले समेत मिति २०७२।३।६ को फैसला भनी लिखित रूपमा स्वीकार गरी पुनरावेदन पत्र तथा लिखित जवाफ पेश गरेबाट ईति सम्बतमा मिति गलत लखिए मात्रको कारणबाट शुरु फैसलाको निर्णयमा तात्विक भिन्नता वा फरक पर्न सक्ने अवस्था नहुँदा पुनरावेदक प्रतिवादीबाट प्रत्यर्थी वादीले रु.१०,६०,७५०।- भराइ लिन पाउने गरी भएको शुरु अदालतको फैसला मिलेकै देखिँदा सो फैसला उल्टी गरी पाउँ भन्ने पुनरावेदन जिकिरसँग यो इजलासको सहमति हुन सकेन।
१२. तसर्थ माथि विवेचित आधार कारणहरूबाट प्रत्यर्थी वादीले पुनरावेदक प्रतिवादीबाट फिराद दावीमा उल्लिखित रकम रु.१०,६०,७५०।- भराई पाउने गरी भएको काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०७२।३।६ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुन सक्दैन। अरुमा तपसिल बमोजिम गर्नु।

तपसिल

- क) माथि ठहर खण्डमा लेखिएबमोजिम शुरु फैसला सदर हुने ठहरेकोले पुनरावेदक प्रतिवादीले यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दा शुरु फैसला अनुसार वादीले भराई लिन पाउने ठहरेको कोर्ट फि रु.१४,३७८।- र.नं.४२९ मिति २०७२।७।२० मा दाखिला गरी पुनरावेदन दर्ता गरेको देखिँदा उक्त रकम भराई पाउँ भनी प्रत्यर्थी वादीको कानूनको म्यादभित्र दरखास्त परे कानूनको रित पुन्याई उक्त रकम वादीलाई भराई दिनु भनी यस अदालतको लेखा शाखामा लेखी पठाई सो को जानकारी शुरु जिल्ला अदालतमा समेत पठाई दिनु..... १
- ख) सरोकारवालाले नक्कल माग गरे नियमानुसार नक्कल दिनु..... २
- ग) प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी, फैसला विद्युतिय प्रणालीमा अपलोड गर्नु र मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु..... ३

चण्डीराज ढकाल
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु,

डिल्लीराज आचार्य
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - ध्रुव प्रसाद सुवेदी

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७३ साल जेष्ठ १४ गते रोज ६ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री शिवनारायण यादव
माननीय न्यायाधीश श्री द्वारिकामान जोशी
फैसला

सम्बत् २०७१ सालको मुद्दा नं. ०७१-FJ-००४८

इजलास नं. :- १

निर्णय नं. :-१४६

मुद्दा: - करारको यथावत परिपालना गराई पाऊँ ।

- करार ऐन, २०५५ को दफा ८७(२) आकर्षित हुने, नहुने अवस्था ?

युनाइटेड मोदी हाइड्रोपावर कम्पनी लि. को अख्तियार प्राप्त ऐ का अध्यक्ष सुकुन्तलाल हिराचन .....

निवेदक

विरुद्ध

नेपाल विद्युत प्राधिकरण, केन्द्रीय कार्यालय, दरबारमार्ग, रत्नमार्क, काठमाडौं समेत.....जना २

विपक्षी

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(३) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्र भित्र परी नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र अदालतको ठहर यसप्रकार रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. विपक्षी र निवेदक कम्पनीबीच मिति २०६५/१०/२० मा विद्युत खरिद गर्नको लागि सम्झौता भएको तत्पश्चात् मिति २०६८/२/२४ गते पहिलो संशोधन एवम् मिति २०६९/३/२० मा दोश्रो संशोधन हुँदा संशोधित दफा ४ मा विद्युत खरिद दर सूचीकृत दर (Posted Rate) सम्बन्धी व्यवस्था निम्नानुसार हुनेछ भन्ने व्यवस्थाबमोजिम २०७० पौषदेखि २०७० चैत्रसम्म रु. ८।६५, २०७१ वैशाखदेखि २०७१ मंसिरसम्म रु. ४।९४, २०७१ पौषदेखि २०७१ चैत्रसम्म रु. ८।९० कायम भएकोमा हाल विपक्षी विद्युत प्राधिकरणले निवेदक कम्पनीलाई गम्भीर रूपमा आघात पार्ने गरी मिति २०७१/७/२७ गते प्रेषित पत्रमा शुरूको PPA बमोजिम भुक्तानी गर्ने भनी निर्णय गरेको हुँदा विपक्षीको उक्त कार्य उक्त सम्झौता विपरीत हुँदा निवेदक कम्पनी र विपक्ष बीच भएको मिति २०६९/३/२० को करारनामा बमोजिमको शर्त यथावत परिपालना गर्नु गराउनु र सोही बमोजिम विद्युतको भुक्तानी गर्नु भनी विपक्षीको नाममा करार

ऐन, २०५६ को दफा ८७ बमोजिम आदेश जारी गरिपाउँ। विपक्षी र म निवेदकका बीच मिति २०६९/३/२० मा भएको संशोधन करार बमोजिम संशोधित दफा ४ मा विद्युत खरिद दर सूचिकृत दर (Posted Rate) सम्बन्धी व्यवस्था निम्नानुसार हुनेछ भन्ने व्यवस्था बमोजिम २०७० पौषदेखि २०७० चैत्रसम्म रु.८।६५, २०७१ वैशाखदेखि २०७१ मंसिरसम्म रु.४।९४ २०७१ पौषदेखि २०७१ चैत्रसम्म रु.८।९० कायम भएकोमा सोको विपरीत विपक्षीले शुरुमा भएको करार बमोजिम भुक्तानी गर्ने भनी पत्राचार गरेको हुँदा र संशोधित करार बमोजिमको रकम समेत निवेदक कम्पनीलाई नदिने पूर्णतः आशंका भएकोले करार ऐन, २०५६ को दफा ८७ (२) बमोजिम विपक्षी र कम्पनी बीच भएको संशोधित सम्झौतामा उल्लेख भए बमोजिम रकम समेत दिनु दिलाउनु भनी विपक्षीका नाममा उपयुक्त आदेश समेत जारी गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदनपत्र।

२. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी गर्न नपर्ने हो ? आदेश जारी हुन नपर्ने कुनै आधार र कारण भए सो समेत संलग्न गरी २०७१/०९/१२ भित्रमा लिखित जवाफ सहित उपस्थित हुन विपक्षीहरूको नाममा म्याद सूचना जारी गरी २०७१/०९/१३ का दिन मुद्दा सुनुवाई हुने व्यहोराको जानकारी दुबै पक्षलाई गराउनु। २०७१/०९/१३ मा प्रस्तुत निवेदनको अन्तिम सुनुवाई हुने हुँदा अहिले अन्य कुनै थप आदेश गर्न आवश्यक देखिएन। नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने यस अदालतबाट मिति २०७१/९/१ मा भएको आदेश।
३. विपक्षी निवेदकले करार ऐनको दफा ८७ को उपचार खोजी अदालत प्रवेश गरेको हो की ऐ. दफा ८६ अनुसारको करारको यथावत परिपालनाको माग गरेको हो स्पष्ट छैन। आफूले खोजेको उपचारमा विपक्षी नै अन्यौलमा हुनुहुन्छ। ऐ. दफा ८७ को समन्यायिक उपचार अन्तर्गतको निषेधाज्ञात्मक प्रकृतिको हो। विपक्षीलाई PPA मा भएको दोश्रो संशोधन अनुसारको दररेटमा भुक्तानी नदिने भनिएको छैन। करार परिपालना गर्दिन करार भङ्ग गर्नु भनी प्राधिकरणले भनेको छैन। नेपाल सरकारको निर्णय बमोजिम सोधभर्ना रकम रु. ९ करोड उपलब्ध भएको छ र कार्तिक मसान्तको विलबाट भुक्तानी गरिने नै छ। नेपाल सरकारबाट रकम प्राप्त भएपछि विपक्षी तथा अन्य प्रवर्धकले सोही पछिल्लो दररेटमा भुक्तानी पाउने हो यसमा कुनै विवाद छैन। विवाद नै नभएको विषयलाई विवाद स्वघोषित रूपमा सृजना गरी अदालत प्रवेश गरेको स्पष्ट देखिन्छ। करार ऐनको दफा ८७ को आदेश भनेको करारको परिपालनामा कठिनाई उत्पन्न गराउने कार्य र करारमा नकारात्मक कार्य (Negative Stipulation) रोक्न जारी हुने आदेश हो। प्राधिकरणबाट त्यस्तो नकारात्मक कार्य भएको तथा गर्न लागेको छैन। करार ऐन, २०५६ को दफा ८७ (२) मा करारको परिपालना सम्भव नहुने प्रतिको कुनै काम कारवाही वा व्यवहार गर्न लागेको अवस्थामा उक्त दफा अनुसार निवेदन गर्न सकिने प्रावधान छ। यस दफाको मुख्य आशय/ प्रावधान करारको मुख्य कार्य (उद्देश्य)

अर्थात करार उल्लंघन नगरी गर्नुपर्ने कार्यलाई इंगित गर्दछ। दफा ८७ (२) करारको परिपालना असम्भव गराउन सक्ने कार्यलाई रोक्ने कानूनी प्रावधान भएकोले करार परिपालना गर्नु भन्ने पक्षको विरुद्ध जारी हुन सक्दैन। करारको प्रकृति अनुसार गर्न नहुने काम भएको कारणले करारको परिपालना उत्पन्न अवरोध हटाउन करार ऐन, २०५६ को दफा ८७ (१) तथा ८७ (२) अन्तर्गतको सूरक्षात्मक उपचार प्राप्त पिरमर्का पर्ने पक्ष (Party) ले पुनरावेदन अदालतमा निवेदन दिन सक्ने हो। करारबमोजिम गर्न गराउन प्रतिबद्ध रहेको अवस्थामा नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयबाट शोधभर्ना रकम प्राप्त हुने वित्तिकै करार परिपालना गर्नु भन्ने करारीय पक्ष उपर गलत मनसायबाट सम्झौताबमोजिमको रकम दिएन करार परिपालना गरेन भनी दोषारोपण गर्नु आफैमा करार ऐनको दफा ८० प्रतिकूल तथा पि.पि.ए. सम्झौता विपरीत भएको हुँदा विपक्षीको निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको नेपाल विद्युत प्राधिकरण दरवारमार्गसमेतको मिति २०७१/९/१३ को संयुक्त लिखित जवाफ।

आदेश खण्ड

४. नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनमा निवेदकको तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ताद्वय श्री सर्वज्ञरत्न तुलाधर र श्री नारायण बल्लभ पन्त र विद्वान् अधिवक्ताद्वय श्री जगदिशचन्द्र पाण्डे र श्री नवराज थपलियाले निवेदक र विपक्षीबीच मिति २०६९/३/२० मा भएको संशोधित करारको प्रावधान बमोजिमको विद्युत खरिद दर सूचीकृत दर विपरीत शुरुमा भएको करारबमोजिम भुक्तानी गर्ने भनी पत्राचार गरी संशोधित करारबमोजिम रकम भुक्तानी नगर्ने आशंकाको विद्यमानता छ। तसर्थ करार ऐन, २०५६ को दफा ८७ (२) बमोजिम निवेदक र विपक्षीबीच भएको संशोधित सम्झौतामा उल्लेख भएबमोजिम रकमसमेत दिनु दिलाउनु भनी विपक्षीका नाममा उपयुक्त आदेश जारी गरिपाउँ भनी बहस गर्नु भयो।
५. विपक्षी तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री राजन अधिकारीले नेपाल सरकारको निर्णय बमोजिम सोधभर्ना पाउने भएपछि संशोधित (Posted Rate) मा भुक्तानी गरिएको, नेपाल सरकारबाट सोधभर्ना रकम पूर्ण रूपमा प्राप्त नभएको, नेपाल सरकारबाट सोधभर्ना हुने वित्तिकै पछिल्लो (Posted Rate) अनुसार भुक्तानी गरिने नै हुँदा र विपक्षीलाई भुक्तानी नगरिने भनी करार भङ्ग गरेको अवस्था समेत नहुँदा निवेदन खारेज हुनुपर्दछ भनी बहस गर्नु भयो।
६. उपर्युक्त उल्लेखित तथ्य भएको प्रस्तुत निवेदनपत्रमा दुवै पक्षका विद्वान् कानून व्यवसायीहरूले गर्नु भएको बहस सुनी हेर्दा, यसमा निवेदकको माग दावीबमोजिम करार ऐन, २०५६ को दफा ८७ (२) बमोजिमको उपयुक्त आदेश जारी हुनुपर्ने हो वा होइन भन्ने विषयमा निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो।

७. निर्णय तर्फ विचार गर्दा, निवेदकले आफू र विपक्षीका बीच मिति २०६९/३/२० मा भएको संशोधित करारबमोजिमको संशोधित विद्युत खरिद दरबमोजिमको रकम भुक्तानी नगरी सो विपरीत शुरूमा भएको करार बमोजिम भुक्तानी गर्ने गरी पत्राचार गरेको भनी संशोधित दरमा भुक्तानी गर्न आदेश माग गरेकोमा विपक्षीले आफ्नो लिखित जवाफमा नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयबाट ९ करोड रकम सोध भर्ना वापत भुक्तानी भइसकेको छ। विपक्षी जस्ता आयोजना समेतलाई कार्तिक मसान्तसम्मको भुक्तानी प्राधिकरणबाट तत्कालै दिने प्रक्रियामा रहेको छ भन्ने समेत उल्लेख गरेको पाइन्छ। मुलतः निवेदकले आफ्नो निवेदनपत्रमा करार ऐन, २०५६ को दफा ८७ (२) को आदेश जारी गर्ने हेतु सोही ऐनको दफा ८७ (१) बमोजिम निवेदन दायर गरेको पाइन्छ। उक्त दफा ८७ मा अदालतले आदेश दिन सक्ने शीर्षक अन्तर्गत उपदफा (१) र (२) मा क्रमशः देहायको व्यवस्था रहेको पाइन्छ।
- (१) करारको कुनै पक्षले सो करारको प्रकृति अनुसार गर्न नहुने कुनै काम कारवाही वा व्यवहार गर्न लागेको कारणबाट करारको परिपालना सम्भव नहुने भएमा त्यस्तो काम कारवाही वा व्यवहारबाट मर्का परे मर्का पर्ने पक्षले त्यस्तो काम कारवाही वा व्यवहार रोकी पाउन पुनरावेदन अदालतमा उजूरी दिन सक्ने छ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम उजूरी परेमा प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सो करारबाट उत्पन्न विवादको समाधान सो करार वा प्रचलित कानून बमोजिम हुने गरी कुनै पक्षलाई निजको कुनै खास काम कारवाही वा व्यवहार तत्काल रोक्ने गरी उपयुक्त आदेश जारी गर्न सक्नेछ।
८. यसरी उक्त कानूनी व्यवस्थाको सन्दर्भमा हेर्दा, यी निवेदक र विपक्षीबीच तल्लो मोदी-१ जल विद्युत आयोजनाबाट उत्पादन हुने विद्युत खरिद बिक्री सम्बन्धी सम्झौता (Power Purchase Agreement) मिति २०६५/१०/२० मा सम्पन्न भई उक्त सम्झौतामा पहिलो संसोधन मिति २०६८/२/२४ र दोस्रो संसोधन मिति २०६९/३/२० मा भएकोमा विवाद देखिएन। उक्त सम्झौताको दोस्रो संसोधनबाट संशोधित दफा ४ ले विद्युत खरिद दर "सूचीकृत दर (Posted Rate)" सम्बन्धी व्यवस्था गरेको देखिन्छ। यद्यपी नेपाल विद्युत प्राधिकरण, संस्थागत वित्तीय विभागको मिति २०७१/७/२७ मा यी निवेदकलाई लेखेको पत्रमा निवेदक कम्पनी र प्राधिकरण बीच भएको दोस्रो सम्झौता अनुसार Posted Rate दिँदा नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई थप भार परेको रकम अर्थ मन्त्रालयबाट सोधभर्ना नआएसम्मको लागि सबै आयोजनाको भुक्तानी शुरूको PPA मा उल्लेखित दरमा गर्ने, निवेदक कम्पनीले प्राप्त गर्न बाँकी Posted Rate उर्जा मन्त्रालय मार्फत अर्थ मन्त्रालयमा सोध भर्ना गराउने भनी पत्राचार भई रकम प्राप्तिको लागि ताकेतासमेत भई रहेको, अर्थ मन्त्रालयबाट सोध भर्ना उपलब्ध हुनासाथ निवेदक कम्पनीलाई भुक्तानी गरिने व्यहोरा उल्लेख भएकै कारण निवेदक र विपक्षीका बीच सम्पन्न विद्युत खरिद सम्झौता विपरीतको कार्य हुन लागेको आशंका देखाई निवेदन गरे तापनि उक्त पत्रमा अर्थ मन्त्रालयबाट रकम सोध भर्ना भई नआएसम्मको लागि भनी उल्लेख भई पत्राचार

भइरहेको र सोधभर्ना उपलब्ध हुना साथ निवेदक कम्पनीलाई सोधभर्ना भुक्तानी गरिने भनी उल्लेख गरेको कुरा विपक्षीको लिखित जवाफसमेतबाट उक्त कुरालाई पुष्टि भईरहेको पाइन्छ। यसरी उक्त पत्र व्यहोराबाट यी निवेदक कम्पनी र विपक्षीका बीच सम्पन्न विद्युत खरिद सम्झौताको परिपालना गर्न नै असम्भव हुने स्थितिको सिर्जना हुन गएको अवस्था नभई रकम भुक्तानीमा केही समय ढिलाई हुन गएको अवस्था देखियो।

९. त्यसैगरी, यी निवेदक र विपक्षीबीच सम्पन्न विद्युत खरिद सम्झौताको दफा १३ मा कम्पनीले बिल र भुक्तानी भन्ने शीर्षकमा कम्पनीले प्रत्येक महिनामा अघिल्लो महिनामा उपलब्ध गराएको दफा ११ बमोजिमको विद्युत उर्जा र त्यस वापतको विद्युत महसुलसमेत उल्लेख भएको बिल तोकिएको ढाँचामा प्राधिकरणसमक्ष पेश गर्नेछ। प्राधिकरणले बिल प्राप्त भएको ४५ (पैंतालिस) दिन भित्र सो बिलको भुक्तानी गर्नु पर्नेछ। उक्त समय भित्र प्राधिकरणले बिलबमोजिमको महसुल भुक्तान नगरेमा सो रकमको वार्षिक ६% (छ प्रतिशत) का दरले हुने व्याज रकमसमेत भुक्तान गर्नु पर्नेछ। कम्पनीले पठाएको बिलमा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा वा बिलमा उल्लेखित रकम प्राधिकरणलाई मान्य नभएमा प्राधिकरणले त्यसरी मान्य नभएको रकमका सम्बन्धमा कारण सहित सूचना दिई विवादित रकम कटाई बाँकी रकम भुक्तानी दिनेछ। प्राधिकरणले त्यसरी मान्य नभएको विवादित रकमका सम्बन्धमा कम्पनीले बिल पेश गरेको मितिले बढीमा ९० (नब्बे) दिनभित्र दुबै पक्ष बसी आपसी सहमतिबाट विवादको समाधान गरिनेछ। विवाद समाधान भएपछि प्राधिकरणले कट्टा गरेको रकममध्ये तिर्नु पर्ने ठहर भएको रकम मात्र विवाद समाधान भएको मितिले ७ (सात) कार्यालय दिनभित्र प्राधिकरणले भुक्तानी दिनेछ। यसरी ७ (सात) कार्यालय दिनभित्र सो रकम भुक्तानी नभएमा यस दफामा उल्लेख भए अनुसारको दरमा व्याज रकमसमेत भुक्तानी गर्नेछ। बिल पेश गरेको मितिले सात दिनभित्र भुक्तानी पाउन कम्पनीले अनुरोध गरेको अवस्थामा प्राधिकरणले भुक्तानी योग्य बिल रकमको तीन प्रतिशत छुट (Rebate) कट्टा गरी सात दिनभित्र भुक्तानी गर्न सक्नेछ।" भन्ने उल्लेख हुँदा विद्युत महसुल बिल भुक्तानीमा हुन गएको ढिलाईका लागि करारीय व्यवस्थाको प्रावधानबाट उपचार प्राप्त गर्न सकिने नै हुँदा सोही कारणले मात्र निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी हुन पर्ने अवस्थाको विद्यमानता देखिएन।

१०. तसर्थ माथि उल्लेखित आधार र कारणबाट निवेदकको दावीबमोजिम करार ऐन, २०५६ को दफा ८७ (२) अनुसार उपयुक्त आदेश जारी हुनुपर्ने अवस्थाको विद्यमानता रहेको नदेखिँदा प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। प्रस्तुत आदेशको विद्युतीय प्रति अपलोड गरी दायरीको लागत कट्टा गरी मिसिल अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

.....
(शिवनारायण यादव)
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(द्वारिकामान जोशी)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - रवि न्यौपाने

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७१ साल पौष १३ गते रोज १ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त वाणिज्य इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री शिवराज अधिकारी
माननीय न्यायाधीश श्री हरिप्रसाद बगाले
फैसला

सम्बत् २०६९ सालको मुद्दा नं. ०६९-CP-०४७४

इजलास नं. :- २

निर्णय नं. :- १

मुद्दा: - क्षतिपूर्ति भराई पाऊँ।

- करारको पक्ष नभएको व्यक्ति उपर क्षतिपूर्ति पाऊँ भन्ने दावी पुग्न सक्ने, नसक्ने?

तत्कालीन श्री ५ को सरकार उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा मिति २०५७।५।५ मा दर्ता भै दर्ता नं. १३६५६/०५७ कायम भएको का.जि.का.म.न.पा.वडा नं. २२ खिचापोखरी घर नं./ २३० स्थित सेन्ट्रल मिडिया प्रा.लि.का अख्तियार प्राप्त प्रबन्धक संचालक नरेन्द्र साह कलवार.....१

पुनरावेदक
वादी

विरुद्ध

का.जि., का.म.न.पा.वडा नं. ६ बौद्ध स्थित तारागाउँ होटल प्रा.लि.(होटल हायात) समेत .....जना ३

प्रत्यर्थी
प्रतिवादी

शुरु फैसला गर्ने अदालत :- काठमाण्डौं जिल्ला अदालत
शुरु फैसला गर्ने न्यायाधीश :- मा.न्या. श्री नागेन्द्रलाल कर्ण
शुरु फैसला मिति :- २०६९।२।२८

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(२) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्र भित्र परी नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र अदालतको ठहर यसप्रकार रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. म फिरादी निवेदक कम्पनी मिति २०५७ साल भाद्र ५ गते कम्पनी ऐन, २०५३ बमोजिम दर्ता भई दर्ता प्रा.लि.नं. १३६५६/०५७ कायम रहेको कम्पनी हो। यस कम्पनीले विभिन्न किसिमको coin token, cash Bill, ticket, chips इत्यादिबाट चल्ने ईलेक्ट्रोनिक digital मेसिन, टेबल गेम्स, वर्लिङ्ग ऐल, खेलवारका साधनहरू जस्तै Reel Slot, Video, Video Poker, Progressive Link Jackpot, pachinko, Roullete, Coin Changer Fortunt Lellet र Computer

लगायतको माध्यमले खेलाइने खेलहरूको व्यवसायिक प्रयोग गरी आगन्तुक पाहुनाहरूलाई स्वस्थ मनोरन्जनका लागि सर्वसाधारणको सहज पहुँच नपुग्ने नेपालका ठूला ठूला तारे होटल, अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल जस्ता विदेशी पर्यटकहरू आगमन हुने र बस्ने पर्यटकीय स्थलहरूमा मात्र कार्यान्वयन गरी खेल खेल्ने र खेलाइने कार्य गर्ने र माथि उल्लेखित स्रोत साधनहरूको मर्मत संभार, कम्प्यूटर प्रोग्राम, तालिम सेवा, मेसिन (उद्योग) निर्माण सम्बन्धी कार्य तथा व्यवसाय सञ्चालन गर्नका लागि चाहिने आवश्यक ईलेक्ट्रोनिक सामानहरू लगायत अन्य पार्टपूजाहरू विदेशबाट आयात गरी व्यवसायिक प्रयोजनका लागि नेपाल भर कार्यालय स्थापना गरी सञ्चालन गर्न लगाउने तथा विक्री वितरण गर्न लगाउने जस्ता कार्य गर्दै आएको हो।

२. फिरादीको आफ्नो उद्देश्य अनुरूप काम गर्ने सिलसिलामा प्रतिवादी मध्येका नेपाल रिक्रियशन सेन्टर प्रा.लि.का बीच ई.सन् २००७/१०/७ मा स्लट एण्ड पोकर मेशिन नाम गरेको सम्झौता सम्पन्न गरी क्यासिनो रोयलमा फिरादीले सेन्टरलाई विभिन्न खाले खेल खेलाउने मेसिनहरू राख्ने पाँच वर्षका लागि ठाउँ उपलब्ध गराएको थियो। सोही सम्झौतालाई आधार मानी इ.सं.सन् २०१०।७।११ मा सेन्टरको तर्फबाट फिरादीलाई करार सरहको निर्देशन पत्र प्रेषित गरिएको थियो। उल्लेखित दुई लिखतहरूको जगमा अडेर फिरादीले Double Daimond, Double Bonus Poker, D0uble Daimond Mine, Cleopatra, Triple Star, Triple Daimond deluxe, West Sailing legend, Chichen Run, Come Come Bar, Casino Shangrila Token, Key Numbers, Reel Slot key, Wooden Stand जस्ता सामानहरू फिरादी र सेन्टरको बीच भएको सम्झौताअनुसार फिरादीले सेन्टरसँग आपसी लाभ हुने शर्तमा विभिन्न किसिमका मेशिनहरू राख्न ईच्छा गरेको साथै Net Sales को रकम प्रत्येक अङ्ग्रेजी पात्रोको पहिलो दिन बाँडफाँड गरिने कुरा पनि सम्झौताको दफा ४, ३ ले स्पष्ट गरेको सेन्टरबाट पछि निर्देशन पत्र दिइँदा पनि अन्य कुराका अतिरिक्त सो पत्रको दफा २ मा क्यासिनो तारामा कम्तीमा १० र बढीमा २० मेसिनहरू राख्ने संख्यामा फेरवदल गर्न दुबै पक्षको सहमतीबाट सकिने, दफा ३ मा मूल सम्झौता झैं Net Sales को ७०% सेन्टरले र ३०% फिरादीले पाउने व्यवहारा उल्लेख भएको, सम्झौताको अवधी चार वर्षको रहेको र पटक पटक फिरादीले सेन्टरलाई जनवरी १६, २०११, फेब्रुअरी १७, २०११, अप्रिल २८, २०११, जुन १७, २०११ सम्म पत्र लेखि विभिन्न महिनाको हिसाव मिलान गराई पाउने पत्र लेखेकोमा फिरादीले कुनै पत्रको जवाफ नपठाएको, त्सपछि अगस्त ७, २०११ को मिति राखिएको सेन्टरको तर्फबाट मात्र पत्र प्राप्त भयो। यसरी फिरादीले सेन्टर मार्फत् क्यासिनो तारामा माथि उल्लेखित मेशिनहरू राखेकोमा विवाद नभएको हुँदा उक्त सामानको उल्लेखित मूल्य रु. ६०,८९,५४४।- (साठी लाख उनानब्बे हजार पाँच सय चवालिस रुपैयाँ) मूल्य पर्ने मेसिनहरू दक्ष प्राविधिकबाट परीक्षण गराई मेसिन फिर्ता नगरेसम्मको क्षतिपूर्ति वापत प्रति महिना रु. ५०,७४६। का दरले समेत मुद्दा अन्तिम किनारा हुने दिनसम्मको हुन आउने रकम र मेशिनहरू स्वतः बिग्निएर नास हुने भएकाले मुद्दाको अन्तिम किनारा नहुन्जेल सम्झौताबमोजिम मेसिनहरू मर्मत सम्भार गर्न फिरादीले पाउने गरी आदेश गरी पाउँ भन्ने समेत व्यवहाराको फिराद दावी।

३. यस क्यासिनो ताराको स्वामित्व होटल हायात रिजेन्सीको रहेको र हायात रिजेन्सीले २६ जुन २०११ तारेखका दिन क्यासिनो तारा एसियन रिजोर्ट एण्ड टुरिजम प्रा.लि.लाई करार गरी सञ्चालन गर्न दिएको हो। उक्त क्यासिनोमा फिरादीको दावीबमोजिमका कुनै पनि मेसिनहरू छैनन्। विपक्षीले दावी लिएको भनिएको करारनामा बमोजिमको काम गर्ने गरी कुनै करार सम्झौता गर्न सक्ने अवस्था नै आउँदैन। हामीले होटलसँग क्यासिनो सञ्चालन गर्न वहाल सम्झौता गरेका हौं। उक्त क्यासिनोमा विपक्षीले दावी लिए बमोजिमका मेसिनहरू छैनन्। कुनै एक सामान्य अर्थ ग्रहण गर्न सक्ने मानिसले त्यस किसिमको काम कारोबार गर्ने कम्पनीलाई विपक्षी बनाई दावी लिनु पर्ने हो। जो सम्झौताको पक्ष नै होइन। त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थालाई यसरी मुद्दामा दावि लिएर पेश भएका यस्ता प्रमाणहरूले स्वयं पक्षलाई मुद्दामा मद्दत पुग्न सक्ने नसक्ने विचार नै नगरी दायर भएको हामी विरुद्धको फिराद वदर गरीपाउँ। प्रस्तुत मुद्दामा पेश भएका कागज प्रमाणहरू वादी र म प्रतिवादीको बीच सम्पन्न भएको भनिएता पनि सो सम्झौताले निजको नाममा दर्ता कायम भएको कम्पनी र करारको अर्को पक्ष बीचको विवादमा मैले करारमा उल्लेखित रकम निजलाई दिनुपर्ने होइन। उल्लेखित वास्तविकतालाई छल गरी मेरो विरुद्ध दायर गरेको प्रस्तुत मुद्दाका सम्बन्धमा पेश गरेका कागज प्रमाणहरू समावेश भए बमोजिमको कुनै सम्झौताको कागज मूल्याङ्कन प्रमाणित कागज, म्याद थप गरिएको भनिएको प्रमाण कागजहरू विपक्षीसँग मैले कुनै मिति र समयमा एकै स्थानमा रही बसी कुनै किसिमले लेखि सही गरी लिनु दिनु भएको छैन। सो गरे भएको मेरा मानसपटलमा जानकारी समेत छैन। कुनै सरोकार सम्बन्ध नभएको मानिस मलाई झुटा कुराको रचना गरी उल्लेखित रु. ६०,८९,५४४। रुपैयाँ लिने खाने नियतले राख्नु भएको रहेछ। निज विपक्षीले दायर गर्नु भएको झुट्टा व्यहोराको फिराद दावी खारेज गरी व्यहोरा ढाँटी मलाई क्षति पुऱ्याउने नियतले फिराद गरेकोमा कानूनबमोजिम हदैसम्मको जरिवानासमेत गरी झुट्टा फिरादबाट फुर्सद दिलाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी क्यासिनो ताराको प्रतिउत्तर जिकिर।
४. विपक्षी फिरादीले यस कम्पनीलाई समेत विपक्षी बनाई करार ऐन, २०५६ को परिच्छेद ५ नासो धरौटसम्बन्धी करारका दफा २५, २६,२७, २८, र २९ अन्तर्गत जिल्ला अदालतमा फिराद दिनु भएको भए तापनि फिरादी कम्पनी र यस प्रतिउत्तर बालाबीच के कुन किसिमको नासो धरौटको लिखत वा सम्झौता भएको उल्लेख गर्नु भएको छैन। नासो धरौटको दफा २५ मा भएको व्यवस्थाबमोजिम एक व्यक्तिलाई आफुलाई नै फिर्ता दिने वा निजले अहाएबमोजिम हस्तान्तरण वा विक्री गर्ने गरी कुनै धनमाल राख्न दिएकोमा नासोसम्बन्धी करार भएको मानिने भन्ने उल्लेख रहेको छ। यस अवस्थामा फिरादी र मबीच कुनै किसिमको नासो सम्बन्ध करार नभएको तथा फिरादीको कुनै पनि सामान यस कम्पनीमा छैन। फिरादीले करार ऐन, २०५६ को कुन दफाअन्तर्गतको उपचारको लागि फिराद गरिएको हो। सो उल्लेख गरिएको छैन। फिरादीले नासो धरौटसम्बन्धी करार गरी नेपाल रिक्रियसन सेन्टर प्रा.लि.लाई सामान उपलब्ध

गराएको भन्ने फिराद दावी गरेको भएतापनि फिरादमा नै लाभ बाँड्ने गरी सामान राखेको भन्ने उल्लेख गर्नु भएको छ। लाभ बाँड्ने आफ्नै प्रस्तावमा सामान राखेको अवस्थामा नासो धरौटको करार नै नभएको व्यहोरा निवेदन गर्दै झुट्टा फिराद दावी खारेज गरीपाऊँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी तारागाउँ रिजेन्सी होटल लि. को प्रतिउत्तर जिकिर।

५. प्रतिवादी मध्येका राकेश वाघवाले शुरु अदालतबाट जारी शुरु म्याद गुजारी थाम्ने थमाउने म्याद समेत व्यतित गरी बसेको रहेछन्।
६. उक्त सम्झौतामा होटल हायात क्यासिनो तारा साक्षीमा समेत बसेको देखिएन र यी दुवै विपक्षीसँग सम्झौता पनि भएको देखिएन। होटल हायात एवं क्यासिनो ताराले सामान पनि बुझेको देखिएन र सामानहरू यी विपक्षीहरूसँग रहे भएको प्रमाण समेत वादीले पेश गर्न सकेको छैन। फिराद पत्र हेर्दा नेपाल रिक्रियसन सेन्टरलाई विपक्षी बनाए पनि होटल हायात एवं क्यासिनो ताराबाट मेसिन एवं क्षतिपूर्ति माग गरेको देखिन्छ। नेपाल रिक्रियशन सेन्टरसँग माग गरेको देखिएन। अतः सामान नै नबुझेको एवं सम्झौता नै नभएको पक्षसँग मेसिन एवं क्षतिपूर्ति माग गरेको देखिएकोबाट वादी दावी नपुग्ने ठहर्छ भन्ने काठमाण्डौं जिल्ला अदालतको मिति २०६९।२।२८ मा भएको फैसला।
७. पुनरावेदक र सेन्टरको बीच फिरादमा उल्लेखित सम्झौता भएको कुरा विवाद छैन। हाल क्यासिनो सञ्चालन गर्ने भनिएको क्यासिनो तारा एशियन रिसोर्ट एण्ड टुरिजम प्रा.लि. ले क्यासिनो सञ्चालन गर्नु अघि क्यासिनो तारा विपक्षी सेन्टरद्वारा सञ्चालन गरिएको थिएन भन्न विपक्षीहरूले सक्नु भएको छैन। वास्तवमै सेन्टरद्वारा विपक्षी तारा गाऊँ रिजेन्सी होटल लि. सँग सम्झौता गरी क्यासिनो सञ्चालन गरी आएबाट पनि यसको खण्डन हुने अवस्था छैन। पुनरावेदकले दावी लिएको अवधि सन् २००७ देखि २०११ सम्म अन्यथा उक्त क्यासिनो तारा कसले सञ्चालन गरेको हो भन्ने कुरा विपक्षी होटल तथा क्यासिनो तारा हाल सञ्चालन गर्ने देखाउनु पर्दछ। पुनरावेदकसँग सम्झौता गर्ने सेन्टरले नै त्यस अवधिमा क्यासिनो तारा सञ्चालन गरेको, त्यसैले सेन्टरसँग पुनरावेदक कम्पनीले सम्झौता गरेको र सम्झौताको दफा १ मा फिरादको प्रकरण २ मा उल्लेखित मेशिनहरू पुनरावेदककै स्वामित्वमा रहने कुरा उल्लेख गरेको र बाँकी अन्य कुरा अन्य दफामा उल्लेख गरिएको थियो। क्यासिनो तारामा राखिएका उल्लेखित मेसिनहरूमा म पुनरावेदकको स्वामित्व निर्विवाद छ र सम्झौता पालना नभएका अवस्थामा ती मेशिनहरू मैले फिर्ता प्राप्त गर्नु पर्ने कुरा निर्विवाद छ। क्यासिनो ताराका हालका सञ्चालकले फिराद मागबमोजिमको मेशिन क्यासिनो तारामा नरहेको व्यहोरा प्रतिउत्तरमा प्रकरण २ (ख) मा उल्लेख गरेका छन्। प्रतिउत्तर फिराउँदा निजले " उक्त मेशिनहरू विपक्षी ३ वा १ ले के गरे सो समेत थाहा छैन" भनेको देखिन्छ। तर क्यासिनो तारा होटलसँग करार गरी सञ्चालन गर्दै आएको कुरा स्वीकार गरेका छन्। अर्थात् क्यासिनो तारामा त्यस अघि रहेका मेशिनहरूकै आधारमा सञ्चालन भएको कुरा निजले अस्वीकार गरेका छैनन्। पुनरावेदकको

मेशिनहरू फिर्ता नगरिएका कारणले मुद्दा गर्नुपर्ने अवस्था सृजना भई क्षतिपूर्तिसमेत माग हुन गएको हो। अन्यथा विपक्षी १ र २ बाट क्षतिपूर्ति मागनु पर्ने अवस्था पर्ने थिएन। फिरादीको स्वामित्वको मेशिनको जिम्मा विपक्षी १ र २ दुबैले नलिएमा मेशिनहरू नदिने, खाने पचाउने मनसाय देखेपछि मात्र यो फिरादपत्र दावी परेको कुरा सविनय निवेदन गर्दछु। विपक्षी होटलले पनि पुनरावेदकको स्वामित्वको मेशिन नरहेको व्यहोरा जनाउनु भएको छ। तर होटल र विपक्षी सेन्टरबीच सम्झौता भई क्यासिनो तारा सेन्टरद्वारा सञ्चालन भएको व्यहोरा इन्कार गर्न सकेको अवस्था छैन। अमुक मितिमा उल्लेखित मेशिनहरू झिकेर लगेको विपक्षीहरूद्वारा प्रमाणित गर्नुपर्ने हुन्छ अन्यथा क्यासिनोमा पुनरावेदकको मेशिनहरू रहेको पुष्टि हुन्छ र फिराद दावीबाट विपक्षी होटलले उन्मुक्ति पाउन सक्ने अवस्था हुँदैन। सेन्टरले क्यासिनो तारा चलाएको अवस्थामा निजसँग भएको सम्झौतामा पुनरावेदकको स्वामित्वको मेशिनहरू सञ्चालनमा रहेका थिए। सेन्टरबाट होटलले क्यासिनो प्राप्त गरेपछि क्यासिनोमा जडित सबै मेशिनहरूको पनि जिम्मा विपक्षी होटलमा स्वतः सरेको छ। त्यसैले पुनरावेदकको स्वामित्वका मेशिनहरू दिलाई पाउन करार ऐनको अतिरिक्त नासो धरौटको महल अन्तर्गत समेत दावी लिन परेको हो। किन भने अगस्थ ७, २०११ को सेन्टरको पत्रबाट उक्त सामान होटल स्थित क्यासिनो तारामा रहेको र फिर्ता लैजान लेखिसकेपछि विपक्षीहरूलाई बोधार्थ दिएको जानकारीसमेत पुनरावेदकलाई दिएपछि र यथार्थमा स्थिति पनि त्यही भएपछि सेन्टर माथि दावी गर्ने आवश्यक भएन। पुनरावेदकको स्वामित्वमा रहेको मेशिन क्यासिनो तारामा थियो, थिएनन् ? र नलगेको भए ती मेशिनहरू वादीले फिर्ता पाउने हो होइन भन्ने मूल विषयमा निर्णय नै नदिई सेन्टरबाट फिरादीले मेशिन माग नगरेको र सम्झौता नभएको पक्षसँग दावी गरेको हुनाले वादी दावी नपुग्ने भन्ने फैसला त्रुटीपूर्ण छ। अ.बं. १८४ (क), १८५, १८९ नं. विपरित मुख नमिलेको विषयमा फैसला दिन काठमाण्डौँ जिल्ला अदालत असफल भएको छ। अतः शुरु काठमाण्डौँ जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला त्रुटीपूर्ण रहेकोले उल्टी गरी मेरो फिराद दावीबमोजिम इन्साफ पाउँ भन्ने नरेन्द्र साह कलवारको मिति २०६९।६।९ को पुनरावेदनपत्र।

८. यसमा प्रतिवादी क्यासिनो ताराले होटल हायातलाई दावीको सामान जिम्मा दिएको मिसिल संलग्न मिति २०६८।८।९ को भरपाई कागजको विश्लेषण नगरी वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहर गरेको काठमाण्डौँ जिल्ला अदालतको फैसला प्रमाण मूल्याङ्कनको रोहमा फरक पर्न सक्ने देखिँदा अ.बं. २०२ नं. र पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई नियमानुसार पेश गर्नु होला भन्ने यस अदालतको मिति २०६९।१०।२ को आदेश।

ठहर खण्ड

९. नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक वादीका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री राधेश्याम अधिकारी तथा अधिवक्ता श्री रमेशप्रसाद धितालले पुनरावेदक सेन्ट्रल मिडिया प्रा.लि. र प्रत्यर्थीमध्ये नेपाल रिक्रियशन सेन्टर प्रा. लि. का बीच ७ अक्टोबर २००७ मा Slot and poker Machine's Agreement भई नेपाल रिक्रियशन सेन्टरको तर्फबाट सन् २०१०-०७-११ मा Instruction Letter जारी भयो। पुनरावेदकलाई दिएको उक्त निर्देशन पत्र सहमतिमा भएकोले त्यसलाई करार सरह नै मानियो। पुनरावेदक/वादीले सम्झौताअनुसारको सामान नेपाल रिक्रियशन सेन्टरलाई दिँदा स्वामित्व आफैँमा राखेको छ। तारा क्यासिनोबाट हायात होटलले वादीको सामान बुझेको छ, उक्त सामान हायात होटलमा छ भन्ने तथ्य स्थापित भैसकेको हुँदा वादी दावी नपुग्ने गरी शुरुवाट भएको फैसला बदर गरी शुरु फिराद दावीबमोजिमका मेसिनहरू दिलाई क्षतिपूर्तिसमेत दिलाउने गरी फैसला हुनुपर्छ भनी बहस गर्नु भयो भने प्रत्यर्थी/प्रतिवादीका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री रमण कुमार कर्णले नेपाल रिक्रियशन सेन्टरलाई विपक्षी बनाई भारतीय नागरिक राकेश वाधवालाई विपक्षी बनाउन मिल्दैन। वादीको फिराद दायर गर्ने हकद्वैया नै छैन, स्वामित्वमा नै विवाद छ। Profit basis मा भएको करार नासो धरौट हुन सक्तैन। सन् २००७ अक्टोबर ७ मा भएको सम्झौताको प्रकरण ११ मा विवादको समाधान मध्यस्थताबाट गर्नुपर्ने उल्लेख हुँदा करार (Contract) बाट विवादको समाधान गर्न जान पाइँदैन। तेस्रो पक्षलाई विपक्षी बनाई उपचार पाउन वा विवाद समाधान गराउने दावी लिन पाइँदैन। फिरादमा एउटा दावी पुनरावेदनमा अर्को दावी लिन पाइँदैन। वादीको फिरादमा निश्चित दावी नै नरहेको अवस्थामा फिराद दावी नपुग्ने गरी शुरुवाट भएको फैसला कानूनसम्मत नै रहेकोले सो फैसला सदर हुनुपर्छ भनी बहस गर्नु भयो।
१०. उपरोक्तानुसारको तथ्य एवं बहस जिकिर भएको प्रस्तुत मुद्दामा शुरु का.जि.अ.बाट मिति २०६९।२।२८ मा भएको फैसला मिलेको छ, छैन ? पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो होइन ? सो सम्बन्धमा नै निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो।
११. अब निर्णय तर्फ विचार गर्दा, सन् २००७।१०।७ को सम्झौता र सन् २०१०।७।११ को Instruction Letter को आधारमा वादीले क्यासिनो तारालाई रिक्रियशन सेन्टर मार्फत् मेसिनहरू बुझाएको उक्त सम्झौताबमोजिम Net Sales को रकम बाँडफाड नगर्ने र सामानहरू फिर्ता नगरेकोले उक्त मेसिनहरू दिलाई क्षतिपूर्तिसमेत भराई पाउँ भन्ने फिराद दावी र फिरादी र प्रतिवादीका बीच कुनै किसिमको नासो सम्बन्धी करार नभएको, फिरादको कुनै पनि सामान यस कम्पनीमा नरहेकोले झुठ्ठा फिराद दावी खारेज गरीपाउँ भन्ने प्रतिउत्तर जिकिर भएकोमा वादी दावी नपुग्ने गरी शुरुवाट भएको फैसला त्रुटीपूर्ण भएकोले उक्त शुरु फैसला बदर गरी

शुरु फिराद दावीबमोजिम सामान दिलाई क्षतिपूर्तिसमेत भराई पाऊँ भनी वादीको तर्फबाट पुनरावेदन पर्न आएको देखियो।

१२. पुनरावेदक/वादी सेण्ट्रल मिडिया प्रा.लि. र विपक्षी प्रतिवादी मध्येका नेपाल रिक्रियशन सेण्टर प्रा.लि.का बीच विभिन्न किसिमका मूल्य रु. ६०,८९,५४४।- का मनोरञ्जनका मेशीनरी सामानहरू विदेशबाट आयात गरि क्यासिनो सञ्चालनको प्रयोजनार्थ वादी मिडिया सेण्टर प्रा.लि.ले प्रतिवादी नेपाल रिक्रियशन सेण्टर प्रा.लि.लाई दिने गरी सन् ७ अक्टोबर २००७ मा Slot and poker Machine's Agreement भएको तथ्यमा विवाद देखिँदैन। यसै गरि वादीले प्रतिवादीलाई उपलब्ध गराउने सामानहरूको स्वामित्व तथा मर्मत सम्भार वादी पक्षमै रहने गरि उक्त सम्झौतामा उल्लेख भएको र नेपाल रिक्रियशन सेण्टर प्रा.लि.ले मिडिया सेण्ट्रल प्रा.लि.लाई सन् ११ जुलाई २०१० मा लेखेको पत्रानुसार आम्दानीको ७०% प्रतिशत NRC लाई र ३०% वादी मिडिया सेण्ट्रललाई हुने गरी आपसमा मञ्जूर भई पत्राचार भएको समेत देखियो। प्रतिवादी NRC ले हाल उक्त मेशिनहरू नचलाएको र फिर्ता गर्न अनुरोध गर्दा पनि नदिएकाले फिराद परेको दिनदेखि मेशिन फिर्ता नगर्दासम्मको क्षतिपूर्ति वापत प्रति महिना रु. ५०,७४६। का दरले क्षतिपूर्ति दिलाई उल्लेखित सामानहरू प्रतिवादी मध्येका तारागाऊँ रिजेन्सी होटल प्रा. लि. र होटल हायात स्थित क्यासिनो ताराको जिम्मामा नासो स्वरूप रहेको हुँदा उक्त प्रतिवादीहरूबाट करार ऐन, २०५६ को दफा २५, २६, २७, २८, २९ बमोजिम करारीय दायित्व पूरा गराई दिलाई भराई पाउँ भन्ने नै मूल फिराद दावी रहेको देखियो।
१३. उपरोक्त वादी र प्रतिवादी NRC का बीच भएको उक्त सम्झौतामा प्रतिवादीमध्येका तारा गाउँ रिजेन्सी होटल प्रा.लि. र होटल हायात स्थित तारा क्यासिनो करारीय पक्ष भएको नदेखिएको र उक्त सम्झौतामा साक्षी रहेको बसेको अवस्थामेत देखिँदैन। यस्तो करारको पक्ष नै नभएको प्रतिवादीहरूबाट क्षतिपूर्ति तथा मेशिनरी सामानहरू फिर्ता दिलाई भराई पाउँ भन्ने दावी नपुग्ने गरी शुरु काठमाण्डौँ जिल्ला अदालतबाट मिति २०६९।२।२८ मा भएको फैसला उपर करार ऐन, २०५६ को दफा ११ (घ) बमोजिम प्रतिवादीहरूसँगको अप्रत्यक्ष करार सृजित भएकोले सोबमोजिम नगरी भएको शुरुको त्रुटीपूर्ण फैसला बदर गरी दावीबमोजिम गरिपाऊँ भन्ने पुनरावेदक/ वादीको प्रस्तुत पुनरावेदन पर्न आएको देखियो।
१४. वादी र प्रतिवादी NRC का बीच सम्पन्न उक्त करारको दफा ११ मा करारीय शर्तमा विवाद उत्पन्न भएमा मध्यस्थताबाट विवाद समाधान गरिने प्रावधान रहेकोमा सोबमोजिम यी वादीले मध्यस्थ समक्ष प्रस्तुत विवादको समाधानको मार्ग अबलम्बन गरेको देखिएन।
१५. त्यसै गरि मूल करारीय पक्ष NRC सँग समान क्षतिपूर्तिको दावी नगरी करारको पक्ष नै नभएका प्रतिवादीहरूबाट मेशिनरी सामान फिर्ता तथा क्षतिपूर्तिसमेत दिलाई भराई माग्न यी वादीले

अदालती उपचारको प्रक्रिया अवलम्बन गरेको अवस्था देखियो। Theory of Privity of Contract को सिद्धान्त विपरीत करारको पक्ष नै नभएको विपक्षी प्रतिवादीहरू उपर प्रस्तुत मुद्दा दायर भएको हुँदा उक्त सिद्धान्तको प्रतिकूल हुने गरी फिराद दावी परेको र फिराद दावीमा लिएको नासो सम्बन्धी करारको दफा २५, २६, २७, २८ र २९ का कानूनी आधार र बुँदाहरू भन्दा वाहेक करार ऐन, २०५६ को दफा ११ (घ) समेत थप गरि प्रस्तुत पुनरावेदनमा जिकिर लिएको अवस्था समेत देखिँदा पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर तथा निजका तर्फबाट उपस्थित रहनु भएका विद्वान् कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन।

१६. तसर्थ शुरु काठमाण्डौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६९।२।२८ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक/वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। दायरीको दायरीको लगत कट्टा गरी प्रस्तुत फैसलाको विद्युतीय प्रति अपलोड गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

.....
(शिवराज अधिकारी)

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(हरिप्रसाद बगाले)

न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - नवराज कार्की

कम्प्युटर टाईप: नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७१ साल श्रावण १५ गते रोज ५ शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री शिव नारायण यादव
माननीय न्यायाधीश श्री तिलप्रसाद श्रेष्ठ
फैसला

मुद्दा नं.०७१-CS-१८७९

इजलास नं. : ११

निर्णय नं. : १६३

मुद्दा:- दुरसञ्चार हानी नोक्सानी।

- VOIP कसूरमा संलग्नता कस्तो अवस्थामा स्थापित हुने ?

चन्द्रबहादुर तामाङ्गको नाति, धनबहादुर तामाङ्गको छोरा धनकुटा जिल्ला, हिले पुनरावेदक
नगरपालिका वडा नं. १ न्यूरोड घर भई हाल कारागार कार्यालय नख्खु ललितपुरमा प्रतिवादी
थुनामा रहेका लाक्पा तामाङ्ग.....१

विरुद्ध

नेपाल टेलिकमसमेतको जाहेरीले नेपाल सरकार १

प्रत्यर्थी
वादी

शुरु फैसला गर्ने अदालत :- काठमाडौं जिल्ला अदालत

शुरु फैसला गर्ने न्यायाधीश :- मा.न्या. श्री स्वीकृति पराजुली

शुरु फैसला मिति :- २०७१।०२।२५

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ८(१) बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ :-

तथ्य खण्ड

१. काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका अन्तर्गतका ठाउँहरूमा अवैध VOIP प्रविधि सञ्चालन भई रहेको छ भन्ने विशेष सूचनाको आधारमा म समेतको टोली खटी गई खोजतलास गर्ने क्रममा काठमाडौं जिल्ला, सरस्वति गा.वि.स.वडा नं. ४ स्थित ग्राण्डी टावर अपार्टमेन्ट जुपिटर भवनको १२ औं तलाको B अपार्टमेन्टमा प्रतिवादीहरू जावेद खान र लाक्पा तामाङ्गले भाडामा लिई अवैध रूपमा VOIP प्रविधि सञ्चालन गरेको खुल्न आएकोले निजहरूलाई

नियन्त्रणमा लिई अवैध VOIP प्रविधिमा प्रयोग भएका उपकरणहरू सहित बरामद गरी कानूनबमोजिम कारवाही गर्नको लागि पेश गरेका छौं भन्ने ब्यहोराको प्रहरी प्रतिवेदन।

२. काठमाडौं जिल्ला, सरस्वति गा.वि.स.वडा नं .४ स्थित ग्राण्डी टावर अपार्टमेन्टमा खानतलासी बरामदी मुचुल्का हुँदा HP कम्पनीको Laptop थान-१, GOIP ८ को पोर्टको डिभाईस थान- १, TP-LINK लेखेको राउटर थान-१, इन्भर्टर थान-१, ब्याट्री थान-१, NCELL को ३G मोडिएम थान-१, NCELL को नयाँ सीम कार्ड थान १६५, प्रयोग भएका सीम कार्ड थान-२९, रिचार्ज भएका रिचार्ज कार्डहरू Smart Cell को सीम कार्ड थान ५२ तथा मोवाईल सेटहरू बरामद भएको भन्ने खानतलासी बरामदी मुचुल्का।
३. नेपाल दूर सञ्चार सेवा प्रदायक कम्पनीहरूबाट जारी भएका सीम कार्डहरूको प्रयोग गरी प्रतिवादीहरूबाट विगत केही समयदेखि नेपालको सरकारी निकायबाट कुनै प्रकारको अनुमति नलिई अवैधानिक तवरबाट Voice Over Internet Protacol (VolP) सञ्चालन गर्दै आइरहेको र जसबाट नेपाल सरकारलाई तिर्नु पर्ने ठूलो रकमको राजश्व छलि दूर सञ्चार सेवा प्रदायकहरूको वैधानिक बाटो (गेट वे) लाई छलि सेवा प्रदायकले Interconnection Charge वापत पाउने ठूलो रकम हानी हुन गएको छ। एनसेल प्रा.लि.ले नेपाल दूर सञ्चार प्राधिकरणबाट International Gateway को अनुमती प्राप्त गरी ग्राहक वर्गलाई International Trunk को सेवा प्रदान गर्दै आइरहेकामा यस्तो प्रकारको गैहकानूनी क्रियाकलापले गर्दा यस प्रा.लि.मा गम्भीर क्षति पुग्न जाने हुँदा कारवाही गरी पाउँ भन्ने N-CELL प्रा.लि.को जाहेरी दरखास्त।
४. बरामदी मुचुल्कामा उल्लिखित अवैध GOIP का उपकरणहरू म बाट बरामद भएको हो। देव प्रधानले मिति २०७०।२।२८ गते फोन गरी जागिर दिन्छु काठमाडौं आउ भनी बोलाएकोले काठमाडौं आएको थिएँ। म काठमाडौं आउँदाको गाडी भाडा भनी रु. २०००।- निजले पठाएका थिए। के कामको लागि भनेका थिए। नागरिकता लिई आउनु भनेका थिए। निजले मलाई मिति २०७०।२।१९ गते काठमाडौं जिल्ला, सरस्वति गा.वि.स.वडा नं.४ टोखा स्थित ग्राण्डी टावर अपार्टमेन्ट जुपिटर भवनको १२ नं. तलामा लगे र अपार्टमेन्ट भाडाका लागि लिएको सहमति पत्रमा सही गर्न लगाए र सही गरे। मेरो नागरिकताको फोटोकपि पनि दिए। देव प्रधानले मलाई GOIP प्रविधिका उपकरणहरू जडान भएको कोठामा लागि मोवाईल रिचार्ज गर्नु र सामानहरूको सुरक्षा गरी बस्नु मासिक तलब रु.२०,०००।- हजार दिन्छु भनेका थिए GOIP प्रविधिका उपकरणमा रिचार्ज सकिए पछि रिचार्ज कार्ड ल्याएर देव प्रधान र जावेद खान आउँथे, मलाई चाहिने खर्च पनि ल्याउँथे। GOIP प्रविधिका उपकरणहरू देव प्रधान र जावेद खानले ल्याएका हुन। N-CELL को रिचार्ज कार्ड १ लाखदेखि १ लाख २० हजारसम्मको

रिचार्ज कार्ड प्रयोग गरिएको थियो। सो प्रयोग गरेपछि रकम के कसरी आउँथ्यो मलाई थाहा भएन भन्ने समेत ब्यहोराको प्रतिवादी लाकपा तामाङ्गको बयान कागज।

५. बरामद भएका अवैध GOIP प्रविधिका उपकरणहरू प्रतिवादी लाकपा तामाङ्ग बस्ने कोठाबाट बरामद भएको हो। A.S.International manpower सञ्चालन गरी बसेका देव प्रधान चिनजान भएको र निजले लाकपा तामाङ्गलाई बोलाई निज काठमाडौं आएपछि म, देव प्रधान र लाकपा तामाङ्ग भई काठमाडौं जिल्ला, सरस्वाति गा.वि.स.वडा नं.४ स्थित ग्राण्डी टावर अपार्टमेन्टको जुपिटर भवनको १२ नं. तलामा रहेको ३ कोठा भाडामा लिनको लागि देव प्रधानले भाडाको कुरा मिलाई मासिक भाडा रु.२०,०००।- दिने सहमती भई लाकपा तामाङ्गको नागरिकताको फोटोकपि दिई सहमति गरेका थियौं। सो कोठा भाडामा लिए पछि GOIP प्रविधिमा सुचारु गरेको हो। GOIP मेशिन तथा उपकरणहरू भएको कोठाको हेरचाह र रिचार्ज गर्नको लागि प्रतिवादी लाकपा तामाङ्गले जिम्मा लिएका थिए। रिचार्ज कार्ड र सीम कार्ड ल्याउने काम देव प्रधानले गर्थे। रिचार्ज गर्ने र रिचार्ज फेर्ने काम लाकपा तामाङ्गले गर्दथे। के कुन IP Address प्रयोग भएको छ मलाई थाहा भएन। Call Traffic bypass कहाँबाट को कसले गर्दथे के कति आम्दानी भयो देव प्रधानलाई थाहा होला। कहिले काहीं लाकपा तामाङ्गलाई मैले खाना खर्च दिने गरेको हो। म देव प्रधानसँग रहि बेला बेलामा सो अवैध GOIP प्रविधि सञ्चालन गरेको स्थानमा जाने गरेको हो। बरामद भएको सीमकार्ड को-कसको नाममा ल्याएको हो मलाई थाहा भएन भन्ने समेत ब्यहोराको प्रतिवादी जावेद खानको बयान कागज।
६. दूर सञ्चार सेवा प्रदायकहरूको नियामक निकाय नेपाल दूर सञ्चार प्राधिकरणबाट अनुमति पत्र प्राप्त दूर सञ्चार सेवा प्रदायकहरूको अन्तराष्ट्रिय गेट वे छलि अनधिकृत रूपमा अन्तराष्ट्रिय टेलिफोन कलहरू विदेशबाट नेपाल भित्र्याई अनधिकृत रूपमा स्थानीय तवरले ती कलहरू प्रवेश गराई दूर सञ्चार सेवा प्रदायकहरूको ग्राहकसम्म पुराउने प्रक्रियालाई अन्तराष्ट्रिय आगमन कल बाईपास भनिन्छ। यस्तो गैहकानूनी कार्यले राज्यलाई प्राप्त हुने राजस्वमा नोक्सानी पुग्ने, अनुमति पत्र प्राप्त दूर सञ्चार सेवा प्रदायकहरूको आयमा ठूलो नोक्सानी हुने, कलको गुणस्तरमा हास हुने, विदेशबाट आउने कलमा अवरोध हुने तथा फ्याक्स आउन कठिनाई हुने समेत गर्दछ। जावेद खान समेतका व्यक्तिले अनधिकृत रूपमा अन्तराष्ट्रिय आगमन कल बाईपास गरेकोले यस कम्पनी समेतको आयमा ठूलो हानी पुगेको छ। तसर्थ अनधिकृत कल बाईपास गर्ने गराउने उल्लेखित व्यक्ति लगायत यसको संजाल पत्ता लगाई यस कार्यमा संलग्न सबैलाई दूर सञ्चार ऐन अनुसार कारवाही गरी पाउँ भन्ने नेपाल टेलिकमको जाहेरी दरखास्त।

७. मैले सञ्चालन गरेको काठमाडौं जिल्ला, सरस्वती गा.वि.स.वडा नं.४ स्थित ग्राण्ड टावर्स अपार्टमेन्ट जुपिटर भवनको १२ नं. तलामा रहेको ३ नं. कोठाको अपार्टमेन्टमा हाल जानकारीमा आएका देव प्रधान भन्ने व्यक्ति फोन सम्पर्क गरी घर कोठा भाडामा चाहिएको छ भनी कुराकानी भएकोमा पछि प्रति महिना २०,०००।- कोठा भाडा दिने लिने सर्तमा बढीमा ६ महिनाको लागि कोठामा बस्ने सल्लाह भएको थियो। शुरुमा लाक्पा तामाङको दाजु विदेश बस्ने र दाइले पैसा पठाई दिन्छन् घर भाडा तिर्न गाह्रो हुँदैन भनेका थिए। देव प्रधानले २ महिनाको भाडा दिएका थिए। निजहरूले भाडामा लिई बसेको अपार्टमेन्टमा अवैध GOIP प्रविधिका उपकरणहरू जडान गरी सञ्चालन गरेको अबस्थामा प्रहरीले बरामद गरेको थाहा पाएको हुँ। निजहरूले अवैध GOIP सञ्चालन गरेको मलाई थाहा थिएन भन्ने समेत व्यहोराको बुझिएका मानिस अमूल मानन्धरको कागज।
८. काठमाडौं जिल्ला, सरस्वती गा.वि.स.वडा नं.४ ग्राण्डी टावर अपार्टमेन्टमा कोठा भाडामा लिई अवैध VoIP प्रविधिद्वारा नेपाल दूर सञ्चार सेवा प्रदायकहरूको सीमकार्ड प्रयोग गरी अवैध रूपमा अन्तराष्ट्रिय आगमन कल वाईपास गरी एनसेल प्रा.लि.को आम्दानीमा रु.३२,१५,६१३।३३ र नेपाल सरकारको राजस्वमा रु.८,०५,४८४।५२ रकम हानी नोक्सानी पुग्न गएकोले क्षतिपूर्ति विगो भराई पाउन अनुरोध गरिएको छ भन्ने समेत व्यहोराको NCELL प्रा.लि.को पत्र।
९. बरामद भएका उपकरणहरू प्रारम्भिक अध्ययनबाट GOIP (GSM Over Internet Protocol) Device बाट VOIP प्रविधि सञ्चालन गरी VOIP Call Bypass मा प्रयोग हुने देखिन्छ साथै यस सम्बन्धमा अध्ययन कार्य भै रहेकोले थप अनुसन्धान पश्चात प्रतिवेदन पठाईने भन्ने नेपाल दूर सञ्चार प्राधिकरणको पत्र।
१०. नेपाल टेलिकम समेतको जाहेरीले वादी नेपाल सरकार प्रतिवादी लाक्पा तामाङ तथा जाबेद खान समेत भएको काठमाडौं जिल्ला, सरस्वती गा.वि.स.वडा नं. ४ ग्राण्डी टावर्स अपार्टमेन्टमा अवैध अन्तराष्ट्रिय आगमन कल वाईपास सञ्चालन गरी दूर सञ्चार प्रणालीमा असर पुऱ्याएको मुद्दामा विदेशी मुलुकहरूबाट नेपालमा गरिने अन्तर्राष्ट्रिय आगमन कलहरू नेपालमा अनुमति प्राप्त सेवा प्रदायकहरूको गेट वे हुँदै नेपाल भित्रिनु पर्ने कानूनी प्रावधान रहेको, गैहकानूनी तवरले अन्तर्राष्ट्रिय आगमन कल वाईपास मार्फत अनुमति प्राप्त प्रदायकहरूको अन्तर्राष्ट्रिय गेट वे वाईपास गरी अन्तर्राष्ट्रिय आगमन कलहरू नेपाल भित्र्याई दूर सञ्चार सेवा प्रदायकहरूको ग्राहकहरूमा अन्तर्राष्ट्रिय कल पुऱ्याउँदा एकातर्फ अनुमति प्राप्त सेवा प्रदायक लगायत नेपाल सरकारले प्राप्त गर्ने राजस्वमा हानी पुग्दछ भने अर्को तर्फ भ्वाईस तथा फ्याक्स दुवै सेवाको गुणस्तरमा हास आई सूचना सम्प्रेषणको गुणस्तरमा हास आउँदछ। गैर कानूनी अन्तर्राष्ट्रिय आगमन कल वाईपास सञ्चालकहरूले एक पटक प्रयोग गरेको सीमकार्डहरूको लाईन काटिए

पछि नयाँ सीमकार्डहरू प्रयोगमा ल्याउने गर्दछन् र ती लाइनहरू पनि काटिए पछि फेरी अर्को नयाँ सीमकार्डहरू प्रयोगमा ल्याउने गर्दछन्। अतः घटनास्थलमा बरामद भएका सीमकार्डको सञ्चालन मिति तथा घटनास्थलमा बरामद भएका उपकरणहरूको क्षमतालाई आधार बनाई हानी नोक्सानीको हिसाब गरिएको छ। घटनास्थलमा बरामद भएका सीमकार्डहरू मध्ये सबै भन्दा पुरानो सञ्चालन भएको पाईएको सीमकार्डको सन्चालन मिति नै निजहरूले अन्तर्राष्ट्रिय आगमन कल वाईपास सञ्चालन प्रारम्भ गरेको मिति यकिन हुन्छ। घटनास्थलमा बरामद भएको कल वाईपासमा प्रयोग भएका सीमकार्डहरू मध्ये सबैभन्दा जेठो कल वाईपासमा प्रयोग भएको (स्मार्टटेल प्रा.लि.सीम) मोवाईल नं.९६२११२७७४३ सञ्चालन भएको मिति २०६९ फागुन २५, ८ मार्च २०१३ सबैभन्दा पहिले सञ्चालन भएको निजले सो मितिदेखि छापा मारेको दिन २०७० श्रावण २ गतेसम्म जम्मा १३३ दिन सम्म १६ लाईन सन्चालन गरी अन्तर्राष्ट्रिय आगमन कल बाइपास गरेको देखिन्छ। एक E (३० लाईन बराबर) ले प्रति महिना सरदर ४,५०,०००।- मिनेटको Call Handling गर्छ। दूर सञ्चार बजारको प्रचलित दर अनुसार एक मिनेट कलको औसत रु.७।५० नेपाल टेलिकम लगाएत दूर सञ्चार सेवा प्रदायकहरूलाई आमदानी हुन्छ। यसरी एक लाईन टेलिफोन सञ्चालन गर्दा एक दिन १४४० मिनेटमा ५०० मिनेटको Call Handling गरी रु.३,७५०।- ४५०००/३०x३०“ रु.७।५०= रु.३,७५०।- आमदानी हुन्छ । अतः १६ लाईन मार्फत १३३ दिन निजले गैह कानूनी VOIP सञ्चालन गर्दा नेपाल टेलिकम लगायत दूर सञ्चार सेवा प्रदायकहरूलाई रु. ७९,८०,०००। र सो को २५ प्रतिशत रकम रु.१९,९५,०००। नेपाल सरकारलाई नोक्सानी भएको देखिन्छ भन्ने व्यहोराको नेपाल टेलिकमको पत्र।

११. प्रतिवादीहरू लाकपा तामाङ र जावेद खानलाई जम्मा विगो रु.१,३९,९६,०९७/८५ कायम गरी दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा ४७ को उपदफा ५ बमोजिमको कसूर अपराधमा सोही ऐनको दफा ४७ को उपदफा ५ बमोजिम सजाय गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको अभियोग पत्र।
१२. देव प्रधानसँग उनको जुपिटर भवनको १२ औं तलाको अपार्टमेन्टमा २/३ पटक साथी गएको थिए। मलाई बैठक कोठामा राख्थे। भित्र कोठामा उनी र लाकपा तामाङ्ग बीच हुने कुराकानी तथा लिनुदिनु बारे मलाई केही थाहा थिएन। सोही अपार्टमेन्टमा २०७०/४/२ गते देव प्रधानसँग विदेश जाने कुरा गर्नको लागि भेट गर्न बैठक कोठामा बस्दा भित्र कोठामा प्रहरीले VoIP कलवाइपास गर्ने उपकरण सहित लाकपा तामाङ्गलाई पक्राउ गरेका रहेछन् मलाई पनि बाहिर बैठक कोठामा बसिरहेको अवस्थामा पक्राउ गरेका हुन्। भित्र कोठामा कलवाइपास उपकरणहरू रहेको कुरा पक्राउ परेपछि थाहा पाएको हुँ। मैले कलवाइपास गरी अवैध VoIP सञ्चालन गरेको होइन। मैले सजाय पाउनु पर्ने होइन भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी जावेद खानले शुरू अदालतमा गरेको बयान।

१३. आफ्नो घर सामाखुशी बताउने देव प्रधानसंग चिनजान भएको र उनले मलाई २०७०/२/२८ गते फोन गरी जागिर दिन्छु भनी बोलाइ मेरो नागरिकताको फोटोकपी लिई ऐ.२९ गते बिहान काठमाडौं जिल्ला, सरस्वती गा.बि.स. टोखा स्थित ग्राण्डी टावर्स अपार्टमेन्ट जुपिटर भवनको १२ औं तलामा लगी एक फ्ल्याट भाडामा लिने सहमती कागजमा मेरो सहिछाप गराई त्यहाँ रहेका सामानहरू सुरक्षा गरी बस्नु र रिचार्ज गर्नु भनी सीमहरू रिचार्ज कार्डहरू र एक थोत्रो मोबाइल दिई वेला वेलामा रिचार्ज गर्नु भनेकोले रिचार्ज गरी दिने काम गरी दिन्थे। मासिक तलब २०,०००।- दिन्छु भनेका थिए। तर ३ हजार मात्र दिएका थिए। रिचार्ज कार्ड र खाना खर्च यिनै प्रतिवादी जावेद खान र देव प्रधानले ५/७ दिनको अन्तरालमा ल्याई दिन्थे उक्त फ्ल्याटमा रहेका सामानहरू अवैध VOIP सञ्चालन गर्ने उपकरणहरू रहेको र मलाई गलत काममा प्रयोग गरेको भन्ने कुरा पक्राउ परेपछि थाहा पाएको हुँ। मैले जानी जानी देव प्रधान र जावेद खानसँग मिलेर अवैध VOIP सञ्चालन गरेको होइन अभियोग दावीबाट फुर्सद पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी लाक्पा तामाङ्गले शुरु अदालतमा गरेको बयान।
१४. प्रतिवादी लाक्पा तामाङ्गको साक्षी सुजन तामाङ्ग र प्रतिवेदकहरू टपेन्द्र भण्डारी, निश्चल पोखरेल र राजकुमार के.सी.को शुरु अदालतमा गरेको बकपत्र मिसिल सामेल रहेको।
१५. प्रतिवादी लाक्पा तामाङ्गलाई जावेद खानसमेतले अभियोग दावीमा उल्लिखित कार्यमा सहयोगसम्म लिई रिचार्ज गर्ने जिम्मासम्म प्रदान गरेको भन्ने कुरा बयानसमेतका मिसिल संलग्न कागजातहरूबाट पुष्टि भएपनि बिगोको अङ्कको सम्बन्धमा आफूले पाएको लाभ वा हानीबाट रकम कलम यकिन हुन सक्नेमा यी प्रतिवादी विरुद्ध त्यस्तो ठोस दावी पुष्टि गर्ने आधार नभएबाट वास्तविक पारिश्रमिकभन्दा बढी लाभ गरेको अवस्थाहरूलाई विचार गर्दा सहयोगीका रूपमा रहेका प्रतिवादी लाक्पा तामाङ्गलाई रु.५०,०००।- हाललाई तजविजि जरिवाना र तजविजि कैद १ महिना सजाय र प्रतिवादी जावेद खानको हकमा रु.१,००,०००।- तजविजि जरिवाना र तजविजि दुई वर्ष कैद हुने ठहर्छ। बिगोको हकमा यकिन गरी दुर सञ्चार ऐन, २०५३ को दफा ४७(३) अनुसार प्राधिकरणबाटै उपचार हुन सक्ने हुँदा विवेचित आधारले ऐ. ऐनको दफा ४७(५) अनुसार बिगोको अङ्क सम्बन्धमा थप उल्लेख गर्न परेन भन्ने समेत व्यहोराको शुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०७१।०२।२५ मा भएको फैसला।
१६. प्रतिवादी लाक्पा तामाङ्गका हकमा देव प्रधानले जागिर खानका लागि नागरिकता लिई आउनु भनी निजैको नागरिकता प्रयोग गरी घर भाडाको सम्झौता गरेको, VOIP सँग सम्बन्धित सीम, ल्यापटप समेत उपकरण बरामद भएको, पारिश्रमिक दिने गरी विद्यार्थीसमेतका लाक्पा तामाङ्गलाई रिचार्ज गर्ने कोठाको रेखदेख गर्न भनी राखेको र पक्राउ गरेपनि कसूरको दायित्व यी लाक्पा तामाङ्गलाई बोकाउने उद्देश्य लिई अन्य प्रतिवादीहरू त्यहाँ नबसी कसूर गरेको, यी

प्रतिवादी आरोपित कसूरमा समानस्तरका कसूरदार हुन्, होइनन् भन्ने तर्फ हेर्दा, प्रतिवादी लाकपा तामाङ्ग कल वाइपासको प्रविधिसँग जानकार व्यक्ति नभएको, देव प्रधानसमेतले निजलाई प्रयोग गरेको देखिँदा अन्य प्रतिवादी सरहका यी अभियुक्त होइनन्। ऐनले तजविजी अधिकार प्रयोग गर्ने व्यवस्था गरेको र वादीले लिएको विगो सम्बन्धी दावी हचुवा, ठोस प्रमाण विनाको भएकोले अदालतले यकिन गर्न नसक्ने भएकोले विगोको हकमा प्राधिकरणबाट नै यकिन हुने हुँदा प्रतिवादी लाकपा तामाङ्गलाई तजविजी कैद एक (१) महिना र जरिवाना रु. ५०,०००।- हुने ठहर्छ भनी भएको शुरु फैसला त्रुटीपूर्ण छ। म पुनरावेदकलाई देव प्रधान र जावेद खानले प्रयोग गरेको, कोठाको रेखदेख गर्न राखेको, निज कल वाइपासको प्रविधिसँग जानकार नरहेको भनी शुरु अदालत आफैले स्वीकार गरेको अवस्था छ। यसअलावा विगोको अङ्क यकिन नभएको, वादीले ठोस प्रमाण पेश गर्न नसकेको हुँदा विगो यकिन दूर सञ्चार प्राधिकरणबाट नै हुने भनी मलाई तजविजी कैद र जरिवाना गरिएको छ। अदालतले आफू कहाँ प्रवेश गरेको मुद्दामा दावी पुग्ने नपुग्ने सम्बन्धमा यकिन गरी दावी नपुग्ने भएमा खारेज गरी फैसला गर्नु पर्नेमा तजविजी कैद र जरिवाना आफूले गरी विगोको हकमा प्राधिकरणमा पठाउने भनी गरेको फैसला दुरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा ४७(१) (२) (३) (४) र (५) को व्यवस्थाको साथै नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ को उपधारा (छ) र Principle of Double Jeopardy को सिद्धान्त विपरित हुँदा म पुनरावेदक लाकपा तामाङ्गलाई अन्य प्रतिवादी जावेद खान र देव प्रधानले VOIP को ज्ञान नभएको व्यक्तिलाई प्रयोग गरी मेरै नागरिकताको फोटोकपी लिई घर भाडाको सम्झौता गराइएको र मलाई डेरा कोठा कुरे वापत खाना खाने खर्चसमेत दिई आफूहरू फरार रहेको, कोही पक्राउ परेपनि धरौटी राखी तारेखमा छुटि हाल फरारै रहेको अवस्थामा, म कसूरमा प्रष्ट रूपले संलग्नता नभएको व्यक्तिलाई कैद तथा जरिवाना गर्ने गरी भएको फैसला प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३ र ५४ समेतको विपरित हुँदा उक्त फैसला उल्टी गरी सफाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी लाकपा तामाङ्गको यस अदालतमा परेको पुनरावेदनपत्र।

ठहर खण्ड

१७. नियमबमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता मोहनबहादुर बन्जारा क्षेत्रीले मेरो पक्ष विद्यार्थी रहेको, निजलाई जागिर खान नागरिकताको प्रतिलिपी लिई आउनु भनी देव प्रधानले भनेकोले आएको, अन्य प्रतिवादीहरूले कोठा भाडामा लिई अवैध कल वाइपासको काम गरेको र सो कोठाको रेखदेखका लागि मेरो पक्षलाई पारिश्रमिक दिने गरी कुर्न राखेको अवस्थामा पक्राउमा परेको भएपनि मौकामा पक्राउमा परेको अर्का प्रतिवादीले यी प्रतिवादीलाई अवैध कल वाइपासको बारेमा पूर्ण थाहा जानकारी थियो भनी लेखाउन सकेको पाइदैन। यसैगरी शुरु अदालतबाट फैसला हुँदा मेरो पक्षको उक्त अवैध कलवाइपासमा पूर्ण संलग्नता नभै सहयोगीको

भूमिकासम्म रहेको भनी स्वीकार गरेको अवस्था छ। आफैले मेरो पक्षको भूमिका सहयोगीको भनी यकिन गरी सकेको अवस्थामा मेरो पक्षलाई तजविजि कैद र जरिवानासम्म गरी विगोको हकमा दूरसञ्चार प्राधिकरणबाट नै यकिन हुने भनी गरेको फैसला त्रुटीपूर्ण छ। उक्त फैसलाबाट मेरो पक्ष निर्दोष हुँदाहुँदै एकपटक अदालत प्रवेश गरी सकेको मुद्दामा पुनः अन्यत्रबाट सुनुवाई गर्न पाउने र मिल्ने भनी अर्थ गरी भएको शुरु फैसला Principle of Double Jeopardy को सिद्धान्त विपरित छ। तसर्थ मेरो पक्ष विद्यार्थी रहेको, अवैध कल वाइपासको बारेमा जानकार नरहेको, उक्त काममा संलग्न हुनेले यी प्रतिवादीलाई गढाउ गरी पोल गर्न नसकेको, जागिर पाउने आशमा देव प्रधानले बोलाएकोले आएको र उक्त दावी गरिएको अवैध कल वाइपासबाट प्राप्त रकमबाट यी प्रतिवादीले यो यति लाभ लिएका थिए भनी कहिकतैबाट पनि पुष्टि हुन नसकेको अवस्था हुँदा शुरु फैसला उल्टी गरी पक्षलाई सफाई हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहस सुनियो।

१८. यसमा प्रतिवादीहरू लाक्पा तामाङ्ग र जावेद खानले दूर सञ्चार सेवा प्रदायकहरूको Gate Way प्रयोग गरी विदेशबाट आउने अन्तर्राष्ट्रिय आगमन कल वाइपास गरी अवैध VOIP सञ्चालन गरी नेपाल टेलिकम र एनसेल प्रा.लि.को रु.१,३९,९६,०९७।८५ हानी नोकसानी पुऱ्याएको हुँदा विगो रु. १,३९,९६,०९७।८५ कायम गरी दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा ४७ को उपदफा (५) बमोजिमको कसूर गरेकोले प्रतिवादीहरूलाई सोही ऐनको दफा ४७ को उपदफा ५ बमोजिम सजाय गरी पाउँ भन्ने अभियोग दावी रहेको प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादी लाक्पा तामाङ्गलाई प्रतिवादी जावेद खानले अभियोग दावीमा उल्लिखित कार्यमा सहयोग लिएको र निज लाक्पा तामाङ्गले सहयोगीको रूपमा काम गरेको देखिँदा प्रतिवादीलाई तजविजि रु.५०,०००।- जरिवाना र तजविजि कैद १ महिना हुने र विगोको हकमा दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा ४७(३) अनुसार प्राधिकरणबाटै उपचार हुने ठहरी भएको शुरु फैसला उपर चित्त नबुझाई प्रतिवादी लाक्पा तामाङ्गको तर्फबाट प्रस्तुत पुनरावेदन परेको देखियो।
१९. उपर्युक्त अनुसारको पुनरावेदन जिकिर, बहस बुँदा र मिसिल संलग्न प्रमाणहरूको अध्ययन गरी इन्साफ तर्फ बिचार गर्दा यसमा सुरु जिल्ला अदालतले गरेको फैसला मिलेको छ, छैन ? पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्छ वा सक्दैन ? सोही विषयमा निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो।
२०. यसमा शुरु अदालतबाट कसूर ठहर भएका प्रतिवादी जावेद खानको तर्फबाट पुनरावेदन परेको नदेखिँदा निजका हकमा केही बोली रहनु परेन।
२१. निर्णय तर्फ विचार गर्दा, काठमाडौँ जिल्ला, सरस्वती गा.वि.स. वडा नं.४ स्थित ग्राण्डी टावर अपार्टमेण्ट जुपिटर भवनको १२ औँ तलामा B अपार्टमेण्ट भाडामा लिई प्रतिवादीहरू लाक्पा

तामाङ्ग र जावेद खानले अवैध रूपमा VOIP प्रविधि सञ्चालन गरेको खुलन आएको हुँदा निजहरूलाई पक्राउ गरी अवैध VOIP प्रविधिमा प्रयोग भएका उपकरण सहित बरामद गरेको भन्ने प्रहरी प्रतिवेदन रहेको, प्रहरी प्रतिवेदनमा उल्लेख भए अनुसार प्रतिवादीहरूले भाडामा लिएको कोठाबाट अवैध कल वाइपासमा प्रयोग भएका Laptop, N-cell को नयाँ सीमकार्ड, रिजार्ज कार्ड लगायतका उपकरणहरू बरामद गरिएको भन्ने बरामदी मुचुल्का रहेको र उक्त बरामदी मुचुल्कामा प्रतिवादी लाकपा तामाङ्गसमेतले सहिछाप गरी दिएको देखिन्छ।

२२. प्रतिवादी लाकपा तामाङ्गले मौकाको बयानमा मलाई देव प्रधान भन्ने व्यक्तिले फोन सम्पर्क गरी जागिर दिन्छु नागरिकता लिएर काठमाडौँ आउ भनी बोलाएकोले आई निजको साथमा काठमाडौँ जिल्ला, सरस्वती गा.वि.स. वडा नं. ४ टोखा स्थित ग्राण्डी टावर्स अपार्टमेण्टको जुपिटर भवनको १२ तलामा लागि अपार्टमेण्ट भाडाको लागि लिएको सहमति पत्रमा मैले सहि गरी नागरिकताको फोटोकपी दिएँ। देव प्रधानले मलाई GOIP प्रविधिका उपकरणहरू जडान भएको कोठामा लिएर गई मोबाइलबाट रिचार्ज गर्नु र सामानको सुरक्षा गरी बस्नु मासिक तलव रु. २०,०००।- दिन्छु भनेका थिए। मिति २०७०।३।२ गतेबाट सो प्रविधि मैले सञ्चालन गरेको हो। बीचमा १० दिन डिभाइस बिग्रियो र काम रोकियो। मैले GOIP प्रविधिमा रिचार्ज गर्दै सामानको हेरचाह गर्दै आएकोमा प्रहरीले के कसरी थाहा पाई प्रहरी टोलीले GOIP प्रविधिका उपकरण सहित मलाई पक्राउ गरेको हो भनी र अदालत समक्षको बयानमा दशीका Laptop समेतका सामानहरू देव प्रधानका हुन। उक्त सामान निजले के कहाँबाट ल्याए मलाई थाहा छैन। म निजको जागिरेसम्म हुँदा यी सामान कुर्न, रिचार्ज गर्न तथा सरसफाई गर्नका लागि बसेको अवस्थामा सामान सहित म पक्राउमा परेको हुँ। उक्त सामानहरू अवैध रूपमा VOIP प्रविधि सञ्चालन गर्न प्रयोग भएको भन्ने पक्राउमा परेपछि मात्र थाहा पाएको हुँ। अवैधानिक काम भएको थाहा भएको भए मैले नोकरी गर्ने थिइन। जुपिटर भवनको १२ औँ तलाको B अपार्टमेण्ट मैले भाडामा लिएको होइन देव प्रधानले लिएका हुन। कल वाइपास गर्ने काम मबाट भएको छैन भनी बयान गरेको देखिन्छ।

२३. उल्लिखित तथ्य रहेको प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादी लाकपा तामाङ्गलाई दूर सञ्चार सेवा प्रदायकहरूको Gate Way प्रयोग गरी विदेशबाट आउने अन्तर्राष्ट्रिय आगमन कल वाइपास गरी अवैध VOIP सञ्चालन गर्दै आएको अवस्थामा ग्राण्डी अपार्टमेण्टको १२ तलाको जुपिटर भवनबाट अवैध कल वाइपासमा प्रयोग भएका Laptop सहितका उपकरणहरू सहित प्रहरीले पक्राउ गरेको भन्ने तथ्यमा विवाद देखिएन। अब, पुनरावेदन जिकिर अनुसार प्रतिवादी विद्यार्थी भएको र निज VOIP कल वाइपासका सम्बन्धमा जानकार नरहेको र एक पटक अदालत प्रवेश गरेको विषयमा केहीमा आफूले कारवाही शुरू गरी विगोको हकमा पुनः सोही मुद्दाको विषयमा अर्को निकायले कारवाही अगाडि बढाउने भनी भएको निर्णय Principle of Double Jeopardy को सिद्धान्त विपरित रहेको भन्ने पुनरावेदन जिकिर तर्फ विचार गर्दा, प्रतिवादीले

गरेको कसूर अपराधजन्य हो वा होइन साथै उक्त कसूर गरेको अवस्थामा कानूनले दण्डित गर्दछ वा गर्दैन सो तर्फ हेरिनु पर्दछ। विद्यार्थी भएको र जागिरे भन्ने आधारले मात्र कसूरजन्य कार्य गरेको अवस्थामा उन्मुक्ति पाउने अवस्था रहदैन। प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीले मौकाको बयानमा आफूले उक्त अवैध कल वाइपासको जिम्मा देव प्रधान मार्फत् लिई रिचार्ज गर्ने, सामानको सुरक्षा गर्ने, अपार्टमेण्टको सम्झौतामा आफूले सहिछाप गरी आफ्नो नागरिकताको प्रतिलिपि दिएको र बरामद भएको GOIP प्रविधिहरू ८/८ पोर्टको हो। मैले कम्प्युटर सम्बन्धी Hardware र Networking जानेको छु भनी बयान गरी बरामद उपकरणको बरामदी मुचुल्कामा रोहवरमा बसी सहिछाप गरेबाट निज प्रतिवादी उक्त कल वाइपासका बारेमा जानकार नरहेको भन्ने पुनरावेदन जिकिर सत्यतामा आधारित रही लिएको भनी मात्र मिल्ने देखिएन। जहाँसम्म विगोको हकमा प्राधिकरणबाट नै निर्णय हुने भनी गरिएको निर्णय Principle of Double Jeopardy को सिद्धान्त विपरित रहेको भन्ने सवाल छ सो तर्फ हेरिदा दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा ४७ (३) मा "कुनै व्यक्तिले दूरसञ्चार सेवाको दुरुपयोग गरेमा वा अनाधिकार प्रयोग गरेमा वा दूरसञ्चार सेवासंग सम्बन्धित कुनै सम्पत्ति हानी नोक्सानी गरेमा प्राधिकरणले त्यस्तो व्यक्तिबाट विगो असुल गरी बिगोबमोजिम जरिवानासमेत गर्न सक्नेछ" भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। विधायिकाले कसूरको प्रकृति र गाम्भीर्यता हेरी उक्त कसूरलाई निरुत्साहित गर्ने गराउने उद्देश्यले क्षतिको यकिन गरी दूर सञ्चार क्षेत्रको नियामक निकाय नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणले कारवाही गर्न पाउने गरी निर्माण गरेको कानूनी व्यवस्थाबमोजिम विगोसमेतको यकिन गरी निर्णय गर्नुपर्नेसम्मको अवस्थाको देखिई दूरसञ्चार प्राधिकरणबाट नै निर्णय गर्न सक्ने भनी गरेको निर्णय कानूनी व्यवस्थाबमोजिम भए गरेको देखिंदा निज प्रतिवादीलाई कसूरको गाम्भीर्यता हेरी निजको मौका तथा अदालतको बयान, प्रहरी प्रतिवेदन, बरामदी मुचुल्का, सह अभियुक्त जावेद खानको बयानसमेतका प्रमाणको शुक्ष्म विश्लेषण गरी प्रतिवादीलाई अभियोग दावीबमोजिम तजविजि रु. ५०,०००।- जरिवाना र तजविजि कैद १ महिना सजाय गर्ने गरेको फैसला न्यायसंगत नै देखिंदा उक्त फैसला बदर गरी पाउँ भन्ने पुनरावेदन जिकिर र सोबमोजिम हुनु पर्दछ भन्ने विद्वान् कानून व्यवसायीको बहस जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन।

२४. तसर्थ, माथि विवेचित आधार कारणबाट शुरू काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट प्रतिवादी लाक्पा तामाङलाई दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा ४७(५) बमोजिम १ महिना कैद तथा रु. ५०,०००।- जरिवाना गर्ने गरी मिति २०७१।२।२५ मा भएको फैसला मिलेकै देखिंदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी, फैसला विद्युतीय प्रणालीमा अपलोड गर्नु र मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

.....
शिवनारायण यादव
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु,

.....
तिल प्रसाद श्रेष्ठ
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत:- ध्रुव प्रसाद सुवेदी

कम्प्युटर अपरेटर:- नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्वत् २०७२ साल माघ १९ गते रोज शुभम्.....

श्री
पुनरावेदन अदालत, पाटन
संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री तिल प्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री प्रमोदकुमार श्रेष्ठ बैद्य
फैसला

मुद्दा नं. ०७२-CS-१६०६
इजलास नं. ११
निर्णय नं. ५

मुद्दा: - कमसल पानी उत्पादन तथा विक्री वितरण।

- गुणस्तर परीक्षणका लागि लिइएको नमूना सङ्कलनको विधी प्रक्रियाको उपयुक्तता कसरी हेर्ने हो ?
काठमाडौं जिल्ला, जोरपाटी गा.वि.स.वडा नं.३ स्थित क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.को पुनरावेदक
अख्तियार प्राप्त का.जि.का.म.न.पा.वडा नं. ७ बस्ने अधिवक्ता बद्रीनाथ उपाध्याय प्रतिवादी
भट्टराई..... १

विरुद्ध

वाणिज्य तथा आपूर्ति विभागको प्रतिवेदनले नेपाल सरकार ..... १ प्रत्यर्थी
वादी

तथा

मुद्दा नं. ०७२-CS-२०९२

निर्णय नं. ६

काठमाडौं जिल्ला, जोरपाटी गा.वि.स.वडा नं.३ स्थित क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.को पुनरावेदक
सञ्चालक का.जि.का.म.न.पा.वडा नं. ७ बस्ने किशोर कुमार मानन्धर..... १ प्रतिवादी

विरुद्ध

वाणिज्य तथा आपूर्ति विभागको प्रतिवेदनले नेपाल सरकार..... १ प्रत्यर्थी
वादी

शुरु फैसला गर्ने अदालत:- श्री काठमाडौं जिल्ला अदालत

शुरु फैसला गर्ने न्यायाधीश:- मा.न्या. श्री अर्जुन अधिकारी

शुरु फैसला मिति :- २०७१।१०।२२

न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ८(१) बमोजिम यसै अदालतको अधिकारक्षेत्रभित्र परी
नियमानुसार पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र अदालतको ठहर यसप्रकार रहेको छ:-

तथ्य खण्ड

१. काठमाडौंमा न्यून गुणस्तरको पानी उत्पादन तथा विक्री वितरण भैरहेको भन्ने जन गुनासोका बीच वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापन विभागका शाखा अधिकृत तारा जोशीको संयोजकत्वमा गएको बजार अनुगमन टोलीले क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि. जोरपाटी काठमाडौंमा अनुगमन गरी प्लान्टको सरसफाईमा सुधार गर्ने, ल्याब व्यवस्थित गर्ने, ल्याब टेक्नीसियनको व्यवस्था गरी ल्याब रिपोर्ट अद्यावधिक गर्न निर्देशन दिई त्यस उद्योगबाट उत्पादित बोतल तथा जारको पानी परीक्षणको लागि लिइएको मिति २०६९।४।२१ को बजार अनुगमन प्रतिवेदन।
२. उक्त उद्योगबाट उत्पादित अक्वा निर्मल ड्रिडकिड वाटर ब्राण्डका पानीको बोतल तथा जार ११ थान च.नं. ६७१ मिति २०६९।४।२२ को पत्रसाथ परीक्षणका लागि श्री खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभागमा पठाएको।
३. मिति २०६९।४।२१ को बजार अनुगमन टोलीले दिएको निर्देशानुसारको कार्य सम्पन्न गरेको व्यहोराको क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.का संचालक किशोर कुमार मानन्धरले खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभागमा जानकारी गराएको पत्र मिसिल संलग्न रहेको।
४. पि.एच.को मान नेपाल सरकारले प्रशोधित पिउने पानीको लागि तोकेको अनिवार्य गुणस्तर अनुरूप नरहेको देखिन्छ भन्ने व्यहोराको क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.बाट उत्पादित अक्वा निर्मल ड्रिडकिड वाटरको नमूना परीक्षण प्रतिवेदन श्री खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभागको च.नं.१२५३ मिति २०६९।०४।२२ बाट विभागमा प्राप्त पत्र मिसिल संलग्न रहेको।
५. नेपाल सरकारले प्रशोधित पिउने पानीको लागि तोकेको अनिवार्य गुणस्तर मापदण्ड पि.एच.को मान घटी वा बढी भएको पानी सेवन गर्दा मानव स्वास्थ्यमा के कति प्रभाव वा असर पर्ने हो खुलाई पठाई दिन भनी च.नं.४२०१ मिति २०६९।९।३ बाट नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठानमा लेखी पठाउँदा उक्त प्रतिष्ठानको च.नं.३८३ मिति २०६९।९।२५ को पत्रबाट मापदण्ड भन्दा पि.एच. कम वा बढी भएको पानीले प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा मानव स्वास्थ्यमा हानी पुऱ्याउँछ र त्यस्तो पानी पिउनको लागि अयोग्य ठहरिन्छ भन्ने व्यहोरा समेतको प्राप्त पत्र मिसिल संलग्न रहेको।
६. क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.बाट उत्पादित अक्वा निर्मल ड्रिडकिड वाटरको नमूना परीक्षणबाट नेपाल सरकारले प्रशोधित पिउने पानीको लागि तोकेको अनिवार्य गुणस्तर अनुरूप नरहेको देखिएकाले सो सम्बन्धमा सोधपुछ बयानका लागि विभागमा उपस्थित हुन भनी उक्त क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.का संचालकलाई लेखिएको पत्र।

७. क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.को संचालनको जिम्मा मैले लिएको छु। अनुगमनका सिलसिलामा नमूना परीक्षणका लागि लिइएको ब्याचसँगैको पानी मैले काठमाडौं उपत्यका खानेपानी लिमिटेडबाट परीक्षण गराउँदा पि.एच. को मान नेपाल सरकारले प्रशोधित पिउने पानीको लागि तोकेको गुणस्तर अनुरूप रहेको छ। अनुगमनको सिलसिलामा नमूना परीक्षणका लागि ल्याइएको पानीको परीक्षण प्रतिवेदन प्रति मेरो विश्वास छैन। उक्त प्रतिवेदन दुषित मनसायबाट दिईएको हो जस्तो लाग्छ। खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभागबाट खाद्य अनुज्ञापत्र जारी गर्दा एवं वर्षेनी नविकरण गर्दा गुणस्तर अनुरूप भएर नै खाद्य अनुज्ञापत्र जारी एवं नविकरण गरिएको हो। तसर्थ, कमसल उपभोग्य वस्तु उत्पादन तथा विक्री वितरण गरेको छैन होइन। मैले कानून विपरितको कार्य नगरेकाले म सजायभागी हुन पर्ने होइन भन्ने समेत व्यहोराको क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.का संचालक किशोर कुमार मानन्धरले यस विभागका निरीक्षण अधिकृत समक्ष मिति २०६९।१०।३ मा गरेको बयान।
८. मेरो उद्योगबाट उत्पादित पानी गुणस्तर अनुरूप नभएको हुनुपर्ने होइन, मैले कानून विपरितको कार्य नगरेकाले म सजाय भागी हुनुपर्ने होइन भनी वयान दिएकाले उद्योगसँग सम्बन्धित कागजात पेश गर्नका लागि निज किशोर कुमार मानन्धरलाई तारेखमा राख्ने गरी यस विभागका निरीक्षण अधिकृतबाट मिति २०६९।१०।३ मा भएको आदेश।
९. क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.का संचालक किशोर कुमार मानन्धरलाई मिति २०६९।१०।२२ गतेको तारेख तोकिएकोमा निज आफन्त अकस्मात विरामी परी भारतको दिल्ली उपचारार्थ जानु परेकाले तारेखमा उपस्थित हुन नसकेको व्यहोरा लिई प्रतिनिधिको रूपमा सजनलाल प्रधानलाई पठाएकाले सजनलाल प्रधानको निज किशोर कुमार मानन्धरलाई अड्डाबाट खोजि भएका वखत उपस्थित गराउनेछु भनी कागज गराई मिसिल सामेल राख्नु भन्ने मिति २०६९।१०।२२ को आदेश।
१०. निज किशोर कुमार मानन्धरलाई अड्डाबाट खोजि भएका वखत उपस्थित गराउने छु भनी सजनलाल प्रधानले मिति २०६९।१०।२२ गते शुरु विभागमा गरि दिएको कागज मिसिल संलग्न रहेको।
११. मिसिल संलग्न कागजातबाट क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.का संचालकहरूमा किशोर कुमार मानन्धर, पद्मलाल मानन्धर र अच्युत प्रसाद लामिछाने रहेको देखिँदा निज संचालकहरू पद्मलाल मानन्धर र अच्युतप्रसाद लामिछाने समेतलाई उपस्थित हुन भनी मिति २०६९।१०।२६ मा पत्राचार भई मिति २०६९।११।१० मा संचालक अच्युत प्रसाद लामिछानेले दुबैको नामको पत्र क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि. मै बुझेको भर्पाई मिसिल संलग्न रहेको र हालसम्म पनि निजहरू वयानका लागि उपस्थित नभएको।

१२. क्वालिटि खानेपानी प्रा.लि. को संचालक समितिको मिति २०६८।९।१५ को निर्णयबाट उद्योग संचालनको सम्पूर्ण कार्य गर्नका लागि संचालक मध्येका किशोर कुमार मानन्धरलाई अख्तियारी दिइएको निर्णय प्रतिको फोटोकपी मिसिल संलग्न रहेको।
१३. क्वालिटि खानेपानी प्रा.लि. जोरपाटी काठमाडौं तथा ऐ.का संचालक किशोर कुमार मानन्धरले आफ्नो उद्योगबाट उपभोक्ताको स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पर्ने कमसल उपभोग्य वस्तु (पानी) को उत्पादन तथा विक्री वितरण गर्ने गरेको कार्य उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०५४ को दफा १० खण्ड (ड) को कसूर गरेकाले निजहरूलाई ऐ. ऐनको दफा १८ को खण्ड (ड) को देहाय (३) बमोजिमको हर्दैसम्मको सजाय गरीपाउन माग दावी लिइएको अभियोग पत्र।
१४. रिपोर्ट देखाउँदा देखे। पानी अनुगमन गरेको दिन देखिएको रिपोर्ट तयार भएको रहेछ। सो दिन पानीको गुणस्तरको अनुगमन गर्दा एउटामा पिउनका लागि उपयुक्त भनी रिपोर्ट तयार भयो। यसमा कमसल पानी भन्ने कुरा देखाउने नियतबाट यस्तो किसिमको रिपोर्ट तयार गरिएको हो वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापनले थोरै कम देखाई रिपोर्ट तयार गरिएको र यो मलाई फसाउने ढंगबाट रिपोर्ट तयार गरिएको हुँदा रिपोर्ट पुर्वाग्रही हुँदा म उपर लगाइएको अभियोग माग दावीबमोजिमको कसूर अपराध मैले गरेको होइन। मलाई अभियोग माग दावीबमोजिम सजाय हुने होइन भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी किशोर कुमार मानन्धरले शुरु अदालतमा गरेको बयान।
१५. पछि थप प्रमाण बुझ्दै जाँदा ठहरेबमोजिम हुने नै हुँदा प्रतिवादी किशोर कुमार मानन्धरबाट अ.बं.११८ को देहाय ५ र १० बमोजिम रु.१,५०,०००।- नगद वा सो बराबरको जेथा जमानत दिए लिई तारेखमा राख्नु, दिन नसके कानून बमोजिम थुनुवा पूर्जा दिई थुनामा राख्न कारागार कार्यालयमा पठाई दिनु भन्नेसमेत व्यहोराको शुरु अदालतको थुनछेक आदेश।
१६. कमसल पानी उत्पादन उक्त क्वालिटि खानेपानीले गरेको छैन। त्यसमा मेरो विश्वास छैन। कुनै पनि उद्योगीले करोडौंको लगानीमा कमसल उत्पादनबाट आफ्नो व्यवसाय धरासायी बनाउँदैन। मेरो बुझाईमा वैज्ञानिक प्रविधिबाट उत्पादन गर्ने भएकोले यस कम्पनीको मिसिन रिभर असमसिम R/O पढ्ती हुँदा कमसल पानी उत्पादन हुनै सक्दैन। उत्पादन राम्रो हुन्छ। उत्पादन राम्रो गर्नेले कसूर अपराध गरेको होइन। गल्ती नगरेकोले सजाय हुन सक्दैन सफाई पाउनुपर्ने हो भन्ने व्यहोराको प्रतिवादी किशोर कुमार प्रधानका साक्षी सजनलाल प्रधानको बकपत्र।
१७. मिति २०६९।४।२१ मा वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापन विभागको संयोजकत्वमा भएको अनुगमनको नेतृत्व मैले गरेको छु। क्वालिटि खानेपानीले विक्री वितरणका लागि तयार पारेको पानीका जार र बोतल एकै ठाउँबाट एकै दिन नमूना परीक्षणका लागि उक्त खानेपानीका संचालकको रोहवरमा नै लिइएको हो। ल्यावको प्रतिवेदन पूर्णतया प्राविधिक कुरा भएकोले

खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभागले दिएको प्रतिवेदनअनुसार नै रहेको पाइयो। पि.एच. भ्यालु सम्बन्धी स्ट्याण्डर्ड नेपाल सरकारले तोकेको छ। त्यसको भ्यालु के, कति हुनु पर्ने कुरा प्राविधिक पक्ष भएकोले सो बारे मलाई थाहा छैन भन्ने समेत व्यहोराको बजार अनुगमन गर्ने तारा प्रसाद जोशीले शुरू अदालतमा बकेको बकपत्र।

१८. उक्त विश्लेषण Lab Analyst हरूले गर्नुभएको हो। उक्त प्रतिवेदनमा भएको रुजुकर्ताको हस्ताक्षर सही मेरो हो। पानीको गुणस्तरको विषयमा प्रतिवेदन पेश भएको थियो। डाटा Verification रुजु गर्दा गरेको हो। डाटाको उल्लेखित विवरणको विश्लेषण आधिकारिक हस्ताक्षरकर्तालाई थाहा हुने हो। सो बारेमा राम्रो नराम्रो वहाँलाई नै थाहा हुने कुरा हो भन्नेसमेत व्यहोराको बुझिएका वादीका साक्षी संगिता स्वाँरले शुरू अदालतमा बकेको बकपत्र।
१९. हामीले अनुगमन गर्दा पानी उत्पादन केन्द्रमा प्लान्टको सरसफाईमा सुधार नभएको, ल्याबको उचित प्रयोग नभएको, टेक्निसियन पनि नभएको, ल्याब रिपोर्टको अद्यावधिक नगरेको हुनाले शंका लागि दुई थान जार दुई बोटल पानी नमूना परीक्षणका लागि लगिएको हो। अनुगमन फारममा उल्लेखित व्यहोरा साँचो हो, सहिछाप मेरो हो। उपभोक्ता मंच नेपालले नेपाल सरकारको वाणिज्य विभागसँग समन्वय गरी उसको नेतृत्वमा अनुगमनमा संलग्न हुन्छ। यस सम्बन्धमा जानकारी भएमा सम्बन्धित निकाय जस्तै वाणिज्य विभागमा उजुरी हाल्छ। उपभोक्ता मंच नेपालले उपभोक्ताको हक हित अधिकारको लागि नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकायमा उजुर गरिकन सरोकार उपभोक्तालाई न्याय दिलाउन आवाज बुलन्द गर्छ। खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभागले दिएको रिपोर्ट नेपाल सरकारको जिम्मेवार विभाग भएको हुनाले यसलाई मान्दछु भन्ने समेत व्यहोराको बुझिएका वादीका साक्षी रोशन पोखरेलले शुरू अदालतमा बकेको बकपत्र।
२०. उक्त परीक्षणबाट प्रतिवादी क्वालिटी खानेपानीले उत्पादन गरेको खानेपानी गुणस्तरहिन अर्थात पि.एचको मान नेपाल सरकारले प्रशोधित पिउने पानीको लागि तोकेको अनिवार्य गुणस्तर अनुसार नरहेको देखिँदा सो बमोजिम मैले समेत गरेको प्रतिवेदन च.नं.१२५३ मा खुलेकै छ। पि.एच भनेको पानीको मापदण्ड मापन हो। यसमा पि.एच भन्नाले पानीको एसिडिक वा अल्काटाइन्फलाई जनाउँदछ। यो पि.एचको मापदण्डले ६.५ देखि ८.० सम्म हुनुपर्नेमा मात्रै ६.१२ भएको देखिन्छ। त्यो पनि झिक्दाको अवस्था र बोत्तल समेतको अवस्था समेतबाट पि.एच फरक हुन सक्छ। कलेक्सनमा कन्टेनरमा डिफेक्ट हुन सक्छ भन्ने समेत व्यहोराको उप-महानिर्देशक रिता पाण्डेले शुरू अदालतमा बकेको बकपत्र।
२१. प्रतिवादी किशोर कुमार मानन्धर संचालक भएको प्रतिवादी क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.द्वारा नेपाल सरकारले तोकेको पि.एच. मान भन्दा ०.३८ कम मानको उपभोक्ताको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा प्रतिकुल असर पर्ने गरी पानीको जारको उत्पादन तथा विक्री

वितरणको कसुरजन्य कार्य गरेको देखिँदा उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०५४ को दफा १० को खण्ड (ड) को कसूर अपराधमा सोही ऐनको दफा १८ को खण्ड (ड) को देहाय (३) बमोजिम प्रतिवादी मध्ये किशोर कुमार मानन्धरलाई ३ (तीन) महिना कैद र रु.१,००,०००।- (एक लाख) जरिवाना तथा प्रतिवादी मध्ये क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि. प्राकृतिक व्यक्ति नभै कानूनी व्यक्ति भएकोले निजलाई कैद गर्न नमिल्ने हुँदा निजलाई रु.१,००,०००।- (एक लाख) जरिवाना मात्र हुने ठहर्छ भन्ने शुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०७१।१०।२२ मा भएको फैसला।

२२. पुनरावेदकको उत्पादन रिभर्स अस्मोसिस प्रणाली अन्तर्गतको उपकरणबाट पेयजल प्रसोधन गर्ने उद्योग हो। त्यस्तो प्रणालीको उत्पादनमा कुनै हानिकारक परिणाम हुने पदार्थ कायम रहनै सक्दैन। मेरो उद्योगको निरीक्षण हुनासाथै विपक्षी विभागले उठाएको भनेको व्याचकै पेयजलहरू परीक्षणका लागि नेपाल सरकारको स्वामित्वको काठमाडौं खानेपानी लि.को ल्यावमा पठाई परीक्षण समेत गराएको थिएँ। तर सो बमोजिमको पेयजल परीक्षणको प्रतिवेदन विपक्षी विभागमा समेत बुझाएको र सम्मानित अदालत समक्षसमेत पेश गरेको छु। मिसिल संलग्न कागजातहरूलाई हेर्दा र सोमध्ये पनि मिति २०६९।४।२२ को विपक्षी विभागको श्री खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग बबरमहललाई लेखिएको पानीको नमूनामा परीक्षण गरी पठाई दिने भन्ने विषयको पत्र साथ पठाइएको भनिएको कथित जार र बोतल कुनै पनि कोणबाट उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०५४ को दफा १५ को उपदफा (२) ले उल्लेख गरेअनुसार तोकिएबमोजिम नमूना लिइएको पदार्थ हो भन्ने देखिँदैन। उक्त दफा १५ को उपदफा (२) मा उल्लेख गरेबमोजिम नमूना लिने र परीक्षणको लागि पठाउने प्रक्रिया उपभोक्ता संरक्षण नियमावली, २०५६ को नियम २७, २९ र ३० मा व्यवस्था गरिएको छ। एकै लटको उत्पादनमा विपक्षीले पेश गरेको प्रतिवेदनमा बोतलको पानीलाई ७.५८ पि.एच को र जारको पानीलाई ६.१२ पि.एचको भनी प्रतिवेदन दिएको छ। ती प्रतिवेदनलाई सत्य साँचो भनी कल्पना गर्ने हो भने पनि सो प्रतिवेदनले एउटा जारमा भएको पानी नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड ६.५ पि.एच भन्दा ००.३८ कमको देखिएको कुराको सम्म पुष्टि भएको अर्थ गर्न मिल्छ। स्वयं विश्व स्वास्थ्य संगठनले जारी गरेको PH in Drinking water, Background document for development of WHO Guidelines for Drinking-water Quality (WHO/SDE/WHO/03.04/12) मा Temperature will also affect the equilibrium and the PH. In Pure water, a decrease in PH of about 0.45 occurs as the temperature is raised by 25 C. In water with a buffering capacity imparted by bicarbonate, carbonate, and hydroxyl ions, this temperature effect is modified. भनी उल्लेख गरिएको छ। विपक्षी विभागको काम कारवाही त्रुटिपूर्ण भएको कारणले प्रारम्भिक रूपमा नै मेरो विरुद्धको अभियोग कायम रहन सक्ने होइन। समान प्रकृतिको र पि.एच. मानमा ठुलो अन्तर रहेको विभिन्न मुद्दाहरूमा निर्णय गर्दा काठमाडौं जिल्ला अदालतका नै अन्य इजलासहरूबाट सजाय नदिई सफाई दिएको पर्याप्त उदाहरणहरू छन्। तर प्रस्तुत मुद्दामा एक जना प्रतिवादीलाई ३ महिना कैद र

प्रतिवादीहरूलाई जनही एक लाख जरिवाना हुने गरी भएको फैसला त्रुटीपूर्ण र सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तहरू समेतको विपरित भएको हुनाले मेरा प्रमाणको मुल्याङ्कन गरी शुरु फैसला उल्टी गरी अभियोग दावीबाट फुर्सद हुने गरी निर्णय गरी ईन्साफ गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.का अख्तियार प्राप्त अधिवक्ता बद्दीनाथ उपाध्याय भट्टराईको मिति २०७२।११।३० को पुनरावेदन पत्र।

२३. विपक्षीको काम कारवाही त्रुटिविहिन भएको र मेरो उत्पादनमा समेत पि.एचमा सानो अन्तर आएको कुरा सही हो भनी कल्पना गर्ने हो भने समान प्रकृतिको र पि.एच. मानमा ठूलो अन्तर रहेको विभिन्न मुद्दाहरूमा निर्णय गर्दा काठमाडौं जिल्ला अदालतका नै अन्य इजलासहरूबाट सजाय नदिई सफाई दिएको पर्याप्त उदाहरणहरू छन्। प्रस्तुत फैसला सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तहरू समेतको विपरित भएको हुनाले अभियोग दावीबाट फुर्सद हुने गरी निर्णय गरी इन्साफ गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको किशोर कुमार मानन्धरको मिति २०७२।११।३० को पुनरावेदन पत्र।

२४. यसमा मिति २०६९।४।२१ मा लिइएको पानीको नमूनाको परीक्षण मिति २०६९।८।८ मा गराइएको देखियो। यसरी लामो समय अर्थात् ११० दिन पछि गरिएको परीक्षणबाट पानीको गुणस्तरमा पर्न सक्ने तापक्रमसमेतको असरको मूल्याङ्कन एवं विवेचनाको सन्दर्भमा शुरु फैसला फरक पर्न सक्ने देखिँदा मुलुकी ऐन, अ.वं. २०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थीलाई म्याद जारी गरी झिकाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७३।२।४ को आदेश।

ठहर खण्ड

२५. नियमबमोजिम आजको दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.को तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री सतिशकृष्ण खरेल र विद्वान् अधिवक्ता श्री तारा न्यौपानेले पानीको परीक्षण गर्दा नियम प्रक्रिया नपुर्याई नमूना सङ्कलन गर्ने विधिलाई नअपनाई गरेको परीक्षण विधि त्रुटीपूर्ण रहेको छ। परीक्षण गर्दा ३ वटा पानीसँग तुलानात्मक रूपमा परीक्षण गर्नु पर्ने हो सो गरेको अवस्थामा समेत छैन। सो पानी क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.को नै हो भन्ने आधारहरू प्रस्तुत नगरी भएको फैसला त्रुटिपूर्ण रहेकोले अभियोग दावीबाट सफाई पाउनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहस तथा प्रत्यर्थी वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित पुनरावेदन सरकारी वकील कार्यालय पाटनका विद्वान् शाखा अधिकृत श्री श्याम सुन्दर चौधरीले क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.को पानी परीक्षणको sample लिँदा प्रतिवादीलाई समेत रोहवरमा राखी गरिएको हो। सो पानीमा पि.एच मान कानूनले निर्दिष्ट गरेको मापदण्ड अनुरूप नरहेको तथा त्यसरी मापदण्ड अनुरूप नहुनु भनेको

मानिसको स्वास्थ्यमा गम्भीर असर पर्ने भएकोले शुरू अदालतले गरेको फैसला मिलेको हुँदा सदर हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहस सुनियो।

२६. प्रस्तुत मुद्दामा मिसिल संलग्न कागजातहरूको अध्ययन गर्दा प्रतिवादीहरू उपर कमसल उपभोग्य वस्तु पानीको उत्पादन तथा बिक्री वितरण गरेको भनी उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०५४ को दफा १०(ड) को कसूरमा सोही ऐनको दफा १८(ड)(३) बमोजिमको सजायको माग दावी लिई अभियोगपत्र पेश भएकोमा शुरू जिल्ला अदालतबाट फैसला हुँदा अभियोग माग दावी बमोजिम प्रतिवादी मध्येका किशोर कुमार मानन्धरलाई ३ महिना कैद र रु १ लाख जरिवाना हुने तथा प्रतिवादी कम्पनीलाई रु १ लाख जरिवाना हुने गरी मिति २०७१।१०।२२ मा फैसला भएकोमा सो फैसला उपर चित्त नबुझाई प्रतिवादीहरूका तर्फबाट प्रस्तुत पुनरावेदन पर्न आएको पाइन्छ।
२७. उपर्युक्त अनुसारको पुनरावेदन जिकिरहरू, बहस बुँदाहरू र मिसिल संलग्न कागज प्रमाणहरूको अध्ययन गरी इन्साफ तर्फ विचार गर्दा यसमा शुरू काठमाडौँ जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला मिलेको छ वा छैन ? र प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्छ वा सक्दैन ? सोही विषयमा निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो।
२८. यसमा निर्णय तर्फ विचार गर्दा, वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापन विभागका शाखा अधिकृत तारा जोशीको संयोजकत्वमा गएको बजार अनुगमन टोलीले क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि. जोरपाटी, काठमाडौँको अनुगमन गरी त्यस उद्योगबाट उत्पादित बोतल र जारको पानी परीक्षणका लागि नमूना लिइएको र सो को परीक्षण गर्दा प्रशोधित पिउने पानीको लागि नेपाल सरकारले तोकेको अनिवार्य गुणस्तरको नभएको भनी खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभागबाट प्रतिवेदन प्राप्त भएअनुसार पुनरावेदक कम्पनी र सो कम्पनीका संचालक पुनरावेदक किशोर कुमार मानन्धर उपर प्रस्तुत अभियोगपत्र दायर हुन आएको पाइन्छ। मिसिल संलग्न प्रमाणहरू हेर्दा प्रशोधित खानेपानीको लागि अनिवार्य गुणस्तर मापदण्ड अन्तर्गत पिएच मान ६.५ देखि ८.० सम्म निर्धारण भइरहेको कुरामा पुनरावेदकहरूले अन्यथा जिकिर लिन सकेको देखिँदैन। पुनरावेदक कम्पनीबाट उत्पादित अक्वा निर्मल ड्रिङ्किङ्ग वाटरको नमूना परीक्षण गर्दा खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभागको च नं १२५३ मिति २०६९।४।२२ को पत्रबाट परीक्षण गरिएको नमूना खानेपानी नेपाल सरकारले तोकेबमोजिमको अनिवार्य गुणस्तर अनुरूप नरहेको प्रतिवेदन प्राप्त भएको देखिन्छ। उपमहानिर्देशक रिता पाण्डेको बकपत्रबाट समेत प्रशोधित खानेपानीमा निर्धारित मापदण्ड अनुसार पिएच मान ६.५ देखि ८.० हुनुपर्नेमा पुनरावेदक कम्पनीबाट उत्पादित पानी परीक्षण गर्दा ती पानीमा पिएच मान जम्मा ६.१२ मात्र रहेको देखिई निर्धारित मापदण्ड अनुरूप नरहेको प्रष्ट देखिएको छ। पिएच मानको फरकको कारण पर्ने प्रभावका सम्बन्धमा नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठानसँग सोधनी गरिएकोमा उक्त प्रतिष्ठानको च नं ३८३ मिति २०६९।९।२५ को पत्रबाट पिएच मान घटी वा बढी

भएको पानी सेवन गर्दा मानव स्वास्थ्यमा हानी पुर्याउने र त्यस्तो पानी पिउनको लागि अयोग्य हुने भनी लेखी आएको पनि पाइएको छ। यो स्थितिमा पुनरावेदक प्रतिवादी कम्पनीले उत्पादन गरेको पानी नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुरूपको गुणस्तरको रहेछ भनी मान्न सकिने अवस्था देखिएन।

२९. जहाँसम्म पुनरावेदक प्रतिवादीहरूले सोही ब्याचको पेयजल काठमाडौं उपत्यका खानेपानी लिमिटेडबाट परीक्षण गराउँदा गुणस्तर अनुरूप कै भएको भनी प्रतिवेदन प्राप्त भएको भनी लिइएको जिकिर छ सो सम्बन्धमा विचार गर्दा खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण गर्ने आधिकारिक निकाय काठमाडौं खानेपानी उपत्यका लिमिटेड नभई खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग रहेको देखिन्छ। साथै पुनरावेदकले परीक्षणका लागि काठमाडौं खानेपानी उपत्यका लिमिटेडमा पठाउँदा कुनै सरकारी अधिकृतको रोहवरमा नमूना लिई पठाइएको पनि देखिँदैन। जबकि बजार अनुगमन टोलीले नमूना लिँदा निज प्रतिवादीको समेत रोहवरमा लिएको देखिन्छ। खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग यही प्रयोजनका लागि नेपाल सरकारले स्थापना गरेको आधिकारिक निकाय रहेको देखिन्छ। यही प्रयोजनका लागि स्थापित नेपाल सरकारको आधिकारिक निकायबाट परीक्षण भई प्राप्त प्रतिवेदनलाई आधार नमानि प्रतिवादीले व्यक्तिगत रूपमा नमूना सङ्कलन गरी एउटा छुट्टै कम्पनीको हैसियतमा रहेको खानेपानी लिमिटेडमा परीक्षण गराई प्राप्त प्रतिवेदनलाई आधार मान्न मिल्ने पनि देखिँदैन। नमूना लिँदा रितपूर्वक नलिइएको भन्ने पनि पुनरावेदनमा जिकिर लिइएको पाइन्छ। तर नमूना लिँदा प्रतिवादी स्वयं रोहवरमा बसेको देखिएको छ। यदि रितपूर्वक नभएको भए मौकैमा प्रश्न उठाउनु पर्नेमा सो बमोजिमको कुनै प्रश्न मौकैमा उठाएको भन्ने जिकिर पनि छैन। यस आधारमा हेर्दा नमूना लिइएको र सो नमूना परीक्षण गरी प्राप्त प्रतिवेदनलाई प्रमाणमा नलिन पनि मिल्ने देखिएन।
३०. तर्सथ माथी विवेचित आधार कारणबाट विवादित जारको पानी परीक्षणको प्रतिवेदन हेर्दा तोकिएको मापदण्ड भन्दा पि.एच. मान ०.३८ ले कमी पाइदा प्रतिवादीहरू उपरको कसुरै कायम नहुने भन्न सकिने नदेखिएकोले अभियोग माग दावी बमोजिम कसुर ठहराएको हदसम्म शुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०७१।१०।२२ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। सजायको हकमा विचार गर्दा एकै समयमा नमूना लिइएको मध्ये बोटलको पानी मापदण्डभित्रको देखिएको तर जारको पानीमा पि.एच. मान ०.३८ ले मात्र कमी देखिएको, पि.एच.मान ०.३८ ले कमी हुँदा त्यस्तो पानीको उपभोगबाट पर्ने प्रभावको गम्भीरता प्रमाणित भएको अवस्था पनि नदेखिएको स्थितिमा शुरु जिल्ला अदालतबाट तोकिएको सजाय कसुरको अनुपातमा चर्को परेको देखिँदा सजायका हकमा शुरु फैसला केही उल्टी भई पुनरावेदक प्रतिवादी क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.लाई रु.२५,०००।- (पच्चिस हजार रुपैया) जरिवाना हुने ठहर्छ। क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.का सञ्चालकको हैसियतले प्रतिवादी किशोर कुमार मानन्धरलाई हुने ठहराएको तिन महिना कैद र रु.१,००,०००।- (एक लाख रुपैया)

जरिवानाको सजाय पनि उल्टी भई निजलाई कैद र जरिवाना केही नहुने ठहर्छ। अरु तपसीलबमोजिम गर्नु।

तपसील

- क) माथि ठहर खण्डमा लेखिएबमोजिम शुरु फैसला केही उल्टी भै प्रतिवादी क्वालिटी खानेपानी प्रा.लि.लाई रु. २५,०००।- (पच्चिस हजार रुपैया) जरिवाना हुने ठहरेकोले शुरु फैसलाको तपसिल खण्डको खण्ड (२) मा उल्लेख भए बमोजिमको लगत (ल.नं. १७६०७ मिति २०७२।०८।२३) कट्टा गरी दिनु भनी शुरु अदालतमा लेखी पठाई दिनु र यस अदालतको फैसलाले लागेको जरिवाना रकमका हकमा प्रतिवादीले यस अदालतमा पुनरावेदन दर्ता गर्दा र.नं. २४२४३ मिति २०७२।११।३० मा राखेको धरौटी रु. १,००,०००।- (एक लाख रुपैया) मध्ये रु. २५,०००।- उक्त धरौटी रकमबाट सदर स्याहा गरी बाँकी धरौटी रकमको हकमा पुनरावेदनको अवस्था नाघेपछि उक्त रकम फिर्ता पाउँ भनी प्रतिवादीको कानूनको म्यादभित्र दरखास्त परे कानूनको रित पुऱ्याई उक्त बाँकी रकम प्रतिवादीलाई फिर्ता गर्नु भनी लेखा शाखामा लेखी पठाई दिनु..... १
- ख) माथि ठहर खण्डमा लेखिएबमोजिम प्रतिवादी किशोर कुमार मानन्धरले सफाई पाउने ठहरेकोले निज प्रतिवादीका नाउँमा शुरु फैसलाको तपसिल खण्डको खण्ड (१) मा कायम रहेको कैद जरिवानाको लगत कट्टा गरी दिनु भनी शुरु जिल्ला अदालतमा लेखी पठाई प्रतिवादीले शुरु अदालतमा र.नं.२२९ मिति २०७०।५।२० बाट दाखिला गरेको रु.१,५०,०००।- र यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दा र.नं.२९६५० मिति २०७३।१।२१ मा दाखिला गरेको रु.१,००,०००।- समेत जम्मा रु.२,५०,०००।- फिर्ता पाउँ भनी प्रतिवादीको कानूनको म्यादभित्र निवेदन परे पुनरावेदनको अवस्था नाघेपछि कानूनको रित पुऱ्याई रकम फिर्ता दिनु भनी यस अदालतको लेखा शाखामा लेखी पठाई दिनु..... २
- ग) यस अदालतको फैसला उपर चित्त नबुझे ३५ (पैंतिस) दिनभित्र सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्नु भनी फैसलाको प्रतिलिपि साथै राखी पुनरावेदन सरकारी वकील, कार्यालय पाटन मार्फत् वादी नेपाल सरकारलाई पुनरावेदनको म्याद दिनु..... ३
- घ) सरोकारवालाले नक्कल माग गरे नियमानुसार गरी नक्कल दिनु..... ४
- ङ) प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी फैसला विद्युतीय प्रणालीमा अपलोड गर्नु र मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु..... ५

.....
(तिल प्रसाद श्रेष्ठ)
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(प्रमोदकुमार श्रेष्ठ बैद्य)
न्यायाधीश

फैसला तयार गर्न सहयोग गर्ने

इजलास अधिकृत: - महेश्वर अर्याल

कम्प्युटर अपरेटर: - नारायणप्रसाद आचार्य

इति सम्बत् २०७३ साल श्रावण १० गते रोज २ शुभम्.....

प्रकाशन संख्या ८७

राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान, नेपाल

मनमैजु, काठमाडौं

फोन नं. ९७७-१-४०२७४४९/४०२७४५१ फ्याक्स नं.: ९७७-१-४०२७१४०

पोष्ट बक्स नं. २४८६५

Email: info@njanepal.org.np

URL: www.njanepal.org.np

सिटी अफिस:

हरिहरभवन, ललितपुर

फोन नं. ९७७-१-५५४९०५७